Η ΠΑΠΙΣΣΑ

ΙΩΑΝΝΑ

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

ΥΠΟ

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Δ. ΡΟΪΔΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΘΕΙΣΑ

«Οἱ ἐλέγχοντες βελτίους φανοῦνται ἐπ' αὐτοὺς ἥξει εὐλογία».

(ΣΟΛΟΜ. Παροιμ. ΚΔ', 25).

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1882

vapista Johan

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΟΥ

ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Τὸ ἔργον τοῦ ὁποίου ἀνέλαβον τὴν ἀνὰ χεῖρας τρίτην ἔκδοσιν παριστᾷ ὑπὸ βιβλιοπωλικὴν ἁπλῶς ἔποψιν ἐξεταζόμενον τὸ ἱκανῶς περίεργον τοῦτο φαινόμενον, ὅτι ὀλίγας μόνον ἡμέρας ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως αὐτοῦ ἦτο ἤδη δυσεύρετον, ταχέως ἐξαντληθείσης τῆς πρώτης ἐκδόσεως καὶ μὴ γενομένης ἐπὶ πολὺν χρόνον δευτέρας ἕνεκα τῆς ἐπελθούσης κατασχέσεως· μετά τινα δὲ χρόνον ἦτο μὲν πρόχειρος καὶ εὔωνος ἡ **ΠΑΠΙΣΣΑ** ἐν γερμανικῇ, γαλλικῇ ἢ ἰταλικῇ μεταφράσει, ὁ ἐπιθυμῶν ὅμως αὐτὴν ἑλληνιστὶ ἠναγκάζετο νὰ πλανηθῇ ἐπὶ πολὺ ἀπὸ ἑνὸς εἰς ἄλλον βιβλιοπώλην, μέχρις οὗ ἐπιτύχῃ ἀντὶ παραλόγου τιμῆς εἰκοσιπέντε ἢ καὶ πλειόνων δραχμῶν ῥυπαρόν τι καὶ πολλάκις ἠκρωτηριασμένον ἀντίτυπον. Ἐκ τούτου συνέβαινεν ὅτι τὸ ἔργον πολλῷ πλείονες ἐγνώριζον ἐξ ἀκοῆς ἢ ἐξ ἀναγνώσεως, μέχρις οὗ τυποκλόπος τις δῆθεν ἐν **Βουκουρεστίῳ** ἀνέλαβε νὰ καταστήσῃ αὐτὸ κοινότερον δι' ἀθλίας παραχαράξεως ἀριθμούσης πλείονα σφάλματα ἢ γραμμάς. Τὸ δὲ χείριστον ἦτο ὅτι ὁ κύριος οὗτος ἔκρινε καλὸν νὰ ψαλλιδίσῃ εὐθηνείας χάριν τὸ βιβλίον ἀποκόπτων τὰς δικαιούσας τοὺς ἰσχυρισμοὺς τοῦ κειμένου ἱστορικὰς σημειώσεις, αἵτινες ἦσαν κατὰ τὴν κρίσιν του ὅλως περιτταί. Ἡ ὄρεξις ὅμως τοῦ κοινοῦ ἦτο ἀρκοῦσα ὥστε καὶ τοιαύτην οὖσαν νὰ ἐξαντλήσῃ τὴν λαθραίαν ἔκδοσιν ἐντὸς ὀλίγου. Ταῦτα πάντα καὶ ὁ πολὺς θόρυβος ὅστις ἐγένετο ἐσχάτως ἐν **Γαλλίᾳ** περὶ τὴν τελευταίαν

μετάφρασιν, μὲ παρώρμησαν ν' ἀνκλάβω τὴν παροῦσαν τρίτην ἔκδοσιν, ἀποταθεὶς εἰς τὸν γράψαντα ὅπως αὕτη ἀποβῇ εἰ μή τι ἄλλο οὐχὶ τοὐλάχιττον κατωτέρα τῆς πρώτης. Καὶ πολλὰς μὲν μεταβολὰς δὲν ἔκρινεν εὔλογον νὰ ἐπενέγκῃ ὁ συγγραφεύς, τὸ μὲν πολυάσχολος ὤν, τὸ δὲ μὴ θέλων νὰ φανῇ ὅτι κρίνει ἄξιον πολλοῦ λόγου καὶ νέου κόπου τὸ νεανικὸν αὐτοῦ ἔργον, οὐχ ἧττον ὅμως ἔστερξε νὰ ἐπιθεωρήσῃ τὰ πλεῖστα φύλλα τῆς διορθώσεως, καὶ διὰ καταλλήλων τινων τροποποιήσεων καὶ μάλιστα ἀνακοπῶν νὰ καθαρίσῃ τὴν παροῦσαν ἔκδοσιν ἀπό τινων ὑπὲρ τὸ μέτρον ἀποτόμων τὴν ἔκφρασιν χωρίων, καί τινων ἄλλων περὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν καλαισθησίαν παραπτωμάτων. Διὰ τῆς τοιαύτης ἐλαφρᾶς καθάρσεως νομίζομεν ὅτι τὸ βιβλίον, καί τοι ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ μὴ προωρισμένον οὔτε εἰς τὴν νεολαίαν οὔτε εἰς τοὺς πολλοὺς δύναται ν' ἀναγνωσθῇ ἀσκανδαλίστως ὑπὸ τῆς τάξεως τῶν ὡρίμων ἀναγνωστῶν, ὑπὲρ ὧν μόνον ἐγράφη.

Οὐχ ἧττον τῆς **ΠΑΠΙΣΣΗΣ** δυσεύρετα εἶχον καταστῇ καὶ τὰ ὀλίγον ἔπειτα δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως αὐτῆς δύο φυλλάδια, ἤτοι ἡ *Ἀπάντησις εἰς τὴν ἐγκύκλιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου* καὶ ἡ ὑπὸ τὸν τίτλον *Ἐπιστολαὶ ἑνὸς Ἀγρινιώτου* ἐξέτασις τοῦ ζητήματος τῆς ἠθικότητος ἐν τῇ φιλολογίᾳ. Τὰς δύο ταύτας διατριβὰς κατορθώσας ν' ἀνεύρω μετὰ ἐπιπόνους ἀνασκαφὰς ἐνόμισα καλὸν νὰ ἐπισυνάψω ἐνταῦθα, οὐ μόνον ὡς ἀναγκαῖα συμπληρώματα τοῦ βιβλίου, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐχούσας κατὰ τὴν γνώμην εἰδημόνων κριτῶν πολὺ μείζονα τῆς **ΠΑΠΙΣΣΗΣ** σπουδαιότητα καὶ φιλολογικὴν ἀξίαν.

Ο ΕΚΔΟΤΗΣ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ
ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Ὁ Ἡρόδοτος ἔκρινε καλὸν νὰ ἐκθέσῃ ἐν ἀρχῇ τῆς ἱστορίας του τὰ αἴτια, ἅτινα παρεκίνησαν αὐτὸν νὰ διηγηθῇ τὰ τρόπαια τοῦ Μιλτιάδου καὶ τοὺς *τραγικοὺς* ἔρωτας τῶν ἐν Αἰγύπτῳ γυναικῶν. Τὸ καλὸν τοῦτο παράδειγμα τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας ἔσπευσαν νὰ μιμηθῶσι καὶ οἱ ἔπειτα ἱστορικοί, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Τάκιτος, ὁ Ἅγ. Λουκᾶς, ὁ Γίβδων καὶ ὁ Γυζῶτος· ὥστε πᾶσαι αἱ ἱστορίαι ἄρχονται στερεοτύπως διὰ τῆς δικαιολογίας τοῦ ἱστορικοῦ, ὡς τὰ ἐπικὰ ποιήματα δι' ἐπικλήσεως τῆς Μούσης. Εἰς τὸν ἱστορικὸν τοῦτον κανόνα ὑποτασσόμενος σπεύδω καὶ ἐγὼ νὰ ἐκθέσω, ἵνα μὴ κατηγορηθῶ ὡς ἰδιότροπος τυμβωρύχος, τίνι τρόπῳ ἔτυχε νὰ ταράξω τὴν ἀνάπαυσιν τῆς ἀπὸ τοσούτων αἰώνων κεκοιμημένης ἐν εἰρήνῃ Παπίσσης Ἰωάννας.

Τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα ἤκμαζεν ἀκόμη ἐν τῇ Δύσει (ὑπῆρχον δηλ. ἄνθρωποι τρώγοντες ἀστακοὺς τὴν Παρασκευὴν καὶ ἀσπαζόμενοι τῶν καλογήρων τὴν ζώνην), ὅτε πρὸ εἰκοσαετίας περίπου μετέβην νήπιος ἔτι εἰς Ἰταλίαν. Πολλοὺς δὲ τοῦ ἔτους μῆνας διατρίβων κατὰ τὴν ἐκεῖ φιλάγραυλον συνήθειαν εἰς τὴν ἐξοχὴν καὶ πολλάκις κατὰ τὰς μακρὰς τοῦ φθινοπώρου ἑσπέρας, ἐνῷ εἷρπον οἱ κοχλίαι ἐπὶ τῶν γυμνωθέντων κλημάτων καὶ ἐφύοντο ὑπὸ τὰς καστανέας οἱ ἀμανῖται, παρακαθήμενος εἰς τὴν πυρὰν τῶν τρυγητῶν, παρ' ὧν ἄλλο δὲν ἤκουον εἰμὴ μόνον θαύματα ἁγίων εἰκόνων, δραπετεύσεις βρυκολάκων ἐκ τοῦ

τάφου καὶ ψυχῶν ἐκ τοῦ καθαρτηρίου, εἶχον καταντήσει διὰ τῆς ἀγροτικῆς ἐκείνης ἐπιμιξίας ὁπωσοῦν δεισιδαίμων· τὸν δὲ Πάπαν, ὃν ἤκουον ἀνοιγοκλείοντα τὴν θύραν τοῦ Παραδείσου, φιλικῶς συναναστρεφόμενον μετὰ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἐπέτα κατὰ πᾶσαν πρωίαν ἐπὶ τὸν ὦμόν του, καὶ προτείνοντα τοὺς ἱεροὺς πόδας του εἰς βασιλεῖς πρὸς ἀσπασμόν, ἐνόμιζον τότε τεράστιόν τι καὶ μυθῶδες ὂν ὡς ἀερόστατον μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς μετέωρον.

Εἰς τοιαύτην εὑρισκόμενην πνεύματος διάθεσιν, ἐν Γενούῃ κατοικῶν, ὅτε ἐξερράγη αἴφνης ἡ σύμπασαν κλονήσασα τὴν Ἰταλίαν ἐν ἔτει 1848 ἐπανάστασις. Οἱ ἱερεῖς καὶ ἡ θρησκεία συμπεριελήφθησαν, ὡς συμβαίνει κατὰ πάντας τοὺς ἐν τῇ Δύσει πολιτικοὺς σπαραγμούς, εἰς τὸ κατὰ τῶν βασιλέων καὶ τῆς τυραννίας ἀνάθεμα. Πνεῦμα πονηρὸν ἐπλανᾶτο ἀπό τινων ἤδη ἐτῶν ἐπὶ τῆς ἀτυχοῦς ταύτης χερσονήσου, δυσαρέσκειαν, ἀπείθειαν καὶ ἄσβεστον ἐλευθερίας δίψαν εἰς ὅλας τὰς καρδίας ἐμφυσῶν. Ἔτριζον οἱ θρόνοι ὡς ἕτοιμοι νὰ καταπέσωσιν, ἔτριζον δυνατώτερα τῶν βασιλέων οἱ ὀδόντες. Λέξεις δυσηχεῖς καὶ ἀσυνήθεις εἰς τὰ ἰταλικὰ ὦτα, σύνταγμα, ἐθνοφυλακή, ἐλευθεροτυτυπία, κοινοκτημοσύνη ἀντήχουν πανταχόθεν ὡς ἐχιδνῶν συριγμοί· ἡ δὲ τυφλὴ πίστις, ἡ ἀπὸ τοσούτων αἰώνων εἰς τὴν πρὸς τοὺς τυφλοὺς συμπάθειαν καὶ περιποίησιν συνειθισμένη, ἀπελακτίζετο ἤδη καὶ ἔντρομος ἔφευγεν εἰς τὰ ὄρη, ἄσυλον ζητοῦσα ὑπὸ τῶν χωρικῶν τὴν στέγην, καὶ ἐκείνων πολλάκις κλειστὴν καὶ ἀπόρθητον εὑρίσκουσα τὴν θύραν. Ἀλλ' ἐνῷ ἐπλανᾶτο εἰς τὰ σκότη, ἀνὰ πᾶν βῆμα προσκόπτουσα ἡ ἀθλία, οἱ ἐπ' αὐτῆς στηρίζοντες τὴν ἐξουσίαν βασιλεῖς ἐκινοῦντο· ἡ ἀποστάτις Γένουα ἐπολιορκεῖτο,

αἱ βόμβαι ἔθραυον τῶν οἰκιῶν τὰς στέγας, οἱ δὲ δυστυχεῖς κάτοικοι, φοβούμεναι μὴ πάθωσιν ὅσα καὶ αἱ στέγαι των κατέφευγον ἐκεῖ, ὅπου ὑπὸ γῆν φυλάσσονται τὰ εὐθραστότατα τῶν σκευῶν, αἱ φιάλαι. Εἰς τοιαύτην οἰναποθήκην κατέφυγον καὶ ἐγὼ μεσούσης τῆς νυκτὸς μετὰ τῶν οἰκείων καὶ γειτόνων, ἐλθόντων νὰ ζητήσωσιν ἄσυλον ὑπὸ τὰς πτυχὰς τῆς ἑλληνικῆς σημαίας. Πλείονες ἢ πεντήκοντα, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἄρχοντες καὶ ἰχθυοπώλιδες, κόμησαι καὶ ἀνθρακεῖς συνωθούμεθα ἐν τῷ στενῷ ἐκείνῳ τόπῳ μεταξὺ φιαλῶν καὶ σταμνίων, κρομμύων καὶ ξηρῶν σύκων. Αἱ λαοκτόνοι τοῦ Λαμάρμορα σφαῖραι, ἀποτυγχάνουσαι τοῦ τυραννικοῦ σκοποῦ των, ἐκρήμνιζον ἀπ' ἐναντίας τῆς κοινωνικῆς ἀνισότητος τὰ παλαιὰ προπύργια, συσφίγγουσαι τοὺς ὠχροὺς ὑπηκόους του εἰς δημοκρατικὴν ἐν τρόμῳ ἀδελφότητα.

Τάφου κατήφεια καὶ σιγὴ ἐπεκράτει ἐν ἀρχῇ εἰς τὴν ὑπόγειον ἐκείνην συνέλευσιν. Ἀλλ' ἡ οἰκία ἦτο πεντώροφος καὶ οἱ θόλοι τῆς οἰναποθήκης στερεοὶ καὶ εἰς τὰς σφαίρας ἀπρόσιτοι· ὥστε τὰ πρόσωπα τῶν περὶ ἐμέ, ἅτινα ἦσαν πρότερον ὠχροπράσινα ὡς τὸ ὑαλίον τῶν κύκλῳ φιαλῶν, ἀνελάμβανον βαθμηδὸν ἀνθρωπινώτερον χρῶμα. Ἀφόβως δὲ σχεδὸν ἠκούομεν τοὺς ἐπὶ γῆς ἀπαισίους ἤχους, βέβαιοι ὄντες ὅτι ὁ ὑπεράνω ἡμῶν αἰωρούμενος Θάνατος δὲν ἠδύνατο, ὅσῳ καὶ ἂν ἔκυπτε, νὰ φθάσῃ τόσῳ χαμηλά. Ἀπομακρυνομένου τοῦ κινδύνου, ἐλύοντο βαθμηδὸν οἱ συνέχοντες τὰ ἰταλικὰ στόματα γλωσσοδέται· ἡ δὲ ἠχὼ τοῦ θόλου ἐπανέλεγε λόγους ἀσυναρτήτους, ὑποσχέσεις κηρίων εἰς τὴν Παρθένον, ἀνδρῶν ἀντεγκλήσεις, Ἁγίων ἐπικλήσεις καὶ φρικώδεις κατὰ τοῦ Bombardatore ἀράς. Ἀλλὰ καθὼς εἰς τοῦ Ἀριόστου

τὰς μάχας, ὁπόταν δύο κλεινοὶ ἥρωες ἔλθωσιν εἰς χεῖρας, ταπεινοῦσι τὰ ὅπλα καὶ ἵστανται ἐν σιωπῇ τὴν πάλην θεωροῦντες οἱ λοιποὶ μαχηταί, οὕτω ἐσιώπησαν ἀλλεπάλληλοι καὶ οἱ ἐν τῇ οἰνκποθήκῃ, ὅτε ὁ πολιὸς ἀβ-βᾶς τοῦ Ἁγ. Ματθαίου καὶ ὁ γέρων συντάκτης τῆς *Γενουηνσίας ἐφημερίδος*, ἀντικρὺ καθήμενοι ἐπὶ ἀντιμετώπων βαρελίων, ἤρχισαν ἐρίζοντες περὶ ἐλευθερίας καὶ βασιλέων, περὶ προόδου καὶ παπωσύνης. Τὰ ὑπεράνω ἡμῶν διαδραματιζόμενα καθίστων τὴν συζήτησιν ἐκείνην ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐπίκαιρον, ἀμφότεροι δὲ οἱ ἀντίπαλοι ἦσαν καλῶς προαλειμμένοι εἰς τοιούτους ἀγῶνας, οἱ δὲ ἀκροαταὶ περιεκύκλουν αὐτοὺς ἀνοίγοντες τὰ στόματα καὶ τὰ ὦτα ὡς οἱ Καρχηδόνιοι τὸν Αἰνείαν. Ὁ μὲν δημοσιογράφος διετείνετο ὅτι ὅσα ἐπάσχομεν δεινὰ προήρχοντο ἐκ τῆς ἐπιρροῆς τῶν ἱερέων, ὁ δὲ Ἀββᾶς ἐπέμενε θεωρῶν τὸ περιρρέον ἡμᾶς ἀδελφικὸν αἷμα ὡς ἱλαστήριον εἰς τὸν Ὕψιστον θυσίαν. Ἐν τούτοις ἡ νὺξ προὐχώρει καὶ ἡ συζήτησις δὲν ἐφαίνετο ἐγγίζουσα εἰς τὸ τέρμα. Αἱ γλῶσσαι συνεστρέφοντο εὐτράπελοι καὶ ὀξεῖαι ὡς μονομάχων σπάθαι· ἐγὼ δὲ συνειθίσας βαθμηδὸν εἰς τὸν γλωσσόκτυπον ἐκεῖνον, ὑπέκυπτον βαθμηδὸν εἰς ἀκουσίαν νάρκωσιν, στηρίζων τὴν δεκαετῆ κεφαλὴν ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς γείτονός μου, ὅτε παράδοξα αἴφνης ἀκούσματα ἐδίωξαν μακρὰν τῶν βλεφάρων μου τὸν ὕπνον. Ὁ ὀξύχολος ἐφημεριδογράφος, χάσας τέλος πάντων τὴν ὑπομονὴν διὰ τὸ πεῖσμα τοῦ Ἀββᾶ, ὅστις εἰς τὰ εὐλογώτερα ἐπιχειρήματα ἐπέμενεν ἀποκρινόμενος διὰ καλογηρικῶν ῥήσεων καὶ ἀποσπασμάτων τοῦ Βονάλδου καὶ Δεμαίτρου, μετέβαλε τακτικήν. Ἀπελπισθεὶς ν' ἀνοίξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ καλοῦ ἐκείνου χριστιανοῦ, φοβουμένου τὸ φῶς ὡς αἱ νυκτερίδες

τὰς ἀκτίνας τοῦ ἡλίου, ἔπαυσε συζητῶν καὶ ἐπεχείρει ἤδη νὰ καταστήσῃ τὰ εἴδωλα αὐτοῦ βδελυρὰ καὶ γελοῖα εἰς τοὺς παρεστῶτας. Ἐκτυλίσσων τῆς παπικῆς ἱστορίας τὰ ῥυπαρώτερα φύλλα καὶ πᾶν ὄνειδος καὶ πᾶσαν κηλῖδα ἐκεῖθεν συλλέγων κατέπτυεν ὡς ἐχίδνης σύελον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ πτωχοῦ ἱερέως. Παρέστησεν ἡμῖν Βενέδικτον τὸν θ', Γρηγόριον τὸν ς' καὶ Συλβέστρον τὸν γ', συγχρόνους Πάπας, τρικέφαλον Κέρβερον, ἀλλήλους ἀφορίζοντας καὶ δι' αἵματος πλημμυρίζοντας τὴν Ἰταλίαν· τὸν Ζαχαρίαν καταδικάζοντα εἰς τὰς φλόγας τοὺς γεωγράφους, οἵτινες ἐδίδασκον τὴν ὕπαρξιν ἀντιπόδων, διότι ἐν τῷ πλήθει τῆς σοφίας του, ἵνα ὑπάρχωσιν ἀντίποδες, ἔπρεπε καὶ δύο ἥλιοι καὶ σελήνη διπλῆ νὰ ὑπάρχῃ· τὸν Στέφανον ζ', αἰσχρὸν τυμβωρύχον, ἐκθάπτοντα τὸν νεκρὸν τοῦ προκατόχου τοῦ Φορμόσου, σύροντα τὸ σαπρὸν σῶμα ἐνώπιον συνόδου καὶ ὑποβάλλοντα αὐτὸ εἰς γελοίαν καὶ βδελυρὰν ἀνάκρισιν· Ἰωάννην τὸν κβ' κατατρίβοντα τὸν βίον εἰς ἀναζήτησιν τῆς φιλοσοφικῆς λίθου καὶ τέλος ἀνευρίσκοντα αὐτὴν διὰ τῆς συντάξεως πίνακος, ἐν ᾧ ἐσημειοῦτο ἀκριβῶς ἡ τιμὴ τῆς ἀφέσεως παντὸς ἁμαρτήματος, φόνου, κλοπῆς, βιασμοῦ, φαρμακείας ἢ ἄλλου· Ἰούλιον τὸν γ' νέον Καλλιγούλαν, ἀναγορεύοντα ἐν μέσῳ ποτηρίων καὶ γυναικῶν τὸν πίθηκα αὐτοῦ Καρδινάλιον καὶ Ἰωάννην τὸν ιβ', ἁπλοῦντα τοὺς τάπητας τῆς Ἁγ. Τραπέζης ὑπὸ τοὺς πόδας τῆς ἐρωμένης του, μεθύοντα μετ' αὐτῆς εἰς τὰς κύλικας τῶν μυστηρίων καὶ τέλος δολοφονούμενον ὑπὸ τοῦ καταφθάσαντος συζύγου, ἢ ὑπὸ τοῦ Διαβόλου, ὡς θέλουσιν οἱ Χρονογράφοι· ἀλλὰ μεταξὺ Διαβόλου καὶ ἀτιμασθέντος συζύγου ὑπάρχει κοινόν τι χαρακτηριστικόν. Τοιαῦτα ἔλεγεν ὁ γέρων ἐν μέσῳ βαθείας

σιγῆς, διακοπτομένης ἐνίοτε ὑπὸ ἐγγύτερον ἐκρηγνυμένης σφαίρας ἢ στέγης καταπιπτούσης. Οἱ μὲν τῶν ἀκροατῶν ἐποίουν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἄλλοι ἔφρασσον τὰ ὦτα καὶ αἱ γυναῖκες ἔκρυπτον τὸ πρόσωπον εἰς τὴν ποδεάν· ἀλλὰ τί ἔγεινα ἐγώ, ὅτε ὁ ἀδυσώπητος ῥήτωρ, μὴ ἀρκούμενος εἰς τῶν ἀρρένων Παπῶν τὰ αἴσχη, ἤρχισε νὰ διηγῆται καὶ τῆς Παπίσσης Ἰωάννης τὴν ἱστορίαν; Πάπα ἔρωτας καὶ μητρότητας καὶ ἐν μέσῃ ἀγορᾷ τοκετόν!

Μετ' οὐ πολὺ ἀνέτειλεν ἡ ἡμέρα· αἱ ἐκπυρσοκροτήσεις ἠραιώθησαν καὶ ἐξέλιπον βαθμηδόν. Ἡ ἀπόρθητος Γένουα ἐσυνθηκολόγει μετὰ τριήμερον πολιορκίαν, παραδίδουσα εἰς τοὺς ὄνυχας τοῦ *τυράννου*, ὡς ἐκάλουν τότε τὸν Βίκτωρα, τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις μετωνομάσθη στάσις τὴν ἐπιοῦσαν. Οἱ εἰς ἐθνοφύλακας μετημφιεσμένοι πραγματευταί, οἱ ὑψίφωνοι καὶ βαρύτονοι τοῦ μελοδράματος, οἱ σπογγίσαντες τὸ ψιμμύθιον ἀπὸ τῆς παρειᾶς των, ζωσθέντες μεσαιωνικὰ ξίφη καὶ ψάλλοντες «*Ἐλευθερία ἢ θάνατος*» εἰς τὰς ὁδούς, οἱ φοιτηταί, οἱ καυχώμενοι ὅτι μόνα ὅπλα ἔχοντες τὰ νομικὰ ἢ ἰατρικὰ βιβλία των ἦσαν ἱκανοὶ νὰ φυγαδεύσωσι τὰ στίφη τοῦ τυράννου, πάντες οὗτοι ἐξηφανίσθησαν εἰς τὴν πρώτην ἀκτῖνα τῶν βασιλικῶν λογχῶν ὡς οἱ νυκτικόρακες, ἅμα ὁ ἥλιος ἀνατείλῃ. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ Ἰταλίδες, αἱ τοσαύτας κεντήσασαι σημαίας καὶ συμπλέξασαι τριχρόους ταινίας ἐνθυμοῦντο καὶ πάλιν τὰ παραγγέλματα τοῦ πνευματικοῦ των, καὶ ὁσάκις ἀξιωματικός τις ἠσπάζετο αὐτὰς ἐν μέσῃ ἀγορᾷ, ἔστρεφον καὶ τὴν ἄλλην πρὸς τὴν ὕβριν παρειάν. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας καὶ ἐρυθραὶ σημαῖαι καὶ ἐλεύθεροι ὕμνοι καὶ αἷμα τῶν μαρτύρων καὶ σφαῖραι καὶ ἐρείπια εἶχον λησμονηθῆ. Ἀλλὰ τὴν Πάπισσαν ἐγὼ δὲν ἠδυνάμην νὰ λησμονήσω. Τὸ πα-

ράδοξον τῆς σκηνῆς, ἐν ᾗ ἤκουσα περὶ αὐτῆς, τὸ ἀλλόκοτον τοῦ ῥήτορος σχῆμα, τὸ ὑπόγειον, ὁ τρόμος, ἡ ἐπάνω σφαγή, πάντα ταῦτα καθίστων τὴν εἰκόνα ἐκείνην ἀνεξάλειπτον ἐν τῇ καρδίᾳ μου, ὡς τὰ ἴχνη τοῦ Σωτῆρος ἐν τῷ βράχῳ τῆς Ἰουδαίας.

Πολλάκις ἔκτοτε μ' ἐπεσκέφθη καθ' ὕπνους ἡ πένθιμος τῆς Ἰωάννας σκιά, θνησιγενὲς βρέφος κρατούσης εἰς τὰς ἀγκάλας· τὴν δὲ ἡμέραν ἐζήτουν παντοιοτρόπως νὰ μάθω τι περὶ τῆς μοναδικῆς ταύτης ἡρωίδος. Ἠρώτων τοὺς διδασκάλους, τοὺς ὑπηρέτας, τὸν σκάπτοντα τὸν αὔλακα χωρικὸν καὶ τὸν ἐπαιτοῦντά με ὀβολὸν παχὺν Καπουκῖνον· ὁλοκλήρους δὲ ὥρας ἐδαπάνων παρὰ τοῖς βιβλιοκαπήλοις ὀσφραινόμενος τὴν κόνιν σκωληκοβρώτων τόμων, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ν' ἀνευρῶ τῆς Παπίσσης μου τὰ ἴχνη, ἅτινα ὅμως μετὰ τοσαύτης ἐπιμελείας εἶχον ἐξαλείψει οἱ ἱερεῖς ἐν Ἰταλίᾳ, ὥστε μετὰ μακρὰν καταδίωξιν, ἀφοῦ πολλάκις ἀνέκραξα ὡς ὁ ψιττακὸς τοῦ Καίσαρος, «Tempus et labor oleunt», ἡ περιεργία μου οὐδὲ ψιχίον εὑρίσκουσα, ἀπέθανε τέλος πάντων τῆς πείνης.

Ὀλίγα μετὰ ταῦτα ἔτη εὑρισκόμην ἐν Βερολίνῳ οὔτε τῆς καπνοσύριγγος οὔτε τοῦ ζύθου οὔτε τῶν δημοσίων χορῶν γνωρίζων ἀκόμη τὴν χρῆσιν, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἄεργος καὶ μεμονωμένος ἐν μέσῳ τῶν πολυασχόλων ξένων φοιτητῶν. Ἡ πλῆξις καὶ ἡ ἀργία εἶναι, ὡς πολλάκις ἔκτοτε παρετήρησα, τὰ κυριώτερα, ἵνα μὴ εἴπω τὰ μόνα, τοῦ ἔρωτος ἐλατήρια, ἱκαναὶ οὖσαι ἐν ἐλλείψει νέων καὶ τ' ἀρχαῖα νὰ ἀναζωογονήσωσι πάθη. Τοιοῦτό τι συνέβη καὶ εἰς τῆς Παπίσσης Ἰωάννας τὴν ἀνάμνησιν. Ἑορτάσιμόν τινα πρωίαν, καθ' ἣν ὁ οὐρανὸς τοῦ Βερολίνου θέλων, φαίνεται, νὰ δικαιολογήσῃ τὸ κείμενον τοῦ Μωϋσέως, ἤνοιγε τοὺς

καταρράκτας του, καταφυγὼν εἰς τὴν ἔρημον βιβλιοθήκην καὶ ἀπὸ αἰθούσης εἰς ἄλλην περιφέρων τὰ χασμήματα καὶ τὴν ἀνίαν μου, εὑρέθην αἴφνης εἰς τὴν ἀπέραντον στοάν, ἔνθα τὰ θεολογικὰ τοῦ μεσαίωνος βιβλία περιτυλιγμένα εἰς παχὺ στρῶμα λευκοῦ κονιορτοῦ, ὡς νεκροὶ εἰς τὰ σάβανά των, κοιμῶνται βαθὺν καὶ ἀνενόχλητον ὕπνον. Ἡ ὀσμὴ τοῦ τυροῦ ἐνθυμίζει τὴν πατρίδα των εἰς τοὺς Ἑλβετούς, ἡ τῶν ἀχύρων τὸν σταῦλον εἰς τοὺς ὄνους καὶ ἡ τῶν ἀνθέων τὴν φιλτάτην των εἰς τοὺς ἐραστάς· παρ' ἐμοὶ δὲ τοῦ παλαιοῦ χαρτίου ἡ ὀσμὴ ἐξύπνιζεν ἀμέσως τὴν ἀνάμνησιν τῆς Παπίσσης. «Ἐνταῦθα», εἶπον, ἀτενίζων τὸν κνισσαλέον ἐκεῖνον σωρόν, «κεῖται τοῦ τοσοῦτον »ἀποσχολήσαντός με αἰνίγματος ἡ λύσις». Καὶ λαβὼν παρὰ τοῦ βιβλιοφύλακος τὴν ἄδειαν ν' ἀνοίξω καὶ πανίον ἵνα σπογγίσω τὰς εὐρωτιώσας ἐκείνας μεγαβίβλους ἤρχισα ἀπὸ τόμου εἰς τόμον καὶ ἀπὸ φύλλου εἰς φύλλον ἀναζητῶν τῆς ἡρωίδος μου τὰ ἴχνη. Τῇ βοηθείᾳ δὲ τῆς συλλογῆς τῶν Rerum Cermanicarum, τῶν καταλόγων τοῦ Δουφρενίου καὶ τῶν διατριβῶν τοῦ Βαύλου καὶ Σπανχάϊμ ἠδυνήθην ἐν διαστήματι ὀλίγων μηνῶν

Veterum volvens monumenta virorum,

νὰ διέλθω καὶ νὰ συναθροίσω εἰς δύο παχέα τετράδια τὰ πλεῖστα τῶν ὅσα ἀπὸ ὀκτὼ ἤδη αἰώνων ἐγράφησαν πρὸς ὑποστήριξιν ἢ ἐξόντωσιν τοῦ θήλεος Πάπα. Ἀλλὰ τοσαύτη ἦτο τότε ἡ περὶ τὰς τοιαύτας ἐρεύνας ἀπειρία μου, ὥστε ἠναγκαζόμην πολλάκις νὰ ἀναγνώσω ὁλόκληρον κεφάλαιον ἢ καὶ τόμον πρὶν ἀναπαύσω τὴν ὅρασιν ἐπὶ τοῦ ζητουμένου χωρίου, διδασκόμενος οὕτω ἀκουσίως πλείστας περιέργους λεπτομερείας περὶ τῆς θρησκείας, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς ἐκείνους αἰῶνας.

Τοιαύτη εἶναι ἡ βίβλος γενέσεως τῆς *Παπίσσης Ἰωάννας*, ἣν ἐπὶ πέντε περίπου ἔτη ἀφῆκα ὑπὸ τὰ πιεστήρια τῆς φαντασίας μου, εἶτα δέ,

Venutomi inanzi
Un che di stampar libri lavora
Dissi stampami questo alta malora[1].

Ἅμα ἀρξάμενος τῆς συγγραφῆς εὐθὺς συνησθάνθην πόσον ξηρὰ καὶ ἀτερπὴς ἤθελεν εἶναι διὰ τοὺς πλείστους ἡ ἁπλῆ ἱστορικὴ ἀφήγησις τῶν κατὰ Ἰωάνναν, ἧς καὶ αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν ἀγνοοῦσιν οἱ πολλοὶ τῶν ἀναγνωστῶν. Περιορίσας λοιπὸν τὸ μέρος τοῦτο τοῦ ἔργου εἰς τὴν *Εἰσαγωγήν*, κατέστησα τὸ ἐπίλοιπον τοῦ βιβλίου εἶδός τι διηγηματικῆς ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ μέσου καὶ ἰδίως τοῦ ἐννάτου αἰῶνος.

Χάρις εἰς τοὺς ποιητάς, τοὺς συγγραφεῖς καὶ τοὺς καλλιτέχνας πᾶσα ἀπὸ κτίσεως τῆς σφαίρας μας ἐποχὴ καὶ ἑκάστη ἐπ' αὐτῆς χώρα εἶναι μᾶλλον ἢ ἧττον εἰς πάντας γνωστή. Ἕκαστος αἰὼν καὶ πᾶς λαὸς κατέλιπον ἡμῖν μνημεῖον εἰκονίζον τοὺς τότε ἀνθρώπους, οἱ Ἑβραῖοι τὴν Γραφήν, οἱ Αἰγύπτιοι τὰς πυραμίδας καὶ οἱ Ἕλληνες τὴν Ἰλιάδα. Ἀπὸ τῆς Εὔας, ἧς τοὺς ἔρωτας ἔψαλλεν ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Μίλτων μέχρι τῆς Κυμοδοκείας, ἧς τὸν μαρτυρικὸν στέφανον ἔπλεξεν ὁ Σατωβριάνδος ἡ ἅλυσις εἶναι σχεδὸν ἀδιάκοπος. Εἰς ποίαν ἐποχὴν δύναται ν' ἀνατρέξῃ ἢ εἰς ποίαν παραλίαν νὰ προσοχθήσῃ ὁ ὁδοιπόρος χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ πρόσωπα γνωστὰ καὶ μειδιῶντα, φίλους τείνοντας εἰς αὐτὸν τὴν χεῖρα; Ῥαχὴλ προσφέρουσαν ὕδωρ εἰς τὰ διψῶντα χείλη του ἢ Ναυσικᾶν ὁδηγοῦσαν αὐτὸν ὑπὸ φιλόξενον στέγην; Ἀλλὰ καταβαίνοντες τοῦ Πηγάσου

[1] Berni.

μας, πρὶν χάσῃ τὰ πέταλά του, παρατηροῦμεν ὅτι πᾶς τις γνωρίζει τὰς γενειάδας τῶν Πατριαρχῶν, τοὺς τρίβωνας τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων, τὰς φάλαγγας τῶν Μακεδόνων, τὰς ξανθὰς φενάκας τῶν ἑταιρῶν τῆς Ῥώμης, τὰ ποικιλόστικτα δέρματα τῶν ἀρκτῴων βαρβάρων, τὰ κομβοσχοίνια τῶν χριστιανῶν μαρτύρων καὶ ὅσα ἄλλα περιέγραψαν οἱ ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, οὓς παρεδόθη ἐν τῷ σχολείῳ ἢ ἀνέγνωσεν μεταφράσει. Πολὺ δὲ γνωστότεροι εἶναι οἱ κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τοῦ μεσαιῶνος ἀναφανέντες σιδηρόφρακτοι ἥρωες καὶ λευχείμονες ἡρωίδες, οἱ Ἀμαδεῖς, οἱ Τριστάνοι, οἱ Λεοντοκάρδιοι, οἱ Τεμπλάριοι, οἱ Ἀβενσεράγοι, αἱ Ὑολάνδαι, αἱ Ἑρμινίαι καὶ αἱ Ἀρμίδαι, ὧν τὰ σύμβολα, τὰς πανοπλίας, τοὺς ἔρωτας καὶ τὰ κατορθώματα πᾶς τις γνωρίζει ἐκ τῶν βιβλίων τοῦ Οὐαλτερσκότου, τῶν στίχων τοῦ Βίκτωρος Οὔγου, τῶν συλλογῶν τῶν μουσείων καὶ τῶν μελοδραμάτων τοῦ Ῥοσίνου καὶ Μαγερβήρου. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἕκτου μέχρι τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος, ἀπὸ τοῦ τελευταίου Ῥωμαίου αὐτοκράτορος μέχρι τοῦ πρώτου ἱππότου, τίνες οἱ ἐπὶ τοῦ πλανήτου μας κατοικοῦντες; τί ἔπραττον, τί ἔτρωγον, τί ἐπίστευον καὶ τί ἐφόρουν; Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην δύναται ν' ἀποκριθῇ μόνος ὁ ἐξ ἐπαγγέλματος ἱστορικός, ὁ ἀναλαβὼν τὸν ἄχαριν κόπον νὰ φυλομετρήσῃ τὰς ἀπεράντους συλλογὰς τῶν μεσαιωνικῶν Χρονογράφων, τὰ εὐρωτιῶντα Συναξάρια, τὰς εἰς μέγα φύλλον δυσπέπτους μωρολογίας τῶν καλογήρων, τὰ συγγράμματα τοῦ Κασσιοδώρου, Καισαρίου, Ἀλκουίνου, Ἁγ. Ἀγοβάρδου, Ῥαβάνου τοῦ Μαύρου καὶ μυρία ἄλλα βιβλία εἰς μόνους τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς σκώληκας γνωστά, ἅτινα ὀνομάζει ὁ Μουρατόρης Sterili steppe della letteratura del medio evo ἤτοι *ἀγόνους*

ἐρήμους τῆς μεσοχρονίου φιλολογίας. Εἰς τὰς ἐρήμους ταύτας ἔτυχε νὰ πλανηθῶ ἀκολουθῶν τὰ ἴχνη τῆς Ἰωάννας. Καθὼς δὲ ὁ περιηγητὴς ὁ ἐπισκεπτόμενος ἀπέχοντας καὶ ἀβάτους τόπους φιλεῖ νὰ λαμβάνῃ ἐξ ἑκάστου μνημεῖόν τι τῶν περιπλανήσεών του, φύλλον ἐκ τοῦ δένδρου τοῦ σκιάζοντος τὴν βρύσιν τῆς ἐρήμου, ὄστρακον ἐκ παραλίας ἀγνώστου εἰς τοὺς ναυσιπόρους ἢ ἄνθος θάλλον ἐπὶ ἀπατήτου κορυφῆς, οὕτω κἀγὼ ἐξ ἑκάστου τῶν εἰς αἰωνίαν λήθην καταδικασθέντων ἐκείνων τόμων ἀπέσπων ὡς ἐνθύμημα χωρίον τι περιγράφον ἔθιμα παρῳχημένα, ἀλλοκότους δοξασίας, δημώδεις προλήψεις, λείψανα τῆς εἰδωλολατρίας καὶ εἴτι ἄλλο ἀνεύρισκον διαφυγὸν τὴν προσοχὴν τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν, οἵτινες εἰς γενικὰς θεωρίας καταγινόμενοι καὶ εἰς οὐδὲν ἄλλο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀποβλέποντες εἰμὴ πῶς νὰ δικαιολογήσωσι διὰ τῆς ἱστορίας τοὺς σκοποὺς καὶ τὰς τάσεις τοῦ κόμματος εἰς ὃ ἀνήκουσι, διὰ τοιαύτας λεπτομερείας οὔτε καιρὸν ἔχουσιν οὔτε τόπον.

Ἐκ τῶν παρ' αὐτὰς τὰς βορβορώδεις τοῦ μεσαίωνος πηγὰς συλλεγέντων τούτων λιθαρίων συνήρμοσα ἢ μᾶλλον ἐπειράθην νὰ συναρμόσω μωσαϊκόν, παριστῶν εἰκόνα ὁπωσοῦν πιστὴν τῆς ζοφώδους ἐκείνης ἐποχῆς, περὶ ἧς, καθόσον γνωρίζω, οὐδὲν οὐδαμοῦ ἐξεπονήθη ἀκόμη βιβλίον τοῖς πᾶσι προσιτὸν καὶ ἐν ταὐτῷ εὐσυνειδήτως γεγραμμένον, καθιστῶν αὐτὴν πασίγνωστον καὶ φαεινὴν ὡς αἱ *Τύχαι τοῦ Τηλεμάχου* τὴν ἡρωϊκὴν Ἑλλάδα, οἱ *Μάρτυρες* τὴν καταρρέουσαν Ῥώμην καὶ ὁ *Ἰβανόης* τὴν ἱπποτικὴν Ἀγγλίαν. Ἀμέσως δὲ συναισθανθεὶς πόσον αἱ δυνάμεις μου ἦσαν πρὸς τοιοῦτον ἔργον ἀνεπαρκεῖς καὶ πόσον ἠλαττούμην τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρησάντων, ἐφιλοτιμήθην νὰ μὴ ἐλαττωθῶ αὐτῶν τοὐλάχιστον κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἀκρί-

βειαν. Ἑκάστη ἐν τῇ *Παπίσσῃ Ἰωάννᾳ* φράσις, πᾶσα σχεδὸν λέξις, στηρίζεται ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ συγχρόνου συγγραφέως. Τὰ καλογηρικὰ ἀνέκδοτα ἐλήφθησαν ἐκ τῶν χρονικῶν τῶν τότε Μοναστηρίων, τὰ θαύματα ἐκ τῶν μεσαιωνικῶν Συναξαρίων, ἡ περιγραφὴ τῶν τελετῶν ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἐγινάρδου, τοῦ Ἀλκουΐνου καὶ τῆς Ἐκκλησ. Ἱστορίας τοῦ Γρηγορίου Τουρονησίου, αἱ παράδοξοι θεολογικαὶ δοξασίαι ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν συγχρόνων θεολόγων Ἁγ. Ἀγοβάρδου, Ἰνκμάρου, Ῥαβάνου καὶ λοιπῶν· πᾶσα δὲ πόλεως, οἰκοδομήματος, ἐνδύματος ἢ φαγητοῦ περιγραφὴ εἶναι καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείας ἀκριβής, ὡς καταφαίνεται ἐν μέρει ἐκ τῶν ἐν τέλει τοῦ πονήματος σημειώσεων, ἃς ἠδυνάμην εὐκόλως νὰ πολυπλασιάσω· ἀλλὰ πρὶν ἢ καταστήσῃ τις ὀγκωδέστερον τὸ βιβλίον του πρέπει πρῶτον νὰ γνωρίζῃ ἂν θέλει ἀναγνωσθῇ ἢ ὄχι. Ταῦτα δὲ πάντα ἀναφέρω ἐνταῦθα οὐχὶ πρὸς ἐπίδειξιν πολυμαθείας, ἀλλ' ἁπλῶς ἵνα δείξω πόσον σέβομαι τὸ κοινόν. Ὁ δὲ πρὸς τὸν ἀναγνώστην οὗτος σεβασμός, ὅλως πρωτοφανὴς καὶ ξένος ὢν παρ' ἡμῖν, δικαιοῦται νομίζω, νὰ τύχῃ τῆς ὑπὸ πάντων τῶν ἐξευγενισμένων ἀνθρώπων ἀπονεμομένης εἰς τοὺς ξένους φιλόφρονος ὑποδοχῆς.

Ἀλλ' ἡ εὐσεινηδησία, καίπερ οὖσα ἀρετὴ ἀξιοσέβαστος ὡς οἰκογενειάρχης περιβεβλημένος ἐθνοφύλακος στολήν, δὲν ἀρκεῖ ὅμως εἰς τοὺς ἀναγνώστας, οἵτινες πλὴν τούτου ἀπαιτοῦσι παρὰ τοῦ συγγραφέως καὶ νὰ μὴν ἀποκοιμίζῃ αὐτούς. Ἐπὶ δὲ τῶν Ἑλλήνων τὰ τυπωμένα φύλλα ἔχουσι τὴν αὐτὴν ναρκωτικὴν ἐπιῤῥοήν, ἣν καὶ τὰ τοῦ ὑοσκυάμου· καὶ διὰ τοῦτο ἴσως οὐδὲ νὰ κόψωσιν αὐτὰ τολμῶσιν οἱ πλεῖστοι, ἀλλὰ παρθένα καὶ ἄθικτα κληροδοτοῦσιν εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς τῆς συγχρόνου ἡμῶν φιλολογίας

τὰ προϊόντα. Ἄγγλος τις συγγραφεύς, ὁ **Swift**, νομίζω, διηγεῖται ὅτι οἱ κάτοικοι δὲν ἐνθυμοῦμαι τίνος τόπου εἶναι τοσούτῳ ἀπαθεῖς καὶ ἀπρόσεκτοι, ὥστε ὁσάκις ἀποτείνεταί τις πρὸς αὐτούς, πρέπει νὰ κτυπᾷ ἐκ διαλειμμάτων τὴν κεφαλήν των διὰ ξηρᾶς κολοκύνθης, ἵνα μὴ ἀποκοιμῶνται, ἐνῷ ὁμιλεῖ. Τοιοῦτόντι ἀνθυπνωτικὸν φάρμακον ἐσκέφθην κἀγὼ νὰ μεταχειρισθῶ κατὰ τῆς ἀπαθείας τοῦ Ἕλληνος ἀναγνώστου· ἐν ἐλλείψει δὲ κολοκύνθης ἐπροσπάθησα νὰ ἐξορκίσω τὰ χασμήματα καταφεύγων ἀνὰ πᾶσαν σελίδα εἰς ἀπροσδοκήτους παρεκβάσεις, ἰδιοτρόπους παρομοιώσεις ἢ ἀλλοκότους λέξεων συγκρούσεις· περιβάλλων ἑκάστην ἰδέαν δι' εἰκόνος οὕτως εἰπεῖν ψηλαφητῆς καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ σοβαρώτερα τῆς θεολογίας ζητήματα στολίζων διὰ κροσσίων, θυσσάνων καὶ κωδωνίσκων ὡς ποδιὰν Ἱσπανῆς χορευτρίας. Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ γράφειν, ὃν εἰσήγαγεν ὁ Βύρων παρὰ τοῖς Ἄγγλοις, ὁ **Heïne** παρὰ τοῖς Γερμανοῖς καὶ ὁ **Murger** καὶ ὁ **Musset** εἰς Γαλλίαν, ἐφευρέθη ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ποιητῶν τῆς παρακμῆς, οἵτινες ἀπελπισθέντες ν' ἀναῤῥηχθῶσιν εἰς τὰ ὕψη, ἐφ' ὧν ὁ Δάντης, ὁ Πετράρχης καὶ ὁ Τάσσος εἶχον στήσει τὴν σημαίαν των, ἐζήτησαν ἄλλην τινὰ περισσοτέραν οὐχὶ πρὸς τὴν δόξαν ἀλλὰ πρὸς τὴν δημοτικότητα ὁδόν. Ἡ τοιαύτη φιλολογία ὁμοιάζει τῇ ἀληθείᾳ τὰς ἐρωτοτρόπους ἐκείνας γυναῖκας, αἵτινες στερούμεναι κάλλους ἢ ἀριθμοῦσαι περισσότερα ἔτη παρὰ ὀδόντας ζητοῦσι παντοιοτρόπως διὰ ψιμυθίου, μειδιαμάτων, ἠδυπαθῶν προκλήσεων καὶ ἀνοικτῶν ἐσθήτων νὰ ἑλκύσωσιν ἐν ἐλλείψει ἁγνοῦ ἔρωτος τὴν ἐπιθυμίαν ἢ τὴν περιεργίαν τοὐλάχιστον τῶν θεατῶν. Τὴν σχολὴν ταύτην οὔτε νὰ ἐπαινέσω προτίθεμαι ἐνταῦθα οὔτε νὰ συστήσω· ἀλλὰ διὰ τοιούτου μόνον ἅλατος ἐνόμισα ὅτι

ἦτο δυνατὸν ν' ἀρτυθῇ τὸ δυσπεπτότατον πάντων τῶν βρωμάτων, ἡ μεσοχρόνιος ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία. Διάσημός τις μάγειρος, ὁ Βατέλος, νομίζω, ἐκαυχᾶτο ὅτι δύναται νὰ μαγειρεύσῃ τράγον ἢ καὶ ποντικὸν μετὰ τοσαύτης τέχνης, ὥστε νὰ λείχωσιν οἱ τρώγοντες τὰ δάκτυλά των· ἐγὼ δὲ κατόρθωμα θέλω νομίσει ἂν δι' οἱουδήποτε ἀρτύματος ἠδυνήθην νὰ καταστήσω οὐχὶ νόστιμον, ἀλλ' ἁπλῶς ὑποφερτὸν καλόγηρον τοῦ μεσαιῶνος.

Πρὶν ἐπιθέσω τέλος εἰς τὰ ἤδη μακρὰ ταῦτα προλεγόμενα ἔπρεπεν ἴσως, γράφων ἐν Ἑλλάδι, ν' ἀπολογηθῶ καὶ διὰ τὴν πολλαχοῦ τοῦ βιβλίου μου ἐπικρατοῦσαν ἐλευθερίαν, ὅτι δηλ. ὠνόμασα ἐνίοτε τὰ πράγματα διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν, ἀντὶ νὰ καταφύγω εἰς τὰς περιφράσεις ἐκείνας, δι' ὧν οἱ σεμνοὶ συγγραφεῖς σκεπάζουσι τὰς ἀσέμνους ἐννοίας των ὡς οἱ πρῶτοι ἡμῶν γονεῖς διὰ φύλλων συκῆς τὴν γυμνότητά των. Τοῦτο ἠδυνάμην εὐκόλως νὰ κατορθώσω ἀντιγράφων τὰς φιλολογικὰς θεωρίας, ὅσας ὁ Βολταῖρος, ὁ Βύρων, ὁ Κάστης καὶ οἱ ἄλλοι προέταξαν τῶν τοιούτων βιβλίων των. Ἀλλὰ κατὰ τὴν γαλατικὴν παροιμίαν comparaison n'est pas raison, καὶ ἔπειτα βαρύνομαι τὴν ταυτολογίαν. Τοῦτο δὲ μόνον λέγω, ὅτι τὴν ἐλευθερίαν ταύτην ἐθεώρησα ἀναγκαίαν καὶ φυσικὴν εἰς τὸ εἶδος τῆς διηγήσεώς μου ὡς τὸ ἅλας εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ ἀναγνοὺς τὴν *Αὐρηλιανὴν Παρθένον*, τὸν *Δὸν Ζουὰν* ἢ τοὺς Ἰταλοὺς ποιητὰς τῆς ιϛ΄ ἑκατονταετηρίδος δὲν θέλει βελαίως κατηγορήσει ὡς ὑπὲρ τὸ δέον γυμνοτράχηλον τὴν *Ἰωάνναν*, ὁ δὲ γνωρίζων τὸν μεσαιῶνα, ὁ ἐγκύψας εἰς τοὺς Χρονογράφους, τὰ Συναξάρια καὶ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, θέλει ἐξάπαντος ὁμολογήσει ὅτι πρὸς τὰ συγγράμματα αὐτῶν παραβαλλόμενον τὸ ἀνὰ χεῖρας ὁμοιάζει

τὴν παρθένον ἐκείνην, ἣν ὠνειρεύετο ὁ Ἅγ. Βασίλειος «ἱσταμένην ὡς σεμνὸν ἄγαλμα ἐπὶ τοῦ μαρμαρίνου ὑποβάθρου » τῆς παρθενίας, ἀκίνητον πρὸς πᾶσαν φαντασίαν ἢ ἐπαφήν».

Βαρύτερον ἁμάρτημα θέλει βεβαίως μοὶ καταλογισθῇ παρὰ πολλῶν ἡ τόλμη μεθ' ἧς ἀνακινῶ τὸν ἐκκλησιαστικὸν βόρβορον τοῦ μεσαιῶνος παρά τε τοῖς Δυτικοῖς καὶ ἐν Βυζαντίῳ παρεκτρεπόμενος ἐνιαχοῦ καὶ εἰς παρεκβάσεις περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας μας· ἀλλ' ὁ ἀμερόληπτος ἀναγνώστης τοῦ βιβλίου μου περὶ τούτου τοὐλάχιστον θέλει πεισθῇ, ὅτι οὐδ' ἴχνος πολεμικῆς τάσεως ὑπάρχει ἐν αὐτῷ. Τὰ αἴσχη τῶν τε Φράγκων καὶ τῶν Ἀνατολιτῶν ἐκτίθενται μετὰ τῆς αὐτῆς ἀπαθοῦς ἀμεροληψίας, αἱ ὀπτασίαι τῶν μεσαιωνικῶν θεολόγων καὶ τὰ ὄνειρα τῶν γερμανῶν καθηγητῶν ἐμπαίζονται μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας. Ὅπου δήποτε εὕρισκον τὸ δυνάμενον νὰ παράσχῃ ἀφορμὴν γέλωτος ἐδραττόμην αὐτοῦ, ἀδιαφορῶν ἂν εἰς μοναστήριον ὑπεκρύπτετο ἢ εἰς ἀκαδημίαν, ὑπὸ τὸ ράσον μοναχοῦ ἢ τὸν τρίβωνα φιλοσόφου. Αἱ ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρις ἡμῶν θρησκευτικαὶ ἢ φιλοσοφικαὶ παραδοξολογίαι ἐκτίθενται μετὰ τῆς αὐτῆς ἀπαθείας, μεθ' ἧς σημειοῖ ὁ θαλασσοπόρος τὴν διεύθυνσιν τῶν ἀνέμων ἐν τῷ ἡμερολογίῳ του. Ὁ Ἅγ. Βασίλειος, ὁ Πασχάλης, καὶ ὁ Σατωβριάνδος ὑπερήσπισαν τὸν χριστιανισμόν· ὁ Λιβάνιος, ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Στράους ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ ἐν ὀνόματι τῆς ἀνθρωπότητος ἢ τῆς φιλοσοφίας· πάντες δ' ἔγραψαν μετὰ πάθους καί, ὡς ἰσχυρίζονται οἱ ἴδιοι μετὰ πεποιθήσεως εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἢ φιλοσοφικὰς ἀρχάς των. Ἀλλ' ὁσάκις ἀναγινώσκω οἷον δήποτε περὶ τοιαύτης ὕλης *μετὰ σκοποῦ καὶ πεποιθήσεως* γεγραμμένον βιβλίον, εὐθὺς ἐνθυμοῦμαι τὸ χωρίον τοῦ Ἰσιδώρου λέγοντος περὶ τῶν συγχρόνων θεολόγων «*Περὶ πράγματα θεῖα καὶ λόγου κρείττονα διαφωνεῖν προσποιοῦνται ὑπὸ φιλαργίας ἐκβακχευόμενοι*».

ἀνερυθριάστως δὲ ὁμολογῶ ὅτι ἄλλον σκοπὸν δὲν εἶχον

Unless it were to be a moment merry.

Περὶ δὲ τῶν κρίσεών μου περὶ τῶν σημερινῶν τελετῶν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τοῦτο μόνον λέγω, ὅτι οἷαί δή ποτε καὶ ἂν ὦσιν αἱ ἐνδόμυχοι τῶν ἀνθρώπων πεποιθήσεις, μία τις ἐξωτερικὴ λατρεία τοῦ θείου πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἐκρίθη ἀναγκαία. Ὁ ἁπλοῦς χριστιανὸς εἰσέρχεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἵνα παρηγορηθῇ ἐλπίζων τοὺς ἀδάμαντας καὶ σμαράγδους τοῦ Παραδείσου τῆς Ἀποκαλύψεως, ὁ δὲ φιλόσοφος σκέπτεται ἐκεῖ περὶ τοῦ ἀπείρου, τοῦ ἰδανικοῦ, τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἄλλων τοιούτων φιλοσοφικῶν κόμβων. Ἀμφοτέρων ὅμως ἡ διάνοια ἀνυψοῦται εἰς θεωρίας ἀνωτέρας τῶν ἐπιουσίων περισπασμῶν, ἀμφότεροι ἐξέρχονται ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου περιβόλου κρείττονες ἑαυτῶν καὶ κατανοοῦντες τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ «*Οὐκ ἐν ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος*». Ἀλλ' ἡ τοιαύτη λατρεία, ἵνα ἐκπληρόνῃ τὸν σκοπὸν αὐτῆς, πρέπει νὰ ἦναι σύμφωνος πρὸς τὰς ἰδέας, τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν ἀνθρώπων, τροποποιούμενα καθ' ἑκάστην ὑπὸ τοῦ προοδεύοντος ἢ ἁπλῶς μεταβαλλομένου πολιτισμοῦ. «*Τὸ θυσιαστήριον*» λέγει ὁ χριστιανικώτατος Σατωβριάνδος, «*πρέπει νὰ μένῃ ἀκλόνητον, ἀλλὰ τὰ κοσμήματα αὐτοῦ νὰ μεταβάλλωνται κατὰ τὰς ἐποχάς*». Οἱ Δυτικοὶ πεισθέντες πρὸ πολλοῦ περὶ τούτου ἐφρόντισαν νὰ ἐξορίσωσι τῶν ἐκκλησιῶν των πᾶν τὸ μὴ συνᾷδον πρὸς τὰς τάσεις τῶν συγχρόνων. Ἡ διάρκεια τῆς λειτουργίας περιωρίσθη εἰς ἓν τέταρτον τῆς ὥρας, αἱ νειστεῖαι εἶναι ὑποφερταί, οἱ ἱερεῖς ἐξευγενισμένοι, αἱ εἰκόνες αὐτῶν ἡδύνουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἡ μουσικὴ κηλεῖ τὴν ἀκοήν· ὥστε ἕκαστος δύναται ἄνευ μεγάλου τινὸς κόπου ἢ ἀηδίας νὰ ἦναι καλὸς χριστιανός. Ἀλλ' ἡμεῖς ἐκρίναμεν καλὸν νὰ μείνωμεν προσηλωμένοι εἰς τοὺς τύπους τοῦ μεσαιῶνος ὡς τὰ ὀστρείδια εἰς τὸν βράχον. Ἡ ἀκολουθία μας διαρκεῖ

δύο ὥρας ὡς ἡ ἐπὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου, καὶ οὐδεὶς ἀκροᾶται αὐτῆς· οἱ ἱερεῖς ἐκλέγονται ἐκ τῶν «*περικαθαρμάτων τῆς γῆς*» ὡς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ἀποστόλου Παύλου, καὶ οὐδεὶς ἀκούει τὰς συμβουλὰς αὐτῶν· αἱ νηστεῖαι ἁρμόζουσιν εἰς μεγαλοσχήμους καλογήρους, καὶ οὐδεὶς νηστεύει· αἱ εἰκόνες εἶναι τερατόμορφοι καὶ οὐδεὶς ἀσπάζεται αὐτάς, περὶ δὲ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ῥινοφωνίας κρίνω περιττὸν νὰ εἴπω τι ἐνταῦθα. Ἐκ τούτων πάντων συμβαίνει ὅτι μεταξὺ τῶν ἄλλων χριστιανικῶν ἐθνῶν, μόνοι ἡμεῖς, αἱ ἀνεπτυγμέναι τοὐλάχιστον παρ' ἡμῖν τάξεις, στερούμεθα, δὲν λέγω τῆς πίστεως, διότι ἡ στέρησις αὕτη κατήντησε γενικὸν δυστύχημα, ἀλλὰ καὶ πάσης ἐξωτερικῆς λατρείας, ἥτις, ὡς ἀνωτέρω ἐρρέθη, ἔχει κἀκείνη τὰ καλά της, ἐνθυμίζουσα εἰς τὸν ἄνθρωπον ὅτι πλὴν τῶν σαρκικῶν ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι ἀπολαύσεις. Τὸ κατ' ἐμὲ ὁσάκις ἐγονυπέτησα ὑπὸ τοὺς θόλους γοτθικῆς ἐκκλησίας, ἠσπάσθην εἰκόνα τοῦ Ῥαφαήλου ἢ ἔτεινα τὸ οὖς εἰς ἱερὰν τοῦ Μοζάρτου ἢ Ῥοσσίνη μελῳδίαν, ᾐσθάνθην ἀείποτε τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα ἀναγεννώμενον ἐν τῇ καρδίᾳ μου καί, λησμονῶν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, «**E pur si muove**» ἀνέκραξα ὡς ὁ Γαλιλαῖος, ἐνῷ ὁ εἰσερχόμενος εἴς τινα τῶν ἡμετέρων ἐκκλησιῶν, ὑφ' ἑνὸς μόνου καταλαμβάνεται αἰσθήματος, τῆς ἐπιθυμίας νὰ ἐξέλθῃ. Τὴν ὀρθότητα ἢ τοὐλάχιστον τὴν ἀλήθειαν πάντων τούτων τυφλὸς μόνον ἢ ἑκουσίως τυφλώττων δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ. Ἂν δὲ ὑπάρχουσι παρ' ἡμῖν φρόνιμοι ἄνθρωποι νομίζοντες ὅτι πρέπει νὰ ἔχωμεν ἐκκλησίας ἐρήμους καὶ κλῆρον ἀναλφάβητον καὶ καταφρονημένον, ὅτι ἡ μύτη εἶναι τὸ καταλληλότατον ὄργανον πρὸς ἀνύμνησιν τοῦ Ὑψίστου, ἡ *Καλοκαιρινὴ* ἠθικὸν διὰ τὰς νεάνιδας βιβλίον καὶ τὸ *Ἐξομολογητάριον τοῦ Νικοδήμου* κατάλληλον ἐγκόλπιον ἱερέως, περιμένω κἀγὼ νὰ φρονιμεύσω, ἵνα σεμμερισθῶ τὴν γνώμην των. Ἄλλοι πάλιν, καίτοι ὁμολογοῦντες ὅτι ταῦτα δὲν ἔχουσι καλῶς, διατείνονται οὐχ

ἧττον ὅτι πρέπει νὰ μένωσιν ἄθικτα δι' εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν λυτρώσασαν ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ ξένου ζυγοῦ Ἐκκλησίαν, δι' ἧς ἐλπίζομεν τάχιον ἢ βράδιον καὶ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν πόθων. Παράδοξον ὅμως τῇ ἀληθείᾳ εἶναι τὸ εἶδος τοῦτο τῆς εὐγνωμοσύνης, ἐξ ἧς ἀντὶ νὰ θεραπεύσωμεν τὰς πληγὰς καὶ νὰ ἐνδύσωμεν κοσμίων τὴν σώτειραν Ἐκκλησίαν, ἀφίνομεν αὐτὴν ἄστεγον καὶ περιφρονημένην ὑπὸ τὰ κατεσπιλωμένα ῥάκη τοῦ μεσαιῶνος· οἱ δὲ βουλόμενοι νὰ μεταχειρισθῶσιν αὐτὴν ὡς ὄργανον πολιτικῶν σκοπῶν λησμονοῦσι φαίνεται, ὅτι ὁ καιρὸς τῶν θαυμάτων παρῆλθε πρὸ πολλοῦ, καὶ οὔτε ὁ ἥλιος σταματᾷ πλέον οὔτε τὰ χωρίζοντα ἡμᾶς ἀπὸ τῶν δούλων ἀδελφῶν τείχη θέλουσι κρημνισθῆ διὰ τῆς ῥινοφωνίας τῶν ἱερέων μας, ὡς τὰ τῆς Ἱεριχοῦς εἰς τὸν ἦχον τῶν σαλπίγγων τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ.

Πάντα τὰ ἀνωτέρω ἐξέθεσα πρὸς ἀποφυγὴν παρεξηγήσεων καὶ οὐχὶ βεβαίως πρὸς δικαιολογίαν τοῦ βιβλίου, ὅπερ παραδίδω εἰς τὴν ἐπιείκειαν τῶν ἀναγνωστῶν· τοῖς δὲ κριτικοῖς ἐνθυμίζω ὅτι ἐν αὐτῷ πράγματα μόνον περιέχονται καὶ γεγονότα στηριζόμενα εἰς μαρτυρίας ἀναμφισβητήτους· ὥστε οἱ ὀρεγόμενοι νὰ ἐπικρίνωσι «**res et non verba**» πρέπει κἀκεῖνοι νὰ μεταχειρισθῶσιν· αἱ δὲ ἀόριστοι καὶ ἀστήρικτοι διαμαρτυρήσεις ἐν ὀνόματι τῆς *ἠθικῆς*, *ἠθικότητος*, *ἠθικοποιήσεως* ἢ ὅπως ἄλλως καλοῦσι τὸ πρᾶγμα αἱ ἡμέτεραι ἐφημερίδες οὐ μόνον δὲν σημαίνουσι τίποτε, ἀλλὰ καὶ ἐνθυμίζουσι τὴν φράσιν τοῦ Ἄγγλου ποιητοῦ, καθ' ὃν «*μόνον οἱ ἀνήθικοι ὁμιλοῦσι περὶ ἠθικῆς*».

Ἔγραφον ἐν Ἀθήναις τῇ α' Ἰανουαρίου 1867.

ΣΗΜ. Τὴν ἐπιτασσομένην ΕΙΣΑΓΩΓΗΝ δύναται νὰ παραλείψῃ ὁ μὴ ἀγαπῶν τὰς ἱστορικὰς συζητήσεις, τὰ χασμήματα καὶ τὰς παραπομπάς.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Partout où vous voyez une legende, vous pouvez ètre sur, en allant au fond des choses, que vous trouverez une historie».

(Vablet de Viriville. Etudes sur l' Alchimie).

Ἐπιχειρῶν νὰ εἰσδύσω εἰς τὸν ζοφερώτερον τοῦ μέσου αἰῶνος κύκλον τὸν Πύῤῥωνα θέλω ἔχει, ὡς τὸν Βιργίλιον ὁ Δάντης, ξεναγὸν καὶ συνοδίτην ἀχώριστον εἰς τὴν ὀλισθηρὰν ταύτην ἐκ σκοτεινῶν παραδόσεων καὶ λήρων ἀπιθάνων πορείαν, ἀλλὰ φεύγων τὰ ἴχνη τῶν ἱστορικῶν ἐκείνων, οἵτινες εἰ καὶ ἐπὶ σκεπτισμῷ καυχῶνται, φαίνονται ὅμως λησμονοῦντες οὐχὶ σπανίως τὴν θεμελιώδη τῆς αἱρέσεως ἀρχήν. Οἱ μὲν παρ' ἀρχαίοις πυρρωνισταὶ ἐδίσταζον μὲν περὶ πάντων, ἀλλ' οὐδέποτε καὶ ἠρνοῦντο, τελευτῶντες ἀείποτε εἰς τὸ «*οὐκ εἶδα*», οἱ δὲ ἐφ' ἡμῶν οὐ μόνον ὡς ἀνύπαρκτα καὶ γελοῖα χλευάζουσι τὰ ξένα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν ἐπιβάλλουσιν ὡς ἄρθρον πίστεως τῷ ἀναγνώστῃ· οὐδαμοῦ δὲ ἀνευρίσκοντες τῆς ἀληθείας ἴχνος, ὑπολαμβάνουσι τὴν ὁλόγυμνον ταύτην Θεαν ἐν τοῖς ἰδίοις βιβλίοις σύσσωμον ἐνοικοῦσαν, τὴν δὲ γυμνότητα αὐτῆς διὰ τῶν φύλλων σκεπάζουσαν, ὡς ἄλλη Εὔα.

Εἰς τοιούτων πυῤῥωνιστῶν τὰς χεῖρας ἐνέπεσε δυστυχῶς καὶ τῆς Παπίσσης ἡ ἱστορία, μῦθος ὑπ' αὐτῶν ὀνομασθεῖσα. Ἡ εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἀνάβασις γυναικὸς ἐπὶ ἑπτὰ ὅλους αἰῶνας ἐθεωρεῖτο ὡς γεγονὸς ἱστορικόν, καὶ ὡς τοιοῦτον ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς παπικῆς ἱστορίας ὑπὸ τῶν δοκιμωτάτων Χρονογράφων ἀπεταμιεύετο· ἀλλ' αἴφνης, ἀρχομένου τοῦ ΙϚ' αἰῶνος, ἱστορικοί τινες εὐ-

λαβέστεροι, φαίνεται, καὶ αὐτῶν τῶν καλογήρων τοῦ μεσαιῶνος ἀπεπειράθησαν τὴν γυναῖκα ταύτην ὡς ῥύπον δῆθεν καὶ κηλῖδα νὰ ἐξαλείψωσιν ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν Παπῶν, μύθου ἀνυπαρκτότερα τὰ κατ' αὐτὴν παριστῶντες. Τὸ δ' αἴτιον τῆς ὀψίμου ταύτης ἀναιρέσεως δύναταί τις ν' ἀνεύρῃ, ἀναλογιζόμενος ὅτι πάλαι μὲν οἱ Ποντίφηκες ἀκραδάντως ἐπὶ τῆς ἁγίας Ἕδρας ἐσφηνωμένοι, τὴν δὲ τότε ἀμάθειαν ἄρρηκτον ἔχοντες πρὸ ἑαυτῶν προπύργιον, περιττὴν καὶ ἀναξίαν ἐνόμιζον πᾶσαν ἀπολογίαν· ἀλλ' ὅτε, τῆς μεσαιωνικῆς ἀχλύος βαθμηδὸν ἀραιουμένης, ἡ ἰσχὺς αὐτῶν συνηλαττοῦτο, οἱ δὲ αἱρετικοὶ καὶ μετὰ τούτους οἱ *φιλόσοφοι* ἤρξαντο ἀναδιφῶντες τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τὰ ἀρχεῖα, ἵνα ἀνεύρωσιν ἐν αὐτοῖς μομφῆς ἢ γέλωτος ὕλην, καλὸν ἐνόμισαν τότε οἱ διάδοχοι τοῦ ἁγίου Πέτρου τὴν μὲν γυναῖκα ταύτην εἰς *Χίμαιραν μυθώδη*[1] νὰ μεταμορφώσωσι, τοὺς δὲ διακωνίσαντας τὰ ἆθλα τῆς ἡρωίδος εἰς χρονόληρα γερόντια. Αἱ δὲ ἐπίμονοι αὐτῶν προσπάθειαι ἐπέτυχον ἐν μέρει, χάρις εἰς τὴν μετὰ ταῦτα ἀδιαφορίαν καὶ τὴν ἐπιπολαιότητα φυγοπόνων τινῶν συγγραφέων, οἵτινες ἀκοπώτερον εὑρίσκοντες νὰ παραδεχθῶσι τὴν ὁμοιαλήθη μᾶλλον γνώμην, καθ' ἣν ὁ ἀνδρόθηλυς Ἰωάννου τοῦ θ' χαρακτὴρ ἐγένετο ἀφορμὴ τοῦ περὶ Παπίσσης μύθου ἢ νὰ καταπίωσι τὴν κόνιν ῥυπαρῶν χειρογράφων καὶ σκωληκοβρώτων τόμων, ἐτράπησαν εἰς τὴν ὁμαλωτέραν ὁδόν, συμπαρασύροντες καὶ τὴν κοινὴν γνώμην.

Τὸ κατ' ἐμὲ ἔχων ἐν ἀρχῇ σκοπὸν οὐχὶ τὴν κριτικὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀμφοτέρωθεν ὑπὲρ καὶ κατὰ τῆς Παπίσσης γραφέντων, ἀλλὰ τὴν πιστὴν μᾶλλον καὶ ἀκριβῆ ἐξεικόνισιν τῆς θρησκείας, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων κατὰ τὸν ἔνατον αἰῶνα, τὴν δὲ Ἰωάνναν κέντρον τῆς διηγήσεως καταστήσας ὡς τὸ περιεργότερον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπεισόδιον, εἶχον κατὰ νοῦν νὰ παραπέμψω τοὺς ὀρεγομένους ἰ-

[1]) Monstrum imaginarium.

στορικῆς συζητήσεως εἰς τὰς ὀγκώδεις βίβλους τοῦ Μαρεσίου, Λωνουᾶ, Ἀλλατίου καὶ Μαβιλλῶνος, οἵτινες ἐξήντλησαν πρὸς ὑποστήριξιν ἢ ἀναίρεσιν τοῦ θήλεος Πάπα, ὅσα ἡ ἀπέραντος πολυμάθεια καὶ κριτικὴ ὀξύτης παρεῖχον βοηθήματα. Ἀλλ' ἀναλογισθεὶς ἔπειτα ὅτι τῶν σοφῶν τούτων τὰ λατινικὰ συγγράμματα κοιμῶνται ὕπνον βαθὺν εἰς τὰς βιβλιοθήκας, ὑπ' ὀλίγον ἀνερευνώμενα λογίων, αἱ δὲ κατὰ τὸν ΙΖ'. αἰῶνα ἐκδοθεῖσαι συντομώτεραι διατριβαὶ ἐξέλιπον παντελῶς[1], ἔκρινα καλόν, ἵνα μὴ φαίνωμαι μυθολογῶν, νὰ προτάξω ἐν εἴδει εἰσαγωγῆς περίληψιν τῶν αὐθεντικωτάτων μαρτυριῶν, ἐφ' ὧν στηρίζεται τὸ ἀνὰ χεῖρας ἱστόρημα, μετὰ πόνου ἐρανισθεῖσαν ἐκ πολυτόμου σωρείας δυσπέπτων μοναστηριακῶν ὀνθυλευμάτων. Καὶ ἡ ὀλιγότης δὲ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, εἰς τὰς ἐκδόσεις τῶν ὁποίων προσήρμοσα τὰς πλείστας τῶν παραπομπῶν, καὶ ἡ ἀπώλεια τῶν πλείστων ἀλλαχόθεν σημειώσεών μου περιώρισαν ἱκανῶς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ ἔργου· ἀλλ' ἱκανὰ νομίζω καὶ τὰ ἐκ τῶν ἐνόντων πρόχειρα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ γνησίου τῆς ἑρμαφροδίτου ἡρωΐδος μου.

1) Μεταξὺ τούτων διαπρέπουσιν αἱ τοῦ Χιογενοῦς Λέοντος Ἀλλατίου ἢ Ἀλλάτζη, ὡς ὀνομάζει αὐτὸν σκωπτικῶς ὁ Δουφρένιος, δύο τὸν ἀριθμόν, Coufutatio fabulæ de Johanna Papissa, Ῥώμῃ 1630, καὶ Commentatio in Johannis Papissæ fabulam, ἐν αἷς οὐ μόνον τὴν Πάπισσαν πειρᾶται παντοιοτρόπως νὰ ἐξοντώσῃ, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἀντιγνώμονας ὑβρίζει. Μικρὸν μετὰ ταῦτα συνέγραψεν ὁ Δαυῒδ Βλονδέλλος τὴν πολύκροτον Ἀνάκρισιν, (David Blontellus de famosæ quæstionis an fœmina inter Leonem IV et Benedictum III Anacrisis. Amstelodam 1659), εἰς ἣν ἔσπευσαν ἀμέσως ν' ἀπαντήσωσιν, ὑποστηρίζοντες τὸ ἀληθὲς τῶν περὶ Παπίσσης, Σαμουὴλ ὁ Μαρέσιος διὰ τῆς Johanna restituta, Γρονίγκῃ 1659, καὶ ὁ περιώνυμος Φριδερῖκος Σπανγάϊμ διὰ τῆς Disquisitio historica de Papa fœmina. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ διατριβαὶ αὗται, ἀπηνῶς καταδιωκόμεναι ὑπὸ τῆς ῥωμαϊκῆς Αὐλῆς ἐξέλιπον μετ' οὐ πολὺ πλὴν τῶν ἀνὰ χεῖρας βιβλιοφίλων τινῶν περισωθέντων ὀλίγων ἀντιτύπων. Οἱ δὲ νεώτεροι ἱστορικοὶ ὁ Γίββων, ὁ Χάλλαμ, ὁ Πόττερ, ὁ Σισμόνδης καὶ λοιποὶ ἐν παρόδῳ μόνον ἢ ἐν ὀλιγοστίχῳ σημειώσει μνημονεύουσι τῆς Παπίσσης· ὥστε μετὰ δύο περίπου αἰῶνας σιωπῆς καὶ λήθης πρῶτος ἴσως ἐγὼ ἅπτομαι πάλιν τοῦ ἀκανθώδους τούτου ζητήματος.

Εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν χρονογράφων, ὅσοι διεφύλαξαν ἡμῖν τὴν μνήμην τῆς Ἰωάννας, μετ' ἀπορίας ἴσως θέλει ἰδεῖ ὁ ἀναγνώστης ὅτι οἱ πλεῖστοι τούτων εἶναι ἀρχιερεῖς ἢ μοναχοὶ καί, τὸ περιεργότερον, ἀφιεροῦσι τὰ συγγράμματα αὐτῶν εἰς Πάπας, οἵτινες προθύμως ἀποδεχόμενοι τὴν ἀφιέρωσιν φαίνονται μὴ θεωροῦντες τὴν ἁγίαν ἕδραν ἀτιμαζομένην, διότι ἐκάθισεν ἐπάνω γυνή, ἐνῷ τώρα οἱ μὲν καλοὶ καθολικοὶ ἀποκηρύττουσι τὴν Πάπισσαν ὡς αἰσχρὰν καὶ ἐπονείδιστον κατὰ τῆς ἕδρας συκοφαντίαν, λησμονοῦντες ὅτι ἱερωμένοι καὶ μιτροφόροι εἰσὶν οἱ συκοφάνται, οἱ δὲ ἐχθροὶ τῆς ἱεροκρατίας ἐπιρρίπτουσι τὴν δυστυχῆ ταύτην γυναῖκα ὡς σαπρίαν κατὰ τῆς Παπωσύνης. Τίς ἆρα ἡ αἰτία τῆς μεταβολῆς; καὶ διατί κρύπτεται ὡς αἶσχος ἡρωίς, ἣν οἱ πρὸ ἡμῶν ἀνέφερον μετὰ θαυμασμοῦ; Κατηντήσαμεν ἆρα τῶν πατέρων ἀγροικότεροι ἢ προοδεύσαντες μόνον εἰς τὰς μηχανικὰς τέχνας ζυγίζομεν τὴν γυναικείαν ἀξίαν εἰς πλάστιγγας ἀκριβεστέρας; Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ἀφοῦ τόσοι εὐλαβεῖς ἱεράρχαι ἠσπάσθησαν τὸ μὲν σανδάλιον τῆς Παπίσσης, ἐνόσῳ ἔζη, τὴν δὲ κόνιν αὐτῆς, ἀφοῦ ἀπέθανεν, ἐκ τῶν μεταγενεστέρων μόνον ὁ αἱρετικὸς **Jurieu** ἐτόλμησε περὶ αὐτῆς νὰ εἴπῃ· «Ἀφοῦ ἡ »Ἰωάννα ἦτο συνετή, εὔγλωττος καὶ ὡραία, ὁ ἀποστολι»κὸς θρόνος, ἐφ' οὗ ἐκάθισαν τόσοι ἀναλφάβητοι καὶ ῥυπα»ροὶ καλόγηροι, ἐτιμήθη μᾶλλον ἢ ἠτιμάσθη ὑπ' αὐτῆς»[1].

Ἤδη δε γνωρίζων ὅτι πολλοὶ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ψηλαφητὰς ἀληθείας δυσπιστοῦσιν, ὁσάκις γεγονός τι φαίνε-

[1]) Jurieu **Histoire du Papisme** κεφ. γ'. Τῆς αὐτῆς γνώμης εἶναι καὶ ὁ ἀβᾶς Λουφρένιος (Lenglet Dufresnois), ἱστορικὸς ἀκμάσας περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος καὶ διακρινόμενος ἐπὶ ἄκρᾳ ἀνεξαρτησίᾳ φρονήματος. «Ἀπορῶ, λέγει ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐ»τοῦ Μεθόδῳ (Methode pour étudier l'histoire Παρισίοις 1729 τόμ. »Γ'. σ. 349) διὰ τὸ πεῖσμα τῶν σημερινῶν καθολικῶν εἰς τὸ ἀρνεῖσθαι »τὴν ὕπαρξιν τῆς Ἰωάννας, ἐνῷ ἔπρεπεν ἀπ' ἐναντίας νὰ ζητῶμεν παν»τοιοτρόπως ν' ἀποδείξωμεν τὸ ἀληθὲς τῶν περὶ αὐτῆς, μεγίστην περι»ποιούσης εἰς τὴν ἁγίαν Ἕδραν τιμήν, ἀφοῦ κατὰ τὴν μαρτυρίαν πάν»των τῶν ἱστορικῶν εὐσεβῶς καὶ φρονίμως ἐπάπευσεν».

ται πιθανότητος ἐστερημένον, θέλω προσπαθήσει, πρὶν μεταβῶ εἰς τὰς ἀμέσους περὶ τῆς ἡρωΐδος μου μαρτυρίας, νὰ παραστήσω δι' ὀλίγων ὅτι ἡ ἀνάβασις αὐτῆς εἰς τὴν ἁγίαν Ἕδραν, ἥτις μακρόθεν φαίνεται τόσῳ ἀπίθανος καὶ μυθώδης οὐδὲν εἶχε τὸ τεράστιον καθ' ἣν συνέβη ἐποχήν, ἐκτὸς μόνον ἂν ὑπολάβωμεν ὡς σπουδαῖον τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ Ὀνουφρίου νομίζοντος «*ἀπίστευτον ν' ἀνεχθῇ ποτε ὁ »Ὕψιστος γυναικάριον ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Ἁγίου Πέ»τρου, ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἱδρυθέν»τος*» [1]. Ἀλλὰ ὁ Ὕψιστος, ἀφοῦ κατακλυσμοὺς καὶ πῦρ καὶ λέπραν καὶ πανώλην ματαίως μεταχειρίσθη πρὸς σωφρονισμὸν τῶν ἀνθρώπων, ἀπελπισθείς, φαίνεται, ἔπαυσε πρὸ πολλοῦ νὰ διαδηλόνῃ διὰ σημείων τὴν ὀργήν του. Κατ' ἐκείνην μάλιστα τὴν ἐποχήν, ἀφοῦ ἠνείχετο ν' ἀντιπροσωπεύωσιν αὐτὸν ἐπὶ τῆς γῆς Πάπαι αἱρετικοὶ καὶ μοιχοὶ καὶ ἄθεοι καὶ αἱμομῖκται [2], δὲν βλέπομεν διὰ τί ἀπὸ τῆς γενικῆς ταύτης ἀμνηστείας ἤθελεν ἐξαιρέσει τὴν πτωχὴν Ἰωάνναν [3]. Ἔπειτα, κατὰ τοὺς τότε χρόνους ὡς πληροφορεῖ ἡμᾶς ὁ εὐσεβὴς Βαρόνιος, ὁ «*Ἰησοῦς καὶ οἱ »Ἀπόστολοι ἐκοιμῶντο ὕπνον βαθύν, ἐνῷ ἄνεμοι πονη»ροὶ ἔπνεον πανταχόθεν καὶ κατεβύθιζον τὸ σκάφος τῆς*

[1]) Non si è da credere che Iddio avesse permesso che una femina occupasse la Sedia di S. Pietro, da Cristo Salvator nostro ordinata, Onofr. Panvinio Annot. in Platina. Τὸ βιβλίον τοῦτο εὑρίσκεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου.

[2]) Ὁ Λιβέριος ἦτο Ἀρειανός, ὁ Ἀναστάσιος Νεστωριανός, ὁ Ὁνώριος μονοφυσίτης, Ἰωάννης ὁ κγ' ἄθεος. τὰ δὲ ἄλλα δύο ἐπίθετα ἥρμοζον εἰς ὅλους τοὺς τότε ἀρχιερεῖς. Ὅρα Πλατίναν, Στέλλαν Lesueur καὶ λοιπούς.

[3]) Παρὰ μὲν τοῖς Ἑβραίοις, οἵτινες δὲν ἐφαίνοντο πιστεύοντες εἰς μέλλουσαν ζωήν, ἡ ἐν τῇ παρούσῃ τιμωρία τῶν ἀνομημάτων ἦτο δόγμα ἀναγκαῖον πρὸς περιστολὴν τῆς κακίας· καὶ διὰ τοῦτο βλέπομεν τὸν Θεὸν ἐν τῇ παλαιᾷ Γραφῇ ἐπιδημίας, ἀκρίδας, λιμοὺς καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἀποστέλλοντα εἰς τὸν λαὸν αὐτοῦ. Παρ' ἡμῖν δὲ τοῖς χριστιανοῖς, οἵτινες μετὰ θάνατον περιμένομεν ἀμοιβὴν ἢ τιμωρίαν, πᾶσα ἄνωθεν τιμωρὸς ἐπέμβασις εἰς τὰ ἐπὶ γῆς καθίσταται περιττή· ἀνάξιον δὲ μάλιστα τοῦ Θείου νομίζομεν νὰ ἐκπληροῖ ἔργα εἰσαγγελέως καὶ δημίου.

»Ἐκκλησίας»[1]. Ἀλλ' ἀφίνοντες τὰς μοναστηριακὰς μωρολογίας ἃς ἴδωμεν ἂν ἐνῷ ὁ Χριστὸς καὶ οἱ Ἀπόστολοι *ἐκοιμῶντο ὕπνον βαθύν*, δύσκολον ἦτο εἰς ἀνδρόστολον γυναῖκα, διαφυγοῦσαν τὰ ὄμματα τῶν ἱερέων, νὰ ὑποκλέψῃ τὰς κλεῖδας τοῦ ἁγίου Πέτρου.

Ἀλλ' ἐνταῦθα πρέπει νὰ ῥίψωμεν τὸ βλέμμα εἰς τὴν τότε κατάστασιν τῆς ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας.

Ἵνα μὴ ἀνατρέχωμεν ἐπὶ πολύ, περιοριζόμεθα εἰς τὸν τῆς Ἰωάννας καὶ τὸν μετὰ ταύτην αἰῶνα, καθ' οὓς πληροφορούμεθα παρ' ὅλων τῶν τότε ἱστορικῶν ὅτι *ἡ δυτικὴ κοινωνία εὑρίσκετο εἰς οἰκτρὰν κατάστασιν διὰ τὸ φίλαρχον, τὴν ἀπληστίαν καὶ αἰσχρότητα τῶν ἱερέων*[2], ἡ δὲ διαφθορὰ εἶχε προβῇ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε πᾶσα παρανομία διεπράττετο ἀτιμωρητί. Περὶ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἤρξαντο νὰ ἐκλέγωνται Πάπαι ἄνευ τῆς συμμετοχῆς τοῦ Αὐτοκράτορος, ἐν οἷς ὁ Λέων ὁ δ' καὶ Σέργιος ὁ β'[3], κατὰ δὲ τὸν Βαρόνιον, οὗ τὴν πολύτιμον μαρτυρίαν πιστῶς μεταφράζομεν, *ἡ ἐκλογὴ τῶν ἀρχιερέων δὲν ἐγίνετο πλέον ὑπὸ τῶν κληρικῶν, οὐδ' ἡ συγκατάθεσις κἂν αὐτῶν ἐζητεῖτο· οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες παρεωρῶντο, τὰ παπικὰ διατάγματα κατεπατοῦντο, αἱ περὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἐκκλησίας παραδόσεις καὶ ἱεραὶ τελεταὶ ἦσαν προγεγραμμέναι, τῆς δὲ προτέρας ἐθιμοταξίας οὐδὲ ἴχνος ἐσώζετο, ἀλλὰ τὰ πάντα κατώρθου ἀκόρεστος φιλαρχία, βοηθουμένη ὑπὸ τοῦ βραχίονος τῶν λαϊκῶν»*[4]. Πολλαὶ

[1]) Dormiebat tune plane alto (ut apparet) sopore Christus in navi eum hisce flantibus validis ventis navis ipsa fluctibus operiretur. Baron. Ann, Eccles. τόμ. Ι' σ. 461 ἐν τῇ Βιβλ. τοῦ Πανεπιστ.

[2]) Χρονικὰ τῆς Βαυαρίας βιβλ. δ'.

[3]) Οὗτος ἐκαλεῖτο πρὶν Bocca di porco, ἤτοι γουρουνόστομος, ἀλλ' εὑρίσκων ἀνάρμοστον τὸ ὄνομα τοῦτο εἰς ἀρχιερέα μετωνομάσθη Σέργιος, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια ν' ἀλλάσσωσι τὸ ὄνομα οἱ Πάπαι, ἵνα κατὰ τὸν Χαλκοκονδύλην θειότεροι σφῶν αὐτῶν φαίνωνται.

[4]) Nusquam cleri eligentis vel pocstea conscnteientis aliqua mentio, canones omnes pressi silentio, decreta Pontificum suffocata, pro-

τῶν ἐκλογῶν ἐγίνοντο διὰ τῆς βίας, πολλάκις δὲ ἀντίπαλοι φατρίαι ἐνεδείκνυον δύο συγχρόνως πάπας, οἵτινες ἀκολουθούμενοι ὑπὸ ῥαβδοφόρου ὄχλου διεφιλονείκουν περὶ τῆς ἁγίας Ἕδρας διὰ πετρῶν καὶ ῥοπάλων, ὁ δὲ ἡττηθεὶς ἠκρωτηριάζετο καὶ ἐρρίπτετο εἰς τὰς φυλακὰς ἢ τὸν Τίβεριν. Εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἰωάννας ὁ ἱερεὺς Ἀναστάσιος, καίτοι ἀφωρισμένος ἐν πληθούσῃ Συνόδῳ, κατορθώσας τῇ βοηθείᾳ τῶν Γάλλων πρεσβευτῶν νὰ ἀναγορευθῇ ὑπό τινων στασιοκόπων, βιάζει μετὰ στρατιωτικοῦ ὄχλου τὰς πύλας τοῦ ἁγίου Πέτρου, καίει τοὺς πίνακας τῆς Συνόδου, καὶ ἐκεῖθεν μεταβὰς εἰς Λατεράνον ἀποσπᾷ ἀπὸ τῆς πολιᾶς τοῦ Βενεδίκτου κεφαλῆς τὴν τιάραν, συντρίβει ἐπὶ τῆς ῥάχεως τοῦ πτωχοῦ γέροντος τὴν ποιμαντικὴν ῥάβδον καὶ ἀπολακτίσας αὐτὸν ἀναβαίνει τὴν ἁγίαν Ἕδραν. Τοιαῦται δὲ σκηναὶ συχνάκις ἐνενεοῦντο καὶ οἱ πλεῖστοι τότε Ποντίφηκες ἢ *ψευδοποντίφηκες*, ὡς ὀνομάζει αὐτοὺς ὁ Βαρόνιος, *ἀνυψοῦντο εἰς τὸν θρόνον, πατοῦντες ἐπὶ πτωμάτων*[1]. Ὅσοι δὲ ἐδειλίων νὰ ἁρπάσωσιν αὐτὸν διὰ τῆς βίας κατέφευγον εἰς τὸν δόλον καὶ τὴν σιμωνίαν. Μαρῖνος ὁ β' ἠγόρασε τὴν τιάραν παρὰ τοῦ κόμητος Τοσκανέλλου, ὁ δὲ Φορμόσιος παρὰ τοῦ Δουκὸς τῆς Σπολέτου διὰ τοῦ χρυσοῦ, ὃν ἐταμίευσε φορολογῶν τοὺς εὐπίστους Βουλγάρους. Βονιφάτιος δὲ ὁ ς', *βδελυρὸν τέρας* κατὰ τὸν Βαρόνιον [2], καίτοι καθαιρεθεὶς διὰ μοιχείαν καὶ φόνον, ἠγόρασε τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τήν τε ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τὴν ἁγίαν Ἕδραν, ἀφ' ἧς ἐξέπεσε μετ' ὀλίγον νεκρὸς διὰ δηλητηρίου ἢ ὑπὸ αἰπάλης, ὡς θέλει ὁ Βαρόνιος. Ἵνα δὲ μὴ πλείονα λέγω, αἱ ἐκλογαὶ τῶν ἀρχιερέων κατωρθοῦντο

scripta antiqne tradilioncs veteres que in eligendo summo Pontifice consuetudines sacrique ritus. Omnia, vendicaverat, sibi libido saeculari potentia paurcita κτλ. Baron. Aun. Eccles. τόμ. Γ'. σ. 561.

1. Πλατίνα Βίοι τῶν Παπῶν. Ὅρα καὶ τὴν ἀνωνύμως ἐκδοθεῖσαν ἐν Βρυξέλλαις τῷ 1842 Ἱστορίαν τοῦ Παπισμοῦ εἰς τόμον Γ', τὸν Lesueur, τὸν Jurieu καὶ λοιπούς.
2. Annales Eccles. ad ann. 897.

τότε ἐν τῇ ἀγορᾷ διὰ χρυσοῦ καὶ ῥοπάλων, διὰ μωλώπων καὶ δωροδοκίας, ὡς παρ' ἡμῖν αἱ τῶν βουλευτῶν.

Μικρὸν μετὰ ταῦτα μεταβάλλονται μέν, ἀλλ' οὐχὶ ἐπὶ τὸ κρεῖττον τὰ πράγματα, ἡ δὲ Ἕδρα μεταπίπτει ἀπὸ ἀνδρωνίτιδος εἰς γυναικωνῖτιν. Ἡ πολυθέλγητρος Θεοδώρα καὶ αἱ δύο αὐτῆς θυγατέρας, Μαρωντία καὶ Θεοδώρα ἡ νεωτέρα, εἰσὶν ἡ μόνη ἐν Ρώμῃ λατρευομένη Τριάς, ἥτις ἀρχιερεῖς *ἐπὶ θρόνου καθιζάνει* καὶ *σχοινίῳ τὴν ὀσφύν*, (πολλάκις δὲ καὶ τὸν τράχηλον αὐτῶν)[1], *περιδέει*[2]. Καρδινάλιοι, ἐπίσκοποι, ὕπατοι, πατρίκιοι, πάντες ἀσπάζονται γονυπετεῖς τὰ κράσπεδα τῆς αἰσχρᾶς αὐτῶν πορφύρας. «Τί ἔκαμνες τότε, ἁγιωτάτη, ἀλλὰ καὶ »πολυτλήμων Ἐκκλησία», ἀνακράζει ὁ Βαρόνιος ὡς ἄλλος Ἱερεμίας, «ὅτε ὑπήκουεν ἡ Ρώμη εἰς τὰ νεύματα »τῶν παντοδυνάμων ἐκείνων καὶ αἰσχίστων ἑταιρῶν αἵ»τινες διένεμον ἐπισκοπάς, ἀνεδείκνυον Ποντίφηκας καί, »τὸ ἀποτροπαιότατον, τοὺς ἐραστὰς καὶ τὰ μοιχίδια αὐ»τῶν τέκνα εἰς τὴν Ἕδραν ἀνύψουν τοῦ Πέτρου;» Ἐξημερωθέντων, φαίνεται, τῶν ἠθῶν, ὅσα προτοῦ διεπράττοντο διὰ τῆς βίας, κατορθοῦνται ἤδη διὰ μέσων ἠπιωτέρων, οἱ δὲ ἐκλογεῖς, οἵτινες πρώην ἠναγκάζοντο διὰ ῥαβδισμῶν, πείθονται ἤδη διὰ φιλημάτων. Ὁσάκις δὲ τὰ ἀκάματα τῆς Θεοδώρας καὶ τῶν θυγατέρων χείλη δὲν ἐξαρκοῦσι νὰ κορέσωσι τὸ πλῆθος, προσλαμβάνουσιν αὗται ἐκ τῶν χαμαιτυπείων τῆς Ρώμης ἡμιγύμνους ἐπικούρους καὶ ἡγούμεναι τοῦ αἰσχροῦ τούτου θιάσου περιτρέχουσι λυσίζωνοι τὰς ἀγυιὰς τῆς *αἰωνίου πόλεως*, εἰσέρχονται εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ καπηλεῖα καὶ στρατολογοῦσιν ἐξ ἀμφοτέρων ὀπαδοὺς τῷ γυναικοκηρύκτῳ ὑποψηφίῳ. Οὕτω ἀνηγορεύθησαν ὀκτὼ κατὰ συνέχειαν Πάπαι, πάν-

1. Ἰωάννης ὁ ί, ἐραστὴς τῆς Θεοδώρας, ἀπηγχονίσθη κατὰ διαταγὴν τῆς θυγατρὸς αὐτῆς Μαρωντίας. Ὅρα τὸν Σισμόνδην (Repub. Ital.) ἐν ἀρχῇ τοῦ Α'. τόμου καὶ τὸν Λιουτπράνδον apud Reuber τόμ. Δ'.

2. Ψαλμοὶ Δαυΐδ.

τες ἐρασταὶ ἢ τέκνα τῶν γυναικῶν τούτων, οὓς ἀντὶ *ἀποστολικῶν ἀποστατικοὺς* ὀνομάζει ὁ ἐπίσκοπος Γενεβράρδος[1]. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ἐδουάρδος ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τοῦ βασιλείου αὐτοῦ ἔγραφε μικρὸν μετὰ ταῦτα, «Δὲν βλέπει τις ἄλλο ἐν Ῥώμῃ εἰμὴ »μόνον μεθύσους, κραιπαλῶντας καὶ καθ' ὁδὸν ἀσχημο»νοῦντας. Τὰ κελλία τῶν ἱερέων εἰσὶ μαχλάδων καὶ παι»δεραστῶν καταγώγια, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ παπικῷ οἴκῳ »τελοῦνται ὄργια ἄξια τῆς Μεσσαλίνης. Ἀντὶ δὲ ἱερῶν »ὕμνων καὶ ψαλμῳδιῶν ἀντηχοῦσι πανταχόθεν ᾄσματα »βακχικὰ καὶ ὀρχουμένων ποδοκρουσίαι»[2].

Ἕτερον τεκμήριον τῆς κτηνώδους κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀκολασίας εὑρίσκομεν ἔν τινι ὁμιλίᾳ ἱεροκήρυκός τινος Κληρκίου, τοιαῦτα ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ἐκφωνοῦντος. «Ὁ Διάβολος πρότερον μὲν ἡλίευε τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀνὰ »ἕνα διὰ μικροῦ ἀγκίστρου, νῦν δὲ ἀγρεύει αὐτοὺς σωρη»δὸν διὰ μεγάλου δικτύου. Πάντες τότε ἐνυμφεύοντο, νῦν »δὲ ὡς κύνες ἐν ταῖς τριόδοις αἰσχρουργοῦσι· διάκονοι ἐνή»λικες ἠγνόουν τότε ὅσα δεκαπενταετεῖς *κανδηλανάπται* »πράττουσι τώρα. Πάντες ἐγείνατε μαστρωποί, τοκογλύ»φοι, βλάσφημοι, βάταλοι, πορνοτελῶναι, ὑπασπισταὶ τοῦ »μεγάλου Διαβόλου, ὅστις θέλει βράσει ὑμᾶς τρίζοντας τοὺς »ὀδόντας εἰς τὸν μεγάλον λέβητα τῆς κολάσεως»[3].

Κατὰ δὲ τὸν Χρονογράφον Ῥημινίας Φλοδοάρδον «οἱ »τότε ἱερεῖς, μὴ ἀρκούμενοι νὰ μεθύωσιν ἐν τοῖς οἰνοπω»λείοις μετέβαλλον εἰς καπηλεῖα τὰ πρόθυρα τῶν ἐκκλη»σιῶν, ὅπου καὶ τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς ἔρρεεν ὁ οἶνος πο-

1. Χρον. εἰς ἔτος 901. Ὅρα περὶ τούτων καὶ τὴν ἀποδιδομένην εἰς τὸν Bruys Ἱ σ τ ο ρ ί α ν τ ῶ ν π α π ῶ ν (La Haye 1732) τόμ. Β', ἐν τῇ βιβλ. τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστ. τὸν Σισμόνδην (Repub. Ital. τόμ. Α') καὶ τὸν Λιουτπράνδον παρὰ Ῥεϋβήρῳ τόμ. Α'.

2. Τὸ πολύτιμον τοῦτο ἱστορικὸν μνημεῖον περιεσώθη ἡμῖν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ῥινβαλλίας Ἀλφρέδου. Ὅρα καὶ τὴν ἐν Βρυξέλλαις ἀνωνύμως ἐκδοθεῖσαν δεκάτομον Ἱ σ τ ο ρ ί α ν τ ῶ ν π α π ῶ ν εἰς τόμ. Γ'.

3. Clerei Quadragesima feria ante Pasquæ Apud Potter.

»ταμηδόν· είς πολλῶν δὲ ναῶν καὶ μοναστηρίων τὸν ἱερὸν »περίβολον (intra sanctos ambitus) εἶχον συστηθῇ μό»νιμα καπηλεῖα (cauponaria officina). Οἱ λειτουργοῦντες »ἀντὶ νὰ ἦναι νήστεις πρὸ τῆς ἁγίας μεταλήψεως προσ»ήρχοντο πολλάκις εἰς τὸ θυσιαστήριον τοσούτῳ ὑπερκο»ρεῖς κρεῶν καὶ οἴνου, ὥστε καταλαμβανόμενοι ὑπὸ ναυ»τίας ἐξήμουν τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος ἐπὶ τῆς ἱερᾶς τραπέ»ζης. Τοῦτο δὲ ἔπαθον οὐ μόνον ἁπλοῖ ἱερεῖς, ἀλλὰ καὶ »ἐπίσκοποι πολλάκις ἐν περιχρύσῳ περιβολῇ ἱερουργοῦντες».

Ἡ βεβαιότης τοῦ ὅτι ἀδιόρθωτα ἦσαν τὰ ἤθη τῶν κληρικῶν παρεκίνησε τοὺς συντάκτας τῶν ἱερῶν κανόνων εἰς ἔκδοσιν νόμου, καθ' ὃν ἀπηγορεύετο τοῖς λαϊκοῖς τὸ νὰ ὑποθέσωσιν ὡς ἔνοχον ἱερέα, καὶ ἐπ' αὐτοφώρῳ ἂν ἤθελον συλλάβει αὐτόν. «*Ὁσάκις βλέπετε ἱερωμένον ἐναγκαλιζό»μενον τὴν γυναῖκα ὑμῶν*, διατάσσει τὸ Κανονικὸν Δί»καιον, *πρέπει νὰ νομίζητε ὅτι πράττει τοῦτο, ἵνα εὐλο»γήσῃ αὐτήν*»[1]. Τοιαύτη ἡ τοῦ τότε κλήρου ἀκολασία· ἴδωμεν δὲ ἂν ἐλάσσων αὐτῆς ἦτο καὶ ἡ ἀμάθεια.

Ἀνελίσσοντες ὅ,τι δήποτε τῶν περὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης συγγραμμάτων εὑρίσκομεν χωρία, οἷα τὰ κατωτέρω. «Τῷ »846», ἤτοι τῷ ἐννάτῳ πρὸ τῆς Ἰωάννας ἔτει, «οἱ ἱερεῖς »εἶχον καταντήσει τοσούτῳ ἀμαθεῖς, ὥστε ἐβάπτιζον »τὰ βρέφη *in nomine Patria, Filia et Spirita San»cta*, ἤτοι *εἰς τὸ ὄνομα τῆς Πατρίδος, τῆς Θυγατρὸς »καὶ τῆς Ἁγίας Πνοῆς*, ἀντὶ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ καὶ »τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· τοῦ δὲ κακοῦ προοδεύοντος καθ' »ἑκάστην, ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ κυρωθῇ νόμος, καθ' ὃν οἱ »ἱερεῖς ὑπεχρεοῦντο ν' ἀποδείξωσιν ὅτι ἐννοοῦσι τὸ Πάτερ »ἡμῶν[2]».

Καὶ ἀλλαχοῦ. «Ἐν ταῖς *καρολείοις* λιτανείαις ἐπεκα»λοῦντο τοὺς ἁγίους Ὀριχὴλ, Ῥογουὴλ καὶ Τοβιχὴλ, ἀντὶ

1. Decretal, part I. cap. VIII. Ap. Potter.
2. Petter, Histoire du Christianisme τόμ. Γ.

»τῶν Ῥαφαήλ, Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ, μέχρις οὗ συνελθοῦσα »Σύνοδος ἀπεφάνθη ὅτι οἱ δῆθεν οὗτοι ἄγγελοι ἦσαν δαί»μονες καὶ σύντροφοι τοῦ Σαβαώκ, Ἀσταρὼθ καὶ Ἠνία».

Ὁ δὲ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς κληραῖος πληροφορεῖ ἡμᾶς ὅτι «πολλοὶ κλέπται θέλοντες νὰ μεταλάβωσι τῶν μυστη»ρίων καὶ φοβούμενοι μὴ ἀναγκασθῶσι νὰ προσφέρωσιν ἀντὶ »τῆς ἀφέσεως τῷ πνευματικῷ τὰ κλαπέντα, ἐξωμολο»γοῦντο εἰς πλάνητας ἱερεῖς, οὔτε τὴν ἰταλικὴν οὔτε τὴν »λατινίδα ἐννοοῦντας, ἀλλὰ μόνον τοῦ χωρίου αὐτῶν τὴν »βαρβαροστομίαν, οἵτινες περιήρχοντο τὰς πόλεις καὶ τὰς »κώμας πωλοῦντες ἀντὶ εὐτελοῦς ἀντιμισθίας καὶ πολλά»κις ἀντὶ φιάλης οἴνου τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων[1]».

Ἁπάσας τὰς ἀνωτέρω ἐν βιβλίοις προχείροις εἰς ἕκαστον ῥήσεις ἃς ἠδυνάμην νὰ πολλαπλασιάσω, δὲν παρέθηκα ἄνευ σκοποῦ ἢ ἁπλῆς χάριν παιδιᾶς, ἀλλ' ἵνα πείσω τὸν ἀναγνώστην, σαφῶς ἤδη τὰ τότε γνωρίζοντα, ὅτι ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν *οὐδεμία ἐτηρεῖτο πλέον περὶ τὴν ἀναγόρευσιν τῶν ἀρχιερέων τάξις*, καὶ αἱ μὲν ἑταῖραι ἦσαν παντοδύναμοι, οἱ δὲ ἱερεῖς ἀναλφάβητοι καὶ ὁ λαὸς θρεμμάτων ἀγέλη, οὐδόλως ἦν ἀδύνατον εἰς γυναῖκα πολυμήχανον, ἀγχίνουν καὶ πάντολμον, ὑπὸ δὲ ἀνδρικὴν ἐσθῆτα παιδιόθεν ὑποκρύπτουσαν τὰ γυναικεῖα καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὴν θεολογίαν διδάσκουσαν δημοσίᾳ, ν' ἀπατήσῃ ἱερεῖς ἀμαθεῖς, εὐπίστους καὶ διὰ τὴν μέθην ἠλιθίους.

Ἀλλὰ πῶς κατώρθωσε νὰ κρύψῃ ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη τὴν θηλύτητα αὐτῆς ἡ Ἰωάννα;

Πρόχειρος ἡ ἀπάντησις καὶ εἰς τοῦτο, ἀνευρισκομένη ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ. Ἀπὸ τῶν πρώτων τοῦ Χριστιανισμοῦ χρόνων δὲν ἔλειψαν γυναῖκες, αἵτινες εὐσεβεῖ ζήλῳ καταφεύγουσαι εἰς ἀνδρῶν κοινόβια ἐλάνθανον πάντας ὑπὸ ῥάσον καλογήρου. Παρατρέχοντες τὴν Ἁγ. Θέκλαν, τὴν ἐν ἀνδρικῷ σχήματι ἀκολουθήσασαν τῷ Ἁγ. Παύλῳ καθ' ὅ-

1. Mabllion. Vetera analecta τόμ. Α', σελ. 682.

λας τὰς περιηγήσεις καὶ Μαργαρίταν τὴν Πελαγιανήν, ἥτις κατὰ τὴν *Χρυσῆν Βίβλον*[1] καταλιποῦσα τὸν νυμφικὸν θάλαμον κατ' αὐτὴν τῶν γάμων τὴν νύκτα ἀπεσύρθη εἰς *μάνδραν μοναχῶν*, ὅπου μετεκλήθη Πελαγιανός, παρορῶντες δὲ καὶ ἄλλων γυναικῶν μεταμφιέσεις, ὧν μνημονεύουσι τὰ χρονικὰ τῆς Ἐκκλησίας, περιοριζόμεθα εἰς ἱστορικώτερα παραδείγματα. Εὐγενία ἡ θυγάτηρ τοῦ Φιλίππου, ἐπάρχου Ἀλεξανδρείας ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Γαληνοῦ, συζήσασα χρόνους πολλοὺς παρὰ μοναχοῖς, κατώρθωσε νὰ ἐκλεχθῇ μάλιστα καὶ ἡγούμενος τῆς Μονῆς, πάντας λανθάνουσα μέχρις οὗ κατηγορηθεῖσα ὅτι διέφθειρε παρθένον ἐγύμνωσε τὰ θηλύμορφα στήθη ὡς ἀναντίρρητον τῆς ἀθωότητος τεκμήριον[2]. Ἔτι δὲ περιεργότερα τὰ παρὰ Νικηφόρῳ Καλλίστῳ[3] περὶ τῆς *θαυμαστῆς γυναικὸς Θεοδώρας*, ἥτις παραδοθεῖσα νύκτωρ εἰς τὸν ἐραστήν, βεβαιώσαντα αὐτῇ ὅτι ὁ Ὕψιστος δὲν ἔχει ὡς αἱ γαλαῖ τὴν ἰδιότητα νὰ βλέπῃ τί ἔκαμνον ἐν τῷ σκότει[4], *ἐπεὶ ἔγνω Θεῷ προσκρούσασα πανταχοῦ παρόντι τόν τε πλοῦτον καὶ τὸ τοῦ γένους ἐπίσημον δεύτερα θεμένη*, ἀπῆλθεν ἐν ἀνδρῴα

1 Legenda Aurea, συναξάριαν συγγραφὲν κατὰ τὸν ΙΓ'. αἰῶνα ὑπό τινος Ἰακώβου Βορραγηνοῦ ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Δομινικανῶν, περὶ οὗ ὁ σοφὸς Δουφρένιος λέγει ὅτι περιέχει τόσας ἀνοησίας ὅσας καὶ λέξεις. (Meth. Histor. τόμ. Γ', σελ. 225). Πᾶσαι ὅμως αἱ νεώτεραι ἐκδόσεις, ἐν αἷς καὶ ἡ ἐν τῇ βιβλ. τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστ., ἐκαθαρίσθησαν τῶν παχυλοτέρων ἀτοπημάτων ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς ἐκδοτῶν, ὥστε ὁ ὀρεγόμενος νὰ θαυμάσῃ τὰ τερατῶδες τοῦτο ἀποκύημα ἐν τῷ πλήθει τῆς ἀλογίας του πρέπει ἤδη ν' ἀναζητήσῃ τὰς ἐν Βενετίᾳ ἐκδόσεις τοῦ 1478 καὶ 1496.

2) Εἰς ἔπαινον τῆς Εὐγενείας ταύτης συνέθεσε λατινιστὶ ποίημα ὁ κατὰ τὸ Ε'. αἰῶνα ἐπίσκοπος Βιέννης τῆς ἐν Γαλλίᾳ Ἄλκιμος Ἄβιτος ἀρχόμενος διὰ τῶν ἀκολούθων στίχων.

Eugeniae dudum toto celeberrima mundo
Fama fuit, dum dat Christi pronomine vitam κτλ.

Ὅρα τὰ παρὰ Γυζότῳ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ Γαλλικοῦ Πολιτισμοῦ μάθημα ΙΗ' περὶ τοῦ ποιητοῦ τούτου, ὃν ὁ βαθὺς οὗτος μεσαιωνολόγος δὲν ἀπαξιοῖ νὰ παραβάλῃ πρὸς τὸν Μίλτωνα.

3) Ἐκκλ. ἱστορ. τόμ. Β', σελ. 739. Παρισίοις 1630.

4) Ἐκ τῆς Χρυσῆς Βίβλου αὐτολεξεί.

στολὴ εἰς μοναστήριον. Ἀλλ' οὐδ' ἐκεῖ εὗρεν ἡσυχίαν· καθότι νεᾶνις, ἐρασθεῖσα τοῦ ἀγενείου τούτου μοναχοῦ καὶ μὴ δυναμένη νὰ μαντεύσῃ διατὶ ὁ ἔρως αὐτῆς παρὰ τὰ καλογηρικὰ ἤθη κατεφρονεῖτο, μνησικακήσασα κατεκλίθη μετ' ἄλλου ῥασοφόρου· ὅτε δὲ εἶδεν *ἐξογκωθεῖσαν τὴν γαστέρα*, κατηγόρησεν ὡς αἴτιον τούτου τὴν πτωχὴν Θεοδώραν, ἥτις ὅμως *διέμεινε μέχρι τέλους σπεύδουσα τὸ λαθεῖν*, καὶ ἀπελαθεῖσα τῆς μάνδρας ἐξέθρεψεν ὡς ἴδιον τὸ ξένον βρέφος, ἐνῷ ἠδύνατο, *μικρά τινα παραδείξασα τοῖς δικασταῖς* ν' ἀπαλλαγῇ τῆς συκοφαντίας. Ἐπιστρέψασα δὲ μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ κανόνος εἰς τὸ κοινόβιον ἔζησεν ἐκεῖ, *μεγίστων ἀξιωθεῖσα χαρισμάτων ὡς καὶ θηρίοις ἐπιτιμᾶν*, καὶ μόνον μετὰ θάνατον ἐγνωρίσθη ὡς γυνὴ ὑπὸ τῶν νεκροφόρων. Κατὰ δὲ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἡ Ἁγ. Ἰνδελγόνδη, ἐνθαρρυνομένη ὑπὸ τῆς ἐπιτυχίας τῶν πρὸ αὐτῆς καὶ τοῦ παραδείγματος ἴσως τῆς ἡμετέρας Ἰωάννας μετωνομάσθη Ἰωσήφ, διανύσασα τὸν βίον παρὰ τοῖς Καστελλιανοῖς μοναχοῖς παρ' ὧν ἐτιμήθη μετὰ θάνατον ὡς ὁσία[1].

Ἀναδιφῶν τὸ *Ἰταλικὸν Μουσεῖον* τοῦ Μαβιλλῶνος ἀνεῦρον ἀνέκδοτον, ὅπερ ὁ ῥασσοφόρος οὗτος Ἀθήναιος ἐξέθαψεν ἐξ ἀγνώστου χρονικοῦ, συγγραφέντος ὑπὸ Ἡρεμβέρτου τινός, μονάζοντος ἐν Λομβαρδίᾳ τριάκοντα περίπου μετὰ τὴν Πάπισσαν ἔτη. Κατὰ τὸν καλόγηρον τοῦτον, οὗ παραθέτω τοὺς λήρους ὡς ἀπόδειξιν μόνον τῆς ἐπιπολαζούσης τότε φήμης περὶ γυναικείων μεταμφιέσεων, ὁ πρίγκηψ τῆς Βενεβέντου Ἀρέχισος, ἰδὼν καθ' ὕπνους ὅτι ὁ τότε τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀρχηγὸς ἦτο γυνή, καὶ ὑπολαβὼν τὸ ὄναρ ὡς ἀποκάλυψιν οὐρανόθεν ἔσπευσε νὰ κοινοποιήσῃ διὰ πρεσβευτῶν τὴν ὀπτασίαν εἰς Κωνσταντινούπολιν· οἱ δὲ ἐκεῖ ἱερεῖς ἐκπλαγέντες ἐπὶ τῷ ἀκούσματι εἰσῆλθον ἀπροσδοκήτως πρὸς τὸν πατριάρχην, ὃν γυμνώσαντες καὶ γυναῖκα ὑπὸ τὴν ἱερὰν στολὴν αὐτὸν ἀνευρόντες ἀπήλασαν γυμνὴν

1) Τριθεμίου Χρονικὸν εἰς ἔτος 1128.

τοῦ πατριαρχείου. Ἀλλὰ περὶ θήλεος Πατριάρχου οὐδέποτε παρ' οὐδενὶ ἐγένετο μνεία· ὅπερ δὲ ἱστορικῶς σπουδαιότερον, οὐδεὶς τοιοῦτος ἐξεβλήθη βιαίως κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς ἐν Βυζαντίῳ Ἕδρας. Ἀλλ' ὁ μὲν Νικήτας καίτοι εὐνοῦχος κατὰ Θεοφάνην ἀπέθανε πατριαρχεύων, ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Παῦλος παρῃτήθη ἑκουσίως χάριν τοῦ Ταρασίου, ὁσίως τελευτήσαντος τῷ 806. Ὁ μετὰ τοῦτον Νικηφόρος περιορισθεὶς ἐν μοναστηρίῳ ὑπὸ Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου διήνυσεν ἐκεῖ τὸν βίον ἐν νηστείᾳ καὶ προσευχῇ κατὰ τὴν μαρτυρίαν πάντων τῶν ἱστορικῶν, καὶ τέλος ὁ διάδοχος τούτου Θεόδοτος ἐπατριάρχευσεν ἱκανὰ ἀκόμη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρεχίσου ἔτη. Δῆλον ἄρα ἐκ τούτων ὅτι οἱ Λατῖνοι, ἀκμάζοντος τότε τοῦ σχίσματος, ἐπειράθησαν τὸ παρ' αὐτοῖς συμβὰν ν' ἀποδώσωσιν εἰς τοὺς Βυζαντινούς, οὓς κατηγόρησαν ἔπειτα ὡς τὸ ἴδιον αὐτῶν ὄνειδος προστρίψαντας εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν[1]. Ἀλλὰ περὶ τούτων κατωτέρω.

Παρατηρητέον προσέτι ὅτι πολὺ συνέτεινεν εἰς τὸ νὰ διευκολύνῃ τὴν ἀπάτην ταύτην ἡ παρὰ τοῖς Ἑσπερείοις συνήθεια τοῦ ξυρίσματος, κοινὴ τότε οὖσα καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς μοναχοῖς, ὡς πληροφορούμεθα παρὰ τοῦ Μαυρατόρη[2], καθ' ὃν «οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ ἔκειρον τὰς τρίχας τῆς κε»φαλῆς καὶ τοῦ πώγωνος ὡς σημεῖον ταπεινότητος, οὕτω »ποιούντων καὶ παρὰ Ῥωμαίοις τῶν δούλων». Ὁ δὲ Χαλκοκονδύλης ἀποδίδει εἰς τὸ ἔθος τοῦτο τὴν ἐπιτυχίαν τῆς Ἰωάννας· «οὐ γὰρ ἐπίδηλος ἦν γυνὴ οὖσα, ὅτι καὶ οἱ ἄρ»ρενες τῆς Ἰταλίας καὶ ξυμπάσης τε τῆς πρὸς Ἑσπέραν »χώρας ἐπιεικῶς ξυρῶνται τὸ γένειον»[3], ἐνῷ ἀπ' ἐναντίας οἱ Ἀνατολῖται ἐθεώρουν τὸ ξύρισμα ὡς μαλθακότητα ἀναξίαν ἱερέων, *μὴ ἀπαξιώσαντες νὰ συγκαταλέξωσι καὶ τοῦτο μεταξὺ τῶν ἐγκλημάτων τῶν Λατίνων*, ὡς ἔγραφε

1. Ὅρα Βαρονίου Χρον. τόμ. I, σελ. 75.
2) Antiquit Ital, med Aevi, Dissert, XXIII.
3) Χαλκοκονδ. ἔκδ. Βόννης· βιβλ. ς. σελ. 303.

προσκλαιόμενος ὁ πάπας Νικόλαος πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ῥιμινίας Ἵνκμαρον ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ περὶ τῶν διαβολῶν τῶν Ἑλλήνων[1].

Τὰ δὲ λοιπὰ περὶ τῆς Ἰωάννας οὐδὲν ἔχουσι τὸ ἀπίθανον, ὡς ὁμιλογεῖ καὶ ὁ ἀδυσώπητος αὐτῆς διώκτης Βλονδέλλος. Οὕτω ἡ εἰς Ἀθήνας ἀποδημία αὐτῆς ἦτο φυσικὸν ἀποτέλεσμα τῆς διακαοῦς πρὸς τὰ ἀρχαῖα γράμματα λατρείας. Καὶ ἀληθὲς μὲν εἶναι ὅτι οὐδὲν γνωρίζομεν περὶ τῶν τότε Ἀθηνῶν, αὗται ὅμως διετήρουν, φαίνεται, λείψανα τῆς ἀρχαίας δόξης ἱκανά, ἀφοῦ τὰ μὲν μνημεῖα ἦσαν εἰσέτι ὄρθια, ἡ δὲ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐσώζετο ἔτι λαλουμένη, ἣν καὶ Ἐριγένης ὁ μεταφραστὴς τοῦ Ἀρεοπαγίτου ἐξέμαθεν ἀκριβῶς ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸν ἔννατον αἰῶνα. «*Ἐπεσκεπτόμην*, λέγει ἐν χειρογράφῳ διατηρουμένῳ »ἐν τῇ ὀξφορδείῳ βιβλιοθήκῃ, «*τοὺς ναοὺς καὶ τὰς στοάς*, »*ἔνθα περιδιαβάζοντες συνέθετον οἱ πάλαι φιλόσοφοι τὰ* »*νοήματα αὐτῶν, ἀνερωτῶν τοὺς λογίους πάντας, παρ'* »*ὧν ἤλπιζον νὰ μάθω τι περὶ τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας*»[2].

Ἡ πατρὶς τέλος τῆς Ἰωάννας Γερμανῆς οὔσης ἢ κατ' ἄλλους Ἀγγλίδος, ὅπερ ἐθεώρησάν τινες ὡς πρόσκομμα εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην, οὐδόλως ἐκώλυεν καθ' ἣν ἐποχήν, μὴ καταστάσης ἀκόμη τῆς ἁγίας Ἕδρας κτήματος ἀποκλειστικοῦ τῶν Ῥωμαίων καρδιναλίων, ἐπάπευον καὶ Ἕλληνες καὶ Σύριοι καὶ Θρᾷκες καὶ Γαλάται, ἐξ ὧν τινες νεήλυδες ὄντες ἐν Ῥώμῃ οὐδ' αὐτὴν τὴν λατινίδα ἐγνώριζον ἀκόμη[3]. Ὁ δὲ τοκετὸς αὐτῆς πρόωρος καὶ αἰφνίδιος ἐν λιτανείᾳ ἐπελθὼν θεωρεῖται καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Λωνουᾶ καὶ

1) Act, Concil τόμ. Η', στήλη 471.

2) Wood Hist. Antiq. Univers. βιβλ. Α. σελ. 15, παρὰ Γυιζότῳ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ ἐν Γαλλίᾳ πολιτισμοῦ μάθημα ΚΘ'.

3) Ὁ κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα παπεύσας Κόνων ἦτο Θρᾷξ, ὁ κατὰ τὸν Η'. Ἰωάννης ς' Ἕλλην καὶ οἱ μετὰ τοῦτον Σισίνιος, Κωνσταντῖνος καὶ Γρηγόριος ὁ γ'. ἐκ Συρίας. Ὅρα τὴν «Χρονολογικὴν σειρὰν τῶν Παπῶν ὑπὸ Λουδοβίκου Βίμα, Ταυρίνῳ 1842.

Βλονδέλλου ὡς ὁμοιαλήθης· ὥστε περαίνων ἤδη τὸ κεφάλαιον τοῦτο δικαιοῦμαι νὰ εἴπω μετὰ τοῦ Πλατίνα «*Οὐδὲν βλέπω ἐν τούτοις τὸ ἀπίθανον*».

Ἀλλὰ πρὶν εἰς τὰ περὶ τοῦ πιθανοῦ ἐπιθέσω τέλος, δὲν δύναμαι ν' ἀντιστῶ εἰς τὸν πειρασμὸν τοῦ νὰ παραβάλω τὴν *Μυθώδη* τῆς Ἰωάννης ἱστορίαν πρός τινας ἄλλας, τὰς ὁποίας ὡς βεβαίας καὶ ἀναμφισβητήτους παραθέτουσιν ἡμῖν οἱ ἀντίπαλοι αὐτῆς, ὁσάκις πρόκειται νὰ ὑποστηριχθῇ δι' αὐτῶν ἡ παπικὴ ἐξουσία. Καὶ ἂν μὲν οἱ τὰ ληρήματα ταῦτα πωλοῦντες ὡμοίαζον πάντες τὸν ἀγαθὸν Ἰωάννην Σιφλέτον[1] ἢ τὸν καλὸν συντάκτην τῆς *Χρυσῆς Βίβλου* ἢ καὶ τὸν Κάλλιστον Νικηφόρον, ματαιοπονία ἤθελεν εἶναι ἡ τοιαύτη παράθεσις· ἀλλ' ἐν αὐτοῖς διαπρέπουσιν ἄνδρες σοβαροὶ καὶ θαυμαστοὶ ἐπὶ πολυμαθείᾳ, ὁ πολὺς Βαρόνιος ἔν τε τοῖς *Χρονικοῖς* καὶ τοῖς *Ὑπομνήμασιν* εἰς τὸ *Μαρτυρολόγιον*, ὁ σοφὸς Σακώνιος ἐν τοῖς *Βίοις τῶν Παπῶν*, ὁ Βζόβιος ἐν τοῖς μετὰ *Βαρόνιον Χρονικοῖς*[2] καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἁμιλλώμενοι τίς πρὸ τίνος νὰ ὑποστηρίξῃ ἀτοπώτερα διὰ πλείονος πολυμαθείας, ὧν τὴν δόξαν ζηλώσας, φαίνεται, καὶ ὁ ἡμέτερος Οἰκονόμος ἐδωρήσατο ἡμῖν τὴν πολύκροτον ἐκείνην περὶ τῶν Ο, Ἑρμηνευτῶν τετράβιβλον.

Ἐκλέγων μεταξὺ τῶν ἱστορημάτων τούτων τὰ κοινότερα ὁμολογῶ ὅτι ἄπορον φαίνεταί μοι πῶς ὁ Βαρόνιος, ὁ ἐξαντλήσας τὸν συνωνυμικὸν πλοῦτον τῆς λατινικῆς γλώσσης, ἵνα χαρακτηρίσῃ τὰ περὶ τῆς Ἰωάννας ὡς μῦθον *ἀνόητον, ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους ψευδῆ, κενόν, μάταιον, παιδαριώδη, ἄκυρον, ἀνούσιον, παράλογον, ἀντιφάσεων μεστόν*,

1) Ὁ Ἰωάννης οὗτος ἐκ τοῦ ἐπὶ πολυμαθείᾳ θαυμαστοῦ οἴκου τῶν Chifflet ὧν οἱ πλεῖστοι ὑπῆρξαν ἐπὶ δύο ὅλους αἰῶνας ἐκδόται καὶ ὑπομνηματισταὶ μεσαιωνικῶν χειρογράφων, συνέταξε διάφορα περὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχαιοτήτων πονήματα ἐν οἷς συνεφόρησεν ἀκρίτως ὅλων τῶν συναξαρίων τῆς ἀδολεσχίας, καὶ διατριβήν τινα περὶ τῆς Παπίσσης, ἣν οὐδαμοῦ ἠδυνήθην ν' ἀνεύρω.

2) Ὅρα περὶ τούτων «Ἱστορικὴν Μέθοδον» τοῦ Δουφρενίου τόμ. Γ' ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων.

οὐδεμιᾶς ἐχόμενον πιθανότητος[1] *κτλ.*, διηγεῖται ἔπειτα μετὰ τοσαύτης σοβαρότητος τὴν ἐν Ῥώμῃ κατάπτωσιν τοῦ ναοῦ τῆς Εἰρήνης κατὰ τὴν νύκτα, καθ' ἣν ἐγεννᾶτο ὁ Ἰησοῦς[2], (περιττοῦ, φαίνεται, καταστάντος τοιούτου οἰκοδομήματος τῷ ἐρχομένῳ *βαλεῖν οὐχὶ εἰρήνην ἀλλὰ μάχαιραν*), τὴν ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ ἀποστολὴν θαυματουργοῦ εἰκόνος πρὸς τὸν βασιλέα Ἐδέσης Ἄβγαρον, ἥτις ἤρκεσε νὰ φυγαδεύσῃ τὸν πυργοῦντα τὴν πόλιν Κοσρόην[3], τὴν ἐν Παρισίοις ἐπισκοπείαν τοῦ Ἀρεοπαγίτου[4], τὴν ἄθλησιν τῶν ἑνδεκακισχιλίων ἐν Κολωνίᾳ παρθένων[5], τοὺς ἑπτὰ ἐν Ἐφέσῳ Ἐπιμενίδας κοιμωμένους ἀπὸ Δεκίου μέχρι Θεοδοσίου τοῦ νεωτέρου, ἤτοι ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνας[6], τὴν ἐκδίκησιν τοῦ ἐπισκόπου Ὠζέρης Βενεδίκτου, ἐκθρονίσαντος τὸν *Ῥῆγαν* καὶ τὴν *Ῥήγισσαν* τῶν Βρεταννῶν, ἵνα ἀνυψώσῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου *βουκόλον* καὶ *βουκολίδα*, οἵτινες ἔσφαξαν χάριν αὐτοῦ τὸν μόνον ἀπομείναντα μόσχον[7], καὶ ἄλλας τοιαύτας ἀλογίας, ὧν βρίθουσι τὰ χρονικὰ τῆς Ἐκκλησίας. Παραβάλλοντες ἤδη ταῦτα πρὸς τὰ κατὰ τὴν Ἰωάνναν παρατηροῦμεν ὅτι ἐκεῖνα διεδόθησαν διὰ τῆς ἀβεβαίου μαρτυρίας ἑνὸς ἢ δύο μόνον μικροῦ λόγου ἀξίων Χρονογράφων. Οὕτω π. χ. περὶ τῆς καταπτώσεως τοῦ ἐν Ῥώμῃ ναοῦ, ἣν ὡς *βεβαίαν* θεωρεῖ ὁ Βαρόνιος, δὲν λέγουσιν οὐδὲ γρῦ οὔτε οἱ Εὐαγγελισταὶ οὔτε οἱ Ἀπόστολοι οὔτε τῆς Ἐκκλησίας οἱ Πατέρες ἢ ἄλλος οἱοσδήποτε θρησκείας ἱστορικός, ἀλλὰ περὶ τούτου ἔχομεν μαρτυροῦντα μόνον τὸν Πέτρον Δαμιανόν, γράφοντα δέκα μετὰ ταῦτα αἰῶνας,

1) Βαρον. Χρον. Τόμ. I, σελ. 75. Παραθέτω τὴν φράσιν ταύτην καὶ λατινιστὶ χάριν τῶν ἀσχολουμένων περὶ συνωνυμικὰς μελέτας «Fabulas indoctas, omni parte mendaces, insulsas, ineptas, vanas frivolas, varias sibi contradicentes, se invicem dissolventes, nulla veri similitudine subeistentes.

2) Βαρον. Χρον. εἰς ἔτος 35.

3) Αὐτόθι εἰς ἔτος 31. 4) Αὐτόθι εἰς ἔτος 109. 5) Ἰάκωβος Βεργαγηνὸς Κεφ. ΙΔ', Βαρόν. εἰς ἔτος 237. 6) Βαρόν. εἰς ἔτος 254.

7) Χρυσῆ Βίβλος καὶ Βαρόν. εἰς ἔτος 712.

περὶ δὲ τῆς ἐν Ἐδέσῃ εἰκόνος, περὶ ἧς οὐδὲν ἀνευρίσκεται παρὰ Προκοπίῳ ἢ παρὰ τῷ λεπτομερῶς ἐκθέσαντι τὰς τοῦ Σωτῆρος πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἐδέσης σχέσεις Εὐσεβίῳ, μαρτυρεῖ μόνος ὁ Εὐάγριος κατὰ τὸν ϛ΄ αἰῶνα, ἐνῷ τὰ περὶ Παπίσσης διηγοῦνται συγγραφεῖς ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους, συγχρόνως ἢ μικρὸν μετ' αὐτὴν ἀκμάσαντες καὶ πάντες καὶ τόπον καὶ χρόνον καὶ τὰς ἄλλας περιστάσεις ἀκριβῶς ὁρίζοντες. Πλὴν δὲ τούτων πᾶς ὁ στέργων νὰ ῥυπάνῃ τοὺς δακτύλους φυλλολογῶν εὐρωτιῶντα τοῦ μεσαίωνος ληρήματα δύναται ν' ἀνατρέξῃ ἢ τοὐλάχιστον νὰ προσεγγίσῃ εἰς τὴν πηγήν, ἐξ ἧς ἀπέρρευσαν τὰ ἀνωτέρω μυθεύματα. Οὕτω τὰ παρὰ Γρηγορίου Τουρονησίου περὶ Διονυσίου τοῦ ἐπισκόπου Παρισίων ἱστορούμενα [1], ἀποδοθέντα διὰ τὴν ταὐτότητα τοῦ ὀνόματος εἰς τὸν ὁμώνυμον Ἀρειοπαγίτην, ἐπίσκοπον κἀκεῖνον καὶ μάρτυρα, παρεκίνησαν ἀμαθεῖς τινας ἢ σφόδρα τῆς γαλατικῆς ἐκκλησίας ζηλωτὰς νὰ χειροτονήσωσιν ἐπίσκοπον Παρισίων κατὰ τὸν Δ΄ αἰῶνα τὸν σύγχρονον τῷ Ἁγ. Παύλῳ Ἀρειοπαγίτην, τὰ δὲ περὶ τῶν ἑπτὰ ἐν Ἐφέσῳ ῥεγχόντων ἔλαβον προφανῶς τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν τοῦ Λαερτίου περὶ Ἐπιμενίδους, κοιμηθέντος δεκαεπτὰ ὅλα ἔτη ἐν σπηλαίῳ, καὶ αὐτὴν περὶ τῶν ἑνδεκακισχιλίων παρθένων τὴν παράδοσιν ἀποδίδουσιν ἤδη οἱ ἀρχαιολόγοι εἰς ἐσφαλμένην ἀνάγνωσιν ἐπιγραφῆς τινὸς ἐν Κολωνίᾳ φερούσης **XIMV** ἤτοι **Undecim martyres virgines** *ἕνδεκα μάρτυρες παρθένοι*, ἀνθ' ὧν ἀνέγνωσάν τινες **Unbecim milia virgines**[2]. Ἐπίμο-

1) Gregorii Tnronensis Historia Eccles. lib. XVIII, περιληφθεῖσα ἐσχάτως γαλλιστὶ ἐν τῇ συλλογῇ τῶν κλασικῶν τοῦ Διδότου. Ὁ δὲ περὶ οὗ ὁ λόγος Διονύσιος, ἀποκεφαλισθεὶς κατὰ τὸν ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ διωγμὸν ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν μαρτύρων (Monmartre ὅπερ ἐτυμολογοῦσί τινες ἀπὸ τοῦ mons martyrum) ἔλαβε τὴν ἀποκοπεῖσαν κεφαλὴν ὑπὸ τὸν βραχίονα, καὶ ἐπορεύθη ἱκανὴν ὁδόν, ἵνα θάψῃ αὐτὴν εἰς τὸ ἐπώνυμον χωρίον τοῦ Ἁγ. Διονυσίου, ὁρίζων οὕτω τὸν τόπον τῆς ταφῆς εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Γαλλίας

2) Περιηγούμενος τῷ 1857 εἰς Κολωνίαν ἐπορεύθην κἀγὼ νὰ θαυμάσω τὰ εὐσεβῶς ἐν ἰδιαιτέρῳ ναΐσκῳ φυλαττόμενα λείψανα τῶν παρ-

χθον μὲν καὶ ἄχαρι, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀκατόρθωτον ἤθελεν εἶναι τὸ ν' ἀνατρέξῃ τις καὶ εἰς τῶν ἄλλων μύθων τὴν ἀρχήν· ἀλλ' ἴδωμεν μᾶλλον όποῖα ἀλλόκοτα ἐπενόησαν οἱ πειραθέντες ν' ἀνεύρωσι τὴν ἀρχὴν τοῦ περὶ Παπίσσης *μύθου*.

Σιγῇ παρερχόμενοι τὰς ἀνυποστάτους εἰκασίας τοῦ Ὀνουφρίου ἀποδίδοντος τὴν περὶ θήλεως Πάπα παράδοσιν εἰς τὸ θηλυπρεπὲς κάλλος τοῦ υἱοῦ τῆς Μαρωντίας Ὀκταυιανοῦ παπεύσαντος δεκαοκταετοῦς ἑκατὸν καὶ ἐπέκεινα μετὰ τὴν Ἰωάνναν ἔτη, παρατρέχοντες δὲ καὶ τὰ παρὰ τῷ ἡμετέρῳ πατριώτῃ Ἀλλατίῳ περὶ γοήσσης τινὸς Θιόττης, ἀναστατούσης διὰ προφητειῶν τὰ πλήθη[1], καὶ τοῦ Αὐεντίνου καὶ τοῦ Κορβιέρου τὰς ἑρμηνείας ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀντιπάλων τῆς Παπίσσης ἀνηλεῶς διὰ τὸ ἄτοπον χλευασθείσας, παρορῶντες δὲ καὶ τὴν κοινότερον παραδεδεγμένην γνώμην, καθ' ἣν ἡ ὑποχώρησις Ἰωάννου τοῦ θ' εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Φωτίου ἐθεωρήθη ὡς θηλύτητος τεκμήριον[2], θέλομεν περιορισθῇ εἰς μόνα τὰ τοῦ Βαρονίου, παρ' οὗ καὶ γενναιότερόν τι δικαιούμεθα νὰ ἐλπίσωμεν. Κατὰ τοῦτον

θένων τούτων, στιχηδὸν τεταγμένα ἐν ὑαλοφράκτοις θήκαις. Ἐρώτησα δὲ τὸν ξεναγοῦντά με πῶς κατορθοῦτο ἐν τῷ ὑγρῷ ἐκείνῳ κλίματι ἡ ἀπὸ τοσούτων αἰώνων διατήρησις τῶν ἀλαπαδνῶν ἐκείνων κρανίων, οὗτος μοὶ ἀπεκρίθη ἀφελῶς. «Ἀντικαθισταμένων αὐτῶν δι' ἄλλων ὁσάκις φθαρῶσι.»

1) Confutatio fanbulae de Johanna § Γ'.

2) Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι ὁ Ἀλλάτιος ἐν τῷ πονήματι αὐτοῦ περὶ τῆς η' Συνόδου ἀρνεῖται ῥητῶς τὴν ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰωάννου ἀναγνώρισιν τοῦ Φωτίου, ὃν ὑποθέτει πλαστογραφήσαντα τά τε πρακτικὰ τῆς Συνόδου καὶ τοῦ Ποντίφηκος τὰς ἐπιστολάς. Ἀλλὰ καὶ ἀληθεῖς ἂν ὑποθέσωμέν ταύτας, οὐδὲν εὑρίσκομεν ἐν αὐταῖς τὸ ταπεινοῦν τὴν ῥωμαϊκὴν Ἕδραν ἢ τὸ χαρακτηρίζον ὡς γυναικόφρονα τὸν Ἰωάννην καθότι τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Φωτίου ἀπῄτει αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος δι' ἐπίτηδες πρεσβείας, ὑποσχόμενος ἀντ' αὐτῆς ἐπικουρίαν κατὰ τῶν λῃϊζομένων τὴν Ἰταλίαν Σαρακηνῶν· οὐδεὶς δὲ τῶν συγχρόνων ὠνόμασε σκοπτικῶς τὸν Ποντίφηκα Ἰ ω ά ν ν α ν ἢ ἐπέμψατο αὐτὸν ὡς θηλυπρεπῶς πολιτευθέντα, ἀλλὰ πάντες ἀπ' ἐναντίας ἐπεδοκίμασαν τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ ὡς ὑπὸ τῶν περιστάσεων ὑπαγορευομένην. Ἄπορον λοιπὸν φαίνεταί μοι καὶ λίαν διὰ τὰς γυναῖκας κολακευτικὸν τὸ νὰ θεωρηθῇ ὑπὸ τῶν νεωτέρων ὡς γυναῖκα ἡ μόνη ἴσως φρόνιμος τοῦ ἀρχιερέως τούτου πρᾶξις.

λοιπὸν τὰ περὶ Ἰωάννας ἀποδοτέα εἰς τὴν διαδοθεῖσαν φήμην περὶ γυναικὸς πατριαρχευούσης ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἥτις καὶ νέα Ῥώμη ἐνιαχοῦ δὲ καὶ Ῥώμη μόνον ὀνομάζοται· ὅθεν ἐκ τῆς ταὐτωνυμίας ἡ σύγχυσις. Τεκμήριον δὲ τούτων προσάγει πλὴν τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης ὀπτασίας τοῦ Ἀρεχίσου καὶ ἐπιστολὴν Λέοντος τοῦ θ', γράφοντος τῷ Πατριάρχῃ Μιχαὴλ Κηρουλαρίῳ[1]. «Διστάζω νὰ »πιστεύσω τὴν διαδοθεῖσαν φήμην, καθ' ἣν μὴ ἀρκούμενοι »νὰ ἀναβιβάζηται εὐνούχους εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, »προεχειρίσατε καὶ γυναῖκα. Τὸ αἰσχρὸν τοῦ πράγματος »καὶ ἡ πρὸς ὑμᾶς ἀδελφικὴ εὔνοια καθιστῶσί με ἄπιστον »εἰς τοιοῦτον ἄκουσμα. Ὁσάκις ὅμως ἀναμνησθῶ τῆς ἡμε»τέρας περὶ τὴν τήρησιν τῶν ἱερῶν κανόνων ῥαθυμίας καὶ »τῶν πατριαρχευσάντων εὐνούχων, ἀναγκάζομαι νὰ παρα»δεχθῶ καὶ τὰ λοιπὰ ὡς δυνατά». Τοιαύτη ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Λέοντος, ἣν ὁ Βαρόνιος σχολιάζων ἐπιλέγει. «Ὅσα »λοιπὸν ἐθρυλοῦντο περὶ τῆς βυζαντινῆς Ἕδρας προσετρί»βησαν εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ὑπὸ τῶν σχησματικῶν Ἑλλήνων, »παρ' ὧν ὁ Μαριανὸς Σκῶτος ἀντέγραψε τὸν περὶ τῆς Ἰω»άννας μῦθον». Ἐπικαλούμεθα ἐνταῦθα ὅλην τοῦ ἀναγνώστου τὴν προσοχήν, ἵνα μεθ' ἡμῶν θαυμάσῃ μέχρι τίνος δύναται νὰ φθάσῃ ἡ ἱερατικὴ ἀναισχυντία. Τὸ ἀνωτέρω χωρίον, ἐξ οὗ μανθάνομεν ὅτι τὴν ἰδίαν ψώραν προσετρί-

1) Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἧς μνημονεύει καὶ ὁ Ὀνούφριος Παμβίνιος (τόμ. Α'. σελ. 175), εὑρισκόμενος ἐν ἰταλικῇ μεταφράσει ἐν τῇ βιβλ. τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου δὲν παραδέχεται ὡς γνησίαν ὁ Δοσίθεος Ἱεροσολύμων, διότι «αὐτὸς ὁ Λέων ὁ συνθέμενος προφανῶς τὴν ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκην, ἀνεθεματίσθη ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου. Πῶς οὖν ἔγραφεν ἐκεῖσε τοιαῦτα; Περὶ δὲ τῶν εὐνούχων, εἰ ἔγραψεν, ἐψεύσατο ὅτι ὁ κανὼν τοὺς ἑαυτοὺς εὐνουχίζοντας ἀποβάλλει, τοὺς δὲ ὑπὸ δεσποτῶν εὐνουχισθέντας, ὄντας δὲ εἰς τ' ἄλλα καλοὺς προσίεται ὁ κανών.» Δοσίθ. Ἱεροσολ. Δωδεκάβιβλ. περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολ. πατριαρχευσάντων, βιβλ. Ζ'. Κεφ. ιϐ'.) Καὶ ταῦτα μὲν ὀρθῶς παρετήρησε καὶ κοσμίως ἐξέφρασεν ὁ Δοσίθεος, κατωτέρω ὅμως ὀνομάζει κατὰ τὴν καλογηρικὴν συνήθειαν τὸν Λέοντα τοῦτον κατάπτυστον κακοῦργον ἐξουθενητέον κτλ.

ψαμεν τοῖς Φράγκοις, περιέχεται ἐν σελίδι ἑβδομηκοστῇ πέμπτῃ τοῦ δεκάτου τόμου τῶν *Χρονικῶν*, ἐν δὲ τῇ ἑβδομηκοστῇ ἑβδόμῃ τῆς αὐτῆς βίβλου σελίδι αὐτὸς οὗτος ὁ Βαρόνιος, λησμονῶν ὅσα ἀνωτέρω ἔλεγε καὶ προσλαμβάνων τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ὑβρισθέντας Ἕλληνας συμμάχους κατὰ τῆς Παπίσσης προβάλλει τὴν σιωπὴν αὐτῶν ὡς θριαμβευτικὸν ἐπιχείρημα, θεωρῶν παρείσακτον καὶ αὐτὸ τοῦ Χαλκοκονδύλη τὸ χωρίον!!! Ἀλλ' ἅμα τῇ βοηθείᾳ τῶν Ἑλλήνων κατεπόνησε τὸ *φαντασιῶδες θηρίον*, εὐθὺς ἀπολακτίζει καὶ πάλιν ὑβρίζει αὐτοὺς ὁ ἀχάριστος Καρδινάλιος ἐπιφωνῶν. «*Οἱ κακόγλωσσοι σχησματικοὶ ἤθελον προτιμήσει νὰ διαρραγῶσι φωνάζοντες μᾶλλον ἢ νὰ σιωπήσωσιν, ἂν τοιοῦτόν τι συνέβαινε παρ' ἡμῖν*». Ἡ ἐν πᾶσι τούτοις καλογηρικὴ ἀλογία καὶ κακὴ πίστις πνίγουσι τὸν ἀναγνώστην, ἀποροῦντα ποῖ νὰ τραπῇ, ἵνα εὕρῃ τὴν ἔξοδον τοῦ βορβορώδους τούτου λαβυρίνθου· σπεύδοντες δὲ καὶ ἡμεῖς νὰ ἐξέλθωμεν αὐτοῦ παρατηροῦμεν μόνον ὅτι οὐδέποτε ὑφ' οὐδενὸς ἐρρέθη τι περὶ πατριαρχευσάσης γυναικός, ὁ δὲ Λέων γράφων τὰ ἀνωτέρω προὐτίθετο προφανῶς νὰ σκώψῃ τοὺς ἀνατολικοὺς διὰ τὴν ἐκλογὴν εὐνούχων, ἐκτὸς ἂν ὑποθέσωμεν κἀκεῖνον ἰδόντα ὄναρ ὡς τὸ τοῦ Ἀρεχίσου. Ἔπειτα πῶς ποτε νὰ πιστεύσωμεν ὅτι γράψαντος ἁπλῶς τοῦ Λέοντος περὶ θρυλήματος, ὅπερ καὶ ὁ ἴδιος ἐθεώρει ὡς ἀνυπόστατον, ἔλαβον εὐθὺς ἐκ τούτου οἱ Ἕλληνες ἀφορμὴν νὰ πλάσωσι μυθιστορίαν περὶ Παπίσσης, διὰ μυρίων περικοσμοῦντες αὐτὴν παραδόξων περιστατικῶν, ἐνῷ ἠδύναντο παραχρῆμα νὰ ἐλεγχθῶσι ψεῦσται; Ἔτι δὲ ἀπορώτερον καθίσταται, ἐπινοηθέντος ὁπωσδήποτε τοῦ μύθου, πῶς οἱ δοκιμώτατοι παρὰ Λατίνοις ἱστορικοί, ἐν οἷς καὶ ὑποτελεῖς τῷ Πάπα ἐπίσκοποι καὶ καρδινάλιοι, ἀβασανίστως δῆθεν παραδεχθέντες τῶν Ἑλλήνων τοὺς λήρους ἔσπευσαν νὰ καταχωρίσωσιν αὐτοὺς ὡς ἀληθῆ γεγονότα ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ παπισμοῦ, καὶ μηδ' εἰς τοῦτο ἀρκεσθέντες συνεσώρευσαν πολλὰς ἱστορικὰς ἀποδείξεις, ἵνα πιστευτοτέραν

καταστήσωσι τῶν σχησματικῶν τὴν συκοφαντίαν. Εἰς τοιαύτην δὲ παχυλὴν ἀπάτην πρέπει κατὰ Βαρόνιον νὰ ὑποθέσωμεν ὑποπεσόντας καὶ τὸν σύγχρονον τῷ Λέοντι Ἀναστάσιον καὶ τὸν κριτικώτατον Σιγβέρτον καὶ τὸν ἔνθερμον παπολάτρην Μαριανὸν τὸν Σκῶτον, καὶ πάντας, ὡς εἰπεῖν, τοὺς καθολικοὺς Χρονογράφους τὰ αὐτὰ διηγουμένους. Ἀλλὰ προκειμένου νὰ πιστεύσω τοιαῦτα, προτιμῶ πάλιν τὴν ὕπαρξιν τῆς Ἰωάννας ὡς πιθανωτέραν.

Σπεύδω ἤδη εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐπισημοτέρων ὑπὲρ αὐτῆς μαρτυριῶν, θηρεύων τὸ ἀξιόχρεων μᾶλλον καὶ τὸ πρόχειρον ἢ τὴν πληθὺν τῶν μαρτυρούντων, ὧν ἀτελεύτητος ὁ κατάλογος παρὰ Μαρεσίῳ, Δοσιθέῳ καὶ Σπανχαῖμ[1].

Κατὰ τὸν Γερμανὸν τοῦτον πρώτη περὶ Παπίσσης μνεία γίνεται ἐν χειρογράφοις τισὶ τοῦ συγχρόνου αὐτῇ Ἀναστασίου τοῦ βιβλιοθηκαρίου, πεντήκοντα δὲ μετὰ ταῦτα ἔτη παρὰ Ῥαδούλφῳ τινὶ μοναχῷ καὶ σχολιαστῇ τοῦ Λευιτικοῦ· ἀλλ' ὁ Βλονδέλλος καὶ ὁ Βαρόνιος ἰσχυρίζονται ὅτι τὰ μὲν παρ' Ἀναστασίῳ χωρία εἰσὶ παρείσακτα, τὸν δὲ Ῥαδοῦλφον ὑποθέτουσι μοναχεύσαντα περὶ τὸν ἐνδέκατον

1) Παρ' αὐτῷ ἀναφαίρονται συγγραφεῖς ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους μνημονεύοντες τῆς Παπίσσης· ἀλλὰ πολλοὶ τούτων καθεύδουσιν ἐν χειρογράφῳ εἰς τὰς διαφόρους ἐν Γερμανίᾳ βιβλιοθήκας, ἄλλοι δὲ ἅπαξ μόνον ἐκδοθέντες κατήντησαν οὐχ' ἧττον δυσεύρετοι. Διὸ προὐτίμησα νὰ παραθέσω μᾶλλον τοὺς περιληφθέντας ἐν ταῖς γνωσταῖς συλλογαῖς, τοῦ Λεϊβνετίου (Scriptores rerum Brunsvicesium 3 Τόμ. εἰς φύλ.), τοῦ Πιστορίου (Veteres scriptores rerum Germanicarun, Francofur. 1607), τοῦ Φρεχήρου (Germanicar. rerum scriptor. Francof. 1600), καὶ τοῦ Μεϊβομίου (Rerum Germanicar. Tomi tres, in fol. Helmaestad, 1688), αἵτινες ἔχουσι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ μέγιστον πλεονέκτημα τοῦ νὰ ὑπάρχωσι πρόχειροι ἐν πάσαις ταῖς βιβλιοθήκαις, πλὴν μόνης τῆς ἡμετέρας, ἐν ᾗ δὲν εὑρίσκει τις ἄλλο εἰμὴ μεταγενεστέρων συμφορήματα, ἐνῷ ἡ ἀπόκτησις τῶν πρωτοτύπων τοῦ μεσαίωνος Χρονογράφων, ὀλίγων ὄντων καὶ πάντων σχεδὸν περιλαμβανομένων ἐν ταῖς ἀνωτέρω συλλογαῖς, δὲν ἤθελεν εἶναι, νομίζω οὔτε δύσκολος οὔτε λίαν πολυδάπανος, ἂν μάλιστα ἀπεφασίζομεν νὰ θυσιάσωμεν χάριν αὐτῆς μίαν τῶν τεσσάρων ἐκδόσεων τῆς εὐρωτιώσης ἱστορίας τοῦ Ἀββᾶ Φλωρῆ ἢ τὰ πολύτομα ληρήματα τοῦ Πάτερ Καπελέτη, οὐδενὶ χρήσιμα καὶ τόπον μόνον καταργοῦντα.

αἰῶνα. Ἡμεῖς δὲ μὴ ἔχοντες γνώσεις ἱκανάς, ἵνα μεταξὺ τούτων ἀποφασίσωμεν, παρατηροῦμεν μόνον ὅτι καὶ σιωπήσαντας ἂν ὑποθέσωμεν τοὺς συγχρόνους ἢ τοὺς μικρὸν μετὰ ταῦτα χρονογράφους, οὐδεμία ἐντεῦθεν περὶ τῆς Ἰωάννας ἀπόδειξις ἐναντία· καθότι οἱ μὲν τούτων, ἐν οἷς ὁ Φρεκοῦλφος καὶ ὁ Βαλλαφρεῖδος, ἀπέθανον πρὸ τοῦ 856, οἱ δὲ λοιποί, ὁ ἐπίσκοπος Βιέννης Ἄδων, ὁ Ῥηγινὼν καὶ οἱ συντάκται τῶν Χρονικῶν τοῦ Ἁγ. Βερτίνου, περιωρίσθησαν εἰς μόνας τὰς πράξεις τῶν αὐτοκρατόρων ἢ βασιλέων τῆς Γαλλίας, πολλῶν Παπῶν παραλείποντες καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα. Μὴ λησμονῶμεν προσέτι ὅτι κατὰ τὰ διατάγματα τῆς ῥωμαϊκῆς Ἕδρας δὲν ἔπρεπε νὰ συγκαταριθμηθῇ ἡ Ἰωάννα ἐν τῇ σειρᾷ τῶν Παπῶν, ὡς πληροφοροῦσιν ἡμᾶς ὅτε Μαρτῖνος ὁ Πολωνὸς[1] καὶ ὁ ἡμέτερος Δοσίθεος, καθ' ὃν τιθέμενοι οἱ Χρονογράφοι μετὰ Λέοντα Βενέδικτον τὸν γ' *«τὸν νόμιμον διάδοχον εἶπον, τὴν δὲ ἀ»σεβῶς παρεισφρήσασαν κυράτσαν Ἰωάνναν ἀφῆκαν»*[2]. Βλέποντες δὲ καὶ τὸν σοφὸν Βαρόνιον τοσούτῳ διστάζοντα τίνας ἐκ τῶν τότε Παπῶν ὡς γνησίους ν' ἀποδεχθῇ καὶ τίνας νὰ ἐξαλείψῃ, καὶ αὐθαιρέτως πολλάκις περὶ τούτου ἀποφασίζοντα δὲν πρέπει, νομίζω, ν' ἀπορήσωμεν πῶς καὶ ἡ Ἰωάννα, ἀφανὴς πρὸς στιγμὴν γενομένη ἐν τῷ σκότει τοῦ ζοφεροῦ ἐκείνου αἰῶνος, ἀναφαίνεται ἀναντιρρήτοις κυρουμένη μαρτυρίαις, ἅμα, ἐπελθόντων δοκιμωτέρων ἱστορικῶν, ἐτακτοποιήθη ὁπωσοῦν τὸ ἄμορφον ἐκεῖνο χάος. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε καὶ ἂν ᾖ, χαριζόμενοι τῷ Βαρονίῳ, ἵνα συγχωρήσῃ καὶ αὐτὸς ἡμῖν ὅσας εἴπομεν αὐτῷ ἀνωτέρω πικρὰς ἀληθείας, ἀρχόμεθα ἀπὸ τοῦ Μαριανοῦ.

Ὁ ἱστορικὸς οὗτος ὁ κατὰ τὴν τότε συνήθειαν ἐπονομασθεὶς ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ Σκῶτος, καταλιπὼν τὰ πάτρια ὄρη λήγοντος του ι' αἰῶνος μετέβη εἰς Κολωνίαν,

1) Apud. Leibnitz. Scrip. Brunsv. τόμ. Β'.
2) Δωδεκάβ. βιβλ. Ζ', κεφ. ΙΒ'

ὅπου ἐγένετο μοναχός, κἀκεῖθεν εἰς Μαγουντίαν, ἔνθα διήνυσε τὸν βίον, προσευχόμενος καὶ γράφων. Ἐσέβετο δὲ τὴν παπικὴν ἕδραν μέχρι θεοποιΐας, τολμήσας νὰ ὑπερασπισθῇ αὐτὴν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἑρρίκου τοῦ δ' κατὰ τὴν πολύκροτον περὶ ἀπονομῆς τῶν ἐπισκοπῶν ἔριν. Πλὴν δὲ τούτων δὲν ἦτο ὁ Μαριανὸς ἐκ τῶν καλογήρων ἐκείνων, παρ' οἷς ἀνευρίσκονται ἀνὰ πᾶσαν σελίδα εὐηθείας ἢ κακῆς πίστεως ἴχνη, ἀλλὰ τοιαύτης ἠξιοῦτο παρὰ τῶν συγχρόνων ὑπολήψεως, ὥστε ἡ Ἀγγλία, Σκωτία καὶ Γερμανία ἀντεποιοῦντο αὐτοῦ ὡς ἰδίου τέκνου, ὡς ἤριζον τὸ πάλαι ἑπτὰ πόλεις περὶ Ὁμήρου. Ἂν λοιπὸν ἀπορρίψωμεν ὡς ὕποπτον τὴν μαρτυρίαν ἱστορικοῦ τοιούτου, ὁμολογοῦντος καί τοι παπολάτρου ὅτι «*Λέοντα τὸν δ' διεδέξατο »γυνή τις Ἰωάννα, παπεύσασα ἔτη δύο μῆνας πέντε καὶ »τέσσαρας ἡμέρας*»[1], τίνι ἄλλῳ καὶ εἰς τί θέλομεν εὐλογώτερον νὰ πιστεύσωμεν;

Ὁ δὲ Σιγβέρτος ἐκ τῆς ἐν Βελγικῇ πολίχνης Γεμβλούρης, ὃν *Γεμβλακένσιον* μετωνόμασεν ὁ Δοσίθεος, μοναχὸς καὶ χρονογράφος εὐϋπόληπτος, ἀκμάζων περὶ τὰ τέλη τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος, κατέγραψε καὶ οὗτος ἐν τῷ *Χρονικῷ* αὐτοῦ τὰ κατὰ τὴν Ἰωάνναν μετὰ τῶν οὐσιωδεστέρων περιστάσεων, «Fama est hunc Iohannem foemi»nam fuisse κτλ.» ἤτοι, κατὰ λέξιν μεταφραζομένου τοῦ χωρίου, «*Περὶ τοῦ Ἰωάννου τούτου λέγουσιν*[2] *ὅτι ἦν γυνή, »ὑφ' ἑνὸς μόνου τῶν οἰκείων γνωριζομένη, ὑφ' οὗ ἐγγα»στρωθεῖσα ἔτεκε παιδίον*»[3].

1) Mar. Scot. chron. ad. an. 854· ἐν τῇ πιστορείῳ συλλογῇ τομ. Α'. Περὶ δὲ τοῦ Μαριανοῦ ὅρα τὸ λεξικὸν τοῦ Βαύλου. Ὁ σοφὸς Βόσσιος τοιαύτης ἠξίου ὑπολήψεως τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὥστε ἐπὶ μόνῃ τοῦ Χρονικοῦ αὐτοῦ τῇ μαρτυρίᾳ, διώρθου χωρία τοῦ Εὐσεβίου καὶ Κασσιοδώρου.

2) Τὴν φράσιν λ έ γ ο υ σ ι μετεχειρίζοντο συχνάκις οἱ χρονογράφοι ὡς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ ἐπὶ βεβαίων γεγονότων. Ὅρα Κ. Ἀσωπίου ἱ σ τ ο ρ ί α ν τ ῶ ν Ἑ λ λ η ν ι κ ῶ ν Γ ρ α μ μ ά τ ω ν, ἐν τῷ Προλόγῳ σ. ρπς'.

3) Sigeberti. Chron. ad ann, 839 ἐν τῇ συλλογῇ Scrip. Brunsvic. τοῦ Λεϊβνιτίου τόμ. Α'.

Ὄθων ὁ ἐπίσκοπος Φρυσσίγγης ἐν Γερμανίᾳ ἐκ μητρὸς ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Κορράδου τοῦ γ' καὶ ἔγγονος Ἐρρίκου τοῦ δ' ἐν τῷ *Χρονικῷ* αὐτοῦ διήκοντι μέχρι τοῦ ἔτους 1146 μνημονεύει τοῦ Πάπα Ἰωάννου, ὅστις *ἦν γυνή*[1], ταὐτὸ δὲ ποιοῦσιν ὅ τε Γηφρεῖδος Ἀρθοῦρος καὶ ὁ Γοτεφρεῖδος ἐκ Βιτέρβου[2] χρονογράφοι ζήσαντες περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, τιθέντες τὴν Ἰωάνναν μεταξὺ Λέοντος καὶ Βενεδίκτου καὶ παραγγέλλοντες ἐν παρενθέσει τῷ ἀναγνώστῃ νὰ μὴ συγκαταριθμῇ τὴν γυναῖκα ταύτην μετὰ τῶν Παπῶν.

Κατὰ δὲ τὸν ιγ'. αἰῶνα πλεῖστοι ὅσοι μαρτυροῦσιν ὑπὲρ τῆς Ἰωάννας, ἀλλὰ προσοχῆς μάλιστα ἄξιά εἰσι τὰ παρὰ Μαρτίνῳ τῷ Πολονῷ ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Δομινικανῶν, οὗ μετ' ἐπαίνων μνημονεύουσιν οἱ σύγχρονοι χρονογράφοι. Οὗτος ἐχρημάτησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη πνευματικὸς τῶν Παπῶν Ἰωάννου τοῦ ά καὶ Νικολάου τοῦ γ', παρ' οὗ ἐστάλη ἔπειτα ἐπίσκοπος εἰς Πολωνίαν· ὥστε ἂν ποτε εὑρέθη ἱστορικὸς εἰς θέσιν νὰ γνωρίζῃ ἀκριβῶς τὴν ἀλήθειαν τοιοῦτος ἦν βεβαίως ὁ Μαρτῖνος ὁ διά τε τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ παρὰ τῇ ῥωμαϊκῇ Ἕδρᾳ ἀξιοπιστότατος. Παρὰ τούτου λοιπὸν πληροφορούμεθα πλὴν τῶν ἤδη γνωστῶν ὅτι ἡ *Ἰωάννα ἐγεννήθη ἐξ Ἄγγλων ἐν Μογουντίᾳ, παπεύσασα δὲ ἔτη δύο μῆνας πέντε καὶ τέσσαρας ἡμέρας ἀπέθανεν ὠδίνουσα ἐν λιτανείᾳ καὶ ἐτάφη ἀτίμως ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ τῆς θανῆς, οὗ παρεκλίνοντες οἱ ἔπειτα Ποντίφηκες ἐπορεύοντο δι' ἄλλης ὁδοῦ εἰς Λατεράνον*[3]. Ταῦτα δὲ διηγηθεὶς συνιστᾷ ὁ Μαρτῖνος *νὰ μὴ συγκαταλέγωμεν τὴν γυναῖκα ἐν τῇ σειρᾷ τῶν Παπῶν.*

Οἴκοθεν ἐννοεῖ ὁ ἀναγνώστης πόσῳ βαρεῖα κατέπιπτε κατὰ τῶν ἀντιπάλων τῆς Παπίσσης ἡ ἐπίσημος τοιούτου

1) Othon. Frisigensi Chron. ad aun, 839, ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Οὐρστισίου, Φραγκοφ. 1720 τόμ. Α'.
2) Ἐν τῇ συλ. τοῦ Φρεχήρου τόμ. Α'.
3) Martini Poloni Chron. ad an 854, Scriptor, Brunsvic. τόμ. Β'.

ἀνδρὸς μαρτυρία· ὥστε ταύτην πρὸ πάντων ἐπειράθησαν παντὶ τρόπῳ νὰ μηδενίσωσιν, ἰσχυριζόμενοι οἱ μὲν ὅτι οὐδ' αὐτὸς ὁ Μαρτῖνος φαίνεται πιστεύων εἰς ὅσα διηγεῖται, οἱ δὲ ὅτι ἐν ὥρᾳ εὐθυμίας ἔπλασε τὸν μῦθον. Ἀλλὰ τοιαῦται κατὰ τοιούτου ἀνδρὸς αἰτιάσεις ἦσαν ἁπλῶς γελοῖαι· διὸ σκοπιμώτερον ἐνόμισεν ὁ Χιογενὴς Ἀλλάτιος[1] νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι τὰ περὶ Παπίσσης παρενετέθησαν εἰς τὰ Μαρτίνεια χειρόγραφα ὑπὸ τῶν *ἐχθρῶν τῆς Ἐκκλησίας*, ἤτοι τῶν διαμαρτυρομένων· τοιαύτης δὲ γνώμης εἶναι καὶ ὁ Πάτερ Chifflet, ἀναφέρων πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῆς ὅτι εἶδεν ἐν τῇ *βιβλιοθήκῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ* (!), ἥτις *ἐκάη* (!!), χειρόγραφον τοῦ Μαρτίνου, ἐν ᾧ δὲν ἐγίνετο μνεία περὶ τῆς Ἰωάννας.

Οὐδὲν ἀηδέστερον ἢ ἀλογώτερον τοῦ συχνάκις παρὰ τοῖς καθολικοῖς ἀπαντωμένου ἰσχυρισμοῦ τούτου περὶ ἀρχαίων χειρογράφων, νοθευθέντων, δῆθεν ὑπὸ τῶν διαμαρτυρομένων· πρέπει δὲ νὰ ἦναί τις χαλκοπρόσωπος ὅσῳ ὁ Ἀλλάτιος, ἵνα κατηγορήσῃ αὐτούς, ἀναφανέντας κατὰ τὸν ιέ αἰῶνα, ὅτι παρενέβαλον εἰς τὸ χειρόγραφον τοῦ Μαρτίνου, γεγονός, ὅπερ τοσοῦτοι καθολικοὶ χρονογράφοι ἀντέγραψαν παρ' αὐτοῦ τοῦ Μαρτίνου διακόσια πρὸ τῆς μεταρρυθμίσεως ἔτη[2]. Ἄλλως δέ, ἂν τῷ ὄντι συνέβησαν νοθεύσεις, δὲν εἶναι λογικώτερον ν' ἀποδώσωμεν αὐτὰς μᾶλλον τοῖς κατόχοις τῶν χειρογράφων καθολικοῖς, ἐνδιαφερομένοις εἰς πολλῶν αἰσχροτήτων τὴν ἐξάλειψιν, ἢ τοῖς νεοθρήσκοις, οἵτινες προγεγραμμένοι ὄντες οὐδὲ νὰ πλησιάσωσιν ἠδύναντο τὰς βιβλιοθήκας; Ἔπειτα οὐδείς ποτε διαμαρτυρόμενος ἐφωράθη ἢ ἐκατηγορήθη ὡς πλαστογράφος, τοὺς δὲ καλογήρους μέμφονται πολλάκις καὶ οἱ ὁμόθρησκοι ἱστορικοὶ διὰ τὰς ἐν τοῖς μοναστηρίοις προσθαφαιρέσεις.

1) Conf. fabul § Δ'.

2) Ἐνταῦθα ἴσως τὸ τοῦ Αἰσωπείου μύθου — «Πέρισυ μὲ ὕβρισας», ἔλεγεν ὁ λύκος· «Ἐφέτος ἐγεννήθην», ἀπεκρίνατο τὸ ἀρνίον.

Κατὰ δὲ τὸν ιδ' αἰῶνα ἀνεῦρεν ὁ Σπανχάϊμ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Λεύδης μαρτυρίαν ὑπὲρ τῆς Ἰωάννας, οὐδόλως τῶν ἀνωτέρω ἀπολειπομένην, τὴν τοῦ ἐπισκόπου Γαλικίας Γερνάρδου Γύη ἱεροεξεταστοῦ ἐπὶ τοῦ Πάπα Ἰωάννου τοῦ κβ' λέγοντος ἐν τῷ *Χρονικῷ* αὐτοῦ (*Flores temporum*). «*Ἐπιχειρήσας νὰ ἱστορήσω τὰς ἀξιομνημονεύτους πράξεις τῶν Παπῶν ἀνέγνωσα καὶ παρέβαλα ἀλλήλοις πλῆθος Χρονικῶν, ἵνα ἀποκτήσω καθαρὰν καὶ ἀκριβῆ περὶ πάντων γνῶσιν, καθόσον μάλιστα παρετήρησα ὅτι ὑπάρχουσι παρὰ πολλοῖς χρονογράφοις οὐ μικραὶ διαφοραὶ περὶ τὴν χρονολογικὴν κατάταξιν τῶν Ῥωμαίων ἀρχιερέων καὶ ὅπερ σπουδαιότερον, περὶ τῶν πράξεων ἑκάστου*. Μετὰ τοιοῦτον προοίμιον, μεταβαίνων εἰς τὴν βιογραφίαν τῶν Ποντιφήκων, τοποθετεῖ ὁ ἀκριβὴς οὗτος καὶ λεπτολόγος ἱστορικὸς ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει τὴν Ἰωάνναν, διηγούμενος τὰ κατ' αὐτὴν ὡς ἔχουσι καὶ παρὰ Μαρτίνῳ. Εἰς τὸν ἀναγνώστην ἐναπόκειται ν' ἀποφασίσῃ ἂν συγγραφεὺς ἐπιχειρῶν νὰ *διορθώσῃ καὶ διὰ κριτικῆς παραθέσεως νὰ συμβιβάσῃ* τὰ ἀρχαῖα χρονικά, ἂν ἱεροεξεταστὴς καὶ διώκτης τῶν Ἀλβιγεσίων, οἵτινες ἔσκωπτον ἤδη τὴν ἁγίαν Ἕδραν διὰ τὴν Πάπισσαν, ἤθελέ ποτε παραδεχθῇ τὰ περὶ αὐτῆς, ἂν καθ' ἣν ἔγραφεν ἐποχὴν ἠδύνατο ὁπωσδήποτε ν' ἀμφισβητῶσιν.

Ἀπὸ τοῦ Γύη διερχόμενοι σιγῇ Ἰωάννην τὸν Παρισινόν, Σιφφρεῖδον τὸν ἐκ Μισνίας, τὸν Σωζόμενον, τὸν ἐκ Καλαβρίας ἕλληνα μοναχὸν Βαρλαὰμ καὶ ἄλλους πολλούς, οὓς ὁ βουλόμενος δύναται ν' ἀναζητήσῃ παρὰ Βοσσίῳ, μεταβαίνομεν εἰς τὸν Ἀμαλρῖκον Αὐγήριον, ἀφιερώσαντα ἐν ἔτη 1362 τῷ Πάπᾳ Οὐρβάνῳ τῷ ε'. *Χρονολογικὴν σειρὰν τῶν Ἀρχιερέων Ῥώμης*[1], ἐν ᾗ ἀπαντῶνται τὰ ἑξῆς νεώτερα περὶ Ἰωάννας. «*Ἐν ἀρχῇ μὲν διῆγεν ἡ γυνὴ σώ-*

1) Τὸ χειρόγραφον τοῦτο πόνημα ἀπωλέσθη, τὸ δὲ περὶ Παπίσσης χωρίον ἀντεγράφη ὑπὸ Βοσσίου (Histor. Latin. σ. 530) καὶ Λεϊβνιτίου Scriptor. Brunsvic. τόμ. Α'.)

φρονα καὶ ὅσιον βίον, ἀλλὰ παχυνθεῖσα ἔπειτα διὰ τῆς καταχρήσεως λιπαρῶν κρεάτων ἐξώκειλεν εἰς ἀσέλγειαν καὶ ἐγένετο ἔγγυος ὑπό τινος τῶν ὑπηρετῶν.

Παρορῶντες καὶ πάλιν ἀσημοτέρων μαρτύρων πολὺν ὄχλον, ἀπὸ τοῦ ἐνδόξου Ἀμαρλίκου, τοῦ ὁποίου τὴν *Χρονολογίαν* ἔφαγον οἱ λεύδιοι σκώληκες, μεταπηδῶμεν εἰς τὸν δαφνοστεφῆ Πετράχην, οὗ τὰ ἐρωτύλα ᾄσματα εἶναι ἀσφαλῆ ἀπὸ τοιαύτης συμφορᾶς, ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ καὶ τῇ μνήμῃ διατηρούμενα πασῶν τῶν Ἰταλίδων. Ὁ ποιητὴς οὗτος, ἀφοῦ ἐμελῴδησε τὸ κύκνειον ᾆσμα ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς Λαύρας, ἀπεσύρθη εἰς Ἑνετίαν, ὅπου ἐδαπάνησε τὰ τελευταῖα αὐτοῦ ἔτη, συγγράφων, *τοὺς Βίους τῶν Αὐτοκρατόρων καὶ Παπῶν* μέχρι Γρηγορίου τοῦ θʹ, ἐν οἷς ἀνευρίσκομεν τὴν πανταχοῦ παροῦσαν Ἰωάνναν, πληροφορούμενοι πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι ὁ Ὕψιστος ὀργισθεὶς ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ τῆς ἁγίας Ἕδρας βεβηλώσει *ἠρήμωσε τοὺς ἀγροὺς διὰ τεραστίων ἀκρίδων*[1]. Σύγχρονος τῷ Πετράρχῃ ἤκμαζεν ἐν Φλωρεντίᾳ ὁ ἐπὶ χάριτι καὶ αἰσχρότητι μοναδικὸς συγγραφεὺς τοῦ *Δεκαημέρου* Ἰωάννης Βοκάκιος, ὅστις μέχρι τελευταίας πνοῆς τοὺς γυναικείους δόλους ἀνυμνῶν συνέθεσε προβεβηκὼς ἤδη τὴν ἡλικίαν πόνημα λατινιστὶ περὶ τῶν *Ἐνδόξων γυναικῶν*, ἐν ᾧ κατέχει ἡ Ἰωάννα ἔξοχον μεταξὺ τῶν ἡρωΐδων θέσιν πρὸς τὴν Σεμίραμιν παραβαλλομένη[2].

Σπεύδοντες ἤδη καὶ εἰς τοὺς ἐξοχωτέρους περιοριζόμενοι θέλομεν ἐξαντλήσει κατὰ χρονολογικὴν τάξιν τὴν ἀτερμάτιστον ἀπογραφὴν τῶν βιογράφων τῆς πολυϋμνήτου γυναικός. Διαπρέπουσι δὲ ἐν αὐτοῖς κατὰ μὲν τὸν ιεʹ. αἰῶνα.

Αʹ. Ὁ *Θεοδωρῖκος Νιέμος* γραμματεὺς Ἰωάννου τοῦ κγʹ, ὅστις προηγούμενος τῷ 1413 εἰς Φλωρεντίαν ἀνεῦρεν ἐκεῖ πραγματείαν περὶ *Προνομιῶν καὶ δικαιωμάτων τῶν*

1) Ἔκδοσις Γενούης, τόμ. Γʹ. περὶ τὰ τέλη.
2) Joah. Boccac. de Claris Mulieribus, in Johanna.

Αὐτοκρατόρων, ἣν ὑπομνηματίσας ἐξέδωκεν· ἐκ δέ τινος τῶν σχολίων αὐτοῦ μανθάνομεν ὅτι «*ἡ Ἰωάννα ἐδίδαξε δημοσίᾳ ἐν Ῥώμῃ ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Ἑλλήνων ὅπου πρὸ αὐτῆς καὶ ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος, καὶ ἐν ὅσῳ μὲν ἦτο πτωχὴ παρεδίδετο ἀόκνως εἰς σοβαρὰς μελέτας, ἀλλ' ὅτε ἐγένετο Πάπας, διεφθάρη βαθμηδὸν ὑπὸ τῆς τρυφῆς καὶ κυοφορήσασα ἔκ τινος τῶν ὑπηρετῶν ἔτεκε παπίδιον ἐν ἐπισήμῳ λιτανείᾳ πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς Εἰρήνης*[1], *ὅπου εἰς μνήμην τοῦ γεγονότος ἀνηγέρθη μαρμάρινον ἄγαλμα*», περὶ οὗ κατωτέρω.

Β'. *Ὁ Ἰωάννης Κάρολος Γέρσων*, καγγελάριος τοῦ ἐν Παρισίοις Πανεπιστημίου, ὁ διὰ τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ τὸ ἄμεμπτον τῆς διαγωγῆς ἐπικληθεὶς *χριστιανικώτατος Δόκτωρ* (Doctor christianissimus), ὅστις παρακαθήσας διέπρεψεν ἐν τῇ Συνόδῳ Κωνσταντίας. Οὗτος εὑρισκόμενος τῷ ἔτει 1404 ἐν Ταρασκῶνι, παραρροδανείῳ τῆς Προβιγγίας πόλει ἀπήγγειλεν ἐκεῖ διαδοχὴν ἐνώπιον τοῦ Πάπα Βενεδίκτου τοῦ ιγ', ἐν ᾗ, ὑποστηρίζων τὰ προνόμια τῆς γαλατικῆς ἐκκλησίας, «*ἠπατᾶτο*, λέγει, *καὶ ἡ Ῥώμη ἀναγνωρίζουσα ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον γυναῖκα ὡς ἀρχηγόν*»[2]. Τοιαῦτα μὲν ἔλεγεν ὁ Γέρσων κατὰ τὸν ιέ αἰῶνα, ὁ δὲ κατὰ τὸν ιή ἐκδότης τῶν ἁπάντων αὐτοῦ Λουδοβῖκος Δυπῖνος, σορβόνιος διδάκτωρ, ἐπὶ ἀπεράντῳ πολυμαθείᾳ, ἀλλὰ καὶ μείζονι ἀκρισίᾳ διαπρέπον καλὸν ἐνόμισε μετὰ τοὺς λόγους τοῦ Γέρσωνος «*ἠπατᾶτο ἡ Ῥώμη*», καθ' ὧν οὐδὲν εἶχεν ἀντιπεῖν ὁ πάπας Βενέδικτος, νὰ προσθέσῃ ἐν παρενθέσει «*σὺ ὦ 'γαθὲ ἠπατᾶσο*» (tu falleris vir bone).

1) Ἡ πραγματεία αὕτη περιέχεται ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Σχαρδίου σ. 250.

2) Gerson. oper. τόμ. ς', Παρισίοις 1706 ὑπὸ Dupin. Ἐν δὲ τῇ συλλογῇ τῶν συγγραψάντων περὶ τῆς ἐν Κωνσταντίᾳ Συνόδου (Scriptores Rerum Concilii Constantiniensis, Helmæstad 1700 typis Salom, Schnorii) ὑπαρχούσῃ ἐν τῇ Βιβλ. τοῦ ἡμ. Πανεπιστ. περιέχεται ἡ βιογραφία τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς καὶ τὸ πόνημα αὐτοῦ περὶ Σιμωνίας, (Gersoni nobile opusculum be Simonia) τόμ. Α', μέρος l, σ. 26.

Γ'. *Ὁ Θεόδωρος Ἐγγελούσιος, διηγούμενος πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐν τῷ Χρονικῷ αὐτοῦ ὅτι, ἐνῷ ἔτικτεν ἡ Πάπισσα, ἐφάνη ὁ Διάβολος μετέωρος ἀνακράζων*

Papa pater patrum,
Peperit papissa papellum[1],

ὅπερ μετεποίησεν ὁ Δοσίθεος εἰς τὸ

Πάπα πάτερ πατρῶν, δεῖξον γέννημα παπίσσης.

Δ'. Ὁ *Φῆλιξ Ἀμερλῖνος καὶ Μαρτῖνος ὁ Φράγκος*[2] διηγοῦνται ὅτι διετηροῦντο ἀκόμη ἐπ' αὐτῶν πολλὰ λειτουργικὰ βιβλία συντεθέντα ὑπὸ τῆς Ἰωάννας, καὶ ὑπότρητος ἕδρα, κατασκευασθεῖσα κατὰ διαταγὴν τοῦ διαδόχου αὐτῆς Βενεδίκτου, ἵνα πρὸς ἀποφυγὴν καὶ ἑτέρας τυχὸν, Παπίσσης ὑποβάλλωνται ἐπ' αὐτῆς εἰς σωματικὴν ἐξέτασιν οἱ ἀναγορευόμενοι Πάπαι.

Ὁ δὲ ἐξ Ἀθηνῶν Λαόνικος Χαλκοκονδύλης, ὁ μόνος Ἕλλην, παρ' ᾧ ἠδυνήθην ν' ἀνεύρω τι περὶ τοῦ προκειμένου, διηγεῖται οὕτω πως τὰ κατὰ τὴν Πάπισσαν. «*Περὶ «δὲ τοῦ Ῥώμης ἀρχιερέως ἔρχομαι ἐρῶν· ἐπειδὰν τὰς ψή»φους ἐπιλέγωνται καὶ ἀποδειχθῇ, ἀρχιερέα ἀναγορεύουσί »τε αὐτόν, οἴκοι κατέχοντες, ἐς ὃ καὶ τοῖς λοιποῖς συνδόξῃ »ἡ αἵρεσις.* **Καθίζουσι** *δὲ ἐπὶ σκίμποδος ὀπὴν ἔχοντος, ὥ»στε καὶ τῶν ὀρχέων αὐτοῦ ἐπικρεμαμένων ἅπτεσθαι· δο»κοῦσι γὰρ τὸ παλαιὸν γυναῖκα ἐπὶ τὴν ἀρχιερατείαν »Ῥώμης ἀφικέσθαι, ἔγκυον δὲ γενομένην, ὡς εἰς τὴν θυ»σίαν ἀφίκετο, γεννῆσαί τε τὸ παιδίον κατὰ τὴν θυσίαν »καὶ ὀφθῆναι ὑπὸ τοῦ λαοῦ, δι' ἃ δή, ὥστε ἐπιγνῶναι καὶ »μὴ πάνυ τι ἐνδοιάζειν, ἅπτονται καὶ ἁψάμενοι ἐπιφω»νοῦσιν, Ἄρρην ἡμῖν ἐστιν ὁ δεσπότης»*[3]. Καὶ ταῦτα μὲν παρὰ Λαονίκῳ, συντομώτερον δὲ καὶ ἐμφαντικώτερον ἦν τὸ παρὰ Ῥωμαίοις ἐπιφώνημα, οἵτινες τὴν χεῖρα ἔχοντες ὑπὸ

1) Leibnitz. Script. Bruusv. τόμ. Α', σ. 1065.
2) Ὅρα περὶ τούτων τὸ λεξικὸν τοῦ Βαύλου εἰς τὴν λέξιν Φράγκος.
3) Λαόν. Χαλκοκονδ. βιβλ. ς'. σ. 303, ἔκδοσ. Βόννης.

τὴν παπικὴν ποδίαν ἀντὶ τοῦ *Ἄρρην ἡμῖν* κτλ. ἔλεγον μονολεξὶ *Ἔχει*! (Habet).

Πλὴν τούτων ποιοῦνται κατὰ τὸν αὐτῶν αἰῶνα μνείαν τῆς Ἰωάννας ὁ Αἰνείας Πικολομίνης, ὁ μετέπειτα Πάπας ὑπὸ τὸ ὄνομα Πίου τοῦ β', καὶ ὁ αἱρεσιάρχης Ἰωάννης Οὔσσιος (Huss), περὶ ὧν κατωτέρω· τοὺς δὲ Φολγόσιον, Ἰάσωνα, Μάϋνον, Βέρνερον, Πλατίναν[1], Πανόνιον, τοὺς χρονογράφους τῆς Κολωνίας, Σαξωνίας, καὶ Αὐγουστουπόλεως καὶ ἄλλους πολλοὺς διά τε συντομίαν καὶ περίσσειαν μαρτυριῶν παραλείπομεν. Κατὰ δὲ τὸν ις' αἰῶνα κοινοτέρων καταστάντων τῶν πιεστηρίων, τοσοῦτον ἐπολλαπλασιάσθησαν τῆς Παπίσσης οἱ βιογράφοι, ὥστε μὴ γνωρίζοντες τίνα πρῶτον καὶ τίνα ὕστατον νὰ καταλέξωμεν παρατρέχωμεν αὐτοὺς ἅπαντας, μιμούμενοι τὸν Γενουήνσιον ἐκεῖνον ῥάπτην, ὅστις ἔχων πολλὰ ἐνδύματα κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ Πάσχα νὰ ἑτοιμάσῃ καὶ ἀπορῶν ἀπὸ τίνος ν' ἀρχίσῃ ἐφύσισε τὸ φῶς καὶ ἐκοιμήθη. Καὶ τοῖς ἀνωτέρω ὅμως ἀρκούμενοι δικαιούμεθα νομίζω, νὰ εἴπωμεν μετὰ τοῦ Δοσιθέου «*Τοσούτοις σημείοις καὶ μαρτυρίαις, καὶ παπιστῶν »μάλιστα ὄντων τῶν μαρτύρων, στηριζομένην τὴν διήγη»σιν φανερῶς ἐστιν αἰσχύνη καὶ ἀρνεῖσθαι αὐτήν*»[2].

Κατὰ τοὺς ἀντιπάλους τῆς Παπίσσης ἡ πληθὺς αὕτη τῶν μαρτυρούντων μικρὰν ἔχει σημασίαν, διότι οἱ χρονογράφοι συνειθίζουσι πολλάκις ν' ἀντιγράφωσιν ἀλλήλους, εἰς οὐδεμίαν ὑποβάλλοντες κριτικὴν συζήτησιν τῶν προγενεστέρων τοὺς λήρους. Ἡ παρατήρησις αὕτη, εἰ καὶ ὀρθὴ καθ' ἑαυτήν, δὲν δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ἂν προὔκειτο περὶ παραδόσεώς τινος σκοτεινῆ ἢ μικροῦ λόγου ἀξίας, περὶ τοῦ Ἁγίου Παχωμίου π. χ. διαπλέοντος τὸν Νεῖλον ἐπὶ τῶν νώτων κροκοδείλου ἢ τῆς Ἁγίας Μαγδαληνῆς ἀποσυρομένης εἰς σπήλαιόν τι ἐν Γαλ-

1) Τούτου τὸ πόνημα εὑρίσκεται ἐν τῇ βιβλ. τοῦ Πανεπ. μετὰ τῶν σχολίων τοῦ Ὀνουφρίου.
2) Δοσιθ. Ἱεροσολ. Δωδεκάβιβλ. σ. 700.

λίᾳ, ἵνα ἐξαγοράσῃ τὰς ἁμαρτίας αὐτῆς διὰ δακρύων μεταμορφουμένων εἰς μαργαρίτας, ἤθελεν εἶναι πιστευτὸν ὅτι οἱ μνημονεύοντες αὐτῆς ἠρκέσθησαν ἐκ ῥᾳθυμίας εἰς μόνον τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἐφευρόντος τὸν μῦθον. Ἄλλως ὅμως ἔχουσι τὰ περὶ Ἰωάννας, τὰ τοσοῦτον προσάπτοντα μῶμον εἰς τὴν παπωσύνην, καὶ ἐν τούτοις μαρτυρούμενα ὑπὸ ἱστορικῶν, ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς τὴν ἁγίαν Ἕδραν ἀφωσιωμένων. Ἀδύνατον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ παπολάτρης Μαριανὸς παρεδέχθη τὰ περὶ τῆς Παπίσσης, μὴ λαβὼν οὐδὲ τὸν κόπον νὰ ἐξετάσῃ ἂν εἴχοντο ἀληθείας, καὶ ἔτι ἀτοπώτερον νὰ πιστεύσωμεν ὅτι οἱ μετὰ τοῦτον καθολικοὶ συγγραφεῖς ὤκνησαν νὰ διαψεύσωσιν αὐτὸν, εἰς τοιαύτην ὑποπεσόντα ἀπάτην. Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους πάντας ἂν ὑποθέσωμεν ἐξ ἀσυγγνώστου νωχελείας ἀμελήσαντας ν' ἀποπλύνωσι τοιοῦτον ῥύπον ἀπὸ τῆς παπικῆς ἱστορίας, πῶς ποτε νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι καὶ ὁ κριτικώτατος Γύης, ὁ τοσαῦτα ἀνευρὼν καὶ διορθώσας ἁμαρτήματα ἐν τοῖς Χρονικοῖς τῶν προγενεστέρων, οὐ μόνον ἄθικτα ἀφῆκε τὰ περὶ τῆς Παπίσσης, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀναμφισβήτητον γεγονὸς κατεχώρισε ταῦτα ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ, τοιοῦτον φοβερὸν ὅπλον παρέχων εἰς τοὺς αἱρετικούς; Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ πάγματα καὶ οἱ λίθοι αὐτοὶ τεκμηριοῦσι τὸ ἀληθὲς τῶν περὶ τῆς Ἰωάννας

Ἄναυδοι, σαφεῖς, ἔτυμοι ἄγγελοι[1].

Διέλθωμεν δὲ ἐν ὀλίγοις καὶ τὰ περὶ τούτων.

Κατὰ τὸν ἤδη μνημονευθέντα Θεοδωρῖκον Νίεμον, γραμματέα τοῦ Πάπα Ἰωάννου τοῦ κγ' *καὶ πάντων τῶν τῆς παπικῆς αὐλῆς ἀπορρήτων μεμυημένων*[2], «*ὑψοῦται ἐν Ῥώ*»*μη ἄγαλμα μαρμάρινον, παριστῶν τὸ πρᾶγμα ὅπως συνέ-*

1) Αἰσχύλου Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας στίχ. πγ'.

2) Secretioribus pontificum negotiis adhibitus Rer. Conc. Constantiniensis τόμ, Α', σ. 480). Ἐν τῇ πολυτίμῳ ταύτῃ συλλογῇ περιέχονται καί τινα πονημάτια τοῦ Νιέμου περὶ τῶν ἐν τῇ κωνσταντινείᾳ Συνόδῳ συζητηθέντων, ἐλέγχοντα πολυμάθειαν μεγίστην καί, ὅπερ μεῖζον, εἰλικρίνειαν δυσεύρετον κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους.

»βη, ἤτοι γυναῖκα τίκτουσαν, ὅπερ ἀνήγειρεν ὁ Πάπας »Βενέδικτος πρὸς ἀποτροπιασμὸν τοῦ ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ »συμβάντος σκανδάλου». Νεώτεροι ὅμως ἱστορικοί, ἐν οἷς ὁ σοφὸς Πάτερ Ναθάλιος[1], ὁ κατὰ τὸν δριμὺν Δουφρένιον *κεκτημένος τὸ προνόμιον τοῦ ὑπερασπίζεσθαι πᾶσαν ἄτοπον γνώμην*[2], ἰσχυρίσθησαν ὅτι ὁ ἀνδριὰς παρίστα *θεότητά τινα τῶν ἐθνικῶν*. Ἀλλ' ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος χλευάζεται ὡς γελοῖος καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Βλονδέλλου· καθότι εἰ μὲν τὸ ἄγαλμα ἦτο λείψανον τῷ ὄντι τῆς ἀρχαιότητος, ἄπορον καθίσταται τί παθὼν ἐβύθισεν αὐτὸ εἰς τὸν Τίβεριν ὁ Πάπας Σῖξτος ὁ έ, ὃν πάντες ὁμολογοῦσι λάτριν τῆς ἀρχαίας τέχνης θερμόν, ὀβελίσκον καὶ ἄλλα ῥωμαϊκὰ ἐπισκευάσαντα μνημεῖα, εἰ δὲ παρίστα γυναῖκα τίκτουσαν, καλῶς ἔπραξεν ὁ Ποντίφηξ καταβυθίσας τὸ ἄσεμνον ἐκεῖνο μνημεῖον τῆς παπικῆς αἰσχύνης, ὅπερ καὶ οὐδεμίαν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τεχνικὴν ἀξίαν ἐν αἰῶνι ἀπειροκαλίας καὶ βαρβαρότητος ἀνιδρυθέν. Πλὴν δὲ τούτων μὴ λησμονῶμεν ὅτι ὁ Θεοδωρῖκος, διατελέσας τὸ πλεῖστον τοῦ βίου ἐν Ῥώμῃ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς ἁγ. Ἕδρας, ἤθελε καὶ οὗτος ῥιφθῆ εἰς τὸν Τίβεριν ἢ τοὐλάχιστον ἀφορισθῆ, ἂν ἐν συγγράμματι σπουδαίῳ, οἷον τὸ περὶ *προνομίων τῶν Αὐτοκρατόρων*, κατεχώριζεν ἀδεσπότως μῦθον, τοσοῦτον προσάπτοντα μῶμον εἰς τὸν παντοδύναμον καὶ διὰ τὰ σκώμματα τοῦ Βικλεφίου ἐξηγριωμένην τότε παπωσύνην.

Ἕτερον τῆς Ἰωάννας ἄγαλμα ἐκόσμει ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας τὸν πάνσεπτον ἐν Σιέννῃ ναόν, ὅπου εἶδον αὐτὸ ὅ τε Μαβιλλὼν καὶ ὁ Λωνόϊος, καθ' ὃν *πᾶς ὁ μὴ τυφλὸς ἠδύνατο νὰ διακρίνῃ τὸν ἀνδριάντα μεταξὺ τῶν τοῦ Λέοντος καὶ Βενεδίκτου*, κάτωθεν δὲ αὐτοῦ ἀνεγινώσκετο ἡ ἐπιγραφὴ *Ἰωάννης η' γυνὴ ἐξ Ἀγγλίας*. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα

1) Noël Alexandre ἔγραψε λατινιστὶ κριτικὰς διατριβὰς περὶ ἐκκλησιαστικῆς ὕλης (Dissert. criticae in historiam ecclesiast. Παρισίοις 1715), αἵτινες ἐπὶ ἀκρισίᾳ μᾶλλον ἢ κριτικῇ διαπρέπουσι.

2) Lenglet Dufrenois Meth. Histor. τόμ. Γ', σ. 101.

παρίσταται πάλιν ὁ Πάτερ Ναθάλιος, ἰσχυριζόμενος ὅτι τὸ ἄγαλμα ἦτο ἔργον *γλύπτου τινος ἀμαθοῦς καὶ ἀκολάστου θελήσαντος ν' ἀστειευθῇ*. Λησμονεῖ, φαίνεται, ὁ καλὸς ἱερεὺς ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ ἀστειευόμενοι τοὺς Πάπας ἐκαίοντο ζῶντες. Ἂν δὲ ἀναλογισθῇ τις τὴν τότε εὔκλειαν τῆς Σιέννης, τῆς πατρίδος τοσούτων κραταιῶν ἀρχιερέων, καὶ τὸ περιφανὲς τοῦ ἐκεῖ ναοῦ, ἐν ᾧ ἐκκλησιάζοντο οἵ τε Ποντίφηκες κατὰ τὰς συχνὰς ἐκεῖσε μεταβάσεις καὶ ἅπασα τῆς χώρας ἡ ἀριστοκρατία, δυσκόλως θέλει δυνηθῇ νὰ πιστεύσῃ ὅτι, ἐνῶ πάντες οὗτοι ἔβλεπον ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας διαπρέπουσαν μεταξὺ τῶν κλειδούχων τοῦ παραδείσου μορφὴν γυναικείαν *ἀστειότητος χάριν ὑπὸ τοῦ γλύπτου παρεντεθεῖσαν*, οὐδεὶς αὐτῶν ἐφρόντισέ ποτε νὰ μάθῃ ὑπὸ τίνος βεβήλου ἐτέθη ἐκεῖ τὸ ἀπρεπὲς ἐκεῖνο εἴδωλον ἢ νὰ συντρίψῃ αὐτὸ ἐπὶ τοῦ καλλιμαρμάρου ἐδάφους. Τοιαύτης δὲ ἀκατανοήτου ἀνοχῆς ἐνόχους πρέπει κατὰ τὸν Ναθάλιον νὰ ὑποθέσωμεν καὶ τοὺς ἐκ Σιέννης ὀξυχόλους Ποντίφηκας, Γρηγόριον τὸν ζ', Ἀλέξανδρον τὸν γ' καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν Πῖον β', καίτοι χλευασθέντα ἤδη ἐν Βοημίᾳ ὡς ἀπόστολον γυναικοκρατηθείσης Ἐκκλησίας[1], οἵτινες πάντες ἐσεβάσθησαν τοῦ *ἀστείου γλύπτου* τὸ ἰδιότροπον τεχνούργημα, θεωρήσαντες, φαίνεται, τὴν γυναῖκα ἐκείνην ὡς ἀναγκαῖον κακόν. Ὁπωσδήποτε τὸ ἄγαλμα τῆς Ἰωάννας ἔμεινεν ἀκράδαντον ἐπὶ τοῦ βάθρου, μέχρις οὗ ὁ ἀδυσώπητος αὐτῆς διώκτης Βαρόνιος κατώρθωσε διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ Δουκὸς τῆς Τυῤῥη-

1) Πῖος ὁ β', ὁ γνωστότερος ὑπὸ τὸ ὄνομα Αἰνείου Πικολομίνη μετέβη τῷ 1458, ἁπλοῦς ἔτι ὢν ἐπίσκοπος εἰς Βοημίαν. Ἡμέρᾳ δέ τινι ἐνῷ ἐκήρυττεν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος, προσκαλῶν τοὺς πιστοὺς ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἕδρας, ἀπέχοντες τῆς κατὰ τὸ ἔθος τῶν σχισματικῶν Ἑλλήνων μεταλήψεως τῶν μυστηρίων δι' ἄρτου καὶ οἴνου, γηραιὸς Θαβορίτης ἀναστὰς διέκοψεν αὐτὸν λέγων. «Ἐνθυμήθητι, Αἰνεία, ὅτι ἐπὶ τῆς Ἕδρας ἐκείνης ἐκάθησαν γυναῖκες καὶ γυναικῶν πλαστουργήματα» ὁ δὲ ἱεροκήρυξ ὀλίγα τινὰ ψελλίσας πρὸς δικαιολογίαν τῆς Ῥώμης, ἀκουσίως ἀπατηθείσης, κατέβη τοῦ βήματος τεταραγμένος (Ἱστορία τῆς Βοημίας ὑπὸ Αἰνείου Σιλβίου κεφ. ιβ').

νίας παρὰ τῷ ἐπισκόπῳ Σιέννης ν' ἀποκομισθῇ ἐκεῖθεν ὡς σκανδαλίζον τοὺς πιστοὺς ἢ, κατὰ Μαβιλλῶνα[1], νὰ μετασχηματισθῇ ἀπὸ γυναικείου εἰς ἀνδρικόν, ἀντικαθισταμένης καὶ τῆς ἐπιγραφῆς *Ἰωάννης ἡ γυνὴ ἐξ Ἀγγλίας* διὰ τοῦ *Ζαχαρίας*.

Πρόκειται ἤδη νὰ προσαγάγωμεν τῷ ἀναγνώστῃ καὶ ἕτερον ἐκ μαρμάρου τεκμήριον, οὗ μνημονεύουσι μὲν πάντες οἱ εἰς Ῥώμην περιηγηταί, τὴν δὲ ἀρχὴν καὶ τὴν χρῆσιν αὐτοῦ περιέγραψαν πιστοὶ τῆς ἁγ. Ἕδρας θεράποντες, Πλατίνας ὁ τῆς βατικανείου βιβλιοθήκης φύλαξ[2], ὁ Καρδινάλιος Πανδοῦλφος[3], ὁ ἐπίσκοπος Ἰακωβάτιος καὶ ἄλλοι πολλοί, οὓς ἀντικρούουσι καὶ πάλιν ὁ Σιφλέτος καὶ Ἑλλάτιος, λησμονοῦντες ἐν τῇ ὁρμῇ τοῦ παπικοῦ ζήλου, ὅτι πλειότερον ὄνειδος προστρίβουσι τῇ ῥωμαϊκῇ αὐλῇ τοσοῦτοι ψεῦσται κατ' αὐτοὺς ἀρχιερεῖς, ἢ μία μόνον διὰ δόλου παρεισφρήσασα γυνή. Κατὰ τοὺς ἀνωτέρω λοιπὸν ἱστορικούς, ὑπῆρχεν ἐν τῷ παπικῷ οἰκήματι ὑπότρητος ἐκ μαρμάρου πορφυροῦ ἕδρα, ἐφ' ἧς, καθήμενοι οἱ μετὰ τὴν Ἰωάνναν Ποντίφηκες, παρεῖχον εἰς τὴν ὅρασιν καὶ τὴν ἁφήν, τῶν ἐκλογέων, πιστὰ τῆς ἀνδρωσύνης αὐτῶν τεκμήρια, δεχόμενοι μετὰ τὴν δεῖξιν ταύτην τὰς κλεῖδας τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Ἡ ἀναιδὴς αὕτη τελετὴ ἐτηρεῖτο μέχρι τῆς ις' ἑκατονταετηρίδος, μὴ ἐξαιρεθέντος (κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱστοριογράφου Μεδιολάνου Κωρίου, ἣν λίαν κυριολεκτικὴν οὖσαν ἰταλιστὶ μόνον δυνάμεθα νὰ παραθέσωμεν ἐν σημειώσει[4]) οὐδ' αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου Γόργια, ἀναγκασθέντος ν' ἀναβῇ τὴν ὑπότρητον πρὶν καθίσῃ ἐπὶ τῆς ἁγίας Ἕδρας, εἰ καὶ εἶχε τότε τέσσαρας ἐνήλικας

1) Museum Italic. Μέρος Β'.

2) In cede, ad eam perforata, genitalia ab ultimo diacono attrectabantur (In vit Johan. viii) ἐν τῇ βιβλ. τοῦ Πανεπ.

3) In vita Gregor. vii.

4) Finalmente essendo fornite le solite solemità in sacta sanctorum e domesticamente tocateli i testicoli. Alessandro sesto ritorno al Palazzo mansueto come bove (Hist. Mediol. cap. iv).

υἱοὺς οὓς *μεθ' ὑπερηφανείας ἐδείκνυε τοῖς προσερχομένοις*[1], καὶ πλὴν τούτων

τὴν Λουκρητίαν σύζυγον, νύμφην καὶ θυγατέρα[2].

Μετὰ δὲ Λέοντα τὸν ι' κατηργήθη ἡ μοναδικὴ αὕτη τελετὴ διὰ τὰ σκώμματα τῶν αἱρετικῶν, ἢ κατὰ τὸν ἐπίσκοπον Πεντεκκλησίας Ἰωάννην, *διότι τὰ ἤθη τῶν τότε ἀρχιερέων περικυκλουμένων ὑπὸ ἑταιρῶν καὶ νόθων τέκνων παρεῖχον τοῖς Ῥωμαίοις ἐγγυήσεις περὶ τῆς ἀνδρότητος ἱκανάς*, ὡς καταφαίνεται ἐκ τοῦ κατωτέρω δημώδους ᾄσματος, ὅπερ ἀμετάφραστον καὶ τοῦτο παραθέτομεν δι' οὓς λόγους καὶ τὴν ἀνωτέρω περιποπὴν τοῦ Κωρίου,

Non poterat quisquam reserantes Aethera claves
Non exploratis, sumere testiculis
Cur igitur nostro mos hic nunc tempore cessat?
Ante probat quod, se, quilibet esse marem.

Διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἀπηλλάγη τῆς δοκιμασίας καὶ ὁ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Κίβων Ἰννοκέντιος ὁ γ' κατὰ τὸν ποιητὴν Μάρυλλον, εἰπόντα τοῖς Καρδιναλίοις

Τῆς ἀνδρότητος τοῦ Πάπα
Ἀποδείξεις μὴ ζητεῖτε,
Τὴν τῶν τέκνων του ἀγέλην
Νὰ θαυμάσητε στραφῆτε[3].

Οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅτι πάντα ταῦτα καὶ ἄλλα πολλὰ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐπιγράμματα ἤθελον εἶναι πάντη ἄσκοπα καὶ κωμικοῦ ἅλατος ἐστερημένα, ἂν τὸ ἔθος; ὅπερ αἰνίττονται, δὲν ἦτο τότε πραγματικὸν καὶ πασίγνω-

1) Guiciardini βιβλ. Α'. ξδ'.

2) Lucretia nomine sed re
Thaïs, Alexandri filia, sponsa
Nurus.

3) Περὶ τούτου καὶ τῶν ἀνωτέρω ἐπιγραμμάτων ὅρα εἰς τόμ. Δ'. σελ. 289 τὸν Ἀββᾶ Κάστην, καισάρειον ποιητὴν παρὰ τῇ βιενναίᾳ αὐλῇ, στιχουργήσαντα Ἐρωτικὰ διηγήματα (Novelle gallanti, Parigi 1832), ὧν οἱ ἥρωές εἰσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀρχιερεῖς ἢ καπουκῖνοι, ἐν αὐτοῖς δὲ καὶ ἡ Ἰωάννα. Τὸν ποιητὴν τοῦτον θαυμαστὸν ὄντα διὰ τὴν εὔροιαν καὶ χάριν τῆς στιχουργίας, μέμφεται διὰ τὴν ἄκρατον κοπρολογίαν καὶ αὐτὸς ὁ ἐπὶ ἀκολασίᾳ διαβόητος Καζανόβας (Ἀπομνημον. τόμ, Ε', περὶ τὰ τέλη.)

στον ἐν Ῥώμῃ. Τοῦτο δ' ἐννοήσαντες καὶ οἱ νοημονέστεροι τῶν ἀντιπάλων τῆς Παπίσσης ἀντὶ ν' ἀρνηθῶσι τὴν ὑπότρητον Ἕδραν, ἐπειράθησαν μᾶλλον ν' ἀνεύρωσιν ἄλλην τινὰ ἐξήγησιν τῆς παραδόξου ταύτης τελετῆς. Οὕτως ἰσχυρίσθη ὁ Μαβιλλὼν ὅτι *ἠναγκάζετο ὁ Ποντίφηξ νὰ καθίσῃ ἐπὶ τρυπημένης ἕδρας, ἵνα ἐνθυμηθῇ ὅτι ἦτο ἄνθρωπος, ὑποκείμενος ὡς τοιοῦτος εἰς τὰς δυσώδεις τῆς φύσεως ἀνάγκας*[1]. Ὁ σοφὸς ὅμως Βενεδεκτῖνος συγχέει, νομίζομεν, ἑκουσίως τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἕδραν μετ' ἄλλης μὴ ὑποτρήτου τῆς *κοπρανικῆς*[2] λεγομένης, ἐφ' ἧς, καθίζοντες τὸν Πάπαν ὑπενθύμιζον αὐτῷ τὸ παλίμβουλον τῶν ἀνθρωπίνων διὰ τοῦ στίχου τοῦ ριβ' ψαλμοῦ «*Κύριος ἐγείρει ἀπὸ γῆς πτωχὸν καὶ ἀπὸ κοπρίας ἀνυψοῖ πένητα.*» Ἀλλά, ὡς φιλεῖ νὰ λέγῃ ὁ Νέστωρ τῶν παρ' ἡμῖν λογίων Κ. Ἀσώπιος, *ἕτερον ἑκάτερον*. Ἔπειτα κατὰ τὴν θετικὴν μαρτυρίαν πλήθους ἱστορικῶν, οἱ ψηλαφοῦντες τὸν νεοκήρυκτον Πάπαν δὲν ἀπήγγελλον ψαλτήρια, ἀλλὰ τὴν λέξιν «*Ἔχει*», ἐκφράζουσαν ἀκριβῶς τὸν σκοπὸν τῆς τελετῆς. Οἱ δὲ τότε Ποντίφηκες, ἔκδοτοι ὄντες εἰς τὴν μέθην καὶ πολυφαγίαν, δὲν ὡμοίαζον τοὺς ἐπὶ Κύρου Πέρσας, τοὺς κάρδαμα μόνον τρώγοντας καὶ αἰσχρὸν νομίζοντας «*ἰέναι που τοῦ οὐρῆσαι ἕνεκα ἢ ἄλλου τινὸς τοιούτου*»[3], οὐδ' ἦτο κίνδυνος νὰ λησμονήσωσιν ἐπὶ πολὺ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὰς χρείας.

Ἄλλοι πάλιν τῶν ἀντιπάλων τῆς Ἰωάννας, ἐν οἷς, ὡς εἰκός, καὶ ὁ πάτερ Ναθάλιος, διατείνονται ὅτι «*ἡ ἕδρα ἐκείνη, ἣν βαλανευτικὴν*[4] *ὀνομάζουσιν, ἐχρησίμευε πρὸς ἐπιλούσεις τῶν κάτω μερῶν τοῦ κορμοῦ τοῖς πάπαις, ὧν πολλοὶ διὰ τὸν οἰκουρὸν βίον καὶ τὴν πολυφαγίαν ὑπέ-*

1) Comment. in Ordinat. Rom. σ. 121.
2) Stercoraria.
3) Ξενοφ. Κύρ. παιδ. βιβλ. ά.
4) Balnearia.

κειντο εἰς αἱμοῤῥοΐδας[1]». Ἀλλ' ἡ ἐξήγησις αὕτη τοῦ Ναθαλίου, ἐπ' οὐδεμιᾷ ἴσως στηριζομένη μαρτυρίᾳ, οὐ μόνον ἀναίσχυντος εἶναι ἀλλὰ καὶ γελοία, διότι οὐδεὶς ποτε θέλει πιστεύσει ὅτι οἱ τότε Πάπαι, ὅσῳ ἀναιδεῖς ἂν ὑποτεθῶσιν, ἔλουον δημοσίᾳ τὰ ὀπίσθια ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγ. Σιλβέστρου, ὅπου εὑρίσκετο ἡ πολύκροτος αὕτη ἕδρα, ἥτις ἄλλως, ὑπότρητος οὖσα δὲν ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ εἰς πυγολουσίας. Ἐν πᾶσι τούτοις οἱ ἀρνούμενοι τὴν Ἰωάνναν ὁμοιάζουσιν τοῖς πρὸ τῶν δικαστηρίων κακούργοις, οἵτινες θέλοντες παντὶ τρόπῳ ν' ἀποκρύψωσιν ἀλήθειαν θανατηφόρον ἀπὸ ἀντιφάσεων μεταπίπτουσιν εἰς ἀλογίας, ὁτὲ μὲν οἶκτον, ὁτὲ δὲ γέλωτα τοῖς ἀκρωομένοις προξενοῦντες.

Ἑπόμενοι τῷ παραγγέλματι τῶν ἀρχαίων ῥητοροδιδασκάλων, καθ' οὓς πρέπει νὰ θέτωνται εἰς τὸ τέλος τὰ ἰσχυρότερα τῶν ἐπιχειρημάτων, οὐδὲν εἴπομεν ἄχρι τοῦδε περὶ ἑτέρας ὑπὲρ τῆς Ἰωάννας μαρτυρίας, ἥτις μόνη ἀρκεῖ νὰ καταστήσῃ πάσας τὰς λοιπὰς ἀφανεῖς καὶ ὠχράς, ὡς σβέννυται τῶν ἀστέρων ἡ μαρμαρυγή, ἅμα ἡ ἡμέρα ἐπιλάμψῃ. Δὲν πρόκειται πλέον περὶ κονισαλέων χειρογράφων, συγγραφέων ἀμφισβητουμένων ἢ καταποντισθέντων μαρμάρων, ἀλλὰ περὶ ἀθρόας Συνόδου, τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ περιφανεστάτης, ἄνευ ἀντιρρήσεως οὐδεμιᾶς τὴν Ἰωάνναν παραδεχομένης. Ἄγραφον χάρτην δύναται νὰ θεωρήσῃ ὁ ἀναγνώστης ὅσα ἄλλα ἐπιπόνως ὑπὲρ αὐτῆς ἐσωρεύσαμεν, ὀκτὼ αἰώνων ἀνατινάξαντες τὴν κόνιν, ἀρχιερεῖς καὶ ποιητάς, ἱστορικοὺς καὶ ἁγίους μάρτυρας ἐκ τοῦ τάφου ἀναγαγόντες, καὶ εἰς ταύτην μόνην νὰ προσηλώσῃ τὸ βλέμμα, ἱκανὴν οὖσαν πᾶσαν ἀσάφειαν, πᾶσαν ἀντίρρησιν καὶ ἀμφιβολίαν ὡς νέφη ἐλαφρὰ νὰ διασκορπίσῃ.

Τῷ ἔτει 1410 τὴν ἀδιαίρετον ἐν οὐρανῷ Ἁγίαν Τριάδα ἀντεπροσώπευεν ἐπὶ τῆς γῆς τριὰς στασιάζουσα καὶ διῃρημένη, Ἰωάννης ὁ κβ', Γρηγόριος ὁ ιβ' καὶ Οὐρβανὸς ὁ γ',

1) Natal Alexand. Disserti XVII.

συγχρόνως παπεύοντες καὶ ἅρπαγες, ἀντιχρίστους, ἀντιπάπας ἀλλήλους ἀποκαλοῦντες. Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης ὁ πρὶν πειρατὴς καὶ ἔπειτα Πάπας, ἐλήϊζετο τὴν Ἰταλίαν, ὁ δὲ Βενέδικτος ἔκαιεν ἀνθρώπους ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ ὁ γέρων Γρηγόριος, ἀποβαλὼν πάντας τοὺς ὀπαδοὺς καὶ τοὺς ὀδόντας, ἀνεθεμάτιζε τὸν κόσμον ὅλον ἐξ Ἀγκώνης[1]. Ἐν τούτοις οἱ ἀγροὶ ἔμενον ἀκαλλιέργητοι, αἱ πόλεις ἠρημοῦντο, ὁ Βικλέφιος ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Βοημίᾳ ὁ Οὔσσιος ἐξανίστατο κατὰ τῆς ἱερατικῆς αἰσχρότητος, οἱ δὲ τοῦρκοι ἠπείλουν καὶ πάλιν τὴν Εὐρώπην, καὶ οὔτε χρήματα, οὔτε ἄνδρες πρὸς ἄμυναν ὑπῆρχον πλέον, τῶν πάντων καταβρωθέντων ὑπὸ τῆς τρικεφάλου ὕδρας. Εἰς τοιαύτην δείνωσιν περιελθόντων τῶν πραγμάτων, τοῦ δὲ κακοῦ καθ' ἑκάστην αὐξάνοντος, ὁ Αὐτοκράτωρ Σιγισμοῦνδος διενοήθη ὡς μόνον σωτηρίας μέσον νὰ συναθροίσῃ σύνοδον ἐν Κωνσταντίᾳ πρὸς συρραφὴν τοῦ σχίσματος καὶ μεταρρύθμισιν τῆς Ἐκκλησίας, καταπείσας δι' ἀπατηλῶν ὑποσχέσεων καὶ τὸν Ἰωάννην, ἐλπίζοντα ν' ἀπαλλαγῇ οὕτω τῶν ἀντιζήλων[2].

Παρὰ τὴν ὄχθην τῆς ὁμωνύμου λίμνης ἀνυψώθη ὑπὸ Κωνσταντίνου ἡ ἄσημος πρώην καὶ διὰ τῆς Συνόδου δοξασθεῖσα Κωνσταντία. Ἐκεῖ ἤρξαντο συρρέοντες περὶ τὰ τέλη τοῦ 1433 βασιλεῖς, Ἐκλέκτορες, θεολόγοι καὶ ἀρχιερεῖς πανταχόθεν. Ἠκολούθουν δὲ καὶ πεντήκοντα χρυσοχόοι, τριακόσιοι τεσσαράκοντα κουρεῖς, ἐννεακόσιοι μάγειροι, τριακόσιοι οἰνοπῶλαι, πλῆθος ὑπηρετῶν χορευτῶν καὶ ὀρ-

1) Ὅρα τὴν Ἱστορίαν τῶν Παπῶν ὑπὸ Bruys εἰς βίον Ἰωάννου κγ', τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν Κωνσταντίᾳ Συνόδου ὑπὸ Lenfant καὶ τὰ ἐν τῇ βιβλ. τοῦ ἡμ. Πανεπιστ. Πρακτικὰ τῆς Συνόδου (Script. Concilii Constantiniensis, typis Salom Sehnorii Helmæstadt 1700). συλλογὴν πλουσίαν καὶ πολύτιμον, ἐξ ἧς ἠρανίσθην τὰ πλεῖστα τῶν κατωτέρω.

2) Ὁ Αὐτοκράτωρ μετεχειρίσθη, ἵνα καταπείσῃ τὸν σκληροτράχηλον Ἰωάννην, Ἐμμανουὴλ, τὸν Χρυσολωρᾶν, ἀποσταλέντα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς ζήτησιν ἐπικουρίας κατὰ τῶν τούρκων· ὥστε εἰς Ἕλληνα ὀφείλεται ἴσως ἡ ἐπιτυχία τῆς Συνόδου.

χηστρίδων καὶ ἑπτακόσιοι δεκαοκτὼ ἑταῖραι[1], οἵτινες πάντες ἐσκήνωσαν ὑπὸ ξυλίνους οἰκίσκους περὶ τὸν ναόν, ἐν ᾧ ἔμελλον νὰ *συζητηθῶσιν αἱ τύχαι τῆς χριστιανωσύνης*. Φθάσαντος δὲ μετ' οὐ πολὺ καὶ τοῦ Πάπα Ἰωάννου, ἤρξατο ἡ Σύνοδος τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς. Καὶ τὴν μὲν ἡμέραν ἐδαπάνων οἱ ποιμένες τῆς καθολικῆς ἀγέλης καίοντες ἀνθρώπους ἢ συζητοῦντες περὶ τοῦ χρώματος τῶν ἱερατικῶν στολῶν καὶ τοῦ πλάτους τῶν χειρίδων[2], τὴν δὲ νύκτα ἀνεπαύοντο εἰς τῆς καλῆς Ἰμπερίας[3] καὶ τῶν συντρόφων αὐτῆς τὰς ἀγκάλας.

Ἀλλ' εἰσέλθωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν *ἱερὸν* περίβολον τῆς Συνόδου. Ἐπὶ θρονίων ἐν σχήματι ἱππείου πετάλου τεταγμένων κάθηνται τὰ μέλη αὐτῆς συζητοῦντα· ὄπισθεν αὐτῶν στίλβουσιν αἱ λόγχαι τῶν δορυφόρων καὶ ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς τὰ ἐμβλήματα τῆς εὐγενείας. Ὅπου καὶ ἂν στρέψωμεν τὸ βλέμμα, Ἐκλέκτορες Κατάχρυσοι ἢ καρδινάλιοι περιπόρφυροι

Electeurs de drap d'or, cardinaux d'ecarlate[4].

Ἐκεῖ οἱ φωστῆρες τῆς ἐκκλησίας, Γέρσων ὁ *Χριστια-*

1) Κατὰ χειρόγραφον Ἡμερολόγιον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑταιρῶν ὑπερέβαινε τὰς χιλίας πεντακοσίας (Laufant Histoire du Concile τόμ. Α', σ. 50). Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς ἔσυραν ἐκεῖ τόσας γυναῖκας, θέλοντες, φαίνεται, ν' ἀποδείξωσιν ὅτι τῷ ὄντι ἀναγκαία ἦτο ἡ μεταρρύθμισις τοῦ ἱερατείου.

2) Statuunt contra clericos, qui vestes viridas, rubras, supra talum curtas, aut manicas latas ultra palmum (Concil. τόμ. Α', σ. 636).

3) Ὅρα περὶ τῆς Φρύνης ταύτης τοῦ μεσαίωνος καὶ τῶν ἄθλων αὐτῆς ἐν Κωνσταντίᾳ τὰ Παιγνιώδη διηγήματα (Contes Drolatiques) τοῦ Βαλζάκ. Πλὴν δὲ ταύτης ἤκμασε κατὰ τὸν αὐτὸν αἰῶνα ἐπὶ Λέοντος τοῦ ἰ. καὶ ἄλλη ὁμώνυμος ἑταίρα, ἥτις τοσούτῳ ἐτιμᾶτο παρὰ τῶν ἀρχιερέων· ὥστε μετὰ θάνατον τὸ σῶμα αὐτῆς ἐναπετέθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς ἁγίας Βαρβάρας ὑπὸ καλλιμάρμαρον πλάκα, ἐφ' ἧς ἐνεχαράχθη εἰς ἔπαινον τοῦ κάλλους αὐτῆς τὸ ἀκόλουθον ἐπιτύμβιον·

Imperia cortisana, Romana, quæ digna tanto nomine, raræ intra homines formæ specimen dedit. Vixit. annos xxvi, dies xii.
Obiit 1511, die 15 Augusti.

Ἴδε τὸ πόνημα τοῦ Briffault Secret de Rome σ. 143.

4) Βίκτωρος Οὔγου Ἐρνάνης πράξ. 6.

νικώτατος, ὁ βαθύσοφος καρδινάλιος Αἰλλῆς, ὁ νέος Ἱερεμίας Ματθαῖος Ῥοΐδερος[1] καὶ ὁ εἰς Ἰταλίαν εἰσηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Χρυσολωρᾶς· ἐκεῖ οἱ μεγάλοι τῆς γῆς, ὁ σκηπτροῦχος καὶ ἑβραΐζων τὸ σχῆμα Δοὺξ τῆς Σαβαυδίας Ἀμεδαῖος, ὁ ἀγένειος Κόμης τῆς Κλιβίας Ἀδόλφος, στηριζόμενος ἐπὶ σπάθης μακροτέρας ἑαυτοῦ, ὁ φοβερὸς Δοὺξ τῆς Αὐστρίας Ἐρνέστος οὐ μόνον οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ὁ πώγων διακρίνονται ὑπὸ βαρεῖαν λευκόλοφον περικεφαλαίαν καὶ ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξωνίας Ῥουδόλφος, λευκῆς ἄρκτου μηλωτὴν περιβεβλημένος[2]· ἐκεῖ πατριάρχαι τέσσαρες καὶ εἰκοσιεπτὰ πάντων τῶν ἐθνῶν καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν Σαρακηνῶν πρέσβεις. Οὐδέποτε συνῆλθεν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὁμήγυρις σεμνοτέρα ταύτης ἢ καταπληκτικωτέρα. Ἡ ὥρα ἦτο ὡσεὶ ἑβδόμη τῆς πρωΐας καὶ ὁ ἥλιος τοῦ Ἰουνίου εἰσδύων ποικιλόχρους διὰ τῶν ἐζωγραφημένων ὑέλων τῆς ἐκκλησίας ἐπηύξανε τοῦ χρυσοῦ καὶ τῆς πορφύρας τὴν λάμψιν, ὅτε κρότος ὅπλων καὶ συρομένων ἁλύσεων ἀκούεται πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ. Πάντων τὰ βλέμματα στρέφονται νὰ ἴδωσι τὸν ὑπὸ τοῦ ἀπαισίου ἤχου ἀναγγελλόμενον· ἀλλ' αἴφνης τὸ φῶς τοῦ ἡλίου σβέννυται καὶ σκότος βαθὺ ἁπλοῦται κατὰ τὴν ἐκκλησίαν. Οἱ ἱερεῖς ζητοῦσιν ἔντρομοι τὰ κρεμάμενα ἀπὸ τοῦ τραχήλου φυλακτήρια, οἱ δὲ ἄρχοντες τοῦ ξίφους τὴν λαβήν[3].

1) Mathieu Roeder, διδάκτωρ τῆς θεολογίας ἐν Παρισίοις, ὅστις παρέβαλε τὴν τότε Ἐκκλησίαν πρὸς τὸν παραλυτικὸν τοῦ Εὐαγγελίου. Εἰς τοῦτον ἀποδίδεται τὸ περίφημον δίστιχον

Virtus, Ecclesia, Populus, Dæmon, Simonia
Cessat, errat, turbatur, regnat, dominatur,

ὅπερ, ἑκάστου ὀνόματος συνδεομένου μετὰ τοῦ ὑποκάτω ῥήματος, μεταφράζεται. «Ἡ Ἀρετὴ παύει, ἡ Ἐκκλησία σφάλλει, ὁ Λαὸς ταράσσεται, ὁ Δαίμων ἐξουσιάζει, ἡ Σιμωνία βασιλεύει» (Hist du Concil., σ. 49.)

2) Τὰ σχήματα πάντων τούτων περιέγραψα κατὰ τὰς ὡραίας εἰκόνας, αἵτινες κοσμοῦσι τὰ Πρακτικὰ τῆς Συνόδου, ἐν τῇ βιβλ. τοῦ Πανεπιστημίου.

3) Πάντα ταῦτα εἶναι ἀληθῆ, ληφθέντα οὐχὶ ἐκ μυθιστορήματος ἢ συγχρόνου συγγραφέως, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν Πρακτικῶν τῆς Συνόδου·

Ὁπότε δὲ παρελθούσης τῆς ἡλιακῆς ἐκλείψεως ἐπέλαμψε καὶ πάλιν ἡ ἡμέρα ἐν μέσῳ τῆς συνελεύσεως ἐφάνη κυκλούμενος ὑπὸ δεσμοφυλάκων καὶ ἁλύσεσι, βεβαρημένος ἀνὴρ κάτωχρος καὶ κατεσκληκὼς ὑπὸ τῆς κακουχίας, ῥάσον φέρων καὶ πώγωνα μακρόν, ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς περικεφαλαίαν χαρτίνην, ἐφ' ἧς ἦσαν δύο *κακοὶ δαίμονες* ἐζωγραφημένοι[1]. Οὗτος ἦτο ὁ ἀπόστολος τῆς Βοημίας Ἰωάννης Οὔσσιος, ὁ μέλλων νὰ παράσχῃ ἡμῖν ἄμαχον ὑπὲρ τῆς Ἰωάννας μαρτυρίαν. Κηρύξας ὁ μάρτυς οὗτος ἐν Βοημίᾳ ὅτι ὁ Πάπας ἦτο ἅγιος οὐχὶ διότι εἶναι πλούσιος ἢ βασιλεύς, ἀλλ' ἂν ἠκολούθει τὰ περὶ πρᾳότητος καὶ ἐλεημοσύνης παραγγέλματα τοῦ Σωτῆρος, ὅτι ὁ ἀφορισθεὶς ὑπὸ ἀρχιερέως δύναται ἐλέῳ Θεοῦ νὰ σωθῇ, ὁ δὲ κατατρώγων τὴν ποίμνην εἶναι ἀνάξιος τοῦ ὀνόματος ποιμένος, καὶ ὁ Ἰούδας ψευδὴς τοῦ Ἰησοῦ μαθητῆς, καὶ ἄλλας τοιαύτας *αἱρετικὰς* βλασφημίας, ἐφέρετο σιδηροδέσμιος πρὸ τῆς Συνόδου, ἵνα δικασθῇ καὶ ἔπειτα παραδοθῇ εἰς τὰς φλόγας. Ἀλλ' ἡ ἀνάκρισις ἄρχεται, ἀνοίγονται τοῦ Οὐσσίου τὰ βιβλία καὶ ἀνὰ ἓν ἀναγινώσκονται τὰ ἐπιλήψιμα χωρία, ἐν οἷς καὶ ὅτι *ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἄνευ ἀρχηγοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς γῆς δύναται νὰ διοικήσῃ αὐτὴν διὰ τῶν ἀληθῶν αὐτοῦ μαθητῶν, διεσπαρμένων ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην*. Ἐρωτηθεὶς ὁ ὑπόδικος πῶς ἐτόλμησε τοιαῦτα νὰ γράψῃ, ἀπεκρίθη· *Ἀκέφαλος καὶ ἄναρχος δὲν ἦτο ἡ Ἐκκλησία, ὅτε ἐπὶ δύο ἔτη καὶ πέντε μῆνας ἐπάπευεν ἡ γυνὴ Ἰωάννα;* Καὶ πάλιν ἐξετασθεὶς διὰ τί εἶπεν ὅτι *δὲν ἀρκεῖ νὰ ἀναγορευθῇ τις Πάπας, ἵνα ᾖ ἀληθὴς τῆς Ἐκκλησίας ἀρχηγός*, ἀπεκρίθη, *Εἶπον τοῦτο, ἵνα μὴ χριστιανός τις, ἀπαιτηθεὶς ὑπολάβῃ καὶ τὴν Πάπισ-*

*Eo die, quid erat septimus Junii, horam circiter septimam, cum paulo ante totalis solis eclipsis, Johannem Hus magna turba armatorum militum cinclum coram eis sistis mandarunt (τόμ. Β'. σ. 324).

1) Corona papyracea Hussi capiti imposita, duobus cacodæmonibus adpictis ornata. Αὐτόθι.

σαν ὡς *ἀληθῆ τῆς Ἐκκλησίας ἀρχηγόν*[1]. Οὐδεὶς τῶν παρεστώτων εὗρέ τι ἀντειπεῖν εἰς ταῦτα οὐδ' ἤλεγξεν ἢ ἐχλεύασε τὸν εἰπόντα, καὶ ἐνῷ τὸ περὶ *Ἐκκλησίας* βιβλίον τοῦ Οὐσσίου εὑρίσκετο ἐκεῖ ἠνεωγμένον καὶ πλεῖστα κακόβουλα ὄμματα προσηλοῦντο ἐπ' αὐτὸ τὸν κώνωπα διϋλίζοντα καὶ βλασφημίας ἀνευρίσκοντα ἐν ἑκάστῳ στίχῳ, μόνον τὸ κατωτέρω χωρίον διέφυγε τὴν καταδίκην. *Ἡ μέλλουσα νὰ κατισχύσῃ τῶν πυλῶν τοῦ Ἅδου καθολικὴ Ἐκκλησία πρέπει νὰ ἦναι ἄμωμος, ἀμόλυντος καὶ ἀῤῥυτίδωτος· ἀλλὰ τοιοῦτοι δὲν ὑπῆρξαν πάντοτε οἱ Πάπαι καὶ οἱ σύμβουλοι αὐτῶν καρδινάλιοι, πολλάκις ὑποπεσόντες εἰς ἁμαρτίαν καὶ ἀπάτην, ὡς ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Πάπα Ἰωάννου, ὅστις ἦν γυνή. Ἄσπιλον ἆρά γε καὶ ἀμόλυντον νὰ ὑποθέσωμεν καὶ τὴν γυναῖκα ταύτην, τὴν δημοσίᾳ τεκοῦσαν*[2]; Δὶς καὶ τρὶς ἐπέρριψεν ὁ ἀναμορφωτὴς τὴν Ἰωάνναν κατὰ πρόσωπον τῶν δικαστῶν, ὑποστηριζόντων τὸ ἀδιάπτωτον τῆς ἁγ. Ἕδρας, καὶ οὐδεὶς τῶν ἐκεῖ εἰκοσιδύο καρδιναλίων, οὐδεὶς τῶν τεσσαράκοντα ἐννέα ἐπισκόπων, οὐδεὶς τῶν διακοσίων ἑβδομήκοντα δύο θεολόγων[3] ἤλεγξεν αὐτὸν ὡς ψευδόμενον ἢ διέκοψεν ὡς βλασφημοῦντα. Τοιαύτη μαρτυρία ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς Συνόδου ὑπὸ δεκαοκτὼ παπιστῶν γραμματέων καταχωρισθεῖσα οὔτε εἰς ἀντίρρησιν ὑπόκειται οὔτε χρήζει σχολίων.

Μετ' ὀλίγον ὁ Οὔσσιος, μὴ θελήσας νὰ παραδεχθῇ τὸ ἀναμάρτητον τοῦ Πάπα, ἐκάη ὡς αἱρετικὸς ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων τῶν ἀρχιερέων, οἵτινες τὸν προεδρεύσαντα ἐν τῇ Συνόδῳ Πάπαν Ἰωάννην καθήρεσαν καὶ καθεῖρξαν ὡς μοι-

1) Πάντα τὰ χωρία ταῦτα μετεφράσθησαν πιστῶς ἐκ τῶν **Πρακτικῶν τῆς Συνόδου** τόμ. Β', σ. 320 καὶ ἀκολ. εὑρίσκονται δὲ κατ' ἐπιτομὴν καὶ ἐν τῇ **Ἱστορίᾳ** τοῦ Ἰακώβου Λανφὰν τόμ. Α', σ. 215.

2) Illi enim sæpius sunt maculati deceptione prava et peccato, ut tempore Johannis papæ, Anglicæ mulieris. Quo mobo illa Romana ecclesia. illa Agnes Johannis Papa cum collegio semper immaculata permansit, qui peperit? (Huss. de Eccles fol 200 καὶ 220.

3) Ἴδε τὸν κατάλογον τῶν μελῶν τῆς Συνόδου παρὰ τῷ Λανφὰν σ. 50.

χόν, φαρμακευτήν, σιμωνιακὸν καὶ αἱμομίκτην[1]. Ἀναβαίνων ὁ Οὔσσιος τὴν πυρὰν εὐχαρίστησε καὶ ἠσπάσθη τοὺς δεσμοφύλακας καὶ δημίους. Ἐνῷ δὲ περιέλειχον τοὺς πόδας τοῦ μάρτυρος αἱ φλόγες, χωρικὸς ἐπιστρέφων ἐκ τοῦ δάσους μετ' ἀγκαλίδος ξύλων ἔρριψε τὸν φόρτον εἰς τὴν πυρὰν πρὸς ἐπίδειξιν καθολικοῦ ζήλου. Πρὸς τοῦτον στραφεὶς ὁ Οὔσσιος καὶ ἠρέμα μειδιάσας «*Ὦ ἁγία ἁπλότης!*» ἀνεφώνησε καὶ εὐθὺς ἐξέπνευσεν ἀποπνιγεὶς ὑπὸ τοῦ καπνοῦ τῶν χλωρῶν κλάδων. Ἡ τέφρα αὐτοῦ ἐρρίφθη εἰς τὸν Ῥῆνον καὶ τὰ βιβλία εἰς τὸ πῦρ. Ὁσάκις δὲ θελήσῃ τις ν' ἀποδείξῃ τοὺς καθολικοὺς ἱερεῖς ἀνακολούθους καὶ αἱμοβόρους, τὴν Ἰωάνναν γεγονὸς ἱστορικὸν καὶ ψεύστην τὸν Ἀλλάτιον, ἂς ἀτενίσῃ εἰς τοῦ Οὐσσίου τὴν πυράν,

μηκέτι σκοπῶν
θαλπνότερον ἄλλο ἐν ἁμέρᾳ φαεννὸν ἄστρον

Τὸ κατ' ἐμέ, χρόνον πολὺν εἰς τὰ περὶ τῆς Παπίσσης ἐγκύψας καὶ οὐδὲν ἀφεὶς ἀνερεύνητον ἐξ ὅσων ἠδύνατο τὸ ζήτημα νὰ διευκρινηθῇ, εἰμὶ περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς ἐνδομύχως πεπεισμένος. Τὴν πεποίθησίν μου ταύτην ἐπειράθην νὰ μεταδώσω τῷ ἀναγνώστῃ διὰ γεγονότων καὶ ἀκριβῶν παραπομπῶν ἀποδεικνύων α΄. ὅτι λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς καταστάσεως τῶν τότε ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων οὐδὲν ἔχουσι τὸ ἀπίστευτον τὰ περὶ Ἰωάννας· β΄. ὅτι μαρτυροῦνται ὑπὸ συγγραφέων καὶ μνημείων, ὧν τὸ κῦρος τυφλὸς μόνον ἢ ἑκουσίως τυφλώττων δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ. Ἤδη δὲ ἀφίνω ἕκαστον ὅ,τι βούλεται νὰ πιστεύσῃ· ἀμφιβάλλω ὅμως ἂν ὁ μὴ πειθόμενος δυνηθῇ νὰ εὕρῃ πρόφασιν τῆς ἀπιστίας εὐλογωτέραν τῆς τοῦ ψάλτου ἐκείνου, ὅστις ἐθεώρει ὡς ἀπόκρυφον τὴν λέπραν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, διότι οὐδὲν εὕρισκε περὶ αὐτῆς ἐν τῷ Εὐχολογίῳ.

1) Ἡ ἀπαρίθμησις τῶν κακουργημάτων τοῦ Ἰωάννου πληρεῖ δύο ὁλοκλήρους σελίδας τῶν Πρακτικῶν.

Η ΠΑΠΙΣΣΑ
ΙΩΑΝΝΑ

Η ΠΑΠΙΣΣΑ ΙΩΑΝΝΑ

ΜΕΡΟΣ Α'.

«Il y a bien de la difference entre rire de la religion, et rire de ceux qui la profanent par leurs opinions extravagantes».

(Pascal, lettre xi).

Ἀπὸ τοῦ μέσου ἄρχονται πάντοτε οἱ ἐπικοὶ ποιηταί. Τὸ αὐτὸ πράττουσι καὶ οἱ μυθιστοριογράφοι, ὅσοι ὑπὲρ τῶν δεκατόμων αὐτῶν διηγήσεων διεκδικοῦσι τὸν τίτλον πεζῆς ἐποποιΐας. Ἔπειτα ὁ ἥρως, ὅταν εὕρῃ εὐκαιρίαν, ἐντὸς σπηλαίου ἢ ἀνακτόρου, ἐπὶ εὐώδους χλόης ἢ μαλακῆς κλίνης διηγεῖται τὰ προηγούμενα τῇ ἐρωμένῃ,

Ἐπεὶ εὐνῆς καὶ φιλότητος ἐξ ἔρον ἕντο.

Τοιαύτη εἶναι ἡ κοινὴ μέθοδος, ἣν συνιστῶσιν οἱ κριτικοί. Ἀλλ' ἐγώ, φίλος ὢν τῆς τάξεως, προτιμῶ τὴν τῶν κυκλικῶν ποιητῶν καὶ τῶν εἰσαγγελέων, οἵτινες τὸν ὑπ' αὐτῶν βιογραφούμενον, εἴτε ἥρωα εἴτε κακοῦργον, λαμβάνουσιν ἀπὸ τῆς κοιτίδος παρακολουθοῦντες κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν πάντα αὐτοῦ τὰ βήματα πρὸς τὴν ἀθανασίαν ἢ τὴν ἀγχόνην. Ἄρχομαι λοιπὸν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς· ὁ δὲ ἀγαπῶν τὴν κλασικὴν ἀταξίαν δύναται ν' ἀναγνώσῃ πρῶτον τὰς τελευταίας καὶ ἔπειτα τὰς πρώτας τοῦ βιβλίου μου σελίδας,

μετασχηματίζων οὕτω ἐκ τοῦ προχείρου εἰς ἐπικὸν μυθιστόρημα τὴν ἀπέριττον καὶ φιλαλήθη διήγησίν μου.

Ὁ μέγας Βύρων ἔλαβε τὴν ὑπομονὴν ν᾽ ἀκροασθῇ τὰς φλυαρίας τῶν γραιῶν τῆς Σεβίλλης, ἵνα μάθῃ ἂν ἡ μήτηρ τοῦ ἥρωός του Δὸν Ζουὰν ἔλεγε λατινιστὶ τὸ Πάτερ ἡμῶν, ἂν ἤξευρεν Ἑβραϊκὰ καὶ ἐφόρει λινοῦν ὑποκάμισον καὶ γαλανὰς κνημῖδας. Ἐπιθυμῶν κἀγὼ νὰ εἴπω τῷ ἀναγνώστῃ, ἂν ὄχι πάντα ταῦτα, τοὐλάχιστον πῶς ὠνομάζετο τῆς ἡρωΐδος μου ὁ γεννήτωρ, ἀνεδίφησα τοὺς εἰς μέγα φύλλον λήρους τῶν μεσαιωνίων Ἡροδότων· ἀλλ᾽ οὗτος εἶναι ἐκεῖ πολυώνυμος καὶ ποικιλώνυμος ὡς ὁ Ζεὺς παρὰ τοῖς ποιηταῖς καὶ ὁ Διάβολος παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς. Δαπανῶν ἔτη τινὰ εἰς παραβολὰς χειρογράφων, ἠδυνάμην ἴσως νὰ ἐξακριβώσω ἂν ὁ γεννήσας τὴν Ἰωάνναν ὠνομάζετο Βιλλιβάλδος ἢ Βαλλαφρεῖδος· ἀλλ᾽ ἀμφιβάλλω ἂν τὸ κοινὸν ἤθελε μὲ ἀνταμείψει ἐπαρκῶς διὰ τὸν τοιοῦτον κόπον μου. Ἀκολουθῶν λοιπὸν τὸ παράδειγμα τῶν σημερινῶν λογίων, οἵτινες φοβοῦνται μήπως, ἂν ἔχανον καιρὸν ἀναγινώσκοντες, ἤθελον γράψει ὀλιγώτερα καὶ οὕτω ζημιώσει τούς τε συγχρόνους καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα, ἐξακολουθῶ ἢ μᾶλλον ἄρχομαι τῆς ἱστορίας μου.

Ὁ ἀνώνυμος λοιπὸν πατὴρ τῆς ἡρωΐδος μου ἦτο Ἄγγλος μοναχός· ἐκ τίνος δὲ ἐπαρχίας δὲν ἠδυνήθην νὰ μάθω, μὴ οὔσης ἀκόμη διῃρημένης τῆς Βρεταννίας εἰς κομητάτα πρὸς εὐκολίαν τῶν εἰσπρακτόρων. Κατήγετο δὲ ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐκείνων ἀποστόλων, οἵτινες ἐφύτευσαν τὸν πρῶτον σταυρὸν εἰς τὴν χλοερὰν

Ἰρλανδίαν, καὶ ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Ἐριγενοῦς Σκώτου, ὅστις πρῶτος ἐφεῦρε τὸν τρόπον τοῦ κατασκευάζειν ἀρχαῖα χειρόγραφα, δι' ὧν ἠπάτησε τοὺς τότε λογίους, ὡς ὁ Σιμωνίδης τοὺς τότε Βερολινείους. Ταῦτα μόνα διέσωσεν ἡμῖν ἡ ἱστορία περὶ τοῦ πατρὸς τῆς Ἰωάννας. Ἡ δὲ μήτηρ αὐτῆς ἐκαλεῖτο Γιούθα, ἦτο ξανθὴ καὶ ἔβοσκε τὰς χῆνας Σάξωνος βαρώνου. Οὗτος καταβὰς τὴν παραμονὴν συμποσίου ἵνα ἐκλέξῃ τὴν παχυτέραν, ὠρέχθη καὶ τῆς ποιμενίδος, ἣν ἀπὸ τοῦ ὀρνιθῶνος μετέφερεν εἰς τὸν κοιτῶνα. Βαρυνθεὶς αὐτὴν μετ' ὀλίγον τὴν ἔδωκεν εἰς τὸν οἰνοχόον, ὁ οἰνοχόος εἰς τὸν μάγειρον καὶ οὗτος εἰς τὸν χυτροκόρον, ὅστις εὐλαβὴς ὢν ἀντήλλαξε τὴν νεάνιδα πρὸς τὸν μοναχόν, λαβὼν ἀντ' αὐτῆς ὀδόντα τοῦ ἁγίου Γουτλάκου, τοῦ ζήσαντος καὶ ὁσίως τελευτήσαντος ἐντὸς λάκκου τινὸς τῆς Μερκίας. Οὕτως ἐξέπεσεν ἡ Γιούθα ἀπὸ τῆς κλίνης δεσπότου εἰς τὰς ἀγκάλας καλογήρου, ὡς καὶ σήμερον ἐν Ἀγγλίᾳ οἱ ὑψηλοὶ πῖλοι ἀπὸ τῶν κροτάφων διπλωμάτου εἰς τὴν κεφαλὴν ἐπαίτου· καθότι εἰς τὸν εὐνομούμενον ἐκεῖνον τόπον πολλοὶ μὲν ἀποθνήσκουσι τῆς πείνης, πολλοὶ δὲ προσβάλλουσι τὴν αἰδῶ δι' ἔλλειψιν ὑποκαμίσου, ἀλλὰ πάντες γερουσιασταὶ καὶ νεκροθάπται, Κόμητες καὶ ψωμοζῆται φέρουσι πῖλον ὑψηλόν, ὅστις θεωρεῖται ἐκεῖ ὡς τὸ παλλάδιον τῆς συνταγματικῆς ἰσότητος.

Τὸ συνοικέσιον ὑπῆρξεν εὐτυχές. Τὴν μὲν ἡμέραν περιήρχετο ὁ Μοναχὸς τοὺς πέριξ πύργους, πωλῶν εὐχὰς καὶ κομβολόγια, τὸ δὲ ἑσπέρας ἐπέστρεφεν εἰς

τὸ κελλίον ἔχων τὰς χεῖρας ὑγρὰς ἀπὸ τὰ φιλήματα τῶν πιστῶν καὶ τὴν πήραν πλήρη ἄρτου, κρεάτων πλακούντων καὶ καρύων, γεώμηλα δὲ δὲν ὑπῆρχον ἀκόμη ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀλλ' εἰσήχθησαν βραδύτερον μετὰ τοῦ συντάγματος πρὸς χρῆσιν τοῦ ἐλευθέρου λαοῦ, ὅτε ἐπελθούσης τῆς ἰσότητος ἔπαυσαν οἱ ὑπηρέται νὰ τρώγωσι καλὰ κρέατα εἰς τὴν αὐτὴν τράπεζαν μετὰ τοῦ αὐθέντου.

Ἡ Γιούθα ἅμα ἤκουε μακρόθεν εἰς τὴν πεδιάδα τὸ ᾆσμα τοῦ ἐπιστρέφοντος συζύγου, ἔστρωνε τὴν τράπεζαν· ἔθετε δηλ. ἐπὶ ἀπελεκήτων σανίδων ξύλινον πινάκιον κοινὸν ἀμφοτέροις, σιδηρᾶν, περόνην κέρας βουβάλου ὡς ποτήριον καὶ ξηροὺς κλάδους εἰς τὴν ἑστίαν, ἵνα φωτίζῃ τὸ δεῖπνον· τὰ δὲ χειρόμακτρα, αἱ φυάλαι καὶ τὰ κηρία ἦσαν τότε εἰς μόνους τοὺς ἐπισκόπους γνωστά. Μετὰ τὸ δεῖπνον ἥπλονον οἱ νεόνυμφοι προβειὰς ἐπὶ σωροῦ ξηρῶν φύλλων, ἐπὶ τῶν προβειῶν ἡπλοῦντο ἐκεῖνοι καὶ ἐπ' αὐτῶν δασύμαλλον δέρμα λύκου. Ὅσῳ δριμύτερος ἐφύσα ἔξω ὁ βορρᾶς, ὅσῳ πυκνοτέρα κατέπιπτεν ἡ χιών, τόσῳ σφιγκτότερα ἐνηγκαλίζετο τὸ ὄλβιον ἐκεῖνο ζεῦγος, ἀποδεικνύον οὕτω πόσῳ ἠπατᾶτο ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος, ἰσχυριζόμενος ὅτι τὸ κρύος ψυχραίνει τὸν ἔρωτα, καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, οἱ παριστῶντες τὸν χειμῶνα ὡς γέροντα μισογύνην.

Τοιαύτας διῆγον οἱ γονεῖς τῆς Ἰωάννας χρυσᾶς ἡμέρας

γλεροῖσιν ἰαινόμενοι μελέεσιν[1],

1) Θεοκρίτ. Εἰδύλ. ΚΖ', στίχ. 65.

ότε πρωΐαν τινά, ἐνῷ ὁ μοναχὸς ἀπετίνασσεν ἐκ τῶν βλεφάρων τὸν ὕπνον καὶ ἐκ τῆς μαύρης γενειάδος ξανθάς τινας τρίχας τῆς γυναικός του, δύο Ἀγγλοσάξωνες τοξόται γυμνοὶ τὰς κνήμας καὶ τοὺς πόδας, μικρὰς φέροντες ἀσπίδας καὶ βελοπληθεῖς ἐπὶ τῶν ὤμων φαρέτρας, ἐνεφανίσθησαν πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς καλύβης, προσκαλοῦντες τὸν οἰκοδεσπότην ἐν ὀνόματι τοῦ Ἐπτάρχου Ἐκβέρτου ν' ἀκολουθήσῃ αὐτούς, λαμβάνων τὰ πρὸς μακρὰν πορείαν ἀναγκαῖα ἐφόδια. Ἔντρομος ὁ καλόγηρος ἀναρτήσας τὸ δισάκκιον εἰς τοὺς ὤμους, λαβὼν τὴν γυναῖκα διὰ τῆς δεξιᾶς, τὴν βακτηρίαν διὰ τῆς ἀριστερᾶς καὶ τὸ εὐχολόγιον ὑπὸ μάλης ἠκολούθησε τοὺς σκυρθωποὺς ὁδηγούς. Τρεῖς ἡμέρας καὶ δύο νύκτας ὁδοιπορήσαντες διὰ φαλακρῶν ὀρέων καὶ ἐρυκοφύτων κοιλάδων καὶ πολλοὺς συναντήσαντες καθ' ὁδὸν ἱερωμένους ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοξοτῶν ἔφθασαν τὴν τετάρτην εἰς τὴν παραθαλάσσιον πολίχνην Γαριάνορον[1]. Μέγα πλῆθος λαοῦ ἦτο ἐπὶ τῆς προκυμαίας συνοιθρισμένον, ἐπὶ θρόνου χλοεροῦ ἵστατο ὁ ἐπίσκοπος Ἐβοράκου[2] Βόλσιος εὐλογῶν τοὺς πιστοὺς καὶ ὀγκῶδες σαξωνικὸν πλοιάριον ἐσάλευεν ἐν τῷ λιμένι ἀνυπόμονον ν' ἀναπετάσῃ τὸ τετράγωνον ἱστίον εἰς τὴν ἀπόγαιον αὖραν. Ὅτε ἐπλησίασαν οἱ πανταχόθεν τῆς Ἀγγλίας στρατολογηθέντες μοναχοί, ἑξήκοντα τὸν ἀριθμόν, ὁ εὐσεβὴς Βόλσιος ἐναγκαλισθεὶς αὐτοὺς ἀνὰ ἕνα καὶ ἐγχειρίσας ἑκάστῳ δύο δηνάρια[3], «Πορεύε-

1) Ἀρχαῖον ὄνομα τῆς Ἰαρμούθης.
2) Τανῦν Ἰόρκης.
3) Τέσσαρα Περίπου φράγκα.

σθε, εἶπε, καὶ διδάσκετε πάντα τὰ ἔθνη». Ἀπὸ τῆς ἀγκάλης τοῦ ἐπισκόπου μετέβησαν παραχρῆμα οἱ ἱεροκήρυκες εἰς τὰς σανίδας τῆς κοίλης νηὸς καὶ μετ' οὐ πολὺ ἔσχισαν τὰ θολὰ κύματα τοῦ γερμανικοῦ πελάγους, ἀγνοοῦντες πρὸς ποίας ἔπλεον ὄχθας εἰς ἀναζήτησιν μαρτυρικοῦ στεφάνου ἢ λιπαροῦ μοναστηρίου. Ἀλλ' ἐνῷ ποντοπορούσιν οὗτοι ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ Σταυροῦ, θέλομεν ἡμεῖς πληροφορήσει τὸν ἀναγνώστην τί παθὼν ὁ ἐπίσκοπος Βόλσιος παρέδιδεν εἰς τὸ παλίμβολον τῶν κυμάτων τοὺς φωστῆρας τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀποχαιρετῶντες τὴν νῆσον τῶν Βρεταννῶν ἂς μεταβῶμεν εἰς τὴν χώραν τῶν Φράγκων.

Ὁ μέγας Κάρολος, ἀφοῦ περιέδραμε τὴν Εὐρώπην θερίζων δάφνας καὶ κεφαλὰς διὰ τῆς μακρᾶς του σπάθης, ἀφοῦ ἔπνιξεν, ἐτύφλωσεν ἢ ἐστρέβλωσε τὰ τρία τέταρτα τῶν Σαξώνων, ἀποκτήσας οὕτω τὴν ὑποταγὴν καὶ τὸ σέβας τῶν ἐπιζόντων, ἀνεπαύετο τέλος ἐπὶ τῶν τροπαίων του εἰς Ἀσκυΐσγρανον, πόλιν περίφημον διὰ τὰ ἅγια λείψανα καὶ τὰς βελόνας. Τὰ πάντα ἐβάδιζον κατ' εὐχὴν ἐν τῇ ἀπεράντῳ αὐτοκρατορίᾳ· ὁ σοφὸς Ἀλκουῖνος ἔλουεν εἰς τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος τοὺς ῥυπαροὺς τοῦ Καρόλου ὑπηκόους, ἔκοπτε τὰ κόκκινά των γένεια καὶ τὰ μικρὰ ὀνύχια καὶ ἀνοίγων αὐτοῖς τῆς ἀνεξαντλήτου σοφίας του τὸν θησαυρὸν ἔτριβε τοῦ ἑνὸς τὰ χείλη διὰ τοῦ μέλιτος τοῦ ἱεροῦ λόγου, ἔτρεφεν ἄλλον μὲ τῆς γραμματικῆς τὰς ῥίζας καὶ τρίτον ἐδίδασκεν ὅτι τῶν χηνῶν τὰ

πτερά, διὰ τῶν ὁποίων καθίστα ταχύτερα τὰ βέλη, ἦσαν καὶ πρὸς γραφὴν ἐπιτήδεια. Ὁ δ' εὐτυχὴς Αὐτοκράτωρ διήνυεν ἀφρόντιδας ἡμέρας, μετρῶν τὰ ὠὰ τῶν ὀρνίθων του, τακτοποιῶν τὰ ὡρολόγια καὶ τὰ κράτη του, παίζων μετὰ τῶν θυγατέρων του καὶ τοῦ ἐλέφαντος, ὃν ἔλαβε δῶρον παρὰ τοῦ Καλίφου Ἀρούν, καταδικάζων εἰς μικρὸν πρόστιμον τοὺς φονεῖς καὶ ληστὰς καὶ ἀπαγχονίζων εἰς τὰ δένδρα τοῦ κήπου του ὅσοι τῶν ὑπηκόων ἔτρωγον κρέας τὴν παρασκευὴν ἢ ἔπτυον μετὰ τὴν μετάληψιν.

Ἀλλ' ἐνῷ ὁ εὐσεβὴς Κάρολος, ὅστις, καί τοι μὴ ἐξεύρων νὰ γράφῃ, ἐγνώριζεν ὅμως τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα, ἐπανέλεγε καθ' ἑκάστην.

Haec mihi Deus otia fecit,

οἱ Σάξωνες ἀνήγειρον πάλιν τὴν θρασεῖαν καὶ ἀκτένιστον κεφαλήν των καὶ βυθίζοντες τὴν χεῖρα εἰς τὸ αἷμα οὐχὶ ταυρείων, ἀλλ' ἀνθρωπίνων θυμάτων ὤμνυον εἰς τὸν Τουΐτονα, τὸν Ἰρμινσοὺλ καὶ Ἀρμίνιον, ἢ ν' ἀποσείσωσι τὸν καρόλειον ζυγὸν, ἢ διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν νὰ φυράσωσι τοῦ Ἄλυος καὶ Βισούργιδος τὰς ὄχθας. Ἦλθεν, εἶδε καὶ ἐνίκησε κατὰ τὸ σύνηθες ὁ ἄμαχος Αὐτοκράτωρ διὰ τῆς λόγχης ἐκείνης, ἣν κατὰ τοὺς Εὐαγγελιστὰς ἐβύθισεν ὁ Ῥωμαῖος στρατιώτης εἰς τοῦ Σωτῆρος τὴν πλευράν, ὁ δὲ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ ἐμφανισθεὶς καθ' ὕπνους τῷ Καρόλῳ ἐναπέθεσεν ἐπὶ τῆς κλίνης του, ἵνα κατὰ τοὺς χρονογράφους ἀνταμείψῃ αὐτόν, διότι καὶ ἀπὸ ἑψημένου καὶ ἀπὸ ὠμοῦ κρέατος ἀπέχων τὴν Τεσσαρακο-

στὴν ἐκοιμᾶτο μόνος. Μετὰ τὴν νίκην φοβούμενος ὁ ἅγιος Αὐτοκράτωρ μὴ ἀναγκασθῇ καὶ πάλιν ὑπὸ τῶν ἀγριανθρώπων ἐκείνων νὰ διακόψῃ τὰς εὐσεβεῖς αὐτοῦ ἀσχολίας, ἀπεφάσισεν ἢ πάντας τοὺς νικηθέντας, νὰ ἐξολοθρεύσῃ ἢ ἑκόντας ἄκοντας ὅλους νὰ βαπτίσῃ. Οὐδείς ποτε ἱεροκήρυξ κατώρθωσε πλείονας ἀπίστους ἐν βραχεῖ χρόνῳ νὰ χριστιανίσῃ· ἀλλ' ἡ εὐγλωττία τοῦ Φράγκου κατακτητοῦ ἦτο ἀκαταμάχητος. «Π ί σ τ ε υ σ ο ν ἢ σ ὲ φ ω ν ε ύ ω», ἔλεγεν εἰς τὸν δεσμώτην Σάξωνα, εἰς οὗ τὰ ὄμματα ἤστραπτεν ὡς πειστικώτατον ἐπιχείρημα ἡ μάχαιρα τοῦ δημίου, καὶ ὅλος ἐκεῖνος ὁ ὄχλος ἐπήδα εἰς τὴν κολυμβήθραν ὡς αἱ νῆσσαι εἰς τοὺς λάκκους, ἀφοῦ βρέξῃ. Ἐπειδὴ ὅμως, ὅσῳ παντοδύναμος καὶ ἂν ὑποτεθῇ ἡ πίστις, ἀπαιτεῖται οὐχ ἧττον νὰ γνωρίζῃ ὁπωσοῦν καὶ ὁ χριστιανὸς εἰς τί πιστεύει, συνειθίζετο τότε ἐν Εὐρώπῃ, ὡς σήμερον ἐν Ὀταΐτῃ καὶ Μαλαβάρῃ, ἵνα μανθάνωσιν οἱ νεοβάπτιστοι εἶδός τι κατηχήσεως, ἣν οἱ δεκανεῖς τοῦ Καρόλου ἐδίδασκον τοὺς Σάξωνας, τάσσοντες αὐτοὺς κατὰ σειρὰν ἀνὰ δέκα ὡς νεοσυλλέκτους καὶ ῥαπίζοντες ἀνηλεῶς ὁσάκις προσέκοπτον εἰς δυσπρόφερτόν τινα λέξιν τοῦ « Π ι σ τ ε ύ ω ». Οὕτω ἐλάμβανε δίκην ὁ Ἰησοῦς παρὰ τῶν εἰδώλων δι' ὅσα ἔπαθον ὑπ' ἐκείνων οἱ πρῶτοι αὐτοῦ ὀπαδοί, ὅτε ἐκαίοντο ἐπὶ Νέρωνος ἢ ὠπτοῦντο ἐπὶ Διοκλητιανοῦ, κ' ἐντεῦθεν τῶν Γάλλων ἡ παροιμία «Ἡ ἐ κ δ ί κ η σ ι ς ε ἶ ν α ι ἡ ἡ δ ο ν ὴ τ ῶ ν θ ε ῶ ν[1]».

1) La vengeance est le plaisir des Dieux.

Ἐνόσῳ μὲν διήρκει ὁ πόλεμος, οἱ στρατιῶται ἐξηκολούθουν ἐκπληροῦντες ἔργα ἱερέων· ἀλλ' ἀφοῦ ἡσύχασαν τὰ πράγματα καὶ ἐξηντλήθησαν αἱ θεολογικαὶ γνώσεις τῶν θωρακοφόρων ἐκείνων ἱεροκηρύκων, πάντες καὶ πρὸ πάντων ὁ Αὐτοκράτωρ ᾐσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην σοβαροτέρων κατηχητῶν. Ἀλλὰ παρὰ τοῖς Φράγκοις καλόγηροι μόνον ὑπῆρχον τότε καὶ δεινότεροι περὶ τὴν ζυθοποιΐαν ἢ τὴν δογματικήν, βαπτίζοντες, τὰ βρέφη εἰς τὸ ὄνομα τῆς Πατρίδος, τῆς Θυγατρὸς καὶ τῆς Ἁγίας Πνοῆς, ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἡ Θεοτόκος συνέλαβεν ἐκ τοῦ ὠτός, προγευματίζοντες πρὸ τῆς μεταλήψεως καὶ ἀναγκάζοντες τὸν διάκονον νὰ πίῃ τὸ ὕδωρ, δι' οὗ ἔπλυνον τὰς χεῖρας μετὰ τὴν λειτουργίαν. Εἰς τοιούτων διδασκάλων τὰς χεῖρας οὐδ' αὐτοὺς τοὺς Σάξωνας ἐτόλμησεν ὁ Κάρολος νὰ ἐμπιστευθῇ, φοβούμενος μὴ ἀναγκασθῇ μετ' ὀλίγον νὰ ἐκστρατεύσῃ καὶ πάλιν, ἵνα νέα εἴδωλα κρημνίσῃ, τὰ τοῦ Βάκχου καὶ τοῦ Μορφέως. Ἀπορῶν περὶ τοῦ πρακτέου ἐσυμβουλεύθη τὸν Ἀλκουῖνον, εἰς οὗ τοὺς χρησμοὺς κατέφευγον τότε οἱ Φράγκοι ὡς οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν Πυθίαν. Ὁ Ἀλκουῖνος ἦτο Ἄγγλος, ἡ δὲ Ἀγγλία εἶχε τότε τὸ μονοπώλιον τῶν θεολόγων ὡς σήμερον τὸ τῶν ἀτμομηχανῶν. Ἐκεῖ λοιπὸν ἐστάλη πλοῖον ἵνα φορτωθῇ ἱεροκήρυκας πρὸς μύησιν τῶν Σαξώνων εἰς τῆς πίστεως τὰ μυστήρια.

Ἡ σωτήριος ἐκείνη κιβωτὸς τῆς χριστιανωσύνης, ἐφ' ἧς εἴδομεν ἐπιβάντα καὶ τῆς Ἰωάννας τὸν πατέρα

μετὰ τῆς γυναικός, ἐφέρετο ὀκτὼ ἡμέρας ἐπὶ τῶν ὑδάτων, τὴν δὲ ἐννάτην ὑπερβᾶσα τὸ στόμιον τοῦ Ῥήνου προσωρμίσθη ἐνώπιον τῆς πόλεως Νοβιομάγου, ὅπου κατὰ πρῶτον ἐπάτησαν τὸ γερμανικὸν χῶμα οἱ ἀγρευτῆρες ἐκεῖνοι τῶν ψυχῶν. Ἐκεῖθεν ἄλλοι ἐπὶ ὄνων, ἄλλοι διὰ λέμβων καὶ ἄλλοι ἀποστολικῶς ἀναδραμόντες εἰς τὰς πηγὰς τῆς Λίππης ἔφθασαν τέλος κεκμηκότες καὶ πιναλέοι εἰς Παδέβορνον, ὅπου ἐσκήνου ὁ Κάρολος ἐν μέσῳ σταυρῶν καὶ ἀσπίδων. Ἡ Σαξωνία διενεμήθη παραχρῆμα ὑπὸ τοῦ νικητοῦ εἰς τοὺς νεήλυδας καλογήρους, ὧν ἕκαστος ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ κοσμήσῃ διὰ τοῦ Σταυροῦ πᾶσαν καλύβην ἐπαρχίας τινὸς τῆς κατακτηθείσης χώρας, τῆς δὲ Ἰωάννας ὁ πατὴρ διετάχθη νὰ διευθυνθῇ πρὸς νότον, ἵνα κρημνίσῃ τὸ ἐν Ἐρισβούργῃ εἴδωλον τοῦ Ἰρμινσούλ, περὶ τὸ ὁποῖον συνήρχοντο οἱ τότε ἐπαναστάται, ὡς οἱ ἡμέτεροι εἰς τὰ Χαφτεῖα, προσφέροντες ἀνθρωπίνους θυσίας καὶ νέας καθ' ἑκάστην χαλκεύοντες συνωμοσίας. Ὁ ταλαίπωρος μοναχὸς φορτώσας ἐπὶ ὀναρίου τὴν γυναῖκά του καὶ τέσσαρας μαύρους σαξωνικοὺς ἄρτους ἤρξατο τῆς νέας ὁδοιπορίας, σύρων τὸ ζῶον ἐκ τοῦ χαλινοῦ καὶ μετὰ δακρύων ἐνθυμούμενος τὰς ἀναπαύσεις τῆς πατρῴας καλύβης.

Ὀκτὼ ὅλα ἔτη ἐπλανήθη ὁ πατὴρ τῆς Ἰωάννας ὑπὸ τὰ δένδρα τῆς Βεσταλίας, βαπτίζων, διδάσκων, ἐξομολογῶν καὶ θάπτων. Πολυπαθέστερος δὲ γενόμενος καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀποστόλου Παύλου πολλάκις ἐρραβδίσθη, δεκάκις ἐλιθάσθη, πεντάκις ἐρρίφθη εἰς τὸν

Ῥῆνον καὶ δὶς εἰς τὸν Ἄλυν, τετράκις ἐκάη, τρὶς ἐκρεμάσθη καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ἐπέζησε τῇ βοηθείᾳ τῆς Θεοτόκου. Τὸν δὲ ὑποπτευόμενον ὅτι ἀπίθανα λέγω παραπέμπω εἰς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὰ Συναξάρια, ἵνα μάθῃ τίνι τρόπῳ ἡ ξανθὴ Παναγία ὑπεστήριζε διὰ τῶν λευκῶν αὐτῆς χειρῶν τοὺς πόδας τῶν πιστῶν της, ὁσάκις ἀπηγχονίζοντο, ἔσβυνε τὰς φλόγας τῆς πυρᾶς διὰ ῥιπιδίου ἐκ πτερῶν Ἀγγέλου, ὁσάκις ἐκαίοντο, ἢ λύουσα τὴν κυανὴν ζώνην ἔτεινεν αὐτὴν εἰς τοὺς καταποντιζομένους ὡς ἡ Ἰνὼ τῷ Ὀδυσσεῖ τὸν πέπλον.

Τὰ τόσα παθήματα δὲν ἴσχυσαν νὰ ψυχράνωσι τὸν ζῆλον ἢ ν' ἀλλοιώσωσι τὸ φρόνημα τοῦ ἀκαμάτου ἀποστόλου· τὸ σῶμα ὅμως αὐτοῦ κατήντησε βαθμηδὸν ἀγνώριστον, ἀφοῦ οἱ μὲν Φρίσονες τῷ ἀφήρεσαν τὸν δεξιὸν ὀφθαλμόν, οἱ δὲ Λογγοβάρδιοι ἔκοψαν τὰ ὦτά του, οἱ Θουρίγγιοι τὴν ῥίνα καὶ οἱ ἀνήμεροι κάτοικοι τοῦ Ἑρκυνίου δάσους, θέλοντες νὰ ἐξολοθρεύσωσι τῶν ἱεροκηρύκων τὴν γενεὰν ἐθυσίασαν πρὸ τοῦ βωμοῦ τοῦ Τουΐτονος τὰ δύο τέκνα του καὶ ἔπειτα διὰ τῆς αὐτῆς ἀπανθρώπου μαχαίρας ἀπέκοψαν αὐτῷ.... πᾶσαν πατρότητος ἐλπίδα.

Ἡ Γιούθα, ἥτις καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν ταύτην συμφορὰν ἔμεινε πιστὴ τῷ ἠκρωτηριασμένῳ συζύγῳ, ἐπειρᾶτο παντοιοτρόπως ν' ἀνακουφίσῃ τὰς θλίψεις του. Ὁσάκις ἐξυπνῶν τὴν νύκτα προσήλονεν εἰς αὐτὴν μετὰ ματαίου πόθου τὸν ἕνα ἀπομείναντα ὀφθαλμὸν καὶ ἔκλαιε τὴν στέρησιν τῶν τέκνων του καὶ τῶν

πρώην ἡδονῶν ἠσπάζετο αὐτὸν λέγουσα, «Καθ' ἡμέ-
» ραν ἀνάπτω λαμπάδα πρὸ τῆς εἰκόνος τοῦ Ἁγ. Πα-
» τέρνου. Ἴσως ὁ προστάτης οὗτος τῆς εὐτεκνίας ἐφεύ-
» ρῃ θαῦμά τι, ἵνα ἀπολαύσωμεν καὶ πάλιν τέκνα». Ἡ εὐχὴ αὕτη τῆς καλῆς Γιούθας ἐπληρώθη μετ' οὐ πολύ· οὐχὶ φεῦ! διὰ θαύματος τοῦ ἁγ. Πατέρνου, ἀλλ' ὑπὸ δύο τοξοτῶν τοῦ κόμητος τῆς Ἐρφούρτης. Οἱ κακότροποι οὗτοι συναντήσαντες αὐτὴν παρὰ τὴν ὄχθην τῆς Φούλδας ἁπλόνουσαν εἰς τὸν ἥλιον τὸν χιτῶνα τοῦ ἀνδρός της, ὅστις μὴ ἔχων ἄλλον ἐκρύπτετο ὡς ὁ Ὀδυσσεὺς ὑπὸ σωρὸν ξηρῶν φύλλων, περιμένων νὰ ξηρανθῇ ὁ πλυθείς, ἥπλωσαν κἀκείνην ἐπὶ τῆς χλόης καὶ διὰ τῆς βίας τὴν ὑπενθύμισαν τὸν ἀληθῆ ἐπὶ τῆς γῆς προορισμὸν τῆς γυναικός. Ἀφοῦ κορεσθέντες ἀνεχώρησαν οἱ στρατιῶται, ἐξῆλθε τῆς κρύπτης ὁ ἀτυχὴς καλόγηρος καὶ ἐνδυθεὶς ὑγρὸν ἀκόμη τὸ ὑποκάμισον ἀπεμακρύνθη ἐκεῖθεν μετὰ τῆς πεπονημένης γυναικός, καταρώμενος τοὺς Σάξωνας, οἵτινες πλὴν τοῦ μαρτυρικοῦ ἐπέθεσαν καὶ ἄλλον στέφανον ἐπὶ τῆς φαλακρᾶς κεφαλῆς του.

Ἐννέα μετὰ ταῦτα μῆνας ἐν ἔτει 818 ἔτεκεν ἡ Γιούθα ἐν Ἰγγελχείμῃ ἢ κατ' ἄλλους ἐν Μογουντίᾳ τὴν μέλλουσαν ν' ἁρπάσῃ τὰς οὐρανίους κλεῖδας Ἰωάνναν. Ὁ δὲ πατὴρ αὐτῆς ἢ μᾶλλον ὁ σύζυγος τῆς μητρός, ἵνα συνειθίσῃ ἅμα γεννηθεῖσα εἰς τοῦ πλάνητος βίου τὰς κακουχίας, ἐβάπτισεν αὐτὴν εἰς τὸ ψυχρὸν ῥεῦμα τῆς Μεΐνης, ὅπου ἐβύθιζον καὶ οἱ αὐτόχθονες τὰ ξίφη, ἵνα σκληρότερα αὐτὰ καταστήσωσι.

Πάντων τῶν ἡρώων τὴν κοιτίδα κοσμοῦσι κατ' ἔθος ἀρχαῖον οἱ βιογράφοι διὰ τεραστίων σημείων προαγγελλόντων τὰς μελλούσας ἀρετάς. Οὕτω νήπιος ἔτι ὢν ἔπνιξε τοὺς δράκοντας ὁ Ἡρακλῆς, ὁ δὲ Κριεζώτης τὴν ἄρκτον, αἱ μέλισσαι ἐπεκάθησαν εἰς τοῦ Πινδάρου τὸ στόμα, ὁ Πασχάλης ἐφεῦρε δεκαετὴς τὴν γεωμετρίαν, ὁ ἥρως τοῦ Βύρωνος ἀκούων τὴν λειτουργίαν εἰς τῆς τροφοῦ τὰς ἀγκάλας ἀπέστρεφε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ τῶν ἐρρυτιδωμένων ἁγίων, ἵνα προσηλώσῃ αὐτοὺς μετὰ κατανύξεως ἐπὶ τῆς Ἁγίας Μαγδαληνῆς, ἡ δὲ ἡμετέρα ἡρωῒς ἡ μέλλουσα εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν στάδιον νὰ διαπρέψῃ οὐδέποτε τετάρτην ἢ παρασκευὴν ἠθέλησε νὰ βυζάξῃ, ἀλλ' ὁσάκις προσεφέρετο αὐτῇ ὁ μαστὸς κατὰ νηστήσιμον ἡμέραν, ἀπέστρεφε τοὺς ὀφθαλμοὺς μετὰ φρίκης. Ἅγια λείψανα, σταυροὶ καὶ κομβολόγια ὑπῆρξαν τὰ πρῶτα αὐτῆς ἀθύρματα. Πρὶν φυτρώσωσιν οἱ ὀδόντες, ἐγνώριζε τὸ Πάτερ ἡμῶν ἀγγλιστί, ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστί, πρὶν δὲ ἀλλάξῃ αὐτούς, ἐβοήθει ἤδη τὸν πατέρα εἰς τὸ ἀποστολικὸν ἔργον, κατηχοῦσα τὰς ὁμήλικας Σαξωνίδας. Μόλις ὀκταέτις ἦτο, ὅτε ἀπέθανεν ἡ μήτηρ αὐτῆς, ἡ καλὴ Γιούθα, καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς μακαρίτιδος ἀπήγγειλεν ἐπικήδειον λόγον, ἀναβᾶσα ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ νεκροθάπτου.

Ἀλλ' ἐνῷ ηὔξανεν ἡ Ἰωάννα κατὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν σοφίαν, ὁ πατὴρ αὐτῆς καταβεβλημένος ὑπὸ τῶν πόνων καὶ τῆς στερήσεως τῆς συντρόφου ᾐσθάνετο τὰς δυνάμεις καθ' ἑκάστην ἐλαττουμένας. Μάτην ἐπε-

καλεῖτο τὸν ἅγιον Γῆνον, ἵνα στερεώσῃ τὸ κλονούμενον βῆμά του, μάτην ἀνῆπτε κηρία εἰς τὴν ἁγίαν Λουκίαν, ἵνα ἀποδώσῃ εἰς τὸν ὀφθαλμόν του τὴν δύναμιν νά διακρίνῃ τὰ γράμματα τοῦ ψαλτηρίου καὶ μάτην παρεκάλει τὸν ἅγιον Φόρτιον, ἵνα ἐνισχύσῃ τὴν φωνήν του· αἱ δὲ χεῖρες αὐτοῦ τόσον ἔτρεμον, ὥστε ἡμέραν τινὰ προσφέρων τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος εἰς τὴν ἡγουμένην τοῦ Μοναστηρίου Βιτερφείλδης, τὴν ὡραίαν Γίσλαν, ἀντὶ νὰ εἰσαγάγῃ αὐτὸ εἰς τὸ ῥοδόχρουν στόμα τῆς παρθένου, ἀφῆκε νὰ καταπέσῃ εἰς τὰ λευκὰ στήθη της, ἅτινα ἡ δούλη αὕτη τοῦ θεοῦ εἶχε πάντοτε γυμνὰ δι' ἰδιαιτέρας ἀδείας τοῦ Πάπα Σεργίου. Τὸ σκάνδαλον ὑπῆρξε μέγα· ἡ μεταλαμβάνουσα ἠρυθρίασεν, αἱ μοναχαὶ ἐκάλυψαν διὰ τῶν χειρῶν τὸ πρόσωπον, οἱ δὲ αὐτόχθονες ἱερεῖς ἀνέκραξαν Ἱεροσυλία! Ἱεροσυλία, ἐπανέλαβον ὡς πιστὴ ἠχὼ αἱ μονάζουσαι παρθένοι, καὶ ὡς Βακχίδες ὁρμήσασαι κατὰ τοῦ δυστυχοῦς γέροντος ἀπέσπασαν τὰ ἱερὰ κοσμήματα καὶ κακῶς ἔχοντα ἔρριψαν αὐτὸν ἔξω τοῦ Μοναστηρίου.

Ἐπὶ δεκαπέντε ἡμέρας ἐπλανᾶτο ὁ ἀτυχὴς ἀπόστολος μετὰ τῆς Ἰωάννας εἰς τὰ μεταξὺ Φραγκφούρτης καὶ Μογουντίας ἄξενα δάση, διανυκτερεύων ὑπὸ τὸ φύλλωμα τῶν δένδρων καὶ συντρώγων βαλάνους μετὰ τῶν χοίρων τῆς Βεσταλίας. Ἀλλ' ἡ τροφὴ αὕτη, ἥτις τοσούτῳ παχεῖς καθιστᾷ τοὺς συντρόφους τούτους τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, κατέστησε μετ' οὐ πολὺ αὐτόν τε καὶ τὴν θυγατέρα ἰσχνοτέρους τῶν ἑπτὰ

σταχύων, οὓς εἶδε κατ' ὄναρ ὁ Φαράω. Μάτην ἐπειράθη ὁ καλόγηρος ν' ἀνανεώσῃ τὸ θαῦμα τοῦ συμπατριώτου αὐτοῦ ἁγ. Πατρικίου, ὅστις δι' ἐπικλήσεώς τινος μετεμόρφωσε τοὺς τρέχοντας εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἰρλανδίας ἀγριοχοίρους εἰς λιπαρὰ χοιρομήρια, καὶ μάτην παρεκάλει τοὺς ἱπταμένους ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς του ἀετούς, ἵνα φέρωσιν αὐτῷ τροφὴν ὡς εἰς τὸν ἅγιον Στέφανον. Ἡ δὲ Ἰωάννα ἀνύψονεν ἐνίοτε ὑγρὰ βλέμματα πρὸς τὸν πατέρα κράζουσα «Πεινῶ!» Ἐν ἀρχῇ μὲν ὁ φιλόστοργος γονεὺς ἀνατείνων τοὺς κατίσχνους βραχίονας εἰς οὐρανὸν ἀπεκρίνετο ὡς ἡ Μήδεια «Τὰς φλέβας μου θέλω ἀνοίξει, ἵνα διὰ τοῦ αἵματός μου σὲ χορτάσω». Ἀλλὰ βαθμηδὸν τοσοῦτον ἐξήρανεν ἡ πεῖνα τὸν λάρυγγα καὶ τὴν καρδίαν του, ὥστε εἰς τοὺς θρήνους τῆς θυγατρὸς ἀπεκρίνετο λακωνικῶς «Πήδα».

Ἡ κίνησις λυχνίας ὡδήγησε τὸν Γαλιλαῖον εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ὡρολογίου, ὁ δὲ πειναλέος μοναχὸς ὡδηγήθη ὑπὸ λευκῆς ἄρκτου εἰς ἀνεύρεσιν νέου πόρου ζωῆς. Ἰδὼν μίαν τῶν πολυμάλλων τούτων θυγατέρων τοῦ πόλου ὀρχουμένην ἐν πανηγύρει καὶ τὸν αὐθέντην αὐτῆς ἀργυρολογοῦντα τοὺς θεατάς, ἐσκέφθη νὰ μεταχειρισθῇ τὴν πρόωρον σοφίαν τῆς Ἰωάννας ὡς ὁ θηριοτρόφος τὴν ὄργησιν τῆς ἄρκτου, ἵνα πορίζηται δι' αὐτῆς τὸν ἐπιούσιον ἄρτον καὶ ζῦθον. Δικαίως ἄρα ἰσχυρίσθη ὁ σοφὸς Ἔρασμος ὅτι πᾶς φρόνιμος δύναται καὶ παρ' ἄρκτου πολλὰ χρήσιμα νὰ μάθῃ. Ἤρξατο λοιπὸν νὰ ἑτοιμάζῃ τὴν θυγατέρα εἰς τὸ νέον ἐπάγγελμα,

στοιβάζων εἰς τὴν δεκαετῆ τῆς κορασίδος κεφαλὴν τὰς φλυαρίας, ὅσας οἱ τότε σοφοὶ ὠνόμαζον Δογματικὴν, Δαιμονολογίαν, Σχολαστικὴν ἢ ἄλλως πως καὶ ἐνέγραφον ἐπὶ μεμβράνης, ἀφ' ἧς ἀπέξεον ὁμηρικοὺς στίχους ἢ ἐπιγράμματα τοῦ Ἰουβενάλη. Ὅτε δὲ ἐνόμισεν αὐτὴν ἱκανῶς προηλειμμένην εἰς τὸν καλὸν τοῦτον ἀγῶνα, ἤρχισε νὰ περιέρχηται τοὺς πύργους καὶ τὰ Μοναστήρια τῆς παχυχλόου Βεσταλίας. Εἰσερχόμενος προσεκύνει ἐδαφιαίως τὸν ἄρχοντα, ηὐλόγει τὴν οἰκοδέσποιναν, ἔτεινε τὰς χεῖρας ἢ τὴν ζώνην πρὸς ἀσπασμὸν τοῖς ὑπηρέταις, εἶτα δὲ ἐτοποθέτει τὴν Ἰωάνναν ἐπὶ τραπέζης καὶ ἤρχιζεν ἡ παράστασις· «Θύγατερ, ἠρώτα αὐτήν, τί εἶναι γλῶσσα; — Ἡ μάστιξ τοῦ ἀέρος. — Τί εἶναι ἀήρ; — Τὸ στοιχεῖον τῆς ζωῆς. — Τί εἶναι ζωή; — Ἡδονὴ τοῖς εὐτυχοῦσι, βάσανον τοῖς πτωχοῖς, θανάτου προσδοκία. — Τί εἶναι θάνατος; — Ἀποδημία εἰς ἀγνώστους ὄχθας. — Τί εἶναι ὄχθη; — Τὸ ὅριον τῆς θαλάσσης. — Τί εἶναι θάλασσα; — Ἡ κατοικία τῶν ἰχθύων. — Τί εἶναι οἱ ἰχθύες; — Τῆς τραπέζης ἀρτύματα. — Τί εἶναι ἄρτυμα; — Κατόρθωμα μαγείρου.

Ἀφοῦ ἐφ' ἱκανὴν ὥραν ἐξηκολούθει ἡ κατ' ἐρωταπόκρισιν ἐπίδειξις γνώσεων παντοδαπῶν, περί τε τὴν θεολογίαν καὶ τὴν μαγειρικὴν, προσεκάλει ὁ πατὴρ τὸν πνευματικὸν τοῦ φρουρίου ν' ἀποτείνῃ εἰς τὴν παιδίσκην δυσκόλους ἐρωτήσεις περὶ οἱουδήποτε κλάδου τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, ἡ δὲ Ἰωάννα ῥίπτουσα τὸ ἄγκιστρον εἰς τὸν ὠκεανὸν τῆς μνήμης της ἀνεῖλκε πάν-

ποτε τὴν κατάλληλον ἀπάντησιν, ἣν ὑπεστήριζε δι' ἐδαφίου τῆς Γραφῆς ἢ τοῦ Ἁγίου Βονιφατίου. Μετὰ τὸ τέλος τῆς συζητήσεως ἐπήδα ἐλαφρῶς ἀπὸ τῆς τραπέζης καὶ λαμβάνουσα τὰς ἄκρας τῆς ποδεᾶς της μεταξὺ τῶν δακτύλων ἐπαρουσίαζεν αὐτὴν ἐν εἴδει δίσκου εἰς ἕκαστον τῶν παρεστώτων, ἐπικαλουμένη διὰ γλυκεροῦ μειδιάματος τὴν μεγαλοδωρίαν των. Οἱ μὲν ἔρριπτον ἐντὸς αὐτῆς χαλκοῦν νόμισμα, οἱ δὲ ἀργυροῦν, ἄλλοι ὠὰ καὶ ἕτεροι μῆλα· ὅσοι δὲ δὲν εἶχον τί νὰ δώσωσιν ἀπέθετον φίλημα ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς ξανθῆς ἱεροδιδασκάλου.

Οὕτω ἔζησαν πέντε ἀκόμη ἔτη, τρώγοντες καθ ἡμέραν καὶ πολλάκις δὶς τῆς ἡμέρας καὶ διανυκτερεύοντες ὁτὲ μὲν ὑπὸ τὰ δρύϊνα φατνώματα ἀρχοντικοῦ πύργου, ὁτὲ δὲ ὑπὸ τὴν ἀχύρινον στέγην δασοφύλακος ἢ κυνηγοῦ. Οἱ χρόνοι καὶ ἡ ἀνάμνησις τῶν παθημάτων εἶχον μετριάσει ὁπωσοῦν τὸν ζῆλον τοῦ ἀποστόλου, ὥστε οὐδένα ἐπεχείρει πλέον ἄκοντα νὰ κατηχήσῃ, οὐδένα ἄνευ τῆς συγκαταθέσεώς του ἐβάπτιζε πλὴν μόνων τῶν νεκρῶν, ὅσους ἀνεύρισκε τὴν ἐπιοῦσαν μάχης παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἄλυος καὶ τοῦ Ῥήνου· καθότι κατὰ τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν γνώμην καὶ εἰς νεκροὺς ἀπονεμόμενον τὸ βάπτισμα ἤνοιγεν αὐτοῖς τὰς οὐρανίους πύλας.

Μετὰ τοσαύτας περιπλανήσεις ἀπεδήμησε τέλος πάντων ὁ πολυπαθὴς γέρων εἰς τὰς ἀγνώστους ἐκείνας ὄχθας, ἀφ' ὧν δὲν ὑπάρχει ἐπιστροφή. Ὁ θάνατος κατέλαβεν αὐτὸν εἰς τὸ κελλίον τοῦ καλοῦ ἐρημί-

του Ἀρκούλφου, ὅστις ἐμόναζε παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ Μαγάνου[1] πλέκων ἐγκώμια εἰς τοὺς ἁγίους καὶ καλάθια εἰς τοὺς ἁλιεῖς. Ἡ Ἰωάννα ἀφοῦ ἔκλεισε τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ πατρός της, ἔθαψεν αὐτὸν βοηθουμένη ὑπὸ τοῦ ἀσκητοῦ παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ, ὑπὸ ἰτέαν, εἰς ἧς τὸ στέλεχος ἐνεχάραξεν ἐπιγραφὴν ἐνθυμίζουσαν τὰς ἀρετὰς τοῦ μακαρίτου. Καταπεσοῦσα ἔπειτα ἡ δύστηνος κόρη ἐπὶ τοῦ χώματος ἐκείνου, τοῦ κρύπτοντος τὸν μόνον αὐτῆς ἐπὶ τῆς γῆς προστάτην, ἀνέμιξεν ὡς ἡ σύζυγος τοῦ Ὀθέλου ἁ λ μ υ ρ ὰ δ ά κ ρ υ α εἰς τὸ κῦμα, ὅπερ ἔβρεχε τοὺς πόδας της. Ἀφοῦ δὲ προσέφερε τὴν εὐσεβῆ ἐκείνην σπονδὴν ἐπὶ τοῦ πατρῴου τάφου, ἀπέμαξε τέλος τοὺς στειρεύσαντας ὀφθαλμούς. Ἡ λύπη, ἣν αἰσθανόμεθα διὰ τὴν στέρησιν φιλτάτου ὄντος, ὁμοιάζει τὴν ἐκρίζωσιν ὀδόντος· σφοδρὸς ὁ πόνος, ἀλλὰ στιγμιαῖος. Μόνοι οἱ ζῶντες προξενοῦσιν ἡμῖν διαρκεῖς λύπας. Τίς ποτε ἔχυσε ἐπὶ τοῦ τάφου ἐρωμένης τὸ ἥμισυ, τὸ ἑκατοστόν, τὸ χιλιοστὸν τῶν δακρύων, ἀφ' ὅσα διὰ τὴν κακίαν της ἔχυνε καθ' ἡμέραν; Ἀφοῦ λοιπὸν ἀπέκλαυσεν ἡ Ἰωάννα, ἔκυψεν ἐπὶ τοῦ ὕδατος, ἵνα δροσίσῃ τοὺς καίοντας ὀφθαλμούς. Πρώτην τότε φορὰν ἐνέβλεψε μετὰ προσοχῆς εἰς τὴν ἐν τῷ ὕδατι εἰκόνα αὐτῆς, τοῦ μόνου εἰς τὸν κόσμον πλάσματος, ὅπερ τῇ ἀπέμενε ν' ἀγαπᾷ. Κύπτοντες καὶ ἡμεῖς ἄνωθεν τοῦ ὤμου της, ἴδωμεν τί ἀντανάκλα τὸ ῥευστὸν ἐκεῖνο κάτοπτρον. Πρόσωπον δεκαεξαετὲς μήλου στρογγυλώτερον, κόμην ξαν-

1) Mein.

θὴν ὡς τῆς Μαγδαληνῆς καὶ ἀκτένιστον ὡς τῆς Μηδείας, χείλη ἐρυθρὰ ὡς πῖλον καρδιναλίου, ὑποσχόμενα ἡδονὰς ἀνεξαντλήτους καὶ στήθη εὔσαρκα ὡς πέρδικος, πάλλοντα ἔτι ὑπὸ τῆς συγκινήσεως. Τοιαύτην ἔβλεπεν ἑαυτὴν ἐν τῷ ὕδατι ἡ Ἰωάννα, τοιαύτην εἶδον κἀγὼ ἐν τῷ χειρογράφῳ τῆς Κολωνίας τὴν εἰκόνα της. Ἡ ὀπτασία ἐκείνη ἐπράϋνεν ὁπωσοῦν τῆς ἡρωΐδος μου τὸν πόνον, ἥτις ἁπλωθεῖσα ἐπὶ τῆς χλόης καὶ στηρίξασα ἐπὶ τῆς χειρὸς τὴν κεφαλὴν ἤρξατο νὰ σκέπτηται πῶς ἤθελε μεταχειρισθῇ τὸ κάλλος καὶ τὴν σοφίαν της· ἂν ἤθελεν ἐνδυθῇ ῥάσον ἢ ἀναζητήσει ἄλλον ἀντὶ τοῦ πατρὸς προστάτην. Ἀφοῦ ἐφ' ἱκανὴν ὥραν ἐρέμβασεν ἔξυπνος νικηθεῖσα ὑπὸ τοῦ καύσωνος καὶ βαυκαλωμένη ὑπὸ τῶν τεττίγων ἀπεκοιμήθη ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν δένδρων, ἅτινα προεφύλαττον αὐτὴν ἀπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου καὶ τὰ βλέμματα τῶν περιέργων.

Ἀγνοῶ ἂν εἶχεν ἀναγνώσει καὶ τὸν Λουκιανὸν ἡ Ἰωάννα, ἀλλ' ἅμα ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμούς, εἶδε κἀκείνη ὄνειρον ὡς τοῦ Σαμοσατέως. Δύο γυναῖκες ἐφάνησαν αὐτῇ ἐξερχόμεναι τοῦ ὕδατος. Ἡ μὲν τούτων εἶχε γυμνὰ τὰ στήθη, ἄνθη ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ μειδίαμα ἐπὶ τῶν χειλέων, ἡ δὲ μαῦρον ῥάσον, σταυρὸν ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ κατάνυξιν ἐπὶ τοῦ προσώπου. Ἀμφότεραι ἦσαν ὡραῖαι, ἀλλὰ τῆς μὲν τὸ κάλλος ἐνεθύμιζεν εὐθύμους ἑορτὰς ποτηρίων συγκρούσεις καὶ χορευτῶν ποδοκρουσίαν, τῆς δὲ τὸ ὑγρὸν βλέμμα τὰς μυστηριώδεις τῶν κοινοβίων ἀπολαύσεις, ἀθόρυβα

συμπόσια καὶ σιγαλὰ φιλήματα. Ἐκείνης μὲν ἤθελέ τις ἐπιθυμήσῃ νὰ ἐναγκαλισθῇ τὴν ὀσφὺν εἰς θορυβώδη αἴθουσαν χοροῦ, ὑπὸ τὰ βλέμματα πλήθους θεατῶν καὶ τὴν λάμψιν μυρίων λαμπάδων, πρὸ ταύτης δὲ νὰ γονυπετήσῃ ἐντὸς σιωπηλοῦ κελλίου εἰς τὸ ἀμφίβολον φῶς λυχνίας κρεμαμένης πρὸ τῆς εἰκόνος Ἁγίου.

Ὅτε ἐπλησίασαν, προτρέξασα ἡ πρώτη, «Ἰωάννα», εἶπε, συμπλέκουσα θωπευτικῶς τοὺς δακτύλους εἰς τοὺς ξανθοὺς τῆς ἡρωΐδος μας πλοκάμους, «σὲ εἶ-
» δον διστάζουσαν ἂν ἤθελες προτιμήσει τοῦ κόσμου
» τὰς ἀπολαύσεις ἢ τοῦ μοναστηρίου τὴν ἡσυχίαν καὶ
» εὐθὺς ἔδραμον, ἵνα ὁδηγήσω τὸ ἄπειρον βῆμά σου
» εἰς τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας τὴν ὁδόν. Εἶμαι ἡ ἁγία
» Ἴδα· οὐδενὸς ἔμεινα ἄγευστος τοῦ κόσμου τῶν ἀγα-
» θῶν· ἀπήλαυσα δύο συζύγους, τρεῖς ἐραστὰς καὶ
» ἑπτὰ τέκνα, πολλὰς ἐκένωσα φιάλας καλοῦ παραρ-
» ρηνίου οἴνου, πολλὰς διῆλθον φαιδρὰς ἀΰπνους νύ-
» κτας· τοὺς ὤμους μου ἔδειξα εἰς ὅλον τὸν κόσμον,
» τὴν χεῖρά μου ἔτεινα εἰς ὅλα τὰ χείλη, τὴν μέσην
» μου ἔσφιγξαν ὅσοι ἤξευρον χορὸν καὶ ἐν τούτοις συν-
» δοξάζομαι καὶ συμπροσκυνοῦμαι μετὰ τῶν Ἁγίων.
» Ἀπήλαυσα δὲ καὶ τοῦτο φαγοῦσα καλοὺς ἰχθύας
» τὴν τεσσαρακοστήν, ῥίψασα τὰ ψυχία τῆς τραπέ-
» ζης μου εἰς τὰ ἀδδηφάγα στόματα τῶν ἱερέων καὶ
» τὰς παλαιάς μου ἐσθῆτας δωρήσασα εἰς τὰ ἀγάλ-
» ματα τῆς Παναγίας. Τοιοῦτον καὶ εἰς σέ, ἂν ἀκού-
» σῃς τὰς συμβουλάς μου, ὑπόσχομαι μέλλον. Εἶσαι
» πτωχή, ἄστεγος καὶ ῥακενδῦτις· ἀλλὰ κἀγὼ πρὶν

» γείνω σύζυγος τοῦ κόμητος Ἐκβέρτου, ἐφύσων τὸν » χειμῶνα εἰς τὰ δάκτυλά μου, κἀγὼ μόνην περιουσίαν εἶχον τὰ κόκκινά μου χείλη δι' ὧν ἀπέκτησα » πλοῦτον, τιμὰς καὶ ἁγιότητα. Θάρσει, λοιπὸν, ξανθή μου Ἰωάννα. Εἶσαι ὡραία ὡς ἄνθος λειμῶνος, » σοφὴ ὡς βίβλος τοῦ Ἰνκμάρου, πανοῦργος ὡς ἀλώπηξ τοῦ Μαύρου δάσους. Διὰ τούτων δύνασαι ν' ἀποκτήσῃς πᾶν ὅ,τι εὐφρόσυνον ἔχει ὁ βίος. Ἀλλὰ βάδισον τὴν πεπατημένην ὁδὸν καὶ ἄφες εἰς τοὺς μωροὺς τὰς ἀκρωρείας. Εὑρὲ σύζυγον, ἵνα σοὶ δώσῃ τὸ » ὄνομά του καὶ ἱσπανικὰ σανδάλια, ἔχε ἐραστὰς ἵνα » ἀσπάζωνται τὰ σανδάλια ταῦτα, ἔχε τέκνα ἵνα παρηγορῶσι τὸ γῆράς σου, ἔχε, ἂν θέλῃς, καὶ σταυρὸν, » ἵνα ὑπ' αὐτὸν καταφεύγῃς, ὁσάκις βαρυνθῇς τοὺς » ζῶντας ἢ σὲ βαρυνθῶσιν ἐκεῖνοι. Μόνη ἡ ὁδὸς αὕτη » ἄγει εἰς τὴν εὐτυχίαν· αὐτὴν ἠκολούθησα ἐπὶ τριάκοντα ἔτη ἐν μέσῳ ἀνθέων, συμποσίων, ἵππων καὶ » ᾀσμάτων, περικυκλουμένη ὑπὸ συζύγου, ὅστις μ' ἠγάπα, ὑπὸ ἐραστῶν ἀνυμνούντων τὸ κάλλος μου καὶ » ὑπηκόων εὐλογούντων τὸ ὄνομά μου· ὅτε δὲ ἦλθε τὸ » πεπρωμένον τέλος, ἐξέπνευσα ἐπὶ κλίνης πορφυρᾶς, » μεταλαβοῦσα διὰ χειρὸς Ἀρχιεπισκόπου καὶ ὑπὸ τῶν » τέκνων μου ὑποστηριζομένη. Νῦν δὲ ἀφόβως περιμένω τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως ὑπὸ καλλιμάρμαρον » πλάκα, ὅπου αἱ ἀρεταί μου εἶναι μὲ χρυσᾶ γράμματα » κεχαραγμέναι».

Οὕτω ὡμίλησεν ἡ ἁγία Ἴδα· τοιαύτας φρονίμους συμβουλὰς ψιθυρίζουσι καὶ σήμερον εἰς τὸ οὖς τῶν θυ-

γατέρων αἱ πολύπειροι μητέρες, ἐμπνέουσαι αὐταῖς σωτήριον πρὸς τὰς ἀηδίας τῶν μυθογράφων ἀποστροφήν. Ἀφοῦ δὲ ἐξετύλιξεν ἐκείνη εἰς τὰ ὄμματα τῆς κορασίδος τὸ ἀπαστράπτον κομβολόγιον τῶν κοσμικῶν ἡδονῶν, προσῆλθεν ἡ ῥασοφόρος αὐτῆς σύντροφος καὶ διὰ φωνῆς ῥεούσης ἡ σ υ χ ῇ, ὡς ἡ πηγὴ τοῦ Σιλωάμ, ἤρξατο νὰ λέγῃ.

«Ἐγὼ δὲ, Ἰωάννα, εἰμὶ ἡ ἁγία Λιόξβα, τέκνον ὡς » καὶ σὺ τῆς Βρεταννίας, ἐξαδέλφη τοῦ προστάτου τῆς » χώρας ταύτης Ἁγίου Βονιφατίου καὶ φίλη τοῦ ὑπὸ » τὸ χῶμα τοῦτο ἀναπαυθέντος πατρός σου.

» Τίνα εἶναι τοῦ κόσμου τ' ἀγαθὰ, ἤκουσας παρὰ » ταύτης. Ἀναμίξασα γάμους, μητρότητας, ἔρωτας » καὶ ἵππους κατεσκεύασε δι' αὐτῶν ἐπίχρυσον κατα» πότιον, ὅπερ σοὶ ἐπέρριψεν, ὡς οἱ ἁλιεῖς τὸ δόλωμα » εἰς τοὺς ἰχθύας. Ἀλλ' οὔτε τὴν τιμὴν οὔτε τὰ ἐλατ» τώματα τοῦ ἐμπορεύματος σοὶ εἶπεν ἡ εὐσυνείδητος » αὕτη μεσίτρια. Ἐρώτησον αὐτὴν πόσα διὰ τὰς ὕβρεις » τοῦ συζύγου ἔχυσε δάκρυα, πόσα διὰ τὴν ἀπιστίαν » ἐραστοῦ, πόσα ἐπὶ τῆς κοιτίδος ἀσθενοῦντος τέκνου, » πόσα πρὸ τοῦ κατόπτρου, ὅτε ἀντὶ κρίνων καὶ ῥόδων » ὠχρότης καὶ ῥυτίδες ἀντανακλῶντο. Οὔτε φανατι» καὶ οὔτε ἀνόητοι ἦσαν αἱ πρῶται ἐκεῖναι παρθένοι, » αἵτινες ἀπολακτίσασαι τὸν κόσμον ἐζήτησαν ἡσυ» χίαν ὑπὸ τὴν στέγην Μοναστηρίου· ἀλλ' ἐγνώριζον » ὅτι οἱ γάμοι πλήθουσιν ἀνίας, ἤκουσαν τὰς κραυγὰς » τῶν γυναικῶν, ὅτε ἔτικτον ἢ ἐξυλοκοποῦντο ὑπὸ » τοῦ συζύγου, εἶδον τὰς γαστέρας αὐτῶν, ἐξοιδημέ-

» νας καὶ τὰ στήθη των γάλακτος ἀποστάζοντα, ἐμέ-
» τρησαν δὲ καὶ τὰς ῥυτίδας, ὅσας αἱ ἀγρυπνίαι καὶ
» οἱ πόνοι ἔσκαψαν ἐπὶ τοῦ μετώπου των. Τὸ ἀηδὲς
» θέαμα ἀζώστου, ἐγκυμονούσης ἢ θηλαζούσης γυναι-
» κὸς ὤθησεν ἡμᾶς εἰς τὰ μοναστήρια, καὶ οὐχὶ Ἀγ-
» γέλων ὀπτασίαι ἢ ὀρέξεις ξηροῦ ἄρτου, ὡς διηγοῦν-
» ται οἱ χρονόληροι ἁγιογράφοι. Ἐκεῖ εὕρομεν ἀνεξαρ-
» τησίαν καὶ ἀνάπαυσιν ὑπὸ σκιερὰ κελλία, ὅπου οὔτε
» τέκνων κραυγαὶ οὔτε αὐθέντου ἀπαιτήσεις οὔτε μέ-
» ριμνα οἱαδήποτε διακόπτει τὴν ἡσυχίαν μας. Ἀλλ'
» ἵνα μὴ ἔρημος ὁ κόσμος καταντήσῃ, ἵνα μὴ αἱ γυ-
» ναῖκες τρέξωσιν ἀθρόαι εἰς τὰ κοινόβια, διεσπείραμεν
» ἀλλοκότους περὶ τοῦ βίου ἡμῶν φήμας, ὅτι διανυ-
» κτερεύομεν γονυπετεῖς, ἐπὶ ψυχρῶν μαρμάρων, πο-
» τίζομεν ῥάβδους μέχρις οὗ ἀνθίσωσι, κοιμώμεθα ἐπὶ
» στάκτης καὶ μαστιγοῦμεν τὸ σῶμα ἀνηλεῶς. Οὕτω
» καὶ οἱ κιβδηλοποιοὶ, ἵνα ἀπομακρύνωσι τοὺς περιέρ-
» γους, διαδίδουσιν ὅτι φάσματα φρικαλέα καὶ βρυκό-
» λακες κακοποιοὶ συχνάζουσι τὰ σπήλαια, ὅπου χαλ-
» κεύεται ὁ νόθος χρυσός. Μὴ φοβηθῇς οὔτε τὸ ἐπώ-
» νυμον τοῦ ἁγίου Παχωμίου π α ξ ι μ ά δ ι ο ν, τὸ
» ὁποῖον μόνον αἱ ἀνόητοι τρώγουσιν, οὔτε τὸν νυκτε-
» ρινὸν κώδωνα, ὅστις τὰς εὐήθεις μόνον ἐξυπνᾷ, οὔτε
» τοῦ ἐνδύματος ἡμῶν τὴν πενιχρότητα· ἰδὲ τί ὑπὸ
» τὸ τραχὺ τοῦτο ὕφασμα ὑποκρύπτεται».

Ταῦτα λέγουσα ἀπετίναξεν ἡ Ἁγία Λιόβα ἀπὸ τῶν ὤμων τὸ ῥάσον καὶ ἐφάνη ἐνδεδυμένη ἀράχνινον χιτῶνα τῆς Κέω, ἀ έ ρ α ἐ ξ υ φ α σ μ έ ν ο ν, ὡς ὠνό-

μαζον τοὺς τοιούτους οἱ ποιηταὶ, ὑπὸ τὸν ὁποῖον τὸ σῶμα αὐτῆς ἔλαμπεν ὡς γενναῖος οἶνος ὑπὸ κρύσταλλον τῆς Βοημίας, Κύψασα εἶτα εἰς τὸ οὖς τῆς κοιμωμένης «Ἰωάννα», ἐξηκολούθησεν, ἀπαλύνουσα ἔτι μᾶλλον τὴν φωνὴν «σοὶ ὑπεσχέθη καὶ ἡδονὰς ἡ ἀντί» ζηλός μου αὕτη· ἀλλ' ἐρώτησον αὐτὴν ἂν, περικυ» κλουμένη ὑπὸ κακοβούλων βλεμμάτων ἀμιγῆ ᾐσθά» νετο ἡδυπάθειαν, ὅτε παρεδίδετο εἰς τὸν ἐραστὴν, » τείνουσα τὸ οὖς οὐχὶ εἰς τοὺς γλυκεῖς λόγους του, » ἀλλ' εἰς πάντα περὶ αὐτὴν θόρυβον, καὶ κάτωχρος » αὐτὸν ἀπωθοῦσα, ὁσάκις ἔτριζε θύρα ἢ ἐκινεῖτο φύλ» λον. Εἶδές ποτε γαλῆν ἀναβᾶσαν ἐπὶ τραπέζης καὶ » πίνουσα τοῦ αὐθέντου τὸ γάλα; λοξὰ τὰ βλέμματα » αὐτῆς, ἀνήσυχα τὰ ὦτα, ὀρθαὶ αἱ τρίχες ὑπὸ τοῦ » φόβου καὶ ἕτοιμοι οἱ πόδες εἰς φυγήν. Οὕτω γεύον» ται καὶ αἱ κοσμικαὶ αὗται δέσποιναι τοῦ ἀπηγορευ» ομένου καρποῦ. Ἡμεῖς δὲ οὔτε ὑπὸ φροντίδων οὔτε » ὑπὸ κατασκόπων περικυκλούμεναι ἀλλ' ὑπὸ τοίχων » ὑψηλῶν καὶ δασῶν πολυδένδρων, τὴν μὲν ἡμέραν » δαπανῶμεν διαλεγόμενοι ὡς οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι » περὶ ἡδονῆς, ὁπόταν δὲ σημάνῃ ἡ ὥρα αὐτῆς, ἀπο» συρόμεθα εἰς τὰ ἥσυχα ἡμῶν κελλία, ὅπου ἐν σιω» πῇ καὶ κατανύξει προετοιμαζόμεθα εἰς τὴν ἀπόλαυ» σιν ὡς οἱ ἱππόται εἰς τὴν μονομαχίαν. Βυθίζουσαι » εἰς χλιαρὰ ἀρώματα τὸν τριχόσακκον τοῦτον[1], ὃν » οἱ ἀνόητοι νομίζουσιν ὄργανον κακοπαθείας, τρίβο» μεν δι' αὐτοῦ τὸ σῶμα μέχρις οὗ καταστῇ ὑπέρυθρον

1) Κιλίκιον.

» ὡς ῥόδον εὐαίσθητον εἰς πᾶσαν πρόσψαυσιν ὡς ἵπ-
» πος εἰς τὸν πτερνιστῆρα, λύομεν τὴν κόμην, καλύ-
» πτομεν τὰς ἁγίας εἰκόνας καὶ κατακλινόμεναι τὸν
» μὲν χειμῶνα παρὰ τὴν λάμψιν εὐθύμου πυρὰς, τὸ
» δὲ θέρος πλησίον ἀνοικτοῦ παραθύρου, ἀκροώμεναι
» τὸ ᾆσμα τῆς ἀηδόνος ἢ ψιθυρίζουσαι τὸ Ἆσμα ᾀ-
» σμάτων, παραδιδόμεθα εἰς μειλίχια ὄνειρα, μέχρις
» οὗ ἠχήσωσιν εἰς τὸν διάδρομον τὰ σανδάλια τοῦ ἐρ-
» χομένου, ἵνα τὰ ὀνείρατα ταῦτα ἐνσαρκώσῃ. Οἱ
» ἀνατολῖται ἐφεῦρον τὰ διπλᾶ μοναστήρια, ὅπου οἱ
» θεράποντες τοῦ Ὑψίστου καὶ αἱ νύμφαι τοῦ Χριστοῦ
» οἰκοῦσιν ὑπὸ τὴν αὐτὴν στέγην, ὑφ' ἑνὸς χωριζόμε-
» νοι τοίχου, ἀλλ' ἡμεῖς ἐτελειοποιήσαμεν τῶν Ἑλλή-
» νων τὴν ἐφεύρεσιν, ἀνοίξασαι εἰς τοὺς τοίχους τού-
» τους ὀπὰς, δι' ὧν ἀθορύβως καὶ ἀκινδύνως δεχόμεθα
» τοὺς ἐν ἁγίῳ Βενεδίκτῳ ἀδελφούς. Πρῶται ἡμεῖς
» ἐκαλλιεργήσαμεν εἰς τοὺς κήπους τῶν κοινοβίων τὸ
» ἡδύπνουν πήγανον, τὸ ὁποῖον ἀπαλλάττει ἀπὸ τῶν
» κόπων τῆς μητρότητος, τὴν βαρύοσμον ἐρείκην, ἥ-
» τις καθιστᾷ ἀκόρεστα τὰ χείλη, καὶ τὴν ὀξεῖαν κνί-
» δα, ἐξ ἧς οἱ ἡμέτεροι ἐρασταὶ ἀρύονται νέας ἀεί-
» ποτε δυνάμεις, ὡς ὁ Ἀνταῖος ἐκ τῆς γῆς.

» Ἀλλὰ μὴ νομίσῃς, Ἰωάννα, ὅτι πάντοτε ἐντὸς
» τεσσάρων τοίχων περιορίζομεν τὸν βίον καὶ εἰς τοι-
» αύτας ἀπολαύσεις τὴν εὐδαιμονίαν. Ἐνίοτε ἡ πλῆ-
» ξις ἐπέρχεται ἐν μέσῳ τῆς τρυφῆς· ὁ δρόμος τοῦ
» ἡλίου φαίνεται ἡμῖν βραδὺς διὰ τῶν κιγκλίδων τοῦ
» κελλίου, οἱ δὲ θωρακοφόροι ἱππόται προτιμώτεροι τῶν

» καλογήρων. Προφασιζόμεναι τότε εὐσεβῆ ἀποδημίαν » εἰς τάφον ἁγίου, περιερχόμεθα τὸν κόσμον, ἐμβαί» νουσαι εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ τὰς καλύβας, τὰ θέα» τρα καὶ τὰ λουτρὰ καὶ πανταχοῦ εὑρίσκουσαι φιλό» φρονα ὑποδοχὴν, ἀγκάλας ἀνοικτὰς καὶ μέτωπα » προσκλινῆ. Ὅτε μετέβην εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ αὐτο» κράτορος Καρόλου ἑωρτάζοντο κατ' αὐτὴν ἐκείνην » τὴν ἑσπέραν οἱ γάμοι αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἰλδεγάρ» δης. Κόμητες, δέσποιναι, ἱππόται καὶ ἱεράρχαι συνω» θοῦντο ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ ἐν Ἀκυϊσγράνῳ ἀνακτό» ρου. Οἱ ῥαψῳδοὶ ἔψαλλον τοὺς ἄθλους τοῦ τροπαι» ούχου νυμφίου, οἱ μῖμοι καὶ αἱ ὀρχηστρίδες ἐκίνουν » εἰς γέλωτα δι' ἀλλοκότων μορφασμῶν, οἱ κύβοι κα» τεκυλίοντο καὶ ὁ οἶνος ἐκυκλοφόρει ἐντὸς ἀργυρο» χείλων ποτηρίων. Ἀλλ' ἅμα τὸ μαῦρον μου ῥάσον » ἐφάνη παρὰ τὴν φλιὰν τῆς θύρας, ἅμα τὸ ὄνομά » μου, «Λιόβδα ἡ ἡγουμένη! Λιόβδα ἡ ἁγία!» ἤχη» σεν ἐν τῇ αἰθούσῃ, πάντες ἀφῆκαν κύβους, ποτήρια » καὶ γυναῖκας, ἵνα ἐνατενίσωσιν εἰς ἐμέ. Οἱ μὲν ἠσπά» ζοντο τὰ ἄκρα τῆς ζώνης, οἱ δὲ τῶν ποδῶν μου τὰ » ἴχνη, μόνος δὲ ὁ αὐτοκράτωρ τὰς χεῖρας. Ἡ τριχίνη » μου ἐσθὴς ἐπεσκίασε καὶ τῆς μετάξης καὶ τῶν ἀδα» μάντων καὶ τῶν ἐψιμμυθιωμένων παρειῶν καὶ τῶν » γυμνῶν ὤμων τὴν λάμψιν· μεταξὺ δὲ τοῦ γονυπε» τοῦς ἐκείνου πλήθους διέκρινα τὸν δεκαοκταετῆ Ῥο» βέρτον, ὅστις ἀνύψου πρὸς ἐμὲ κάθυγρα βλέμματα » καὶ ἡνωμένας χεῖρας, ἀπλήστως ἀναζητῶν τὸ πρόσ» ωπόν μου ὑπὸ τὴν καλύπτραν. Ἀφοῦ ἐτελείωσεν ἡ

» ἑορτή, ὡδηγήθην ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς
» τὸν λαμπρότερον τῶν ἀνακτόρων κοιτῶνα, κοινω-
» νοῦντα μετὰ τοῦ κήπου διὰ ὑελοφράκτου θύρας. Ἐ-
» ξυπνήσασα περὶ μέσην νύκτα ἤνοιξα τὴν θύραν ἐ-
» κείνην, ἵνα μετριάσω τὴν ὀσμὴν τῆς ἀλόης καὶ τῆς
» σμύρνας, δι' ὧν αἱ ἀδελφαὶ τοῦ Καρόλου εἶχον ἀρω-
» ματίσει τὸν θάλαμον πρὸς τιμήν μου, καὶ ἀντικρύ
» μου εἶδον καθήμενον ὑπὸ μηλέαν τὸν Ῥοβέρτον, στη-
» ρίζοντα ἐπὶ τῶν γονάτων τοὺς βραχίονας καὶ ἐπ'
» αὐτῶν τὴν ἔφηβον κεφαλήν του, τοὺς δὲ ὀφθαλμοὺς
» ἀπλήστως εἰς τὸ παράθυρόν μου προσηλοῦντα. Ὅτε
» μὲ εἶδεν, ἠγέρθη, ἔντρομος, ἵνα φύγῃ, ἀλλὰ δι' ἐλα-
» φροῦ νεύματος προσεκάλεσα αὐτὸν νὰ εἰσέλθῃ. Ἀνα-
» σκιρτήσας τότε δι' ἑνὸς πηδήματος εὑρέθη πρὸ ἐμοῦ
» γονυπετής, ἀλλ' οὔτε νὰ μὲ ἐγγίσῃ οὔτε λέξιν νὰ
» προφέρῃ, οὔτε τοὺς ὀφθαλμοὺς νὰ σηκώσῃ ἐτόλμα ὁ
» δυστυχὴς νεανίας. Ὅτε δὲ παραμερίσασα τὴν μα-
» κρὰν κόμην του ἐπέψαυσα διὰ τῶν χειλέων τὸ μέ-
» τωπόν του, φοβούμενος μὴ ἠπατᾶτο ὑπὸ φάσματος
» νυκτερινοῦ ἐψηλάφῃ τὴν ἐσθῆτα, τὰς χεῖρας καὶ
» τὴν λυτὴν κόμην μου ἵνα πεισθῇ ὅτι ἤμην ἐγώ, ὅτι
» τὴν ἁγίαν Λιόββαν εἶχεν ἡμίγυμνον καὶ μειδιῶσαν
» ἐνώπιον αὐτοῦ. Τίς τῶν τοῦ κόσμου δεσποινῶν ἠξι-
» ώθη ποτε τοιαύτης λατρείας καὶ τίνος τὰ χείλη εἰς
» τὴν τοιαύτην εὐγνώμονα ἔκστασιν ἐβύθισαν τὸν
» ἐραστήν;

» Δύο ὁλοκλήρους μῆνας ἔμεινα εἰς τοῦ Καρόλου
» τὴν αὐλήν· ὅτε δὲ χορεσθεῖσα συμποσίων, χειρασπα-

» σμῶν καὶ θορύβου ἀπεχαιρέτησα τὰ φιλόξενα ἐκεῖνα » ἀνάκτορα, αὐτὸς ὁ Αὐτοκράτωρ ἐκράτησε τῆς ὄνου » μου τὸν χαλινόν, ἡ αὐτοκράτειρα καὶ αἱ ἡγεμονίδες » μὲ καθικέτευον μετὰ δακρύων νὰ μείνω, ὁ δὲ Ῥοβέρ- » τος ἀπέσπα τὰς τρίχας ὑπὸ τῆς ἀπελπισίας. Τοιοῦ- » τον καὶ εἰς σὲ ὑπόσχομαι βίον, Ἰωάννα· ἀμιγεῖς πό- » νου ἡδονὰς ἀντὶ τῶν ἀμφιβόλων τοῦ κόσμου ἀπο- » λαύσεων, ἀνεξαρτησίαν ἀντὶ δουλείας, ῥάβδον Ἡγου- » μένης ἀντὶ ἠλακάτης καὶ τὸν Ἰησοῦν ἀντὶ θνητοῦ » συζύγου. Ἤκουσας τὴν Ἴδαν συνηγοροῦσαν ὑπὲρ τοῦ » γάμου, ἤκουσας καὶ ἐμὲ ὑπὲρ τοῦ μοναστηρίου, με- » ταξὺ αὐτῆς καὶ ἐμοῦ ἔκλεξον ἤδη Ἰωάννα».

Ἡ ἐκλογὴ δὲν ἦτο δύσκολος, ἀλλὰ καὶ διὰ κλειστῶν ὀφθαλμῶν ἠδύνατο νὰ γείνῃ. Διὸ οὐδόλως διστάσασα ἡ κοιμωμένη ἡρωῒς ἔτεινεν ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας εἰς τὴν εὔγλωττον ῥασοφόρον, ἐνῷ ἡ σύντροφος αὐτῆς κατησχυμένη καὶ οὐδὲν ἔχουσα ἀντιπεῖν διελύετο εἰς καπνόν, ὡς οἱ γυναικόμορφοι ἐκεῖνοι δαίμονες οἵτινες διέκοπτον τὰς εὐσεβεῖς μελέτας τοῦ ἁγίου Παχωμίου, παρενθέτοντες λευκὰ στήθη ἢ κόκκινα χείλη μεταξὺ τῶν ὀφθαλμῶν του καὶ τοῦ εὐχολογίου. Ἡ δὲ ἁγία Λιόβδα, ἀσπασθεῖσα τὴν νέαν προσήλυτον ἐπὶ τῆς παρειᾶς, προσέθηκε περιχαρής, «Ἵνα πεισθῶ » ὅτι ἡ πρὸς τὸν μοναστικὸν βίον προαίρεσίς σου εἶναι » εἰλικρινής, δὲν σοὶ εἶπον ὁποῖον σοὶ ἐπεφύλατ- » τον τρισένδοξον μέλλον, ὁποίαν ἀτίμητον ἀμοι- » βήν. Ἡ Σεμίραμις ἐγένετο βασίλισσα τῶν Ἀσσυ- » ρίων, ἡ Μοργάνη τῶν Βρεταννῶν καὶ ἡ Βαθίλδη

» τῆς Γαλλίας. Ἀλλὰ σὺ ἰδὲ τί θέλεις γείνει, Ἰω-
» άννα! »

Παράδοξος τότε ὀπτασία, ὄνειρον ἐν ὀνείρῳ, ἐθάμβωσε τὴν ἡμετέραν ἡρωΐδα. Ἐφάνη ὅτι ἐκάθητο ἐπὶ θρόνου τόσῳ ὑψηλοῦ, ὥστε ἡ κεφαλὴ αὐτῆς, ὑπὸ τριπλοῦ κοσμουμένη διαδήματος, ἤγγιζε τὰ νέφη, λευκὴ περιστερὰ ἵπτατο περὶ αὐτὴν δροσίζουσα διὰ τῶν πτερύγων, πολὺς δὲ λαὸς συνωθεῖτο περὶ τοὺς πόδας τοῦ θρόνου γονυπετῶν· τινὲς τούτων ἔπαλλον ἀργυρᾶ θυμιατήρια, ὧν οἱ ἀτμοὶ συνεπυκνοῦντο περὶ αὐτὴν εἰς εὔοσμα νέφη, καὶ ἄλλοι ἀναβαίνοντες ἐφ᾽ ὑψηλῶν κλιμάκων ἠσπάζοντο εὐσεβῶς τοὺς πόδας της.

Ἔτυχέ ποτε, καλέ μου ἀναγνῶστα, νὰ ὀνειρευθῇς ὅτι σὲ ἀπαγχονίζουσιν ἢ ὅτι ἀπὸ μέρους ὑψηλοῦ πίπτεις εἰς βάραθρον ἀκαταμέτρητον; Καθ᾽ ἣν στιγμὴν σφίγγει τὸν τράχηλον τὸ σχοινίον ἢ μέλλει τὸ σῶμά σου νὰ συντριβῇ, ἐξυπνᾷς καὶ εὑρίσκεσαι ἐντὸς θερμῆς κλίνης, ἔχων τὸν νυκτικὸν πῖλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ τὸν κύνα σου παρὰ τοὺς πόδας. Οὐδὲν γλυκύτερον τῆς ἐγέρσεως ἐκείνης· ψηλαφεῖς τὰ μέλη σου καὶ ἀγάλλεσαι εὑρίσκων αὐτὰ σῶα, ἀνοίγεις ἔπειτα τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὸ παράθυρον, ἵνα μὴ σ᾽ ἐπισκεφθῇ πάλιν ὁ κακὸς ὄνειρος. Ἀλλ᾽ ἂν ἔτυχε νὰ ἴδῃς ὄνειρον καλὸν, ὅτι ἀνεῦρες τὴν φιλοσοφικὴν λίθον ἢ γυναῖκα φρόνιμον, καὶ ἐξυπνήσῃς καθ᾽ ἣν στιγμὴν ἥπλονες τὴν χεῖρα εἰς τὰ χιμαιρικὰ ταῦτα κειμήλια, τότε ὅλα σοὶ φαίνονται δυσάρεστα καὶ ἀηδῆ. Ἀπωθῶν τὴν ὀχληρὰν πραγματικότητα βυθίζεις τὴν κεφαλὴν ὑπὸ τὸ ἐφάπλωμα, ζη-

τῶν παντὶ τρόπῳ νὰ συλλάβῃς καὶ πάλιν τὰ φεύγοντα ἐκεῖνα φαντάσματα. Τοιοῦτόν τι ᾐσθάνθη καὶ ἡ Ἰωάννα ὅτε, ἐξυπνήσασα μετὰ τὴν γοητευτικὴν ἐκείνην ὀπτασίαν εὑρέθη ἄπορος, ἀπροστάτευτος καὶ μόνη πλησίον τοῦ νεοσκάπτου τάφου τοῦ πατρός της. Ὁ φιλόξενος Ἀρκοῦλφος προσῆλθε μετ' ὀλίγον, ἵνα προσφέρῃ τῇ ὀρφανῇ παραμυθίαν καὶ τροφήν· ἀλλ' αὕτη καὶ τὰς παρηγορίας καὶ τὰ ἀνάλατα χόρτα ἀπωθήσασα τοῦ καλοῦ ἀσκητοῦ, «Ποῖον εἶναι, ἠρώτησε, τὸ πλησιέστερον μοναστήριον;» — «Τὸ τῆς Ἁγ. Βλιθρούδης ἐν Μοσχάβῃ», ἀπεκρίθη ἔκπληκτος ὁ γέρων, τείνων τὸν τρέμοντα δάκτυλον πρὸς ἀνατολάς. — «Εὐχαριστῶ», ἀπήντησεν ἡ Ἰωάννα, καὶ σφίγξασα τῆς ἐσθῆτος τὸν ζωστῆρα ἠκολούθησε τὴν ὑποδειχθεῖσαν διεύθυνσιν, σπεύδουσα εἰς κατάκτησιν τῶν ἀγαθῶν, ἅτινα ὑπεσχέθη αὐτῇ ἡ ἁγία Λιόββα. Ὁ δὲ εὐσεβὴς ἐρημίτης, βλέπων αὐτὴν μεγάλοις βήμασιν ἀπομακρυνομένην, κατέγραψεν εἰς τὸ ἡμερολόγιον ὅτι διὰ τῶν παρακλήσεων αὐτοῦ τὰ ἐπισκιάζοντα τὸ ἐρημητήριόν του δένδρα ἀπέκτησαν τὴν ἰδιότητα τοῦ νὰ ἐμπνέωσιν ἀκράτητον πρὸς τὸν μοναστικὸν βίον ὁρμὴν εἰς πάντα ὑπὸ τὴν σκιὰν αὐτῶν ἀναπαυόμενον.

Ἡ Ἰωάννα, ἥτις ἐν τῇ ἀνυπομονησίᾳ αὐτῆς οὐδὲ περὶ τῆς ὁδοῦ ἐφρόντισεν ἀκριβῶς νὰ ἐρωτήσῃ, ἐν ὅσῳ μὲν ὁ δρόμος ἠνοίγετο εὐθὺς ἐνώπιόν της ἔτρεχεν ὡς διωκομένη ἔλαφος· ἀλλὰ περιπλεχθεῖσα μετ' οὐ πολὺ εἰς στενὰς ἀτραποὺς καὶ ἀδιέξοδα μονοπάτια κατέπεσε τέλος ὡς ἡ Δήμητρα παρὰ τὸ χεῖλος φρέατος, ἵνα πίῃ καὶ σκεφθῇ περὶ τοῦ πρακτέου. Ἐν τούτοις ἡ νὺξ ἐξηπλοῦτο ἀσέληνος καὶ ζοφερὰ ἐπὶ τοῦ δάσους, εἰς δὲ τὸ σκότος ἐκεῖνο ἐσπινθήριζον ἀπαισίως μεταξὺ τῶν φύλ-

λων τὰ ὄμματα τῶν γλαυκῶν καὶ τῶν λύκων. Ἡ δύστηνος νεᾶνις μόνη ἐν τῇ φοβερᾷ ἐκείνῃ ἐρήμῳ, ὁτὲ μὲν συνεστέλλετο ἀκινητοῦσα παρὰ τὴν ῥίζαν γηραιᾶς δρυὸς, ὁτὲ δὲ νέας δυνάμεις ἀντλοῦσα ἐκ τοῦ φόβου ἔτρεχεν ὡς φάσμα νυκτερινὸν μεταξὺ τῶν δένδρων. Οὕτω πλανωμένη διέκρινε τέλος εἰς τὸ πυκνότερον μέρος τοῦ δάσους ἀμυδρόν τι φῶς, πρὸς ὃ κατηύθυνε τὸν κλονούμενον πόδα της, ἐλπίζουσα νὰ εὕρῃ ἐκεῖ φιλόξενον ἀσκητήριον ἐρημίτου. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου εὗρε μόνον ξύλινον ἀγαλμάτιον τῆς Θεοτόκου, ἐναποτεθειμένον εἰς κοίλωμα δένδρου, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἔκαιε μία τῶν θαυμασίων ἐκείνων λυχνιῶν, ὧν τὸ ἔλαιον οὐδέποτε ἐξηντλεῖτο κατὰ τοὺς τότε ἁγιογράφους ἢ κατ' ἄλλους ἀνενεοῦτο καθ' ἑκάστην ὑπὸ τῶν ἀγγέλων. Πρὸ τοῦ ἀγάλματος τούτου καταπεσοῦσα ἡ Ἰωάννα ηὐχήθη εἰς τὴν Παρθένον, ζητοῦσα προστασίαν καὶ ὁδηγὸν, ἵνα ἐξέλθῃ τοῦ πολυδένδρου ἐκείνου λαβυρίνθου. Αἱ εὐχαὶ αὐτῆς εἰσηκούσθησαν· τριπλοῖ ὄνων ὀγκηθμοὶ ἀπεκρίθησαν εἰς τῆς νεάνιδος τὰς δεήσεις καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐφάνησαν καὶ τὰ ζῷα, κύπτοντα ὑπὸ τὸ βάρος τριῶν πολυσάρκων καλογήρων· εἵπετο δὲ καὶ τέταρτος ὄνος σύρων μονότροχον ἅμαξαν, ἐφ' ἧς ἐφαίνοντο δύο ἐπιμήκη κιβώτια, εὐσεβῶς δι' ἀργυροκεντήτου ὑφάσματος κεκαλυμμένα. Οἱ τρεῖς ὀνοβάται ἦσαν πατρῷοι τῆς Ἰωάννας φίλοι, οἱ πανοσιώτατοι Ῥαλῆγος, Ληγοῦνος καὶ Ῥεγιβάλδος, μετακομίζοντες εἰς Μουλιγχείμην[1] τὰ σώματα τῶν ἁγίων Μαρτύρων Πέτρου καὶ Μαρκελλίνου, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ καθήσῃ ἡ ἡμετέρα ἡρωῒς ἐπὶ τῆς ἁγιοφόρου ἁμάξης. Οἱ καλοὶ οὗτοι πατέρες, ἀφοῦ ἔμαθον τὰ περὶ τῆς

1) Mulinheim.

Ἰωάννας, διηγήθησαν ἔπειτα αὐτῇ ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ ἡγουμένου αὐτῶν Ἐγινάρδου μετέβησαν εἰς Ῥώμην, ἵνα ἀγοράσωσιν ἅγια λείψανα, ἀλλὰ μὴ δυνηθέντες νὰ συμφωνήσωσι περὶ τῆς τιμῆς εἰσῆλθον τὴν νύκτα, ὁδηγούμενοι ὑπὸ ἀγγέλου κρατοῦντος φανάριον, εἰς τὴν ὑπόγειον ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Τιβουρκίου καὶ ἀνοίξαντες τοὺς τάφους τῶν ἐκεῖ ἀναπαυομένων ἁγίων Πέτρου καὶ Μαρκελλίνου ἔκλεψαν τὰ ὀστᾶ αὐτῶν, ἅτινα διὰ μυρίων κινδύνων καὶ κόπων κατώρθωσαν νὰ μετακομίσωσιν εἰς Γερμανίαν. Οἱ ἐκταφέντες οὗτοι Ἅγιοι ἐφαίνοντο ἐν ἀρχῇ δυσανασχετοῦντες ὅτι ἐταράχθη ἡ ἡσυχία των· γοεροὶ στεναγμοὶ ἐξήρχοντο ἐκ τῶν φερέτρων καὶ ἄφθονον αἷμα ἀπέσταζεν ἐξ αὐτῶν καθ' ἑκάστην, βαθμηδὸν ὅμως ὑπετάγησαν εἰς τὴν νέαν τύχην των, καὶ ἀναλαβόντες τὰς παλαιὰς αὐτῶν ἕξεις ἐθαυματούργουν, θεραπεύοντες χωλοὺς, τυφλοὺς καὶ παραλυτικοὺς, διώκοντες τοὺς πονηροὺς δαίμονας καὶ μεταβάλλοντες τὸν ζύθον εἰς οἶνον, τοὺς κόρακας εἰς περιστερὰς καὶ τοὺς εἰδωλολάτρας εἰς χριστιανούς. Τοιαῦτα καὶ ἄλλα πολλὰ διηγοῦντο οἱ πανοσιώτατοι τῇ Ἰωάννᾳ ἐπαινοῦντες τὰ θαύματα τῶν ἁγίων των ὡς οἱ κίναιδοι τὰ τῆς Συρίας θεᾶς· ἀλλ' αὕτη ἐναύλους ἔτι ἔχουσα εἰς τὰ ὦτα τὰς χρυσᾶς ὑποσχέσεις τῆς ἁγίας Λιόβας ὀλίγον προσεῖχεν εἰς τῶν συνοδοιπόρων τὰ συναξάρια, δὶς δὲ καὶ τρὶς χασμηθεῖσα ἀπεκοιμήθη τέλος μεταξὺ τῶν ἁγίων Πέτρου καὶ Μαρκελλίνου. Τὸ ἴδιον φοβούμενοι μὴ ἔπαθες καὶ σὺ, ἀναγνώστρια, παραπέμπομεθ εἰς τὸ ἑπόμενον κεφάλαιον τὴν ἐξακολούθησιν τῆς φιλαλήθους ἡμῶν ἱστορίας.

Η ΠΑΠΙΣΣΑ ΙΩΑΝΝΑ

ΜΕΡΟΣ Β'.

«Regrettez vous le temps où nos vieilles romances
Ouvraient leurs ailes d'or vers un monde enchanté,
Où tous nos monuments et toutes nos croyances
Portaient le manteau blanc de leur virginité?»
(Musset, Rolla).

Ἔτυχέ ποτε, ἀναγνῶστά μου, ἀφοῦ διῆλθες τὴν ἡμέραν ἀναγινώσκων μυθιστόρημά τι τοῦ μεσαιῶνος, τὰ Κατορθώματα τοῦ βασιλέως Ἀρθούρου ἢ τοὺς Ἔρωτας τοῦ Λαγκελότου καὶ τῆς Γινέβρας, ν' ἀφήσῃς τὸ βιβλίον νὰ καταπέσῃ καὶ συγκρίνων τὴν τότε ἐποχὴν πρὸς τὴν παροῦσαν νὰ ποθήσῃς τοὺς χρυσοῦς ἐκείνους χρόνους, ὅτε ἡ εὐσέβεια, ὁ πατριωτισμὸς καὶ ὁ ἁγνὸς ἔρως ἐπεκράτουν ἐπὶ τῆς οἰκουμένης; Ὅτε καρδίαι πισταὶ ἔπαλλον ὑπὸ θώρακας σιδηροῦς καὶ χείλη εὐσεβῆ ἠσπάζοντο τοὺς πόδας τοῦ Ἐσταυρωμένου; ὅτε αἱ βασίλισσαι ὕφαινον τοὺς χειτῶνας τῶν συζύγων, αἱ δὲ παρθένοι ἔμενον ἔτη ὁλόκληρα εἰς τὰ δώματα τῶν φρουρίων περιμένουσαι τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ μνηστῆρος; ὅτε ὁ κλεινὸς Ῥολάνδος ἀπεσύρετο εἰς σπήλαιον ἀντικρὺ τοῦ περικλείοντος τὴν ἐρωμένην του Μοναστηρίου καὶ ἐδαπάνα τριάκοντα ἔτη θεωρῶν τὸ φῶς τοῦ παραθύρου της; Πολλάκις ἐκ τοιούτων ἀναμνή-

σεων ἐκυκλοφόρησε θερμότερον τὸ αἷμα καὶ ὑγράνθησαν οἱ ὀφθαλμοί μου. Ἀλλ' ὅτε ἀφήσας τοὺς ῥαψῳδοὺς ἐζήτησα τὴν ἀλήθειαν ὑπὸ τὴν κόνιν τῶν αἰώνων, εἰς τὰ Χρονικὰ τῶν συγχρόνων, τοὺς νόμους τῶν βασιλέων, τὰ Πρακτικὰ τῶν συνόδων καὶ τὰ διατάγματα τῶν Παπῶν, ὅτε ἀντὶ τοῦ Ἐρσάρτου ἀνείλιξα τὸν Βαρόνιον καὶ Μουρατόρην καὶ εἶδον γυμνὸν ἐνώπιόν μου τὸν μεσαιῶνα, ἐθρήνησα τότε οὐχὶ ὅτι παρῆλθον, ἀλλ' ὅτι οὐδέποτε ἀνέτειλαν ἐπὶ τῆς οἰκουμένης τῆς πίστεως καὶ τοῦ ἡρωϊσμοῦ αἱ χρυσαῖ ἐκεῖναι ἡμέραι.

Ἀφήκαμεν τὴν Ἰωάνναν συνοδοιποροῦσαν μετὰ δύο Ἁγίων, τριῶν μοναχῶν καὶ τεσσάρων ὄνων. Ὁ δρόμος ἦτο σκοτεινὸς καὶ ἀνώμαλος ὡς τὸ ὕφος τῆς Νέας Σχολῆς, ὥστε ἄνθρωποι καὶ ζῶα ἀπέκαμον μετὰ δίωρον πορείαν διὰ τῶν δυσβάτων ἐκείνων ἀτραπῶν. ὅτε δὲ διέκριναν μακρόθεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόφου τὸ ἐρυθρὸν φανάριον ξενοδοχείου, ἐτράπησαν πρὸς τὸ σωτήριον ἐκεῖνο φῶς, ὡς οἱ μάγοι πρὸς τὸν ὑποδεικνύοντα τὴν φάτνην τοῦ Σωτῆρος ἀστέρα.

Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Τακίτου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡ πολυφαγία καὶ πολυποσία εἶναι τὸ θανάσιμον ἁμάρτημα τῶν Γερμανῶν· ἀλλ' οἱ μὲν φιλόξενοι κάτοικοι τῆς πάλαι Γερμανίας ἐμέθυον ἐν ταῖς καλύβαις των, προσφέροντες δεῖπνον καὶ στέγην εἰς τὸν κεκμηκότα ὁδοιπόρον, οἱ δὲ καλόγηροι τοῦ μεσαιῶνος, ἀφοῦ ὁ Ἅγ. Βενέδικτος ἀντικατέστησε τὸν οἶνον διὰ τοῦ ζύθου ἐπὶ τῆς τραπέζης τῶν κοινοβίων, ἔζων ἐν τοῖς καπηλείοις

ὡς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἰς τὴν ἀγοράν. Μάτην αἱ Σύνοδοι καὶ ὁ Πάπας Λέων ἀνεθεμάτιζον τοὺς πωλοῦντας καὶ πίνοντας τὸν οἶνον καὶ μάτην οἱ φιλόξενοι ἐρημῖται ἐθεμελίουν ἀσκητήρια εἰς τὰς λεωφόρους καὶ τὰ δάση, προσφέροντες τῷ ὁδοιπόρῳ ἄμισθον φιλοξενίαν, πράσινα χόρτα, ἵνα φάγῃ καὶ χόρτα ξηρά, ἵνα κοιμηθῇ. Οἱ περιηγούμενοι ἱερεῖς εἰσήρχοντο μὲν ἐνίοτε εἰς τὰ κελλία τῶν ἀσκητῶν, ὅταν ὁ καιρὸς ἦτο κακὸς, ἀλλ' ἅμα ἔπαυεν ἡ βροχὴ, ἔτρεχον εἰς τὸ πλησιέστερον καπηλεῖον. Σήμερον τὰ ξενοδοχεῖα εἶναι συστημένα χάριν τῶν περιηγητῶν, κατὰ δὲ τὸν μεσαιῶνα πολλοὶ μοναχοὶ ἐγίνοντο περιηγηταὶ χάριν τῶν ξενοδοχείων.

Οἱ τρεῖς πανοσιώτατοι, ἀφοῦ ἐτοποθέτησαν τοὺς ὄνους εἰς τὸν σταῦλον, τὰ λείψανα τῶν ἁγίων ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ ξενοδόχου καὶ ἑαυτοὺς πρὸ τῆς ἑστίας, διότι νύκτες θεριναὶ δὲν ὑπάρχουσιν εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον, ἤνοιξαν τοὺς ῥώθωνας, ἵνα ὀσφρανθῶσι τὴν κνίσσαν τοῦ μαγειρείου. Παχεῖα χὴν ἐστρέφετο ὑπεράνω σπινθηριζούσης ἀνθρακιᾶς καὶ ἑτέρα ἔβραζεν ἐντὸς καλοῦ οἴνου τῆς Ἰγκελχείμης. Ἡ θέα τοῦ ὀβελοῦ καὶ τὸ ᾆσμα τῆς χύτρας ηὔφραναν τὴν καρδίαν τῶν καλῶν πατέρων, οἵτινες καθήσαντες μετ' οὐ πολὺ περὶ μαρμαρίνην τράπεζαν ἠκόνιζον ἤδη τὰς μαχαίρας καὶ τοὺς ὀδόντας, ἵνα σπαράξωσι τὴν λείαν, ὅτε αἴφνης ὀχληρὰ ἀνάμνησις ἥπλωσε μέλαν νέφος ἐπὶ τῆς φαιδρᾶς ὄψεως τῶν δαιτυμόνων. «Παρασκευή!» εἶπεν ὁ Ῥαλῆγος, ἀπωθῶν τὸ πινάκιον· «Παρασκευή!»

ἀπεκρίθη ὁ Ληγοῦνος, καταθέτων τὴν περόνην· «Παρασκευή!» ἀνέκραξεν ὁ Ῥεγιβάλδος, κλείων τὸ πλατύ του στόμα, καὶ πάντες ἐθεώρουν τὰς χῆνας ὡς ὁ Ἀδὰμ τὸν ἀπολολότα παράδεισον, τρώγοντες ἀντ' αὐτῶν τοὺς ὄνυχας ἐκ τῆς ἀπελπισίας. Οἱ τότε ἄνθρωποι ἦσαν μὲν διεφθαρμένοι, μέθυσοι, ἀσελγεῖς καὶ ἀπατεῶνες, ἀλλὰ δὲν εἶχον ἀκόμη καταντήσει ὡς οἱ σημερινοὶ νὰ τρώγωσι κρέας κατὰ τὰς νηστησίμους ἡμέρας, εἰς τὸν τότε παράδεισον ὑπῆρχον ὡς εἰς τὸν Ὄλυμπον τῶν ἀρχαίων Ἅγιοι προστάται τῆς μέθης, ἐπὶ δὲ τῆς γῆς Ἐπίσκοποι ἐπιτρέποντες αὐτὴν κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ καὶ τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου· ἀλλ' ὅστις δὲν ἐτήρει τὰς νηστείας, ἢ ἐκεραυνοῦτο ὑπὸ τοῦ θείου πυρὸς, ἢ εὐθὺς ἀπηγχονίζετο ὑπὸ τῶν δορυφόρων τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς δένδρον ὑψηλόν.

Ἡ Ἰωάννα γνωρίζουσα ἐκ πείρας τί ἐστι πεῖνα ἐλυπεῖτο τοὺς πεινῶντας συντρόφους, δεινὴ δὲ οὖσα περὶ τὴν καζουϊστικήν, ἐπιστήμην ἄγνωστον εἰς τοὺς ἀνατολίτας, ἀντικείμενον δ' ἔχουσαν ν' ἀποδεικνύῃ τὸ μέλαν λευκὸν, τὴν σελήνην τετράγωνον καὶ τὴν κακίαν ἀρετὴν, ἐπειράθη ν' ἀνεύρῃ δι' αὐτῆς τίνι τρόπῳ ἠδύνατο νὰ δειπνήσωσιν ἀναμαρτήτως. Ἀφοῦ δὲ ἐπὶ ἱκανὴν ὥραν ἔξυσε τὴν κεφαλὴν, «Βαπτίσατε», εἶπε, «τὴν χῆνα ταύτην εἰς ἰχθὺν καὶ φά» γετε αὐτὴν ἀφόβως. Οὕτω ἔπραξεν ὁ καλὸς πατήρ » μου ὅτε συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν ἠναγ» κάσθη ἐπὶ ἀπειλῇ θανάτου νὰ φάγῃ ὁλόκληρον ἀρ-

» νίον τὴν παραμονὴν τοῦ Πάσχα. Ἄλλως δὲ τά τε » ὀψάρια καὶ τὰ πτηνὰ ἐπλάσθησαν κατὰ τὴν αὐτὴν » ἡμέραν, ὥστε ἡ σὰρξ αὐτῶν συγγενεύει».

Τὸ ἐπιχείρημα ἂν οὐχὶ καλὸν, ἦτο τοὐλάχιστον καλῶς ἐξευρημένον· ἔπειτα δὲ ἡ πεῖνα, ἥτις καθιστᾷ νόστιμον καὶ τὸν ξηρὸν ἄρτον, ἔχει, φαίνεται, τὴν ἰδιότητα νὰ ἐνισχύῃ καὶ τὰ ἀμφίβολα τῶν ἐπιχειρημάτων, παρὰ τοῖς ἐνόρκοις τοὐλάχιστον, οἵτινες ἀθωοῦσι πολλάκις τοὺς λῃστὰς, διότι ὅτε ἔπραξαν τὸ ἔγκλημα ἦσαν νήστεις πρὸ πολλοῦ. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἔπρεπεν ἴσως ν' ἀθωῶνται καὶ οἱ ἔνοχοι βιασμοῦ, ὁσάκις ἀποδείξωσιν ὅτι, κατὰ τὸν Θεόκριτον, «Εἶχον ἀνάγκαν».

Ὁ πάτερ Ῥαλῆγος εὐχαριστήσας τὴν Ἰωάνναν δι' ἠχηροῦ φιλήματος ἐπὶ τῆς παρειᾶς, ἔλαβεν ἀνὰ χεῖρας ποτήριον ὕδατος καὶ τρὶς ῥαντίσας τὰς χῆνας, εἶπε μετὰ κατανύξεως «**In nomine Patris, Filii et Spiritu Sancti, haec erit hodie nobis piscis**». «Ἀμήν», ἀπεκρίθησαν οἱ σύντροφοι αὐτοῦ, καὶ μετ' οὐ πολὺ τὰ ὀστὰ μόνον ἀπέμειναν τῶν νεοβαπτίστων ἰχθύων. Ἀφοῦ δὲ ἐκόρεσαν τὴν πεῖναν ἐσκέφθησαν οἱ καλοὶ πατέρες νὰ σβέσωσι καὶ τὴν δίψαν καθότι οἱ τότε μοναχοὶ, πρῶτον ἔτρωγον μέχρι χορτασμοῦ καὶ ἔπειτα ἐζήτουν ἁλμυρὰ ἀρτύματα καὶ οἶνον, ἵνα δροσίζωσι καὶ ξηραίνωσι τὸν λάρυγγα ἐναλλὰξ, ἁμιλλώμενοι τίς πρό τινος περισσότερον νὰ πίῃ. Ἡ μέθη ἦτο τότε ἡ εὐθυνοτέρα τῶν ἀπολαύσεων· ἑπτὰ μόλις δηνάρια ἐτιμᾶτο τὸ μέτρον τοῦ οἴνου, ὅστις οὐ μόνον εἰς τὰ κα-

πηλεῖα ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς γυναικῶνας ἔρρεε ποταμηδὸν, οὐδόλως ἀναχαιτιζόμενος ὑπὸ τῶν διαταγμάτων τῶν Παπῶν καὶ τῶν Συνόδων, ἅτινα συμπαρέσυρεν εἰς τὸν ὁρμητικὸν αὐτοῦ ῥοῦν, ὡς οἱ χείμαρροι τὰ δένδρα. Οἱ ἡμέτεροι Πανοσιώτατοι πρὶν ἀρχίσωσι τὴν πόσιν, ἔλαβον ἕκαστος, ὡς συνειθίζετο τότε, τὸ ὄνομα ἀγγέλου τινὸς, ὁ μὲν Γαβριὴλ, ὁ δὲ Μιχαὴλ καὶ ὁ τρίτος Ῥαγουὴλ, εἶτα ἤρξαντο κενοῦντες τὰ κεράτινα ποτήρια εἰς ὑγείαν οὐχὶ ἀλλήλων ἢ τῆς πατρίδος ἢ τῶν ἀπόντων φίλων κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν κοσμικῶν, ἀλλὰ τῆς Παναγίας, τοῦ Ἁγ. Πέτρου καὶ πάντων τῶν κατοίκων τοῦ Παραδείσου. Τοιαῦτα ἐπέταττεν ἡ εὐσέβεια τῶν χρόνων ἐκείνων, ἥτις καὶ αὐτὴν τὴν μέθην καθίστα θεάρεστον ἔργον. Ἐν τούτοις ἡ νὺξ ἐπροχώρει, ὁ στραβουλάριος[1] εἶχεν ἀποκοιμηθῆ, τὸ ἔλαιον τῆς λυχνίας καὶ ὁ οἶνος τῆς λαγήνου ἐξηντλοῦντο καὶ μόνη ἡ ἔξαψις τῶν ῥασοφόρων προέβαινεν αὐξάνουσα ἀνὰ πᾶν ποτήριον. Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐσπινθηροβόλουν ὡς οἱ τοῦ Χάρωνος, ἐκ δὲ τοῦ στόματος ἐξήρχοντο ἄναρθροι μόνον ἦχοι, βλασφημίαι καὶ ἐπικλήσεις εἰς τὴν Παρθένον, τροπάρια καὶ ᾄσματα βακχικά. Ἡ Ἰωάννα, γνωρίζουσα ὅτι ἀκόλαστος οἶνος καὶ ὑβριστικὸν μέθη, ὡς ἔγραφεν ὁ Σολομὼν καταφερόμενος κατὰ τῆς ἀκολασίας ἐν μέσῳ τριακοσίων γυναικῶν καὶ ἑπτακοσίων παλλακίδων, ἀπεσύρθη ἡσύχως εἰς τὴν σκοτεινοτέραν τοῦ θαλάμου γωνίαν·

1) Ξενοδόχος.

ἀλλ' οὐδ' ἐκεῖ εὗρεν ἐπὶ πολὺ ἡσυχίαν· καθότι οἱ καλοὶ πατέρες ἀφοῦ ἐκόρεσαν τὴν πεῖναν καὶ τὴν δίψαν, ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ εὐχαριστήσωσι καὶ τὴν ἕκτην ἐκείνην αἴσθησιν, δι' ἣν δὲν εὗρον ἀκόμη ὄνομα οἱ φυσιολόγοι, οἱ δὲ αἰδήμονες Χρονογράφοι ὠνόμαζον αὐτὴν ὄρεξιν ὠμοῦ κρέατος. Διὸ λαβόντες, κατὰ τὴν καλογηρικὴν συνήθειαν, τὸ ἄκρον τοῦ ῥάσου μεταξὺ τῶν ὀδόντων ὥρμησαν κατὰ τῆς πολυπαθοῦς ἡμῶν ἡρωΐδος.

Μὴ βιασθῇς νὰ ἐρυθριάσῃς σεμνή μου ἀναγνώστρια· ὁ σιδηροῦς κάλαμος διὰ τοῦ ὁποίου γράφω τὴν ἀληθῆ ταύτην ἱστορίαν εἶναι ἀγγλικῆς κατασκευῆς, ἐκ τῶν ἐργοστασίων τοῦ Σμὶθ, καὶ ὡς ἐκ τούτου σεμνὸς ὡς αἱ ξανθαὶ ἐκεῖναι Ἀγγλίδες, αἵτινες, ἵνα μὴ ῥυπάνωσι τὴν παρθενικὴν αὐτῶν ἐσθῆτα ὑψοῦσιν αὐτὴν μέχρι μέσης κνήμης, δεικνύουσαι εἰς τοὺς διαβάτας πλατεῖς πόδας ἐντὸς διπάτων σανδαλίων· ὥστε οὐδεὶς κίνδυνος ν' ἀκούσῃς παρ' ἐμοῦ ὅσα

παρθένῳ λέγειν οὐ καλόν[1].

Ἡ Ἰωάννα διωκομένη ὑπὸ τῶν τριῶν μοναχῶν ἔτρεχε περὶ τὸν θάλαμον, ὑπερπηδῶσα τραπέζας καὶ καθίσματα, καὶ ὁτὲ μὲν πινάκιον, ὁτὲ δὲ ῥητὸν τῆς Γραφῆς ἐκσφενδονίζουσα κατ' αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ ἱερὰ αὐτῆς εὐγλωττία καὶ τὰ σκεύη τῆς τραπέζης συνετρίβοντο ματαίως κατὰ τῶν μεθύσων ἐκείνων, ὡς τὰ κύματα κατὰ τῶν βράχων. Ἤδη δὲ ἥπλονον ἐπ' αὐτῆς τὰς χεῖρας, ὅτε διακρίνασα ἐπὶ τῆς κλίνης τὰ

1 Εὐριπίδ. Ὀρέστ. στίχ. 26.

περιέχοντα τὰ λείψανα τῶν ἁγίων κιβώτια κατέφυγεν ἔντρομος ὄπισθεν αὐτῶν. Οἱ πανοσιώτατοι ὠπισθοδρόμησαν ἐν ἀρχῇ ἔμπροσθεν τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου προπυργίου, ὡς οἱ λύκοι πρὸ τῶν πυρῶν, δι' ὧν προφυλάσσουσιν οἱ ποιμένες τὰς μάνδρας· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ λησμονήσαντες τὸν πρὸς τὰ ἅγια ἐκεῖνα λείψανα σεβασμὸν ἐχύθησαν κατὰ τῆς κλίνης, ἐφ' ἧς ἡ δύστηνος νεᾶνις ἔτρεμεν ὡς κορυδαλὸς ὑπὸ τὸ δίκτυον τοῦ κυνηγοῦ. Ἡ σύγκρουσις ἐνταῦθα ὑπῆρξε τοσούτῳ σφοδρά, ὥστε κατέπεσεν ἡ κλίνη καὶ μετ' αὐτῆς αἱ θῆκαι τῶν Ἁγίων, ὧν τὰ μαρτυρικὰ ὀστᾶ κατεκυλίσθησαν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἐνθυμηθεῖσα τότε ἡ Ἰωάννα ὅτι διὰ σιαγόνος ὄνου ἐπάταξεν ὁ Σαμψὼν χιλίους Φιλισταίους ἐδεήθη τοῦ Ὑψίστου, ἵνα κραταιώσῃ τὴν δεξιάν της, εἶτα δὲ δραξαμένη κἀκείνη μιᾶς κνήμης τοῦ Ἁγ. Μαρκελλίνου ἤρξατο δι' αὐτῆς νὰ κτυπᾷ τοὺς ἀσελγεῖς αὐτῆς διώκτας. Ἀλλὰ τὰ κόκκαλα αὐτῶν ἦσαν φαίνεται σκληρότερα τῶν τοῦ Ἁγίου, ὥστε μετ' οὐ πολὺ ἐθραύσθη τὸ ὅπλον καὶ ἐξηντλήθησαν αἱ δυνάμεις τῆς σεμνῆς ἡμῶν ἡρωΐδος, ἥτις μετὰ πεισματώδη ἀντίστασιν κατέπεσε τέλος ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ κλείσασα τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπετάγη εἰς τὸ πεπρωμένον. Ἀλλ' ἐν οὐρανῷ ὑπῆρχον τότε Ἅγιοι καὶ Ἅγιαι ὑπὲρ τῶν ἐν κινδύνῳ παρθένων θαυματουργοῦντες. Καθ' ἣν στιγμὴν ὁ πανοσιώτατος Ῥαλῆγγος, ὅστις ὡς πρεσβύτερος ἀπήλαυσε τῶν πρωτείων, ἔκυπτεν ἐπὶ τὴν Ἰωάνναν, ἐνῷ ἡ δυσώδης καὶ οἰνωμένη αὐτοῦ πνοὴ ἐμόλυνεν ἤδη τὸ ὠχρὸν πρόσω-

πον τῆς κορασίδος, τεραστία αἴφνης μεταμόρφωσις! ἀνήκουστον θαῦμα ἔκαμεν αὐτὸν νὰ ὀπισθοδρομήσῃ μετὰ τρόμου. Οὔτε εἰς δένδρον, ὡς ἡ Δάφνη, εἶχε μεταμορφωθῆ ἡ Ἰωάννα, οὔτε εἰς περιστεράν, ὡς ἡ Ἁγ. Γερτρούδη, ἢ εἰς σκωληκόβρωτον σκελετόν, ὡς ἡ Βασίνη εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Δὸμ Ῥουπέρτου, ἀλλ' ἐκ τῆς παρθενικῆς αὐτῆς ἐπιδερμίδος ἐφύτρωσεν αἰφνηδίως γενειὰς μακρὰ πυκνὴ καὶ δασεῖα, οἵα ἡ ἐπισκιάζουσα τὰ πρόσωπα τῶν Βυζαντινῶν ἁγίων. Οὕτω ἔσωζε τότε ἡ Παναγία τὰς παρθένους, ὁσάκις ἐστενοχωροῦντο ὑπὸ βαναύσων καλογήρων, ἐπαγρυπνοῦσα κατὰ τὸν Ἅγ. Ἱερώνυμον ὡς ζηλότυπος π ε ν θ ε ρ ὰ ἐπὶ τῆς τιμῆς τῶν συζύγων τοῦ υἱοῦ της.

Ἡ Ἰωάννα εὐχαριστήσασα ἀπὸ καρδίας τὴν Παρθένον διὰ τὴν σωτήριον ἐπέμβασιν ἠγέρθη καὶ ἐπισείουσα τὴν μακράν της γενειάδα ὡς κεφαλὴν Μεδούσης κατὰ τῶν πεφοβισμένων αὐτῆς καταδρομέων ἐξῆλθε τοῦ θαλάμου. Διαβαίνουσα δὲ πρὸ τῶν σταύλων ἔλυσεν ἕνα τῶν ὄνων, ἐφ' οὗ ἀναβᾶσα ἀπεμακρύνθη τοῦ μυσαροῦ ἐκείνου καταγωγίου, ὅπου ἐκινδύνευσε νὰ χάσῃ τὴν μόνην προῖκα, ἣν εἶχε νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν οὐράνιον αὐτῆς νυμφίον. Περιττὸν δὲ νὰ προσθέσω ὅτι, παρελθόντος τοῦ κινδύνου καὶ ἡ γενειὰς αὐτῆς συνηφανίσθη.

Αἱ σκιαὶ τῆς νυκτὸς καὶ τὰ δένδρα τοῦ δάσους ἤρχισαν βαθμηδὸν ν' ἀραιῶνται. Μετ' ὀλίγον δὲ ἡ πλανωμένη ἡμῶν ἡρωῒς εὑρέθη ἐν μέσῳ ἐρεικοφύτου πεδιάδος ἔχουσα κατάλευκον οὐρανὸν ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς

καὶ μαῦρον ὄνον μεταξὺ τῶν σκελῶν της. Ἡ Ἰωάννα μὴ γνωρίζουσα τὴν ὁδὸν ἔτρεχεν ὅπου οἱ τέσσαρες τοῦ ὑποζυγίου πόδες ἔφερον αὐτήν· ἀλλ᾽ ἀνευροῦσα μετ᾽ οὐ πολὺ τὸ ῥεῦμα τῆς Μεύνης ἠκολούθησε τοὺς ἑλιγμοὺς τοῦ ῥύακος, ὡς ὁ Θησεὺς τὸν μίτον τῆς Ἀριάδνης, μέχρις οὗ ἔφθασε δύοντος τοῦ ἡλίου εἰς τὸ τέρμα τῆς ὁδοιπορίας.

Ἡ μονὴ τῆς Μοσβάχης ὑψοῦτο παρὰ τοὺς πρόποδας ἀποτόμου ὄρους, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐτοποθέτησεν αὐτὴν ἡ Ἁγ. Βλιθρούδη, ἵνα μὴ ψυχραίνηται ὁ ζῆλος τῶν καλογραιῶν ὑπὸ τῆς πνοῆς τοῦ βορρᾶ. Ἡ ἑσπερινὴ προσευχὴ ἔληγε κατ᾽ ἐκείνην τὴν στιγμήν, αἱ δὲ μονάζουσαι παρθένοι ἐξήρχοντο τῆς ἐκκλησίας κρατούμεναι ἐκ τῆς χειρὸς καὶ ὁμοιάζουσαι κομβολόγιον ἐκ μαύρων μαργαριτῶν. Ἰδοῦσαι τὴν Ἰωάνναν περιεκύκλωσαν ἀμέσως αὐτήν, ἐρωτῶσαι τίς ἦτο, πόθεν ἦλθε καὶ τί ἐζήτει· ἀφοῦ δὲ ἔμαθον ὅτι ἐπεθύμει ῥάσον, σανδάλια καὶ κελλίον, ὡδήγησαν αὐτὴν πρὸς τὴν Ἡγουμένην, ἥτις ἐμνήστευσε τὴν ἡμετέραν ἡρωΐδα μετὰ τοῦ Σωτῆρος, ἀπαλλάξασα αὐτὴν τῆς δεκαμήνου δοκιμασίας χάριν τῶν πρὸς τὴν θρησκείαν ἐκδουλεύσεων τοῦ μακαρίτου πατρός της.

Ἡ Ἁγ. Βιλθρούδη ἀγαπήσασα παραχρῆμα τὴν νέαν μοναχὴν διὰ τὴν παιδείαν καὶ τὸ πνεῦμά της, κατέστησεν αὐτὴν φύλακα τῆς βιβλιοθήκης τοῦ κοινοβίου, περιεχούσης ἑξήκοντα ἑπτὰ τόμους, πλοῦτον μυθώδη κατ᾽ ἐκείνην τὴν ἐποχήν. Ἡ Ἰωάννα, μόνη ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας ἐν τῷ κελλίῳ της, ὑπέπεσε

κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας εἰς τὴν μοναστηριακὴν ἐκείνην χαύνωσιν, ἥτις καταλαμβάνει τὰς νεήλυδας εἰς τὰ κοινόβια, ὡς ἡ ναυτίασις τοὺς κατὰ πρῶτον πατοῦντας ἐπὶ πλοίου. Εἰσήρχετο καὶ ἐξήρχετο τοῦ κελλίου, ἐκαθάριζε τὰ βιβλία, τοὺς ὄνυχας καὶ τὴν κόμην της, ἠρίθμει τοὺς κόκκους τοῦ κομβολογίου καὶ ἐμέμφετο τὸν ἥλιον ὡς βραδέως προχωροῦντα πρὸς τὴν Δύσιν. Αἱ σύντροφοι αὐτῆς ζηλεύουσαι τὴν εὔνοιαν ἣν ἀπήλαυε παρὰ τῇ Ἡγουμένῃ, καὶ φοβούμεναι μὴ κατεσκόπευε τοὺς λόγους καὶ τὰ ἔργα των ἀπεμακρύνοντο ἀπ' αὐτῆς μετὰ δυσπιστίας. Πολλάκις κατὰ τὴν ὥραν τῆς διασκεδάσεως, ἐνῷ αἱ λοιπαὶ παρθένοι διεσκορπίζοντο καθ' ὁμίλους εἰς τὸν κῆπον, φαιδρῶς διαλεγόμεναι, ἐμπαίζουσαι τὰς γραίας, διηγούμεναι τὰ ὄνειρα τῆς νυκτός, δεικνύουσαι τὰ γραμμάτια τῶν ἐραστῶν, παραβάλλουσαι τὸ μῆκος τῶν ποδῶν καὶ τὸ χρῶμα τῶν χειλέων ἢ τῆς κόμης των, ἡ Ἰωάννα ἔμενε μόνη ὡς ὀβελίσκος ἐν μέσῳ πλατείας, μετροῦσα τὸ ὕψος τῶν δένδρων καὶ αἰτιωμένη τὴν Ἁγ. Λιόββαν, ὅτι ἀντὶ ἡδονῶν πλῆξιν μόνον καὶ χασμήματα εὗρεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ, ὡς καταρῶνται καὶ οἱ τυχοδιῶκται τὰς ἐφημερίδας, ὁσάκις ἀντὶ χρυσοῦ πέτρας μόνον καὶ πυρετοὺς εὑρίσκουσιν εἰς τὴν Καλλιφορνίαν.

Ἡ πλῆξις καὶ ἀργία εἶναι, νομίζω, τὰ κυριώτερα ἐλατήρια τῆς εὐσεβείας. Εἰς οὐρανὸν ἀτενίζομεν τότε μόνον, ὅταν δὲν ἔχομεν τὶ νὰ κάμωμεν ἢ νὰ ἐλπίσωμεν ἐπὶ τῆς γῆς, τὰς δὲ ἁγίας εἰκόνας ἀσπαζόμεθα,

ὁσάκις δὲν ἔχομεν ἄλλο τι ν' ἀσπασθῶμεν. Ὁπωςδήποτε ἡ Ἰωάννα, ἥτις πρότερον μετεχειρίζετο τὰς θεολογικὰς αὐτῆς γνώσεις ὡς ἁπλοῦν πόρον ζωῆς, ἀποστηθίζουσα τὴν Γραφὴν καὶ τοὺς πατέρας ὡς ἡ κυρία Ῥιστόρη τοὺς στίχους τοῦ Ἀλφιέρη, ὅτε εὑρέθη μόνη ἐντὸς τῶν τεσσάρων τοίχων πνιγηροῦ κελλίου, ἀνούσιον εὑρίσκουσα τὴν παροῦσαν ἤρξατο νὰ σκέπτηται περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς. Παράδοξος ἐνασχόλησις διὰ νεάνιδα δεκαεπταέτιν. Ἀλλὰ τὰ μοναστήρια εἶναι ἀπ' αἰώνων τὰ βασίλεια τῶν ἰδιοτρόπων ὀρέξεων. Οἱ Αἰγύπτιοι καλόγηροι ἐπότιζον ῥάβδους μέχρις οὗ καρποφορήσωσιν· αἱ Ἅγιαι τῆς Οὐγγαρίας ἔτρωγον φθεῖρας καὶ οἱ Ἡσυχασταὶ ἔμενον ἔτη ὁλόκληρα, προσηλοῦντες τὸ βλέμμα ἐπὶ τὴν κοιλίαν των, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπερίμενον νὰ ἴδωσιν ἐκπορευόμενον τὸ φῶς τῆς ἀληθείας. Ἡ δὲ Ἰωάννα, παραδιδομένη εἰς μεταφυσικὰς μελέτας, ὁτὲ μὲν διημέρευε κύπτουσα ἐπὶ τῶν συγγραμάτων τοῦ Ἁγ. Αὐγουστίνου, ὅστις περιέγραψεν ὡς αὐτόπτης τὰς ἀπολαύσεις τῶν μακάρων καὶ τὰς φλόγας τῆς Κολάσεως, ὁτὲ δὲ χώνουσα τοὺς δακτύλους εἰς τὴν ξανθὴν κόμην της ἀπέτεινεν εἰς ἑαυτὴν τὰς ἐρωτήσεις ἐκείνας περὶ τῆς παρούσης ἡμῶν καὶ μελλούσης ὑπάρξεως, τὰς ὁποίας πάντες οἱ κάτοικοι τῆς κοιλάδος τοῦ κλαυθμῶνος ἀποτείνουσιν εἰς ἑαυτοὺς μετ' ἀπελπισίας, οἱ δὲ πνευματικοὶ καὶ θεολόγοι ἀποκρίνονται εἰς αὐτὰς δι' ὑπεκφυγῶν καὶ κοινῶν τόπων, ὡς οἱ ὑπουργοὶ εἰς τοὺς ὀχληροὺς θεσιθήρας. Παράδοξα ὄνειρα ἐτάραττον τῆς πτω-

χῆς κορασίδος τὸν ὕπνον, οὐχὶ πλέον ἡ καλὴ Λιόββα ἡδονὰς ἀνεξαντλήτους ὑποσχομένη, ἀλλὰ δαίμονες ἐπισείοντες κέρατα φοβερὰ ἢ ἄγγελοι κρατοῦντες διστόμους ῥομφαίας. Ὁτὲ μὲν ἤλπιζε τὰς ἀγαλλιάσεις τοῦ Παραδείσου, ὁτὲ δὲ ἐφοβεῖτο τοὺς ὄνυχας τοῦ Διαβόλου· ἐπὶ μίαν ἡμέραν ἐπίστευεν εἰς τὰς ἀληθείας τοῦ χριστιανισμοῦ ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου μέχρι τῶν θαυμάτων τοῦ Ἁγ. Μαρτίνου καὶ ἐπὶ τρεῖς ἐδίσταζε περὶ πάντων· ἄλλοτε ἔκυπτε τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν ἐπιβαρύνουσαν ἡμᾶς θείαν καταδίκην καὶ ἄλλοτε, ἂν εἶχε πέτρας, ἤθελε ῥίψει αὐτὰς κατὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα τὸν σπάσῃ[1]. Ἐν ἑνὶ λόγῳ εἶχε καταληφθῇ ὑπὸ τῆς μονομανίας ἐκείνης, εἰς ἣν ὑποπίπτουσι πάντες ὅσοι μετ' εἰλικρινείας ζητήσωσι τὴν λύσιν τοῦ μυστηριώδους τῆς ὑπάρξεως ἡμῶν προβλήματος. Τί εἴμεθα, πόθεν ἐρχόμεθα, ποία ἔσται ἡ μέλλουσα ἡμῶν τύχη; Τοιαῦτα ζητήματα, ἀδιάλυτα ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ ἐγκεφάλῳ, ὡς ὁ κηρὸς ἐν τῷ ὕδατι, ἐπειρᾶτο νὰ λύσῃ. Ἐν τούτοις ἡ κόμη τῆς πτωχῆς Ἰωάννας ἔμενεν ἀκτένιστος καὶ οἱ ὀδόντες ἀργοί· οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν ἐρυθροὶ ὑπὸ τῆς ἀϋπνίας, τὸ πρόσωπον ὠχρὸν καὶ οἱ ὄνυχες μαῦροι. Κατὰ τὸν κλεινὸν Πασχάλην τοιαύτη πρέπει νὰ ἦναι ἐπὶ τῆς γῆς ἡ φυσικὴ κατάστασις τοῦ ἀληθοῦς χριστιανοῦ, ζῶντος διηνεκῶς μεταξὺ τοῦ φόβου τῆς κολάσεως καὶ τῆς ἐλπίδος τῆς σωτηρίας καὶ μετὰ στεναγμῶν ἀναζητοῦντος ἐν τῷ σκότει τὴν ὁδὸν τοῦ Παραδείσου. Ἀλλὰ τὴν κατάστασιν ταύτην, ὅσῳ ἀρι-

1) Τὸ στερέωμα ἐνομίζετο τότε κρυστάλλινον. Ὅρα τὰς σημειώσεις.

στοκρατικὴ καὶ ἂν ἦναι, ἕσῳ καὶ ἂν ἰδιάζῃ εἰς τὰ ἔξοχα πνεύματα, δὲν σοὶ τὴν εὔχομαι, καλέ μου ἀναγνῶστα. Προτιμητέα πάλιν εἶναι ἡ ἱλαρὰ καὶ ἀμέριμνος εὐσέβεια τῶν καλῶν ἐκείνων χριστιανῶν, οἵτινες ψάλλοντες τροπάρια εἰς τοὺς Ἁγίους καὶ τρώγοντες ὀκταπόδια τὴν Παρασκευὴν περιμένουσιν ἀμερίμνως τὰς ἀπολαύσεις τοῦ Παραδείσου. Πολλοὶ θέλοντες νὰ ἐπιδείξωσι πνεύματος ὑπεροχὴν ταλανίζουσι τοὺς μακαρίους τούτους θνητούς, ἀλλ' ἐγὼ ζηλεύω τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς των καὶ τὸ εὔχρουν, τῆς παρειᾶς αὐτῶν. Ἂν Τοῦρκος τις ἢ πυρολάτρης ἐπρόκειτο νὰ χριστιανισθῇ, ἤθελον συμβουλεύσει αὐτὸν νὰ προτιμήσῃ πρὸ πάσης ἄλλης τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ἧς αἱ τελεταὶ εἶναι τόσον μεγαλοπρεπεῖς, ἡ λειτουργία τόσῳ σύντομος καὶ αἱ νηστεῖαι τόσῳ πολύοψοι, ἧς ἡ μουσικὴ ἡδύνει τὴν ἀκοὴν καὶ αἱ εἰκόνες εὐφραίνουσι τοὺς ὀφθαλμούς· πνευματικὸν δὲ νὰ ἐκλέξῃ οὐχὶ ἄγριόν τινα Βοσσουέτον ἢ Λακορδαῖρον, γυμνὸν τὸν ᾅδην καὶ τοὺς κατοίκους αὐτοῦ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του παριστῶντα, ἀλλ' ἡδυεπῆ τινα μαθητὴν τοῦ Ἐσκοβάρου, ἵνα ἐπὶ ἀ τ λ α ζ ί ν ο υ τ ά π η τ ο ς τὸν ὁδηγήσῃ εἰς τὰς μακαρίους μονάς. Ἀφοῦ ὁ Ὕψιστος, κατὰ τὸν ἱερὸν Αὐγουστῖνον καὶ Λακτάντιον, δ ὲ ν ἀ π ο σ τ ρ έ φ ε τ α ι τ ὰ ς ἀ ν θ η ρ ὰ ς ἀ τ ρ α π ο ὺ ς ὁ σ ά κ ι ς α ὗ τ α ι ὁ δ η γ ῶ σ ι ν ἡ μ ᾶ ς π ρ ὸ ς α ὐ τ ό ν, διατὶ ν' ἀναζητῶμεν τὸν Παράδεισον δι' ἀκανθῶν, τριβόλων καὶ νεροβράζων χόρτων, ἀκροώμενοι ἔρρινα ᾄσματα καὶ ἀσπαζόμενοι δυσμόρφους εἰκόνας; Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ προκεί-

μενον καὶ ἔστω τὸ σφάλμα τῶν παρεκβάσεών μου εἰς τὰς πεντήκοντα ἑπτὰ τῶν Ἀθηνῶν ἐφημερίδας καὶ τοὺς τέσσαρας κώδωνας τῆς Ῥωσσικῆς ἐκκλησίας, διακόπτοντας ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὸ νῆμα τῆς διηγήσεώς μου.

Αἱ κακαὶ νόσοι, ἡ πανώλης, ἡ εὐφλογία, ὁ ἔρως καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ πηγάζοντα ἐπώνυμα τῆς ξανθῆς μητρός του πάθη, ἔχουσι τοῦτο τοὐλάχιςον τὸ καλόν, ὅτι ἅπαξ μόνον ὑποκείμεθα εἰς αὐτά. Τοιαύτη ἦτο καὶ ἡ μεταφυσικὴ ἀσθένεια τῆς Ἰωάννας. Ἀφοῦ ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἔξυσε τὴν κεφαλήν, ζητοῦσα τοῦ ἀλύτου αἰνίγματος τὴν λύσιν, ἔκλεισε τέλος πάντων τὰ βιβλία της καὶ ἀνοίξασα τὸ παράθυρον τοῦ κελλίου ὠσφράνθη τά ἀρώματα τῆς ἀνοίξεως. Ὁ Ἀπρίλιος ἤγγιζεν εἰς τὸ τέλος καὶ ἡ φύσις πᾶσα, καταπράσινος, μειδιῶσα καὶ μυροβόλος ὡμοίαζε νεάνιδα στολισθεῖσαν ὑπὸ ἐμπείρου θαλαμηπόλου. Αἱ ἀναθυμιάσεις τοῦ ἔαρος ἐμέθυον τὰς αἰσθήσεις τῆς νέας μοναχῆς, ἥτις ἀπὸ τριῶν ἤδη μηνῶν βυθισμένη εἰς τὰ σκότη τοῦ κελλίου καὶ τῆς μεταφυσικῆς ἠτένιζε καὶ ὠσφραίνετο μετ' αὐξούσης ἀπληστίας τὴν χλόην τῶν λειμώνων καὶ τῶν ἴων τὴν εὐωδίαν. Μεταξὺ τῆς ἀνοίξεως καὶ τῆς καρδίας ἡμῶν, ὅταν ἤμεθα εἰκοσαετεῖς, ὑπάρχει κατὰ τοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς ἰατροὺς σχέσις τις μυστηριώδης καὶ δυσεξήγητος, οἵα ἡ τοῦ Σωκράτους πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην. Ὁσάκις βλέπομεν πράσινα δένδρα, μαλακὴν χλόην ἢ σπήλαια σκιερὰ αἰσθανόμεθα εὐθὺς τὴν ἀνάγκην συντρόφου ἐν τῷ παραδείσῳ τούτῳ Ἡ δὲ Ἰωάννα

ἀνεμνήσθη τοῦ ὀνείρου της καὶ τῶν ἐλπίδων, ὑφ' ὧν κατείχετο, ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὸ κοινόβιον ἐκεῖνο, ὅπου εὗρεν μόνον ἀνίαν, βιβλία παλαιὰ καὶ σκέψεις ὀχληράς. «Λιόββα! Λιόββα! πότε θέλεις ἐκτελέσει «τὰς ὑποσχέσεις σου;» ἀνέκραξε τέλος, σείουσα τὰς κιγκλίδας τῆς φυλακῆς της μετ' ἀπελπισίας. Μὴ ἔχουσα ἔπειτα ἐν τῷ κελλίῳ οὔτε σκύλλον νὰ δείρῃ, οὔτε σινικὰ ἀγγεῖα νὰ σπάσῃ ἔκρυψε μεταξὺ τῶν χειρῶν τὸ πρόσωπον καὶ ἤρξατο νὰ κλαίῃ. Οὐδὲν γλυκύτερον τῶν δακρύων, ὁπόταν ὑπάρχῃ χεὶρ ἑτοίμη νὰ τὰ σπογγίσῃ ἢ χείλη πρόθυμα νὰ ῥοφήσωσι τὴν βροχὴν ταύτην τῆς καρδίας, ὡς ὀνομάζουσιν αὐτὰ οἱ Ἰνδοί. Ἀλλ' ὅταν κλαίῃ τις μόνος, τὰ δάκρυα τότε εἶναι ἀληθῆ καὶ πικρά, ὡς πᾶσα ἐν τῷ κόσμῳ ἀλήθεια.

Κρότος βημάτων εἰς τὸν διάδρομον ἀπέσπασε μετ' ὀλίγον τὴν Ἰωάνναν τῶν θλιβερῶν αὐτῆς λογισμῶν, καὶ ἀνοιχθείσης τῆς θύρας, εἰσῆλθεν ἡ Ἡγουμένη, κρατοῦσα ἐκ τῆς χειρὸς ἀγένειον νεανίσκον, φέροντα τὸ ἔνδυμα τοῦ Ἁγ. Βενεδίκτου, τοὺς δὲ ὀφθαλμοὺς μετὰ σεμνότητος ἐπὶ τῶν συνδαλίων του προσηλοῦντα: «Ἰωάννα», εἶπεν ἡ Προεστῶσα, παρουσιάζουσα τὸν νέον μοναχὸν εἰς τὴν ἔκθαμβον ἡμῶν ἡρωΐδα, «ὁ ἡγού-» μενος τῆς Φούλδας Ἅγ. Ῥαβάνος ὁ Μαῦρος, μέλ-» λων ν' ἀποστείλῃ ἱεροκήρυκας εἰς Θουρίγγην, ζητεῖ » παρ' ἐμοῦ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Ἁγ. Παύλου, γεγραμ-» μένας διὰ χρυσῶν γραμμάτων ἐπὶ πολυτίμου μεμ-» βράνης, ἵνα διὰ τῆς λάμψεως τοῦ χρυσοῦ θαμβώσῃ

» τὰ ὄμματα τῶν ἀπίστων, ἐμπνέων οὕτω εἰς αὐτοὺς » περισσότερον σέβας πρὸς τὰς ἀληθείας τοῦ Εὐαγγε-» λίου. Ὁ νέος οὗτος Βενεδικτῖνος εἶναι ὁ Πάτερ Φρου-» μέντιος, διαπρέπων ὡς καὶ σὺ ἐπὶ εὐσεβείᾳ καὶ καλ-» λιγραφίᾳ. Συνεργάσθητι μετ' αὐτοῦ, μέχρις οὗ ἐκτε-» λεσθῇ ἡ παραγγελία τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν Ῥαβάνου. » Λάβε χρυσῆν μελάνην· γραφίδας ἔχεις, τροφὴν θέλω » στέλλει ὑμῖν ἐκ τῆς ἰδίας μου τραπέζης. Χαίρετε, » τέκνα μου». Ταῦτα εἰποῦσα ἐξῆλθεν ἡ Ἁγ. Βλιθρούδη, κλείουσα ὄπισθεν αὐτῆς τὴν θύραν, ὡς οἱ χωρικοὶ ἐν Μολδαβίᾳ, ὁσάκις ὁ ἄρχων ἐπισκέπτεται τὴν καλύβην των. Ἀλλ' ἡ Ἁγ. Βλιθρούδη ἦτο ἐκ τῶν ἐναρέτων ἐκείνων γυναικῶν, τῶν ὁποίων ὁ νοῦς ἀδυνατεῖ νὰ ὑποθέσῃ τὸ κακόν. Ἂν ἔβλεπε διάκονον ἀσπαζόμενόν τινα τῶν παρθένων τοῦ Μοναστηρίου, ἤθελε πιστεύσει ὅτι πράττει τοῦτο, ἵνα εὐλογήσῃ αὐτήν[1]. Παιδιόθεν κατακοπεῖσα ὑπὸ τῆς εὐφλογίας ἀθῷα μόνον φιλήματα εἶχε γνωρίσει, οὐδ' ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὑπῆρχον καὶ ἄλλα εἰς τὸν κόσμον. Ἄλλως κατὰ τὸν αἰῶνα ἐκεῖνον οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἁγ. Βενεδίκτου, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, ἔζων ἐκκλησιαστικῇ ἀδείᾳ φύρδην μίγδην ἐν τοῖς μοναστηρίοις. Κατά τινας Χρονογράφους αἱ σχέσεις αὗται ἦσαν ἀθῷαι καὶ ἄσπιλοι ὡς αἱ τοῦ ἡμετέρου Ἁγ. Ἀμοῦν, συγκατοικήσαντος δεκαοκτὼ ὅλα ἔτη μετὰ τῆς συζύγου του, ἥτις ἀπέθανε παρθένος· κατὰ τὸν Μουρατόρη ὅμως ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπιμιξίας ἐγεννῶντο πολλάκις σκάνδαλα

1) Ὅρα Εἰσαγ. σελ. 34.

καὶ παιδία. Ἀλλὰ ταῦτα ἐρρίπτοντο συνήθως εἰς τὸ ῥεῦμα τῆς Φούλδας. Οὕτω ἐσώζετο ἡ τιμὴ τῶν Μοναστηρίων καὶ ἐπαχύνοντο οἱ ἰχθύες.

Τὸ νέον ζεῦγος, ἅμα ἔμεινε μόνον, γνωρίζον πόσον πολύτιμος εἶναι ὁ χρόνος, ἀνύψωσε τὰς χειρίδας τῶν ῥάσων καὶ ἤρξατο ἀμέσως τῆς ἐργασίας, τῆς ἀντιγραφῆς δηλ. τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἁγίου Παύλου. Ἐπὶ δεκαπέντε ἡμέρας ἤρχετο ἀνὰ πᾶσαν πρωΐαν ὁ νέος μοναχὸς εἰς τὸ κελλίον τῆς Ἰωάννας, ὅπου συνειργάζετο μετ' αὐτῆς μέχρι τῆς ἑσπέρας. Ἀλλ' ὁ δεκαοκταέτης ἐκεῖνος νεανίας, ὁ οὔτε τὴν Γραφὴν ἀναγνώσας οὔτε τοῦ Αὐγουστίνου τὰς ἐξομολογήσεις οὔτε τὸν περὶ Παρθενίας λόγον τοῦ Ἁγίου Βασιλείου ἢ ἄλλο ἱερὸν βιβλίον, ἦτο ὡς ἐκ τούτου ἁγνὸς καὶ ἄσπιλος ὡς ἡ χιών, ἐφ' ἧς ἐκυλίετο ὁ Ἅγιος Φραγκῖσκος, ἵνα κατασιγάσῃ τοὺς πειρασμοὺς τῆς σαρκός· ὥστε ἡ μὲν ἀντιγραφὴ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἁγίου Παύλου προώδευε ταχέως, αἱ δὲ μετὰ τῆς Ἰωάννας σχέσεις αὐτοῦ ἔμενον στάσιμοι. Ὁσάκις ἡ χεὶρ τῆς ἡμετέρας ἡρωΐδος ἤγγιζε τὴν χεῖρά του ἢ αἱ κόμαι αὐτῶν συνεπλέκοντο, ἐνῷ ἔκυπτον ἐπὶ τῆς μεμβράνης, ᾐσθάνετο τὴν καρδίαν του πάλλουσιν ὡς κώδωνα φρουρίου ἐν ὥρᾳ κινδύνου, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς ἠδύνατο νὰ εἴπῃ, ἂν πρὸς δεξιὰν ἔπαλλεν ἢ πρὸς ἀριστεράν. Ἡ δὲ Ἰωάννα ἀναγνώσασα πολλάκις τὸν Ὠριγένη, τὸν Χρυσόστομον καὶ τοὺς κανόνας τοῦ Νηστευτοῦ, ἐγνώριζε τὰ πάντα θεωρητικῶς· ἠδύνατο μάλιστα καὶ νὰ συζητήσῃ περὶ τῶν τοιούτων, μεταχειριζομένη τὰς τεχνικὰς ἐκείνας

λέξεις, αἵτινες εἰς μόνους τοὺς ἰατρούς, τὰς ἑταίρας καὶ τοὺς θεολόγους εἶναι γνωσταί. Ἀλλὰ μόνη μετ' ἀνδρὸς τότε πρώτην φορὰν εὑρίσκετο, ἡ δὲ ἀμηχανία αὐτῆς περὶ τοῦ πρακτέου ηὔξανε καθ' ἑκάστην, ὡς ἡ τῶν Ἄγγλων περιηγητῶν ἐν μέσῳ τῶν νεκροπόλεων τῆς Αἰγύπτου, τὰς ὁποίας τόσον ἀκριβῶς ἐσπούδασαν ἐπὶ τοῦ χάρτου.

Ἡ θέσις τῶν δύο νεανίσκων κατήντα καθ' ἡμέραν μᾶλλον ἀφόρητος. Οὔτε ὁ Φρουμέντιος ἐγνώριζε τί νὰ ζητήσῃ, οὔτε ἡ Ἰωάννα τί πρῶτον νὰ προσφέρῃ. Ἐν τούτοις ἡ ἀντιγραφὴ ἐπλησίαζεν εἰς τὸ τέλος· μόνη ὑπελείπετο ἡ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴ καὶ ἔπειτα πικρὸς καὶ ἀναπόφευκτος ἐπήρχετο ὁ χωρισμός. Πολλάκις ἡ Ἰωάννα, ὡς ἄλλη Πηνελόπη, ἀπέξεε τὴν νύκτα ὅσα τὴν προτεραίαν εἶχον γράψει. Ὁ σύντροφος αὐτῆς ἐνόει τὸ τέχνασμα, ἐμάντευε τὸν σκοπὸν αὐτοῦ καὶ ἠρυθρία ἢ ἐξέπεμπε στεναγμούς, ἱκανοὺς νὰ κινήσωσι τὰς πτέρυγας ἀνεμομύλου, ἀλλ' εἰς ταῦτα μόνα περιωρίζετο, ἡ δὲ ἡμέρα παρήρχετο ὡς αἱ ἄλλαι πλήρης πόθων ματαίων καὶ ἐλπίδων διαψευδομένων. Ἀλλ' οὔτε σύ, ἀναγνῶστα, οὔτ' ἐγὼ ἔχομεν τόσας ἡμέρας νὰ χάσωμεν. Ἄλλως δὲ γράφων ἀληθῆ ἱστορίαν δὲν δύναμαι νὰ μιμηθῶ τοὺς ποιητὰς ἢ συγγραφεῖς ἐκείνους, οἵτιτες σωρεύοντες παλμούς, δάκρυα, ἐρυθήματα καὶ ἄλλα πλατωνικὰ ἐφόδια ζευγνύουσιν ἀνὰ δύο τοὺς μελιρρύτους στίχους των, ὡς οἱ γεωργοὶ εἰς τὸ ἄροτρον τοὺς βόας, ἢ τορνεύουσι περιόδους στρογγυλοτέρας τῶν μαστῶν τῆς Ἀφροδίτης. Ὁ μέγας Δάντης ὠνόμαζε

τοὺς τοιούτους μ α σ τ ρ ο π ο ύ ς, ἀλλ' εἰς ἐμὲ οὔτε το ὄνομα οὔτε τὸ ἐπάγγελμα ἀρέσκει. Ἀφίνων λοιπὸν ἀμφότερα ταῦτα εἰς τὸν Πλάτωνα, τὸν Ὀβίδιον, τὸν Πετράρχην καὶ τοὺς γλυκαναλάτους ὀπαδούς των θέλω παριστᾷ ἀείποτε τὴν ἀλήθειαν γυμνὴν καὶ ἀκτένιστον, οἵα ἐκ τοῦ φρέατος ἐξῆλθεν.

Οἱ δύο ἐρασταὶ εἶχον τελειώσει τὴν ἀντιγραφὴν τῆς τελευταίας ἐπιστολῆς τοῦ Ἀποστόλου, ὁ δὲ ἥλιος, ὃν ὁ Γαλιλαῖος δὲν εἶχεν ἀκόμη καταδικάσει εἰς ἀκινησίαν, ἐπέραινε τὴν καθημερινὴν αὐτοῦ περιστοφήν. Ἦτον ἡ ὥρα καθ' ἣν οἱ βόες ἐπιστρέφουσιν εἰς τὸν σταῦλον, οἱ δὲ χριστιανοὶ ἀσπάζονται τὴν Παρθένον διὰ τοῦ «Χ α ῖ ρ ε Μ α ρ ί α». Ὁ κώδων εἶχε προσκαλέσει τὰς καλογραίας εἰς τὴν ἑσπερινὴν προσευχὴν καὶ οὐδεὶς ἦχος ἠκούετο πλέον εἰς τοὺς διαδρόμους τοῦ Μοναστηρίου. Ἡ Ἰωάννα ἐκάθητο πλησίον τοῦ παραθύρου φυλλολογοῦσα τόμον τῆς Γραφῆς, ὁ δὲ Φρουμέντιος ἠτένιζεν ἐν ἐκστάσει πρὸς τὴν σύντροφον αὐτοῦ, ἣν ὁ δύων ἥλιος, διερχόμενος διὰ τῶν ἐρυθρῶν ὑαλίων τοῦ κελλίου περιέστεφε διὰ κύκλου ἀκτινοβόλου, ὡς οἱ Ῥῶσσοι ζωγράφοι τὰς κεφαλὰς τῶν Ἁγίων. Ἡ ἡμετέρα ἡρωῒς δεκαεπταέτις τότε οὖσα δὲν ὡμοίαζε τὰς λευκὰς καὶ ἀγγελομόρφους ἐκείνας παρθένους, τὰς ὁποίας δὲν τολμᾷ τις νὰ ἐγγίσῃ, φοβούμενος μὴ ἀνοίξωσι τὰ πτερά των, οὐδ' ἠδύνατο πρὸς κάλυκα ῥόδου νὰ παραβληθῇ, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς τὸ φυτὸν ἐκεῖνο τῆς θερμῆς Παλαιστίνης, τὸ ὁποῖον προσφέρει ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κλάδου οὐ μόνον εὔοσμα ἄνθη, ἀλλὰ καὶ ὀρε-

κτικοὺς καρποὺς εἰς τὸν πεινῶντα ὁδοιπόρον. Ἡ σκιὰ τοῦ κελλίου καὶ ἡ καλὴ τράπεζα τῆς Μονῆς εἶχον στερεώσει τὰς σάρκας καὶ ἀπαλύνει τὸ δέρμα τῆς καλῆς Ἰωάννας, ἡ δὲ κόμη αὐτῆς ἅπαξ μόνον ψαλιδισθεῖσα ἐκυμαίνετο πυκνοτέρα ἢ πρότερον ἐπὶ τῶν στρογγύλων ὤμων. Πάντα ταῦτα ἦσαν τῇ ἀληθείᾳ ὁπωσοῦν ἀκτένιστα, ἀπεριποίητα καὶ ἠμελημένα, ἀλλά, κατὰ τὸν ποιητήν[1], ο ὔ τ ε ὁ κ α θ α ρ ὸ ς χ ρ υ σ ὸ ς ἔ χ ε ι ἀ ν ά γ κ η ν χ ρ υ σ ώ σ ε ω ς, ο ὔ τ ε τ ὸ ῥ ό δ ο ν π ρ ο σ θ έ τ ο υ ε ὐ ω δ ί α ς, ο ὔ τ ε ὁ κ ρ ῖ ν ο ς ψ ι μ μ υ θ ί ο υ, οὔτε δεκαεπταέτις, νομίζω, νεᾶνις μύρων καὶ βοστρυχισμάτων.

Ὁ Φρουμέντιος ἐξηκολούθει νὰ σιωπᾷ, ἡ δὲ Ἰωάννα νὰ στρέφῃ τὰ φύλλα τῆς Γραφῆς, ὁτὲ μὲν ψιθυρίζουσα μεταξὺ τῶν ὀδόντων, ὁτὲ δὲ ἐδάφιόν τι ἀναγινώσκουσα μεγαλοφώνως. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἔπαυσε νὰ φυλλομετρῇ καὶ διὰ φωνῆς μειλιχίου ὡς νέας Ἰνδῆς ἐπᾳδούσης ὄφιν φαρμακερὸν ἤρξατο ν' ἀναγινώσκῃ:

«*Ἆσμα ᾀσμάτων, ὅ ἐστι Σαλομών. Φιλησάτω με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ. Ἀγαθοὶ οἱ μαστοί σου ὑπὲρ οἶνον καὶ ὀσμὴ μύρων σου ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα· μύρον ἐκκενωθὲν ὄνομά σου· διὰ ταῦτα αἱ νεάνιδες ἠγάπησάν σε. Ἰνοὺ εἶ καλός, ἀδελφιδός μου, καὶ ὡραῖος πρὸς κλίνῃ ἡμῶν· σύσκιος ἀνάμεσον τῶν μαστῶν μου αὐλισθήσεται. Ἐλθέ, ἀδελφιδέ μου, ἐξέλθωμεν εἰς ἀγρόν· εὑροῦσά σε ἔξω φιλήσω σε· ἐκεῖ δώσω τοὺς μαστούς μου σοί. Στηρίξατέ με ἐν μύροις, στιβάσατέ με ἐν μήλοις, ὅτι τετρωμένη ἀγάπης ἐγώ. Θές με ὡς σφραγῖδα ἐπὶ τὴν*

1) Τὸν Σαικξπῆρον.

καρδίαν σου, ὡς σφραγῖδα ἐπὶ τὸν βραχίονά σου. Κρατερὰ ὡς θάνατος ἀγάπη· ὕδωρ πολὺ οὐ δυνήσεται σβέσαι καὶ ποταμοὶ οὐ συγκλύσουσιν αὐτήν».

Ταῦτα ἤκουεν ὁ Φρουμέντιος καὶ μὴ γνωρίζων ὅτι τὰ μῆλα, οἱ μαστοὶ καὶ τὰ φιλήματα, ἐκεῖνα ἦσαν προφητικαὶ ἀλληγορίαι εἰκονίζουσαι τὴν μέλλουσαν τοῦ Σωτῆρος πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ ἀγάπην, ᾐσθάνετο ὡς ἄλλος Ἰὼβ τὰς σάρκας καὶ τὰς τρίχας του φρισσούσας ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας. Ἀνὰ ἕκαστον στίχον τῆς οὐρανίας ἐκείνης ἐπῳδῆς ἐπλησίαζεν ἓν βῆμα πρὸς τὴν ἀναγνώστριαν, κατὰ δὲ τὸ τελευταῖον ἐδάφιον εὑρίσκετο πρὸ αὐτῆς γονυπετής. Ἡ Ἰωάννα ἀνήγειρε τότε τὴν κεφαλὴν ἀπὸ τοῦ βιβλίου καὶ τὰ βλέμματα ἠντικρύσθησαν τῶν δύο ἐραστῶν. Ὁπότε εὑρίσκεταί τις εἰς τὸ χεῖλος κρημνοῦ (καὶ τοιαύτη, νομίζω, ἦτο ἡ θέσις τῆς ἡμετέρας ἡρωΐδος) πρέπει, λέγουσι, νὰ κλείῃ τοὺς ὀφθαλμούς, εἰ δὲ μή, ζαλίζεται καὶ πίπτει· ἀλλ' ἐκείνη δὲν ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμούς, ὥστε ἔπεσε . . . . τὸ βιβλίον ἐκ τῆς χειρός τις καὶ

Quel giorno più non vi leggero avanti[1].

Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Πρωσσίας κατὰ τὴν μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον εἰρήνην ἐζήτει πτερὸν ἀετοῦ, ἵνα ὑπογράψῃ τὸ ὄνομα καὶ τοὺς τίτλους του εἰς τὴν συνθήκην· ἐγὼ δὲ ἐκ τῆς πτέρυγος τοῦ Ἔρωτος ἐπεθύμουν νὰ ἔχω ὡς κάλαμον πτερόν, ἵνα δι' αὐτοῦ περιγράψω τοῦ νέου ζεύγους τὴν ἐφήμερον εὐδαιμονίαν. Μοναξία, ἡσυχία, ἄφθονος τροφή, ἔαρος πνοαί, οὐδὲν

1) Δάντου Κόλασις, ᾆσμα Ε'.

ἔλειπεν αὐτοῖς ἐξ ὅσων καθιστῶσιν εὐδαίμονας τοὺς ἐραστάς. Ἡ Ἰωάννα ἀπαλλαγεῖσα χάριν τῆς ἀντιγραφῆς ἀπὸ τῶν ὄρθρων, τῶν ἀναγνώσεων, προσκυνήσεων καὶ ἄλλων μοναστικῶν ἀγγαρειῶν, ἠδύνατο ἀπὸ πρωΐας μέχρι νυκτὸς νὰ μένῃ μετὰ τοῦ συντρόφου της. Ἀλλὰ καίτοι μεσοῦντος τοῦ Ἰουνίου, πάλιν σύντομοι ἐφαίνοντο αἱ ἡμέραι εἰς τὰ ἀκόρεστα τῶν νεανίσκων χείλη. Πολλάκις κατὰ τὴν ὥραν τοῦ Ἑσπερινοῦ, καθήμενοι πλησίον τοῦ ἀνοικτοῦ παραθύρου, ἐνῷ οἱ κώδωνες ἀντήχουν πενθίμως, ὡς εἰ ἐθρήνουν τὴν θνήσκουσαν ἡμέραν, ἐστέναζον κἀκεῖνοι καί, ὡς ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, ἔλεγον· «Σ τ ῆ θ ι» τῷ ἡλίῳ· ἀλλ' οὗτος μὲν ἐπορεύετο νὰ φωτίσῃ τοὺς ἀντίποδας, οἱ δὲ ἐρασταὶ ἀπεχωρίζοντο περιμένοντες τὴν ἐπιοῦσαν.

Δέκα ἀκόμη ἡμέρας διῆλθον ἐντὸς τοῦ στενοῦ ἐκείνου κελλίου, γράφοντες, διαλεγόμενοι, φιλούμενοι καὶ ἄλλο ἐλάττωμα μὴ εὑρίσκοντες εἰς τὸν καιρόν, ὅστις ἦτο ὡραῖος, εἰμὴ μόνον ὅτι ἔφευγε ταχύς. Ἀλλὰ τέλος ἀνέτειλεν ἡ ἀποφράς τοῦ χωρισμοῦ ἡμέρα. Ἡ ἀντιγραφὴ τοῦ Ἁγ. Παύλου εἶχε τελειώσει πρὸ πολλοῦ, ὁ δὲ ἡγούμενος ἔπεμπεν εἰς τὸν Φρουμέντιον ἡμίονον καὶ ῥητὴν διαταγὴν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν μάνδραν. Ὁ δυστυχὴς νεανίσκος καταρώμενος τοὺς ὅρκους του, τὸν Προεστῶτα καὶ τοὺς ἁγίους πάντας ὑπῆγε ν' ἀποχαιρετήσῃ τὴν φίλην του, κρατῶν εἰς τὰς χεῖράς του τὴν ὁδοιπορικὴν βακτηρίαν· ἀλλὰ τὰ δάκρυα αὐτοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ κρατήσῃ. Ἡ Ἰωάννα δὲν ἔκλαιε, διότι τινὲς τῶν συντρόφων της ἦσαν παροῦ-

σαι, αἱ δὲ γυναῖκες, ὅσῳ εὐαίσθητοι καὶ ἂν ἦναι, κλαίουσι μόνον ὁσάκις καὶ ὅπου πρέπει. Παράδειγμα τούτου ἔστωσαν αἱ εὐπαθεῖς ἐκεῖναι Ἀγγλίδες, αἵτινες πορευόμεναι ν' ἀκούσωσι τὴν Ῥιστόρη σημειοῦσιν εἰς τὸ περιθώριον τῆς Μύρρας καὶ Μηδείας, ποῦ πρέπει νὰ δακρύσωσιν.

Ἀλλ' ἅμα ἔμεινε καὶ πάλιν μόνη ἡ Ἰωάννα, ᾐσθάνθη τὸ βάρος ἐκεῖνο εἰς τὸν στόμαχον, ὅπερ καταλαμβάνει ἡμᾶς, ἀφοῦ πολυφαγήσωμεν ἢ χάσωμεν μητέρα, ἐρωμένην, περιουσίαν ἢ ἄλλο τι δυσαναπλήρωτον ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην ἡμέραν. Κατὰ τὸν γέροντα Πλούταρχον τοῦ ἀληθοῦς ἔρωτος οὐδὲ τὴν σκιὰν γνωρίζουσιν αἱ γυναῖκες. Ἐγὼ δὲ φρονῶ ὅτι οὗτος εἶναι παρ' αὐταῖς συμπτωματική τις νόσος, μόνην αἰτίαν ἔχουσα τὴν πλῆξιν καὶ τὴν μοναξίαν. Αἱ γυναῖκες τοῦ κόσμου ἀπὸ ἑνὸς εἰς ἄλλου ἀνδρὸς τὴν ἀγκάλην μεταβαίνουσαι καθ' ἑσπέραν (εἰς τὸν χορὸν ἐννοῶ) οὔτε νὰ στενάζωσιν ἔχουσι καιρὸν οὔτε ν' ἀγαπήσωσιν ἄλλο τι πλὴν τοῦ ῥιπιδίου των. Ὁμοιάζουσι τὸν ὄνον ἐκεῖνον, ὅστις ἔμενε νῆστις ἐν μέσῳ τεσσάρων σωρῶν τριφυλλίου, μὴ γνωρίζων ποῖον πρῶτον νὰ προτιμήσῃ. Πιθανὸν ν' ἀπατῶμαι, ἀλλ' ὅσας ἐρωτολήπτους ἐγνώρισα, ἦσαν ἢ κατάκλειστοι κορασίδες, φρουρούμεναι ὑπὸ ἀγρύπνων γονέων ὡς τὰ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων, ἢ ὥριμοι δέσποιναι, ἀριθμοῦσαι ἤδη περισσότερα ἔτη ἢ θαυμαστάς. Ἡ ἀθυμία τῆς πτωχῆς Ἰωάννας μόνης μεταξὺ τῶν τεσσάρων ἐκείνων τοίχων, ὅπου χθὲς ἀκόμη ἀντήχουν τοσοῦτοι ἐρωτικοὶ ὅρκοι

καὶ φιλήματα ηὔξανε καθ' ἡμέραν. Ὁ Ἅγιος Αὐγουστῖνος, ὁσάκις ἐμελαγχόλα ἐκυλίετο εἰς τὸν βόρβορον ὡς εἰς εὔοσμον λουτρόν, ἡ Ἁγία Γενοβέφα ἐδάκρυε μέχρις οὗ ἠναγκάζετο ν' ἀλλάξῃ ὑποκάμισον, ὁ Ἅγιος Φραγκῖσκος ἐνηγκαλίζετο χιονοσκεπῆ ἀγάλματα, ἡ Ἁγία Λιμπανία ἔσχιζε τὰς σάρκας της διὰ σιδηροῦ κτενίου καὶ ἡ Ἁγία Λιουτβίργη κατέπινε βελόνας. Ἡ δὲ ἡμετέρα ἡρωΐς, φρονιμωτέρα πάντων τούτων, κατέκειτο εἰς γωνίαν τινὰ τοῦ κελλίου της καὶ δι' ἀνεμιστηρίου ἐκ πτερῶν περιστερᾶς (τῶν μόνων θεμιτῶν ἐν τοῖς Μοναστηρίοις) ἐπειρᾶτο νὰ διώξῃ τὰς μυίας καὶ τοὺς ὀχληροὺς λογισμούς. Ἡ θερμότης τοῦ Ἰουνίου καθίστα ἔτι καυστικωτέραν τὴν λύπην της, αἱ δὲ ἡμέραι ἐφαίνοντο αὐτῇ μακρότεραι τῆς ζωῆς γέροντος θείου εἰς τοὺς κληρονόμους. Κατὰ τοὺς παροξυσμοὺς τῆς ἀπελπισίας της κατέφευγεν ἐνίοτε, ἵνα ἀπομακρύνῃ τὰ περικυκλοῦντα αὐτὴν ὀχληρὰ φαντάσματα, εἰς τῶν Συναξαρίων τὰς εὐσεβεῖς συνταγάς, ὁτὲ μὲν μαστιγουμένη διὰ τῆς ζώνης, ὁτὲ δὲ βρέχουσα τὰς σινδόνας της διὰ παγετώδους ὕδατος ἢ ζητοῦσα νὰ πνίξῃ τὴν λύπην αὐτῆς εἰς τὸν οἶνον κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ[1]. Ἀλλὰ πάντα τὰ θαυματουργὰ ταῦτα ἀντιφάρμακα, καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ ἁγνόχορτον[2], τοῦ ὁποίου μόνη ἡ ὀσμὴ ἤρκει, κατὰ τοὺς ἁγιογράφους ἵνα ἀποδιώξῃ πάντα πειρασμόν, οὐδὲν ἴσχυον κατὰ τῆς πικρίας τοῦ χωρισμοῦ.

1) Δίδετε μέθην τοῖς ἐν λύπαις καὶ οἶνον πίνειν τοῖς ἐν ὀδύναις.
2) Ἄγνος, Agnus castus.

Ὁ καιρός, λέγουσι, θεραπεύει πάσας τὰς πληγάς· ἀλλ' οὐχί, νομίζω, τὸν ἔρωτα καὶ τὴν πεῖναν. Ἀπ' ἐναντίας ὅσῳ περισσότερον μένῃ τις σώφρων ἢ νῆστις, τοσούτῳ ἡ ὄρεξις αὐτοῦ αὐξάνει, μέχρις οὗ καταντήσῃ νὰ φάγῃ τὰ ὑποδήματά του ὡς οἱ στρατιῶται τοῦ Ναπολέοντος ἐν Ῥωσσίᾳ, ἢ ν' ἀγαπήσῃ τὰς αἶγάς του, ὡς οἱ ποιμένες τῶν Πυρηναίων. Εἰς τοιαύτην περίπου κατάστασιν εὑρίσκετο καὶ ἡ ἡμετέρα ἡρωΐς, ὅτε ἑσπέραν τινά, ἐνῷ ἐκάθητο παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ ἰχθυοτροφείου μοιράζουσα μελαγχολικῶς τὸ δεῖπνόν της εἰς τοὺς κυπρίνους, ἐπλησίασεν αὐτὴν μυστηριωδῶς ὁ κηπουρὸς τῆς Μονῆς, καὶ στρέψας κύκλῳ ἀνήσυχα βλέμματα, ἐνεχείρισεν αὐτῇ μυστηριωδῶς ἐπιστολὴν γεγραμμένην διὰ πορφυρᾶς μελάνης ἐπὶ λεπτοῦ δέρματος θνησιγενοῦς ἀρνίου. Ἡ Ἰωάννα ἀναπτύξασα αὐτήν, ἐν μέσῳ ἀνθίνων στεφάνων, καρδιῶν τετρωμένων, ἀσπαζομένων περιστερῶν, φλεγουσῶν λαμπάδων καὶ ἄλλων περιπαθῶν συμβόλων, δι' ὧν οἱ τότε ἐρασταὶ ἐκόσμουν τὰς ἐπιστολάς των, ὡς παρ' ἡμῖν οἱ θαλασσινοὶ τοὺς βραχίονας καὶ τὰς κνήμας των, ἀνέγνωσε τὰ ἑξῆς:

Φρουμέντιος τῇ ἀδελφῇ αὐτοῦ Ἰωάννᾳ χαίρειν ἐν Ὑψίστῳ.

«Ὡς ἡ ἔλαφος ἐπιποθεῖ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων,
» οὕτω καὶ ἡ ψυχή μου ἐδίψησε πρὸς σέ, ἀδελφή μου[1].
» Θρῆνος κατέλαβέ με καὶ ὕδωρ ῥέουσι τὰ βλέφαρά μου[2].
» Τὰ δάκρυα εἶναι ἡ τροφὴ τῆς ἡμέρας καὶ τῶν νυκτῶν

1) Ψαλμὸς ΜΑ', ἐδ. 2. 2) Ἱερεμίου Κεφ. Θ', ἐδ. 18.

» μου ὁ ὕπνος[1]. Ὁ πεινῶν ὀνειρεύεται ἄρτους, κἀγὼ » σὲ εἶδον καθ' ὕπνους, Ἰωάννα[2]· ἀλλ' ἐξύπνησα καὶ » δὲν σὲ εὗρον πλησίον μου. Ἀναβὰς τότε τὸν ὄνον μου » τὸν μαῦρον ἦλθον εἰς τὸ σκήνωμά σου τὸ ἅγιον. Παρὰ » τὸν τάφον τῆς Ἁγίας Βέμμας σὲ περιμένω. Ἐλθέ, » περιστερά μου, ἐκλεκτὴ ὡς ὁ ἥλιος[3], ἐλθὲ διὰ τῶν » ἀκτίνων σου νὰ ἐπισκιάσῃς τὴν σελήνην».

Τοιαύτη ἦτο ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Φρουμεντίου. Σήμερον γράφοντες πρὸς γυναῖκα κλέπτομεν τὸν Φόσκολον καὶ τὴν Σάνδην, οἱ δὲ τότε ἐρασταὶ ἀντέγραφον τοὺς Ψαλμοὺς καὶ τοὺς Προφήτας, ὥστε αἱ ἐπιστολαὶ αὐτῶν ἦσαν φλογεραὶ ὡς τὰ χείλη τῆς Σουναμίτιδος καὶ ἡ ἄμμος τῆς ἐρήμου.

Περὶ τὴν πέμπτην ὥραν τῆς νυκτός, ὅτε ὁ κώδων προσεκάλεσε τὰς παρθένους εἰς τὸν ὄρθρον, ἡ Ἰωάννα κρατοῦσα διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς τὰ σανδάλια, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς τὴν καρδίαν της, ἵνα κατασιγάσῃ τοὺς παλμοὺς αὐτῆς, κατέβη τὴν κλίμακα τοῦ κοινοβίου, ὀλισθαίνουσα σιωπηλῶς ὡς ὄφις ἐπὶ τῆς χλόης. Ἡ σελήνη, ἡ πιστὴ αὕτη λαμπὰς τῶν λαθρεμπόρων καὶ τῶν μοιχαλίδων, ἣν οἱ ποιηταὶ ὠνόμασαν ἁ γ ν ὴ ν κατ' εὐφημισμόν, ὡς καὶ σ ε μ ν ὰ ς τὰς Ἐριννύας, ἀνατείλασα ὁσονούπω ὄπισθεν τῶν ἐπάλξεων τῆς Μονῆς ἐφώτισε τὴν παρειὰν τῆς δραπέτιδος ἡρωΐδος, ἥτις ἔσπευδεν εἰς τὴν συνέντευξιν, ἀσπλάγχνως καταπατοῦσα τὰ σέλινα καὶ τὰ πράσα τοῦ μοναστικοῦ κήπου.

1) Ψαλμὸς ΟΘ', ἐδ. 6. 2) Ἠσαΐου Κεφ. ΚΘ', ἐδ. 8.
3) Ἆσμα ᾀσμ. Κεφ. Α', ἐδ. 5.

Ἀφοῦ ἐπὶ ἡμίσειαν περίπου ὥραν ἐβάδισεν οὕτω, ἔφθασε τέλος εἰς τὸ νεκροταφεῖον, σκιαζόμενον ὑπὸ κυπαρίσσων καὶ σμιλάκων, τοσούτῳ πυκνῶν, ὥστε οὔτε τοῦ ἀνέμου ἡ πνοὴ οὔτε τοῦ ἡλίου αἱ ἀκτῖνες ἠδύναντο νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὸ σκυθρωπὸν ἐκεῖνο ἑστιατόριον τῶν σκωλήκων. Ὁ Φρουμέντιος εἶχε δέσει τὸν ὄνον του εἰς κλάδον δένδρου, ἐπισκιάζοντος τὸ μνῆμα τῆς Ἁγίας Βόμμας, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκάθητο ἀνυψῶν εἰς τὴν ἄκραν βακτηρίας κεράτινον φανάριον, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς φάρος εἰς τὴν φιλτάτην του. Ἅμα δὲ εἶδε τὴν Ἰωάνναν προβαίνουσαν μετὰ δειλίας μεταξὺ τῶν τάφων, ὥρμησε πρὸς αὐτὴν ὡς Καπουκῖνος πρὸς χοιρομήριον κατὰ τὸ τέλος τῆς Τεσσαρακοστῆς. Ἀλλ' ὁ τόπος δὲν ἦτο κατάλληλος διὰ τοιαύτας φιλοφρονήσεις· διὸ κρεμάσας τὸ φανάριον εἰς τὸν τράχηλον τοῦ ὄνου καὶ ἐπὶ τῶν νώτων αὐτοῦ ἀναβὰς μετὰ τῆς Ἰωάννας ἔσπευσε ν' ἀπομακρυνθῇ τῶν νεκρωσίμων ἐκείνων σκιῶν. Τὸ δυστυχὲς ζῶον κύπτον ὑπὸ διπλοῦν φορτίον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τεσσάρων ἐνθαρρυνόμενον πτερνῶν, ἔκλινε τὰ μακρά του ὦτα καὶ ἤρξατο νὰ τρέχῃ, ἐκπέμπον ἐν εἴδει διαμαρτυρήσεως ὀγκηθμοὺς τοσούτῳ ἠχηρούς, ὥστε (κατ' ἀξιόπιστον συναξαριστὴν) πολλαὶ τῶν κεκοιμημένων παρθένων, νομίσασαι ὅτι ἤχησεν ἡ σάλπιγξ τῆς Κρίσεως, ἐξήγαγον τὰς φαλακρὰς κεφαλὰς ἐκ τῶν μνημείων.

Ἡ Ἰωάννα ἔχουσα ζώνην τοὺς βραχίονας καὶ στήριγμα τὰ στήθη τοῦ καλοῦ Φρουμεντίου ἀνέπνεε μετ' ἀπεριγράπτου ἀγαλλιάσεως τὸν ἀέρα τῶν ἀγρῶν. Τὸ

νέον ζεῦγος, ὑπερβὰν τὸ δάσος ἔτρεχεν ἤδη ἐπὶ ἀνοικτοῦ πεδίου φυτευμένου διὰ κριθῆς καὶ κυάμων. Ἀνατείλαντος δὲ μετ' οὐ πολὺ τοῦ ἡλίου, ὁ νέος μοναχός, ἵνα προφυλάξῃ τὴν σύντροφόν του ἀπὸ τῶν θερινῶν ἀκτίνων, ἠνάγκασε διὰ θαυματουργοῦ ἐπικλήσεως μεγάλον τινὰ ἀετὸν νὰ ἁπλώσῃ τὰς πτέρυγας ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς της, παρακολουθῶν ἐν τῇ πτήσει του τὸ βῆμα τοῦ ὄνου. Τοιαῦτα θαύματα κατώρθουν οἱ τότε χριστιανοί, τῶν ὁποίων ἡ καρδία ἦτο ἁπλῆ, ἡ πίστις ἀκμαία καὶ αἱ προσευχαὶ παντοδύναμοι παρὰ τῇ Παναγίᾳ· ἐνῷ σήμερον οἱ πολυμαθεῖς, ἀλλ' ὀλιγόπιστοι σοφοὶ τοῦ αἰῶνος, οἱ κρατοῦντες διαβήτην καὶ μικροσκόπιον ἀντὶ σταυροῦ καὶ κομβολογίου, γνωρίζουσι μὲν πόσα πτερὰ ἔχει ἡ οὐρὰ ἑκάστου πτηνοῦ καὶ πόσους σπόρους περικλείει ὁ κάλυξ τῶν ἀνθέων, ἀλλ' οὔτε ἀετοὺς δύνανται δι' ἑνὸς νεύματος νὰ ἐξημερώσωσιν οὔτε τὰς ἀκάνθας νὰ μεταβάλωσιν εἰς κρίνους δι' ἑνὸς δακρύου. Πλὴν δὲ τούτου ὑβρίζονται καὶ ὑπὸ τοῦ πανοσιωτάτου Ἀββᾶ Κρελιέρου, ὅστις ὀνομάζων αὐτοὺς εἰδωλολάτρας, διότι διατηροῦσιν ἐν τῷ χριστιανικῷ οὐρανῷ τὸν Ἑρμῆν καὶ τὴν Ἀφροδίτην! καὶ ἀθέους, διότι ἀλλάσσουσι τὰ ὀνόματα τῶν φυτῶν, ἀνακράζει ὡς ἄλλος Ἱερεμίας «Ἀνάθεμα! Ἀνάθεμα! καὶ πάλιν ἀνάθεμα εἰς τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἐπιστήμην».

Μετὰ τετράωρον δρόμον ἐσταμάτησαν οἱ δραπέται, ἵνα ἀναπαυθῶσι πλησίον μικρᾶς τινος λίμνης, παρὰ τὸ χεῖλος τῆς ὁποίας ὑψοῦτο πρoτοῦ γιγαντιαῖον ἀ-

1) Τοὺς πλανήτας δηλ.

γαλμα τοῦ Ἰρμινσούλ. Τὸ εἴδωλον τοῦτο εἶχε κρημνίσει ὁ Ἅγιος Βονιφάτιος δι' ἑνὸς φυσήματος εἰς τὸ βάθος τῆς λίμνης· ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι αὐτοῦ λάτρεις, καίτοι γενόμενοι χριστιανοί, διετήρουν ἐν τοῖς μυχοῖς τῆς καρδίας λείψανά τινα ἀφοσιώσεως πρὸς τὸν ἀποπνιγέντα αὐτῶν προστάτην, εἰς ὃν ἐξηκολούθουν νὰ προσφέρωσι δῶρα, ῥίπτοντες κατ' ἔτος εἰς τὸ ὕδωρ πλακοῦντας, λαμπάδας, μελόπητας καὶ τυρία πρὸς μεγίστην χαρὰν τῶν ἰχθύων, οἵτινες διὰ τῶν προσφορῶν ἐκείνων εἶχον γείνει παχεῖς ὡς ἱερεῖς τῆς Συρίας Θεοῦ. Ὁ Φρουμέντιος καταγόμενος μητρόθεν ἐκ τῶν ἡρωϊκῶν συναγωνιστῶν τοῦ Βιτικίνδου, ἦτο κατὰ τὴν δεισιδαιμονίαν γνήσιον τέκνον τῆς Σαξωνίας, ἡ δὲ Ἰωάννα, καίτοι δεινὴ θεολόγος, ἐχαρίζετο ὡς ὁ Σωκράτης εἰς τὰς προλήψεις τῶν συγχρόνων. Οἱ πλεῖστοι χριστιανοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀμφιρρέποντες εἰσέτι μεταξὺ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν εἰδώλων ὡμοίαζον τὴν ἐν Χίῳ εὐλαβῆ ἐκείνην γραῖαν, ἥτις καθ' ἑκάστην ἀνῆπτε κηρίον πρὸ τῆς εἰκόνος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ ἕτερον πρὸ τῆς τοῦ Διαβόλου, λέγουσα ὅτι καλὸν εἶναι νὰ ἔχῃ τις φίλους πανταχοῦ.

Οἱ δύο λοιπὸν ἐρασταί, γονυπετήσαντες παρὰ τὴν ὄχθην τῆς λίμνης παρέθεσαν εἰς τὸν Ἰρμινσοὺλ τὰ λείψανα τοῦ προγεύματος, τρίχας τῆς κεφαλῆς καὶ ὀλίγας τινὰς ἀναμεμιγμένας τοῦ αἵματος αὐτῶν σταγόνας, καθιστῶντες διὰ τῆς σπονδῆς ταύτης τὴν ἕνωσιν αὐτῶν αἰωνίαν καὶ ἀδιάρρηκτον ὡς τὴν τοῦ Δουκὸς τῆς Ἑνετίας μετὰ τῆς θαλάσσης. Μετὰ δὲ τὴν

τελετὴν ἐξήγαγεν ὁ Φρουμέντιος ἐκ τοῦ δισσακίου ἀνδρικὴν στολὴν καλογήρου, τὴν ὁποίαν παρεκάλεσε τὴν φίλην του νὰ ἐνδυθῇ, ἵνα γείνῃ δεκτὴ ὡς νεοφώτιστος εἰς τὴν Μονὴν τῆς Φούλδας. «Οὕτω», προσέθηκεν ἐρυθριῶν ὁ νεανίσκος, «θέλομεν κατοικεῖ ἀνενοχλήτως εἰς τὸ αὐτὸ κελλίον, τρώγοντες εἰς τὸ αὐτὸ πινάκιον καὶ βυθίζοντες τὸν κάλαμον εἰς τὸ αὐτὸ μελανοδοχεῖον, ἐνῷ, ἂν σ' ἐννοήσωσι γυναῖκα, θέλουσι σὲ κλείσει οἱ προεστῶτες μετὰ τῶν ἄλλων κατηχουμένων εἰς τὸν γυναικῶνα, ὅπου μόνον ἐκεῖνοι ἔχουσι τὴν ἄδειαν νὰ εἰσέρχωνται, ἐγὼ δὲ θέλω ἀποθάνει εἰς τὴν φλιὰν ἐκ τῆς ἀπελπισίας».

Ἡ Ἰωάννα ἀπεποιεῖτο ὡς ἔργον ἀσεβὲς τὴν μεταμφίεσιν, ἀντιτάσσουσα εἰς τοῦ ἐραστοῦ τὰς παρακλήσεις τὸ ῥητὸν τῆς Γραφῆς «ο ὐ κ ἔ σ τ α ι σ κ ε ύ η ἀ ν δ ρ ὸ ς ἐ π ὶ γ υ ν α ι κ ί, ο ὐ δ' ἐ ν δ ύ σ ε τ α ι ἀ ν ὴ ρ σ τ ο λ ὴ ν γ υ ν α ι κ ε ί α ν»· ἀλλ' ἐκεῖνος ἐπέμενε, καὶ εἰς τὸ ἐδάφιον τοῦ Δευτερονομίου ἀντέτασσε τὴν γνώμην τοῦ Ὠριγένους, καθ' ὃν αἱ γυναῖκες θέλουσι μεταμορφωθῇ εἰς ἄνδρας κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Κρίσεως. Ἀποκριθείσης δὲ τῆς Ἰωάννας ὅτι ὁ Ὠριγένης ἦτο αἱρετικὸς καὶ πλὴν τούτου εὐνοῦχος, ἐνεθύμισεν αὐτῇ ὁ νεανίσκος τὸ παράδειγμα τῆς Ἁγ. Θέκλας, ἀδελφῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, καὶ πλὴν ταύτης τὴν Ἁγ. Μαργαρίταν, τὴν Ἁγ. Εὐγενίαν, τὴν Ἁγ. Ματρώναν[1] καὶ τόσας ἄλλας ἁγίας, αἵτινες κρύψασαι ὑπὸ ἀνδρικὸν ῥάσον τὸ σῶμα αὐτῶν, τὸ λ ε υ-

1) Ὅρα περὶ τούτων τὴν Εἰσαγωγὴν σελ. 35.

κὸν ὡς πτέρυγα ἀγγέλου, ἀπέκτησαν τὴν ἁγιότητα, συζήσασαι μετὰ καλογήρων. Ἡ νεότης, τὸ κάλλος καὶ ἡ περιπάθεια ἦσαν ἐπιχειρήματα καθιστῶντα ἀκαταμάχητον τὴν εὐγλωττίαν τοῦ νέου κατηχητοῦ, ὥστε ἡ Ἰωάννα καταπατήσασα μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τοὺς μικροὺς πόδας της τά τε παραγγέλματα τοῦ Μωϋσέως καὶ τὴν γυναικείαν αὐτῆς στολήν, ἐνεδύθη τὸ ράσον καὶ ὑπεδέθη τὰ σανδάλια ἐκεῖνα, ἅτινα ἔμελλε μετά τινα ἔτη νὰ τείνῃ πρὸς ἀποσπασμὸν εἰς τοὺς μεγάλους τῆς γῆς, περὶ τὸν θρόνον της γονυπετοῦντας. Ἀφοῦ ἐτελείωσεν ἡ μεταμόρφωσις, ὡδήγησεν αὐτὴν ὁ Φρουμέντιος εἰς τὸ χεῖλος τῆς λίμνης, ἵνα κατοπτρισθῇ. Οὐδέποτε εἶχε σφίγξει σχοινίον τὴν ὀσφὺν ἐρασμιωτέρου καλογήρου, τὸ δὲ πρόσωπον αὐτῆς ἔλαμπεν ὑπὸ τὸ μοναχικὸν κουκούλιον ὡς μαργαρίτης ἐντὸς τοῦ ὀστράκου. Ὁ Φρουμέντιος δὲν ἠδύνατο νὰ κορεσθῇ θαυμάζων τὸν ἀδελφόν του Ἰωάννην, πρὸ τοῦ ὁποίου γονυπετήσας ὡς ἐν ἐκστάσει ἤρξατο νὰ ἀνυμνῇ τὴν καλλονὴν αὐτοῦ διά τινος τῶν μυστικοανατομικῶν ἐκείνων ὕμνων, δι' ὧν οἱ καλόγηροι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐξεθείαζον ἀνὰ ἓν τὰ μέλη τῆς Παναγίας, τὰς τρίχας, τὰς παρειάς, τοὺς μαστούς, τὴν γαστέρα, τὰς κνήμας καὶ τοὺς πόδας, ὡς οἱ ἱπποκάπηλοι τὰ κάλλη τῶν ἵππων των καὶ ὁ κύριος Π. Σοῦτζος τὰ τῶν ἡρωΐδων του.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς λιτανείας, ἵππευσαν καὶ πάλιν τὸ νέον ζεῦγος διηύθυνε τὰ βήματα τοῦ ὑποζυγίου πρὸς τὸ μοναστήριον τῆς Φούλδας, ὅπου ἔμελλεν ἡ Ἰωάννα

νὰ καταταχθῇ ἐν τῇ ποίμνῃ τοῦ Ἀγ. Βενεδίκτου. Δώδεκα ὅλας ἡμέρας ἐδαπάνησαν οἱ δραπέται, ἵνα διατρέξωσι τὰς μεταξὺ Μοσβάχης καὶ Φούλδας τριάκοντα λεύγας, ἀναπαυόμενοι ὅπου εὕρισκον σκιάν, λουόμενοι εἰς πάντα ῥύακα καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐγχαράσσοντες εἰς τὰ δένδρα ἅτινα ἐσκίαζον τὰς ἡδονάς των. Ἡ θερμότης τοῦ ἡλίου, τῆς νεότητος, τοῦ ἔρωτος καὶ πρὸ πάντων ἡ ἐκ τῆς ἱππασίας καθίστα ἀναγκαίους τοὺς συνεχεῖς ἐκείνους σταθμούς. Ἄλλως δὲ ὁ Φρουμέντιος, γνωρίζων ἀκριβῶς τὴν ἁγιογραφίαν τῶν τόπων ἐκείνων, εὕρισκε πάντοτε εὐσεβῆ τινα πρόφασιν, ὁσάκις ἐπεθύμει νὰ πεζεύσωσιν, ὁτὲ μὲν ἵνα προσευχηθῶσι πρὸ τοῦ δένδρου, ὅπου ἡ Ἁγ. Θέκλα ἐθεράπευσε τὸν τυφλόν, ῥαντίσασα τοὺς ἐσβεσμένους ὀφθαλμούς του διά τινων σταγόνων γάλακτος ἐκ τῶν παρθενικῶν αὐτῆς μαστῶν, ὁτὲ δὲ ἵνα φιλήσωσι τὸ χῶμα ὅπου ἔρρευσε τὸ αἷμα τοῦ Ἁγ. Βονιφατίου καὶ ἐξ ἑκάστης σταγόνος ἐβλάστησεν ὡς ἐκ τοῦ Ἀδώνιδος μία ἀνεμώνη. Ἡ Ἰωάννα συγκατέβαινε μειδιῶσα εἰς τοῦ ἐραστοῦ τὰς αἰτήσεις, οἱ δὲ ποιμένες καὶ γεωργοὶ ἐθαύμαζον τὸ κάλλος καὶ τὴν εὐσέβειαν τῶν δύο κουκουλοφόρων νεανίσκων, σπεύδοντες ὁσάκις ἀπήντων αὐτοὺς νὰ ἀφαιρέσωσι τοὺς τριγώνους πίλους καὶ ἁμιλλώμενοι τίς πρῶτος νὰ ἀσπασθῇ τὰς χεῖράς των ἢ νὰ προσφέρῃ αὐτοῖς ἄρτον, μυζήθραν ζύθον καὶ ὀπώρας. Ἄλλοτε πάλιν ἀπήντων ἡμιγύμνους Σκλαβηνούς, οἵτινες διητῶντο ὡς οἱ κάλαμοι παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ῥυάκων, ἀπαιτοῦντες φόρον διαβάσεως παρὰ τῶν ὁδοιπόρων καὶ

ρίπτοντες εἰς τὸ ὕδωρ τοὺς δυστροποῦντας. Ἀλλὰ τούτους ἀπεμάκρυνεν ὁ Φρουμέντιος διὰ τροπαρίου τινὸς εἰς τὸν Ἅγ. Μιχαήλ, ὅπερ ἔτρεπεν ἀμέσως εἰς φυγὴν τοὺς ἀμφιβίους ἐκείνους λῃστάς. Πρωΐαν δέ τινα ἐνῷ ὑπὸ τὴν σκιὰν γηραιᾶς δρυὸς ἀνεπαύετο τὸ χαριτωμένον ζεῦγος ἐπὶ τῶν ἐρωτικῶν δαφνῶν του, ἢ μᾶλλον ἐπὶ τριφυλλίων (διότι αἱ δάφναι ἐν Γερμανίᾳ δὲν βλαστάνουσιν εἰμὴ μόνον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν ἡρώων) προσῆλθον δύο γυναῖκες, δεδεμένον ἔχουσαι τὸν πόδα δι' ἐλαφρᾶς ἁλύσου, ἐψιμμυθιωμένας τὰς παρειὰς καὶ μόνον ἔνδυμα τὴν λυτὴν κόμην των. Αὗται ἦσαν ἁμαρτωλαί, κανονισθεῖσαι ὑπὸ σοῦ πνευματικοῦ νὰ ὑπάγωσι γυμναὶ καὶ ἀλυσόδετοι εἰς προσκύνησιν τοῦ τάφου τοῦ Ἁγ. Μαρκελλίνου, ἵνα ἐξαγοράσωσι τὰς ἁμαρτίας. Αἱ εὐσεβεῖς αὗται ἀποδημίαι ἐγίνοντο συνήθως περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔαρος ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους, ὅτε ἡ θερμοκρασία ἐπέτρεπε τὴν παραδείσιον ἐκείνην στολήν. Αἱ πλεῖσται τῶν Μαγδαληνῶν τούτων, γνωρίζουσαι ὅτι ἡ πρόσψαυσις τῶν ἱερῶν λειψάνων ἔμελλε μετ' ὀλίγον ν' ἀποπλύνῃ ἀπ' αὐτῶν πᾶσαν κηλῖδα οὐδόλως συνεστέλλοντο νὰ πολλαπλασιάζωσι καθ' ὁδὸν τὰς ἁμαρτίας, ζητοῦσαι φιλοξενίαν παρὰ τῶν χωρικῶν καὶ ἐλέη παρὰ τῶν ὁδοιπόρων καὶ ἀμφοτέρους ἀνταμείβουσαι διὰ τοῦ νομίσματος ἐκείνου, δι' οὗ ἐπλήρωσε τὸν ναῦλόν της ἡ Ἁγ. Μαρία ἡ Αἰγυπτία· ἡ δὲ ἀδάμειος αὐτῶν ἐνδυμασία καθίστα συνεχεῖς καὶ προχείρους τὰς τοιαύτας συναλλαγάς. Αἱ δύο λοιπὸν προσκυνήτριαι, μὴ δυνάμεναι νὰ μαντεύσωαι, τί ὑπὸ τὸ ῥά-

σον τῆς Ἰωάννας ὑπεκρύπτετο, ἐπλησίασαν ἐπαιτοῦσαι ὀλίγα δηνάρια, ἀντὶ τῶν ὁποίων ὑπέσχοντο ν' ἀνοίξωσιν εἰς τοὺς δύο νεανίσκους τὰς πύλας τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὸν μέλλοντα καὶ τὰς ἀγκάλας των εἰς τὸν παρόντα βίον. Ὁ Φρουμέντιος, ἔχων πρὸ ἑαυτοῦ τὴν Ἰωάνναν θώρακα ἀσφαλῆ κατὰ παντὸς πειρασμοῦ, ἀπώθησε διὰ τοῦ σχοινίου τῆς ζώνης του τὰς ἀναιδεῖς προτάσεις τῶν λυσιζώνων ἐκείνων σειρήνων, ἀφ' ὧν ἀπεμακρύνθη σφίγγων τὴν φίλην του εἰς τὰς ἀγκάλας ὡς οἱ ἀσκηταὶ τὸν Σταυρόν, ὁσάκις ἐπειράζοντο ὑπὸ τοῦ δαίμονος τῆς σαρκός. Ἀλλ' οἱ μὲν Ἅγιοι ἐκεῖνοι ἐρημῖται, ἐνῷ ἀπέστρεφον μετὰ τρόμου τὸν ἕνα ὀφθαλμὸν ἀπὸ τοῦ δαίμονος, προσήλουν τὸν ἄλλον εἰς αὐτὸν μετ' ἐπιθυμίας ἅμα καὶ φρίκης, ὡς νῆστις Ἰουδαῖος εἰς χοιρομήριον, ἐνῷ ὁ Φρουμέντιος, ὅστις ὡς γνήσιον τέκνον τῆς Δύσεως μετεχειρίζετο τὴν ἀπόλαυσιν ὡς ἀντιφάρμακον κατὰ τῆς ἐπιθυμίας, ἀπέστρεφεν ἄνευ κόπου ἀμφοτέρους τοὺς ὀφθαλμούς. Οἱ ἡμέτεροι ἅγιοι, ἀγρυπνοῦντες, μαστιγούμενοι καὶ νηστεύοντες μέχρις οὗ τὸ στόμα των ἐπληροῦτο σκωλήκων μόλις κατώρθουν νὰ καταστείλωσι τοὺς ὠρυγμοὺς τῆς σαρκός, παλαίοντες νυχθημερὸν κατὰ διαβόλων ἐνδεδυμένων μορφὴν γυναικείαν καὶ αὐτὰς τὰς ὄρνιθας καὶ τὰς αἶγας ἀπομακρύνοντες τῶν ἀσκητηρίων, ὡς ἐπικινδύνους εἰς τὴν δυσβάστακτον σωφροσύνην των· ἐνῷ οἱ Φράγκοι, ἀφοῦ διὰ μικρᾶς τινος θυσίας καθησύχαζον τὸν ἔξαρχον τῆς ἀσελγείας, ἠδύναντο ἔπειτα ἐν ἡσυχίᾳ καὶ γαλήνῃ ψυχῆς νὰ φροντίσωσι περὶ τῆς σω-

τηρίας των, μὴ ἀναγκαζόμενοι νὰ διακόπτωσιν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὰς προσευχάς των, ἵνα ἐκδιώξωσιν ὡς ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος τὸν πειρασμὸν διὰ ψυχρολουσίας. Κατὰ τὸν σοφὸν Ἀρχιγένη ἡ ἐγκράτεια εἶναι τὸ σφοδρότερον τῶν ἀφροδισίων φαρμάκων· καλῶς λοιπὸν ἔπραττον οἱ Φράγκοι ἐξορίζοντες τὰ τοιαῦτα φάρμακα ἐκ τῶν μοναστηρίων.

Ὁ ἥλιος φωτίσας τὴν μακροτέραν τοῦ ἔτους ἡμέραν εἶχε δύσει πρὸ πολλοῦ, ὅτε οἱ δύο ὁδοιπόροι, ὑπερβάντες τὰ περιφράσσοντα τὴν Μονὴν τῆς Φούλδας ἐσβεσμένα ἡφαίστεια, ἐπάτησαν τέλος πάντων τὰς μοναστηριακὰς γαίας. Ἡ νὺξ ἦτο ἀσέληνος καὶ γλυκεῖα, καὶ μόνοι οἱ ἀστέρες ἐκατοπτρίζοντο εἰς τὸ ῥεῦμα τῆς Φούλδας· ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἐπλησίαζον οἱ νεανίσκοι πρὸς τὴν Μονήν, διέκρινον μεταξὺ τῶν δένδρων ἐρύθημα ὡσεὶ μεγάλης τινὸς πυρκαϊᾶς. Ἀλώπεκες, ἔλαφοι καὶ ἀγριόχοιροι γιγαντιαῖοι ἔφευγον πέριξ αὐτῶν μετὰ τρόμου, τὰ δὲ νυκτερινὰ πτηνὰ ἀνεζήτουν τὸ σκότος τῆς φωλεᾶς ἀτάκτως ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς των πτερυγίζοντα Ἡ Ἰωάννα συνεσφίγγετο τρέμουσα εἰς τὰ στήθη τοῦ συντρόφου της, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ὄνος ἔτεινεν ἀνησύχως τὰ ὦτα, προχωρῶν μετὰ περισκέψεως καὶ δειλίας, ὡς στρατιώτης τοῦ Πάπα εἰς τὸ πῦρ τῶν μαχῶν. Στῆλαι πυρός, νέφη καπνοῦ, ἦχος κωδώνων καὶ ᾀσμάτων, ἀναθυμιάσεις λιβάνου καὶ μαγειρείου προσέβαλον μετ' οὐ πολὺ τοὺς ὀφθαλμούς, τὰ ὦτα καὶ τὴν ῥῖνα τῆς ἡμετέρας ἡρωΐδος, ἧς τὸ θάμβος καὶ ὁ τρόμος ηὔξανον ἀνὰ πᾶν βῆμα, οὐδ' ἴσχυε

νὰ καθησυχάσῃ αὐτὴν ἡ εὐθυμία τοῦ Φρουμεντίου, ὅστις εἰς τὰς συχνὰς αὐτῆς ἐρωτήσεις ἀπεκρίνετο διὰ καγχασμῶν καὶ φιλημάτων. Ἡμεῖς δὲ μὴ δυνάμενοι δυστυχῶς νὰ σοὶ δώσωμεν τὴν αὐτὴν ἀπάντησιν, καλὴ ἀναγνώστρια, θέλομεν σὲ πληροφορήσει, ὅτι ἡ ἡμέρα ἢ μᾶλλον ἡ νὺξ ἐκείνη ἦτο ἡ εἰκοστὴ τετάρτη Ἰουνίου, καθ' ἣν πρὸ ὀκτακοσίων ἐτῶν ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου προσεφέρετο ὡς ἀμοιβὴ τῆς ὀρχήσεως εἰς τὴν θυγατέρα τῆς Ἡρωδιάδος, ὅπως σήμερον ἀνθοδέσμη εἰς τὴν Ἔσλερ ἢ τὴν Ταλιόνην. Τὰ ὀστᾶ τοῦ Ἁγίου ἐκταφέντα ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου περιῆλθον κατὰ τὴν τότε συνήθειαν τὴν οἰκουμένην ἅπασαν θαυματουργοῦντα, ἡ δὲ κεφαλὴ εἶχε μετακομισθῆ ὑπό τινος Γάλλου καλογήρου ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς Γαλλίαν· καθότι οἱ Φράγκοι τοῦ μεσαιῶνος ἥρπαζον ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς τὰ λείψανα τῶν ἁγίων, ὡς οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν τὰ συντρίμματα τῆς ἀρχαίας τέχνης. Δάκτυλος τοῦ Ἁγίου Σεργίου ἢ κνήμη τῆς Ἁγίας Φεβρωνίας ἐπωλοῦντο τότε πολὺ ἀκριβότερα ἢ σήμερον κεφαλὴ τοῦ Ἑρμοῦ ἢ βραχίων τῆς Ἀφροδίτης· τοῦ δὲ Ἁγίου Ἰωάννου τὸ κρανίον κατατεθὲν ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἁγίου Ἀγγελῆ ἐχρησίμευε τοῖς κατοίκοις πρὸς θεραπείαν τοῦ πυρετοῦ ἀντὶ κινίνης. Ἡ φήμη τῆς θαυματουργοῦ ἐκείνης κεφαλῆς ἐξηπλώθη βαθμηδὸν καθ' ἅπασαν τὴν Δύσιν, κατ' ἔτος δὲ ἀνήπτοντο πανταχοῦ εἰς τιμὴν τοῦ Ἁγίου πολυάριθμοι πυραί, περὶ τὰς ὁποίας εὐωχοῦντο καὶ ἐχόρευον οἱ πιστοί, ὡς οἱ πρόγονοι αὐτῶν περὶ τοὺς πυρσοὺς τῶν

Παληλίων. Ἡ θεὰ Πάλης εἶχε λησμονηθῆ πρὸ πολλοῦ, ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι αὐτῆς λάτρεις ἐξηκολούθουν ἀγαπῶντες τὸν οἶνον, τὸν χορὸν καὶ τὰς εὐθύμους ἀγρυπνίας, καὶ ἐν ἐλλείψει Θεῶν προσέφερον εἰς τοὺς μακροπώγωνας καὶ συνοφρυωμένους Ἁγίους τοῦ χριστιανικοῦ παραδείσου τὴν χαρμόσυνον λατρείαν τῶν φαιδρῶν καὶ ἀγενείων κατοίκων του Ὀλύμπου.

Ἡ πανήγυρις εὑρίσκετο εἰς τὴν ἀκμήν, ὅτε εἰσῆλθον οἱ δύο ὁδοιπόροι εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ μοναστηρίου. Οἱ μὲν τῶν μοναχῶν προσέθετον δέσμας ἀχύρων καὶ κενωθέντα βαρέλια εἰς τὴν πυράν, οἱ δὲ ἀνυψοῦντες τὰ κράσπεδα τῶν ῥάσων ἐπήδων ὑπεράνω τῆς ἱερᾶς φλογός, καταφεύγοντες εἰς λάκκον πλήρη ὕδατος, ὁσάκις ἔδακνε τὸ πῦρ τὰς γυμνὰς κνήμας των. Ἕτεροι ὠρχοῦντο περὶ τὰς πυράς, ἢ κατακείμενοι ἐπὶ τῆς χλόης ἐβύθιζον τοὺς δακτύλους εἰς τὰς χύτρας καὶ τὰ ποτήρια εἰς τοὺς πίθους· ἄλλοι πάλιν κρατοῦντες φλέγοντα δαυλὸν ἔτρεχον περὶ τὸν κῆπον ἀναζητοῦντες ἱεράκιον πρὸς φυγάδευσιν τῶν δαιμόνων ἢ τετράφυλλον τριφύλλιον, τὸ ὁποῖον καθίστα τὰ καταχθόνια πνεύματα ὑποτελῆ τῷ ἀνευρίσκοντι τοιοῦτον φυτὸν κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην. Οἱ εὔθυμοι μοναχοὶ ὑπεδέχθησαν μετὰ κραυγῶν χαρᾶς τὸν ἐπιστρέφοντα ἀδελφὸν καὶ τὴν Ἰωάνναν, ἣν παρουσίασεν αὐτοῖς ὡς ὀρφανὸν συγγενῆ του ὑποτελῆ τοῦ Δουκὸς Ἀνσιγίζου, εὑρίσκοντα βαρεῖαν τὴν ἅλυσιν τοῦ δούλου καὶ ἐπιθυμοῦντα νὰ ἀνταλλάξῃ αὐτὴν ἀντὶ καλογηρικοῦ σχοινίου. «**Dignus, Dignus est intrare in nostro**

Sancto Corpori!» ἀπεκρίθησαν ὁμοφώνως οἱ Βενεδικτῖνοι, συμπαρασύροντες τὴν νεοφώτιστον εἰς τὰς ταχείας περιδινήσεις τοῦ κυκλείου χοροῦ, ὅστις περιεστρέφετο ὡς πολύκρικος ὄφις περὶ τὴν ὑψηλοτέραν τῶν πυρῶν. Ἡ Ἰωάννα ἅμα εἰσελθοῦσα εἰς τὸ μοναστήριον ἐδιδάσκετο νὰ χορεύῃ. Ἀλλὰ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ὁ χορός, ὃν ἀπαγορεύουσι σήμερον οἱ πνευματικοὶ ὡς ἐφεύρεσιν τοῦ Σατανᾶ, οὐδὲν εἶχε τὸ ἀσεβὲς ἢ ἀντίθρησκον, ἀλλ' ἦτο ἁπλῶς προσευχὴ γινομένη διὰ τῶν ποδῶν ὡς οἱ ψαλμοὶ διὰ τῶν χειλέων, ἀμφότεροι δὲ ἐφευρέθησαν ὑπὸ τοῦ προφητάνακτος Δαυίδ, ὥστε συγγενεύουσιν ὡς γνήσια τέκνα τοῦ αὐτοῦ πατρός.

Οἱ ἀστέρες ὠχρίων εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ αἱ πυραὶ ἐσβύνοντο ἐπὶ τῆς γῆς, ὅτε ὁ κώδων ἠνάγκασε τοὺς οἰνοβαρεῖς καὶ νυστάζοντας συμπότας ν' ἀφήσωσι τὸν χορὸν ἢ τὸν πίθον, ἵνα δράμωσιν εἰς τὸν ὄρθον. Τὴν πρωΐαν ἐκείνην, ὡς συνέβαινε πάντοτε τὴν ἐπιοῦσαν ἑορτῆς, βαρύηχοι ῥορχασμοὶ ἀντήχησαν ἀντὶ ὕμνων ὑπὸ τοὺς θόλους τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐκ τούτου, λέγουσι, παρέμεινεν εἰς τοὺς καλογήρους ἡ συνήθεια νὰ ψάλλωσι καὶ ἔξυπνοι ὄντες διὰ τῶν ῥωθώνων. Ἡ συνήθεια αὕτη, ἐξορισθεῖσα τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως μετὰ τῆς ἑορτῆς τοῦ Ὄνου καὶ τῶν ἄλλων γοτθικῶν λειψάνων τοῦ μεσαιῶνος, κατέφυγε παρ' ἡμῖν, ὅπου διατηρεῖται ἀκέραιος καὶ ἀκμαία, καθιστῶσα καθ' ἡμέραν ἐρημοτέρους τοὺς ναούς, ψυχροτέραν τὴν εὐλάβειαν καὶ ἐλαφρότερα τὰ ἐλέη τῶν ὀρθοδόξων. Αἱ θρησκεῖαι ὁ-

μοιάζουσι τὰς γυναῖκας. Ἀμφότεραι ἐν ὅσῳ ἦναι νέαι οὔτε καλλωπισμῶν χρήζουσιν οὔτε ψιμμυθίου, ἵνα περικυκλῶνται ὑπὸ λατρευτῶν προσκλινῶν, ἑτοίμων ὡς οἱ ἐρασταὶ καὶ οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ καὶ τὴν ζωὴν ὑπὲρ αὐτῶν νὰ θυσιάσωσιν· ἀλλ' ἅμα γηράσωσιν, ἀνάγκη νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ φῦκος καὶ τὰ κοσμήματα, ἵνα ἐπ' ὀλίγον ἀκόμη διατηρήσωσι τοὺς ἀραιουμένους θιασώτας. Ἡ μὲν ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἐννοήσασα τοῦτο, εὐθὺς ἅμα εἶδε ψυχραινόμενον τὸν ζῆλον τῶν πιστῶν, κατέφυγεν εἰς τοὺς ζωγράφους καὶ τοὺς γλύπτας, ὡς ἡ γραῖα Ἥρα εἰς τὸν κεστὸν τῆς Ἀφροδίτης, ἵνα καλύψῃ τὰς ῥυτίδας καὶ ἐνδύσῃ τὴν γυμνότητά της, ἡ ἀνατολικὴ ὅμως, καίτοι πρεσβυτέρα τῆς ἀδελφῆς της, εἴτε ἐκ πενίας εἴτε ἐξ ὑπερηφανείας ἐπέμεινε θέλουσα νὰ ἑλκύῃ τοὺς πιστοὺς δι' ἐρρίνων ᾀσμάτων καὶ παραβλώπων Παρθένων. Ἡ εὐλάβεια ἐξέλειπε πρὸ πολλοῦ ἐκ τῆς οἰκουμένης, ἀλλ' αἱ εἰκόνες τοῦ Ῥαφαήλου καὶ ἡ φωνὴ τῶν Λακορδαίρων ἢ τῶν εὐνούχων τοῦ Πάπα ἑλκύουσιν ἀκόμη προσκυνητὰς ὑπὸ τοὺς θόλους τοῦ Ἁγίου Πέτρου καὶ τοῦ Πανθέου, ἐνῷ ἡμεῖς ἅπαξ μόνον τοῦ ἔτους πορευόμεθα φράσσοντες τὰ ὦτα εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Ἅμα ἐτελείωσεν ὁ ὄρθρος, ἔσπευσεν ὁ Φρουμέντιος νὰ ξεναγήσῃ τὴν Ἰωάνναν εἰς τὸ νέον αὐτῆς κλωβίον. Ἡ Μονὴ τῆς Φούλδας ὡμοίαζε μᾶλλον φρουρίῳ ἢ μάνδρᾳ μοναχῶν. Ὑψηλὰ ἡφαίστεια, τῶν ὁποίων τοὺς κρατῆρας εἶχε σβύσει ὁ Ἅγιος Στούρμης διὰ σταγόνων τινῶν ἡγιασμένου ὕδατος, περιέφρασσον αὐ-

τὴν πανταχόθεν, τὸ δὲ ῥεῦμα τοῦ ὁμωνύμου ῥύακος ἐχρησίμευεν ὡς τάφρος τοῦ μοναστικοῦ τούτου φρουρίου, στεφομένου διὰ πύργων καὶ ἐπάλξεων ὀδοντωτῶν. Οἱ τότε ὀπαδοὶ τοῦ Ἁγίου Βενεδίκτου πλὴν τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ὕπνου ἠγάπων ν' ἀναμιγνύωνται καὶ εἰς τὰς πολιτικὰς πάλας τοῦ αἰῶνος, ὁσάκις δὲ κατεδιώκοντο ὑπό τινος ἰσχυροῦ, ὠχυροῦντο ὄπισθεν τῶν τειχῶν τοῦ κοινοβίου, ὡς οἱ ἐφημεριδογράφοι ὄπισθεν τῶν ἄρθρων τοῦ συντάγματος. Ὁ μέγας Κάρολος εἶχεν ἐξημερώσει ὁπωσοῦν τὰ ἤθη τῶν ἀρειμανίων καλογήρων, ἀφαιρέσας αὐτοῖς πάντα τὰ ὅπλα πλὴν τῶν πνευματικῶν, ἀλλ' αἱ Μοναὶ διετήρουν ἀκόμη τὴν φιλόμαχον αὐτῶν στολήν. Ἡ Ἰωάννα ἐπεσκέφθη κατὰ σειρὰν τὰ κελλία, τὸ σπουδαστήριον τῶν νεοφύτων, τὸ ἑστιατόριον κοσμούμενον ὑπὸ τερατομόρφων ἀγαλμάτων τῶν δώδεκα Ἀποστόλων, τὰς ὑπογείους εἱρκτάς, ἔνθα οἱ κακοὶ καλόγηροι ἐθάπτοντο ζῶντες, καὶ τέλος τὴν βιβλιοθήκην, ὅπου ἑξήκοντα γραφεῖς εἰργάζοντο νυχθημερόν, οἱ μὲν ἀποξέοντες ἀρχαῖα χειρόγραφα, οἱ δὲ καταγράφοντες ἐπὶ τοῦ οὕτως ἑτοιμασθέντος χάρτου τὰς ἀθλήσεις τοῦ Ἁγίου Βαβύλα καὶ τῆς Ἁγίας Πρίσκας ἀντὶ τῶν ἄθλων τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Ἀννίβα. Ὁ δὲ κῆπος ἦτο ἠμελημένος, διότι οἱ καλοὶ πατέρες ὀλίγον ἐφρόντιζον περὶ ἀνθέων καὶ ἀπεστρέφοντο τὰ λαχανικά, ὡς καταργοῦντα πολύτιμον τόπον ἐν τῷ στομάχῳ, προτιμῶντες τὰ στήθη τῶν χηνῶν καὶ τοὺς μηροὺς τῶν χοίρων τοὺς ὁποίους παρωμοίαζον πρὸς τὰ ῥητὰ τῆς Γραφῆς, τὰ ἐν ὀλίγαις λέξεσι πολλὴν περιέχοντα οὐσίαν.

Περιγράψαντες τὴν φωλεὰν θέλομεν ἤδη προσπαθήσει νὰ σκιαγραφήσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τῶν ἐν αὐτῇ ἐνοικούντων. Τὰ μοναστικὰ τάγματα τοσοῦτον ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ τόσον ποικίλα κατήντησαν τὰ ὀνόματα καὶ τὰ σχήματα τῶν καλογήρων, τῶν Θεατίνων, Ῥεκολλέτων, Καρμηλιτῶν, Ἰωαννιτῶν, Φραγκισκάνων, Καππουκίνων, Καμαλδούλων, ἀνυποδήτων, σανδαλοφόρων, γενειητῶν, κεκαρμένων, λευχειμόνων, μαυροφόρων, καὶ ἄλλων, ὥστε ὁ περιώνυμος ζωολόγος Βόρνος[1] ἐπειράθη πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεως νὰ κατατάξῃ αὐτοὺς ἐκ τῶν κυριωτέρων γνωρισμάτων κατὰ γένη καὶ εἴδη, κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Λινναίου πρὸς τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτά. Ἀνοίγοντες λοιπὸν τὴν *Λινναϊκὴν* ταύτην *Μοναχολογίαν* εἰς τὴν λέξιν *Βενεδικτῖνος*, εὑρίσκομεν τὸν ἑξῆς ἐπιστημονικὸν ὁρισμὸν τοῦ εἴδους τούτου τῶν ῥασοφόρων «.... *πρόσωπον ἀγένειον, κρανίον κεκαρμένον, πόδες σανδαλοφόροι· φέρει ἔνδυμα μακρόν, μέλαν, ποδῆρες καὶ μανδύαν καταπίπτοντα μέχρι πτερνῶν ..... κρώζει τρὶς ἢ τετράκις τῆς ἡμέρας καὶ μεσούσης τῆς νυκτὸς διὰ φωνῆς βραγχώδους, βραδείας ..... πάμφαγεῖ· νηστεύει σπανίως.*»

Τοιαῦτα ἦσαν τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικά· πλὴν δὲ τούτων οἱ Βενεδικτῖνοι τῆς Γερμανίας ἐφόρουν ἐρραμμένην εἰς τὸ κουκούλιον μικρὰν εἰκόνα τῆς Παναγίας, ἵνα προφυλάττῃ τὰς κεφαλάς των ἀπὸ τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς καὶ τὰς φθεῖρας· τὰ δὲ πρόσωπα αὐτῶν πολὺ ὡμοίαζον τὰ παλίμψηστα μοναστηριακὰ

1) Baron Born.

χειρόγραφα, ἐν οἷς ὑπὸ τὰ εὐσεβῆ τροπάρια τοῦ μεσαιῶνος διαφαίνονται εἰσέτι ἐρωτικοὶ στίχοι τοῦ Ἀνακρέοντος καὶ τῆς Σαπφοῦς. Τετράκις τῆς ἡμέρας ἔτρωγον οἱ καλοὶ πατέρες· ἀντὶ βουτύρου μετεχειρίζοντο χοίρινον ἄλειμμα καὶ τοὺς δακτύλους των ἀντὶ περόνης, οἱ δὲ ἁμαρτήσαντες ἐτιμωροῦντο στερούμενοι ἀλείμματος ἐπί τινας ἑβδομάδας, ὡς παρ' ἡμῖν τῆς μεταλήψεως. Δὶς τοῦ μηνὸς ἐξυρίζοντο· τὴν μεγάλην Παρασκευὴν ἔπλυνον ὅλοι τοὺς πόδας καὶ τρὶς τοῦ ἔτους οἱ παχύτεροι αὐτῶν ἐφλεβοτομοῦντο, ἵνα καταστείλωσι τὰς ἀκαθάρτους ὀρέξεις, ἢ κατ' ἄλλους Χρονογράφους, ὅπως προλάβωσι τὴν ἀποπληξίαν. Οἱ πλεῖστοι ἦσαν ἀγράμματοι, τινὲς ὅμως ἐνόουν τὸ *Πάτερ ἡμῶν* καὶ ἄλλοι ἐγνώριζον καὶ νὰ γράφωσιν· εἰς τούτους δὲ ἐχορηγεῖτο, ὡς εἰς τοὺς ἥρωας τοῦ Ὁμήρου, διπλασία μερὶς εἰς τὴν τράπεζαν καὶ οἶνος ἀντὶ ζύθου. Πάντες ἡγίαζον τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου, ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν κατὰ ποίαν ἡμέραν τελειώσας ὁ Θεὸς τὸν κόσμον ἀνεπαύθη[1], φοβούμενοι μὴ ὑποπέσωσιν εἴς τι λάθος, ἔμενον ἀργοὶ ὁλόκληρον τὴν ἑβδομάδα. Ἡ κρᾶσις τέλος τῶν καλογήρων ἐκείνων ἦτο τοσούτῳ ῥωμαλέα, ὥστε οἱ πλειότεροι αὐτῶν ἀπέθνησκον ὄρθιοι ὡς οἱ Ῥῶσσοι στρατιῶται, τοὺς ὁποίους πρέπει, λέγουσι, νὰ ὠθήσῃ τις μετὰ θάνατον, ἵνα καταπέσωσιν.

Ποιμὴν τῆς κουκουλοφόρου ταύτης ἀγέλης ἦτο τότε ὁ κλεινὸς Ἅγιος Ῥαβᾶνος ὁ Μαῦρος, τοῦ ὁποίου ἡ

1) Ἴδε Οἰκονόμου Ἐπίκρισιν κατὰ Βάμβα, σελ. 146.

μνήμη παρεῖχε πλείονα συρτάρια ἀφ' ὅσα ἐργαστήριον φαρμακοπώλου. Ὁ σοφὸς Ἡγούμενος, διαπλεύσας ὅλας τὰς θαλάσσας, ἐφ' ὅσων ἤμεσέ ποτε ὁ περιηγητής, ἦτο κάτοχος ὅλων τῶν τε ζωσῶν καὶ κεκοιμημένων διαλέκτων, πλὴν δὲ τούτων ἐγνώριζε τὴν Ἀστρολογίαν, τὴν Μαγείαν, τὸ Κανονικὸν δίκαιον καὶ τὴν Μαιευτικήν, ἐφευρὼν μάλιστα μηχανήν τινα, δι' ἧς ἐβαπτίζοντο ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς οἱ κυοφορούμενοι χριστιανοί, ἵνα διαφύγωσιν οὕτω ἐν περιπτώσει ἀποβολῆς τὰ σκοτεινὰ βασίλεια, ὅπου πλανῶνται οἱ ἀβάπτιστοι παῖδες μετὰ τῶν ἀτάφων εἰδωλολατρῶν παρὰ τὰς ὄχθας τῆς Στυγός. Ὅτε δὲ εἰσῆλθεν ἡ Ἰωάννα εἰς τὴν Μονὴν τῆς Φούλδας, ὁ Ἅγιος Ῥαβᾶνος, γηράσας ἤδη καὶ πάσχων ὑπὸ δυσπεψίας ἐνησχολεῖτο περὶ τῆς σωτηρίας του, τρώγων μόνον χόρτα, ὡς ὁ Ναβουχοδονόσορ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του, ὅτε δηλ. μετεμορφώθη εἰς ταῦρον, καὶ συνθέτων ᾠδὰς εἰς τιμὴν τοῦ τιμίου Σταυροῦ. Ἑκάστη τῶν ᾠδῶν ἐκείνων συνέκειτο ἐκ τριάκοντα στίχων καὶ ἕκαστος στίχος ἐξ ἰσαρίθμων γραμμάτων διατεταγμένων ἐν σχήματι σταυροῦ, ὡς τὰ βακχικὰ ᾄσματα τῶν Γάλλων ποιητῶν ἐν σχήματι φιάλης ἢ βαρελίου. Ἡ ἀντιγραφὴ τῶν ἀριστουργηματίων τούτων ἀπῄτει ἔμπειρον καλλιγράφον, οὐδεὶς δὲ ἠδύνατο κατὰ τοῦτο νὰ διαγωνισθῇ πρὸς τὸν Φρουμέντιον καὶ τὸν νέον ἀδελφὸν *Ἰωάννην*. Εἰς τούτους λοιπὸν ἐνεπιστεύθη ὁ ῥασοφόρος ὑμνῳδὸς τοὺς ποιητικοὺς σταυρούς του, ἵνα πληρωθῇ ἡ προφητεία τοῦ Φρουμεντίου εἰπόντος, «Θέλομεν

βυθίζει τὸν κάλαμον εἰς τὸ αὐτὸ μελανοδοχεῖον.»

Οἱ εὐδαίμονες ἐρασταὶ ὁμοιάζουσι τοὺς εὐτυχεῖς λαούς, οἵτινες δὲν ἔχουσιν ἱστορίαν· τῶν δὲ ἡμετέρων μοναχῶν ὁ βίος ἔρρεεν ἀκύμαντος καὶ γαληνιαῖος ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ Μοναστηρίου ὡς τὸ ῥεῦμα τῆς Φούλδας ὑπὸ τὰς σκιαζούσας γηραλέας αἰγείρους. Ἐσκέφθης ποτέ, ἀναγνῶστά μου, πόσῳ γλυκὺ καὶ ἀναπαυτικὸν ἤθελεν εἶναι ἐρωμένη φέρουσα ἀνδρικὴν ἐνδυμασίαν καὶ εἰς σὲ μόνον ἀποκαλύπτουσα τὰ θέλγητρά της; Οὔτε τὴν ζηλείαν ἤθελες γνωρίζει οὔτε τὰς μυρίας ἐκείνας ἀκάνθας, αἵτινες κατὰ τὸν Ἅγιον Βασίλειον καθιστῶσιν *ἐργαστήρια ὀδυνῶν* τὰς γυναῖκας. Ἡ ἀρρενικὴ αὐτῆς στολὴ ἤθελε φρουρεῖ αὐτὴν πολὺ ἀσφαλέστερον ἢ τὰ κλεῖθρα τῶν τουρκικῶν γυναικώνων καὶ αἱ προφυλακτικαὶ ἐκεῖναι ζῶναι, δι' ὧν ἀσφαλίζουσιν οἱ Ἰταλοὶ τὰς συζυγικὰς κτήσεις των ἀπὸ πάσης ἐπιδρομῆς. Πλὴν δὲ τούτου οὔτε ὑπὸ ἀσέμνων βλεμμάτων ἤθελε μολύνεσθαι τὸ πρόσωπον τῆς φιλτάτης σου οὔτε τὰ ὦτα αὐτῆς ὑπὸ λόγων ἀκολάστων ἢ αἱ χεῖρες ὑπὸ προσψαύσεων. Ἀλλ' αὕτη ἤθελεν εἶναι ἁγνὴ καὶ ἄσπιλος ὡς ἡ πτέρυξ τῶν ἀγγέλων καὶ ἡ ἰδανικὴ ἐκείνη παρθένος, τὴν ὁποίαν ὠνειρεύετο ὁ Ἅγιος Βασίλειος ἱσταμένην ὡς σεμνὸν ἄγαλμα ἐπὶ τοῦ ὑποβάθρου τῆς παρθενίας της καὶ *ἀκίνητον πρὸς πᾶσαν φαντασίαν καὶ ἐπαφήν*. Οἱ ζηλότυποι στεναγμοὶ τοῦ Τιβούλλου καὶ τοῦ Βύρωνος αἱ βλασφημίαι κατὰ τῶν γυναικῶν ἤθελον σοὶ εἶναι ἀκατάληπτοι, ὡς οἱ θρῆνοι τοῦ Ἱερεμίου εἰς τὸν οὐδέποτε θρηνήσαντα. Τοιαύτη ἦτο διὰ τὸν

Φρουμέντιον ἡ Ἰωάννα, ῥόδον ἄνευ ἀκανθῶν, ὀψάριον ἄνευ ὀστῶν, γαλῆ ἄνευ ὀνύχων· νηπιόθεν συζήσασα μετ' ἀνδρῶν οὔτε ἰδιοτροπίας εἶχεν οὔτε τὰ ἐράσμια ἐκεῖνα ἐλαττώματα, τὰ ὁποῖα καθιστῶσι τὰς θυγατέρας τῆς Εὔας φοβερωτέρας καὶ αὐτῶν τῶν Σειρήνων, αἵτινες μόνον ἀπὸ τῆς ζώνης καὶ κάτω ἦσαν ὄφεις.

Ἑπτὰ ἔτη εἶχον παρέλθει ἀπὸ τῆς εἰσόδου τῶν νεανίσκων εἰς τὴν Μονὴν τῆς Φούλδας καὶ ἡ Μοῖρα ἐξηκολούθει κλώθουσα εἰς αὐτοὺς χρυσοϋφάντους ἡμέρας, ἡ δὲ σχέσις των ἔμενε μυστικὴ καὶ ἀνενόχλητος ὡς μαργαρίτης εἰς τοὺς μυχοὺς τῆς θαλάσσης, οὐδ' ἦτο κίνδυνος ν' ἀνακαλυφθῇ ποτε ὁ δόλος· καθότι οὐδεὶς πρὸ τῶν Σταυροφοριῶν Φράγκος ἐφρόντισέ ποτε νὰ ἐρευνήσῃ, τί ὑπεκρύπτετο ὑπὸ τὰς πολυπλόκους πτυχὰς τῆς πλατωνικῆς φρασεολογίας. Μόνος ὁ κουρεὺς τῆς Μονῆς ἠστειεύετο ἐνίοτε πρὸς τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννην, ὅτε οὗτος προσέφερε μειδιῶν εἰς τὸ ξυράφιον παρειὰν ἀγένειον καὶ λείαν ὡς λίμνην ἐν ὥρᾳ νηνεμίας.

Ἀλλὰ πλὴν τῆς Ἰωάννας ὑπῆρχε, δυστυχῶς, εἰς Φούλδαν καὶ ἄλλος ἀγένειος μοναχός, ὁ πάτερ Κορβῖνος, ὃν πάντες ἀπέφευγον ὡς τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ δυσοίωνον πτηνόν[1]. Ὁ δυστυχὴς οὗτος Βενεδικτῖνος ἠράσθη νέως ὢν τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ Ἐπισκόπου τῆς Μουγουντίας, παρὰ τῷ ὁποίῳ ὑπηρέτει ὡς διάκονος κρατῶν τὴν οὐρὰν τῆς πορφύρας του κατὰ τὰς τελετὰς καὶ πίνων τὸ ὕδωρ, δι' οὗ ἡ αὐτοῦ Ἁγιότης ἔπλυνε τὰς χεῖρας μετὰ τὴν μετάληψιν. Ἡ νεᾶνις ἤνοιξε τὰ ὦτα καὶ μετ'

1) Corvus, ἐξ οὗ τὸ Corvinus σημαίνει λατινιστὶ Κόραξ.

οὐ πολὺ τὰς ἀγκάλας εἰς τὸν ἔρωτα τοῦ νέου διακόνου, ἀλλ' ὁ μιτροφόρος αὐτῆς κηδεμὼν συλλαβὼν νύκτα τινὰ τοὺς νεανίσκους κόπτοντας ἀπηγορευμένους καρποὺς εἰς τὸν κῆπον τῆς Ἐπισκοπῆς, τῆς μὲν ἀνεψιᾶς του ἔκοψε τὴν κόμην, τὸν δὲ Κορβῖνον, ἀφοῦ κατέστησεν...... οὐδέτερον, ἔστειλεν ἔπειτα εἰς τὴν Μονὴν τῆς Φούλδας, ἵνα κλαύσῃ τὴν ἁμαρτίαν. Ὁ νέος μοναχὸς ἐθρήνει κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τὴν ἀπώλειάν του ὡς ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἰεφθάε τὴν παρθενίαν της, ἀλλ' ὁ καιρὸς ἔκλεισε τέλος τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς του τὰς πληγάς, βαθμηδὸν δὲ κατήντησε νὰ καταφρονῇ τὰς γυναῖκας, προσκαλῶν τοὺς συντρόφους του ν' ἀποκτήσωσιν ἀσφαλῶς .δι' ὁμοίας θυσίας τὸν Παράδεισον, ὡς ἡ ἀκρωτηριασθεῖσα ἀλώπηξ τοῦ μύθου συνεβούλευε τὰς ἄλλας νὰ κόψωσι κἀκεῖναι τὴν οὐράν των. Τοιαύτην διῆγε φιλοσοφικὴν ζωὴν ὁ καλὸς Κορβῖνος, ἀναπληρῶν τὴν στέρησιν τοῦ ἀπηγορευμένου καρποῦ διὰ καλῶν κρεάτων καὶ τῆς προσδοκίας τοῦ Παραδείσου, ὅτε ἡμέραν τινὰ λαβὼν διαταγὴν νὰ κυνηγήσῃ τοὺς πολιορκοῦντας τὴν βιβλιοθήκην τοῦ ἡγουμένου σκόρους, εὗρεν ἐκεῖ μετάφρασιν τοῦ περὶ *Παρθενίας* λόγου τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Ἀνοίξας τὸ βιβλίον τοῦτο, ἐν ᾧ ἤλπιζε νὰ εὕρῃ νέας ἀφορμάς, ἵνα δοξάσῃ τὸν Ὕψιστον ὅτι ἀπεκόπη αὐτῷ πᾶν μέσον ἀπωλείας, ἔπεσε κατὰ κακήν του τύχην εἰς τὸ χωρίον ἐκεῖνο, ὅπου ὁ Ἅγιος Ἐπίσκοπος Καισαρείας συμβουλεύει τὰς σεμνὰς παρθένους «ἄρρενα σώματα κἂν εὐνούχων ἢ φυλάττεσθαι», διότι

καθὼς ὁ βοῦς τοῦ ὁποίου ἀπεκόπησαν τὰ κέρατα, διαμένει οὐχ ἧττον ἐκ φύσεως κερατιστὴς καὶ πλήττει ὅσους ἀπαντᾷ διὰ τοῦ μέρους ἐκείνου τῆς κεφαλῆς, ὅπου τὰ κέρατα ὑπῆρχον πρίν, οὕτω καὶ οἱ ἀποτετμημένοι, φλεγόμενοι ὑπὸ ἐκτόπου μανίας δύνανται ἀκόμη...... Ἀλλ' ἐνταῦθα παραπέμπω τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν πραγματείαν τοῦ Ἁγίου, ἵνα εὕρῃ τὸ τέλος τῆς φράσεως[1]. Κατὰ τοὺς κριτικοὺς ἐπὶ ἀσπίδος φαίνεται γραφεῖσα τοῦ Τάσσου ἡ Ἱερουσαλήμ, τοῦ δὲ Ἁγίου Βασιλείου ἡ παρθενικὴ πραγματεία ἐπὶ τῶν γονάτων καλῆς τινος παρθένου φαίνεταί μοι γεγραμμένη.

Τὸ ἀνάγνωσμα ἐκεῖνο κατεθορύβησε τὸν ἀπὸ τοσούτων ἐτῶν ἡσυχάσαντα καλόγηρον. Οἱ ὄφεις, οἱ δράκοντες, οἱ λύκοι, οἱ πάνθηρες καὶ τ' ἄλλα ζῶα, δι' ὧν εἰκονίζουσιν οἱ θεολόγοι τὰ πάθη ἐξύπνησαν ἀθρόα καὶ ἤρξαντο νὰ ὠρύωνται καὶ νὰ δάκνωσι τὴν οὐράν των εἰς τοὺς μυχοὺς τῆς καρδίας του, ἥτις κατέστη καὶ πάλιν ἀκοίμητον θηριοτροφεῖον. Ὁ Ἀρχιμήδης βεβακχευμένος ὑπὸ τῆς χαρᾶς ἔκραζεν «Εὕρηκα!» μετὰ τοῦ προβλήματος τὴν λύσιν, ὁ δὲ μοναχὸς περιέτρεχε τὰς στοὰς τοῦ Μοναστηρίου κράζων «Δύναμαι!» μεγάλῃ τῇ φωνῇ. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης κατελήφθη ὑπὸ παραδόξου μονομανίας, ἣν οὔτε ἡ μάστιξ οὔτε ἡ ξηροφαγία οὔτε ἡ ψυχρολουσία οὔτε ἄλλη τις τοῦ καλογηρικοῦ φαρμακείου συνταγὴ ἠδυνήθη νὰ θεραπεύσῃ. Ὅλος ἔνθους ὑπὸ τῆς θεοφορήτου εὐγλωττίας τοῦ θείου Βασιλείου ἐκράτει νυχθημερὸν τὴν βί-

1) Ὅρα αὐτὴν ἐν ταῖς σημειώσ.

βλον εἰς τὰς ἀγκάλας, ὡς νέα μήτηρ τὸ πρωτότοκον τέκνον, καὶ ὁτὲ μὲν ἠσπάζετο, ὁτὲ δὲ ἀντέγραφεν ἢ ἀπεστήθιζε τὰς ἱερὰς ἐκείνας σελίδας· ὁσάκις δὲ ἔβλεπε γυναῖκα, ἔτρεχε πρὸς αὐτὴν ὡς διψαλέα ἔλαφος πρὸς τὴν πηγὴν τῆς ἐρήμου, ἵνα λάβῃ πεῖραν τῶν λόγων τοῦ Ἁγίου. Ἀλλ' αἱ ξανθαὶ κόραι τῆς Σαξωνίας ἀπέφευγον αὐτὸν καίτοι ἀποτετμημένον, κατὰ τὰς φρονίμους συμβουλὰς τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας· νομίζω δὲ ὅτι καὶ ἄνευ τῶν συμβουλῶν τούτων ὀλίγαι ἐξ αὐτῶν, γνωρίζουσαι τὰς ἐλλείψεις του ἤθελον, τὸν περιμένει.

Τοιοῦτος ἦτον ὁ μέλλων νὰ κόψῃ τὸ χρυσοῦν νῆμα, δι' οὗ ἡ εὔνους Μοῖρα συνέρραπτε τῶν δύο ἐραστῶν τὰς ἡμέρας, καθιστῶσα τὸν βίον αὐτῶν κομβολόγιον στιλπνῶν καὶ ἀμώμων μαργαριτῶν. Κατὰ πᾶσαν νύκτα συνήρχοντο ὁ Φρουμέντιος καὶ ἡ Ἰωάννα εἰς σπήλαιόν τι ἐγγὺς τοῦ Μοναστηρίου, ἱερὸν τὸ πάλαι τῷ Πριάπῳ. Ὁ θεὸς ἐκεῖνος ἐλατρεύετο ἀκόμη ἐν Γερμανίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Βίτου· αἱ τελευταὶ ὅμως αὐτοῦ δὲν εἶχον μεταβληθῆ μετὰ τοῦ ὀνόματος. Τὰ χείλη τῶν χριστιανῶν γυναικῶν ἐξηκολούθουν ζητοῦντα παρ' αὐτοῦ ὅ,τι ἐζήτουν καὶ αἱ ἄσεμνοι εἰδωλολάτριδες, ἡδονὰς ἢ εὐτεκνίαν· ὁ δὲ καλὸς Ἅγιος σπανίως ἐκώφευεν εἰς τὰς τοιαύτας δεήσεις. Πρέπει ὅμως νὰ εἴπωμεν ὅτι τὰ ἀγάλματα αὐτοῦ ἀνιδρύοντο συνήθως ὑπὸ τὴν σκιὰν ἀνδρικοῦ μοναστηρίου· καὶ τοῦτο, ὡς λέγουσι κακόγλωσσοί τινες ἱστορικοί, καθίστα βεβαίαν τῶν προσκυνητριῶν τὴν ἐπιτυχίαν.

Εἰς τὸ βάθος τοῦ ἱεροῦ τούτου σπηλαίου, ὄπισθεν τοῦ ξυλίνου ἀγάλματος τοῦ Ἁγίου, εἶχε πλέξει τὸ νέον ζεῦγος τὴν φωλεάν του δι' εὐόσμων φύλλων κυτίσου, δερμάτων ἀλώπεκος καὶ ἁπαλῶν ὑφασμάτων ἀνατεθέντων ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν δεσποινῶν τῆς Σαξωνίας· ὑπεράνω δὲ τῆς κοιτίδος αὐτῶν ἐκρέμαντο ὡς σταλακτῖται, γλῶσσαι καπνισταί, λιπαρᾶ χοιρομήρια, ξηροὶ ἰχθύες, ἀσκοὶ γενναίου οἴνου τῆς Μοσέλλης καὶ ἄλλα ἐδώδιμα, εἰς τὰ ὁποῖα κατέφευγον οἱ νεανίσκοι, ὁσάκις ἀπηύδων ψάλλοντες τροπάρια εἰς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Βίτου· καθότι ἡ πρὸς τὸν Ἅγιον τοῦτον εὐλάβεια, ὡς καὶ ἡ τῆς Ἀφροδίτης, ψυχραίνεται ἄνευ τῶν δώρων τῆς Δήμητρος καὶ τοῦ Βάκχου. Ἐκεῖ εὑρίσκοντο ἀποφράδα τινὰ νύκτα ἀπολαύοντες πάντων τῶν ἀγαθῶν, ἐνῷ ὁ ἀδελφὸς αὐτῶν Κορβῖνος, μὴ δυνάμενος πρὸ πολλοῦ νὰ εὕρῃ ὕπνον, ἐγκαταλείποντα ὡς οἱ παράσιτοι τοὺς δυστυχοῦντας, ἐπλανᾶτο εἰς τοὺς ἀγροὺς διηγούμενος τὰ βάσανά του εἰς τὴν σελήνην. Ἀλλὰ καὶ αὕτη βαρυνθεῖσα, φαίνεται, τὰ μονότονα παράπονα τοῦ πτωχοῦ ῥασοφόρου ἐκρύβη ὄπισθεν μαύρων νεφελῶν καὶ μετ' ὀλίγων πυκναὶ σταγόνες βροχῆς ἠνάγκασαν τὸν θαυμαστὴν τοῦ μεγάλου Βασιλείου νὰ ζητήσῃ ἄσυλον εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἁγίου Βίτου.

Ἡ λεπτὴ ἄμμος, δι' ἧς ἦτο ἐστρωμένον τὸ ἔδαφος τοῦ Σπηλαίου, ἵνα μὴ πληγγόνωνται οἱ ἁπαλοὶ πόδες τῶν προσκυνητριῶν, αἵτινες μόνον ἀνυπόδητοι ἠδύναντο νὰ εἰσέλθωσιν ἐκεῖ, ἐκάλυψε τῶν βημάτων του τὸν ἦχον, ὥστε προὐχώρησεν ἀπαρατήρητος μέχρι τοῦ

κοιλώματος, ὅπου οἱ δύο ἐρασταὶ ἀνεπαύοντο εἰς τὰς ἀγκάλας ἀλλήλων καὶ τοῦ Μορφέως. Ὁ κοιτὼν ἐφωτίζετο ὑπὸ λυχνίας καιούσης πρὸ τῆς εἰκόνος τοῦ χριστιανισθέντος Πριάπου, ἡ δὲ Ἰωάννα ἡμίγυμνος ὡς θεὰ τοῦ Ὀλύμπου καὶ ὡραία ὡς ἐκεῖναι, παρίστα εἰκόνα τοσούτῳ θελκτικήν, ὥστε πρὸ αὐτῆς καὶ ὁ Ἅγ. Ἀμοῦν ἤθελε λησμονήσει τοὺς ὅρκους του καὶ ὁ Ὠριγένης τὴν συμφοράν του καὶ αὐτός, νομίζω, ὁ Θεμιστοκλῆς τὸ τρόπαιον τοῦ Μιλτιάδου. Ὁ δὲ πάτερ Κορβῖνος, λησμονήσας κἀκεῖνος τὸν ἐκεῖ παρακείμενον Φρουμέντιον, ὥρμησε νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὴν βάσανον τῆς πείρας τὰ φυσιολογικὰ θεωρήματα τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας. Ἀλλ' ὁ Ἅγιος Βίτος ἐπροστάτευε τὸν ὕπνον τῶν ὑπὸ τὴν σκέπην του ἀναπαυομένων ἐραστῶν, οὐδ' ἠδύνατο ν' ἀνεχθῇ νὰ μιανθῶσι τὰ μυστήριά του ὑπὸ χαμερποῦς εὐνούχου. Ὅτε δὲ εἶδεν αὐτὸν ἐπιβάλλοντα αὐθάδη χεῖρα ἐπὶ τῆς κοιμωμένης δούλης του, αἱ παρειαὶ αὐτοῦ ἠρυθρίασαν ἐκ τῆς ὀργῆς, ὡς αἱ τῆς ἐν Λωρέτῳ Παναγίας, ὁσάκις ἀσπάζονται αὐτὴν ἀσεβῆ χείλη, ἡ κεφαλή του ἐσείσθη ἀπειλητικῶς καὶ τὸ ἔλαιον τῆς λυχνίας ἀνέβρασε μεθ' ὁρμῆς. Σταγὼν τοῦ ζέοντος τούτου ἐλαίου ἀφύπνισε τὸν Φρουμέντιον, ἐπὶ τῆς παρειᾶς του καταπεσοῦσα· εὐθὺς δὲ ἐγερθεὶς εἶδε τὴν σύντροφόν του ἡμικοιμωμένην ἔτι καὶ παλαίουσαν κατὰ τοῦ ἐπιχειμένου αὐτῇ πατρὸς Κορβίνου ὡς κατὰ κακοῦ ὀνείρου. Ὁ Φρουμέντιος ἦτο ὀξύθυμος ὡς γνήσιος ἀπόγονος τοῦ Βιτικίνδου καὶ ῥωμαλέος ὡς Γερμανὸς καλόγηρος, εἰθισμένος νὰ μεταχειρίζεται τοὺς γρόνθους

ὡς ἐπιχειρήματα κατὰ πᾶσαν συζήτησιν, ἔστω καὶ θεολογικήν. Διὸ μὴ χρονοτριβήσας εἰς περιττὰς ἐξηγήσεις ἐδράξατο τοῦ σχοινίου τῆς ζώνης, τὸ ὁποῖον ἤρχισε νὰ ὑψοῦται καὶ νὰ καταπίπτῃ ῥαγδαίως ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ ἀθλίου Κορβίνου. Ἐν τούτοις ἡ Ἰωάννα ἐγερθεῖσα ἔσπευδε νὰ κρύψῃ ὑπὸ τὸ ῥάσον της τὰ αἴτια τῆς ἔριδος, ἐνῷ οἱ δύο καλόγηροι ἐξηκολούθουν γρονθοκοπούμενοι καὶ τὸ αἷμα ἤρχιζεν ἤδη νὰ τρέχῃ, ἀλλ' εὐτυχῶς μόνον ἐκ τῆς μύτης. Μετὰ δὲ πεισματώδη πάλην κατώρθωσε τέλος ὁ Κορβῖνος νὰ διαφύγῃ κακῶς ἔχων τὰς χεῖρας τοῦ παρωργισμένου ἀντιπάλου, ἀφίνων αὐτῷ ὡς λάφυρον τεμάχιον τῆς κουκούλας του ὡς ὁ Ἰωσὴφ τὸν μανδύαν του εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ Πετεφρῆ. Ἀλλ' εἰς τοῦτο μόνον περιορίζεται, νομίζω, ἡ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰακὼβ ὁμοιότης.

Οἱ δύο ἐρασταὶ μείναντες μόνοι ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἠτένιζον πρὸς ἀλλήλους μετ' ἀδημονίας, βέβαιοι ὄντες ὅτι ὁ ξυλοκοπηθεὶς ἐκεῖνος σάτυρος ἤθελε σπεύσει νὰ ἐκδικηθῇ προδίδων τὰ ἀπόκρυφα τοῦ σπηλαίου των. Ἔπρεπε λοιπὸν πρὸς ἀποφυγὴν τῆς εἱρκτῆς καὶ τῆς ξηροφαγίας ν' ἀποχαιρετήσωσιν ἀνεπιστρεπτεὶ τὴν φιλόξενον ἐκείνην στέγην, ὅπου τοσαύτας διήγαγον εὐφροσύνους ἡμέρας ἐν ἁγίᾳ ἀναπαύσει καὶ ἀργίᾳ ἀπολαύοντες ἀλλήλων καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν. Τὰ ἔτη καὶ ἡ τρυφὴ εἶχον μετριάσει τὸ φιλοκίνδυνον τῶν δύο μοναχῶν, οἵτινες μετὰ φρίκης ἀνελογίζοντο τοὺς κόπους καὶ τὰς στερήσεις τοῦ πλάνητος βίου, συμμε-

ριζόμενοι τὴν γνώμην τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, καθ' ὃν τὰ μοναστήρια εἶναι διὰ τοὺς καλογήρους ὡς ἡ θάλασσα διὰ τοὺς ἰχθύας, καὶ ὡς ἐκεῖνοι ἀπόλλυνται ἐξερχόμενοι τοῦ ὕδατος, οὕτω μαρκίνονται καὶ οἱ μοναχοὶ ἀφίνοντες τὰ κοινόβια. Εἰς τοιαύτας παρεδίδοντο μελαγχολικὰς σκέψεις, ὅτε ὁ κώδων τοῦ ὄρθρου ἐνεθύμισεν αὐτοῖς τὸν ἐπεκείμενον κίνδυνον. Ἡ νὺξ ἦτο σκοτεινὴ καὶ οἱ σταῦλοι ἐγγύς, ἐν αὐτοῖς δ' ἔζη ἀκόμη ὁ καλὸς ἐκεῖνος ὄνος, ὅστις πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν εἶχε μετακομίσει εἰς Φούλδαν τὴν Ἰωάνναν. Ὁ πατριάρχης οὗτος τῆς καλογηρικῆς φάτνης, κατάλευκος ἤδη ὑπὸ τοῦ γήρατος, ἀνεπαύετο περικυκλούμενος ὑπὸ τῶν ἀπογόνων του καὶ δεμάτων τριφυλλίου. Τοῦτον λύσαντες οἱ δραπέται καὶ περιτυλίξαντες πρὸς ἀποφυγὴν θορύβου τὰ πέταλά του διὰ στυπίου, ὡς οἱ πειραταὶ τὰς κώπας τῶν ἀκατίων των, ἐξῆλθον τῶν τειχῶν τῆς μακαρίας ἐκείνης Μονῆς, τρέμοντες μὴ ὁ σύντροφος αὐτῶν ἐξυπνίσῃ διὰ τῆς φωνῆς του τοὺς ζῶντας, ὡς ἐξήγειρε πρὸ ἑπταετίας τοὺς νεκροὺς ἐκ τῶν μνημείων.

Η ΠΑΠΙΣΣΑ ΙΩΑΝΝΑ

ΜΕΡΟΣ Γ'.

But tbe fact is that J have nothing plan'd
Unless it were to be a moment merry.
(BYRON, Don Juan. Canto IV.)

Ἀγαπᾷς, ἀναγνῶστά μου, τὸν καλὸν οἶνον; Ἂν τῷ ὄντι τὸν ἀγαπᾷς, μισεῖς βεβαίως τοὺς ἀσυνειδήτους ἐκείνους καπήλους, οἵτινες ἐξ αἰσχροκερδείας νοθεύουσι τὸ καλὸν τοῦτο ποτόν, ἀναμιγνύοντες ὕδωρ, βαφὰς ἢ δηλητήρια καὶ ἀντὶ θείου νέκταρος ἀνούσιον ἢ ναυτιῶδες ποτὸν προσφέροντες εἰς τὰ διψῶντά σου χείλη. Τοιοῦτοι κάπηλοι ὑπῆρξαν ἀπ' αἰώνων οἱ μετερχόμενοι τὴν φρούρησιν καὶ διανομὴν τοῦ γενναίου οἴνου τῆς πίστεως, ὡς ὠνόμαζε τὴν θρησκείαν ὁ σοφὸς Ἀλβῖνος, ἡ δὲ μεταξὺ καπήλων καὶ ἱερέων, χριστιανισμοῦ καὶ βαρελίου παρομοίωσις ἀνήκει εἰς Σύνοδόν τινα τοῦ ἐννάτου αἰῶνος· ὥστε αἱ ἐκφράσεις μου, ἂν ὄχι εὐγενεῖς, εἶναι τοὐλάχιστον Κανονικαί. Ἔλεγον λοιπόν, ὅτι καθὼς ὁ γνήσιος οἰνοπότης βδελύττεται τοὺς νοθεύοντας τὸν οἶνον, οὕτω καὶ ὁ καλὸς χριστιανὸς ἀποστρέφεται τοὺς ἀναμιγνύοντας εἰς τὴν θρησκείαν, ἵνα καταστῇ ἐπικερδεστέρα, τὰς παντοίας τῆς ἐξυρισμένης ἢ πολυμάλλου κεφαλῆς των ἐφευρέσεις, τὰ θαύματα τῶν εἰκόνων, τοὺς θεοὺς τῆς εἰδω-

λολατρείας μετημφιεσμένους εἰς ἁγίους, τὰς προσκυνήσεις, τὰ εἰσιτήρια τοῦ Παραδείσου, τὰ ἅγια λείψανα, τὰ κομβολόγια καὶ ἄλλα ἱερατικὰ ἐμπορεύματα, δι' ὧν τὸ ἐπάγγελμα τῶν Ἀποστόλων κατέστη καὶ αὐτῆς τῆς ἰατρικῆς καὶ ὀνειροκρισίας ἀγυρτικώτερον. Παιδιόθεν ἠγάπων τὴν χημείαν· τὸ δὲ βιβλίον μου τοῦτο εἶναι χημική τις μόνον ἀνάλυσις τοῦ θρησκευτικοῦ οἴνου, δι' οὗ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἐποτίζοντο κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὑπὸ ῥασοφόρων καπήλων. Πάντα τὰ κακοποιὰ ζῶα, οἱ ὄφεις, οἱ σφῆκες, οἱ κώνωπες καὶ οἱ σκορπίοι γίνονται τοσούτῳ μᾶλλον φαρμακερὰ καὶ κακοήθη, ὅσῳ ζῶσι πλησιέστερον τοῦ ἡλίου. Μόνοι οἱ ἱερεῖς ἐξαιροῦνται, οἵτινες εἰς μὲν τὰς ἀνηλίους χώρας τῆς Δύσεως ἀπέκτησαν ὀξεῖς ὄνυχας καὶ ἰοβόλους ὀδόντας, ἐν δὲ τῇ Ἀνατολῇ κατήντησαν βαθμηδὸν ἀβλαβεῖς καὶ χειροήθεις ὡς οἱ ἐγχέλεις τῆς Κωπαΐδος· ὥστε ἀφοῦ οὔτε τρώγονται, ὡς ἐκεῖναι, οὔτε δάκνουσιν, ὡς οἱ Φράγκοι, ἀλλ' ἡσύχως καὶ τιμίως μετέρχονται τὸ ἐπάγγελμά των, σταυροκοποῦντες, θυμιάζοντες, βαπτίζοντες καὶ ἐξομολογοῦντες, ἁμαρτία ἤθελεν εἶναι νὰ πειράξῃ τις τοὺς ἀκάκους τούτους κληρονόμους τῆς βασιλείας τῶν Οὐρανῶν. Ταῦτα σοὶ εἶπον, ἀναγνῶστα, ἵνα σὲ πείσω περὶ τῆς ὀρθοδοξίας μου· ἤδη ἐπανέρχομαι εἰς τοὺς ἥρωάς μου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Καρόλου οὔτε ταχυδρομικοὶ σταθμοὶ οὔτε χωροφύλακες ἢ ἀστυνομία ὑπῆρχε πλέον ἐν Γερμανίᾳ· οἱ δὲ σαξωνικοὶ ἵπποι ἦσαν ὡς καὶ σήμερον τοσούτῳ παχεῖς καὶ βραδυκίνητοι, ὥστε

ὀλίγον ἐφοβοῦντο οἱ ἡμέτεροι δραπέται τὴν καταδίωξιν. Ἄλλως δὲ τὸ ὑποζύγιον αὐτῶν ἦτο ἐκ τῶν παρασημοφόρων ἐκείνων ζώων, τῶν καταγομένων ἀπὸ τοῦ μακαρίου ὄνου, ὃν ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς, ὅτε εἰσῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἐπὶ τῆς ῥάχεως τοῦ ὁποίου ἔμεινεν ἐγκεχαραγμένον κατὰ τὸν μεγάλον Ἀλβέρτον τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, ὅπως καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ θείου προσώπου ἐπὶ τοῦ πέπλου τῆς Βερονίκης. Οἱ τοιοῦτοι ὄνοι, διακρινόμενοι διὰ μαύρης σειρᾶς διατεμνομένης σταυροειδῶς κατὰ τὸ μέσον τῆς ῥάχεως ἐκαλοῦντο σταυροφόροι· καὶ ἠδύναντο, χρείας τυχούσης, καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἵππους καὶ τοὺς θηρευτικοὺς κύνας νὰ διαγωνισθῶσι περὶ ταχύτητος· ἐχρησίμευον δὲ κατὰ τὸν μεσαιῶνα εἰς μόνους τοὺς ἡγουμένους καὶ ἱεράρχας. Ἡ γενεὰ αὕτη ἐξέλιπε βαθμηδὸν ἐν Εὐρώπῃ, ἀλλὰ διατηρεῖται ἀκόμη ἀμιγὴς καὶ ἀκμαία ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Παλαιστίνῃ, ὅπου βλέπει τις αὐτοὺς φέροντας χρυσοκέντητα σάγματα καὶ τρώγοντας βραστοὺς κυάμους ἐντὸς πορφυρῶν ἀγγείων.

Ἐπὶ τοιούτου ὑποζυγίου ἔτρεχον ἀσφαλῶς οἱ δραπέται, στρέφοντες εἰς τὸν νοῦν μυρία περὶ τοῦ μέλλοντος βίου σχέδια. Ὁ ἥλιος ἀνατείλας μετ' ὀλίγον θερμὸς καὶ ἀνέφελος ὄπισθεν τῶν κορυφῶν τοῦ Βιβραστείνου ὡρίμασε τὰς ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτῶν φυομένας ἰδέας. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ περιέλθωσιν ἐπὶ τοῦ ὄνου των τὴν οἰκουμένην, ζητοῦντες φιλοξενίαν παρὰ τοῖς ἰσχυροῖς, τείνοντες τὰς χεῖράς των εἰς τὰ χείλη τῶν πιστῶν καὶ ἀφίνοντες εἰς ἄλλους τὴν φροντίδα νὰ

χριστιανίσωσι τοὺς ἀπίστους. Ἤρξαντο δὲ τῶν περιπλανήσεων διευθυνόμενοι εἰς Μογουντίαν, ἵνα παρευρεθῶσιν εἰς τὴν τελετὴν τῆς συμφιλιώσεως τοῦ αὐτοκράτορος Λουδοβίκου μετὰ τῶν υἱῶν του. Ἀλλ' ὅτε μετὰ τριήμερον πορείαν ἔφθασαν εἰς τὴν πόλιν ταύτην, πένθιμοι ψαλμῳδίαι καὶ κώδωνες ὀχληροὶ ἀντήχουν πανταχόθεν ἀντὶ εὐθύμων ᾀσμάτων· ἀντὶ δὲ τῆς κνίσσης ὀπτῶν κρεάτων νεκρώσιμοι λιβάνου ἀναθυμιάσεις ἐμόλυνον τὴν ἀτμοσφαῖραν. Ὁ δυστυχὴς Λουδοβῖκος ὁ Εὐσεβὴς ἢ ὁ Εὐήθης (τὰ δύο ταῦτα ἐπίθετα ἀπεδίδοντο αὐτῷ ἀδιαφόρως ὡς συνώνυμα[1]) εἶχε παραδώσει τὴν προτεραίαν εἰς τὸν Πλάστην τὴν ἄχολον ψυχήν του, «Συγχωρῶ, λέγων, τοὺς υἱούς μου, ὡς συγ»χωρεῖ καὶ ὁ κατάδικος τοὺς δημίους»· τὸ δὲ σῶμα αὐτοῦ ἐσύρετο εἰς τὴν τελευταίαν κατοικίαν ὑπὸ τεσσάρων μαύρων ἵππων, οἵτινες ἀφεθέντες νήστεις ἀπὸ τριημέρου ἐβάδιζον μελαγχολικῶς, ὡς οἱ τοῦ Ἱππολύτου, μεταξὺ διπλῆς σειρᾶς λαμπαδηφόρων ἱερέων, ἀνυμνούντων τὰς ἀρετὰς τοῦ μακαρίτου· καθότι ὁ Λουδοβῖκος εἶχε κληροδοτήσει τῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν Σαρδηνίαν, τὴν Κύρνον καὶ Σικελίαν. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι αἱ νῆσοι αὗται κατεχόμεναι ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν καὶ Ἑλλήνων ἀνῆκον αὐτῷ, ὅσῳ σήμερον ἡ Κύπρος καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἰταλίας[2]. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἡ καλὴ αὐτοῦ προαίρεσις ἦτο ἀξία ἐπαίνων, θυμιάματος

1) Οἱ ἱστορικοὶ ἀποκαλοῦσιν αὐτὸν ὁτὲ μὲν Louis le Pieux, ὁτὲ δὲ Louis le Debonnaire.

2) Οἱ βασιλεῖς τῆς Σαρδηνίας ἐλάμβανον, ὡς γνωστόν, τὸν τίτλον βασιλέως τῆς Κύπρου καὶ τῶν Ἱεροσολύμων.

καὶ λιτανειῶν. Οἱ ἡμέτεροι μοναχοὶ καταβιβάσαντες τὸ κουκούλιον ἐπὶ τοῦ προσώπου, συνεβάδισαν μετὰ τοῦ μακαρίτου τὴν ὁδὸν ἐκείνην, ἥτις κατὰ Βίωνα εἶναι πασῶν ἡ ὁμαλωτέρα (διότι καὶ διὰ κλειστῶν ὀφθαλμῶν εὑρίσκομεν αὐτήν), εἶτα δὲ ἀπεμακρύνθησαν ἐν σιωπῇ ἀπὸ τῶν τειχῶν τῆς πενθηφορούσης Μογουντίας.

Ἐκλείψαντος τοῦ εὐσεβοῦς Λουδοβίκου, ὁ ἀὴρ τῆς Γερμανίας δὲν ἦτο πλέον ὡς πρότερον ὑγιεινὸς διὰ τοὺς πνεύμονας τῶν καλογήρων, ὧν πολλοὶ ἤρχισαν νὰ μεταναστεύωσιν, ὡς καταλείπουσι καὶ οἱ ποδαλγοὶ Ἄγγλοι τὴν Νίκαιαν μετὰ τὴν προσάρτησιν αὐτῆς εἰς τὴν Γαλλίαν, λέγοντες ὅτι ἰταλικὸν καὶ οὐχὶ γαλατικὸν ἀέρα διετάχθησαν ν' ἀναπνέωσιν ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ. Οἱ υἱοὶ τοῦ Καρόλου διεφιλονείκουν διὰ τῶν ὅπλων τὴν πατρικὴν κληρονομίαν, ὁ δὲ πρεσβύτερος αὐτῶν Λοθάριος, θέλων νὰ προσελκύσῃ τοὺς Σάξωνας, μετεχειρίσθη ὡς οἱ παρ' ἡμῖν Ὑπουργοὶ μέσα διαφθορᾶς, ἐπιτρέπων εἰς αὐτοὺς ν' ἀνεγείρωσι καὶ πάλιν τὰ προγονικὰ εἴδωλα καὶ νὰ προσφέρωσιν ἐνίοτε ὡς ἱλαστικὴν θυσίαν πρὸ τῶν πατρῴων βωμῶν φανατικόν τινα ἱεροκήρυκα ἢ παχὺν Βενεδεκτῖνον. Κακόγλωσσοι δέ τινες Χρονογράφοι προσθέτουσι μάλιστα, ὅτι ὁ ἀθεόφοβος Λοθάριος κατεσκεύαζεν ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων εἴδωλα τοῦ Ἱρμινσοὺλ καὶ Τουΐτονος, ἅτινα ἔπεμπεν ὡς διαλλακτικὰ δῶρα εἰς τοὺς Σάξονας καὶ Θουριγγίους, ὡς στέλλουσι καὶ σήμερον οἱ βιομήχανοι Ἄγγλοι εἰς τὰς ἀποικίας των ἀγάλματα ἰνδικῶν ἢ αὐστραλιακῶν εἰδώλων, γλυφέντα ἐν τοῖς ἐργοστασίοις τοῦ Λονδίνου

ὑπὸ εὐσεβῶν Πουριτανῶν καὶ Κουακέρων, φορτόνοντες ὅμως ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πλοίου ὡς ἀντιφάρμακον καὶ δέματά τινα ἱερῶν Γραφῶν τῆς Βιβλικῆς ἑταιρίας· ὥστε τά τε εἴδωλα καὶ τὰ Εὐαγγέλια εὐπλοοῦσιν ἐν εἰρήνῃ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ἀγγλικῆς σημαίας.

Αἱ διενέξεις τῶν κληρονόμων τοῦ Λουδοβίκου κατέστησαν μετ' οὐ πολὺ τόπον δυσοίκητον τὴν Γερμανίαν. Ὁ δυστυχὴς τῶν ἐραστῶν ὄνος προσέκοπτεν ἀνὰ πᾶν βῆμα κατὰ πτωμάτων ἢ ὠλίσθαινεν εἰς αἱματώδη ἕλη· σπανίως δὲ εὑρίσκων κριθήν, χλόην ἢ φύλλα κατήντησε ν' ἀλέθῃ ἀκάνθας καὶ βάτους ὑπὸ τοὺς νηστικούς του ὀδόντας. Ἐν τούτοις ὁ χειμὼν ἐπήρχετο, χειμὼν σαξονικός, τοσούτῳ ἀπότομος καὶ δριμύς, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ κόρακες ἀπέθνησκον τῆς πείνης, μὴ δυνάμενοι νὰ σχίσωσι τὰς σάρκας τῶν πτωμάτων, ἀπολιθωθέντων ὑπὸ τοῦ ψύχους. Οἱ δυστυχεῖς δραπέται ἐπλανῶντο ὡς ἄστεγα στρουθία ἐπὶ τῆς χιόνος, καταρώμενοι τὸν ἠκρωτηριασμένον ἐκεῖνον σάτυρον, ὅστις ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν θερμὴν αὐτῶν καὶ εὔοσμον φωλεάν. Ὁ φόβος τῶν ἐχθρῶν καὶ ἡ δριμύτης τοῦ χειμῶνος εἶχον ψυχράνει τὴν φιλοξενίαν τῶν Σαξόνων, ὥστε μάτην ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔκρουον οἱ δύο μοναχοὶ τὰς θύρας τῶν καλυβῶν καὶ κοινοβίων. Ἄλλοτε μὲν οὐδ' ἀπάντησις ἐδίδετο αὐτοῖς, ἄλλοτε δὲ προέκυπτεν ἐκ μικρᾶς θυρίδος σαξονική τις κεφαλὴ ἐρυθρὰ ὑπὸ τοῦ ψύχους ἢ κάτωχρος ὑπὸ τοῦ τρόμου, παρακινοῦσα τοὺς ἱκέτας εἰς ἐξακολούθησιν τοῦ δρόμου των· σπανίως δὲ χείρ τις εὐσπλαγχνικωτέρα τῆς χε-

φαλῆς ἔρριπτεν αὐτοῖς ὡς ἐφόδιον τεμάχιον μέλανος ἄρτου ἢ ξηροῦ ἰχθύος. Οὕτω ἐπλανῶντο ἐπὶ δύο ολοκλήρους μῆνας, παρακολουθοῦντες ὡς οἱ κόρακες τὰ ἴχνη τῶν στρατευμάτων, ἵνα θερμανθῶσιν εἰς τὴν φλόγα ἡμισβέστου πυρᾶς ἢ γλείψωσι τὰ κόκκαλα ἐγκαταλειφθείσης τραπέζης. Ἦλθε δὲ ἡμέρα, καθ' ἣν ἀτενίζοντες μετὰ φθόνου τοὺς θῶας σπαράσσοντας τὰ πτώματα στρατιωτῶν τινων τοῦ Λοθαρίου, ἐνῷ ἡ πεῖνα ἐσπάρασσε κἀκείνων τὰ σπλάγχνα, ἐδικαίωσαν σχεδὸν τὴν γνώμην τοῦ σοφοῦ Χρυσίππου, διδάσκοντος μεταξὺ τῶν ἄλλων τοὺς μαθητὰς ὅτι ἐν ἐλλείψει ἄλλης τροφῆς εἶναι θεμιτὴ καὶ ἡ νεκροφαγία.

Ἡ Ἰωάννα ὑπετάσσετο ἀγογγύστως εἰς τὰς τοσαύτας ταλαιπωρίας, ὑπομένουσα τὴν πεῖναν καὶ τὸ ψῦχος, ὡς ἡ κάμηλος τῆς ἐρήμου τὴν θερμότητα καὶ τὴν δίψαν. Οὔτε στεναγμὸς οὔτε παράπονον ἐξήρχετό ποτε τῶν ὠχρῶν χειλέων της, δι' ὧν ἐσπόγγιζεν ἐνίοτε τὰ δάκρυα τοῦ συντρόφου, λαβόντος πολλάκις ἀφορμὴν νὰ εὐλογήσῃ τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ἡλίευσεν εἰς τὸ ῥεῦμα τῆς ζωῆς του τὸν ξανθὸν ἐκεῖνον μαργαρίτην. Ὁ χαρακτὴρ τῶν γυναικῶν πρὸς μόνον τὸν χαλκὸν ἐκεῖνον τῆς Κορίνθου δύναται νὰ παραβληθῇ, ὅστις συνέκειτο ἐκ μυρίων ἑτερογενῶν μετάλλων, ἐν οἷς ὅμως ὑπῆρχε καὶ ἄδολος χρυσός. Οὕτω νηστεύοντες, δακρύοντες, παρηγορούμενοι, φυσῶντες εἰς τὰ δάκτυλά των καὶ διευθυνόμενοι πάντοτε πρὸς νότον, ὡς αἱ χελιδόνες καὶ αἱ φθισικαὶ Ἀγγλίδες, ὑπερέβησαν τὰς χιονοσκεπεῖς ἐρήμους τῶν Βαυαρῶν, διέπλευσαν τὴν λί-

μνην τῆς Κωνσταντίας καὶ εὗρον τέλος φιλοξενίαν εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Γάλλου, ἧς οἱ καλοὶ μοναχοὶ προσέφεραν αὐτοῖς ἄσυλον κατὰ τῶν λύκων καὶ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Λοθαρίου. Οἱ δύο ἐρασταὶ ἡτοιμάζοντο ἤδη νὰ στήσωσι τοὺς ἐφεστίους των ὑπὸ τὴν ἱερὰν ἐκείνην καὶ ἀπόρθητον στέγην, ὅτε περίεργός τις καλόγηρος, θεωρῶν μετὰ προσοχῆς τὴν Ἰωάνναν, παρετήρησεν ὅτι τὰ ὦτα αὐτῆς ἦσαν ὑπότρητα, ἐκ δὲ τῆς παρατηρήσεως ταύτης ταραχθεὶς συνέλαβεν ἀμέσως παραδόξους ὑπονοίας καὶ ἐπιθυμίας. Ἤρκει ἡ ἄκρα ὠ τ ί ο υ γ υ ν α ι κ ὸ ς νὰ ταράξῃ τὴν ἡσυχίαν τῶν τότε μοναχῶν, ὡς καὶ σήμερον μόνη ἡ ὀσμὴ γυναικείας ἐπιστολῆς ἀρκεῖ νὰ ἀναστατώσῃ ὅλους τοὺς κατοίκους τοῦ Ἁγίου Ὄρους[1]. Ἡ δὲ Ἰωάννα φοβουμένη τὰς περαιτέρω ἀνακαλύψεις καὶ ἀπαιτήσεις τοῦ Ὁσίου Πατρὸς κατέπεισε τὸν Φουρμέντιον ν᾽ ἀφήσωσιν αὐθημερὸν τὴν μάνδραν τῶν περιέργων ἐκείνων Ἑλβετῶν.

Ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Γάλλου μετέβησαν εἰς Τίγυρον, τὴν ἀρχαιοτάτην ἐν Ἑλβετίᾳ πόλιν, ὀνομαστὴν διὰ τὴν δύναμιν τῶν κατοίκων καὶ τοῦ ῥακίου της, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Λυκέρναν, ὅπου εἰσῆλθον διὰ νυκτός, ἵνα θαυμάσωσι τὸ τεράστιον φανάριον, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς Χρονογράφους τοσαύτην ἐπέχεε λάμψιν, ὥστε καθίστα ἀοράτους τοὺς ἀστέρας καὶ ὁρατοὺς τοὺς λάκκους, εἰς οὓς ἔπιπτον πρότερον οἱ πλεῖστοι τῶν ὁδοιπόρων. Ἀπὸ Λυκέρνης διευθύνθησαν εἰς Αὐεντικόν, τὴν πρωτεύουσαν τῶν πάλαι Ἑλουητίων, ἔνθα εἶδον τὰ ἴχνη τῶν

1) Ὅρα τὴν σημείωσιν.

ὑποδημάτων τοῦ Ἀττίλα ἐγκεχαραγμένα ἐπὶ σκληροῦ βράχου, ὡς τὰ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἐλαιῶν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Σέδουνον, ὅπου εὗρον ἀκάτιον, δι' οὗ κατέπλευσαν τὸν Ῥοδανὸν μέχρι Λουγδούνου.

Τὸ πλοιάριον ἐκεῖνο ἀνῆκεν εἰς Ἑβραίους ἐμπόρους μεταβαίνοντας εἰς Μασσαλίαν, ἵνα πωλήσωσι χριστιανοὺς δούλους εἰς τοὺς Σαρακηνοὺς τῆς Ἱσπανίας. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰσραὴλ ἀντὶ νὰ καταπιέζωνται ἦσαν παντοδύναμοι κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν. Ὁ Αὐτοκράτωρ δανειζόμενος καθ' ἑκάστην παρὰ τούτων μεγάλα ποσά, ἐπλήρονε τοὺς τόκους τοῦ χρέους του ἐπιτρέπων αὐτοῖς νὰ προσηλυτίζωσι τοὺς ὑπηκόους του, ὡς ἀνεχόμεθα καὶ ἡμεῖς τὰς ἀδελφὰς τοῦ Ἐλέους, τὰς Γραφὰς τῆς Βιβλικῆς ἑταιρίας, τὰς ὀπτασίας τοῦ Ἀγαθαγγέλου, τῶν ἀγαθαγγελιστῶν τὰς χρυσᾶς προσδοκίας καὶ ἄλλας τῶν τριῶν Ἐγγυητριῶν μας ἐφευρέσεις. Οἱ δὲ Ἑβραῖοι τοῦ Λουγδούνου μετεχειρίζοντο τὰ παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος ἀγορασθέντα διατάγματα ὡς ὀδόντας, ἵνα κατατρώγωσι δι' αὐτῶν τοὺς χριστιανούς, φονεύοντες τοὺς χοίρους των, κλέπτοντες τὰ παιδία, ἀναγκάζοντες τοὺς δούλους αὐτῶν νὰ ἁγιάζωσι τὸ Σάββατον καὶ νὰ ἐργάζωνται τὴν Κυριακήν, πωλοῦντες ὡς κτήνη τοὺς ἀπειθοῦντας ἢ βαπτίζοντας τὰ τέκνα των, καὶ αὐτὰς ἀκόμη τῶν ἀρχιερέων τὰς παλλακίδας ἐπιχειροῦντες ἐνίοτε νὰ ἑβραΐσωσιν. Οἱ δυστυχεῖς Ἐπίσκοποι ἔστελλον πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα ἀναφορὰς ἐπὶ ἀναφοραῖς, οἱ δὲ Ἑβραῖοι σάκκους ἐπὶ σάκκοις. Ἀλλ' εἰς μὲν τοὺς

πρώτους οὐδ' ἀπεκρίνετο ὁ μονάρχης, εἰς δὲ τοὺς Ἰουδαίους ἔπεμπε στρατιώτας, ἵνα φρουρῶσι τοὺς οἴκους των καὶ ἀναγκάζωσι τοὺς χρεώστας εἰς ἀπότισιν τῆς ὀφειλῆς, καθὼς φυλακίζουσι καὶ σήμερον χριστιανοὶ κλητῆρες τῶν Ἑβραίων τοὺς ὀφειλέτας. Ἀδίκως λοιπὸν κατηγοροῦμεν τὸν παρόντα αἰῶνα ὡς φιλοχρηματώτερον τῶν παρελθόντων. Ὁ χρυσὸς ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ὁ σεβαστότερος ἐπὶ τῆς γῆς Θεός, προφῆται δὲ αὐτοῦ οἱ Ἑβραῖοι· κατ' ἐκείνην δὲ μάλιστα τὴν ἐποχὴν καὶ αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον ἐγράφετο διὰ χρυσῶν γραμμάτων, ὅπως ἐμπνέῃ σέβας εἰς τοὺς πιστούς.

Μεταξὺ τῶν ἐπιβατῶν τοῦ πλοιαρίου ὑπῆρχε καὶ γέρων τις Ῥαβῖνος, ὀνόματι Ἰσαχὰρ ὅστις, ἵνα διασκεδάσῃ κατὰ τὸν διάπλουν, ἐπεχείρησε νὰ προσηλυτίσῃ τοὺς νέους ἐκείνους καλογήρους, ζητῶν νὰ λάβῃ παρ' αὐτῶν ὁ ἀσυνείδητος τοκογλύφος τὴν ψυχήν των ἀντὶ ναύλου. Ἤρξατο λοιπὸν διηγούμενος εἰς τοὺς νεανίσκους τοὺς ταλμουδικοὺς μύθους, καθ' οὓς ὁ Ἰησοῦς ἦτο ἐπιτήδειος γόης, ὅστις διδαχθεὶς τὴν θαυματουργίαν ὑπὸ μάγου τινός, καλουμένου Ἰωάννου Βαπτιστοῦ, εἶχεν ὑποσχεθῆ εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Αὐτοκράτορος Τιβερίου νὰ καταστήσῃ αὐτὴν μητέρα ἄνευ ἀνδρικῆς μεσολαβήσεως, ἡ δὲ νεᾶνις ἀκολουθήσασα τὰς συνταγὰς αὐτοῦ ἔτεκε λίθον ἀντὶ παιδίου· διὸ θυμωθεὶς ὁ Αὐτοκράτωρ παρήγγειλε τῷ Πιλάτῳ νὰ σταυρώσῃ τὸν θαυματοποιόν, τοῦ ὁποίου τὸ σῶμα ταφὲν πλησίον τοῦ ὑδραγωγείου παρεσύρθη τὴν νύκτα ὑπὸ τοῦ πλημμυρήσαντος ὕδατος, καὶ ἐκ τούτου προῆλθεν ἡ εἰς τὴν

ἀνάστασιν πεποίθησις τῶν Ναζοραίων. Ἀφοῦ τοιαύτας καὶ ἄλλας βλασφήμους φλυαρίας ἐξήμεσεν ἐκ τοῦ μιαροῦ αὐτοῦ στόματος ὁ βρωμολόγος ἐκεῖνος Ἑβραῖος, ἤρξατο ἔπειτα νὰ πλέκῃ εἰς τὸν θεὸν τοῦ Ἰσραὴλ στέφανον νεφελῶν καὶ ἀστέρων. Παρέστησεν αὐτὸν καθήμενον ἐπὶ ἅρματος συρομένου ὑπὸ τεσσάρων πανθήρων ὡς τὸ τοῦ Βάκχου· κρατοῦντα εἰς τὴν δεξιὰν χιλιόπηχυν σύριγγα, δι' ἧς ἐνεφύσα τὰς ἐντολάς του εἰς τὸ οὖς τῶν Προφητῶν· τίκτοντα ἐκ τῆς κεφαλῆς ὁπλοφόρους δαίμονας, ὡς ὁ Ζεὺς τὴν πάνοπλον Ἀθηνᾶν· φιλικῶς συναναστρεφόμενον μετὰ τῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου, ἅτινα ἦσαν ἄγγελοι πτερωτοί, καὶ ἀλέθοντα διὰ τεραστίας μυλοπέτρας τὸ μάννα, δι' οὗ κατεσκευάζετο ὁ διαφανὴς ἄρτος τῶν κατοίκων τοῦ παραδείσου. Οἱ δύο νεανίσκοι ὁτὲ μὲν ἐγέλων ἀκροώμενοι τὰς Ῥαβινικὰς ἐκείνας τερατολογίας, ὁτὲ δὲ φοβούμενοι, μὴ αἱ βλασφημίαι ἐκεῖναι βυθίσωσι τὸ πλοῖον εἰς τοὺς μυχοὺς τῶν κυμάτων, ἐψιθύριζον ὡς ἀντιφάρμακον τροπάριόν τι εἰς τὸν Ἅγιον Μεδάρδον, ὅστις ὡς ὁ Ποσειδῶν παρὰ τοῖς προγόνοις ἡμῶν καὶ ὁ Ἅγιος Νικόλαος παρ' ἡμῖν ἐξήγειρε τότε καὶ κατηύναζε τὰ κύματα τῶν ὑδάτων.

Χάρις εἰς τὸ τροπάριον ἐκεῖνο καὶ τὴν νηνεμίαν τὸ πλοιάριον προσωρμίσθη εὐτυχῶς τὴν ἐπιοῦσαν εἰς Λούγδουνον, ὅπου ἤδρευε τότε ὁ Ἅγιος Ἀγοβάρδος, ὁ μόνος τῶν τότε ἁγίων, τοῦ ὁποίου κἀγὼ ἤθελον ἀσπασθῆ μετὰ σεβασμοῦ τὸ κράσπεδον τῆς ἐσθῆτος. Οὗτος ἐδόξαζεν ὅτι, ἀφοῦ ὁ Ἰησοῦς εἶναι αἰώνιος καὶ παντα-

χου παρών, πάντες οἱ τὰ παραγγέλματα αὐτοῦ ἀκολουθήσαντες, εἶτε πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ ἐγεννήθησαν εἴτε μετ' αὐτήν, εἴτε ἐγνώρισαν αὐτὸν εἴτε ὄχι, ἦσαν χριστιανοὶ καὶ νόμιμοι κληρονόμοι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· ἀπεστρέφετο τὴν εἰς τὰς ἁγίας εἰκόνας ἀποδιδομένην λατρείαν, νομίζων ἀσέβειαν τὴν ὑπὸ ἀνθρωπίνην μορφὴν παράστασιν ἀΰλου θεότητος καὶ διδάσκων, ὅτι οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ διετήρουν τὰς εἰκόνας τοῦ Ἰησοῦ, τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Μαρτύρων ὡς τὰ ὁμοιώματα ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους ἐγνώρισαν καὶ ἠγάπων, ὅπως ἡμεῖς σήμερον τὰς φωτογραφίας τῶν ἀπόντων φίλων, καὶ οὐχὶ ὡς ἀντικείμενα δεισιδαίμονος λατρείας. Πλὴν δὲ τούτων γελοῖον ἐνόμιζεν ὁ καλὸς Ἐπίσκοπος τὸ νὰ πιστεύωμεν ὅτι ὁ Ὕψιστος ὑπηγόρευσεν εἰς τοὺς προφήτας κατὰ λέξιν τὰς Γραφάς, ὡς ὁ Ἄγγελος τὰ ἀποφθέγματα εἰς τὴν ὄνον τοῦ Βαλαάμ· ἀπέτρεπε τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τῶν προσκυνήσεων, τὰ δὲ ἐλέη αὐτῶν διέταττε νὰ δίδωνται εἰς τοὺς πτωχούς, καὶ οὐχὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας, ἁμαρτίαν νομίζων, ἐνῷ τοσοῦτοι πένητες στεροῦνται ὀβολοῦ πρὸς ἀγορὰν ἄρτου, νὰ δίδεται χρυσὸς εἰς τοὺς ἱερεῖς, ἵνα ἀνάπτωσι κηρία ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ ἢ κοσμῶσι δι' αὐτοῦ τὰ εἴδωλα τῶν ναῶν[1] καὶ τῶν παλλακίδων των τὰ στήθη. Τοιαύτας χριστιανικὰς ἢ μᾶλλον αἰωνίους ἀληθείας ἐδίδασκεν ὁ καλὸς ἐκεῖνος ἱερεὺς τοῦ Ὑψίστου, τὰς ὁποίας ἂν εἶχε κηρύξει βραδύτερον, ἤθελε καῇ ὡς

1) Παρὰ τοῖς Δυτικοῖς πλὴν τῶν εἰκόνων ὑπάρχουσιν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ἀγάλματα τῆς Παναγίας, ἐνδεδυμένης μεταξίνους ἐσθῆτας καὶ δι' ἐνωτίων καὶ περιδεραίων κεκοσμημένης.

ὁ Οὔσιος ἢ ῥιφθῇ ἄκλαυστος καὶ ἄταφος ἐπὶ βράχου ὡς ὁ Καΐρης. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ ἱερεῖς τῆς Δύσεως, ἀσχολούμενοι ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν κραιπάλην καὶ ἀργυρολογίαν δὲν εἶχον ἀκόμη καταληφθῆ ὑπὸ τῆς μανίας τοῦ νὰ δικάζωσι καὶ καίωσιν ἀνθρώπους. Ἂν δὲ ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ἐκείνης ἀμαθείας καὶ διαφθορᾶς ἐπήρχετο εἴς τινα ἐξ αὐτῶν ἡ ἰδιότροπος ὄρεξις νὰ ζήσῃ ἐναρέτως ἢ νὰ ὁμιλήσῃ λογικῶς, ἔτρωγον ἐκεῖνοι τὴν μερίδα τοῦ καλοῦ τούτου ἀνθρώπου, γελῶντες διὰ τὴν ἀνοησίαν του καὶ ἀφίνοντες μάλιστα εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον τοῦ ἁγίου, ὅστις ἀπενέμετο τότε ἀφειδῶς εἰς τοὺς ἱερεῖς ὡς σήμερον τὸ ἐ ξ ο χ ώ τ α τ ο ς εἰς τοὺς ἰατρούς. Τοιοῦτος ἦτο ὁ Ἀγοβάρδος, ἀδάμας ἐν μέσῳ χαλίκων, κύκνος ἐν μέσῳ κοράκων, στίλβων ἐν τῷ σκότει τοῦ ἐννάτου αἰῶνος ὡς μαργαρίτης εἰς τὴν ῥῖνα χοίρου[1]. Ἀπαντήσας αὐτόν, ἐνῷ μετὰ κόπου καὶ ἀηδίας ἀνεκίνουν τὸν βόρβορον τοῦ ἐννάτου αἰῶνος, ἠθέλησα ν' ἀναπαυθῶ ἐπί τινας στιγμὰς πλησίον του, ὡς ὁ κεκμηκὼς Ἄραψ παρὰ τὴν πηγὴν τῆς ἐρήμου.

Ὁ Φρουμέντιος ἐπορεύθη μετὰ τῆς Ἰωάννας ν' ἀσπασθῇ τὰς χεῖράς τοῦ καλοῦ Ἐπισκόπου. Οἱ τότε περιηγηταί, ἅμα ἔφθανον εἰς ξένην πόλιν, ἐζήτουν τὴν κατοικίαν τοῦ Ἀρχιερέως ὡς σήμερον τὸ Προξενεῖον. Ἐκεῖ παρέδιδον τὰς συστατικὰς ἐπιστολάς των καὶ ἐξητοῦντο ὁδηγίας ἢ βοηθήματα πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς ὁδοιπορίας, ἀντὶ τῶν ὁποίων προσέφεραν συνήθως τῷ

1) Παροιμ. κεφ. ΙΑ' ἐδ. 22.

Ἐπισκόπῳ ἱερά τινα λείψανα Ἁγίων τοῦ τόπου των· καθότι ἤκμαζε παρὰ τοῖς τότε χριστιανοῖς ἡ συνήθεια τῆς συλλογῆς ἁγίων λειψάνων πάσης χώρας καὶ ἐποχῆς ὡς πρό τινων ἐτῶν ἐν Ἀθήναις ἡ τῶν γραμματοσήμων. Οἱ ἡμέτεροι ὁδοιπόροι πολλὰ ἔχοντες νὰ ζητήσωσι καὶ οὐδὲν νὰ προσφέρωσιν εἰς τὴν αὐτοῦ Ἁγιότητα ἐπαρουσιάσθησαν πρὸ αὐτοῦ, ἐρυθριῶντες καὶ συνεσταλμένοι· ἀλλ' ὁ Ἅγιος Ἀγοβάρδος, εἰθισμένος ὡς οἱ πνευματικοὶ καὶ ἰατροὶ νὰ ἐτάζῃ νεφροὺς καὶ καρδίας ἐγνώριζε καὶ νὰ διακρίνῃ τὴν ὑπὸ τὰ ῥάκη κεκρυμμένην ἀξίαν. Προσκαλέσας εἰς τὴν λιτήν του τράπεζαν τὸ πολυπαθὲς ἐκεῖνο ζεῦγος ἐθαύμασε τῶν νέων συνδαιτυμόνων τὸ κάλλος, τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀδελφικὴν στοργὴν, παρέβαλεν αὐτοὺς πρὸς τὸν Κάστορα καὶ Πολυδεύκην καί, ὅτε ἀνεχώρησαν, ἔδωκεν αὐτοῖς καλὰς συμβουλάς, νέα ὑποδήματα, τὴν εὐχήν του καὶ χρήματα πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς ὁδοιπορίας.

Καταπλεύσαντες καὶ πάλιν τὸν Ῥοδανὸν ἔφθασαν οἱ ὁδοιπόροι μετὰ ἑξαήμερον πλοῦν εἰς Ἀρελατίαν, τὴν κλεινήν ποτε καθέδραν τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, νῦν δὲ περιώνυμον διὰ τοὺς ἀλλᾶντας καὶ τὰς γυναῖκάς της, αἵτινες ὀφείλουσιν ὡς καὶ οἱ ἀγγλικοὶ ἵπποι τὴν καλλονήν των εἰς τὴν μετὰ τῶν Ἀράβων ἐπιμιξίαν. Οἱ δύο περιηγηταί, ἀφοῦ ἐθαύμασαν τὰ ἐρείπια τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου, τὴν Μητρόπολιν, τὸ ἀμφιθέατρον καὶ τὸν ὀβελίσκον, ᾐσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ φροντίσωσι καὶ περὶ τοῦ στομάχου των, ὅστις ἦτο πρὸ πολλοῦ κενὸς ὡς ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, πρὸ τοῦ

ὁποίου εὑρίσκοντο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν. Διευθύνθησαν λοιπὸν πρὸς τὸ ἐκεῖ γυναικεῖον μοναστήριον, τὸ ἀρχαιότατον τῶν ἐν Γαλλίᾳ, ὅπερ ἐσύστησεν ὁ Ἅγιος Καισάριος κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα, γράψας, ὡς λέγουσι, διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ τὸν ὄντως δρακόντειον κανονισμόν. Εἰς οὐδένα ξένον εἴτε ἄνδρα εἴτε γυναῖκα ἦτο συγχωρητὴ ἡ εἴσοδος τοῦ κοινοβίου, εἰς δὲ τὰς μοναχὰς οὐδὲ τὴν κεφαλὴν νὰ προβάλλωσιν ἐπετρέπετο εἰς τὰς θυρίδας· ὅσαι δὲ ἐξ αὐτῶν ἔλουον τὸ σῶμα, ἐκτένιζον τὰς τρίχας καὶ ἐδείκνυον γελῶσαι τοὺς ὀδόντας ἢ βαδίζουσαι τοὺς πόδας ἐμαστιγοῦντο διὰ βουνεύρων ἢ ἐρρίπτοντο ἁλυσόδετοι εἰς ὑπογείους φυλακάς. Ἀλλ' εἰς τοιούτους νόμους ἀδύνατον ἦτο νὰ ὑποταχθῶσιν ἐπὶ πολὺ αἱ φιλήδονοι κόραι τῆς θερμῆς Προβιγγίας. Αἱ δύστηνοι παρθένοι ἐμαραίνοντο ἐν τῷ κοινοβίῳ ὡς φυτὰ ἐν τῇ θήκῃ βοτανικοῦ, μέχρις οὗ καταπατήσασαι ὑπὸ τὰ σανδάλιά των τὴν γραῖαν αὐτῶν Ἡγουμένην καὶ τοὺς θηριώδεις κανόνας τοῦ Ἁγίου Καισαρίου ἀνέκτησαν μετὰ τῆς ἐλευθερίας τὸ χρῶμα καὶ τὴν ζωηρότητά των. Ἔκτοτε ἐκυβερνῶντο συνταγματικῶς, ἀνεγείρασαι θέατρον ἐν τῇ Μονῇ, ἐξερχόμεναι αὐτῆς δὶς τῆς ἑβδομάδος καὶ νηστεύουσαι, ὁσάκις ἐπόνουν τοὺς ὀδόντας. Ὅτε δὲ ἐπεχείρησεν ὁ εὐσεβὴς Λουδοβῖκος νὰ ἐπαναγάγῃ τὰς ἀποπλανηθείσας ταύτας ἀμνάδας ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ Ἁγίου Βενεδίκτου, ἐκεῖναι ἀπεκρίθησαν ἐν πληθούσῃ Συνόδῳ, ὅτι εἰς μόνην τὴν Ἡγουμένην των ἐχρεώστουν ὑπακοήν, τὰς δὲ νηστείας καὶ τὴν ἁγνότητα ἔμελλον μὲν νὰ φυλάτ-

τωσι κατὰ τὸ δυνατόν, ἀλλ' οὔτε δι' ὅρκου οὔτε δι' ὑποσχέσεως οἱασδήποτε ἔστεργον νὰ ὑποχρεωθῶσι, φοβούμεναι, ὡς ἔλεγον, μὴ εἰς τὸ ἁ μ ά ρ τ η μ α τ ῆ ς σ α ρ κ ὸ ς προσθέσωσι καὶ τ ὴ ν ἐ π ι ο ρ κ ί α ν. Τοιαύτη ἦτο ἡ τότε κατάστασις τῶν πλείστων ἐν Εὐρώπῃ παρθενοτροφείων, ἅτινα π α ρ θ ε ν ο φ θ ο ρ ε ῖ α ὠνόμαζεν ὁ Ἅγιος Πέτρος Δαμιανός.

Ὁ ἥλιος λησμονήσας, ὡς συμβαίνει πολλάκις ἐν Προβιγγίᾳ, ὅτι ἦτο ἀκόμη χειμών, ἐθέρμαινε μεσουρανῶν τὰς πλάκας τῆς αὐλῆς τοῦ Μοναστηρίου, ὅτε ἐπαρουσιάσθησαν πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ οἱ δύο ὁδοιπόροι. Ἡ θυρωρὸς ἔρρεγχε πλησίον τῆς ἀνοικτῆς πύλης, ἣν ὑπερβάντες οἱ τυχοδιῶκται καὶ ἐπί τινας στιγμὰς πλανηθέντες ὑπὸ ἐρήμους στοὰς καὶ σιωπηλοὺς διαδρόμους ἔφθασαν τέλος εἰς τὸ ὑπνωτήριον, ὅπου κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν θερμῶν τόπων ἐμεσημβρίαζον αἱ μοναχαὶ παρθένοι. Ψιάθινα παραπετάσματα προεφύλαττον ἀπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ ἡλίου τὰ βλέφαρα τῶν κοιμωμένων, τὸ δὲ ἡμίφως καθίστα ἔτι χαριεστέρας τὰς ῥασοφόρους ἐκείνας Ἀφροδίτας. Μεταξὺ τῶν νυμφῶν τούτων τοῦ Ἰησοῦ ὑπῆρχον ὡς καὶ εἰς τὸν γυναικῶνα τοῦ Σουλτάνου παντὸς ἔθνους καὶ πάσης χροιᾶς παρθένοι· ἐρυθρόμαλλοι κόραι τῆς Ἑλβετίας, λευκαὶ ὡς τὸ γάλα τῶν αἰγῶν των καὶ γαλήνιοι ὡς τῆς πατρίδος των αἱ λίμναι, καὶ νεοφώτιστοι Σαρακηναί, μελανότριχες ὡς ὁ ἄνθραξ καὶ θερμαὶ ὡς ἐκεῖνος· φιλομειδεῖς Γαλάτιδες καὶ ὀρεσίτροφοι ποιμενίδες τῶν Πυρηναίων. Ὁ κοιτὼν τοῦ κοινοβίου ὡμοίαζε τοὺς βοτανικοὺς ἐκείνους κήπους,

ὅπου ἄνθη παντοῖα, διαφέροντα κατὰ τὸ χρῶμα, τὴν ὀσμὴν καὶ τὴν πατρίδα, ἀλλ' ἀδελφὰ κατὰ τὸ κάλλος, θάλλουσιν αἰχμάλωτα ἐντὸς ὑαλίνης φυλακῆς. Ἡ μὲν τῶν κοιμωμένων, κατεχομένη ὑπὸ ἡδυπαθοῦς ὀνείρου, ἐμειδία στηρίζουσα ἐπὶ τοῦ βραχίονος τὴν φλέγουσαν παρειάν, ἐνῷ τὰ τεταραγμένα στήθη της διεφαίνοντο ὑπὸ τὸν λευκὸν χιτῶνα ὡς ἡ σελήνη ὄπισθεν νέφους, ἡ δέ, ὠχρὰ καὶ συνωφρυωμένη, ὡμοίαζεν ἄγαλμα τῆς κοιμωμένης Λύπης, βλέπουσα ἴσως καθ' ὕπνους τὰς ὄχθας τῆς πατρίδος ἢ τῆς μητρός της τὰ χείλη. Ἑτέρα ἐφαίνετο τείνουσα τὰς χεῖρας εἰς ῥάβδον Ἡγουμένης καὶ ἄλλη ἀνοίγουσα τὰς ἀγκάλας εἰς τὸν οὐράνιον αὐτῆς μνηστῆρα. Αἱ πλεῖσται ὅμως ἐκοιμῶντο ἡσύχως καὶ κοσμίως ὡς οἱ Φαραὼ ἐντὸς τῆς μεγάλης πυραμίδος, τινὲς δὲ μάλιστα καὶ ἔρρεγχον, ἀλλ' αὗται ἦσαν γραῖαι ὀνειρευόμεναι τὴν μακαριότητα τοῦ παραδείσου.

Οἱ δύο ὁδοιπόροι ἐλησμόνουν τὴν πεῖνάν των, θαυμάζοντες τὰς ποικίλας ἐκείνας προσωποποιήσεις τοῦ Μορφέως, ὅτε ἤχησεν αἴφνης ἡ φωνὴ τοῦ ἀργυροῦ ἀλέκτορος, δι' οὗ ἐκοσμεῖτο τὸ ὡρολόγιον τοῦ κοιτῶνος, ἀριστούργημα ἀραβικῆς τέχνης, δωρηθὲν ὑπὸ Σαρακηνοῦ ἡγεμόνος φιλοξενηθέντος ἐν τῇ Μονῇ, ὅπου εὗρε, κατὰ τὰς κακὰς γλώσσας, πάσας τῶν ἀνακτόρων του τὰς ἀπολαύσεις. Εἰς τὸν ἦχον ἐκεῖνον πλῆθος ὀφθαλμῶν μαύρων, κυανῶν, φαιῶν ἢ καστανοχρόων ἀποτινάξαντες τὸν ὕπνον ἤστραψαν ὡς ἀστέρες εἰς τὸ ἡμίφως τοῦ θαλάμου, προσηλούμενοι μετὰ περιεργείας ἐπὶ

τῶν δύο ἀπροσδοκήτων ξένων. Αἱ μοναχαὶ τῶν χρόνων ἐκείνων οὔτε σεμνότυφοι ἦσαν οὔτε δειλαί, ἄλλως δὲ τῶν ἡμετέρων ἡρώων ἡ ὄψις οὐδὲν εἶχε τὸ φοβερόν· ἀπ' ἐναντίας ὁ μὲν ἀδελφὸς Φρουμέντιος ἦτο εὔχρους καὶ ἀκμαῖος ὡς λείριον τῆς Ὁλλανδίας, ὁ δὲ Ἰωάννης ὡς ἴον λειμῶνος εὔχαρις καὶ τρυφερός. Αἱ μονάζουσαι παρθένοι, περιβεβλημέναι τοὺς νυκτικοὺς αὐτῶν πέπλους, συνωθοῦντο λευκαὶ καὶ θορυβώδεις ὡς τὰ κύματα τῆς θαλάσσης περὶ τοὺς νέους μοναχούς, ἐρωτῶσαι τίνες ἦσαν καὶ πῶς ἐφύτρωσαν εἰς τὸν κοιτῶνά των. Ἀφοῦ δὲ ηὐχαρίστησαν τὴν περιέργειάν των, ἐφρόντισαν νὰ κορέσωσι καὶ τῶν ξένων τὴν πεῖναν, προσκαλοῦσαι αὐτοὺς νὰ συγκαθίσωσιν εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ δειλινοῦ, ὅπου κατὰ πρῶτον ἐγεύθησαν τὰ τέκνα ἐκεῖνα τῆς Ἄρκτου τοὺς γλυκεῖς τῆς μεσημβρίας καρπούς, τὰ σῦκα καὶ τὰς σταφίδας ἐκείνας, περὶ ὧν ἠρώτα ἡ σοφὴ Ἰωάννα, λείχουσα τὰ χείλη καὶ τοὺς δακτύλους, ἂν ταῦτα ἦσαν ὁ γλυκὺς τοῦ λωτοῦ καρπός.

Τρεῖς μῆνας ἀνεπαύθησαν οἱ δύο ἐρασταὶ μεταξὺ τῶν φιλοξένων παρθένων, εἰς τὰς ὁποίας συνεχώρουν οἱ κανόνες νὰ ἔχωσι παρ' αὐταῖς κηπουροὺς καὶ πνευματικούς, ἵνα κ υ β ε ρ ν ῶ σ ι τ ὰ ς ψ υ χ ά ς τ ω ν κ α ὶ π ο τ ί ζ ω σ ι τ ο ὺ ς μ ο ν α σ τ ι κ ο ὺ ς κ ή π ο υ ς τ ω ν, ὡς ἔλεγον οἱ καλοὶ Χρονογράφοι, οἵτινες βεβαίως δὲν ἐμάντευον πόσων παρεξηγήσεων καὶ ῥυπαρῶν λογοπαιγνίων ἀφορμὴν ἔμελλε νὰ δώσῃ εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς θρησκείας ἡ φράσις αὕτη, ἥτις χ ι α σ τ ο ῦ μόνον σχήματος ὕλην παρέχει εἰς τὸν ἄκακον κάλαμόν μου.

Τὰ πάντα ἐβάδιζον ἐν ἀρχῇ κατ' εὐχήν· ἀμφότεροι ἐπάχυνον καὶ ἐλησμόνουν τὴν πατρίδα των ὑπὸ τὸν γλυκὺν οὐρανὸν τῆς Προβιγγίας, ὑφ' ὃν λησμονοῦσι σήμερον καὶ οἱ Χῖοι τὴν μοσχοβόλον νῆσόν των. Ὅπου καλόν, ἐκεῖ πατρίς, ἔλεγεν ὁ Εὐριπίδης[1]. Πανταχοῦ φύεται τοῦ λωτοῦ ὁ μελιηδὴς καρπός, ὑπὸ παντοίας προσφερόμενος μορφὰς εἰς τῶν θνητῶν τὰ ἀκόρεστα χείλη, ὡς θρόνος εἰς τοὺς βασιλεῖς καὶ ὡς καλὴ παρθένος εἰς τοὺς ἐραστάς, ὡς χρυσὸς εἰς τοὺς ἐμπόρους καὶ ὡς ἐπευφημήσεις εἰς τοὺς τεχνίτας. Καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τῶν βουνῶν τὰς χιονοσκεπεῖς κορυφὰς καὶ τὰς ἄμμους τῆς ἐρήμου ἐβλάστανε πρότερον ὁ λωτός, ὅτε οἱ ἐρημῖται ἐζήτουν ἐκεῖ ἁγιότητα καὶ οἱ ἁρματωλοὶ ἐλευθερίαν· ἀλλὰ σήμερον κατήντησε φυτὸν κηπαῖον ὡς τὸ πράσον, καὶ διὰ τοῦτο ἴσως ἐξώρισαν αὐτὸν τοῦ Ἑλικῶνος οἱ ποιηταί.

Ἐλέγομεν λοιπόν, ὅτι οἱ δύο μοναχοί, εὑρόντες καὶ πάλιν τας ἀναπαύσεις των, ἐπάχυνον καὶ ἔζων εὐχαριστημένοι ἐν τῇ γυναικείᾳ μάνδρᾳ. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ κατελήφθη ἡ Ἰωάννα ὑπὸ ἀγνώστου τινὸς καὶ φοβερᾶς ἀσθενείας. Αἱ παρειαὶ αὐτῆς καθίσταντο κοῖλαι, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ θολοὶ καὶ ἀλαμπεῖς, ὡς οἱ ἀστέρες τὴν πρωΐαν· ἀντὶ τροφῆς ἔτρωγε τοὺς ὄνυχάς της καὶ ἀντὶ νὰ κοιμᾶται ἐστέναζεν ὅλην τὴν νύκτα. Ὁ σύντροφός της δὲν ἔπαυεν ἐρωτῶν αὐτὴν τί ἔχει, ἀλλ' αὕτη διὰ δακρύων μόνον καὶ γογγυσμῶν ἀπεκρίνετο, ὁσάκις δὲ ἐπλησίαζε νὰ τὴν ἀσπασθῇ, ἀντὶ τῆς παρειᾶς ἔστρεφεν εἰς αὐτὸν

1) Πατρίς ἐστι, ἵνα πράττοι τις εὖ.

τὴν ῥάχιν, καὶ ὁτὲ μὲν τὴν ἀδελφὴν Μάρθαν, ὁτὲ δὲ τὴν ὁσίαν Βαθίλδην ἢ ἄλλην τινὰ παρθένον τὸν ἔστελλεν ὀργίλως νὰ φιλήσῃ. Ὁ καλὸς Φουρμέντιος, εἰθισμένος νὰ ὑπακούῃ εἰς πάσας τῆς φίλης του τὰς προσταγάς, ἔτρεχε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν παραγγελίαν· ἀλλ' ὅτε ἐπέστρεφε νὰ ζητήσῃ τὴν ἀμοιβὴν τῆς προθύμου ὑπακοῆς, ὕβρεις ἀντὶ εὐχαριστιῶν καὶ ὄνυχας ἀντὶ χειλέων εὕρισκε παρ' αὐτῇ ὁ δυστυχὴς νεανίας.

Περιγράψας τὰ συμπτώματα περιττὸν νομίζω νὰ ὀνομάσω τὴν νόσον. Ἡ θέσις τῆς πτωχῆς ἡρωΐδος μου ἦτο τοσοῦτον μᾶλλον οἰκτρά, καθ' ὅσον τηκομένη ὑπὸ ἀκοιμήτου ζηλείας δὲν ἠδύνατο κἂν ν' ἀποδώσῃ τὰ ἴσα εἰς τὸν ἐραστήν· ἀλλ' ἄφινε τὰς Μοναχὰς νὰ συνεσωρεύωσιν εἰκασίας ἐπὶ εἰκασιῶν, ζητοῦσαι νὰ μαντεύσωσιν ὑπὸ τίνος ἀλλοκότου μανίας κατείχετο ὁ ξανθὸς καὶ ὡραῖος ἐκεῖνος καλόγηρος, ὅστις οὐ μόνον ἀπέφευγε τὰς θωπείας των, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ συντρόφου του ὠργίζετο, ὁσάκις τὸν ἔβλεπε μετ' αὐτῶν συνομιλοῦντα.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος πᾶσαι αἱ νόσοι ἀπεδίδοντο εἰς ἐρεθισμὸν τοῦ στομάχου καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα γ α σ τ ρ ί τ ι δ ο ς ἐθεραπεύοντο ἀνεξαιρέτως διὰ βδελλῶν ὑπὸ τοῦ αἱμοβόρου Βρουσσαίου, κατὰ δὲ τὸν ἔννατον αἰῶνα πάντα τά τε ψυχικὰ καὶ σωματικὰ πάθη ἀπεδίδοντο εἰς τὴν ἐπιφοίτησιν τῶν δαιμόνων, καθ' ὧν μόνον φάρμακον ὑπῆρχον οἱ ἐξορκισμοὶ καὶ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων. Ἡ θεολογία καὶ ἰατρική, ἐκ τῶν ὁποίων περιμένομεν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἡμῶν τὴν σωτηρίαν, εἶναι αἱ μόναι ἐπιστῆμαι αἱ ὑποκείμε-

ναι ὡς τὰ ἐνδύματα εἰς τὸν συρμόν. Ὅσα οἱ πρόγονοι ἡμῶν ἐπίστευον, ὀνομάζομεν σήμερον μυθολογίαν, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἰατροκουρεῖς ἐμπαίζουσι τοῦ Γαληνοῦ καὶ τοῦ Παρακέλσου τὰς συνταγάς. Κύριος οἶδε τί καὶ οἱ ἀπόγονοι ἡμῶν θέλουσι λέγει, ἀναγινώσκοντες τὰ περὶ Χρωμιδρώσεως[1] ὑπομνήματα τῆς ἰατρικῆς ἀκαδημίας τῶν Παρισίων ἢ τὸ περὶ ἀσπίλου συλλήψεως τῆς Ἁγίας Ἄννης δίπλωμα τοῦ Πάπα Πίου, τί δὲ καὶ περὶ τῶν θαυμάτων τῆς πεψίνης καὶ τῆς ἐν Τήνῳ θαυματουργοῦ εἰκόνος.

Μοναχικοῦ συμβουλίου γενομένου, ἀπεφασίσθη νὰ σταλῇ πρὸς ἴασιν ὁ ἀδελφὸς Ἰωάννης εἰς τὸ ἐν Ἁγίᾳ Βώμῃ σπήλαιον τῆς Ἁγίας Μαγδαληνῆς, ὅπου εἶχε βλαστήσει δένδρον, τοῦ ὁποίου ἡ ὀσμὴ ἐδίωκέ τότε τοὺς δαίμονας καὶ ἐθεράπευε τοὺς τυφλοὺς τούς τε ἀνθρώπους καὶ τὰς γυναῖκας, ὡς ἡ κνίσσα τῶν ἰχθύων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Τωβίτ[2]. Ὁ καλὸς Φρουμέντιος, ἀναβιβάσας ἐπὶ τοῦ πιστοῦ ὑποζυγίου τὴν δαιμονιζομένην φίλην του, διευθύνθη μετὰ βαρυθυμίας πρὸς τὸ ἅγιον σπήλαιον, στρέφων πολλάκις τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ καταρώμενος τοὺς εὐνούχους καὶ τοὺς

1) Νόσος ἄγνωστος μέχρι τοῦ 1862, χαρακτηριζομένη ὑπὸ μαύρου ἱδρῶτος καταρρέοντος ἐκ τῶν βλεφάρων καὶ πηγάζουσα ἐκ τῆς διαφθορᾶς τῶν ὑγρῶν ἢ κατ' ἄλλους ἐπιστήμονας ἐκ μαύρης τινὸς βαφῆς, ἣν ἐναποθέτουσιν οἱ ἀσθενεῖς μεταξὺ τῶν βλεφάρων. Ὅρα τὰ διάφορα περὶ ταύτης ἄρθρα τῆς Gazette des H pitaux τοῦ ἄνω εἰρημένου ἔτους.

2) Ἡ καρδία καὶ τὸ ἧπαρ (τοῦ ἰχθύος), ἐάν τινα δαιμόνιον ἐνοχλῇ, ταῦτα δεῖ καπνίσαι ἐνώπιον ἀνθρώπου ἢ γυναικὸς καὶ μηκέτι ὀχληθῇ· ἡ δὲ χολὴ ἐγχρίσαι ᾧ ἔχει γλαυκώματα τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ ἰαθήσεται. Τωβὶτ κεφ. ς' ἐδάφ. 7 καὶ 8.

δαίμονας, οἵτινες ἐξώθουν αὐτὸν εἰς νέας καθ' ἑκάστην παραλίας, ὡς ἡ ἀρὰ τοῦ Ἰησοῦ τὸν Ἰουδαῖον σανδαλοποιόν.

Ἡ ζηλεία, ὅταν δὲν ἦναι νόσος ἰδιοπαθὴς ἢ συνταγματικὴ[1] ὡς ἡ θεσιθηρία ἐν Ἑλλάδι, εἶναι μὲν πάντοτε κακὴ καὶ ὀχληρὰ ἀσθένεια, ἀλλ' ἔχει καὶ τοῦτο τὸ καλόν, ὅτι εὐθὺς παύει, ἅμα ἐκλείψωσι τὰ ὑποθάλποντα αὐτὴν αἴτια, ὡς ἡ ναυτία τῶν ἐπιβατῶν, ἅμα σταματήσῃ τὸ πλοῖον. Οὕτως ἡσύχασε καὶ ὁ βασανίζων τὴν ἡμετέραν ἡρωΐδα κακότροπος δαίμων, ἅμα ἡ παρουσία τῶν ἀντιζήλων της ἔπαυσε ν' ἀκονίζῃ τοὺς ὄνυχας καὶ τοὺς ὀδόντας του. Πρὶν φθάσωσιν εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ δρόμου, εἶχεν ἤδη ἀναλάβει ἡ Ἰωάννα τὴν ὄρεξιν καὶ τὴν εὐθυμίαν της, ὥστε ὀλίγον ἔμενε νὰ πράξῃ πρὸς ἐντελῆ αὐτῆς ἴασιν ἡ Ἁγία.

Πεζεύσαντες μετὰ τριήμερον πορείαν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου ἠνοίγετο τὸ σπήλαιον, ἤρξαντο οἱ Μοναχοὶ ν' ἀναβαίνωσιν ἐπιπόνως τὴν ἀπότομον ἀνωφέρειαν, ἀκολουθούμενοι ὑπὸ τοῦ ὄνου των, ὅστις νηστεύων καὶ τρέχων ἀπὸ τῆς προτεραίας ἔσειε μελαγχολικῶς τὴν κεφαλήν του, ὡς εἰ ἐβαρύνετο τὴν ἀθλίαν του ζωήν. Οἱ πρῶτοι γονεῖς τοῦ δυστυχοῦς τούτου ζώου ἔφαγον ἴσως κἀκεῖνοι στάχεις τινας ἀπηγορευμένης κριθῆς εἴς τινα γωνίαν τοῦ παραδείσου, οἱ δὲ ἀπόγονοι αὐτῶν ἀποτίουσιν ἴσως ὡς καὶ ἡμεῖς τοῦ προγονικοῦ ἁμαρτήματος τὸν φόρον. Μετὰ δίωρον ἀνάβασιν ἐπάτησαν τέλος πάντων οἱ τρεῖς

1) Contitutionnelle.

προσκυνηταὶ ἐπὶ δενδροφύτου ὀροπεδίου, εἰς οὗ τὸ κέντρον ἠνοίγετο τὸ σκιερὸν σπήλαιον, ὅπου ἡ ξανθὴ θυγάτηρ τῆς Γεννησαρὲθ ἔκλαυσεν ἐπὶ τριάκοντα ἔτη τὰς ἁμαρτίας της. Ἐν μέσῳ τοῦ σπηλαίου τούτου ἐφαίνετο λάκκος σκαφεὶς εἰς τὸν βράχον ὑπὸ τῶν δακρύων τῆς Ἁγίας, εὐθὺς μεταμορφουμένους εἰς μαργαρίτας, οὓς διένεμεν ἡ ἐρημῖτις εἰς τοὺς πτωχούς. Ἐγγὺς δὲ αὐτοῦ ἀνεπαύετο τὸ σῶμα, ἐναποτεθὲν ἐκεῖ ὑπὸ τῶν ἁγίων Λαζάρου, Τροφίμου καὶ Μαξιμίνου, ἐλθόντων κἀκείνων εἰς Γαλλίαν, ὅπου κατέφευγον τότε οἱ προγεγραμμένοι μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ, ὡς σήμερον οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Μαζίνη εἰς τὴν μεγάλην Βρετανίαν. Εὔοσμον καὶ ἀειθαλὲς δενδρύλλιον ἐσκίαζε τὸν τάφον σημαῖνον εἰς τοὺς προσκυνητὰς ποῦ ἔπρεπε νὰ γονατίσωσι. Πρὸ αὐτοῦ κλίναντες τὸ γόνυ οἱ ἐρασταὶ ἤρξαντο ταπεινῇ τῇ φωνῇ καὶ τῇ καρδίᾳ νὰ ψάλλωσι τὸ τροπάριον τῆς ἁγνισθείσης ἐκείνης ἑταίρας, τῆς ὁποίας τὰ ἁμαρτήματα κατέστησαν πλείονας γυναῖκας ἁμαρτωλὰς παρ' ὅσας ἡ μετάνοιά της ἁγίας. Πάντες φιλοτιμούμεθα νὰ ὁμοιάσωμεν κατά τι τοὺς μεγάλους ἄνδρας, μιμούμενοι τὰ ἐλαττώματα αὐτῶν, ὁσάκις ἀδυνατοῦμεν νὰ μιμηθῶμεν τὰς ἀρετάς. Πολλοὶ ἔγειναν μέθυσοι, ἵνα ἔχωσί τι κοινὸν μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἱ δὲ αὐλικοὶ τοῦ μεγάλου Λουδοβίκου ἀφῄρουν τοὺς ὀδόντας των, ἵνα ἔχωσί τι ὅμοιον τῷ μονάρχῃ. Ἀλλὰ τῆς ὡραίας Μαγδαληνῆς τὰ παραπτώματα καὶ ἡ ἁγιότης μυριάκις πλείονας εἵλκυσαν μιμητάς. Αἱ ὀλίγαι ἀπομείνασαι καλαὶ χριστιαναὶ ταύτην κατέστησαν εἰδω-

λον καὶ πρώτυπον τῆς ζωῆς των, δάκνουσαι τὸν ἀπηγορευμένον καρπόν, ἐνόσῳ ἔχουσιν ἀληθεῖς ὀδόντας, καὶ ἔπειτα προσφέρουσαι τῷ Θεῷ τὰς ὀδοντοστοιχίας καὶ τὰς φενάκας των ὡς ἀντίτιμον τοῦ Παραδείσου.

Ἐνῷ ἐπεκαλοῦντο οἱ δύο προσκυνηταὶ τὰς χάριτας τῆς Ἁγίας, ὁ ὄνος, ὅστις εἶχεν ἀκολουθήσει αὐτοὺς εἰς τὸ σπήλαιον, ζητῶν ἄσυλον κατὰ τοῦ ἡλίου, ὠσφραίνετο τὸ ἐπὶ τοῦ ἁγίου τάφου δενδρύλλιον μετ' αὐξούσης ἐπιθυμίας. Τὸ δυστυχὲς ζῶον πρὸ πολλοῦ δὲν εἶχε γευθῆ χλωρᾶς τροφῆς· ἀλλὰ λαβὸν μοναστηριακὴν ἀνατροφὴν ἐγνώριζε νὰ σέβεται τὰ ἅγια, δεινὴ δὲ συνεκροτεῖτο ἐν τῇ καρδίᾳ του πάλη μεταξὺ πείνης καὶ εὐσεβείας. Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὑγραίνοντο, οἱ ῥώθωνες διεστέλλοντο, ἤνοιγε καὶ πάλιν ἔκλειε τὸ στόμα, λείχων ἐλαφρῶς τὰ εὔοσμα ἐκεῖνα φύλλα διὰ τοῦ ἄκρου τῆς γλώσσης, ὡς ἐραστὴς τὰς χεῖρας τῆς κοιμωμένης φίλης του, φοβούμενος μὴ τὴν ἐξυπνίσῃ. Ἀλλὰ τελευταῖον παντὸς ἄλλου αἰσθήματος ὑπερίσχυσεν ἡ πεῖνα· κλίνας τὰ μακρὰ αὐτοῦ ὦτα κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν ὁμοίων του, ὁσάκις ἑτοιμάζονται νὰ πράξωσιν ἀνοησίαν, τόσῳ σφοδρῶς ἔσεισε διὰ τῶν ὀδόντων τὸ θαυματουργὸν ἐκεῖνο δενδρύλλιον, ὥστε ἐκριζωθὲν ἔμεινεν εἰς τὸ βέβηλον αὐτοῦ στόμα ἀνηρτημένον. Οἱ ἐρασταὶ βλέποντες ἀναρπαζόμενον τὸν βωμόν, πρὸ τοῦ ὁποίου προσηύχοντο, ἠγέρθησαν μετὰ φρίκης, προσηλοῦντες ἔντρομα βλέμματα ἐπὶ τοῦ ἱεροσύλου ὑποζυγίου καὶ ἔτι ἐντρομώτερα εἰς τὸ ἄφθονον αἷμα, τὸ ὁποῖον ἀπέσταζεν ἐκ τῆς ῥίζης τοῦ φυτοῦ, ἐνῷ ἐκ τῆς ἀνοιχθείσης

όπῆς ἠκούοντο στεναγμοὶ γοεροὶ καὶ μέσῳ αὐτῶν πένθιμος γυναικεία φωνή, τοιαῦτα εἰς τὸ λαίμαργον ζῶον καταρωμένη «Ἐκ τῆς καρδίας μου καὶ οὐχὶ ἐξ ἀναι» σθήτου κορμοῦ ῥέει τὸ αἷμα τοῦτο. Ἐπικατάρατος » σὺ ὁ σπαράξας αὐτήν· θέλεις κύπτει ὑπὸ βαρὺ φορ» τίον καὶ τρώγει ξύλον πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς » σου». Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὑπόκεινται οἱ ὄνοι εἰς διπλῆν ὡς οἱ Ἰουδαῖοι ἀράν. Ἀμφότεροι διεσπαρμένοι ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν, ὑβριζόμενοι, ῥαπιζόμενοι καὶ περιφρονούμενοι πληρόνουσι, πλὴν τοῦ ἐπιβαρύνοντος πάντας ἡμᾶς προγονικοῦ καὶ δευτέρου ἁμαρτήματος τὴν δίκην, οἱ μὲν τῆς θεοκτονίας, οἱ δὲ τῆς ἱεροσύλου λαιμαργίας. Ὁ δὲ παραίτιος τῆς δευτέρας ταύτης πτώσεως ὄνος, δυστυχέστερος γενόμενος καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀδὰμ οὐδὲ νὰ χωνεύσῃ ἐπρόφθασε τὸν ἀπηγορευμένον καρπόν, ἀλλὰ καταληφθεὶς ὑπὸ φοβερῶν σπασμῶν ἀπέδωκεν εὐθὺς τὸ πονηρόν του πνεῦμα. Ἔκτοτε οἱ τυφλοί, χωλοί, δαιμονιζόμενοι καὶ παραλυτικοὶ τῆς Πρεβιγγίας, ὅσοι ἐθεραπεύοντο πρότερον ὑπὸ τοῦ δένδρου τῆς Μαγδαληνῆς, προσέρχονται κατ' ἔτος εἰς τὸ μέρος, ὅπου κεῖνται τὰ ἄταφα ὀστᾶ τοῦ ἀφανίσαντος τὸ θαυματουργὸν αὐτῶν φάρμακον, καὶ ἐκεῖ μυρίας σωρεύουσι κατὰ τῆς μνήμης του κατάρας καὶ μυρίας ἐπὶ τῆς ῥάχεως τῶν ἀπογόνων του πληγάς.

Οἱ δύο προσκυνηταί, τῶν ὁποίων αἱ τρίχες ἦσαν ὀρθαὶ ὑπὸ τῆς φρίκης, οἱ δὲ ὀδόντες συνεκρούοντο ὡς κρόταλια Ἱσπανῆς χορευτρίας, κατεκυλίσθησαν τρέχοντες ἐκ τοῦ ὄρους οὐδ' ἐσταμάτησαν μέχρις οὗ διέ-

κριναν μακρόθεν τὰ γλαυκὰ ὕδατα τῆς Μεσογείου. Ἀναπαυθέντες τότε ἐπί τινας ὥρας ὑπὸ τὴν σκιὰν πεύκης ἐβάδισαν καὶ πάλιν δι' ὅλης τῆς νυκτός, τὸ δὲ πρωῒ ἀπῆλθον εἰς Τουλῶνα, ἐναύλους ἔτι ἔχοντες εἰς τὰ ὦτα τῆς Μαγδαληνῆς τὴν ὀνοκτόνον ἀρὰν καὶ τοῦ δυστυχοῦς ὑποζυγίου των τοὺς ἐπιθανατίους ὀγκηθμούς.

Ὁ λιμὴν τῆς Τουλῶνος ἦτο ἔρημος, πλὴν μόνης ἐνετικῆς τινος τριήρεως, ἥτις μετακομίσασα ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς Ἑνετίαν τὸ σῶμα καὶ τὸ ἰδιόχειρον Εὐαγγέλιον τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἔπλευσεν ἔπειτα εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Προβιγγίας πρὸς ἀγορὰν ἀνδραπόδων, μελλόντων ν' ἀνταλλαγῶσιν εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἀνατολῆς ἀντὶ λιβάνου, βάμβακος καὶ ἁγίων λειψάνων. Οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι ἦσαν ὁ χρυσοῦς τῆς σωματεμπορίας αἰών. Ἑνετοί, Ἀμαλφῖται, Πισανοὶ καὶ Γενουήνσιοι περιέτρεχον ὡς καρχαρίαι τὴν Μεσόγειον, ἁμιλλώμενοι τίς πρὸ τίνος περισσοτέρους ν' ἀγοράσῃ ἀνθρώπους παρὰ τῶν ὁπλαρχηγῶν καὶ ληστῶν, οἵτινες μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου ἐλυμαίνοντο τὴν Γαλατίαν καὶ Ἰταλίαν, μετερχόμενοι τὸ ἐπάγγελμά των ἐλευθέρως καὶ ἀνενοχλήτως ὡς πρό τινων ἐτῶν ἐν Ἀττικῇ. Ἀλλ' ἐκεῖνοι τοὐλάχιστον ἀντὶ νὰ ληστεύωσι καὶ τοὺς συγγενεῖς ἀκόμη ζητοῦντες λύτρα, ἤναπτον πυρὰν παρὰ τὴν ὄχθην τῆς θαλάσσης, ἵνα εἰδοποιήσωσι τοὺς παραπλέοντας ἀγοραστάς, εἰς οὓς ἐπώλουν αὐθημερὸν τὸν αἰχμάλωτον, ὠφελοῦντες οὕτω ἀντὶ νὰ βλάπτωσι τοὺς κληρονόμους. Οἱ ἱερεῖς ἀνεθεμάτιζον μὲν ἐνίοτε

τοὺς μετερχομένους τὸ τοιοῦτον ἐμπόριον, ἀλλὰ καὶ ἐδέχοντο παρ' αὐτῶν χρυσοκεντήτους στολάς, πολύτιμα ἀρώματα, λιθοστολίστους σταυροὺς καὶ ἄλλα τῆς βιομηχανίας των προϊόντα· κακαὶ δέ τινες γλῶσσαι διεθρύλουν μάλιστα, ὅτι πολλοὶ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς παπικῆς αὐλῆς, ἐν οἷς καὶ ὁ μέγας κηριμονάριος ἤτοι Αὐλάρχης, συνέδεον μυστικὰς μετὰ τῶν ἀρχιληστῶν σχέσεις, συντεινούσας εἰς πλουτισμὸν καὶ διακόσμησιν τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ πλοῖον ἦτο ἕτοιμον πρὸς ἀπόπλουν, εἰς δὲ τὴν παραλίαν εὑρίσκετο προσδεδεμένον ἀκάτιον, ἀναμένον τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ πλοιάρχου, πορευθέντος εἰς ἐντάμωσιν τοῦ ἀνταποκριτοῦ αὐτοῦ Ἰουδαίου, ἵνα συμπληρώσῃ τὸ φορτίον. Μετ' οὐ πολὺ ἐφάνη ὁ τίμιος οὗτος θαλασσινὸς ἀκολουθούμενος ὑπὸ ὀκτὼ ναυτῶν, κρατούντων μάστιγα ἐν τῇ δεξιᾷ, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς σχοινίον, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἄκραν ἦσαν δεδεμένοι ἀνὰ ζεῦγος ὡς τρυγόνες οἱ νεωστὶ ἀγορασθέντες δοῦλοι δεκαὲξ τὸν ἀριθμόν, ἐννέα ἄνθρωποι καὶ ἑπτὰ γυναῖκες. Εἶπον δὲ ἄνθρωποι καὶ οὐχὶ ἄνδρες, διότι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἠμφισβητεῖτο ἀκόμη ἂν ἀνήκουσιν εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος αἱ γυναῖκες, οἱ δὲ ἀρνούμενοι αὐταῖς τὴν ἀνθρωπότητα ἐπρότεινον τοὺς τραγικοὺς αὐτῶν ἔρωτας ἐν Αἰγύπτῳ καὶ τοὺς ἱππικοὺς ἐν Θεσσαλίᾳ, τὴν γνώμην τοῦ Ἀριστοτέλους, τὴν κακίαν των, τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀριστοξένου, ἥτις εἶχε πόδας ὄνου, καὶ τὸ ἐδάφιον τοῦ Τωβίτ[1]. Ὁ πλοίαρχος

1) Ἴδε τὰς σημειώσεις.

ἦτο Ῥαγουζαῖος, ἁλιεὺς καὶ εἰδωλολάτρης κατὰ τὴν νεότητά του, ὅστις μυηθεὶς τῆς πίστεως τὰ μυστήρια ἠθέλησε νὰ μιμηθῇ τὸν Ἀπόστολον, γενόμενος ὡς ἐκεῖνος ἁλιεὺς ἀνθρώπων, οὓς ἠγγίστρονε καὶ ἐπώλει ὡς πρότερον τοὺς ἰχθύας. Παρατηρήσας τοὺς δύο ἐραστάς, οἵτινες περιεσφιγμένοι εἰς τὰ ῥάσα των ἐκάθηντο μελαγχολικῶς ἐπὶ τῶν βαθμίδων τῆς ἀποβάθρας, ἐσκέφθη ὅτι καλὸν ἤθελεν εἶναι νὰ παραλάβῃ ἐπὶ τοῦ πλοίου τοὺς δύο ἐκείνους ὀπαδοὺς τοῦ Ἁγίου Βενεδίκτου, ἵνα βοηθῶσι τὸν δήμιον εἰς διατήρησιν τῆς εὐταξίας μεταξὺ τῶν δεσμίων, ἐπισείοντες εἰς τοὺς μεμψιμοιροῦντας τὰς φλόγας τῆς Κολάσεως ὡς ἐκεῖνος τὴν ἀγχόνην. Ὁ πολύπειρος ἐκεῖνος ναύτης ἦτο συγχρόνως καὶ βαθὺς πολιτικός, ἐννοήσας, ὅτι διὰ μόνον τῶν ἱερέων καὶ δημίων καθίστανται οἱ ἄνθρωποι εὐάγωγος ἀγέλη, προσφέρουσα εὐπειθῆ ῥάχιν εἰς τὴν ψαλίδα τοῦ κουρέως. Οἱ δυστυχεῖς νεανίσκοι γευθέντες πασῶν τῶν πικριῶν, ὅσαι ἐπὶ τῆς ξηρᾶς βλαστάνουσιν, ἐδέχθησαν προθύμως τοῦ ἀνδροκαπήλου τὰς προτάσεις, ἐλπίζοντες νὰ εὕρωσι τέλος ἀνάπαυσιν μεταξὺ τῶν κυμάτων, ὡς ὁ Νῶε ἐν τῇ Κιβωτῷ, εἰς ἣν οὐδὲν πονηρὸν ἐπετράπη νὰ εἰσέλθῃ πλὴν μόνων τῶν τίγρεων, ὄφεων, σκορπίων καὶ τῶν φθειρῶν, ὅσοι εὑρέθησαν εἰς τοῦ Πατριάρχου τὴν γενειάδα. Ἐν τούτοις αἱ κῶπαι ἔσχιζον τὸ κῦμα καὶ μετ' οὐ πολὺ ναῦται, ἀνδράποδα, πλοίαρχος καὶ ἐπιβάται ἐπάτουν τὰς σανίδας τοῦ Ἁγίου Πορκαρίου, διότι τοιοῦτον ἔφερεν ὄνομα τὸ εὐσεβὲς ἐκεῖνο σκάφος.

Οἱ ἐρασταὶ ἐκάθισαν ἐπὶ σωροῦ σχοινίων παρὰ τὴν πρώραν, θεωροῦντες τὰ φεύγοντα παράλια τῆς χλοερᾶς Προβιγγίας. Ἡ ζηλεία εἶχεν ἀναζωπυρήσει τὸν ἔρωτα τῆς Ἰωάννας, αἱ δὲ ἰδιοτροπίαι αὐτῆς τὸν τοῦ Φρουμεντίου· ὥστε συνεσφίγγοντο πρὸς ἀλλήλους, ἀπολαύοντες τῶν ἡδονῶν τῆς συμφιλιώσεως καὶ μυρία πλάττοντες σχέδια περὶ τοῦ μέλλοντος βίου. Τὸ πλοῖον ἔμελλε νὰ πλεύσῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἐσκόπουν ν' ἀποβῶσιν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐκεῖ μεταξὺ τῶν στηλῶν τοῦ Παρθενῶνος καὶ τῶν δαφνῶν τοῦ Ἰλισσοῦ νὰ πλέξωσι τὴν νέαν φωλεάν των. Ὁ θετὸς πατὴρ τῆς Ἰωάννας καταγόμενος, ὡς εἴπομεν, ἐξ Ἑλλήνων εἶχε διδάξει τῆς συζύγου του τὴν θυγατέρα τῶν προγόνων αὐτοῦ τὴν γλῶσσαν καὶ ἱστορίαν, ὥστε οἱ μικροὶ πόδες τῆς ἡμετέρας ἡρωΐδος ἀνεσκίρτων ὑπὸ τῆς χαρᾶς, μέλλοντες μετ' ὀλίγον νὰ πατήσωσι τὸ χῶμα, ὅπερ ἐκάλυπτε τοῦ Περικλέους καὶ τῆς Ἀσπασίας τὴν κόνιν.

Ἐν τούτοις τὸ πλοῖον παρέπλεεν ἤδη τὰς μοσχοβόλους ἀκτὰς τῆς Ἁγ. Μαργαρίτας. Ἡ ἡμέρα ἦτο ὑπόθερμος, ἡ θάλασσα ἀκύμων, ὁ ἥλιος ἔλαμπεν ὄπισθεν νεφῶν γαλακτοχρόων, ὡς τὸ πρόσωπον νέας Τουρκίσσης ὑπὸ τὰς πτυχὰς τοῦ γιασμακίου, καὶ λευκοὶ γερανοὶ ἐταξείδευον κἀκεῖνοι εἰς τὸν οὐρανόν. Οὐδὲν γλυκύτερον, ὅταν ὁ καιρὸς ἦναι τοιοῦτος, ἢ νὰ εὑρίσκεταί τις ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ὠκυπόρου νηός, περιμένων μετὰ τὸ πρόγευμα τοῦ γεύματος τὴν ὥραν, στηρίζων τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς ἐρωμένης του καὶ μετ' ἐκείνης θαυμάζων τοῦ οὐρανοῦ, τῆς

γῆς καὶ τῶν ὑδάτων τὸ κάλλος. Ὁ στόμαχος καὶ ἡ καρδία πρέπει νὰ ἦναι εὐχαριστημένα, ἵνα ἠδυνώμεθα θαυμάζοντες τὴν φύσιν· ἄλλως ὁ ἥλιος φαίνεται ἡμῖν, ἐμοὶ τοὐλάχιστον, μηχανὴ πρὸς ὡρίμανσιν τῶν πεπόνων, ἡ σελήνη φανάριον τῶν κλεπτῶν, τὰ δένδρα καύσιμος ὕλη, ἡ θάλασσα ἁλμυρὸν ῥευστὸν καὶ ἡ ζωὴ ἀνούσιος ὡς νερόβραστος κολοκύνθη.

Μετὰ τριήμερον πλοῦν προσωρμίσθη τὸ πλοῖον εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀλερίας, πρωτευούσης τῆς νήσου Κύρνου, ὅπου ἀπέβη τὸ πλήρωμα, ἵνα ὑδρεύσῃ, συναπέβησαν δὲ καὶ οἱ μοναχοί, ἵνα πορευθῶσιν εἰς προσκύνησιν τῶν ἐν τῇ νήσῳ πανσέπτων καὶ καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην ὀνομαστῶν λειψάνων. Ἐκεῖ τῷ ὄντι φυλάττεται ἡ ῥάβδος τοῦ Μωϋσέως, βῶλοί τινες τῆς γῆς, δι' ἧς ἐπλάσθη ὁ Ἀδάμ, ἡ πλευρὰ τοῦ ἀποστόλου Βαρνάβα, φιάλη περιέχουσα σταγόνας τινὰς γάλακτος τῆς Θεοτόκου, τεμάχιον πανίου ὑπὸ τῶν ἁγίων αὐτῆς χειρῶν ἐξυφασμένον καὶ ἄλλαι τινὲς οὐχ ἧττον ἱεραὶ καὶ γνήσιοι ἀρχαιότητες, τὰς ὁποίας ἔτι καὶ σήμερον δύναται νὰ προσκυνήσῃ ὁ εὐσεβὴς περιηγητής. Τὴν ἐπιοῦσαν, πνεύσαντος σφοδρότερον τοῦ ἀνέμου, ὑπερέβησαν τὴν νῆσον Σαρδώ, τὴν κατὰ τοὺς ποιητὰς περίφημον διὰ τοὺς τυροὺς καὶ τὴν ἀπιστίαν τῶν κατοίκων, τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν καταπεσόντος αὐτοῦ..... Ἀλλ' ἐγὼ μέτριος ὢν κολυμβητὴς δὲν δύναμαι νὰ παρακολουθήσω τὰ ἴχνη τοῦ φέροντος τὴν ἡρωΐδα μου πλοίου, ὡς τὸ βῆμα τοῦ μακαρίτου ὄνου της. Ἄλλως δὲ αἱ ναυτικαὶ περιγραφαί, τὰ κύματα, τὰ σχοινία, ἡ πίσσα

καὶ τὰ ναυάγια, κατήντησαν οὕτω τετριμμένα, ὥστε προξενοῦσι ναυτίαν εἰς τὸν ἀναγνώστην ὡς ἡ κίνησις τοῦ πλοίου εἰς τὸν θαλασσοπόρον, ἐκτὸς μόνον ἂν παρεισαχθῶσι χαρίεντά τινα ἐπεισόδια πείνης ἢ ἀνθρωποφαγίας. Διὸ παραπέμποντες τοὺς ὀρεγομένους τοιούτων πρὸς τιμωρίαν των εἰς τὰς γαλακτώδεις περιγραφὰς τοῦ Κου Π. Σούτσου, ἐν αἷς οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ποιητικὴ πνοὴ ταράσσει τὸν

σιγαλὸν αἰγιαλόν, γελῶντα γάλα ὅλον,

θέλομεν πληροφορήσει τοὺς λοιποὺς ἀναγνώστας, ὅτι οἱ ἡμέτεροι ἥρωες χασμηθέντες, ἐμέσαντες, βαυκαληθέντες ὑπὸ τῶν κυμάτων καὶ ὅσα ἄλλα εἰς τοὺς ταξειδεύοντας συμβαίνουσι παθόντες ἔφθασαν εὐτυχῶς μετὰ δίμηνον πλοῦν εἰς Κόρινθον, κἀκεῖ ἀποβάντες διευθύνθησαν διὰ Μεγάρων εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν νέου τινὸς Ἕλληνος δούλου ὀνόματι Θεωνᾶ, φιλοδωρηθέντος αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου.

Ὁ ἥλιος ἀνέτελλεν ὄπισθεν τοῦ Ὑμηττοῦ στιλπνὸς καὶ ἀνέφελος ὡς ὁ ὡριμάσας τὰ μῆλα τῆς Ἐδέμ, ὅτε οἱ τρεῖς ὁδοιπόροι παραμείψαντες τὸ Ποικίλον εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἀδριανοῦ. Πλῆθος Ἀθηναίων συνέρρεον πανταχόθεν εἰς τὰς ἐκκλησίας, ἵνα πανηγυρίσωσι τὴν Κυριακὴν τῆς Ὀρθοδοξίας, ἤτοι τῆς ἀναστηλώσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων. Ὑπὸ τούτων φερόμενοι εἰσῆλθον οἱ τρεῖς ὁδοιπόροι εἰς τὸ Θησεῖον, ὅπερ ἦτο τότε χριστιανικὴ ἐκκλησία, ἀφιερωμένη τῷ Ἁγίῳ Γεωργίῳ. Ὁ χριστιανισμὸς κατέπνιξε τὴν εἰδωλολατρείαν, καὶ ἐν τούτοις τὸ ἄκακον τοῦτο θῦμα κα-

τέστησε τὸν φονέα του γενικὸν κληρονόμον, κληροδοτῆσαν αὐτῷ τοὺς ναούς, τὰς τελετάς, τὰς θυσίας, τοὺς μάντεις, τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς ὀνειροκρίτας. Ταῦτα πάντα παραλαβόντες οἱ χριστιανοὶ μετεσχημάτισαν ὁπωσοῦν πρὸς χρῆσίν των, ὡς οἱ λογοκλόποι τὰς ξένας ἰδέας, ὀνομάσαντες ἐκκλησίας τοὺς ναούς, τοὺς βωμοὺς θυσιαστήρια, τὰς πομπὰς λιτανείας καὶ τοὺς θεοὺς Ἁγίους· Ἅγιον Νικόλαον τὸν Ποσειδῶνα, τὸν Πᾶνα Ἅγιον Δημήτριον καὶ τὸν Ἀπόλλωνα Ἅγιον Ἠλίαν· ἀλλ' εἰς τούτους προσήρτησαν οἱ ἱερεῖς, ἵνα τοὺς καταστήσωσι σεβαστοτέρους, καὶ μακρὰν γενειάδα, ὡς αἱ προαγωγοὶ τῆς Ῥώμης ξανθὴν φενάκην εἰς τὰς ὑποτρόφους των, ἵνα ἑλκύωσι πλείονας πελάτας. Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς Ἀθήνας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μιαροῦ Θεοφίλου, ὅστις ἔκοπτε τὰς χεῖρας τῶν ζωγράφων καὶ ἤλειφε δι' ἀσβέστου τὰς ἁγίας εἰκόνας, ὡς αἱ τροφοὶ τοὺς μαστούς των δι' ἀλόης, ἵνα ἀηδιάζωσιν αὐτοὺς τὰ θηλάζοντα βρέφη, οἱ δυστυχεῖς ἀνατολῖται στερούμενοι ἀπὸ ἕνδεκα ἤδη ἐτῶν εἰκονισμάτων ᾐσθάνοντο ἐκ τῆς μακρᾶς ἐκείνης στερήσεως τὸν πρὸς αὐτὰ πόθον διπλασιασθέντα. Πανταχόθεν κατέβαινον ἐκ τῶν ὀρέων οἱ προγραφέντες ὑπὸ τοῦ τυράννου ὀρθόδοξοι μοναχοὶ καὶ ζωγράφοι· κατά τινας μάλιστα ἁγιογράφους οὐ μόνον οἱ ζῶντες συνέρρεον ἀθρόοι εἰς τὰς ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν νεκρῶν Μαρτύρων ἠγέρθησαν ἐκ τῶν μνημείων, ἵνα παρευρεθῶσιν εἰς τὴν χαρμόσυνον ἐκείνην τελετήν, καθ' ἣν ὡμίλουν αἱ εἰκόνες καὶ ἐσκίρ-

των οἱ ἄνθρακες ἐκ τῆς χαρᾶς ἐν τοῖς θυμιατηρίοις. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀγριώτατοι τῶν εἰκονοκλαστῶν μετετράπησαν αἴφνης εἰς θερμοὺς εἰκονολάτρας, ἅμα τὸν θεομίσητον Θεόφιλον διεδέχθη ἡ θεοδώρητος Θεοδώρα[1]. Οἱ γονεῖς ἐκόλλων τὰς τρίχας τῶν τέκνων των εἰς τὰ ὁμοιώματα τῆς Παναγίας, οἱ μοναχοὶ προσέφερον αὐτοῖς τὴν κόμην των θυσίαν, αἱ δὲ γυναῖκες ἀποξέουσαι τὰ χρώματα τῶν εἰκόνων ἀνεμίγνυον αὐτὰς εἰς τὸ ὕδωρ καὶ ἔπινον· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἱερεῖς ἐτόλμησαν πολλάκις διὰ τοιούτων βαφῶν νὰ νοθεύσωσι τὸν ἱερὸν οἶνον τῆς μετουσιώσεως. Εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας, τὴν κλασσικὴν ταύτην καθέδραν τῶν εἰδώλων, τοιοῦτος κατήντησεν ὁ ζῆλος τῶν πιστῶν, ὥστε ὁ Ἐπίσκοπος ἠναγκάσθη νὰ σκεπάσῃ δι' ὑέλων τὰς εἰκόνας, ἵνα μὴ ἐξαλείφωνται ἐκ τῶν πολλῶν φιλημάτων, καταντῶσαι μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὠχραὶ καὶ ἀφανεῖς, ὡς ἡ ἐπὶ τοῦ ῥινομάκτρου τῆς Προυνίκης εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος. Κατὰ τοὺς νομικοὺς ἑκάστη κατάχρησις γεννᾷ νέον τινὰ νόμον, ἐν δὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ γεννᾶται πάντοτε ὀρθόδοξον δόγμα ἐξ ἑκάστης αἱρέσεως. Ἡ παραφορὰ τῶν Εἰκονομάχων ἐγέννησε τὴν Εἰκονολατρείαν, ὁ Υἱὸς κατέστη Ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ εἰς πεῖσμα τῶν Ἀρειανῶν, ἡ Παναγία ὠνομάσθη Θεοτόκος πρὸς ἀναίρεσιν τῶν βλασφημιῶν τοῦ Νεστορίου,

1) Ὅρα τὰ συναξάρια καὶ μάλιστα τὴν Καλοκαιρινήν, ὁ δὲ Λάββαιος (Sac. Concil. Collect. τόμ. Γ', στήλ. 403) ἀποκαλεῖ αὐτὴν «foemina veri dei munere, ut nomen iadicat».

ὁ δὲ Πάππας Πῖος ὁ Θ', ἵνα τιμωρήσῃ τοὺς περὶ τῆς ἀχράντου συλλήψεως τῆς Θεοτόκου ἀσεβεῖς δισταγμοὺς τῶν ὀλιγοπίστων ὑπηκόων του, ἐπέβαλεν αὐτοῖς ὡς ἄρθρον πίστεως καὶ τῆς μητρὸς αὐτῆς τῆς θεοπρομήτορος Ἄννης τὴν ἀμόλυντον ἐκγυμοσύνην. Τίς οἶδε ποῖα νέα καλὰ θέλουσι βλαστήσει καὶ ἐκ τῆς βλασφήμου βίβλου τοῦ Ῥενάν, ἥτις κατὰ τὸν πανοσιώτατον ἀββᾶν Κρελιέρον πολὺ ἤδη ὠφέλησε τὴν θρησκείαν δοῦσα ἀφορμὴν εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς συντρόφους του ν' ἀποδείξωσι φαεινὴν τὴν ἀλήθειαν ὡς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου.

Οἱ ἐρασταὶ εἰσελθόντες μετὰ τοῦ ὑπηρέτου εἰς τὸ* Θησεῖον μόλις ἠδυνήθησαν νὰ τοποθετηθῶσιν εἰς στενόχωρόν τινα γωνίαν τοῦ πλήθοντος ναοῦ. Κατ' ἐκείνην τὴν πρωΐαν ἐλειτούργει αὐτὸς ὁ Ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν Νικήτας, στίλβων ὡς νεόκοπον φλωρίον ὑπὸ τὴν κατάχρυσον αὐτοῦ ἐνδυμασίαν. Τὰ δύο ταῦτα τέκνα τῆς Ἄρκτου ἐθαύμαζον τὴν πολυτέλειαν τοῦ θεράποντος τοῦ Θεοῦ ἐκείνου, ὅστις ἐδίδασκε τὴν πτωχίαν, ὑποσχόμενος ἀντ' αὐτῆς μετὰ θάνατον εἰς τοὺς πιστοὺς παράδεισον ἐστρωμένον διὰ χρυσίου, σαπφείρων, σμαράγδων καὶ ἀμεθύσων. Ἀλλ' οἱ τότε ἀρχιερεῖς ἐπροτίμων ἤδη τὸ σήμερον ᾠὸν μᾶλλον τῆς αὔριον ὄρνιθος, ἀφίνοντες εἰς τοὺς διαδόχους τῶν κυνικῶν ἀσκητὰς τὰ ἐσχισμένα ῥάσα, τοὺς φθεῖρας καὶ τοὺς σμαράγδους τοῦ Παραδείσου, ἐκεῖνοι δὲ ἱερουργοῦντες κατάχρυσοι ἐντὸς τῶν αὐτῶν ἐκείνων ναῶν, ὅπου κατὰ Πλούταρχον οὐδεὶς εἰδωλολάτρης ἐτόλμα νὰ εἰσέλθῃ φέρων

χρυσίον. Ἐν τούτοις ὁ Θεωνᾶς, ὅστις εἶχε χρηματίσει κανδηλάπτης, ἔκυπτε πρὸς τὸ ὠτίον τῆς Ἰωάννας ἐξηγῶν αὐτῇ τῆς παρ' ἡμῖν λειτουργίας τὰς τελετάς· ὅτι δηλ. ποιοῦσιν οἱ ἀνατολῖται τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ διὰ τῶν τριῶν δακτύλων, δηλούντων τὴν Ἁγίαν Τριάδα, φέρουσι δὲ πρῶτον αὐτοὺς πρὸς τὸ μέτωπον εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐν τῷ οὐρανῷ οἰκούσης Θεότητος, εἶτα δὲ πρὸς τὴν κοιλίαν, ἵνα δηλώσωσιν ὅτι ὁ Ἰησοῦς κατέβη εἰς τὸν Ἅδην, πρὸς τὸν δεξιὸν ὦμον, διότι ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς ἐκάθισεν ὁ Υἱός, καὶ τέλος πρὸς ἀριστεράν, ἵνα ἀπομακρύνωσιν ἀπὸ τῆς καρδίας των τὸν Σατανᾶν. Μετὰ ταῦτα ἐξήγησεν αὐτῇ τὸ ὄνομα καὶ τὴν χρῆσιν ἑκάστου μέρους τῆς ἱερᾶς πανοπλίας τοῦ λειτουργοῦντος, τῆς ζώνης, ἥτις ζώννυσιν αὐτὸν ἰσχύϊ, τοῦ ἐπιγονατίου, ὅπερ εἶναι ὡς ῥομφαία ἐπὶ τὸν μηρόν του[1], τοῦ φελονίου, τοῦ ὁποίου τὰ τρίγωνα σημαίνουσι τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἀκρογωνιαῖον τῆς Ἐκκλησίας λίθον, καὶ τῆς λόγχης, ἣν ἐνέπηγε πλαγίως ὁ ἱερεὺς εἰς τὸν ἄρτον τῆς προθέσεως, εἰς ἀνάμνησιν τῆς βυθισθείσης ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου στρατιώτου εἰς τὴν πλευρὰν τοῦ Σωτῆρος.

Ἐνῷ ἐξήγει ταῦτα ὁ Θεωνᾶς, ὁ λειτουργῶν ἔκοπτε καὶ δεύτερον ἄρτον, ὃν μετέβαλλεν εἰς σῶμα τῆς Παρθένου[2], τῆς ὁποίας τὴν πραγματικὴν παρουσίαν ἐν τοῖς μυστηρίοις ἐπίστευον οἱ τότε ὀρθόδοξοι, ἀφοῦ μάλιστα ἡμέραν τινά, ἐνῷ ἐξεφώνει ὁ

1) Ψαλμ. ΜΔ', ἐδ. 4.
2) Ὅρα τὴν σημείωσιν.

ἱερεὺς τὸ «Ἐξαιρέτως τῆς Παναγίας Ἀχράντου» μετεμορφώθη αἴφνης ὁ ἄρτος τῆς προθέσεως εἰς ὁρατὴν Παρθένον, κρατοῦσαν τὸν Υἱὸν εἰς τὰς ἀγκάλας. Οἱ δὲ λοιποὶ ἄρτοι καθιερώθησαν εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην Βαπτιστήν, τοὺς Προφήτας, τοὺς Μάρτυρας καὶ τοὺς ἄλλους ἁγίους· μετὰ τούτους ἐγένετο μνεία καὶ τῶν ζώντων, ἤτοι τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, τῶν ἱερέων, τῶν εὐεργετῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἄλλων· ἀφοῦ δὲ πάντες ἔλαβον τὴν ἀνήκουσαν μερίδα τοῦ θύματος, ὡς πρότερον ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Θησέως, ἐθυμίασεν ὁ Διάκονος τὴν ἁγίαν Τράπεζαν καὶ τὸν Ἀστερίσκον, μετὰ δὲ ταῦτα ἐψάλη τὸ ἐκ βαθέων καὶ ἔπειτα..... Ἀλλὰ περιττὸν νομίζω νὰ ἀκροασθῶμεν μέχρι τέλους τὴν λειτουργίαν, ἥτις ἄλλως ἦτο ὡς καὶ σήμερον βυζαντινή, καὶ τοιαύτη κατὰ τοὺς Καθολικοὺς θέλει διαμένει πρὸς τιμωρίαν τοῦ σχίσματος εἰς ἅπαντας τοὺς αἰῶνας, ἀνεπίδεκτος ἐκπολιτίσεως καὶ προσκολλημένη εἰς τοὺς τύπους τοῦ μεσαιῶνος ὡς τὸ ὀστρείδιον εἰς τὸν βράχον.

Οἱ δύο Γερμανοὶ ἐθαύμαζον τὸ μῆκος τῆς ἀτελευτήτου ἐκείνης ἱερουργίας, ἥτις ἦτο ἐν τούτοις ἐπιτομὴ τῆς ἐπιτομῆς τῆς Συνάξεως τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου· ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόγονοι τοῦ Περικλέους ἐθεώρουν μετ' ἀπορίας τοὺς δύο ἐκείνους ξένους, ὡς ὁ φυσιολόγος περίεργόν τι τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου προϊόν, μὴ δυνάμενοι νὰ συμβιβάσωμεν τὸ καλογηρικὸν ῥάσον των μετὰ τοῦ ἀγενείου προσώπου καὶ τῆς βραχείας κόμης. Ἅμα δὲ

ἐτελείωσεν ἡ τελετὴ καὶ ἔλαβεν ἕκαστος τὸ ἀντίδωρον, ἐσχηματίσθη περὶ τὰ δύο τέκνα τῆς Δύσεως πολυκέφαλος κύκλος περιέργων, ἐξεταζόντων αὐτοὺς ἀπὸ κορυφῆς μέχρι ποδῶν καὶ πάντων ἐρωτώντων, πόθεν ἦσαν καὶ πῶς μοναχοὶ ὄντες δὲν ἠσχύνοντο νὰ κόπτωσι τὰ γένειά των καί, τὸ ἀποτροπαιότατον, νὰ φορῶσιν ἐσώβρακον, ὅπερ ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀνατολιτῶν καλογήρων ὡς ἀσυγχώρητος μαλθακότης. Ἡ Ἰωάννα καὶ ὁ Θεωνᾶς μόλις ἐπρόφθανον ἀποκρινόμενοι εἰς τὰς παντοίας ταύτας ἐρωτήσεις, ἐνῷ ἡ περισφίγγουσα αὐτοὺς ἀνθρωπίνη ἅλυσος καθίστατο τοσούτῳ στενή, ὥστε καὶ ἡ ἀναπνοὴ αὐτῶν ἤρχιζε νὰ στενοχωρῆται, ὁ δὲ Φρουμέντιος, ὅστις οὔτε ἑλληνικὰ ἐνόει οὔτε εἶχε πολλὴν ὑπομονήν, ἐπειρᾶτο ἤδη ν' ἀνοίξῃ δίοδον διὰ τῶν γρόνθων, ὅτε καλῇ τύχῃ προφθάσας ὁ Ἐπίσκοπος ἠλευθέρωσεν αὐτούς, ἐπιπλήξας τὸ ποίμνιον διὰ τὴν ἀδιακρισίαν του. Παραλαβὼν ἔπειτα τοὺς δύο ξένους ἐπὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ φορείου του, βασταζομένου ὑπὸ ὀκτὼ νεοφωτίστων Βουλγάρων, οἵτινες ὑπηρέτουν ὡς ἵπποι τὴν Αὐτοῦ Μακαριότητα, μετέφερεν αὐτοὺς εἰς τὴν παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως Ἐπισκοπήν, ὅπου πολύοψον συμπόσιον εἶχεν ἑτοιμασθῆ πρὸς πανηγυρισμὸν τῆς ἀναστηλώσεως τῶν Εἰκόνων.

Ἡ τράπεζα ἦτο ἐστρωμένη εἰς τὸν κῆπον ὑπὸ τὴν σκιὰν γηραιᾶς πλατάνου καὶ ἔκυπτεν ὑπὸ τὸ βάρος τῶν σταμνίων καὶ κρεάτων, ὧν αἱ ἀναθυμιάσεις ἀνεμιγνύοντο μετὰ τῆς ὀσμῆς τῶν ἀνθέων. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἤρχισαν νὰ φθάνωσι καὶ οἱ συνδαιτυμόνες. Οἱ πλεῖ-

στοι τούτων ἦσαν ὀρθόδοξοι καλόγηροι, καταφυγόντες εἰς τὰ σπήλαια καὶ τὰ ὄρη ἐπὶ τῆς Εἰκονομαχίας, ἵνα μὴ ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου νὰ πτύσωσιν ἐπὶ τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἢ νὰ νυμφευθῶσι καλογραίαν ἐν μέσῃ ἀγορᾷ. Οἱ καλοὶ οὗτοι ἐρημῖται εἶχον καταντήσει ἄγριοι καὶ φοβεροὶ τὴν ὄψιν ἐκ τῆς μακρᾶς αὐτῶν μετὰ τῶν θηρίων συνοικήσεως. Ἐν αὐτοῖς διεκρίνοντο ὁ Πάτερ Ματθαῖος, ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ὁποίου ἐξήρχοντο σκώληκες διὰ τὴν ὑπερβολικὴν νηστείαν· ὁ Ἀθανάσιος, ὅστις οὐδέποτε ἔνιψε τὸ πρόσωπον ἢ τοὺς πόδας του οὐδ' ἔφαγε μαγειρευμένον φαγητόν, διότι ὁσάκις ἔβλεπε τὸ πρόσκαιρον πῦρ τοῦ μαγειρείου ἐνθυμεῖτο τὸ ἄσβεστον πῦρ τῆς Κολάσεως, καὶ ὁ Μελέτιος τοῦ ὁποίου τὸ σῶμα ἐκαλύπτετο ὑπὸ ἕλκους πονηροῦ ὡς τοῦ Ἰώβ. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἰὼβ ἐξέετο πρὸς ἀνακούφισιν δι' ὀστράκου, ὁ δὲ ὅσιος Μελέτιος, ὁσάκις ἔπιπτε κατὰ γῆς σκώληξ ἐκ τῶν πληγῶν του, ἐλάμβανεν αὐτὸν καὶ τὸν ἔθετε πάλιν εἰς τὸν τόπον του, ἵνα ἔχῃ τοὺς πόνους τῆς σαρκὸς περισσοτέρους καὶ τὰς ἀμοιβὰς εἰς τὴν ψυχήν του παρομοίως.

Μετὰ τούτους προσῆλθεν ὁ Πάτερ Παφνούτιος, ὅστις βυθισμένος ἀείποτε εἰς οὐρανίους ἐκστάσεις τόσῳ ὀλίγον ἐφρόντιζε περὶ τῶν ἐπιγείων, ὥστε διψήσας ἔτυχε πολλάκις νὰ πίῃ ἀντὶ ὕδατος τὸ ἔλαιον τῆς κανδήλας του· ὁ ὅσιος Τρύφων, οὐδέποτε φορέσας καθαρὸν ὑποκάμισον, ἀλλὰ πάντοτε τὰ ἄπλυτα τοῦ ἡγουμένου του· ὁ ἐρημίτης Νίκων, ὁ ὑποπεσὼν εἰς τὴν ἁμαρτίαν τῆς σαρκὸς καὶ κλεισθεὶς πρὸς μετάνοιαν εἰς νεκροτα-

φεῖον, ὅπου ἔμεινε τριάκοντα ἔτη, κοιμώμενος ὄρθιος, ὡς οἱ ἵπποι, καὶ τρώγων μόνον τὰ χόρτα, ἅτινα ἐβλάστανον ἐκ τῆς γῆς ποτιζομένης διὰ τῶν δακρύων του. Κατόπιν τούτων ἦλθον καὶ ἄλλοι ὀρεινοὶ καλόγηροι, στηρίζοντες διὰ μακρᾶς ῥάβδου τὸ βραδὺ καὶ κλονούμενον βῆμά των. Τινὲς τούτων ἦσαν ὡς ἀρχαῖα ἀγάλματα ἠκρωτηριασμένοι, πάντες δ' ἀνεξαιρέτως ῥυπαροί, φθειραλέοι καὶ ἀνυπόφορον ὀσμὴν νηστείας, ἁγιότητος καὶ σκόρδων ἀποπνέοντες.

Ἡ ταλαίπωρος Ἰωάννα ὠπισθοδρόμει μετὰ φρίκης ἐνώπιον τῶν βδελυρῶν ἐκείνων προϊόντων τοῦ ἀνατολικοῦ φανατισμοῦ, ὁτὲ μὲν τὴν ῥῖνά της φράσσουσα, ὁτὲ δὲ κλείουσα τοὺς ὀφθαλμούς, διστάζουσα ἂν ἦσαν ἐκεῖνοι ἀνθρώπινα ὄντα καὶ ἀκουσίως ἀναπολοῦσα ὅσα ἀνέγνωσε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις περὶ τῶν κυνοκεφάλων καὶ πιθηκανθρώπων ἢ ἐν τοῖς Συναξαρίοις περὶ τῶν Σατύρων, οἵτινες συνέζων μετὰ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Θηβαΐδος, διαλεγόμενοι μετ' αὐτοῦ περὶ Θεολογίας. Ἀλλ' οἱ δυσώδεις καὶ σκωληκόβρωτοι ἐκεῖνοι σκελετοί, δι' οὓς ἀπόλαυσις καὶ ἀπώλεια, Κόλασις καὶ καθαριότης ἦσαν λέξεις συνώνυμοι, οἱ μοναχοί, λέγω, ἀναχωρηταί, ἐρημῖται καὶ ἀσκηταὶ ἐκεῖνοι, ὧν μόνη ἡ ἀνάμνησις διεγείρει σήμερον τὸν οἶκτον ἢ τὴν φρίκην, εἶχον μεγάλην ὑπόληψιν ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Εὐσεβοῦς Θεοδώρας, ὡς οἱ ἁμαξηλάται ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ γ', καὶ οἱ πίθηκοι ἐπὶ τοῦ Πάπα Ἰουλίου· ὁ δὲ φιλόδοξος καὶ αὐλικὸς ἐπίσκοπος Νικήτας ἠναγκάζετο νὰ περιποιῆται αὐτούς, ὡς οἱ

παρ' ἡμῖν ὑποψήφιοι νὰ δίδωσι τὴν χεῖρα εἰς τὰ περικαθάρματα τῆς ἀγορᾶς καὶ τοὺς κακούργους τῶν ὀρέων. Πλὴν δὲ τούτων, τῶν καλογήρων δηλ., ἦσαν προσκεκλημένοι εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ Ἐπισκόπου δύο διδάσκαλοι ἑλληνικῶν γραμμάτων, εἷς ἀστρολόγος καὶ τρεῖς εὐνοῦχοι τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς, κομίσαντες εἰς Ἀθήνας τὸ αὐτοκρατορικὸν διάταγμα τῆς ἀναστηλώσεως τῶν εἰκόνων.

Ἀφοῦ πάντες οὗτοι ἔλαβον θέσιν καὶ ἀπηγγέλθη τὸ «Φάγονται πένητες», κόψας ὁ Νικήτας τεμάχιον ἄρτου προσέφερεν αὐτὸ ἐντὸς ἀργυροῦ δίσκου εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας, ἥτις κατὰ τὰ συμπόσια τῶν τότε εὐσεβῶν χριστιανῶν ἐλάμβανε πάντοτε τὴν πρώτην μερίδα, ὡς ἡ θυγάτηρ τῆς Ῥέας[1] παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Μετὰ ταῦτα ἐφρόντισεν ὁ Ἐπίσκοπος καὶ περὶ τῶν συνδαιτυμόνων του, βυθίσας τὴν μάχαιραν εἰς τὴν κοιλίαν παχέος ἐριφίου, ἐξ ἧς ἀνοιχθείσης διεχύθη ἀμέσως εὐφρόσυνος σκορόδων, κρομμυδίων καὶ πράσων ὀσμή, δι' ὧν τὸ ζῶον ἐκεῖνο ἦτο μετὰ θαυμαστῆς τέχνης ὠνθυλευμένον. Μετὰ τὸ ἐρίφιον παρετέθησαν ἰχθύες διὰ χαβιαρίου ἠρτυμένοι καὶ ἔπειτα πρόβατον μετὰ μέλιτος καὶ κυδωνίων. Ἡ Ἰωάννα συνειθισμένη εἰς τὰ ἁπλᾶ καὶ ἀκαρύκευτα φαγητὰ τῆς τότε Γερμανίας, ὅπου καὶ αὐτὰ τὰ συμπόσια ἤρχιζον καὶ ἐτελείονον ὡς ἐν τῇ Ἰλιάδι δι' ὀπτῶν κρεάτων, ἐβύθιζε τὸ πειρούνιον μετὰ δισταγμοῦ καὶ δυσπιστίας εἰς τὰ πολύπλοκα ἐκεῖνα προϊόντα τῆς βυζαντινῆς μα-

1) Ἡ Ἑστία.

γειρικῆς. Ὅτε δὲ ἐγεύθη τὸν μετὰ πίσσης, γύψου καὶ ῥητίνης συγκερασμένον οἶνον τῆς Ἀττικῆς, ἀπέστρεψε μετὰ τρόμου τὰ χείλη, φοβηθεῖσα μὴ οἱ Ἀθηναῖοι ἐκεῖνοι ἐπότισαν αὐτὴν κώνειον ὡς τὸν Σωκράτην. Ὁ γείτων της μοναχὸς τῇ προσέφερεν ὡς ἀποζημίωσιν ἕτερον ποτήριον· ἀλλὰ καὶ τοῦτο προὐξένησεν ἔτι μείζονα εἰς τὴν ἡμετέραν Γερμανίδα ἀηδίαν, πλῆρες ὂν καλογηρικοῦ τινος ποτοῦ, καλουμένου βαλανίου[1], ὅπερ ἐφεῦρε πιθανῶς ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος, βράσας τοῦ χοίρου του τὰς βαλάνους, καὶ τὸ ὁποῖον σώζεται ἀκόμη ἐν τοῖς Σχολείοις τῆς Ἑλλάδος, παρατιθέμενον ἀντὶ καφὲ εἰς τοὺς δυστυχεῖς ὑποτρόφους. Ἑνὶ λόγῳ ἥ τε Ἰωάννα καὶ ὁ Φρουμέντιος ἐκάθηντο εἰς τὴν πολύοψον ἐκείνην τράπεζαν νήστεις καὶ διψαλέοι ὡς οἱ φράγκοι πρέσβεις εἰς τὰ συμπόσια τοῦ Νικηφόρου, μέχρις οὗ εὐσπλαγχνισθεὶς αὐτοὺς ὁ φιλόξενος Νικήτας διέταξε νὰ παρατεθῶσιν ὀπταὶ τρυγόνες, μέλι τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ ἄδολος οἶνος τῆς Χίου. Εἰς τὴν θέαν τοῦ περιέχοντος τὸ θεῖον ἐκεῖνο ποτὸν ἐρυθροῦ σταμνίου αἱ ζοφεραὶ ὄψεις τῶν καλῶν ἀσκητῶν ἤστραψαν ὑπὸ τῆς χαρᾶς ὡς ὁ Ἅδης, ὅτε κατέβη εἰς αὐτὸν ὁ Σωτήρ, πάντες δὲ ἔτειναν μετὰ προθυμίας τὸ ποτήριον εἰς τὸ πορφυροῦν νέκταρ τῆς πατρίδος τοῦ Ὁμήρου, ἀποδεικνύοντες οὕτω ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ὑπόκειται μὲν

1) Τοῦ βαλανίου τούτου γίνεται μνεία καὶ παρ' Ἀθηναίῳ, ἀλλ' ἄγνωστον εἶναι ἂν ἦτο αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ῥευστὸν τὸ ἐν χρήσει εἰς Ἀνατολὴν καὶ κατὰ τὸν μεσαιῶνα. Ἴδε Ἀθήν. Α', 62 καὶ Ζαμπελίου Βυζαντ. Μελέτας. Σημ. 325. Περὶ δὲ τοῦ ῥητινίτου καὶ τῶν φαγητῶν ὅρα τὰς σημειώσεις.

ὡς καὶ αἱ ἐγκυμονοῦσαι γυναῖκες εἰς ἰδιοτρόπους ὀρέξεις, δυναμένη ν' ἀγαπήσῃ τὸ βαλάνιον, τὴν ῥυπαρότητα, τοὺς χοίρους καὶ τὸν ῥητινίτην, ἀλλ' ἅμα τὸ ἀληθὲς καὶ ἄδολον καλὸν ὑφ' οἵαν δήποτε μορφὴν ἐπιλάμψῃ, εὐθὺς στρέφεται πρὸς ἐκεῖνο, ὡς ἡ μαγνῆτις πρὸς τὸν πόλον καὶ οἱ δαιτυμόνες τοῦ Νικήτα πρὸς τὸ σταμνίον τῆς Χίου. Σοφισταί μοι φαίνονται οἱ ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἕκαστος λαὸς ἢ καὶ ἄνθρωπος ἔχει ἴδιόν τινα τύπον τοῦ καλοῦ καὶ ψευδὴς ἡ παροιμία περὶ ὀρέξεων οὐδεὶς λόγος[1]. Ἐκ τῆς αὐτῆς ζύμης εἶναι πεπλασμένα πάντων τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἀδὰμ τὰ ὄμματα, τὰ ὦτα καὶ τὰ χείλη· εἷς ἄρτος καὶ ἓν σῶμα οἱ πολλοὶ ἐσμὲν[2] καὶ εἰς πάντας ἀρέσκουσιν αἱ παρθένοι τῆς Κιρκασίας, οἱ ἀδάμαντες τῶν Ἰνδιῶν, οἱ ἵπποι τῶν Ἀράβων, αἱ στῆλαι τοῦ Παρθενῶνος, αἱ σταφυλαὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ πόδες τῶν Ἱσπανίδων, ὁ πάγος ἐν ὥρᾳ θέρους, τὰ ἰταλικὰ ᾄσματα καὶ οἱ οἶνοι τῆς Γαλλίας· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ μαῦροι τῆς Ἀφρικῆς προτιμῶσι τὰς λευκὰς γυναῖκας μᾶλλον ἢ τὰς Αἰθιοπίδας. Ἂν εἴς τινα τῶν ἡμετέρων ἐκκλησιῶν ἐνεφανίζετο Παναγία τις τοῦ Κορεγίου ἢ ἀντήχει αἴφνης ἱερά τις τοῦ Ῥοσσίνη ἢ Μαζάρτου μελῳδία, πρὸς ταύτας, νομίζω, ἤθελον στραφῇ τὰ ἀληθῶς ὀρθόδοξα ὄμματα καὶ τὰ ὦτα, ἄξιοι δὲ τοῦ ὀνόματος σχισματικῶν ἤθελον εἶναι οἱ προτιμήσαντες τὰς βυζαντινὰς μαυρογραφίας καὶ ῥινοφωνίας.

1) De gustibus non disputandum.
2) Πρὸς Κορινθ. Α', κεφ. ι', ἐδ. 17.

Ὁ Νικήτας ἐκίρνα τοὺς δαιτυμόνας του, ἀπαγγέλλων τὸ ἐδάφιον τῶν Παροιμιῶν, «πίνετε οἶνον, ὃν ἐκέρασα ὑμῖν[1]», οἱ δὲ μοναχοὶ ἔτεινον τὸ ποτήριον, ψάλλοντες τὸ τοῦ Ἡσαΐου «Δεῦτε λάβωμεν οἶνον καὶ οἰνοφλυγήσωμεν μέθην[2]», πρὶν δὲ πίωσιν, ἔκλειον εὐσεβῶς τοὺς ὀφθαλμοὺς κατὰ τὴν ῥητὴν διαταγὴν τοῦ Σολομῶντος, ἀπαγορεύοντος εἰς τοὺς οἰνοπότας νὰ θεωρῶσι τὸν οἶνον, πρὶν πίωσιν αὐτόν[3], ὡς ὁ Μωάμεθ εἰς τοὺς Τούρκους τὰς συζύγους των, πρὶν νυμφευθῶσι. Τὸ νὰ μεθύῃ τις εὐκόλως σημεῖον ὅτι δὲν εἶναι μέθυσος, ὡς καὶ τὸ νὰ ἐπιθυμῇ ὅσας βλέπει γυναῖκας εἶναι ἀπόδειξις μακρᾶς σωφροσύνης· τῶν δὲ καλῶν ἐκείνων ἀσκητῶν αἱ κεφαλαί, αἵτινες ἀπὸ τοσούτων χρόνων μόνον τῆς προσευχῆς καὶ τῶν οὐρανίων ἐκστάσεων τὴν ἠθικὴν μέθην ἐγνώριζον ἤρχισαν μετ' ὀλίγον νὰ γυρίζωσιν ὡς ἡ γῆ περὶ τὸν ἥλιον. Ἀλλὰ καὶ μεθυσμένοι ὄντες μόνοι περὶ ἁγίων πραγμάτων ὡμίλουν οἱ ὅσιοι ἐκεῖνοι ἐρημῖται. Καθὼς δὲ οἱ γέροντες ἀγωνισταὶ χαίρουσι διηγούμενοι μετὰ τὸ δεῖπνον τὰς μάχας καὶ τὰ τρόπαιά των, οὕτω ἤρχισαν κἀκεῖνοι ν' ἀνυμνῶσι τὰ θαύματα καὶ τὰς ἀθλήσεις των· ὁ μὲν ὅτι φιλευθεὶς ὑπὸ πτωχοῦ ἀνθρώπου, μὴ ἔχοντος ἄλλο τι νὰ προσφέρῃ αὐτῷ

1) Παροιμ. Κεφ. Θ', ἐδ. 5.

2) Ἡσαΐου Κεφ. νς', ἐδάφ. 12.

3) Non intuearis vinum quandum flavescit. (Παροιμ. Λ', ἐδ. 4), παρὰ δὲ τοῖς Ο', τὸ ἐδάφιον ἔχει οὕτω· «Ἐὰν εἰς τὰ ποτήρια καὶ τὰς φιάλας δῷς τὸν ὀφθαλμόν σου, ὕστερον περιπατήσεις γυμνότερος ὑπέρου».

πλὴν μόνον ὀλίγην φακῆν, ἔσπειρεν εἰς τὰ γένεια τοῦ ξενίζοντος κόκκον σίτου, ὁ ὁποῖος τοσοῦτον ἐπολλαπλασιάσθη, ὥστε ὁ καλὸς ἐκεῖνος ἄνθρωπος σείων τὴν γενειάδα του ἐγέμισε πεντήκοντα σάκκους σίτου· ὁ δὲ διηγήθη ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἡγουμένου ἐφύτευσεν εἰς τὸν κῆπον τῆς Μονῆς τὴν ποιμαντικὴν αὐτοῦ ῥάβδον, ἥτις ποτιζομένη καθ' ἡμέραν δι' ὕδατος καὶ δακρύων μετὰ τρεῖς χρόνους ἐβλάστησε καὶ ἔδωκε τόσῳ πολλοὺς καὶ παντοίους καρπούς, μῆλα, ῥοδάκινα, κεράσια σῦκα καὶ σταφυλάς, ὥστε ἐξ αὐτῶν ἐχορτάσθησαν ὅλοι οἱ ἀδελφοί του· ὁ δὲ ὅσιος Νίκων ἱστόρησεν, ὅτι τρωθεὶς τὴν καρδίαν ὑπὸ πόθου νὰ ἴδῃ τὴν ἔνδοξον ὡραιότητα τῆς Παναγίας ἐνήστευε καὶ προσηύχετο νυχθημερόν, μέχρις οὗ εὐσπλαγχνισθεῖσα αὐτὸν ἡ ἐλεήμων Παντάνασσα ἐνεφανίσθη ἐνώπιόν του μὲ τοσαύτην ὡραιότητα καὶ λάμψιν, ὥστε θαμβωθεὶς ἔμεινε μονόφθαλμος, ἤθελε δὲ μείνει καὶ τυφλός, ἂν δὲν ἐπρόφθανε νὰ κλείσῃ ἐγκαίρως τὸν ἕνα ὀφθαλμόν. Μετὰ τούτους ἔλαβε τὸν λόγον ὁ ὅσιος Παγκράτιος, οὗ ἡ ῥάβδος ἔκαμνε τὰς πέτρας νὰ βλαστάνωσι κρῖνα· ὁ Ἀθηναῖος ἐρημίτης Αἰγίδιος, τοῦ ὁποίου ἡ σκιὰ ἐθεράπευεν ὅσους ἐπεσκίαζεν ἀσθενεῖς, ὥστε ὁσάκις ἐπεσκέπτετο τὰς ὁδοὺς τῶν πόλεων, ἐμάχοντο οἱ πάσχοντες περὶ αὐτῆς ὡς οἱ ἀρχαῖοι περὶ ὄνου σκιᾶς. Τοιαῦτα καὶ ἄλλα θαυμάσια διηγοῦντο οἱ καλοὶ ἀσκηταί, πίνοντες οἶνον τῆς Χίου εἰς ὑγείαν τῆς ὀρθοδόξου καὶ φιλτάτης δεσποίνης των Θεοδώρας. Καὶ μὴ νομίσῃς, ἀναγνῶστα, ὅτι ἐξημμένων καλογήρων ὀπτασίαι ἢ

συνταξαριστῶν ληρήματά εἰσι ταῦτα. ἀπ' ἐναντίας, εἶναι θαύματα αὐθεντικὰ καὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀνεγνωρισμένα, τὰ ὁποῖα πᾶς ὀρθόδοξος χρεωστεῖ κατὰ τὸν κανόνα τῆς πανσέπτου οἰκουμενικῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου νὰ δέχηται πίστει ὁλοψύχῳ, ἂν δὲ πειραθῇ ὡς ἀδύνατα νὰ διαβάλῃ ἢ κατὰ τὸ δοκοῦν νὰ παρεξηγήσῃ, Ἀνάθεμα ἔστω!

Ἐνῷ οἱ ἀσκηταὶ ὡμίλουν περὶ θαυμάτων, ὁ Νικήτας διελέγετο μετὰ τῶν δύο Βενεδικτίνων καὶ τῶν Βυζαντινῶν εὐνούχων περὶ δογματικῆς. Ἐν πρώτοις ἠρώτησε τὴν Ἰωάνναν τί ἐδογμάτευον οἱ σοφοὶ τῆς Δύσεως περὶ τῆς Εὐχαριστίας[1], ἂν δηλ. πιστεύουσιν ὅτι ὁ ἄρτος καὶ οἶνος μεταβάλλονται τῷ ὄντι εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Σωτῆρος ἢ θεωροῦσιν αὐτὴν ὡς σύμβολον καὶ εἰκόνα τοῦ θείου σώματος. Τὸ ζήτημα ἐκεῖνο ἀπησχόλει τότε τὰ πνεύματα ὡς σήμερον τὸ ἀνατολικόν, ἡ δὲ Ἰωάννα ἀγνοοῦσα τὴν περὶ τούτου γνώμην τοῦ ξενίζοντος ἀπεκρίθη διπλωματικῶς ὅτι, καθὼς ὁ ἥλιος εἶναι ἐν τῷ οὐρανῷ, ἡ δὲ λάμψις καὶ θερμότης αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, οὕτω καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθημένου Χριστοῦ εὑρίσκεται ἐν τῷ ἄρτῳ καὶ οἴνῳ τῆς Μεταλήψεως. Ἀλλ' ἡ μεταφορικὴ αὕτη ἀπάντησις δὲν εὐχαρίστησε τὸν Νικήταν, ὅστις ὀπαδὸς ὢν τῆς πραγματικῆς παρουσίας, ἐξήγησεν εἰς τὴν Ἰωάνναν ὅτι ὁ ἄρτος καὶ οἶνος εἶναι αὐτὸ τὸ νεκρὸν σῶμα τοῦ Σωτῆρος, ὁ δὲ στόμαχος ἡμῶν ὁ τάφος αὐτοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον

1) Ἡ λέξις Μετουσίωσις δὲν ἦτο ἀκόμη ἐν χρήσει.

ἐνταφιάζεται ὑπὸ τοῦ ἱερέως, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀνίσταται ἐξ αὐτοῦ, ὡς καὶ μετὰ τὴν Σταύρωσιν ἀνέστη ὁ Ἰησοῦς τριήμερος ἐκ τάφου. Μετὰ ταῦτα ἠρώτησεν αὐτήν, ἂν οἱ ἐν τῇ Δύσει χριστιανοὶ ἐτίμων κἀκεῖνοι τὴν Παναγίαν διὰ τοῦ ἐπιθέτου Θεοτόκος, ἡ δὲ Ἰωάννα ἀπεκρίθη ὅτι ὠοτόκους ἐκάλουν τὰς ὄρνιθας καὶ ζωοτόκους τὰς γαλᾶς, ὥστε ἐφοβοῦντο μὴ διὰ τὴν συγγένειαν τῶν λέξεων σκανδαλίσῃ τὸ Θεοτόκος τὰς ἀκοὰς τῶν πιστῶν καὶ πλὴν τούτου μὴ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας νὰ παραβάλωσι τὴν Θεομήτορα πρὸς τὴν Ῥέαν, ὡς οἱ ἐν Αἰγύπτῳ ὀπαδοὶ τῆς Ὑπατείας. Θέλουσα ἔπειτα νὰ θέσῃ κἀκείνη τὸν Ἐπίσκοπον εἰς ἀπορίαν ἠρώτησεν αὐτόν, διὰ τί δὲν ἔκοπτον οἱ ἀνατολῖται τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς, παραβαίνοντες τὴν συμβουλὴν τοῦ ἀποστόλου Παύλου, θεωροῦντος γυναικοπρεπὲς καὶ ἄτιμον τὸ νὰ τρέφῃ ἀνὴρ μακρὰν κόμην[1]. Οὐδὲν ἔχων εἰς τοῦτο ν' ἀντείπῃ ὁ Νικήτας[2] ἔξεσε τὴν κορῶσαν κεφαλήν του, στρέψας καὶ πάλιν τὸν λόγον εἰς τὰ δόγματα, τὴν ἀντίδοσιν, τὴν διπλῆν φύσιν τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τὴν ἐνσάρκωσιν, περὶ τοῦ ἂν ὁ λόγος ἡνώθη μετὰ τοῦ σώματος τοῦ Σωτῆρος ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς Παρθένου ἢ μετὰ τὸν τοκετὸν αὐτῆς, καὶ περὶ ἄλλων θεολογικῶν κόμβων, οὓς ἔλυσαν οἱ ἐν Ἐφέσῳ πατέρες διὰ τῆς μαχαίρας, ὡς ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος

1) Ἀνὴρ μὲν ἂν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστι, γυνὴ δέ, δόξα.

2) Πιθανὸν νὰ ὑπάρχῃ ἡ κατάλληλος ἀπάντησις, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθην ν' ἀνεύρω αὐτήν, οἱ δὲ ἱερεῖς, οὓς ἠρώτησα περὶ τούτου, δὲν ἐγνώριζον πλείονα τοῦ Νικήτα.

τὸν γόρδιον δεσμόν, ἢ διὰ λακτισμάτων, ὡς οἱ ὄνοι τὰς ἐρωτικὰς καὶ χορτοφαγικὰς διενέξεις των[1].

Ἐν τούτοις, ἐπελθούσης τῆς νυκτός, οἱ ὑπηρετοῦντες διάκονοι ἔσπευσαν νὰ φέρωσι λαμπάδας, ἵνα φωτίσωσι τὸν συζητοῦντα Ἐπίσκοπόν των, ὅπως μὴ γείνῃ ἐπίσκοτος ὡς οἱ ἐπὶ Κοπρωνύμου καταργήσαντες τὰς εἰκόνας Πατέρες. Ἀλλ' οἱ σύνδειπνοι ἀπαυδήσαντες ἐκ τῆς ἀμηχάνου ἐκείνης συζητήσεως ἀφῆκαν τὰ ἐπιχειρήματα, ἵνα λάβωσι καὶ πάλιν τὰ ποτήρια. Ἡ δὲ Ἰωάννα ζαλισθεῖσα ὑπὸ τοῦ οἴνου καὶ τῶν κραυγῶν τῶν περὶ αὐτὴν καλογήρων, οἵτινες ἐδίδασκον ἤδη τὰ πινάκια νὰ χορεύωσι καὶ τὰ ποτήρια νὰ πετῶσιν, ἠγέρθη ἡσύχως καὶ ἐξῆλθε τῆς Ἐπισκοπῆς, ἀκολουθουμένη ὑπὸ τοῦ πιστοῦ Φρουμεντίου.

Ὁ κῆπος ἐκεῖνος ἔκειτο, ὡς εἴπομεν, παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως, ὥστε μετὰ βραχεῖαν ἀνάβασιν εὑρέθησαν οἱ ἐρασταὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ μαρμαρίνου ἐκείνου βράχου, περὶ οὗ ὀπαδός τις τῶν τελικῶν αἰτίων ἤθελεν εἰπεῖ, ὅτι ἐτέθη ἐπίτηδες ἐκεῖ, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ὑπόβαθρον εἰς τὰ μνημεῖα τοῦ Περικλέους, ὡς ἐτοποθετήθη κατ' αὐτοὺς καὶ ἡ μύτη ἐν μέσῳ τοῦ προσώπου, ἵνα ὑποστηρίζῃ τὰ ὀμματοϋάλια. Ἦτο ἡ ὥρα, καθ' ἣν οἱ βρυκόλακες, οἱ τυμπανιτικοί, αἱ λάμιαι καὶ οἱ ἄλλοι κάτοικοι τοῦ σκότους

1) Κατὰ τὸ Εὐάγριον (βιβλ. Β', κεφ. 2) ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Φλαβιανὸς ἀνῃρέθη κατὰ τὴν δευτέραν ἐν Ἐφέσῳ Σύνοδον λακτιζόμενος πρὸς Διοσκούρου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, ὅστις κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ζωναρᾶ (βιβλ. ΙΓ', σ. 44) εἶχε τὴν κακὴν συνήθειαν νὰ λακτίζῃ ὡς ἡμίονος.

διαφεύγουσι τοὺς σκώληκας τοῦ τάφου ἢ τοῦ Ἅδου τὰς πύλας, ἀφοῦ δὲν φρουρεῖ πλέον αὐτὰς ὁ τρικέφαλος Κέρβερος, καὶ πλανῶνται εἰς τοὺς ἀγρούς, ταράττοντες τὰ ὄνειρα τῶν προβάτων καὶ τὰ φιλήματα τῶν ἐραστῶν. Ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι μοναχοί, φέροντες ἀνηρτημένον περὶ τὸν τράχηλον ὀδόντα τῆς Ἁγίας Σαβίνης ἀπέφυγον δι' αὐτοῦ τὰς κακὰς συναντήσεις, μακρόθεν δὲ μόνον εἶδον ἀγέλην ὀνοκεφάλων παγανιῶν, οἵτινες σείοντες τὰ μακρὰ ὦτά των ἠτένιζον ἐρωτικῶς τὴν σελήνην, εἰς τὸ φῶς τῆς ὁποίας ἐζήτουν τὸν περιμενόμενον Μεσσίαν. Δὶς δὲ ἢ τρὶς προσέκοψαν κατὰ καλογήρων κοιμωμένων ἐπὶ τῶν πλακῶν τῶν Προπηλαίων, οἵτινες οὐδὲ κἂν μετεκινήθησαν· καθότι οἱ Ἕλληνες εἶχον ἤδη συνειθίσει νὰ καταπατῶνται ὡς σταφυλαὶ ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν ξένων.

Ἡ Ἰωάννα ἄλλους ναοὺς δὲν εἶχεν ἰδεῖ πλὴν μόνων τῶν δρυϊδικῶν μονολίθων καί τινων ἀμόρφων ῥωμαϊκῶν ἐρειπίων, τῆς δὲ πατρίδος της αἱ ἐκκλησίαι ἦσαν αἱ πλεῖσται ξύλιναι καὶ ἀπελέκητοι ὡς οἱ ἀνεγείραντες αὐτὰς Γερμανοί· ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ χορτάσῃ θαυμάζουσα τὰς στήλας τοῦ Παρθενῶνος καὶ τὰς Καρυάτιδας τοῦ Ἐρεχθείου, περὶ ὧν ἠρώτα κατασπαζόμενος τοὺς πόδας των ὁ καλὸς Φρουμέντιος, ἂν ἦσαν ἄγγελοι ἀπολιθωθέντες. Ὁ ναὸς τῆς παρθένου Ἀθηνᾶς ἀνῆκε τότε εἰς τὴν παρθένον Μαρίαν. Ἀλλὰ κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν οὔτε ῥινόφωνοι ψαλμῳδίαι οὔτε λιβάνου νεκρώσιμοι ἀναθυμιάσεις ἢ κώδωνες ὀχληροὶ ἤρχοντο νὰ ταράξωσι τὰ θέλγητρα τῶν ἀναμνήσεων.

Γλαῦκες μόνον τινες, ἐμφωλεύουσαι εἰς τὰ κοιλώματα τῆς ὀροφῆς, ἐξέπεμπον ἐκ διαλειμμάτων πένθιμον κραυγήν, ὡς εἰ ἐθρήνουν τῆς δεσποίνης των τὴν ἐξορίαν. Ὁ δίσκος τῆς Ἑκάτης, περικυκλούμενος ὑπὸ νεφῶν διαφανῶν, ὡς σεμνὴ παρθένος ὑπὸ τῶν νυκτικῶν πέπλων της, ἔλαμπεν ἀκίνητος εἰς ὕψος ἀκαταμέτρητον, ἐπιχέων ἐπὶ τῶν ἀθανάτων ἐκείνων μαρμάρων λάμψιν λευκὴν καὶ ἀμυδράν, οἵαν καὶ ἐπὶ τοῦ κοιμωμένου Ἀδώνιδος, ὅτε ἐπεσκέπτετο αὐτὸν ἡ Θεὰ ἐπὶ τῶν ἀκρωρειῶν τοῦ Λάτμου. Αἱ στῆλαι τοῦ Ὀλυμπιείου, τὸ ῥεῦμα τοῦ Ἰλισσοῦ, τὰ γλαυκὰ κύματα τοῦ Φαλήρου, οἱ ἐλαιῶνες, αἱ ῥοδοδάφναι, αἱ κορυφαὶ τῶν λόφων στεφόμεναι δι' ἐκκλησιῶν ἢ μνημείων, πάντα ταῦτα περιέσφιγγον τὴν ὅρασιν τῶν δύο νεανίσκων διὰ ζώνης καὶ αὐτοῦ τοῦ κεστοῦ τῆς Ἀφροδίτης θελκτικωτέρας· ἡ δὲ ἡδονή, ἣν ᾐσθάνοντο ἐκ τοῦ πανοράματος τούτου, καθίστατο διπλασία, διότι μεθυσμένοι ὄντες ἔβλεπον τὰ πάντα διπλᾶ. Ἡ Ἰωάννα εἶχε καθίσει ἐπὶ μαρμαρίνου ἑδωλίου, ὁ δὲ Φρουμέντιος κατακλιθεὶς παρὰ τῆς φίλης του τοὺς πόδας ἐδείκνυεν αὐτῇ τὸν ναὸν τῆς Ἀπτέρου Νίκης, εὐχόμενος ὁ ἔρως αὐτῶν νὰ διαμείνῃ ἄπτερος ὡς ἐκείνη. Τοιαῦτα λέγοντες καὶ διὰ φιλημάτων διακόπτοντες πολλάκις τὸν λόγον, ὡς οἱ συγγραφεῖς διὰ κομμάτων τὰς περιόδους, ἀπεκοιμήθησαν τέλος πάντων ἐπὶ στιλπνοῦ στρώματος ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου.

Τὴν ἐπιοῦσαν τὸ πρωῒ ἀποσείσαντες τὸν ὕπνον ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἐκ τῶν ῥάσων τὴν δρόσον τῆς πρωΐας

κατέβησαν, ἵνα ἐπισκεφθῶσι καὶ τὰς Ἀθήνας. Ἡ καρδία τῆς Ἰωάννας ἔπαλλεν ἐκ περιεργείας ἅμα καὶ φόβου, ἀναλογιζομένης ὅτι ἔμελλε μετ' ὀλίγον νὰ θαυμάσῃ τὴν κατείδωλον ἐκείνην πόλιν, τῆς ὁποίας καὶ μόνη ἡ ὄψις ἦτο κατὰ τὸν Ἅγιον Γρηγόριον ἐπικίνδυνος εἰς τὰς ψυχὰς τῶν χριστιανῶν, ὡς ἡ θέα τῆς πρώην χαριτοβρύτου καὶ φιλομειδοῦς ἐρωμένης εἰς ἄνδρα νυμφευθέντα ἄσχημον καὶ συνωφρυωμένην γυναῖκα. Ἀλλ' αἱ ἐλπίδες καὶ οἱ φόβοι τῆς ἡμετέρας ἡρωΐδος ἀπέβησαν κενοί. Πρὸ πολλοῦ οἱ εὐσεβεῖς αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου εἶχον κατεδαφίσει τὰ ἔργα ἐκεῖνα τοῦ Μύρωνος, Ἀλκαμένους καὶ Πολυκλείτου, τὰ ὁποῖα ἐθαύμασεν ὁ Ἅγιος Λουκᾶς καὶ ἐσεβάσθη αὐτὸς ὁ Ἀλαρῖχος. Τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς ἀρξάμενον ἐπὶ Κωνσταντίνου ἐπεραιώθη ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ. Καὶ οὐ μόνον κατὰ τῶν λίθων ἐπέδειξαν τὸν χριστιανικὸν ζῆλόν των οἱ ἀκάματοι ἐκεῖνοι εἰδωλοκλάσται, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν δυστυχῶν ἐκείνων, ὅσους ὑπώπτευον ἐμμένοντας εἰς τῶν πατέρων των τὴν θρησκείαν. Ὁ σφάζων πρόβατον πρὸς οἰκογενειακὴν εὐωχίαν, ὁ προσφέρων ἄνθη εἰς τοῦ πατρός του τὸν τάφον, ὁ συλλέγων χαμαίμηλα εἰς τὸ φῶς τῆς σελήνης, ὁ ἀρωματίζων τὴν οἰκίαν του ἢ φέρων ἀνηρτημένον περὶ τὸν τράχηλον φυλακτήριον κατὰ τοῦ πυρετοῦ κατεμηνύετο ὑπὸ κουκουλοφόρων κατασκόπων ὡς μάγος ἢ εἰδωλολάτρης, κατεβαρύνετο δι' ἁλύσεων καὶ ἐστέλλετο εἰς Σκυθούπολιν, ὅπου εἶχε στηθῇ τὸ χριστιανικὸν κρεουργεῖον. Ἐκεῖ συνεδρίαζον εὐσεβεῖς δικασταί, ἁμιλ-

λώμενοι τίς πλείονας εἰδωλολάτρας νὰ ὀπτήσῃ ἐπὶ ἐσχάρας, νὰ βράσῃ ἐντὸς ζέοντος ἐλαίου ἢ κατακόψῃ μεληδόν[1]. Μυριάδες μαρτυρολογίων διηγοῦνται τὰς ἀθλήσεις τῶν χριστιανῶν ὁμολογητῶν, ἐκ τῶν πληγῶν τῶν ὁποίων ἔσταζε γάλα, καὶ οὓς ἐδρόσιζον αἱ φλόγες, ἀλλ' οὐδεὶς ἔγραψεν ἀκόμη τὸ ἀψευδὲς Συναξάριον τῶν μαρτύρων ἐκείνων, οἵτινες ἀντὶ μυθώδους γάλακτος ἔχυσαν αἷμα ἀληθὲς καὶ ἀντὶ νὰ δροσίσῃ κατέφαγεν αὐτοὺς τὸ πῦρ τῆς χριστιανικῆς ἀνεπιεικείας, καυστικώτερον ὄν, φαίνεται, τῶν φλογῶν τῆς πολυθεϊκῆς ὠμότητος.

Οἱ δύο Βενεδικτῖνοι ἀκολουθούμενοι ὑπὸ τοῦ Θεωνᾶ καὶ πλήθους Ἀθηναίων, οἵτινες ὡς καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀποστόλου πρὸς οὐδὲν ἄλλο ηὐκαίρουν ἢ λέγειν καὶ ἀκούειν τι καινόν, περιέδραμον πᾶσαν τὴν πόλιν, ἡ ὁποία στερηθεῖσα τῶν εἰδώλων καὶ τῶν βωμῶν της ὡμοίαζε τὸν ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως τυφλωθέντα Πολύφημον. Ὅπου πρώην ὑψοῦτο ἄγαλμα, εἶχεν ἐμπηχθῆ ξύλινος σταυρός, καὶ ὅπου βωμός, μικροσκοπικὸν ἐκκλησίδιον, στεγαζόμενον διὰ θόλου ὁμοιάζοντος πετρίνην φενάκην. Οἱ ναΐσκοι ἐκεῖνοι εἶχον ἀνεγερθῆ ὑπὸ τῆς Ἀθηναΐδος Εὐδοκίας, ἥτις θελήσασα ν' ἀφιερώσῃ εἰς ἕκαστον τῶν ἁγίων ἰδιαιτέραν κατοικίαν ἠναγκάσθη νὰ οἰκοδομήσῃ πλῆθος καλυβῶν, αἵτινες ὑπενθύμιζον τὴν τεκτονικὴν βιομηχανίαν τῶν καστόρων μᾶλλον ἢ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἀγνώστου Θεοῦ. Παρὰ δὲ τὰ πρόθυρα αὐτῶν ἐκάθηντο

1) Ὅρα τὴν σημείωσιν.

μοναχοὶ καὶ ἀσκηταί, ξέοντες τὰ ἕλκη των ἢ ἀρχαῖα χειρόγραφα πρὸς ἐγγραφὴν Συναξαρίων, πλέκοντες καλάθια, προγευματίζοντες κρομμύδια καὶ εὐχαριστοῦντες ἴσως κἀκεῖνοι τὸν Θεὸν ὅτι ἐγεννήθησαν Ἕλληνες καὶ ὄχι βάρβαροι. Μόνον τὸ ἀρχαϊκὸν κάλλος τῶν γυναικῶν ἐθαύμαζον οἱ δύο ξένοι. Κατὰ τὸν αἰῶνα ἐκεῖνον αἱ Ἀθῆναι ἦσαν ὁ γυναικὼν τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, οἵτινες ἐλάμβανον ἐκεῖθεν τὰς συζύγους των ὡς οἱ διάδοχοι αὐτῶν Σουλτάνοι ἐκ Κιρκασίας. Ἡ βελτίωσις αὕτη τῆς ἀττικῆς φυλῆς ἤρξατο ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς εἰκονομαχίας, ὅτε, ἐξορισθέντων τῶν βυζαντινῶν εἰκονισμάτων, αἱ γυναῖκες, ἀντὶ νὰ ἔχωσιν ἀκαταπαύστως πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἰσχνὰς Παναγίας καὶ λιποσάρκους ἁγίους, ἀνύψουν καὶ πάλιν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Παρθενῶνος καὶ ἐγέννων τὰ τέκνα των ὅμοια τούτοις· ὥστε καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς καλλιτεχνίας ἀναγκαία φαίνεταί μοι ἡ μεταρρύθμισις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν εἰκονογραφίας. Ἀπόδειξις δὲ τῆς ἐπιρροῆς ταύτης τῶν εἰκόνων ἔστωσαν αἱ σύζυγοι τῶν Ἑβραίων τραπεζιτῶν τῆς Πρωσσίας, αἵτινες ἀπὸ πρωΐας μέχρι νυκτὸς μετρῶσαι τάληρα καὶ φλωρία φέροντα τὴν προτομὴν τοῦ βασιλέως Γυλιέλμου, τίκτουσι τέκνα τοσοῦτον ὁμοιάζοντα τῷ μονάρχῃ, ὥστε δικαίως ἐπωνομάσθη πατὴρ τῶν ὑπηκόων του[1]. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ κάλλους τῶν γυναικῶν ἐθαύμαζαν τὰ δύο τέκνα τῆς Ἄρκτου καὶ τὴν ἀσυνήθη αὐτοῖς σεμνότητα τῶν παρθένων, αἵτινες περιτυλιγμέ-

1) Ἴδε Henrich Heine Reisebilder; τόμ. Β'.

ναι εἰς τοὺς μακροὺς πέπλους των συνεσφίγγοντο παρὰ τὴν μητρικὴν πλευράν, ὡς ξίφος παρὰ τὸν μηρὸν στρατιώτου, τὰ δὲ βλέμματα αὐτῶν ἀντὶ νὰ μοιράζωσιν ὡς ἀντίδωρον εἰς τοὺς διαβάτας προσήλουν εἰς τὴν γῆν, ἵνα ἀποφύγωσι τοὺς λάκκους καὶ τὰς παρεκτροπάς, ἐρυθριῶσαι ὁσάκις ἔσειεν ὁ ἄνεμος τὰς πτυχὰς τῆς ἐσθῆτός των καὶ κατὰ πάντα διάφοροι τῶν σημερινῶν κορασίδων, αἱ ὁποῖαι τοσοῦτον ὁμοιάζουσιν ὑπάνδρους γυναῖκας, ὥστε ἀπορεῖ τις τίνος ἕνεκα ζητοῦσι δι' αὐτὰς σύζυγον οἱ πατέρες.

Ἐν τούτοις ὑπερβάντες τὸν πύργον τῶν Ἀνέμων καὶ τὴν ἀγοράν, ἔνθα εἶδον μετὰ θαυμασμοῦ ἄρχοντας καὶ ἐπισκόπους ὀψωνίζοντας τὰ ἐπιούσια πράσα, ἔφθασαν εἰς τὴν ποικίλην Στοάν, ἐν ᾗ ἀντὶ φιλοσόφων εὗρον ἀστρολόγους, λεκανομάντεις, ὀνειροκρίτας καὶ διδασκάλους, οἵτινες κατέβαινον ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ σχολείων, ἵνα ἑλκύσωσι μαθητὰς διὰ τῆς ἡδύτητος τῶν λόγων των καὶ διὰ σταμνίων μέλιτος· καθότι μὴ ἐπαρκούσης πλέον εἰς τὰς ἀνάγκας των τῆς διδασκαλίας, ἔκριναν καλὸν νὰ προσθέσωσιν εἰς ταύτην, ἵνα ἀποζῶσι, καὶ τὴν μελισσουργίαν.

Δέκα ὅλας ἡμέρας ἐδαπάνησεν ἡ Ἰωάννα ἐπισκεπτομένη μετὰ τοῦ συντρόφου της τὰς ἀρχαιότητας, τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ περίχωρα τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἑτέρας δέκα ἀνεπαύθη ὑπὸ τὴν φιλόξενον στέγην τῆς ἐν Δαφνίῳ Μονῆς. Οἱ καλόγηροι ἦσαν πρόθυμοι νὰ προσφέρωσιν ἰσόβιον φιλοξενίαν εἰς τοὺς δύο Βενεδικτίνους,

ὧν οἱ ἀπόγονοι ἔμελλον μετ' ὀλίγον νὰ ἐκδιώξωσιν αὐτοὺς ἐκ τῆς μάνδρας των[1] ὡς ἅρπαγες λύκοι. Ἀλλ' ἡ νερόβραστος δίαιτα, αἱ μακραὶ προσευχαί, ἡ ἐξ ἀχύρων κλίνη καὶ ἡ ῥυπαρότης τῶν καλῶν πατέρων ἀδύνατον ἦτο νὰ εὐχαριστήσωσιν ἐπὶ πολὺ τὰ τέκνα ἐκεῖνα τῆς Δύσεως, συνειθίσαντα εἰς τὰ ἐκλελυμένα μοναστήρια τῆς Γερμανίας νὰ τρώγωσι καὶ νὰ πλύνωνται καθ' ἡμέραν. Διὸ παραιτηθέντες τῆς δόξης τῶν Μεγαλοσχήμων καὶ Ἀγγελικῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τῶν Μικροσχήμων τοὺς κανόνας εὑρίσκοντες βαρεῖς κατετάχθησαν μεταξὺ τῶν Ἰδιορρύθμων[2], εἰς τὴν προαίρεσιν τῶν ὁποίων ἀφίνετο διὰ πλειόνων ἢ ὀλιγωτέρων νηστειῶν καὶ μαστιγώσεων νὰ κατακτήσωσιν ὑψηλήν τινα ἢ ταπεινοτέραν θέσιν ἐν τῷ Παραδείσῳ, καὶ εἰς τὴν Κόλασιν ἐλεύθεροι ὄντες νὰ ὑπάγωσιν, ἂν ἠγάπων τὸν πλησίον των, τὸν οἶνον ἢ τὴν κρεωφαγίαν. Εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς Μονῆς ἀπόστασιν εὑρίσκετο ἐρημητήριον διαθέσιμον ἕνεκα τοῦ θανάτου τοῦ μονάζοντος ἐκεῖ Ὁσίου Ἑρμύλου, ὅστις ἐπιχειρήσας νὰ μὴ λαμβάνῃ ἄλλην τροφὴν πλὴν τῆς ἁγίας Μεταλήψεως, ἀπέθανε μετὰ δεκαήμερον χρῆσιν τοιαύτης διαίτης. Ἐκεῖ ἔστησαν οἱ ἐρασταὶ τὴν ἑστίαν των, δαπανή-

1) Ἡ Μονὴ τοῦ Δαφνίου κατελήφθη τῷ ὄντι ὑπὸ τῶν Βενεδικτίνων ἐπὶ τῶν Δουκῶν Λαρόχων, ὧν φαίνονται ἔτι οἱ τάφοι παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Ναοῦ. Ὅρα Ῥαγκαβῆ Ἑλληνικὰ τόμ. Α', σελ. 221.

2) Ἴδε περὶ τῶν διαφόρων Σχημάτων τὰς διασαφήσεις τοῦ Λέοντος Ἀλλατίου (De consensu Ecclesiæ βιβλ. Γ', κεφ. 8) καὶ τὸ Ἐξομολογητάριον τοῦ Νικοδήμου σελ. 162.

σαντες τὴν μικρὰν αὐτῶν περιουσίαν εἰς ἀγορὰν παχείας στρωμνῆς, μακροῦ ὀβελοῦ, χαλκίνης χύτρας, στάμνου ἐλαίου, δύο αἰγῶν, δέκα ὀρνίθων καὶ μεγάλου σκύλου, ἵνα φυλάττῃ πάντα ταῦτα· τὰ δὲ πρὸς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς των ἀναγκαῖα σκεύη, τὴν μάστιγα, τὴν κεφαλὴν νεκροῦ καὶ τὸ καλὸν παράδειγμα ἔλαβον δωρεὰν ἐκ τῆς κληρονομίας τοῦ μακαρίτου.

Αἱ πρῶται ἡμέραι τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν δύο Βενεδικτίνων ὑπῆρξαν διηνεκὴς ἑορτή. Ἡ τεσσαρακοστὴ εἶχε παρέλθει καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀνίστατο ἐκ νεκρῶν· πανταχόθεν ἀντήχουν φιλήματα καὶ ἐστρέφοντο ἀρνία ἐπὶ τῶν πυρῶν, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ φύσις ὡσεὶ θέλουσα νὰ πανηγυρίσῃ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος ἀπετίνασσε τὴν χειμερινὴν αὐτῆς στολήν, ὡς νέα χήρα τὸ πένθος τοῦ συζύγου της. Αἱ δάφναι τοῦ Ἀπόλλωνος ἠρυθρίων, ἡ χλόη ἐφύετο ἐπὶ τῶν ἐρειπίων καὶ ἡ ἄνοιξις ἐδίδασκε τοὺς ὄνους νὰ χορεύωσι περὶ τὰς συντρόφους των. Ἡ Ἰωάννα ἐγειρομένη ἅμα τῇ αὐγῇ ἀνέπνεε μετ' ἀγαλλιάσεως τὰς πρωϊνὰς ἀναθυμιάσεις τοῦ βουνοῦ, ἤμελγε τὰς αἶγας, μὴ ὑπάρχοντος ἀκόμη τοῦ νόμου καθ' ὃν ἀπηγορεύετο τὸ ἄλμεγμα εἰς τοὺς μοναχοὺς ὡς ἐμπνέον πονηρὰς ἐπιθυμίας, συνέλεγε κεράσια ἀποστάζοντα δρόσου, ἔβραζεν ᾠὰ καὶ ἔπειτα ἐξύπνιζε τὸν Φρουμέντιον. Μετὰ τὸ πρόγευμα ἐκεῖνος μὲν ἐπορεύετο νὰ ἀγκιστρώσῃ ἰχθύας ἢ νὰ στήσῃ παγίδας εἰς τοὺς λαγωούς, ὁ δὲ Θεωνᾶς ἐκαλλιέργει τὸν κῆπον καὶ ἡ Ἰωάννα ἀποσυρομένη εἰς τὰ βάθη τοῦ κελλίου, ὁτὲ μὲν ἀντέγραφε βίους ἁγίων, οὓς ἐπώλει

πρὸς αὔξησιν τῶν οἰκιακῶν προσόδων, ὁτὲ δὲ διημέρευεν ἀναγινώσκουσα τοῦ Πλάτωνος τὰ ὄνειρα ἢ τοῦ Θεοκρίτου τοὺς στεναγμοὺς ἐν χειρογράφοις, ἅτινα ἐδάνειζον αὐτῇ ἢ καὶ ἐδώρουν οἱ καλόγηροι, μεθ' ὅσης ἀφιλοκερδείας παρεχώρει καὶ ἡ ἀλώπηξ τοῦ μύθου τὴν κριθὴν εἰς τὸν ἵππον. Τὸ ἑσπέρας παρετίθετο τὸ δεῖπνον πρὸ τῆς θύρας τοῦ ἀσκητηρίου ὑπὸ γηραιὰν πεύκην, ἣν οἱ χωρικοὶ ἐκάλουν Π α τ ρ ι ά ρ χ η ν διὰ τὸ ὕψος καὶ τὸ γῆράς της· τὰ δὲ προϊόντα τοῦ κήπου, τῆς ἁλιείας καὶ κυνηγεσίας καθίστων μοναδικὴν ἐν τῷ ὄρει τὴν τράπεζαν τῶν δύο μοναχῶν, οἵτινες καὶ ὡς Σάξονες καὶ ὡς Βενεδικτῖνοι ἦσαν ἐκ φύσεως παμφάγοι. Ἡ Ἰωάννα ἀναγινώσκουσα νυχθημερὸν Ἕλληνας φιλοσόφους ἐνίοτε δὲ καὶ ἀποστολικοὺς ἢ καὶ αἱρετικοὺς Πατέρας, ζήσαντας πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῶν νηστειῶν, τῶν δογμάτων καὶ τροπαρίων, εἶχε βαθμηδὸν ἀποξύσει τὴν καλογηρικὴν σκωρίαν· ἀγχίνους δὲ οὖσα καὶ σκεπτικὴ συνήρμοσε πρὸς χρῆσίν της εἶδός τι ἀνεκτικοῦ θρησκεύματος, πολὺ ὁμοιάζοντος πρὸς τὰ συστήματα τῶν σήμερον συμπατριωτῶν της, οἵτινες, χάρις εἰς τὰς προόδους τῶν φώτων καὶ τὰς θεολογικὰς σχολὰς τοῦ Βερολίνου καὶ τῆς Τουβίγγης, κατώρθωσαν νὰ σχηματίσωσιν εἶδός τι χριστιανισμοῦ ἄνευ Χριστοῦ, ὡς ἔφθασαν νὰ παρασκευάζωσι καὶ οἱ ἐξευγενισμένοι μάγειροι σκορδαλίαν ἄνευ σκόρδου καὶ ὁ Κος Π. Σοῦτσος ποιήματα ἄνευ ποιήσεως. Ὁ δὲ Φρουμέντιος πρόθυμος ὢν ὡς οἱ ἥρωες τῆς ῥωμαντικῆς σχολῆς νὰ συμμερισθῇ παράδεισον ἢ ᾅδην μετὰ τῆς

φίλης του συνέτρωγε μετ' ἐκείνης ὀρνίθια τὴν παρασκευὴν καὶ ἀρνίον τὴν τετάρτην. Ἐν Ῥώμῃ ὁσάκις ἐξελέγετο δικτάτωρ, ἔπαυε πᾶσα ἄλλη δικαιοδοσία· οὕτω ὅταν καὶ ὁ ἔρως καταστῇ ἀπόλυτος κύριος, πάντα τὰ ἄλλα αἰσθήματα σβύνονται ἐν τῇ καρδίᾳ ὡς τὰ ἄστρα εἰς τὸν οὐρανόν, ἅμα ἡ πανσέληνος ἀνατείλῃ. Ὁ Ζεὺς λησμονήσας τὴν θεότητά του ἐκοσμεῖτο διὰ πτερῶν ἢ κεράτων, ἵνα εὐχαριστήσῃ τὰς ἐρωμένας του, ὁ Ἀριστοτέλης φέρων σαγμάριον ἐπὶ τῶν νώτων καὶ χαλινὸν εἰς τὸ στόμα προσέφερε τὴν ἑβδομηκονταετῆ ῥάχιν του εἰς τὴν Κλεοφίλην, εἰς ἣν ἐχρησίμευεν ὡς ὁ ὄνος ἐν Ἰνδίαις[1], ὁ δὲ Φρουμέντιος οὐ μόνον κρέας τὴν παρασκευήν, ἀλλὰ καὶ ξύλον καθ' ἡμέραν ἤθελε φάγει χάριν τῆς Ἰωάννας.

Ἡ κνίσσα τοῦ ἀσεβοῦς ἐκείνου μαγειρείου ἐσκανδάλιζεν οὐκ ὀλίγον τοὺς εὐλαβεῖς ῥώθωνας τῶν γραικῶν καλογήρων. Πολλοὶ τούτων διαβαίνοντες πρὸ τοῦ ἀσκητηρίου ἐποίουν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ φράσσοντες τὴν μύτην των, ὡς ἔφρασσε καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς τῶν ἑταίρων του τὰ ὦτα, ἵνα προφυλάττῃ αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ ᾄσματος τῶν Σειρήνων· ἄλλοι δὲ τολμηρότεροι εἰσήρχοντο ἐκεῖ, ἵνα φοβίσωσι τοὺς σαρκοβόρους καλογήρους διὰ τῶν φλογῶν τῆς Κολάσεως ἢ τῶν ἀφορισμῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ τόσον φιλοφρόνως ὑπεδέχετο αὐτοὺς ἡ Ἰωάννα καὶ μετὰ τοσαύτης χάριτος προσέφερεν αὐτοῖς τὴν παχυτέραν μερίδα, ὥστε οἱ Μεγαλόσχημοι ἐκεῖνοι ὀπαδοὶ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου,

1) Ἴδε τὴν σημείωσιν.

οἵτινες ἄλλα πτηνὰ δὲν ἔτρωγον εἰμὴ μόνον τὰς μυίας, ὅσαι τυχὸν ἔπιπτον εἰς τὸν νερόβραστον ζωμόν των, ἐξήρχοντο πολλάκις ἔχοντες ὀρνίθιον εἰς τὴν κοιλίαν καὶ ἁμάρτημα εἰς τὴν συνείδησίν των.

Ἐν τούτοις ἡ φήμη τῆς εὐφυΐας, τοῦ κάλλους καὶ τῶν γνώσεων τοῦ νέου ἀδελφοῦ Ἰωάννου ἡπλοῦτο καθ' ὅλον τὸ ὄρος ἀρχίζουσα καὶ εἰς τὴν πόλιν νὰ καταβαίνῃ. Πολλοὶ τῶν σοφῶν διδασκάλων τοῦ Ὑμηττοῦ ἀφίνοντες τὰς μελίσσας καὶ τοὺς μαθητάς των ἐπορεύοντο πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς ἡμετέρας ἡρωΐδος, ἵνα συζητήσωσι μετ' αὐτῆς περὶ ἀκανθωδῶν προβλημάτων τῆς Δογματικῆς ἢ περὶ δαιμονίων καὶ λεκανομαντείας· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἀρχιερεὺς Νικήτας ἦλθε πολλάκις ν' ἀναπαυθῇ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς γιγαντιαίας πεύκης, θαυμάζων ὡς ὁ Πετράρχης πῶς ὁ καρπὸς τῆς γνώσεως ἠδυνήθη τόσῳ ταχέως νὰ ὡριμάσῃ ὑπὸ τοὺς ξανθοῦς πλοκάμους τῆς εἰκοσαετοῦς ἐκείνης κεφαλῆς. Οὐ μόνον δὲ οἱ ἱερεῖς καὶ σοφοί, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ παρεπιδημοῦντες πατρίκιοι τῆς νέας Ῥώμης ἔμαθον βαθμηδὸν τὸν δρόμον τοῦ ἀσκητηρίου. Οὐδεὶς διήρχετο διὰ τοῦ Δαφνίου χωρὶς νὰ κρούσῃ τὴν πύλην τῶν Βενεδικτίνων, πολλοὶ δὲ αὐτῶν ἀτενίζοντες τοὺς στρογγύλους βραχίονας ἢ ἀσπαζόμενοι τοὺς λευκοὺς δακτύλους τοῦ Πάτερ Ἰωάννου κατελαμβάνοντο ὑπὸ δυσεξηγήτου τινὸς ταραχῆς, ὡς εἰ ἔδακνε τὴν καρδίαν των ὁ δαίμων τῆς ἡδυπαθείας. Ἡ Ἰωάννα θεωροῦσα τὸ ἀνδρικὸν ἔνδυμά της θώρακα ἀσφαλῆ κατὰ πάσης πονηρᾶς ἐπιθυμίας καὶ μὴ γνωρί-

ζουσα ἀκόμη τὰ ἤθη τῶν νεοπλατονικῶν ἐκείνων ἀνέπνεεν ἀπλήστως τὴν ὀσμὴν τοῦ θυμιάματος, ζευγνύουσα καθ' ἑκάστην εἰς τὸ ἅρμα της νέον λάτριν τῆς ἀπεράντου σοφίας καὶ τῶν ἐρυθρῶν χειλέων της. Πολλάκις δὲ ὑπὸ τοιούτου σμήνους περικυκλουμένη ἐσκέπτετο μετὰ στεναγμῶν, πόσῳ πλείονας καὶ θερμοτέρους ἤθελεν ἔχει θαυμαστάς, ἂν ἀντὶ νὰ κρύπτῃ ὑπὸ ῥάσον τὰ θέλγητρά της, ὡς χρυσῆν λεπίδα ἐντὸς θήκης μολυβδίνης, ἐνεφανίζετο αἴφνης ὑπὸ τὴν ἀληθῆ αὐτῆς μορφήν, φέρουσα αἰσθῆτα μεταξίνην καὶ λυτὴν ἐπὶ τῶν ὤμων της τὴν ξανθὴν κόμην.

Ὁ Φρουμέντιος ἐν ἀρχῇ μὲν ἔχαιρε διὰ τῆς φίλης του τὴν ἐπιτυχίαν, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἤρχισε νὰ παρατηρῇ εἰς τὴν διαγωγὴν τῆς Ἰωάννας ἀλλοιώσεις τινάς, αἵτινες κατεθορύβησαν αὐτὸν ὡς φιλάρεσκον κυρίαν αἱ πρῶται ῥυτίδες. Ὁ νέος μοναχὸς ὑπὸ τὴν εὔρωστον αὐτοῦ καὶ ἀνδρώδη μορφὴν ὑπέκρυπτε καρδίαν κηροῦ μαλακωτέραν, γεννηθεὶς ἵνα ἀγαπᾷ ὡς ἡ ἀηδὼν ἵνα ψάλλῃ καὶ ὄνος ἵνα λακτίζῃ. Καὶ ἦτο μὲν ἱκανὸς νὰ καταπίῃ διακόσια κάστανα χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ τὸ παραμικρὸν εἰς τὸν στόμαχον βάρος, ἀλλὰ παρὰ τῆς φίλης του οὔτε χάσμωμα οὔτε ψυχρὸν βλέμμα ἠδύνατο νὰ χωνεύσῃ· καὶ ταῦτα μετὰ ἑπταετίαν διηνεκοῦς συζυγικῆς συμβιώσεως! Κατὰ τοὺς ἠθολόγους ἡ ἀπόλαυσις εἶναι τοῦ ἔρωτος ὁ τάφος· ἐγὼ δὲ ἤθελον παραβάλει μᾶλλον αὐτὴν πρὸς τὸ φύσημα τοῦ αἰσωπείου ἐκείνου Σατύρου, τὸ ὁποῖον ὁτὲ μὲν θερμότητα, ὁτὲ δὲ ψῦχος ἐπροξένει. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε τῆς

ἡμετέρας ἡρωΐδος τὰ φιλήματα καὶ αἱ θωπεῖαι εἶχον καταντήσει εἰς τὸν καλὸν Φρουμέντιον ἀναγκαῖαι ὡς ὁ ἐπιούσιος ἄρτος, καὶ καθ' ὅσον ὠλιγόστευον ἐκεῖναι, ηὔξανεν ἡ ἐπιθυμία του, ὡς ἤθελεν αὐξήσει καὶ ἡ ὄρεξίς του, ἂν ἀπεκόπτετο αὐτῷ μέρος τῆς καθημερινῆς τροφῆς. Οἱ μῆνες καὶ τὰ ἔτη παρήρχοντο, ἡ Ἰωάννα καθίστατο ψυχροτέρα ἐφ' ὅσον ἐπλατύνετο ὁ κύκλος τῶν θαυμαστῶν της, ἡ δὲ ἀθυμία τοῦ πτωχοῦ νεανίσκου ηὔξανε καθ' ἑκάστην καὶ ὠχρὸν νέφος ἡπλοῦτο ἐπὶ τῆς νεαρᾶς καὶ φιλομειδοῦς αὐτοῦ ὄψεως ὡς μαύρη σκέπη ἐπὶ ἀνθούσης ῥοδωνιᾶς. Ἐπὶ πολὺ ἐπειράθη νὰ κρύψῃ τὴν ἀδημονίαν του, ἀλλὰ τέλος πάντων ἐξεχείλισαν τὰ δάκρυα ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν του καὶ τὰ παράπονα ἐκ τῶν χειλέων. Ἡ Ἰωάννα ἐζήτει κατ' ἀρχὰς νὰ καθησυχάσῃ τὸν σύντροφόν της, βεβαιοῦσα ὅτι τὰ περικυκλοῦντα αὐτὸν ζοφερὰ νέφη ἦσαν ἁπλῶς μαῦραι πεταλοῦδαι, γεννήματα τοῦ ἐξημμένου ἐγκεφάλου του. Ἀλλ' ὁ Φρουμέντιος ἦτο δυσμετάπειστος, αἱ δὲ γυναῖκες ταχέως βαρύνονται τὴν μονότονον μελαγχολίαν. Καὶ αὐταὶ αἱ Ὠκεανίδες, ἂν καὶ ἦσαν θεαί, μίαν μόνην ἡμέραν παρέμειναν παρηγοροῦσαι τὸν δεσμώτην Προμηθέα, εἶτα δὲ βαρυνθεῖσαι τὰ παράπονά του ἐγκατέλιπον αὐτὸν ἐπὶ τοῦ βράχου μετὰ τοῦ κατατρώγοντος τὰ σπλάγχνα του γυπός. Οὕτω καὶ ἡ ἡμετέρα ἡρωΐνη, ἀφοῦ παρεχώρει εἰς τὸν ἑταῖρόν της σύντομον παρηγορίαν ἢ ταχὺν ἀσπασμόν, ὡς ῥίπτει τις δεκάλεπτον εἰς τὴν χεῖρα πτωχοῦ, ἔστρεφεν ἔπειτα εἰς αὐτὸν τὴν ῥάχιν τὴν μὲν νύκτα, ἵνα κοιμηθῇ,

τὴν δὲ ἡμέραν, ἵνα συναναστραφῇ μετὰ τῶν βιβλίων ἢ τῶν αὐλικῶν της, ὧν αἱ ἐπισκέψεις διεδέχοντο ἀλλήλας ἀπὸ πρωΐας μέχρι νυκτός. Ὁ Φρουμέντιος ἔμενε συνήθως εἰς γωνίαν τινὰ τοῦ θαλάμου, γωνεύων ὡς οἱ ἥρωες τοῦ Ὁμήρου τὸν χολήν του, ὅτε δὲ ἠσθάνετο ἑαυτὸν ἀνίκανον νὰ κρατήσῃ ἐπιπλέον τὰ δάκρυα ἢ τοὺς γρόνθους του, ἐξώρμα ἐκ τοῦ θαλάμου καὶ ἔτρεχε νὰ μαδήσῃ ὀρνίθιον διὰ τὸ γεῦμα ἢ λευκάνθεμον, ἵνα μάθῃ, ἂν τὸν ἠγάπα ἡ Ἰωάννα.

Ἀλλ' ἡ τοιαύτη κατάστασις τῶν πραγμάτων ἀδύνατον ἦτο νὰ διαρκέσῃ αἰωνίως. Ὁ νέος μοναχὸς ἐσκέπτετο νὰ κόψῃ ὁτὲ μὲν τὴν κεφαλὴν τῆς Ἰωάννας, ὁτὲ δὲ πᾶσαν μετ' αὐτῆς σχέσιν. Ἡ φιλαρέσκεια καὶ αἱ ἐρωτοτροπίαι τῆς ἡμετέρας ἡρωΐδος ἐλάμβανον καθ' ἑκάστην σπουδαιότερον χαρακτῆρα κατὰ τὴν φράσιν τῶν ἐφημεριδογράφων. Εἷς Ἡγούμενος, δύο Ἀρχιερεῖς καὶ ὁ Ἔπαρχος Ἀττικῆς ἐγνώριζον ἤδη τὸ περιεχόμενον τοῦ ῥάσου της, πολλοὶ ἄλλοι ὑπώπτευον τοῦτο καὶ οἱ λοιποὶ προσέφερον εἰς τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννην τὸ θυμίαμα πλατωνικῆς λατρείας· ὁ δὲ Φρουμέντιος δὲν ἔπαυε μεμψιμοιρῶν καὶ ὑβρίζων τὴν φιλτάτην του, ἥτις χάσασα ἐπὶ τέλους τὴν ὑπομονὴν ἔδιδεν εἰς αὐτὸν ἀπαντήσεις ξηρὰς ὡς σῦκα τῶν Καλαμῶν. Ἡ σχέσις τῶν δύο νεανίσκων εἶχε καταντήσει βαθμηδὸν νὰ ὁμοιάζῃ τὰς περικυκλούσας τὸν βασιλικὸν κῆπόν μας ἰνδοσυκᾶς ἐκείνας, ὧν ὁ καρπὸς διαρκεῖ μίαν ἡμέραν καὶ αἱ ἄκανθαι ὅλον τὸν χρόνον. Καὶ ἐν τούτοις ὁσάκις σπουδά-

ζων ἀνελογίζετο ὁ Φρουμέντιος νὰ χωρισθῇ τῆς φίλης του, ᾐσθάνετο τὰς τρίχας του ὀρθουμένας ὑπὸ τῆς φρίκης. Οὔτε μετ' αὐτῆς οὔτε ἄνευ αὐτῆς ἠδύνατο νὰ ζήσῃ· ἀγνοῶν δὲ ὁ δυστυχὴς νεανίας ὅτι ἡ καρδία γυναικὸς εἶναι ἄμμος κινητή, ἐπὶ τῆς ὁποίας μόνον σκηνὴ διὰ κατάλυμα μιᾶς νυκτὸς δύναται νὰ στηθῇ, εἶχεν οἰκοδομήσει ἐκεῖ κατοικίαν, ἐν ᾗ ὅλην του τὴν ζωὴν ἐσκόπευε νὰ διαμείνῃ. Διωχθεὶς δι' ὕβρεων καὶ λακτισμάτων ἐκ τῆς Ἐδὲμ ἐκείνης, ἀντὶ νὰ ὑποταγῇ ὡς ὁ Ἀδὰμ εἰς τὴν καταδίκην, ἐζήτει παντὶ τρόπῳ νὰ εἰσέλθῃ καὶ πάλιν εἰς τὸν ἀπηγορευμένον ἐκεῖνον περίβολον, οὗ τὴν θύραν ἔκλειεν αὐτῷ ἡ ψυχρότης καὶ ἡ κακία τῆς Ἰωάννας ὡς ὁ ξιφήρης Ἄγγελος τὴν τοῦ Παραδείσου. Ὁτὲ μὲν κατακλινόμενος παρὰ τῆς φίλης του τοὺς πόδας ἐπεράτο νὰ συγκινήσῃ αὐτήν, ἐνθυμίζων τὰ τοσαῦτα φιλήματα καὶ τοὺς ὅρκους, ἀλλ' οἱ λόγοι του ὠλίσθανον ἐπὶ τῆς ἀναλγησίας της ὡς ἡ βροχὴ ἐπὶ τῶν φύλλων, ὁτὲ δὲ οὐδὲν πλέον ἐλπίζων ἐζήτει παντὶ σθένει νὰ ἐκριζώσῃ τὸν ἔρωτα ἐκ τῆς καρδίας του, ὡς ἀποσπᾷ ὁ κηπουρὸς δυσῶδες κρομμύδιον βλαστῆσαν ἐν μέσῳ ἡλιοτροπίων· ἀλλὰ τὸ κακὸν φυτὸν εἶχε τὰς ῥίζας βαθείας, ὥστε παραιτούμενος μετὰ ματαίους ἀγῶνας τῆς ἐπιχειρήσεως ἔπιπτε κατὰ γῆς περιρρεόμενος ὑπὸ ἱδρῶτος καὶ καταρώμενος ὡς ὁ Ἰὼβ τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ ἐγεννήθη, καὶ τὴν ὥραν, ᾗ εἶπον ἰδοὺ ἄρσεν.

Καὶ μὴ νομίσῃς, ἀναγνῶστα, ὅτι ἐρωτόκριτός τις, σούτσειος ἥρως ἢ ἄλλο τοιοῦτον δίποδον τοῦ ῥω-

μαντικοῦ θηριοτροφείου εἶχε καταντήσει ὁ καλὸς Φρουμέντιος· ἀπ' ἐναντίας ἦτο φρόνιμον καὶ εὐσεβὲς τέκνον τῆς Γερμανίας, οἷα ἐγέννα ἡ κλασσικὴ αὕτη πατρὶς τοῦ ζύθου καὶ τῶν ξυνολαχάνων πρὶν διαφθαρῇ ὑπὸ τῶν στεναγμῶν τοῦ Βερθέρου καὶ τῶν βλασφημιῶν τοῦ Στράους καὶ Ἑγέλου, τὴν δὲ Ἰωάνναν ἠγάπα ἴσως ὡς ὁ Ἀρίστιππος τὴν Λαΐδα καὶ αἱ γαλαῖ τὸ γάλα. Ἀλλὰ πλὴν αὐτῆς ἄλλην γυναῖκα δὲν ἐγνώριζεν οὐδ' ἦτο δυνατὸν νὰ εὕρῃ εἰς Ἀθήνας· καθότι οἱ ἀπόγονοι τοῦ Σόλωνος δὲν ἦσαν ἀκόμη ὡς σήμερον πολιτισμένοι, αἱ δὲ μητέρες, οἱ σύζυγοι, οἱ ἀδελφοὶ καὶ τὰ ἄλλα τοιαῦτα ὀχληρὰ πλάσματα, ἅτινα περικυκλοῦσι τὰς γυναῖκας ὡς αἱ ἄκανθαι τὰ ῥόδα, δὲν ἠμφισβήτουν ἀκόμη τὴν τιμὴν νὰ κρατῶσι τὸ κηρίον εἰς τοὺς ξένους οὐδὲ ἂν ναύαρχοι ἢ διπλωμάται ἦσαν. Εἰς μόνους τοὺς Αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου ἔτεινον τὴν χεῖρα αἱ τότε Ἀθηναΐδες, καὶ εἰς τούτους δὲ πάλιν μόνην τὴν δεξιάν. Ταῦτα πάντα καθίστων δεινὴν τὴν θέσιν καὶ συγχωρητὰς τὰς τρέλλας τοῦ δυστυχοῦς Φρουμεντίου, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἀκμάζουσαν καὶ σφριγῶσαν νεότητα ἡ γυνὴ ἦτο ἀναγκαία ὡς ἡ δρόσος εἰς τοὺς λειμῶνας. Εἰς ἀπεχούσας χώρας τοποθετοῦσιν οἱ ποιηταὶ καὶ εἰς μυθώδεις ἐποχὰς ὑποθέτουσιν οἱ μυθολόγοι παράδοξά τινα καὶ τερατώδη τοῦ φυτικοῦ ἢ ζωϊκοῦ βασιλείου προϊόντα, μελισταγεῖς λωτούς, ψάλλοντα δένδρα, δράκοντας πτερωτούς, αἰγόποδας σατύρους, ὕδρας, γίγαντας, σειρῆνας, ἥρωας, μάγους, προφήτας, μάρτυρας, ἁγίους καὶ ἄλλα τοιαῦ-

τα ὄντα, τὰ ὁποῖα οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν εἶδέ ποτε εἰμὴ ἐν εἰκόνι ἢ ἐν ὀνείρῳ· ἀλλὰ καὶ τὸ ἠθικὸν βασίλειον, ἂν συγχωρῆται ἡ ἔκφρασις αὕτη, ἔχει τὴν μυθολογίαν του, ἡρωϊκὰς ἀφοσιώσεις, εὐσεβεῖς ἐκστάσεις, ὑπερανθρώπους θυσίας, ἀρρήκτους φιλίας καὶ ἄλλα τοιαῦτα τραγικὰ ἢ μυθιστορικὰ ἐφόδια. Μεταξὺ τῶν χιμαιρικῶν τούτων προϊόντων τῶν παρελθόντων χρόνων πρέπει, νομίζω, νὰ κατατάξωμεν καὶ τὸν ἔρωτα, ὅπως ἐννόουν αὐτὸν οἱ ἱππόται τοῦ μεσαιῶνος καὶ τοῦ Πλάτωνος οἱ παρεξηγηταί, ἐνῷ κατὰ τὴν ὑγιᾶ φιλοσοφίαν δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ μόνον πρόσψαυσις δύο ἐπιδερμίδων[1]. Ἂν δὲ ὁ Φρουμέντιος τὰ πάντα ἦτο ἕτοιμος χάριν τῆς Ἰωάννας νὰ θυσιάσῃ, ἂν κυλιόμενος πρὸ τῶν ποδῶν της κατηρᾶτο τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐγεννήθη, ἔπραττε τοῦτο δι' ὃν λόγον συνεχώρησε καὶ ὁ Ἀδὰμ εἰς τὴν ἄπιστον γυναῖκά του, διότι... δὲν εἶχεν ἄλλην.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἡμετέρα ἡρωῒς καίτοι ὑπὸ ἀφωσιωμένων περικυκλουμένη πολὺ ἀπεῖχε τοῦ ν' ἀναπαύεται ἐπὶ ῥόδων. Οἱ ὀδυρμοὶ καὶ τὰ μυρολόγια τοῦ Φρουμεντίου, εἰ καὶ δὲν συνεκίνουν πλέον αὐτήν, ἐτάραττον ὅμως τὰ νεῦρά της καὶ ἔκοπτον πολλάκις τὸν ὕπνον ἢ τὴν ὄρεξίν της, τὸ δὲ χείριστον, ἀπεκάλυπτον εἰς πάντας τὸ μυστικόν. Κατὰ τὸν Ἀθήναιον ὁ ἔρως καὶ ὁ βήχας, ἢ ὁ βήξ, ἂν ἀρχαΐζῃς, ἀναγνῶστα, εἶναι τὰ μόνα πράγματα, ἅτινα δὲν δύνανται νὰ κρυβῶσι. Τὸ κατ' ἐμὲ (ἄν μοι συγχωρῆται νὰ ἔχω γνώμην εναν-

1) Ὁ ὁρισμὸς οὗτος ἀνήκει εἰς τὸν Σαμφόρτιον.

τίαν τῆς τῶν μεθυσμένων Δειπνοσοφιστῶν) φρονῶ ἀπ' ἐναντίας ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει εὐκρυπτότερον αὐτοῦ, τοῦ ἔρωτος δηλ. καὶ οὐχὶ τοῦ βήχα, ὁσάκις οὗτος εὐτυχεῖ. Μόνη ἡ ζηλεία, αἱ ἀνησυχίαι, ἡ ἀπελπισία καὶ τὰ τοιαῦτα ἐρωτικὰ ἀρτύματα ἐντυποῦνται ὡς δημίου ῥαπίσματα ἐπὶ τοῦ προσώπου, ἡ δὲ χαρὰ καὶ εὐτυχία μετὰ τοσαύτης φειδωλίας ἀπονέμονται ἡμῖν ὑπὸ τῶν θυγατέρων τῆς Εὔας, ὥστε σπανίως ἐκχειλίζουσιν εἰς βαθμὸν καθιστῶντα δύσκολον νὰ κρυβῶσιν. Ἀλλὰ πᾶσαι ἀνεξαιρέτως αἱ γυναῖκες ὁμοιάζουσι τοὺς ἀποθηριωθέντας ἐκείνους τῆς παρακμῆς Ῥωμαίους, οἵτινες ἀπήτουν παρὰ τῶν σφαζομένων ἐν τοῖς ἀμφιθεάτροις θυμάτων νὰ πίπτωσι μετὰ χάριτος, τείνοντα ἀγογγύστως τὸν τράχηλον εἰς τὴν ῥομφαίαν. Οὕτω καὶ ἡ Ἰωάννα ἀφοῦ παντοιοτρόπως, διὰ ζηλείας, ψυχρότητος, ἰδιοτροπιῶν καὶ ἄλλων γυναικείων ἐφευρέσεων ἐβασάνιζε τὸν δυστυχῆ Φρουμέντιον, ὠργίζετο ἔπειτα κατ' αὐτοῦ, ἂν κραυγὴ ὀδύνης ἐξέφευγε τῶν χειλέων του ἐν μέσῳ τῶν παντοίων τούτων βασανιστηρίων ἢ ἂν ἐν τῇ ἀδημονίᾳ του ἐδείκνυε τοὺς γρόνθους ἢ τὴν θύραν τοῦ κελλίου εἴς τινα τῶν ἀντεραστῶν του.

Ἐν τούτοις αἱ σκανδαλώδεις τοῦ ἀσκητηρίου σκηναὶ συνεκίνουν ὅλους τοῦ Δαφνίου τοὺς κουκουλοφόρους κατοίκους, δι' οὓς ἡ Ἰωάννα, τῆς ὁποίας οὐδεὶς πλέον ἠγνόει τὸ φῦλον καὶ τὰς τρέλλας, ἦτο τέρας σταλὲν ὑπὸ τῶν Φράγκων, ἵνα καταβροχθίσῃ τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Καὶ ἀληθὲς μὲν εἶναι ὅτι πολλαὶ πρὸ αὐτῆς γυναῖκες, ἡ Ἁγ. Ματρώνα, Πελαγία καὶ

Μακρίνα, ἐνεδύθησαν ράσα καὶ συνέζησαν μετὰ καλογήρων, ἀλλὰ δὲν ἔπραξαν τοῦτο, ἵνα τρώγωσιν ὀρνίθια τὴν παρασκευὴν καὶ κολάζωσιν Ἐπισκόπους. Μεταξὺ τῆς παρωργισμένης ταύτης ἀγέλης ὑπῆρχον μοναχίσκοι τινές, ἀποπειρώμενοι ἐνίοτε νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν ὡραίαν Γερμανίδα, ἀλλ' ἡ φωνὴ αὐτῶν ἀπεπνίγετο ὑπὸ τῆς γενικῆς κατακραυγῆς. Οἱ δὲ μᾶλλον κατ' αὐτῆς ἐξηγριωμένοι ἦσαν ἀγγελικοί τινες Μεγαλόσχημοι, δυσώδεις καὶ ρυπαροὶ ὡς πάντες οἱ προτιθέμενοι ν' ἀρέσωσιν εἰς μόνον τὸν Θεόν, οἵτινες θελήσαντες ἐν εἴδει ἐπεισοδίου ν' ἀρέσωσι καὶ εἰς τὴν Ἰωάνναν, ἐστάλησαν ὑπ' αὐτῆς οἱ μὲν νὰ κουρεύωνται, οἱ δὲ εἰς τὸ λουτρόν· ἤδη δὲ ἐξεδικοῦντο τὴν ἀκατάδεκτον καλογραῖαν, ρίπτοντες κατ' αὐτῆς, ὁσάκις ἐξήρχετο τοῦ κελλίου, ἀναθέματα, κρομμύδια, πέτρας καὶ κατάρας.

Οὕτω ἔσωθεν ὑπὸ τοῦ Φρουμεντίου καὶ ἔξωθεν ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης πολεμουμένη ἡ Ἰωάννα καὶ βλέπουσα τὸν ζῆλον τῶν πιστῶν της ψυχραινόμενον καθ' ἑκάστην ὑπὸ τοῦ φόβου τοῦ ἀναθέματος, ἐνῷ ηὔξανεν ἡ αὐθάδεια τῶν ἐχθρῶν, ἤρχισε νὰ σκέπτεται σπουδαίως περὶ ἀποδημίας. Πρὸ ὀκτὼ ἐτῶν εὑρίσκετο εἰς Ἀθήνας καὶ πάντα ἐγνώριζε τὰ ἐκεῖ μνημεῖα, τὰ χειρόγραφα καὶ τοὺς κατοίκους, ὥστε ἡ πόλις τῆς Ἀθηνᾶς ἐφαίνετο ἤδη αὐτῇ ἀνούσιος ὡς τὰ φιλήματα τοῦ Φρουμεντίου. Πλὴν δὲ τούτου ἐφλέγετο καὶ ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ ἐπιδείξῃ ἐπὶ εὐρυτέρας σκηνῆς τὰς γνώσεις, τὸ κάλλος καὶ τὸ πνεῦμά της, ἐγγίζουσα ἤδη

εἰς τὸ τριακοστὸν τῆς ἡλικίας ἔτος, ὅτε αἱ γυναῖκες, μὴ ἀρκούμεναι εἰς τὰ ἰδιάζοντα αὐταῖς ἐλαττώματα, συνειθίζουσι νὰ στολίζωνται καὶ διὰ τῶν ἡμετέρων, προσλαμβάνουσαι τὴν φιλοδοξίαν, σχολαστικότητα οἰνοφλυγίαν, καὶ εἴ τις ἄλλη ἀ ρ σ ε ν ι κ ὴ κακία, δυναμένη νὰ καταστήσῃ τὴν καρδίαν των πρότυπον γυναικείας τελειότητος, ὡς κατέστη σήμερον καὶ ἡ Ἑλλὰς διὰ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν της πρότυπον βασιλείου ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἡ Ἰωάννα δὲν ὡμοίαζε τὰς ποιμενίδας ἐκείνας τοῦ Ὀβιδίου, αἵτινες ηὐχαριστοῦντο ἂν μόνος ὁ Ἄθως ἠκροᾶτο τὸ ᾆσμά των ἢ ὁ ῥύαξ ἀντανάκλα τὸ ἀνθοστεφὲς πρόσωπόν των, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἐδάκρυε πολλάκις ἐπὶ τῶν βιβλίων, σκεπτομένη ὅτι ἄγνωστος καὶ ἀνύμνητος ἤθελε μείνει ἡ σοφία της εἰς τὴν γωνίαν ἐκείνην τῆς Ἀττικῆς, ὡς κλαίουσι καὶ αἱ νέαι καλογραῖαι, ὁσάκις γυμνούμεναι τὸ ἑσπέρας ἀναλογίζονται ὅτι τὸ κρινόλευκον αὐτῶν κάλλος μόνος ὁ ἄϋλος αὐτῶν καὶ ἀόρατος νυμφίος βλέπει.

Εἰς τοιαύτην εὑρίσκετο διάθεσιν, ὅτε ἑσπέραν τινὰ πλανωμένη παρὰ τὴν κοίλην ὄχθην τοῦ Πειραιῶς, ὅπου εἶχεν ὑπάγει ν' ἀποχαιρετήσῃ τὸν φίλον της Νικήταν ἐπιστρέφοντα εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἶδεν εἰσερχόμενον εἰς τὸν λιμένα ξένον πλοῖον, τοῦ ὁποίου τὰ λευκὰ πανία τῇ ἐφάνησαν πτερὰ ἀγγέλου, ἐρχομένου νὰ λυτρώσῃ αὐτὴν ἐκ τῆς γῆς ἐκείνης τῆς ἐξορίας. Τὸ πλοῖον ἦτο ἰταλικόν, ἀνῆκον εἰς τὸν Ἐπίσκοπον Γενούης Γουλιέλμον τὸν ἐλάχιστον καὶ ἐλθὸν

εἰς Ἀνατολήν, ἵνα προμηθευθῇ λιβάνιον διὰ τὸν Ὕψιστον καὶ στολὰς διὰ τοὺς ὑπηρέτας του. Ἡ Ἰωάννα προσφωνήσασα τοὺς ἀποβάντας ναύτας λατινιστὶ ἔμαθεν ὅτι ἔμελλον ν' ἀναχωρήσωσι τὴν ἐπιοῦσαν τὸ πρωῒ εἰς Ῥώμην, ἦσαν δὲ πρόθυμοι νὰ συμπαραλάβωσιν αὐτήν, ἵνα ἀντικαταστήσῃ τὸν συμπλέοντα μετ' αὐτῶν ἱερέα, ἁρπαγέντα ὑπὸ τῶν κυμάτων, ἐνῷ ἱστάμενος παρὰ τὴν πρώραν ἐζήτει κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν καθολικῶν νὰ κατευνάσῃ τὴν τρικυμίαν, ῥίπτων εἰς τὴν θάλασσαν ἱερὰς μερίδας, αἵτινες ἐχρησίμευον πρὸς μετάληψιν εἰς τοὺς δελφῖνας. Συμφωνήσασα περὶ πάντων ἐπέστρεψεν ἡ Ἰωάννα πρὸς τὸν Φρουμέντιον, περιμένοντα αὐτὴν εἰς τὸ πλησίον τοῦ ὅρμου τῆς Μουνυχίας σπήλαιον, ὅπου εἶχε στρώσει δεῖπνον καὶ κοίτην. Ὁ καιρὸς ἦτο ὑγρός, ὁ ἄνεμος δριμὺς καὶ ἡ θάλασσα ἐστέναζε πενθίμως ὑποκάτω τοῦ σπηλαίου. Ὁ νέος Βενεδικτῖνος ἔσπευσε ν' ἀνάψῃ πυράν, παρὰ τὴν ὁποίαν ἐκάθισεν ἡ Ἰωάννα, ἵνα ξηράνῃ τὰ ἐνδύματά της ὑγρανθέντα ὑπὸ τῶν κυμάτων. Ἡ καρδία αὐτῆς καίτοι πρὸ πολλοῦ ἐκτραχυνθεῖσα ὑπὸ τῆς σχολαστικότητος καὶ φιλαρεσκείας κατείχετο ὑπὸ εἴδους τινὸς ἀνησυχίας, ἐνῷ ἐσυλλογίζετο ὅτι ἔμελλε μετ' ὀλίγον ν' ἀπομακρυνθῇ ἀνεπιστρεπτεὶ τοῦ συντρόφου ἐκείνου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου εἰς διάστημα δεκαπέντε ἐτῶν οὐδὲ στιγμὴν ἀπεχωρίσθη. Ἐπί τινας στιγμὰς ἐσκέφθη νὰ συμπαραλάβῃ αὐτὸν εἰς τὰς νέας περιπλανήσεις της· ἀλλ' ἡ ἰδιότροπος ζηλεία τοῦ πτωχοῦ καλογήρου τρέφοντος τὴν ἐσκωριασμένην ἰδέαν ὅτι αἱ γυναῖκες πρέπει νὰ ἐ-

χωσιν ἕνα μόνον ἐραστήν, ὡς οἱ ὄνοι ἓν μόνον σάγμα καὶ οἱ λαοὶ ἕνα βασιλέα, καθίστα αὐτὸν σκεῦος ὀχληρὸν καὶ δυσμετακόμιστον. Ἀλλ' οὐδὲ νὰ τὸν ἀποχαιρετήσῃ ἐτόλμα ἡ Ἰωάννα, φοβουμένη εἰς τὸν ἔρημον ἐκεῖνον τόπον τὰ δάκρυα ἢ καὶ τοὺς γρόνθους του. Εὐσπλαγχνικώτερον λοιπὸν καὶ ἐν ταυτῷ φρονιμώτερον ἐνόμισε ν' ἀποκοιμίσῃ αὐτὸν εἰς τὰς ἀγκάλας της, πρὶν τὸν ἐγκαταλείψῃ, ὡς προσέφερον καὶ οἱ δήμιοι τῆς Ἰουδαίας εἰς τοὺς καταδίκους μεθυστικὸν ποτόν, πρὶν τοὺς σταυρώσωσι. Λαβοῦσα λοιπὸν τὴν κεφαλὴν τοῦ Φρουμεντίου ἐπὶ τῶν γονάτων της ἤρξατο νὰ θωπεύῃ τὴν κόμην του διὰ τῶν δακτύλων καὶ τὸ μέτωπον διὰ τῶν χειλέων της· ὁ δὲ ἀμνησίκακος ἐκεῖνος νεανίας, ὁ τοσοῦτον ὑβρισθείς, ἀπατηθεὶς καὶ καταπατηθείς, ἐν ἀκαρεῖ ἐλησμόνει καὶ ἀπιστίας καὶ ὕβρις καὶ βασάνους. Ἡ μόνη πρόσψαυσις τῶν δακτύλων τῆς Ἰωάννας ἔκλειε πάσας αὐτοῦ τὰ πληγάς, ὡς ἐθεράπευον πρὸ τοῦ συντάγματος καὶ οἱ γάλλοι βασιλεῖς τὰ ἕλκη τῶν ὑπηκόων των δι' ἁπλῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν. Ὁ Φρουμέντιος κατεχόμενος ὑπὸ ἀδιηγήτου ἡδονῆς δὲν ἤξευρε τίνα τῶν ἁγίων διὰ τὴν αἰφνιδίαν ἐκείνην μεταβολὴν νὰ εὐχαριστήσῃ, διότι πάντας ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ του τοὺς εἶχεν ἐπικαλεσθῇ, ἄυπνος δὲ ὢν πρὸ πολλοῦ ἀπεκοιμήθη τέλος ἐπὶ τοῦ γλυκυτάτου ἐκείνου προσκεφαλαίου, εἰς ὅλους ὑποσχόμενος τροπάρια καὶ κηρία.

Ὅτε τὴν ἐπιοῦσαν, πρὶν ἔτι ἐξημερώσῃ, ἤνοιξε τὰς ἀγκάλας, ἵνα τὴν φίλην του περιπτυχθῇ, ἀντ' αὐτῆς

ἐνηγκαλίσθη μόνον τὰ ἄχυρα τῆς στρωμνῆς του. Ἀναπηδήσας μετὰ τρόμου ἐξέτεινε τοὺς βραχίονας καὶ ἐψηλάφησε τὰ σκότη ὡς ὁ τυφλωθεὶς Πολύφημος ζητῶν τὸν Ὀδυσσέα. Ἡ αὐγὴ ἐπάλαιεν ἀκόμη κατὰ τοῦ σκότους, ὅτε γυμνοκέφαλος, ἀνυπόδητος καὶ ἀπηλπισμένος ἐξῆλθε τοῦ σπηλαίου ὁ δυστυχὴς νεανίας· ἀλλ' οὐδαμοῦ τῆς Ἰωάννας ἴχνος. Ἀφοῦ δὶς καὶ τρὶς περιέδραμεν εἰς μάτην τὸν λόφον, ὥρμησε πρὸς τὴν παραλίαν ὡς κάπρος πηδῶν ἀπὸ βράχου εἰς βράχον τὴν κορυφὴν καὶ κράζων «Ἰωάννα!» μεγάλῃ τῇ φωνῇ. Οἱ κοῖλοι βράχοι ἐπανελάμβανον τὴν κραυγὴν ἐκείνην καὶ ὁσάκις ὁ Φρουμέντιος, τοσάκις κἀκεῖνοι ἔκραζον τὴν φυγάδα, ὡσεὶ λυπούμενοι τὸν δυστυχῆ· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἥλιος ἀνέτειλε κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν, ἵνα βοηθήσῃ αὐτὸν εἰς τὰς ἐναγωνίους ἐρεύνας του. Ἀλλ' ἡ παραλία ἦτο ἔρημος, ἐπὶ δὲ τῆς θαλάσσης ἐφαίνετο λέμβος, σχίζουσα τὰ κύματα τῆς Μουνυχίας καὶ παρὰ τὴν πρύμνην αὐτῆς ἵστατο ἡ Ἰωάννα εἰς τὸ ῥάσον της περιεσφυγμένη. Ἡ δραπέτις εἶδεν ἴσως ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τὸν ἀνατείνοντα πρὸς αὐτὴν τοὺς βραχίονας καὶ εἶτα εἰς τὴν θάλασσαν βυθιζόμενον νεανίαν, ἀλλ' ἀποστρέψασα τὸ πρόσωπον παρώτρυνεν εἰς ταχύτερον δρόμον τοὺς κωπηλάτας.

Μετ' οὐ πολὺ ἡ λέμβος ἀνεσύρετο παρὰ τὰς πλευρὰς τοῦ πλοίου, ὅπερ ἤνοιγεν εἰς τοὺς ἀνέμους τὰ ἱστία· ὁ δὲ Φρουμέντιος μετὰ ματαίαν καταδίωξιν, ἐξαντλήσας τὰς ἐλπίδας καὶ τὰς δυνάμεις του ἔκειτο ἄπνουν ναυάγιον ἐπὶ τῆς προκυμαίας. Ὅτε συνῆλθεν εἰς

ἑαυτόν, ἀπώθησεν ὡς κακὸν ὄνειρον τὴν ζωήν. Ἀλλ' αἱ ὧραι παρήρχοντο, ὁ ἥλιος ἐξήραινε τὰ ἐνδύματά του καὶ δὲν ἔπαυε τὸ ὄναρ. Πρὸς στιγμὴν ἐσκέφθη νὰ πνίξῃ αὐτὸ εἰς τὴν θάλασσαν ὡς ὁ Σολομὼν τὰς λύπας του εἰς τὸν οἶνον, ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ἦτο ῥηχὸν καὶ πλὴν τούτου ἐφοβεῖτο τὴν Κόλασιν, ἔνθα ἐπὶ πολὺ ἀκόμη ἔπρεπε νὰ περιμένῃ τὴν Ἰωάνναν. Ἀνύψωσεν εἶτα πρὸς οὐρανὸν μεμψίμοιρον βλέμμα, ἀλλ' οὐδεμία ἐκ τῶν ἐκεῖ ἁγίων κατέβη νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὸν τὰ χείλη της πρὸς παρηγορίαν ὡς ὁ Βάκχος εἰς τὴν Ἀριάδνην· ἔπειτα ὁ Φρουμέντιος δὲν ἦτο γυνή, καὶ τίς οἶδεν ἄν, εἰς ἣν εὑρίσκετο διάθεσιν, δὲν ἤθελεν ἀγροίκως ἀπωθήσει καὶ αὐτὴν τὴν Ἁγ. Θαΐδα ἢ τὴν ξανθὴν Μαγδαληνήν;

Ὅτε ἐνύκτωσεν, ἐπέστρεψε καὶ πάλιν εἰς τὸ σπήλαιον. Ἀλλ' ὁποίαν νύκτα ἐπέρασεν πρὸ τῆς κλίνης ἐκείνης, ἐν ᾗ τὰ κάλλη τῆς Ἰωάννας ἐφαίνοντο ἀκόμη ἐν σχήματι λάκκου ἐντετυπωμένα! Δεκαπέντε ἡμέρας ἔμεινεν ἐκεῖ ἐρωτῶν «ἵνα τί δέδοται τοῖς ἐν πικρίᾳ φῶς καὶ ζωὴ ταῖς ἐν ὀδύνῃ ψυχαῖς[1]» Ἀλλὰ τέλος εὐσπλαγχνισθεὶς αὐτὸν ἔδραμεν εἰς βοήθειάν του ὁ ἐν οὐρανῷ ἅγιος προστάτης του Βονιφάτιος. Ἐνῷ ἑσπέραν τινὰ ἐξαντλήσας τὰ μυρολόγιά του ἐκοιμᾶτο ὁ Φρουμέντιος ἐπὶ τῆς ἄμμου τῆς παραλίας, καταβὰς ἐξ οὐρανῶν ὁ ἀπόστολος ἐκεῖνος τῶν Σαξόνων ἤνοιξε διὰ μαχαίρας τὰ στήθη τοῦ κοιμωμένου, εἰσήγαγε τοὺς ἱεροὺς δακτύλους του

1) Ἰώβ. κεφ. γ'. ἐδ. 20.

εἰς τὴν ὀπὴν καὶ ἐξαγαγὼν τὴν καρδίαν ἐβύθισεν αὐτὴν εἰς λάκκον πλήρη ὕδατος, ὅπερ ἡγίασε προηγουμένως. Ἡ φλέγουσα ἐκείνη καρδία ἔφριξεν εἰς τὸ ὕδωρ ὡς ἡ σμαρὶς ἐντὸς τοῦ τηγανίου, ἀφοῦ δὲ ἐκρύωσεν, ἔθεσε πάλιν αὐτὴν ὁ ἅγιος εἰς τὸν τόπον της καὶ κλείσας τὴν πληγὴν ἐπέστρεψεν εἰς τὸν ἰδικόν του.

Ἔτυχέ ποτε, ἀναγνῶστά μου, ν' ἀποκοιμηθῇς μὲ ἀνυπόφορον βῆχα, κοιμώμενος νὰ ἱδρώσῃς καὶ ἐξυπνήσας νὰ εὑρεθῇς ἰατρευμένος; Ἀγνοῶν ὅτι εἶσαι καλὰ ἀνοίγεις μηχανικῶς τὸ στόμα, ἵνα πληρώσῃς εἰς τὸν ἐπικατάρατον βῆχα τὸν συνήθη φόρον. Ἀλλὰ πόσην αἰσθάνεσαι χαράν, μὴ εὑρίσκων εἰς τὸν λάρυγγα τὸ ὀχληρὸν θηρίον! Οὕτω ἅμα ἤνοιξε καὶ ὁ Φρουμέντιος τοὺς ὀφθαλμούς, ἡτοιμάσθη νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν ἀχάριστον Ἰωάνναν τὴν συνήθη δακρύων σπονδήν, ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν οἱ ὀφθαλμοί του εὑρέθησαν ξηροὶ καὶ νὰ προγευματίσῃ μᾶλλον ἢ νὰ κλαύσῃ ᾐσθάνετο ὄρεξιν μετὰ πολυήμερον νηστείαν ὁ καλὸς Βενεδεκτῖνος. Νέα ποιμενὶς διέβη μετ' ὀλίγον πρὸ αὐτοῦ, ἔχουσα στάμνον γάλακτος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ κομβολόγιον κολλυρίων εἰς τὴν χεῖρα. Ταύτην κράξας ἐπρογεύθη εὐθύμως· ὅτε δὲ ἡ Ἀμαρρυλλὶς ἐκείνη, λαβοῦσα χάλκινον νόμισμα καὶ ἀσπασθεῖσα τὴν χεῖρα τοῦ καλογήρου ἀπεμακρύνθη, ἑνοῦσα τὸ εὔθυμον ᾆσμά της εἰς τὴν φωνὴν τῶν κορυδαλῶν, ἐνῷ ὁ ἄνεμος τῆς πρωΐας ἔπαιζε εἰς τῆς εἰσθῆτός της τὰς πτυχάς, ἀνυψῶν αὐτὰς μέχρι μέσης κνήμης, θεωρῶν αὐτὴν ὁ Φρουμέντιος τότε κατὰ πρῶτον ᾐσθάνθη ὅτι πλὴν τῆς Ἰωάν-

νας ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι εἰς τὸν κόσμον γυναῖκες. Ἡ θεραπεία αὐτοῦ ἠδύνατο λοιπὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς ῥιζική. Οὕτω διὰ τοῦ θαύματος τοῦ Ἁγίου ἀπαλλαγεὶς τοῦ ἀνοήτου πάθους του καὶ ἄχρηστος ἤδη ὢν ἡμῖν ὡς ἥρως μυθιστορήματος καθίστατο ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης χρησιμώτατον τῆς κοινωνίας μέλος, *λίαν κατάλληλος*, ἂν ἔζη σήμερον, νὰ *ἐξασκήσῃ* οἱονδήποτε ἐπάγγελμα, νὰ γείνῃ γραμματοκομιστής, κατάσκοπος, βουλευτής, προικοθήρας ἢ θεσιδιώκτης, νὰ κρατῇ τὰ κατάστοιχα χίου ἐμπόρου ἢ τοὺς πόδας ἀγχονιζομένου καταδίκου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὰ *Κύριε ἐλέησον* ἦσαν ἡ καλλιτέρα τέχνη, καὶ καλῶς ποιῶν ἔμεινε καλόγηρος ὡς πρότερον ὁ Φρουμέντιος. Τὴν δὲ Ἰωάνναν πρὶν εἰς Ῥώμην κυνηγήσω θέλω ἀναπαυθῇ ὀλίγον. Οἱ μεγάλοι ποιηταί, ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ κύριος Π. Σοῦτσος, γράφουσι κοιμώμενοι ὡραίους στίχους, ἀλλ' ἐγὼ σπογγίζω πάντοτε τὸν κάλαμόν μου, πρὶν θέσω ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸν νυκτικόν μου πῖλον. Εἰς μόνους τοὺς ἐξόχους ἄνδρας συγχωροῦνται αἱ ὑπναλέαι φράσεις, ἡμεῖς δὲ οἱ ταπεινοὶ γραφίσκοι πρέπει νὰ ἤμεθα πάντοτε *ἔξυπνοι*, ὡς αἱ χῆνες τοῦ Καπιτωλίου, αἵτινες ἐξύπνισαν τοὺς Ῥωμαίους.

Η ΠΑΠΙΣΣΑ ΙΩΑΝΝΑ

ΜΕΡΟΣ Δ'.

Φεῦ τῆς θηλείας, πῇ προβήσεται, φρενός;
Τί τέρμα τόλμης καὶ θράσους γενήσεται;
(ΕΥΡ. Ἱππόλ. 935).

Πάντων τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τὴν κοιτίδα περικυκλοῦσι σκότη πυκνά, εἰς τὰ ὁποῖα μόνοι οἱ ποιηταὶ καὶ μυθογράφοι τολμῶσι νὰ ῥιψοκινδυνεύσωσιν, ἀνάπτοντες τῆς φαντασίας των τὸ μαγικὸν φανάριον, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ φῶς μυρία βλέπουσιν ὠχρὰ ἢ μειδιῶντα φαντάσματα. Ἀλλ' ἅμα ὁ ἥρως ἀνδρωθῇ, ἅμα εἰς καρπὸν μεταβληθῇ τὸ ἄνθος, ἐπέρχεται σμῆνος ἱστορικῶν κρατούντων τὴν φλέγουσαν καὶ φεγγοβόλον δᾷδα τῆς κριτικῆς. Εἰς τὴν ἐμφάνισιν τῶν συνωφρυωμένων ἐκείνων δᾳδούχων φεύγουσι μετὰ τρόμου τὰ χρυσόπτερα πλάσματα τῆς φαντασίας, ἅτινα ὡς οἱ ἀστέρες καὶ αἱ τεσσαρακοντούτιδες γυναῖκες εἰς μόνον τὸ ἡμίφως εὐχαριστοῦνται· ἂν δὲ ἡ κριτικὴ φωτοχυσία τύχῃ πολὺ ζωηρά, καὶ ὁ ἥρως αὐτὸς ἐξαφανίζεται πολλάκις εἰς τὰ ὄμματα τοῦ κριτικοῦ, ὡς ὁ Ὅμηρος εἰς τὰ τοῦ Βολφίου καὶ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὰ τοῦ Στράους. Ἡ Ἰωάννα ἔμεινεν ἀκλόνητος εἰς τὴν ὑψηλὴν αὐτῆς θέσιν, οὐδόλως ὑπὸ τοῦ φωτὸς πτοηθεῖσα· ἀλλ' ἀπὸ τοῦδε καθίσταται ἥρως ἱστορικός, οἱ δὲ φανταστικοὶ στέφανοι,

δι' ὧν ἐστόλιζον τῆς δεκαεπταέτιδος κόρης τὴν ξανθὴν κόμην, εἶναι ἤδη ἀνάρμοστοι εἰς τὴν κεφαλήν, τὴν μέλλουσαν μετ' ὀλίγον νὰ κοσμηθῇ διὰ τοῦ τριπλοῦ διαδήματος τοῦ Ἁγ. Πέτρου. Τὴν ὕλην τῆς διηγήσεώς μου ἀντὶ νὰ λαμβάνω ὡς πρότερον ἐκ τῆς φαντασίας μου, ἀναγκάζομαι ν' ἀρύωμαι παρὰ σεβασμίων Χρονογράφων· ἂν δὲ εὕρῃς ἀνοστότερον τὸ μέρος τοῦτο τοῦ βιβλίου, σ' εὐχαριστῶ, ἀναγνῶστα, διὰ τὴν προτίμησιν.

Ἡ Ῥώμη ἀπολέσασα τὴν διὰ τοῦ ξίφους κατακτηθεῖσαν οἰκουμένην κατεγίνετο ν' ἀνορθώσῃ τὴν κοσμοκρατορίαν της, στέλλουσα εἰς τὰς πρώην ἐπαρχίας δόγματα ἀντὶ λεγεώνων καὶ ὑφαίνουσα ἐν σιωπῇ τὸν ἀπέραντον ἐκεῖνον ἱστόν, εἰς ὃν ἔμελλε πάντα τὰ ἔθνη νὰ περιπλέξῃ. Ἀράχνη δὲ τοῦ ἱστοῦ ἐκείνου, ὅτε ἔφθασεν εἰς Ῥώμην ἡ ἡμετέρα ἡρωΐς, ἦτο ὁ Ἅγ. Λέων ὁ δ', διαδεχθεὶς Σέργιον τὸν Γουρουνόστομον. Πάντες σχεδὸν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οἱ ἀρχιερεῖς, εἴτε θέλοντες εἴτε μή, ἐλάμβανον τὸν τίτλον τοῦ Ἁγίου· ἀλλ' ὁ Λέων οὗτος εἶχε τῇ ἀληθείᾳ ἀποκτήσει αὐτὸν ἐν ἱδρῶτι τοῦ μετώπου του, ἀνευρὼν τὰ σώματα τῶν ἁγίων μαρτύρων Σεμπρονιανοῦ, Νικοστράτου καὶ Καστορίου, διεγείρας διὰ τῆς ποιμαντικῆς ῥάβδου του, ὡς ὁ Ποσειδῶν διὰ τῆς τριαίνης, φοβερὰν τρικυμίαν, ἥτις διεσκόρπισε τὰ πλοῖα τῶν Σαρακηνῶν, θανατώσας δι' εὐχῆς φοβερὸν δράκοντα ἐμφωλεύοντα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἁγ. Λουκίας, πολλάκις ἀποκρούσας τῶν ἀπίστων τὰς ἐφόδους καί, τὸ θεαρεστότερον, συστήσας ἐντὸς τοῦ

παπικοῦ παλατίου γυναικεῖον μοναστήριον, ὅπου ὑπὸ τὴν πατρικήν του σκέπην ἡγίαζον αἱ ἐκλεκτότεραι τῆς Ῥώμης παρθένοι. Ἀλλὰ πλὴν τῶν καλογραιῶν ἐπροστάτευε καὶ τὰ γράμματα ὁ φιλόμουσος Ποντίφηξ, ὑπὸ δὲ τῆς σοφῆς Ἰωάννας τοσοῦτον ἐθέλχθη, ὥστε, ἀφοῦ ἐπὶ ὁλόκληρον ὥραν ὡμίλησε μετ' αὐτῆς περὶ πάντων τῶν γνωστῶν καί τινων ἄλλων πραγμάτων, διώρισεν ἀμέσως αὐτὴν διδάσκαλον τῆς Θεολογίας εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Ἁγ. Μαρτίνου, ὅπου ἐδίδαξέ ποτε καὶ ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος.

Ἡ Ἰωάννα ἢ μᾶλλον ὁ π ά τ ε ρ Ἰ ω ά ν ν η ς (διότι τὸ θηλυκὸν ὄνομά της, φαίνεται ἤδη ἀποτελοῦν κακοφωνίαν), ἐδαπάνησε τὰς πρώτας ἡμέρας περιτρέχων τὴν α ἰ ώ ν ι ο ν π ό λ ι ν. Ἀλλὰ τὰ τότε μνημεῖα τῆς Ῥώμης πολὺ ἤδη ἀπελείποντο τῆς ἀρχαίας λαμπρότητος. Ὁ διδάσκαλος τοῦ λόρδου Ἐλγίνου Κάρολος ὁ μέγας εἶχε ληστεύσει κατὰ τὴν φραγκικὴν συνήθειαν τοὺς ἀρχαίους ναούς, ἵνα στολίσῃ διὰ τῶν στηλῶν καὶ ἀναγλύφων τὴν μητρόπολιν τοῦ Ἀκυϊσγράνου· αἱ δὲ ὑπὸ τῶν προκατόχων τοῦ Λέοντος οἰκοδομηθεῖσαι χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι ἦσαν ἄρρυθμα καὶ τεράτόμορφα κράματα ῥωμαϊκῆς καὶ ἀνατολικῆς τέχνης, πολὺ ὁμοιάζοντα πρὸς τὸν τότε ἐν τῇ Δύσει χριστιανισμόν, ὄντα ἀσυνάρτητον καὶ βαρυστόμαχον μίγμα ἑβραϊσμοῦ καὶ εἰδωλολατρείας. Ἀλλ' οὐδεὶς τότε ἐφρόντιζεν ἀκόμη περὶ δογμάτων, οἱ δὲ ἀρχαῖοι θεοί, ὅσοι τοὐλάχιστον ἐξ αὐτῶν δὲν μετεβλήθησαν εἰς χριστιανοὺς ἁγίους, ἐξορισθέντες ἐκ τοῦ Ὀ-

λύμπου εἶχον μετοικήσει εἰς τὸν Ἅδην, κἀκεῖ ἔζων ἐν εἰρήνῃ μετὰ τοῦ Διαβόλου τῶν Χριστιανῶν καὶ τοῦ Σατανᾶ τῶν Ἑβραίων, ἀναγνωριζόμενοι ὑπὸ τῶν θεολόγων, εἰσακούοντες τὰς ἐπικλήσεις τῶν μάγων, ἐνίοτε δὲ μετοικοῦντες καὶ εἰς τὰ σώματα τῶν χριστιανῶν, οἵτινες ἐκαλοῦντο τότε Δαιμονισμένοι. Κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἀφίξεως τῆς Ἰωάννας παράδοξός τις τελετὴ ἐτελεῖτο περὶ τὰς ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης εἰς τιμὴν τῶν ἀρχαίων θεῶν. Χοροὶ μεθύσων χριστιανῶν ἐχόρευον ψάλλοντες βέβηλα ᾄσματα, κράζοντες Εὐοῖ! Εὐοῖ! καὶ διώκοντες ἀλλήλους διὰ μαστίγων, ὡς κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Κρονίων, ἐνῷ ἱέρειαι τῆς Ἀφροδίτης, μόνον ἔνδυμα ἔχουσαι φυλακτήρια περὶ τὸν τράχηλον καὶ κωδωνίσκους εἰς τοὺς πόδας, περιέτρεχον τὴν ὁμήγυριν, προσφέρουσαι ἀντὶ ὀλίγων σολδίων οἶνον καὶ φιλήματα εἰς τοὺς χορευτάς πρὸς μέγα σκάνδαλον τῶν ἐν Ῥώμῃ νεοφωτίστων ξένων, οἵτινες ἐνόμιζον ὅτι πάντα ταῦτα περιελαμβάνοντο εἰς τὴν χριστιανικὴν λειτουργίαν, ὡς ὑποθέτουσιν οἱ παρευρισκόμενοι εἰς θορυβώδη τινὰ συνεδρίασιν τῶν ἀμερικανικῶν κοινοβουλίων, ὅτι καὶ τὰ λακτίσματα ἀποτελοῦσι μέρος τῶν δημοκρατικῶν ἐλευθεριῶν.

Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἄνθρωποι, τοὺς ὁποίους ἐπρόκειτο ν' ἀλατίσῃ ὁ πάτερ Ἰωάννης διὰ τοῦ ἅλατος τῆς Ἀττικῆς. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας ἐπειράθη νὰ ὁμιλήσῃ εἰς αὐτοὺς περὶ Δογματικῆς, ἀλλ' οἱ ἀκροαταί της ἐθεώρουν τὰς τοσοῦτον ἀπασχολούσας τοὺς Γραικοὺς συζητήσεις ταύτας περὶ τῆς φυσιολογίας τῆς ἁγίας

Τριάδος περιττὰς ὅσον καὶ τὴν κοσμοῦσαν τὴν σιαγόνα των μακρὰν γενειάδα. Οἱ διάδοχοι τοῦ θείου Πλάτωνος συνεζήτουν ἀκόμη ἐν τῇ Ἀνατολῇ περὶ τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οἱ ἀπόγονοι τοῦ Κάτωνος καὶ Κιγκινάτου, πρακτικώτεροι ὄντες ἐθεώρουν τὴν θεολογίαν ὡς ἐπάγγελμα σπουδαῖον, παρ' οὗ ἐπερίμενεν ὁ ἱερεὺς τὸν ἐπιούσιον ἄρτον καὶ πλὴν τούτου ὑπουργήματα, ἐπισκοπάς, ἵππους, παλλακίδας καὶ ἄλλα καλὰ πράγματα, ἅτινα μόνον διὰ δραστηριότητος καὶ πρακτικῶν γνώσεων ἀποκτῶνται. Ἀντὶ λοιπὸν νὰ ἐρευνῶσι τὰ μυστήρια τοῦ χριστιανικοῦ οὐρανοῦ κατεγίνοντο ὡς φρόνιμοι ἄνθρωποι νὰ ἁπλώσωσι τὴν βασιλείαν του ἐφ' ὅλην τὴν γῆν, ἐν ὀνόματι αὐτοῦ εἰσπράττοντες φόρους παρὰ πάντων τῶν ἐθνῶν. Ἡ δὲ Ἰωάννα ἀγχίνους οὖσα καὶ εὐτράπελος γυνὴ ταχέως ἐμάντευσε τῶν μαθητῶν της τὰς ὀρέξεις. Ἀποτινάξασα τὰς βυζαντινὰς ἰδεολογίας ἔσπευσε νὰ καταβῇ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν καὶ ἀπὸ τῶν νιφοβλήτων κορυφῶν τῆς μεταφυσικῆς εἰς τὰς παχείας καὶ πολυκόπρους πεδιάδας τοῦ Κανονικοῦ δικαίου, εὐγλώττως ὁμιλήσασα τὴν ἐπιοῦσαν περὶ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας τοῦ Πάπα, τῆς δωρεᾶς τοῦ Καρόλου, περὶ φόρων, δεκάτων, χρυσῶν στολῶν καὶ ἄλλων ἱερατικῶν ἡδυσμάτων, δι' ὧν οἱ ῥασοφόροι προσπαθοῦσι νὰ καταστήσωσιν ὀλιγώτερον ἀνυπόμονον τὴν προσδοκίαν τοῦ Παραδείσου, ὡς διεσκέδαζον καὶ οἱ μνηστῆρες τῆς Πηνελόπης μετὰ τῶν θεραπαινίδων, περιμένοντες τὴν ἀπόλαυσιν τῆς δεσποίνης. Τοιαῦτα λέγουσα κατώρθωσε τέλος πάντων νὰ ἑλκύσῃ

τὴν εὔνοιαν τῶν ἀκροατῶν της, ὡς ἠδυνήθη καὶ ὁ Ὀρφεὺς διὰ τῆς λύρας του νὰ συγκινήσῃ τοὺς λίθους. Ἡ δὲ παρομοίωσις δὲν εἶναι ὑπερβολική· διότι ἂν λίθοι δὲν ἦσαν, ὄνοι τοὐλάχιστον ὠνομάζοντο οἱ τότε Ἰταλοὶ παρὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν καὶ αἱ σύνοδοι αὐτῶν ὀ ν ο σ υ ν έ δ ρ ι α· οἱ δὲ ὀλίγοι ὑπάρχοντες ἐκεῖ διδάσκαλοι ἐστέλλοντο ἐξ Ἰρλανδίας, Σκωτίας καὶ Γαλατίας εἰς τοὺς δυστυχεῖς ἀπογόνους τοῦ Κικέρωνος ὡς σήμερον εἰς ἡμᾶς οἱ ἐπιστήμονες ἐκ Γερμανίας. Ἀλλ' ὁ Κλαύδιος, ὁ Δούνγαλλος, ὁ Βιγιντίμιλλος καὶ οἱ ἄλλοι ξένοι σοφοὶ εἶχον ἤδη ἀποθάνει ἢ γηράσει· ἐν μέσῳ δὲ τῆς μεσαιωνικῆς σκοτίας ὑπερεῖχεν ἡ Ἰταλία τὰ περικυκλοῦντα αὐτὴν ἔθνη κατὰ τὴν ἀμάθειαν ὡς ἡ Καλυψὼ τὰς νύμφας της κατὰ τὸ ἀνάστημα. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἱερέων ἠγνόουν τὴν ἀνάγνωσιν, ἀντὶ δὲ νὰ κηρύττωσιν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὸ Εὐαγγέλιον διηγοῦντο παραμύθια εἰς τοὺς πιστούς, πῶς ὑπεστήριζεν ἡ Παναγία διὰ τῶν λευκῶν χειρῶν της τοὺς πόδας τῶν ἀγχονιζομένων κακούργων, ὁσάκις οὗτοι εἶχον ἀνάψει κηρία πρὸ τῶν εἰκόνων της, καὶ πῶς ἵνα σώσῃ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας εὐσεβῆ καλογραῖαν ἐλάμβανε τὴν μορφὴν καὶ τὴν κλίνην της, εἰς ἣν ἐδέχετο ἀντ' ἐκείνης τοὺς ἐραστάς· πῶς οἱ ἀπαρνούμενοι τὸν Θεόν, ἀλλὰ μένοντες εἰς τὴν Παρθένον πιστοί, εἰσήγοντο ὑπ' αὐτῆς κρυφίως εἰς τὰς μακαρίους μονὰς καὶ πῶς ἡ ἐλεήμων Θεοτόκος παρεῖχεν εἰς τοὺς εὐσεβεῖς ἐραστὰς φίλτρα καὶ μαγικὰ ποτά, ἵνα ἀπολαύσωσι δι' αὐτῶν τὴν ἐρωμένην των.

Ἡ σοφία τῆς ἡμετέρας ἡρωΐδος ἔλαμπεν εἰς τὸ πυκνὸν ἐκεῖνο σκότος ὡς φάρος ἐν τῇ ὁμίχλῃ νεφελώδους νυκτός. Πλῆθος ἀκροατῶν, πολλάκις δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Πάπας Λέων συνέρρεον εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἀγ. Μαρτίνου, ἵνα ἀκροασθῶσι τὸν νέον ἐκεῖνον Αὐγουστῖνον, ὅστις ἀντὶ νὰ ἐγγίζῃ τὰ φοβερὰ τῆς θρησκείας μυστήρια, μόνον περὶ τερπνῶν καὶ χρησίμων πραγμάτων ὡμίλει, ἀνυμνῶν τοῦ Ποντίφηκος τὰς ἀρετὰς καὶ διασύρων τοὺς Βυζαντινούς, ἐξηγῶν τὰ θεωρήματα τοῦ Ἀριστοτέλους ἢ διηγούμενος τῶν ἀπογόνων του τὴν ἀθλιότητα, τὰ σκόρδα, τὰ ἕλκη καὶ τὰς νηστείας. Ἡ παράδοσις τῆς Ἰωάννας ὡμοίαζε τὰς φιλοξένους ἐκείνας οἰκίας τοῦ Ἀμβούργου, ἔνθα εὑρίσκονται διὰ πᾶσαν γεῦσιν κατάλληλα φαγητά, ἀρώματα διὰ πᾶσαν ὄσφρησιν καὶ γυναῖκες ὅλας ὁμιλοῦσαι τὰς γλώσσας καὶ εὐχαριστοῦσαι τὰς ὀρέξεις. Πολλάκις ἡ ἡμετέρα ἡρωῒς ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς Θεοδικείας καὶ ἐτελείονεν εἰς τὴν μαγειρικήν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὰ προϊόντα τοῦ ἀνθρωπίνου ἐγκεφάλου δὲν ἦσαν ἀκόμη διατεταγμένα εἰς τακτικὰ χωρίσματα ὡς τὰ ἑρπετὰ εἰς τὰς φιάλας μουσείου. Μόνη ἐπιστήμη ὑπῆρχεν ἡ Θεολογία ἔχουσα ἑκατὸν ὡς ὁ Βριάρεως χεῖρας, τὰ πάντα περισφίγγουσα εἰς τοὺς κόλπους της καὶ ἐν τούτοις ὁλόκληρος εἰς τὴν ξανθοπλόκαμον κεφαλὴν τῆς ἡμετέρας ἡρωΐδος περιεχομένη.

Δύο ἔτη ἐξηκολούθησε διδάσκουσα ἡ Ἰωάννα· ὅλην δὲ αὐτῆς τὴν ὑπόληψιν ἐχρεώστει εἰς τὴν εὐγλωττίαν της, διότι οὐδεὶς ἐν Ῥώμῃ ὑπώπτευεν ὁποῖοι θη-

σαυροὶ ἐκρύπτοντο ὑπὸ τὸ ῥάσον της. Πάντων ἐκεῖ τὰ πρόσωπα ἦσαν ἐξυρισμένα, τῶν δὲ καλογήρων μόνον ἡ μύτη προέκυπτεν ἐκ τοῦ κουκουλίου. Βαθμηδὸν δὲ ἐν τῇ μέθῃ τῆς φιλαυτίας κατήντησε σχεδὸν καὶ ἡ ἰδία νὰ πιστεύῃ ὅτι μετεβλήθη εἰς ἄνδρα ὡς ὁ Τειρεσίας εἰς γυναῖκα. Ὁ Φρουμέντιος εἶχε λησμονηθῆ πρὸ πολλοῦ, διάδοχον δὲ αὐτοῦ δὲν ἔσπευδε νὰ ἐκλέξῃ ἡ φιλόδοξος ῥασοφόρος εἰς ὑψηλότερα πράγματα ἔχουσα τὸν νοῦν. Μανδύας Ἡγουμένου, ἡμιόνους Ληγάτου, μίτρας Ἐπισκόπου, ἐνίοτε δὲ καὶ Πάπα χρυσᾶς ἐμβάδας ὠνειρεύετο ἤδη ἡ ξανθὴ ἡμῶν ἡρωΐς, τοὺς δὲ ἐραστὰς ἐτοποθέτει ὡς φρόνιμος γυνὴ εἰς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς, ὡς φυλάττονται καὶ τὰ γλυκύσματα διὰ τὸ τέλος τοῦ συμποσίου. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ παραδίδεται εἰς ματαίας μόνον ὀνειροπολήσεις, εἰργάζετο νυχθημερὸν ὑπὲρ τῆς ἀνυψώσεώς της, κολακεύουσα τοὺς ἰσχυρούς, διδάσκουσα, συγγράφουσα καὶ στιχουργοῦσα ὕμνους εἰς τὸν Χριστὸν καὶ τὸν Πάπαν διὰ ῥυθμικῶν ὁμοιοκαταλήκτων στίχων, τοὺς ὁποίους πρώτη ἐκείνη εἰσήγαγεν εἰς Ἰταλίαν. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἰατρικὴν ἐπηγγέλλετο, κατὰ δὲ τὰς κακὰς γλώσσας καὶ τὴν μαγείαν, ἀναγκάζουσα τὰ πονηρὰ πνεύματα ἤτοι τοὺς πρώην θεούς, τὸν Βάκχον, τὴν Ἥραν, τὸν Πᾶνα καὶ τὴν Ἀφροδίτην ν' ἀφίνωσι τὰς πύλας τοῦ σκότους τρέχοντες ὡς πιστοὶ θεράποντες εἰς τὰς ἐπικλήσεις της.

Ἐν τούτοις ὁ πανεύφημος Πάπας Λέων, γηράσας ἤδη καὶ πάσχων ῥευματισμούς, ἀφ' ὅτου θελήσας νὰ βαδίσῃ ὡς ὁ Ἅγ. Πέτρος ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἔλαβεν

ἀκούσιον λουτρὸν καὶ ἔχασε τὴν μίτραν καὶ μέρος τῆς ὑπολήψεώς του, κατέστησε τὸν Πάτερ Ἰωάννην μυστικόν του γραμματέα. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὑπῆρχον εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Πάπα πλὴν τῶν ἐπισήμων καὶ μυστικοὶ οὐ μόνον ἀξιωματικοὶ ἀλλὰ καὶ εὐτελέστατοι ὑπηρέται, μυστικοὶ μάγειροι, αἰθίοπες, θαλαμηπόλοι καὶ σαρωταὶ τῶν κλιμάκων. Ἀλλὰ καὶ κλίμακες καὶ θύραι καὶ δωμάτια μυστικὰ εὑρίσκοντο ἐν τῷ Βατικανῷ· πολλάκις δὲ ὁ ἐπὶ τῆς γῆς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἰησοῦ ἐτέλει ἐκεῖ καὶ δεῖπνα μυστικά, ἀλλ' ἀγνοῶ ἂν εἶχεν ὁμοτραπέζους Ἀποστόλους. Ἡ ἡμετέρα ἡρωΐς, ὅτε κατὰ πρῶτον εἰσήχθη εἰς τὰ ἰδιαίτερα δώματα τῆς αὐτοῦ Ἁγιότητος, μόλις ἐτόλμα νὰ θέσῃ τὸν πόδα ἐπὶ τῶν παχυχνόων ἐκείνων ταπήτων τῆς Ἀνατολῆς, ἐφ' ὧν ἤθελέ τις ἐπιθυμήσει νὰ ὀλισθήσῃ ὡς οἱ ἵπποι τοῦ Ἐριχθονίου, τῶν ὁποίων τὰ πέταλα, ὅτε ἔτρεχον, μόλις ἤγγιζον τὰς ἄκρας τῶν ἀνθέων. Ὅτε δὲ ἔφθασεν ἐνώπιον τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Χριστιανοσύνης, καθημένου ἐπὶ ἐλεφαντοχρύσου θρόνου, ἐν μέσῳ ἀργυρῶν κανίστρων, ὁλοχρύσων γαβαθῶν[1], σμαραγδοστολίστων θυμιατηρίων καὶ ἄλλων κειμηλίων, τοσοῦτον ὑπὸ τῆς λάμψεως ἐκείνης ἐθαμβώθη, ὥστε ἠναγκάσθη πρὸς στιγμὴν νὰ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμούς. Κλίνασα ἔπειτα τὰ γόνατα ἠσπάσθη εὐλαβῶς τοῦ Λέοντος τὰ σανδάλια, ὅστις ἀνεγείρας μετὰ πα-

1) Ὁ Βαρόνιος ἐξ οὗ ἐλήφθη ἡ περιγραφὴ αὕτη, μεταχειρίζεται τὴν ἑλληνικὴν λέξιν γαβάθαν (gabatham) Ann Eccles. τόμ. Ι', σελ. 83.

τρικῆς φιλοστοργίας τὸν Π ά τ ε ρ Ἰ ω ά ν ν η ν, συνειργάσθη μετ᾽ αὐτοῦ μέχρις ἑσπέρας, καὶ τοσοῦτον ηὐχαριστήθη, ὥστε ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἠγάπησεν ὡς τέκνον τὸν μυστικὸν γραμματέα.

Οἱ περικυκλοῦντες τὸν Λέοντα Κ ο υ ϐ ι κ ο υ λ ά ρ ι ο ι, δ α π ί φ ε ρ ο ι, ὀ σ τ ι ά ρ ι ο ι, σ κ ρ ί π τ ο ρ ε ς, ἀ ρ κ ά ν ι ο ι[1] καὶ ἄλλοι αὐλικοί, οἵτινες ἐμεγαλαύχουν προσφέροντες εἰς τὴν αὐτοῦ Ἁγιότητα τὰς ὑπηρεσίας, ὅσαι ὑπὸ ἀνδραπόδων ἀπεδίδοντο εἰς τοὺς Αὐτοκράτορας τῆς Ῥώμης, ἐψιθύριζον ἐν ἀρχῇ κατὰ τοῦ νέου εὐνοουμένου, ὡς οἱ σωματοφύλακες τῆς σεμνης Αἰκατερίνης, ὁσάκις νέος ὑποψήφιος ἔκρουε τοῦ κοιτῶνός της τὴν θύραν. Ἀλλὰ τόσῳ εὐπροσήγοροι καὶ γλυκεῖς ἦσαν οἱ τρόποι τοῦ Π ά τ ε ρ Ἰ ω ά ν ν ο υ καὶ τοσαύτη ἡ ἀφιλοκέρδειά του, ὥστε μετ᾽ οὐ πολὺ πάσας κατέκτησε τὰς καρδίας καὶ πάντες εἰς αὐτὸν ἀπετείνοντο, ὁσάκις εἶχόν τι νὰ ζητήσωσι παρὰ τοῦ Ἁγίου Πατρός. Ἡ δὲ Ἰωάννα, ξένη οὖσα ἐν Ῥώμῃ καὶ οὔτε ἀνεψιῶν οὔτε παλλακίδων τὴν ἀπληστίαν ἔχουσα νὰ χορτάσῃ, ἔσπευδε προθύμως νὰ καθυποϐάλῃ εἰς τὸν Πάπαν τὰς αἰτήσεις τῶν φίλων της, ὧν καθ᾽ ἑκάστην ηὔξανεν ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη. Οὕτω κατέστη μετ᾽ ὀλίγον ἀληθὴς κομματάρχης ὁ μυστικὸς γραμματεύς, περικυκλούμενος ὑπὸ σμήνους ἀπλήστων θεσιθηρῶν, οἵτινες συνωθοῦντο περὶ αὐτὸν ὡς τὰ ὀρνίθια περὶ ἀγροκόμον, τινάσσουσαν περὶ δυσμὰς ἡλίου τὴν πλήρη σταχύων ποδεάν της.

1) Ὅρα τὴν ἐξήγησιν τῶν λέξεων τούτων παρὰ τῷ Μουρατόρη (Antiquit. Ital. med. Aevi. Dissert. VI).

Ἐνῷ περὶ πάντων τῶν φίλων της ἐφρόντιζεν, οὐδενὸς ὠρέγετο ὑπὲρ ἑαυτῆς ἡ Ἰωάννα ἤ, μᾶλλον, ὅ,τι ὠρέγετο μόνον παρὰ τῆς Παναγίας ἐτόλμα νὰ ζητήσῃ, ἱκετεύουσα τὴν ἐλεήμονα Παντάνασσαν νὰ βραβεύσῃ ὅσον τάχιστα τὰς ἀρετὰς τοῦ ἁγίου Πάπα Λέοντος, μεταθέτουσα αὐτὸν εἰς καλλιτέραν ζωήν. Ἀχάριστος καὶ ἀσεβὴς ἡ εὐχὴ εἰς τὴν Θεοτόκον ἀποτεινομένη! Ἀλλ' ἐν Ῥώμῃ τοσαύτην ἔχουσιν οἱ πιστοὶ πρὸς τὴν Παναγίαν οἰκειότητα, ὥστε οὐ μόνον πλούτη, ἵππους, θέσεις καὶ τιμὰς ζητοῦσι παρ' αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τὸν θάνατον ἐχθροῦ, πλουσίου συγγενοῦς, ἀντεραστοῦ ἢ ἄλλου τοιούτου ὀχληροῦ πλάσματος, καὶ ἄλλα ἀκόμη πράγματα, τὰ ὁποῖα καὶ παρὰ προαγωγοῦ ζητῶν τις ἤθελεν ἐρυθριάσει. Οἱ δολοφόνοι ἀναθέτουσι τὴν μάχαιραν ἐπὶ τῶν βωμῶν της, πρὶν ἢ βυθίσωσιν αὐτὴν εἰς τοῦ θύματος τὰ σπλάγχνα, αἱ ἑταῖραι πρὸ τῶν εἰκόνων της ἀναρτῶσι γυμνούμεναι τὴν ζώνην των καὶ οἱ μέθυσοι εἰς τὴν ὑγείαν της κενοῦσι φιάλας καὶ σταμνία· ἡ δὲ Ἰωάννα ἠκολούθει τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου εἰς ἐκείνην ἀποτείνουσα τὰς φιλοδόξους αἰτήσεις της. Ἀλλ' οὔτε τοῦ διαβόλου ἀπαξιοῦσα τὴν προστασίαν κατέφευγε πολλάκις καὶ εἰς τὰς ἀπαισίους τῆς μεσαιωνικῆς μαγείας τελετάς. Ἀποσυρομένη εἰς τὰ ἐρείπια ἀρχαίου ναοῦ ἐπεκαλεῖτο τὰ πνεύματα τῆς ἀβύσσου, βυθίζουσα ὀξεῖαν βελόνην εἰς τὰ στήθη κηρίνης εἰκόνος τοῦ Λέοντος, ἐνῷ ἐκάπνιζον ἐπὶ τῶν τριπόδων χόρτα φαρμακερὰ καὶ ἔμεινεν ἀκίνητος ἡ σελήνη, ἥτις ὑπήκουε τότε εἰς τὰς ἐπικλήσεις τῶν μά-

γων μεθ' ὅσης ὁ ἥλιος προθυμίας εἰς τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ.

Ἀγνοῶ ἂν ἡ Παναγία ἢ ὁ Διάβολος εἰσήκουσε τῆς ἡμετέρας ἡρωΐνης τὰς εὐχάς, καὶ οὐδ' ἐκείνη πιθανῶς ἐγνώριζε τίνα ἐκ τῶν δύο νὰ εὐχαριστήσῃ, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ὁ Λέων ἠσθένησε μετ' ὀλίγον, ἡ δὲ ἀσθένεια αὐτοῦ καθίστατο καθ' ἡμέραν βαρυτέρα· ὥστε, ἀφοῦ ἐξήντλησαν οἱ ἰατροὶ τὰ βότανα καὶ οἱ καλόγηροι τὰς εἰς τὸν ἀρχάγγελον Μιχαήλ, τὸν διάδοχον τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἐπικλήσεις των· ἀφοῦ μάτην μετῆλθον οἱ Ἰουδαῖοι γόητες καὶ οἱ Ἄραβες ἀστρολόγοι τὰ ἀπόκρυφα τῆς τέχνης των, ἀπεφασίσθη ὑπὸ γενικοῦ συμβουλίου Ἐπισκόπων νὰ μετακομισθῇ ὁ ἀρχηγὸς τῆς Χριστιανοσύνης εἰς τὸν ὑπόγειον ναὸν τοῦ Ἁγ. Τιβουρκίου, ἵνα περιμείνῃ ἐκεῖ τὸ ὄνειρον, δι' οὗ ὁ ἅγιος ἤθελε φανερώσει αὐτῷ τὸ κατάλληλον πρὸς θεραπείαν του ἰατρικόν. Οἱ πιστοὶ κατέφευγον τότε ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ των εἰς τὰ οὐρανόπεμπτα ὄνειρα, ἡ δὲ Ἐκκλησία καί τοι καίουσα τοὺς μάντεις παρεδέχετο τὴν ὀνειρομαντίαν, ὡς σήμερον ἰατροί τινες καταδιώκουσι τοὺς μαγνητιστὰς καίτοι μεταχειριζόμενοι τὸν Μαγνητισμόν.

Ὁ δυστυχὴς Πάπας μετατεθεὶς ἀπὸ τῆς κλίνης του εἰς μαῦρον φορεῖον μετεκομίσθη ὑπὸ τεσσάρων εὐρώστων καλογήρων εἰς τὴν ὑπόγειον ἐκκλησίαν, ὅπου ἐναπετέθη ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου περικυκλούμενος ὑπὸ φλεγουσῶν λαμπάδων, ἀπηλπισμένων ἰατρῶν καὶ ψαλμῳδούντων ἱερέων. Ὁ ἔνδοξος ἐκεῖνος Ποντίφηξ, καίτοι ἅγιος ὢν οὐδέποτε ὑπῆρξεν ὑπὲρ τὸ δέον

εὐλαβής, τὸν δὲ βίον του ἐδαπάνησε καλλωπίζων τὴν Ῥώμην, σωρεύων θησαυρούς, ἀνεγείρων περισσοτέρους προμαχῶνας ἢ ναοὺς καὶ τὰ κράτη του ὑπερασπίζων κατὰ τῶν Σαρακηνῶν μᾶλλον ἢ κατὰ τοῦ Διαβόλου, οὐδένα καίων αἱρετικόν, ἀλλὰ πολλοὺς κατακόπτων ἐχθροὺς καὶ κατὰ πάντα ἀξιώτερος τοῦ τίτλου μεγάλου βασιλέως, ἢ τοῦ ἁγίου, ὡς αὐτὸς ὁ Βολταῖρος ὁμολογεῖ. Ἂν δὲ ἠναγκάσθη ἐνίοτε καὶ νὰ θαυματουργήσῃ, ἔπραξε τοῦτο χαριζόμενος εἰς τοὺς ἠλιθίους ὑπηκόους του, ὡς ὁ Ἰησοῦς εἰς τοὺς ὀλιγοπίστους Ἑβραίους. Ἀλλ' ἡ ἀσθένεια καὶ αὐτοὺς τοὺς λέοντας εἰς λαγωοὺς καὶ τὸν σκεπτικώτατον ἄνθρωπον εἰς εὐσεβῆ χριστιανὸν μεταμορφόνει. Ὁ μέγιστος τοῦ αἰῶνος ποιητής, ὁ Βύρων, τοῦ ὁποίου ὁ μυελὸς ἐζύγιζεν ἑξακόσια τριάκοντα καὶ ὀκτὼ δράμια, ὁμολογεῖ ἀπερικαλύπτως ὅτι ἀσθενήσας μετὰ τὴν πρώτην φλεβοτομίαν ἐπίστευσεν εἰς τὰ θαύματα τοῦ Μωϋσέως, μετὰ τὴν δευτέραν εἰς τὴν Ἐνσάρκωσιν, μετὰ τὴν τρίτην εἰς τὴν ἄχραντον σύλληψιν, μετὰ δὲ τὴν τετάρτην ἐλυπεῖτο ὅτι δὲν ὑπῆρχον καὶ ἄλλα τοιαῦτα νὰ πιστεύσῃ. Οὕτω καὶ ὁ καλὸς Λέων, ὁ φρονιμώτερος ἴσως τοῦ αἰῶνός του ἀνήρ, ἐπερίμενε τὴν ἴασίν του παρὰ τοῦ Ἁγ. Τιβουρκίου. Τρεῖς ὁλοκλήρους ἡμέρας ἔμεινε νῆστις καὶ ἀκίνητος ὁ Ποντίφηξ περιμένων τὴν ἔλευσιν τοῦ θείου ὀνείρου. Ἀλλ' οὔτε ὕπνον ν' ἀπολαύσῃ οὔτε ὄνειρα νὰ ἴδῃ ἄφινον αὐτὸν οἱ πόνοι· μέχρις οὗ μετὰ τριήμερον ἀγωνίαν ἔκλεισε τέλος πάντων τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς αἰώνιον ἄνευ ὀνείρων ὕπνον.

Ἀφοῦ μετὰ τῶν συνήθων τελετῶν τὸ σῶμα τοῦ πανευφήμου Λέοντος, πλυθὲν δι' οἴνου καὶ ἐλαίου παρετέθη εἰς τοὺς σκώληκας πρὸς εὐωχίαν, ἀφοῦ ἐσιώπησαν οἱ κώδωνες καὶ ἐξηράνθησαν οἱ ὀφθαλμοί, οἱ Ἀρχιερεῖς, ὁ κατώτερος κλῆρος, οἱ πρέσβεις τοῦ Αὐτοκράτορος, οἱ προὔχοντες καὶ ἅπας ὁ λαὸς συνηθροίσθησαν εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ἁγ. Πέτρου, ἵνα σκεφθῶσι περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ μέλλοντος νὰ ζωσθῇ τὰς κλεῖδας τοῦ Παραδείσου. Κατὰ τὸν ἔννατον αἰῶνα δὲν ἐξελέγετο ἀκόμη ὁ Ποντίφηξ εἰς τὰ ἀπόκρυφα σκότη ἱερατικοῦ συνεδρίου· οὔτε Κογκλάβα ὑπῆρχεν οὔτε Καρδινάλιοι κεκλεισμένοι εἰς ζοφερὰ κελλία καὶ ἕκαστος ὑπὲρ ἑαυτοῦ ψηφοφοροῦντες, μέχρις οὗ ἠναγκάζοντο ὑπὸ τῆς πείνης νὰ συμβιβάσωσι τὰς ἀπαιτήσεις των[1], ἀλλ' οἱ Πάπαι ἐξελέγοντο ἐν πληθούσῃ ἀγορᾷ, μεσουρανοῦντος τοῦ ἡλίου, ῥέοντος ἀφθόνως τοῦ οἴνου καὶ τοῦ αἵματος πολλάκις, τῶν δὲ κομμάτων παλαιόντων διὰ ῥάβδων καὶ λίθων μᾶλλον ἢ διὰ ῥᾳδιουργιῶν. Οἱ Ποντίφηκες ἀντιπροσώπευον τότε τὸν λαὸν ὡς οἱ δήμαρχοι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ῥωμαίοις, καὶ εἰς τὸν λαὸν ἀνετίθετο κατὰ μέγα μέρος τοῦ ἀντιπροσώπου του ἡ ἐκλογή. Αἱ δὲ ψῆφοι αὐτοῦ ἠγοράζοντο ἀναφανδὸν ἀντὶ ὑποσχέσεων, χρυσοῦ, οἴνου ἢ γυναικῶν, αἵτινες περιέτρεχον λυσίζωνοι τὴν ἀγοράν, ἀνταλάσ-

1) Κατὰ τὸν κανόνα τῆς ἐν Λουγδούνῳ Συνόδου οἱ Καρδινάλιοι ἐκλείοντο εἰς σκοτεινὰ κελλία καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐκλογῆς. Κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν προσεφέροντο αὐτοῖς δύο φαγητά, κατὰ τὴν δευτέραν ἓν καὶ κατὰ τὰς ἐπιλοίπους ξηρὸς μόνον ἄρτος.

σουσαι φιλήματα ἀντὶ ψήφων[1]. Ὁ θάνατος λοιπὸν τοῦ Πάπα ἦτο ἀληθὴς χαρὰ διὰ τοὺς ὑπηκόους του, οἵτινες ὡς σήμερον οἱ συνταγματικοὶ λαοὶ ἓν μόνον εἶχον κτῆμα, τὴν ψῆφόν των, παρέχουσαν κατὰ πᾶσαν νέαν ἐκλογὴν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀχθοφόρους τὴν τιμὴν νὰ σφίγξωσι τὴν χεῖρα καταχρύσου ἄρχοντος, πίνοντες φαλέρνειον οἶνον εἰς τὸ χρυσοῦν αὐτοῦ ποτήριον καὶ εἰς τῆς μοσχοβόλου ἑταίρας του ἐντρυφῶντες τὰς θωπείας. Κατὰ τὸν Ἅγιον Προυδέντιον ὑπάρχουσιν εἰς τὸν ᾍδην ἡμέραι, καθ' ἃς σβύνεται τὸ αἰώνιον πῦρ καὶ διακόπτονται τὰ βάσανα τῶν κολασμένων. Τοιαῦται καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἦσαν καὶ εἶναι ἀκόμη διὰ τὸν λαὸν αἱ ἡμέραι τῶν ἐκλογῶν, αἱ μόναι καθ' ἃς ἐνθυμεῖται ὅτι ὁ δοῦλος καὶ ὁ αὐθέντης, τὸ πήλινον καὶ τὸ πορφυροῦν ἀγγεῖον, εἶναι σκεύη ἀδελφά, ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πηλοπλάστου πλαστουργηθέντα.

Ἐνῷ σύμπασα ἡ Ῥώμη συνεκινεῖτο ἐπὶ τῆς πλατείας, ἡ ἡμετέρα ἡρωΐνη, τὰ πάντα πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν φιλοδόξων σκοπῶν της ἑτοιμάσασα πρὸ πολλοῦ, ἵστατο ἐπὶ ὑψηλοῦ δώματος τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγ. Μαρτίνου, σταυρόνουσα ὡς ὁ Ναπολέων τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ δι' ἀνησύχου βλέμματος ἐπερχομένη τὰς περιπετείας τοῦ ἐκλογικοῦ αἰῶνος. Πολλοὶ ἦσαν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο οἱ ὑπὲρ τῆς τιάρας διαγωνιζόμενοι· ἀλλ' οἱ τετρακόσιοι τῆς Ἰωάννας μαθηταί, οἱ ὁμοιόσχημοι μοναχοί, οἱ ὑπ' αὐτῆς εὐεργετηθέντες αὐλικοί, αἱ γυ-

1) Ἴδε Εἰσαγωγ. σελ. 32.

ναῖκες αἱ θαυμάζουσαι τοῦ νέου Βενεδικτίνου τὸ κάλλος καὶ τὴν εὐγλωττίαν, οἱ ἀρχαῖοι τοῦ Λέοντος θεράποντες, πάντες οὗτοι ὑπὲρ μόνου τοῦ Πάτερ Ἰωάννου εἰργάζοντο, ὑμνοῦντες εἰς τὸ πλῆθος τὴν σοφίαν, τὴν ἀφιλοκέρδειαν καὶ τὰς ἀρετὰς τοῦ ὑποψηφίου των, ὅστις ξένος ὢν καὶ οὔτε ἀνεψιοὺς οὔτε γυναικῶνα ἔχων ἔμελλε νὰ μοιράση εἰς τοὺς πτωχοὺς τὰ εἰσοδήματα τοῦ Ἁγ. Πέτρου. Τέσσαρας ὁλοκλήρους ὥρας διήρκεσεν ἡ πάλη, κατὰ τὰς ὁποίας τὸ πρόσωπον τῆς Ἰωάννας ἤλλαξεν ὅλα τὰ χρώματα ὡς αἱ χεῖρες τῶν Συριανῶν βαφέων, ἀλλ' ἤδη νικηθεῖσα ὑπὸ τῆς συγκινήσεως εἶχε καταπέσει ἐπὶ μαρμαρίνου καθίσματος καὶ κλείσασα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπερίμενε τὸ πεπρωμένον, ὅτε αἱ εὔθυμοι τῶν φίλων της κραυγαί, χαιρετώντων τὸν Πάπαν ΙΩΑΝΝΗΝ ΤΟΝ ΟΓΔΟΟΝ! ἀπέσπασαν αὐτὴν τοῦ ἐναγωνίου ἐκείνου ληθάργου.

Ὁ νέος Ποντίφηξ κλονούμενος ὑπὸ τῆς χαρᾶς, ἔρριψεν ἐπὶ τῶν ὤμων τὴν πορφύραν καὶ ὑπεδέθη τὰ σταυροφόρα σανδάλια, ἅτινα ὅμως εἴτε διότι ἀπεστρέφοντο τοὺς γυναικείους πόδας εἴτε διότι ἦσαν πολὺ μεγάλα, τρὶς ἐγκατέλιπον τοὺς πόδας της, ἐνῷ κατέβαινε τὴν κλίμακα τοῦ μοναστηρίου. Πλῆθος ἐνθουσιῶντος λαοῦ καὶ χρυσοστόλιστος ἡμίονος ἐπερίμενε παρὰ τὴν θύραν τὸν νεοκήρυκτον Πάπαν, ὅστις ἱππεύσας μετέβη παραχρῆμα εἰς Λατεράνον, ὅπου ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ θρόνου καὶ ἔθεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸ τριπλοῦν τῆς Ῥώμης, τῆς ὅλης οἰκουμένης καὶ

τοῦ οὐρανοῦ στέμμα, ἐνῷ οἱ γραμματεῖς συνέταττον τὸ διάταγμα τῆς ἐκλογῆς καὶ ἀντήχουν τοῦ πλήθους αἱ ζητωκραυγαί. Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν, ἵνα λαμπρότερος καταστῇ ὁ θρίαμβος τῆς ἡμετέρας ἡρωΐνης, εἰσήρχετο εἰς Ῥώμην προσκυνητὴς ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ἐθελοῦλφος, ὅστις ἐζήτησε πρῶτος ἐκεῖνος ν' ἀσπασθῇ τοῦ νέου Πάπα τοὺς πόδας, καταστήσας διὰ τοῦ φιλήματος ἐκείνου τὰ κράτη του ὑποτελῆ τῆς ἁγίας Ἕδρας· συγχρόνως δὲ ἐπαρουσιάζοντο οἱ πρέσβεις της Κωνσταντινουπόλεως, κομίζοντες παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ πολύτιμα δῶρα καὶ τὴν παραχώρησιν τῶν Συρακουσῶν. Ἡ Ἰωάννα ἔβλεπε τέλος πάντων ἐκπληρούμενον τὸ ὄνειρον τῆς νεότητός της[1]· ἵστατο ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ περὶ αὐτὴν συνεπυκνοῦντο εὔοσμα θυμιάματος νέφη. Ὑπὸ ἀδιηγήτου κατεχομένη χαρᾶς ἔστρεφεν ἀκτινοβόλα βλέμματα ἐπὶ τὸ γονυπετὲς ἐκεῖνο πλῆθος, εἶτα δὲ ἀνυψώσασα εἰς οὐρανὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς «Λιόββα, Λιόββα», ἀνέκραξεν, «εὐχαριστῶ!»

Ὁ τελετάρχης διέκοψε τὴν ἔκστασιν ἐκείνην τοῦ νεοκηρύκτου Πάπα, προσκαλέσας αὐτὸν νὰ καθίσῃ ἐπὶ χαμηλῆς τινος ἕδρας, καλουμένης κοπρανικῆς, ἐφ' ἧς ἐτοποθετεῖτο μετὰ τὴν ἀναγόρευσίν του ὁ Ποντίφηξ, ἵνα ἐνθυμηθῇ ὅτι, καίτοι τριπλοῦν φέρων στέμμα, ὑπέκειτο ὅμως ὡς καὶ ὁ ἔσχατος τῶν ὑπηκόων του εἰς τὰς εὐτελεστέρας τῆς φύσεως ὑποχρεώσεις[2].

1) Ὅρα μέρος Α', σελ. 99 στίχ. 5.
2) Ὅρα Εἰσαγ. σ. 61.

Ἐνῶ δὲ ἐκάθητο ἐκεῖ ἡ αὐτοῦ Ἁγιότης, οἱ ἱερεῖς ἔψαλλον τὸ «Κύριος ἀπὸ κοπρίας», καίοντες συγχρόνως ἄχυρα καὶ στυπίον, ἵνα ἐνθυμίσωσιν αὐτῷ ὅτι, καθὼς ἡ φλὸξ ἐκείνη, οὕτω σβέννυται καὶ παρέρχεται ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἡ δόξα.

Ὀκτὼ ὅλας ἡμέρας διήρκεσαν αἱ τελεταί, τὰ ποδοφιλήματα καὶ αἱ φωτοχυσίαι. Ἀλλ' ἐνῶ οἱ τυφλώττοντες ἱερεῖς ἔτριβον τὰ χείλη των εἰς τῆς ἡρωΐδος μας τὰ σανδάλια, ἡ φύσις ἅπασα ἐξανίστατο κατὰ τῆς τοιαύτης βεβηλώσεως. Τὴν ἐπιοῦσαν τῆς στέψεως, καίτοι μεσοῦντος τοῦ θέρους, πᾶσαι τῆς Ῥώμης αἱ ἀγυιαὶ ἐσπεπάζοντο ὑπὸ χιονώδους σινδόνος, ὡς εἰ ἤθελεν ἡ ἁγία πόλις νὰ κηρύξῃ τὸ πένθος της, ἐνδυομένη ὡς νεκρικὸν σάβανον τὴν πένθιμον τοῦ χειμῶνος στολήν. Ἀλλὰ καὶ εἰς Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν ἠκολούθησαν τέρατα καὶ σημεῖα· σεισμοὶ ἐκλόνησαν σύμπασαν τὴν αὐτοκρατορίαν, ἐνῶ ἐν Βρεσέννῃ ἔπιπτε βροχὴ αἵματος καὶ ἐν Νορμανδίᾳ χάλαζα νεκρῶν ἀκρίδων, ὧν ἡ σῆψις προὐξένησε μυριόνεκρον πανώλη. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἐμφολεύοντες εἰς τὰς ὀροφὰς τοῦ Βατικανοῦ σκῶπες καὶ νυκτικόρακες ὠλόλυζον ἐπὶ τρεῖς νύκτας ἀπαισίως, ὡς αἱ χῆνες τοῦ Καπιτωλίου, ὅτε ἠπείλουν τὴν Ῥώμην οἱ Γαλάται. Πάντα δὲ τὰ σημεῖα ταῦτα παρ' ἀξιοπίστων μνημονευόμενα χρονογράφων παρέθεσα πρὸς δικαιολογίαν τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ἀδίκως ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν κατηγορηθέντος ὅτι δὲν ἔσπευσε νὰ ὑπερασπίσῃ διὰ θαυμάτων τὴν βεβηλουμένην ἕδραν του. Ἄλλα δὲ σημεῖα πλὴν κοράκων, πανώ-

λους, αἵματος καὶ σεισμῶν δὲν ἠδύνατο ὁ Ἀπόστολος νὰ μεταχειρισθῇ κατὰ τῆς Ἰωάννας, διότι κατὰ τὸν Σειρὰχ «Οὔκ ἐστι καλὸν σημεῖον ἐπὶ γυναικί[1]».

Ὅτε μετὰ τοσαύτας συγκινήσεις ἔμεινε τέλος μόνη ἡ Ἰωάννα εἰς τὸν ἀπέραντον παπικὸν κοιτῶνα, τὸν τοσοῦτον ἤρεμον, μεγαλοπρεπῆ καὶ εὐώδη, μάτην ἐζήτησεν ὕπνον ἐπὶ τῆς πορφυρᾶς αὐτῆς κλίνης, ἥτις ὡμοίαζε βωμὸν ἀνεγερθέντα εἰς τὸν Μορφέα. Ἡ λύπη, ἡ χαρὰ καὶ ὁ καφφὲς τὴν αὐτὴν ἔχουσιν ἐπὶ τῶν βλεφάρων ἐνέργειαν. Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, ὁ τοσοῦτον βαθέως κοιμώμενος τὴν προτεραίαν δὲν ἐνθυμοῦμαι τίνος μάχης, ἀμφιβάλλω ἂν τὴν ἐπιοῦσαν τῆς νίκης ἐκοιμήθη. Ἀλλὰ πρὸς τί νὰ ζητῶμεν ὕπνον καὶ ὄνειρα, ὁπόταν αὐτὴ ἡ ἀλήθεια ἢ ἡ πραγματικότης, ὡς λέγομεν σήμερον, ἦναι παντὸς ὀνείρου γλυκυτέρα; Τίς ἄνευ πόθου καὶ συγκινήσεως ἐνθυμεῖται τὴν ἄγρυπνον νύκτα, ἣν διῆλθεν, ἀφοῦ ἀπήλαυσε μυριάδας ἐκ λαχείου, δάφνην ἐκ ποιήματος ἢ τὸ πρῶτον φίλημα πρώτης ἐρωμένης; Ἡ Ἰωάννα ἀποτινάξασα τὰ χρυσοκέντητα ἐφαπλώματα τῆς ἀποστολικῆς κλίνης παριέτρεχε γυμνόπους τὴν νέαν αὐτῆς κατοικίαν. Πανταχοῦ εἰς κρύσταλλον, χρυσόν, κυανόλιθον καὶ προφυρίτην κατωπτρίζετο τὸ φῶς τῆς λαμπάδος. Τὸ παπικὸν δωμάτιον ὡμοίαζε τὸν παράδεισον τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου, ὅστις ὡς γνήσιος Ἑβραῖος ἠρέθιζε τῶν συμπατριωτῶν του τὴν πλεονεξίαν, περιγράφων τὴν

1) Super mulierem nunquam bonnum est signum (Ecclesi. XLVI, 6).

κατοικίαν τῶν μακάρων διὰ χρυσοῦ καὶ ἀδαμάντων ἐστρωμένην. Καὶ τοῦτο οὐκ ὀλίγον συνέτεινε πρὸς ἐξάπλωσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως· καθότι πάντες ἐπροτίμων τὸν πολυτάλαντον ἑβραϊκὸν Παράδεισον μᾶλλον ἢ τὰ πτωχὰ Ἠλύσια τῶν ἀρχαίων, ὅπου ἀντὶ σαπφείρων καὶ μαργαριτῶν ἄλλο δεν ὑπῆρχεν εἰμὴ μόνον ἄλση μυρσινῶν, διαυγεῖς ῥύακες καὶ ἐλεφαντίνη πύλη.

Ἡ Ἰωάννα περιήρχετο τὸν θάλαμον μὴ δυναμένη νὰ χορτασθῇ τῆς θέας τοσούτων θησαυρῶν, ζυγίζουσα εἰς τὰς λευκὰς χεῖράς της κύλικας λιθοστολίστους, ἀριθμοῦσα τοὺς κοσμοῦντας τὸ ἄγαλμα τῆς Παναγίας ἀδάμαντας καὶ σμαράγδους καὶ ἐξετάζουσα τοῦ ἀραβικοῦ ὡρολογίου τὰ κοσμήματα καὶ τοὺς τροχούς. Πλησιάσασα ἔπειτα εἰς μικρὰν παρὰ τὴν κλίνην τράπεζαν, ἐφ' ἧς παρετίθετο ἐλαφρὸν δεῖπνον, ἵνα χρησιμεύσῃ εἰς τὴν αὐτοῦ Ἁγιότητα, ἄν, τυχόν, ἐξύπνει τὴν νύκτα, ἔπιε ποτήριον ἡδυτάτου τινὸς νέκταρος τοῦ Βεζουβίου, Δακρύου τοῦ Χριστοῦ[1], ὡς ἐβάπτισαν τὸν οἶνον ἐκεῖνον οἱ εὐσεβεῖς Ἰταλοί, δι' ἑκάστην τοῦ ὁποίου σταγόνα ἤθελε δώσει πᾶς γνήσιος οἰνοπότης μίαν τοῦ αἵματός του ῥανίδα. Οἱ ἀτμοὶ τοῦ οἴνου ἑνωθέντες μετὰ τῶν ἀτμῶν τῆς φιλοδοξίας ἐκορύφωσαν τὴν μέθην τῆς ἡμετέρας ἡρωΐδος. Ἂν κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἐνεφανίζετο ὁ αὐλάρχης προσκαλῶν αὐτὴν νὰ καθίσῃ ἐπὶ τῆς κοπρανικῆς ἕδρας ἢ ὁ ὑπερέτης τοῦ Φιλίππου κράζων τὸ «Μέμνησο ἄν-

1) Lacryma Christi.

θ ρ ω π ο ς ὤ ν», ἤθελεν ἀποκριθῇ εἰς ἀμφοτέρους ὅτι ἦσαν ζῶα. Εὑρίσκουσα τὸ ἀπέραντον ἐκεῖνο δωμάτιον στενόχωρον διὰ τὸ τόσον μεγαλεῖόν της ἤνοιξε καὶ τὸ παράθυρον, ἐφ' οὗ κύψασα ἤρξατο νὰ θεωρῇ ὑπὸ τὸ σεληνιαῖον φῶς τὴν κοιμωμένην Ῥώμην, μάτην ἀναζητοῦσα εἰς τὴν ἱστορίαν ἡρωΐδα ἀξίαν νὰ παραβληθῇ πρὸς ἑαυτήν. Πολλαὶ πρὸ αὐτῆς γυναῖκες ἐζώσθησαν τὸ ξίφος ἢ ἔθεσαν στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς· ἀλλὰ τί εἶναι εὐμάραντοι πολεμικαὶ δάφναι ἢ πρόσκαιρος ἐπὶ γῆς βασιλεία, παραβαλλόμεναι πρὸς τὴν Παπικὴν ἐξουσίαν, τὴν θείῳ δικαιώματι ἄρχουσαν ψυχῶν καὶ σωμάτων καὶ ὑποτελῆ ἔχουσαν τὴν Οἰκουμένην, τὸν Παράδεισον καὶ τὸν Ἅδην; Τίς δὲ θέλει τολμήσει νὰ παραβάλλῃ τὴν Σεμίραμιν, τὴν Μοργάνην, τὴν Αὐρηλιανὴν Παρθένον ἢ ἄλλην οἱανδήποτε ἡρωΐνην πρὸς τὴν ἡμετέραν Ἰωάνναν; Ἀλλ' οὐδ' ἡμεῖς ἔχομεν πρόχειρον ὅρον συγκρίσεως· καθότι ὁσάκις ἄνθρωπος ὑπερέχει τοὺς ὁμοίους του καθ' οἱονδήποτε προτέρημα, μόνον πρὸς ζῶον δύναται τότε νὰ παραβληθῇ, πρὸς βοῦν, ἂν ὑπῆρξε μεγάλος βασιλεύς, πρὸς ὄνον, ἂν ἦτο ἀνδρεῖος[1], πρὸς ἀλώπεκα, ἂν διεκρίθη ὡς διπλωμάτης, ἀλλ' ἀγνοοῦ πρὸς ποῖον ζῶον, ἂν κατώρθωσε νὰ γείνῃ Πάπας.

Τὸ ψῦχος τῆς πρωΐας καὶ οἱ ὀγκηθμοὶ τῶν ὄνων κομιζόντων τὰ ἐπιούσια λάχανα εἰς τοὺς ὑπηκόους

1) Γνωστοὶ οἱ ὁμηρικοὶ στίχοι. Ἠΰ τε βοῦς ἀγέληφι κτλ. καὶ Ὡς δ' ὅτ' ὄνος παρ' ἄρουραν κτλ., ἐν οἷς ὁ Ἀγαμέμνων καὶ ὁ Αἴας παραβάλλονται πρὸς βοῦν καὶ ὄνον.

της διέκοψαν τῆς Ἰωάννας τοὺς φιλοδόξους ῥεμβασμούς, ἥτις κλείσασα τὸ παράθυρον ἐπέστρεψεν εἰς τὴν κλίνην. Τὴν δὲ ἐπιοῦσαν ἐγερθεῖσα κατὰ τὴν παπικὴν συνήθειαν περὶ τὴν δεκάτην ἔπλυνε τὰς χεῖρας καὶ ἔσπευσε ν' ἀναλάβῃ τοῦ κράτους της τὰς ἡνίας. Ὀλίγαι ἡμέραι ἤρκεσαν εἰς αὐτὴν νὰ μάθῃ τὴν τέχνην τοῦ παπεύειν. Μόλις πρὸ μιᾶς ἑβδομάδος ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου καὶ πᾶς τις ἠδύνατο ν' ἀναγνώσῃ καθαρῶς γεγραμμένον ἐπὶ τοῦ μετώπου της τὸ «οὐκ ἔσονταί σοι πλὴν ἐμοῦ ἕτεροι Θεοί». Οὐδεὶς πρὸ αὐτῆς Ποντίφηξ ἔτεινε μετὰ πλείονος χριστιανικῆς ταπεινότητος τοὺς πόδας του πρὸς ἀσπασμόν· ἀλλ' ἡ Ἰωάννα ἦτο καὶ ὡς γυνὴ πρὸ πολλοῦ εἰς τοῦτο συνειθισμένη. Ἀξιοθαύμαστος δὲ ὑπῆρχε καὶ ἡ ἐπιτηδειότης, μεθ' ἧς ἤξευρε νὰ συνδυάζῃ τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν μετὰ τῆς πνευματικῆς, ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ φορολογοῦσα διὰ τοῦ εἰσπράκτορος καὶ σφάζουσα διὰ τοῦ δημίου, καὶ πλὴν τούτων δημεύουσα, φυλακίζουσα καὶ ὅσα ἄλλα ἀνάγονται εἰς τὴν τέχνην τοῦ κυβερνᾷν ἐνεργοῦσα. Καὶ μὴ νομίσῃς, ἀναγνῶστα, ὅτι πρὸς κατηγορίαν της ἀναφέρω ταῦτα, ἀλλ' ἁπλῶς ὡς λυπηρὰς τῆς θέσεώς της ἀνάγκας, εἰς τὰς ὁποίας ἄλλως ὑπετάσσετο ἡ Ἰωάννα μετὰ χριστιανικῆς ὑπομονῆς. Αἱ γυναῖκες, τὰ ἐνσαρκωμένα ταῦτα κράματα ἀγάπης, ἀφοσιώσεως, εὐσπλαγχνίας καὶ ὅλων τῶν ἄλλων τρυφερῶν ἀρετῶν, ὁσάκις ἡ χρεία τὸ καλέσῃ, βυθίζονται εἰς τὸ αἷμα ὡς εἰς εὐῶδες λουτρόν. Αἱ Ἑστιάδες, ἤτοι αἱ καλογραῖαι

τῆς ἀρχαίας Ῥώμης, ἔκλινον πολλάκις τὸν ἀντίχειρα, ἵνα σφαγῇ ὁ νικηθεὶς μονομάχος· ἡ Ἁγία Εἰρήνη ἐθανάτωσε μυριάδας ἀνθρώπων καὶ ἐτύφλωσε καὶ τὸν υἱόν της, αἱ δὲ σεμναὶ βασιλίδες Ἐλισάβετ τῆς Ἀγγλίας καὶ Αἰκατερίνη τῆς Ῥωσσίας μετεχειρίζοντο τὸν πέλεκυν καὶ τὸ κ ν ο ῦ τ ο ν μετὰ τῆς αὐτῆς ἐλαφρότητος μεθ' ἧς καὶ τὸ ῥιπίδιόν των. Ἀλλ' οἱ Πάπαι θείῳ δικαιώματι ἢ μᾶλλον θείᾳ διαταγῇ πράττουσι ταῦτα. Ὁ Ἁγ. Πέτρος πεινασμένος ὢν ἡμέραν τινὰ ἔπεσεν εἰς ἔκστασιν καὶ εἶδεν ὀθόνην, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑπῆρχον πάντα τὰ τετράποδα, ἑρπετὰ καὶ δίποδα ζῶα, συγχρόνως δὲ ἤκουσε φωνὴν λέγουσαν πρὸς αὐτὸν «Ἀ ν α σ τ ά ς, Π έ τ ρ ε, θ ῦ σ ε κ α ὶ φ ά γ ε[1]». Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἀποκάλυψις τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας τῶν Παπῶν, οἵτινες ἔκτοτε ἔθυον καὶ ἔτρωγον· ἵνα δὲ κατὰ πάντα μιμηθῶσι τὸν Ἀπόστολον, παρὰ τοῦ ὁποίου τοὺς πόδας ἔθετον οἱ πλούσιοι τὴν τιμὴν τῶν πωληθέντων κτημάτων των[2], καθίστων κἀκεῖνοι τὸν κόσμον ὅλον πτωχὸν ἐπὶ προφάσει τοῦ νὰ δώσωσι τὰ πάντα εἰς τοὺς πτωχούς[3]. Ἂν δὲ καὶ ἐφόνευον ἐνίοτε κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἔπραττον τοῦτο διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ πίστις εἰς τὴν ἀθάνατον ζωὴν καθίστα μικροῦ λόγου ἀξίαν τὴν παροῦσαν, οὐδὲ ᾐσθάνοντο, καίοντες ἀνθρώπους, συνειδότος

1) Πράξ. Ἀποστολ. κεφ. Ι', ἐδ. 19 καὶ ἀκόλ.

2) Αὐτόθι κεφ. Δ', ἐδ. 34.

3) «Τὸ πολὺ μέρος τῆς γῆς ᾠκειώσαντο· προφάσει δὲ τοῦ μεταδιδόναι τὰ πάντα τοῖς πτωχοῖς πάντας πτωχοὺς κατέστησαν». Ζώσιμ. βιβλ. Ε', κεφ. 13.

τύψιν, βέβαιοι ὄντες ὅτι καὶ οἱ Ἀπόστολοι, ἂν εἶχον δημίους καὶ ξύλα, ἤθελον πράξει ὡς ἐκεῖνοι.

Ἡ Ἰωάννα κατὰ τὴν μαρτυρίαν πάντων τῶν ἱστορικῶν ὑπῆρξε, κατ' ἀρχὰς τοὐλάχιστον, καλὸς Πάπας, πάσας φυλάττουσα τῶν προκατόχων της τὰς παραδόσεις καὶ ἀκαμάτως ὑφαίνουσα τὸ δογματικὸν ἐκεῖνο δίκτυον, τὸ προωρισμένον ν' ἀποκρύπτῃ τὸν οὐρανὸν εἰς τὰ ὄμματα τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν. Ἀλλ' οὐδεὶς τότε ἐφρόντιζε νὰ ἐρευνήσῃ ἂν τὸ παπικὸν ἐκεῖνο ὕφασμα ἦτο τῷ ὄντι ὁ οὐράνιος θόλος. Ἄρτον καὶ θεάματα ἐζήτουν παρὰ τῶν αὐτοκρατόρων των οἱ πάλαι Ῥωμαῖοι, ταὐτὰ καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν ἐζήτουν παρὰ τοῦ Πάπα· ἀλλὰ τὴν θέσιν τῶν θεαμάτων κατεῖχεν ἐν Ῥώμῃ ἡ θρησκεία, ἡ δὲ ἡμετέρα ἡρωῒς ἢ μᾶλλον ὁ ἁγιώτατος Πάπας Ἰωάννης ὁ η', νέος ὤν, φιλόκαλος καὶ ἐπιδεικτικὸς οὐδενὸς παρημέλει ἵνα καταστήσῃ λαμπροτέρας τὰς θρησκευτικὰς παραστάσεις. Νυχθημερὸν ἐκάπνιζε τὸ θυμίαμα, ἐκαίοντο κηρία καὶ ἀντήχουν οἱ κώδωνες καὶ τοῦ πλήθους αἱ ζητωκραυγαί. Μόνον αἱ ῥωμαΐδες δέσποιναι παρεπονοῦντο ἐνίοτε κατὰ τοῦ Ποντίφηκος, ὡς μὴ τηροῦντος ὅσα παρὰ τῆς νεότητος καὶ τοῦ κάλλους αὐτοῦ ἐπερίμενον, ἀλλὰ κἀκεῖναι ἤλπιζον ὅτι ταχέως ἤθελε γνωρίσει καὶ διορθώσει τὸ σφάλμα του, ἀκολουθῶν καὶ κατὰ τοῦτο τὸ παράδειγμα τῶν προκατόχων του καὶ παραδίδων αὐταῖς τῆς καρδίας καὶ τοῦ ταμείου του τὰς κλεῖδας.

Δύο σχεδὸν ἔτη διήρκεσε τῆς ἡμετέρας ἡρωΐδος ἡ

φιλόδοξος μέθη καὶ ἡ ἀπαράμιλλος δραστηριότης, εἰς διάστημα τῶν ὁποίων ἐχειροτόνησε δεκατέσσαρας ἐπισκόπους, ἀνήγειρε πέντε ἐκκλησίας, προσέθεσε νέον δόγμα εἰς τὸ Πιστεύω[1], ἔγραψε τρία κατὰ τῶν εἰκονομάχων βιβλία, ἐκούρευσε τὸν Αὐτοκράτορα Λοθάριον, ἔστεψε τὸν διάδοχον αὐτοῦ Λουδοβῖκον καὶ πολλὰ ἄλλα ἀξιομνημόνευτα ἔπραξε, τὰ ὁποῖα μετὰ θαυμασμοῦ μνημονεύουσιν οἱ Χρονογράφοι. Ὁ δὲ μὴ θέλοντες νὰ παραδεχθῶσι τὴν Ἰωάνναν ὡς Πάπαν ἀποδίδουσι τὰ μὲν εἰς τὸν προκάτοχον, τὰ δὲ εἰς τὸν διάδοχον αὐτῆς ἢ καὶ ἐξαλείφουσιν ἐκ τῆς παπικῆς ἱστορίας. Οὕτω ἐχρονολόγουν καὶ οἱ βουρβονισταὶ τὴν βασιλείαν Λουδοβίκου τοῦ ιη' ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ θανάτου τοῦ ἀδελφοῦ του, παρατρέχοντες ὡς μικροῦ λόγου ἄξια τοῦ Ναπολέοντος τὰς δάφνας καὶ τὴν κοσμοκρατορίαν. Ἂν δὲ μέχρι τέλους ὑπερίσχυον οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἁγ. Λουδοβίκου, ἐὰν κατώρθουν ὅλα τοῦ Κορσικανοῦ τὰ ἀγάλματα νὰ κρημνίσωσι καὶ ἐκ πάντων τῶν βιβλίων νὰ ἐξαλείψωσι τὸ ὄνομά του, ὡς ἐπεχείρησαν οἱ καθολικοὶ κατὰ τῆς Ἰωάννας, τίς οἶδεν ἄν, περιπλωμένων ἐνιαυτῶν, δὲν ἤθελε καὶ ὁ γίγας ἐκεῖνος καταντήσει οὐχ ἧττον ἀμφίβολος καὶ μυθώδης τῶν πρὸ αὐτοῦ γιγάντων, οἵτινες συνεσώρευσαν ὄρη ἐπὶ ὀρέων, ἵνα πολιορκήσωσι τὸν οὐρανόν; Μετὰ δὲ χίλια ἢ δισχίλια ἔτη, ἀφοῦ ὡς ἡ Ἑλ-

1) Κατ' ἐκείνην τοὐλάχιστον τὴν ἐποχὴν κατέστη κοινὴ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Ῥώμης ἡ προσθήκη τῶν Ἱσπανῶν εἰς τὸ περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

λὰς καταντήσῃ καὶ ἡ Γαλλία χώρα τῶν ἀναμνήσεων, ἤθελεν ἴσως ἐπέλθει περίεργός τις ἀρχαιολόγος, ἐξετάζων τὰ περὶ Βονοπάρτου ὡς σήμερον ἡμεῖς τὰ περὶ Ἰωάννας καὶ πληροφορῶν τοὺς ἀναγνώστας του ὅτι εἰς τοὺς σκοτεινοὺς τῆς ἱστορίας χρόνους ἔζησε τολμηρός τις ἀνήρ, ὃν ἄλλοι μὲν καλοῦσι Ναπολέοντα καὶ ἄλλοι Προμηθέα, ἐπιχειρήσας νὰ ἁρπάσῃ τὴν ἐξουσίαν τῶν βασιλέων καὶ ὑπὸ τούτων προσηλωθεὶς εἰς ἔρημον κατὰ τὰ πέρατα τῆς γῆς βράχον, ὅπου ἀχόρταγος γὺψ ὀνόματι Οὔδσων[1] κατέτρωγε τὰ σπλάγχνα του. Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν Ἰωάνναν.

Αἱ ὑψηλαὶ τῆς κοινωνίας θέσεις ὁμοιάζουσι τὰ βουνά, τὰ μακρόθεν τοσοῦτον ἁρμονικὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν ὄψιν φαιδρά, ὁτὲ μὲν παρθενικὴν ἐκ νεφελῶν ἐσθῆτα ἐνδεδυμένα, ὁτὲ δὲ ἐνθυμίζοντα διὰ τῆς χροιᾶς των τὸν χρυσὸν εἰς τοὺς ἐμπόρους ἢ τὴν πορφύραν εἰς τοὺς φιλοδόξους· ἀλλ' ἅμα τις ἀναβῇ εἰς τὴν κορυφήν, ὑπὸ τριβόλων, ἀκανθῶν καὶ θηρίων, ἐν Ἀττικῇ δὲ καὶ ὑπὸ ληστῶν περικυκλοῦται[2]. Τοιοῦτος ὑπῆρξε καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν ἡρωΐδα ὁ θρόνος τοῦ Ἁγ. Πέτρου. Νυχθημερὸν πολιορκουμένη ὑπὸ γραμματέων, κολάκων, αὐλοδούλων καὶ ἄλλων τοιούτων ἀδηφάγων ἐπαιτῶν, οἵτινες περικυκλοῦσι τοὺς θρόνους ὡς οἱ κόρακες τὰ θνησιμαῖα, ταχέως ἐβαρύνθη νὰ τείνῃ τοὺς πόδας εἰς τοὺς χαμερπεῖς αὐτῶν ἀσπασμούς, ἐνθυμουμένη μετὰ πόθου τὰς χρυσᾶς ἡμέρας, ὅτε ἀντὶ τῶν σανδαλίων

1) Hudson Lave, ὁ δεσμοφύλαξ τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Ἁγ. Ἑλένην.
2) Τὰ ἀνωτέρω ἐγράφοντο τῷ 1866.

ἔτεινε τὰ χείλη της εἰς τὰ θερμὰ φιλήματα τοῦ Φρουμεντίου. Ἡ Ἰωάννα ἤρχιζεν ἤδη ν' ἀηδιάζῃ τὴν ὀσμὴν τοῦ θυμιάματος ὡς οἱ μάγειροι τὴν κνίσσαν τῶν ὀρτύγων. Πολλάκις ἐχασμήθη ἐνῷ ὁλόχρυσος ἱερούργει πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ Ἁγ. Πέτρου, πολλάκις δὲ καὶ ἐνῷ ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ Βατικανοῦ εὐλόγει τὴν Ῥώμην καὶ ὅλην τὴν οἰκουμένην.

Ἀλλ' ἐνῷ διεσκεδάζοντο οἱ ἀτμοὶ τῆς φιλοδοξίας, ἐξύπνουν καὶ πάλιν αἱ ἀρχαῖαι ἐπιθυμίαι. Ἡ πλῆξις ἁπαλύνει τὰς ψυχὰς τῶν γυναικῶν, ἡ δὲ ἀργία καὶ ἡ καλὴ τράπεζα ἔχουσιν ἐπὶ τῶν παθῶν τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν, ἣν καὶ τὸ ἔλαιον ἐπὶ τοῦ πυρός. Τοῦτο γνωρίζοντες οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι ἐμέτρουν μετὰ φειδωλίας εἰς τοὺς βασιλεῖς των τὸν ἄρτον, τὸ κρέας, τὰ στρώματα τῆς κλίνης καὶ τοῦ ὕπνου των τὰς ὥρας, ὑποβάλλοντες αὐτούς, ἵνα μένωσι κατάλληλοι νὰ βασιλεύωσιν, εἰς τὴν αὐτὴν περίπου δίαιταν, εἰς ἣν καὶ οἱ Ἄγγλοι τοὺς ἱπποδρομικούς των ἵππους. Ἄλλως ὅμως ἔζων οἱ διάδοχοι τοῦ Πέτρου, ἀναπαυόμενοι ἐπὶ κυκνείων πτερῶν καὶ τρώγοντες περδίκων πυραμίδας καὶ ἐλάφων ἑκατόμβας, κατὰ δὲ τὰς νηστησίμους ἡμέρας πτερωτοὺς ἰχθύας, ἤτοι χῆνας καὶ νήσσας, καὶ πλὴν τούτων ὠοτάριχα, βολβούς, ὀστρείδια, ἀμανίτας καὶ ἄλλα καλὰ πράγματα, ἀναπληροῦντα τὰ μῆλα ἐκεῖνα τῆς Ἐδέμ, ἅτινα κατὰ τοὺς Ῥαβίνους ἀντὶ πυρήνων περιεῖχον κανθαρίδας. Ταῦτα πάντα κατέστησαν τὴν ἡμετέραν ἡρωΐδα πρότυπον συνταγματικοῦ βασιλέως, οἵτινες ὡς οἱ θεοὶ τοῦ Ἐπικούρου ῥέγχουσιν ἐπὶ

τοῦ ὑψηλοῦ θρόνου των, παραδίδοντες τὴν ῥάχιν τῶν κυβερνωμένων εἰς τὰς ψαλίδας τῶν ὑπουργῶν, ὡς παρέδωκε κατὰ τοὺς Μανιχαίους καὶ ὁ Πλάστης τὸν κόσμον εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ Διαβόλου.

Ἐν τούτοις τὰ πράγματα (ἐννοῶ τὰ ῥωμαϊκὰ) ἐβάδιζον κακὴν κακῶς· οἱ παρὰ τοῦ Λέοντος συσσωρευθέντες θησαυροὶ εἶχον μεταβληθῆ εἰς ἵππους, λιτανείας, συμπόσια καὶ συντάξεις. Οἱ κλειδοῦχοι τοῦ παπικοῦ ταμείου, καί τοι πρὸ πολλοῦ κενώσαντες αὐτὸ δὲν ἔσπευδον ν' ἀποσυρθῶσι, μιμούμενοι τὸν Διογένη, ὅστις ἀφοῦ ἔπιε τὸν οἶνον ἐκλείσθη εἰς τὸ βαρέλιον. Ὁ δὲ Ἁγιώτατος Ἰωάννης η', καὶ ὑποθέσεις καὶ ὑπηκόους καὶ βούλλας καὶ ἀφορισμοὺς καὶ ἄλλα παπικὰ ἀθύρματα βαρυνθείς, εἶχεν ἀποσυρθῆ εἰς Ὀστίαν, ἥτις ἦτο ἡ Κέρκυρα τῶν τότε παπῶν, κἀκεῖ ἐν μέσῳ φαιδροῦ ὁμίλου ἀγενείων ἱερέων διῆγεν ἀφρόντιδας ἡμέρας, βαυκαλώμενος ὑπὸ τῶν γλαυκῶν κυμάτων τῆς Μεσογείου καὶ τῆς μελῳδίας τῶν αὐλῶν, βαρβίτων, τριχόρδων[1] καὶ εὐνούχων οἵτινες ἠκολούθουν τὴν αὐτοῦ Ἁγιότητα πανταχοῦ. Ἡ Ἰωάννα εὑρίσκετο τότε εἰς τὸν ἥμισυ δρόμον τοῦ βίου, ὡς ὁ Δάντης ὅτε ἀπήντησεν εἰς τὸ δάσος τὸν λέοντα, τὴν πάρδαλιν καὶ τὸν λύκον· ἐκείνη δὲ ᾐσθάνετο πλησιάζοντα ἄλλα θηρία οὐχ ἧττον τῶν λύκων καὶ λεόντων εἰς τὰς γυναῖκας φοβερά, τὰς λευκὰς τρίχας καὶ τὰς ῥυτίδας. Τὸ κάλλος της ἔψαλλεν οὕτως εἰπεῖν τὸ κύκνειόν του ᾆσμα. Ἀλλὰ καί τοι φαγοῦσα τοσούτους ἀπηγορευμένους

1) Τὰ βιολία τότε εἶχον τρεῖς μόνον χορδάς.

καρποὺς διετήρει ἀκόμη λευκοὺς καὶ ἀκεραίους ὅλους της τοὺς ὀδόντας, ἡ δὲ ὄρεξις αὐτῆς ἡ χάριν τῆς φιλοδοξίας ἐπὶ τοσοῦτον λησμονηθεῖσα ἤρχισε καὶ πάλιν νὰ ταράσσῃ τὰ στήθη της, ἅτινα ἦσαν κακεῖνα οὐχ' ἧττον τῶν ὀδόντων στερεὰ καὶ καλῶς διατηρημένα. Πολλάκις συναθροίζουσα εἰς πολυτελὲς συμπόσιον πάντας τοὺς εὐπροσώπους αὐλικούς της, περιήρχετο μετὰ τὸ γεῦμα τὰς τάξεις τῶν ῥασοφόρων ἐκείνων Ἀδωνίδων, ὡς ἡ σεμνὴ Αἰκατερίνη τὰς τῶν σωματοφυλάκων της, διστάζουσα πρὸς ποῖον ἐξ αὐτῶν ἤθελε δώσει τὸ μῆλον καὶ πολὺ μᾶλλον τίνι τρόπῳ ἠδύνατο εὐσχήμως νὰ τὸ προσφέρῃ. Ἄλλοτε πάλιν κατανοοῦσα τὸ μέγεθος τοῦ τολμήματος ὠπισθοδρόμει μετὰ τρόμου, ὡς συνταγματικὸς βασιλεὺς ἔμπροσθεν αὐθαιρεσίας, ἥτις εἶναι τῶν συνταγματικῶν Ἐνδυμιόνων ὁ ἀπηγορευμένος καρπός. Ἡ Ἰωάννα ὀλίγων ἐφρόντιζε περὶ τοῦ μεγέθους τῆς ἀσεβείας καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ἐφοβεῖτο τὴν ἐτυμηγορίαν τοῦ οὐρανίου δικαστηρίου, τὸ ὁποῖον τιμωρεῖ στιγμιαίαν ἀδυναμίαν δι' αἰωνίου πυρός, βράζον εἰς τὴν αὐτὴν χύτραν τὸν προξενήσαντα λύπην ἢ ἡδονήν τινα εἰς τὸν πλησίον του. Πολύπειρος δὲ οὖσα καὶ ἔξυπνος γυνὴ δὲν ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἔθεσεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς τοσαῦτα ἀγαθά, ἵνα ἀπέχωμεν αὐτῶν, ὡς παρατίθενται εἰς τὰ ἀγγλικὰ συμπόσια αἱ σταφυλαί, ἵνα μὴ τρώγωνται· ἀλλ' ἐφοβεῖτο τὸ σκάνδαλον, τὴν ἐγκυμοσύνην καὶ τὰς κακὰς γλώσσας, τοὺς τρεῖς τούτους ἀγρύπνους φρουροὺς τῆς γυναικείας σωφροσύνης· ἂν δὲ οἱ ἄνδρες ἦσαν στεῖροι ὡς οἱ ἡμίονοι

καὶ βωβοὶ ὡς οἱ ἰχθύες οὐχὶ νὰ στενάζωσιν, ἀλλ' οὐδὲ ν' ἀναπνεύσωσι, νομίζω, ἤθελον ἀφίνει αὐτοὺς αἱ ἀπόγονοι τῆς Εὔας.

Ἐπὶ δύο ὁλοκλήρους μῆνας ἐπάλαισε κατὰ τοῦ Δαίμονος ἡ Ἰωάννα, σκορπίζουσα φύλλα ἄγνου ἐπὶ τῆς κλίνης της, ὡς αἱ Ἀθηναῖαι κατὰ τὰς ἑορτὰς τῆς Δήμητρος, πίνουσα ἀφεψήματα νυμφαίας κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Πλινίου, τρώγουσα θριδάκων κορυφὰς κατὰ τὴν συνταγὴν τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ νηστευτοῦ, καὶ οὐδὲν παραλείπουσα τῶν μεσαιωνικῶν φαρμάκων, ἵνα καταπνίξῃ τοὺς νεανικοὺς πόθους, οἵτινες ἀνεβλάστανον εἰς τὰ τεσσαρακονταετῆ στήθη της ὡς τὰ ἄνθη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων. Ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι πόθοι ὁμοιάζουσι τὴν ἄσβεστον, ἥτις ὅσῳ περισσότερον βρέχεται, τόσῳ μᾶλλον ἀνάπτει. Μετὰ πᾶσαν κατὰ τῆς σαρκὸς νίκην ἀντὶ νὰ ψάλλῃ ἐπινίκια ἔκλαιεν ἡ Ἰωάννα τὴν ἀπολεσθεῖσαν εὐκαιρίαν. «Μία ἀκόμη τοιαύτη νίκη καὶ ἐχάθην» ἔκραζεν ὁ Πύρρος, ἀριθμῶν τοὺς πεσόντας στρατιώτας του, ταὐτὰ ἔλεγε καὶ ἡ Ἰωάννα, ἀποσπῶσα μετὰ ἄγρυπνον νύκτα τρεῖς λευκανθείσας τρίχας της. Βεβαίαν ἤδη προβλέπουσα τὴν ἧτταν περιττὸν ἐνόμισε νὰ παρατείνῃ τὴν πάλην· τὸν δὲ νικητὴν αὐτῆς πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἐκλέξει. Ὀλίγας στιγμὰς πρὶν ἀποθάνῃ εἶχε κληροδοτήσει εἰς αὐτὴν ὁ ἅγιος Λέων τὸν μονογενῆ υἱὸν ἢ μᾶλλον ἀνεψιόν του, (διότι ἀνεψιοὶ καλοῦνται ἐν Ῥώμῃ τὰ τέκνα τῶν παπῶν, ὅταν μάλιστα οὗτοι τύχωσι καὶ ἅγιοι), εἰκοσαετῆ τότε νεανίαν, ξανθὸν ὡς σκύλον τῆς Λακωνίας [1] καὶ ἀφοσιω-

1) Fulvus Lacon amica vis pastorum κτλ.

μένον ὡς ἐκεῖνοι εἰς τὴν Ἰωάνναν, ἥτις εἶχε χειροτονήσῃ αὐτὸν μυστικὸν θαλαμηπόλον, μέγα καὶ ἐπίζηλον ἀξίωμα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Ὁ παπικὸς ἐκεῖνος βλαστὸς ἐκαλεῖτο Φλῶρος καὶ ἐκοιμᾶτο πάντοτε εἰς παρακείμενον τοῦ ἀποστολικοῦ κοιτῶνος δωμάτιον, ἕτοιμος ὢν νὰ τρέξῃ εἰς τὰς προσκλήσεις τοῦ παπικοῦ κωδωνίσκου. Ἡ ἡμετέρα Ἰωάννα συνείθιζεν ὡς οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι νὰ ἐκτελῇ ὅσα ἀπεφάσιζεν ἄνευ ἀναβολῆς· ἀλλὰ τότε εὑρέθη κατὰ πρώτην φορὰν εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν, μάτην ζητοῦσα νὰ εὕρῃ πῶς ἠδύνατο, Πάπας οὖσα, νὰ τείνῃ εἰς τοὺς ἀσπασμοὺς τοῦ ἀθῴου ἐκείνου νεανίσκου ἄλλο τι πλὴν τῶν σανδαλίων της. Πολλάκις ἐν ὥρᾳ μεσονυκτίου φεύγουσα γυμνόπους τὴν ἄϋπνον κοίτην της εἰσέδυεν ἀκροποδητεὶ εἰς τὸν θάλαμον, ὅπου ἐκοιμᾶτο ὁ ὑποψήφιος διάδοχος τοῦ Φρουμεντίου, καὶ σκιάζουσα διὰ τῶν δακτύλων τὸ φῶς τῆς λυχνίας, ὡς ἡ Σελήνη τὰς ἀκτίνας της διὰ νεφελῶν, ὅτε ἐπεσκέπτετο τὸν Λάτμιον ποιμένα, ἔμενεν ὁλοκλήρους ὥρας θεωροῦσα τὸν ὑπνώττοντα νεανίαν. Ἑσπέραν δέ τινα ἐτόλμησε καὶ νὰ ἐπιψαύσῃ διὰ τοῦ ἄκρου τῶν χειλέων τὸ μέτωπον τοῦ κοιμωμένου, φυγοῦσα μετὰ τρόμου, ἅμα εἶδε κινούμενα τὰ βλέφαρά του. Ὁ δὲ καλὸς Φλῶρος διηγήθη τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τοὺς συντρόφους του πῶς νυκτερινὴ ὀπτασία εἰς κεντητὸν ὑποκάμισον περιτυλιγμένη ἐπεσκέφθη αὐτὸν καθ' ὕπνους. Ἀλλ' αἱ ὀπτασίαι, τὰ ὄνειρα καὶ τὰ φαντάσματα ἦσαν τοσοῦτον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συνήθη, ὥστε ἀντὶ νὰ ἐκλήττων-

ται οἱ πλεῖστοι ἐχασμῶντο ἀκούοντες τὰς διηγήσεις τοῦ νέου θαλαμηπόλου. Ἀλλ' ἐκεῖνος βέβαιος ὢν ὅτι τὸ φάντασμά του δὲν ἦτο ἐκ τῶν συνήθων ἔτρεμε τὴν ἐπιοῦσαν ἐπὶ τῆς κλίνης του μὴ δυνάμενος νὰ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμούς.

Τὰ πάντα εἶχον ἤδη σιωπήσει εἰς τὸ παπικὸν οἴκημα πλὴν τῶν γλαυκῶν καὶ τῶν ὡρολογίων, ὅτε κρότος ἐλαφρὸς ὡς πτῆσις νυκτίου πτηνοῦ ἢ βάδισμα νέας δεσποινίδος, σπευδούσης εἰς τὴν πρώτην αὐτῆς συνέντευξιν καὶ φοβουμένης τὴν παρθενικὴν ἠχὼ τῶν ὑποδηματίων της, ἠκούσθη εἰς τὸ πρόθυρον τοῦ θαλάμου. Ἡ θύρα ἠνοίχθη ἀθορύβως ὡς ὑπὸ ἀΰλου ὠθουμένη φυσήματος καὶ τὸ φάσμα διευθύνθη πρὸς τὴν κλίνην βαδίζον ἐπὶ τῆς ἄκρας τῶν γυμνῶν ποδῶν του. Ὁ Φλῶρος ᾐσθάνθη τὸ ὑποκάμισόν του βρεχόμενον ὑπὸ ἱδρῶτος ψυχροῦ ὡς ὕδατος τῆς Στυγός, (τοῦ Ἀρκαδικοῦ ἐννοῶ ποταμοῦ καὶ ὄχι τοῦ καταχθονίου, ὅστις ἦτο ζεστός), τὸ δὲ σκότος ἐπηύξανε τὸν τρόμον του· καθότι οὔτε αὐτόφωτος ὡς τὰ ἄλλα φαντάσματα ἦτο ἡ ὀπτασία οὔτε ἔφερε λυχνίαν τὴν νύκτα ἐκείνην, ἀλλὰ μόλις διεκρίνετο ὑπὸ τὸ σπινθήρισμα τῆς σβυνομένης θερμάστρας ὡς λευκόν τι καὶ ἀμφίβολον νέφος, βραδέως πρὸς τὴν κλίνην προχωροῦν. Τὸ νέφος, τὸ φάσμα, ὁ βρυκόλαξ, ἡ Ἰωάννα τέλος πάντων, ἐστάθη παρὰ τὴν κλίνην καί, ἐνθαρρυνομένη ὑπὸ τῆς ἀκινησίας τοῦ νεανίσκου, ἤρχισε νὰ λείχῃ διὰ τοῦ ἄκρου τῶν χειλέων τὰς παρειὰς τοῦ ἀπηγορευμένου ἐκείνου καρποῦ, ὃν δὲν ἐτόλμα νὰ δαγκάσῃ. Ἡ θερμὴ αὐτὴ

πρόσψαυσις διεσκέδασεν ἐν ἀκαρεῖ τὸ εἰς τὰς φλέβας τοῦ νεανίσκου κυκλοφοροῦν ῥίγος· ἅμα δὲ συνελθὼν ἐξέτεινεν ἀμφοτέρους τοὺς βραχίονας, ἵνα συλλάβῃ τὸ φάσμα, ὅπερ μόλις ἐπρόφθασε νὰ διαφύγῃ, ἀφίνων εἰς χεῖράς του τὸ ἥμισυ τοῦ ὑποκαμίσου καὶ πέντε τῆς κεφαλῆς του τρίχας. Ἀλλ' ὁ καλὸς Φλῶρος δὲν ἠδύνατο εἰς τοιαῦτα λάφυρα νὰ ἀρκεσθῇ· τὸ αἷμα αὐτοῦ ἔβραζεν ἤδη ἐκ τῆς συγκινήσεως καὶ περιεργείας, οἱ δὲ πόδες ἐδίωκον τὴν νυκτερινὴν ὀπτασίαν, ἥτις ἔφευγεν ὠκύπους. Δὶς καὶ τρὶς περιέδραμον οὕτω τὸν θάλαμον, μέχρις οὗ περιπλεχθὲν τὸ φάσμα εἰς τὰς πτυχὰς τοῦ σχισθέντος χιτῶνος ἢ σαβάνου του κατέπεσεν ἐπὶ τοῦ τάπητος ὑποκάτω ἀνοικτοῦ παραθύρου. Ὁ Φλῶρος ἐξέτεινε τότε καὶ πάλιν τὴν χεῖρα· ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἀπαντήσῃ ὀστᾶ, σκώληκας, σαπρίαν ἢ ἄλλα τοιαῦτα κλασικὰ κοσμήματα τῶν βρυκολάκων, ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἀνεπαύθη ἐπὶ θερμῆς καὶ λίας ἐπιδερμίδος, ἥτις ἐφαίνετο χρησιμεύουσα ὡς θήκη εἰς ζῶσαν καὶ πάλλουσαν καρδίαν· ἤδη δὲ ἥπλονε καὶ τὴν ἄλλην χεῖρα, ἀλλὰ κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν προκύψασα ὄπισθεν νέφους ἡ σελήνη ἔλαμψε πασιφαὴς ἐπὶ τοῦ προσώπου καὶ τοῦ γυμνοῦ στήθους τοῦ ἁγιωτάτου Πάπα Ἰωάννου τοῦ ὀγδόου.

Ἐνταῦθα, ἀναγνῶστά μου, ἠδυνάμην, ἂν ἤθελον, νὰ δανεισθῶ παρὰ τοῦ ἀββᾶ Κάστη, τοῦ πανοσιωτάτου Πούλκη, τοῦ αἰδεσιμωτάτου Ῥαβελαὶ ἢ ἄλλου σεμνοῦ ἱερέως ὀλίγην αἰσχρολογίαν, ἵνα δι' αὐτῆς λιπάνω ὁπωσοῦν τὴν διήγησίν μου, ἥτις κινδυνεύει νὰ καταντήσῃ ξηρὰ ὡς ἡ συκῆ τοῦ Εὐαγγελίου· ἀλλ' οὔτε θεολόγος

οὔτε ἱερεὺς οὐδὲ κἂν διάκονος ὢν ἀκόμη ἀμφιβάλλω ἂν ἔχω δικαίωμα νὰ ῥυπάνω τὰς χεῖράς μου καὶ τὰς ἀκοάς σου. Εἰς τὴν αὐτὴν ἀμηχανίαν εὑρέθη καὶ ὁ ποιητὴς τοῦ Δὸν Ζουάν, ὅτε μετὰ μακρὰν καταδίωξιν ἡ χεὶρ τοῦ ἥρωός του ἀνεπαύθη τέλος πάντων ἐπὶ τοῦ γυμνοῦ στήθους τῆς τρίτης ἢ τετάρτης ἡρωΐδος του, ὡς ἡ κιβωτὸς ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἀραράτ. Μὴ γνωρίζων δὲ τίνι τρόπῳ ἠδύνατο νὰ παραστήσῃ κοσμίως τὰ μετέπειτα παρήτησεν ὁ Βύρων τὸ ποίημα καὶ τὴν ποίησιν καὶ γενόμενος μισάνθρωπος καὶ φιλέλλην ἐκ τῆς ἀπελπισίας ἔτρεξε νὰ ταφῇ εἰς τοὺς βούρκους τοῦ Μεσολογγίου. Ἀλλ' ἐγὼ γράφων ἀληθῆ ἱστορίαν ἀναγκάζομαι ἑκὼν ἄκων νὰ ὁμολογήσω, ὅτι μεταξὺ τῆς Ἰωάννας καὶ τοῦ Φλώρου τοσοῦτον ἐπροχώρησαν τὰ πράγματα, μετὰ τὰς ἀναγκαίας ἐξηγήσεις, ὥστε αἱ παρειαὶ τῆς Παναγίας, ἣν ἐλησμόνησαν νὰ σκεπάσωσιν, ἔγειναν ἐρυθραὶ ἐκ της αἰσχύνης, αἱ τοῦ Ἁγ. Πέτρου κίτριναι ὑπὸ τῆς ὀργῆς, ἡ εἰκὼν τοῦ Ἐσταυρωμένου κατέπεσε καὶ ἐθραύσθη, ὁ δὲ προστάτης Ἄγγελος τοῦ Πάπα Ἰωάννου Η', ὅστις δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐννοήσει ὅτι ὁ κλειδοῦχος τοῦ παραδείσου ἦτο γυνή, ἀπέπτει εἰς οὐρανὸν σκιάζων τὸ πρόσωπον διὰ τῶν πτερύγων. Ἂν ἦτο ἡμέρα, ὅτε διεπράττετο τὸ ἀνοσιούργημα ἐκεῖνο, ἤθελε συμβῇ ἀναμφιβόλως καὶ ἔκλειψις ἡλίου· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο νὺξ βαθεῖα, μόνην τὴν σελήνην ἠδυνήθησαν νὰ παραστήσωσιν ἡμῖν οἱ φιλαλήθεις Χρονογράφοι σκιαζομένην ὑπὸ αἱμοβαφοῦς νεφέλης. Κατ' ἄλλους πάλιν τὸ θαῦμα ἀνεβλήθη μέ-

χρι τῆς ἐπιούσης πρωίας, καθ' ἣν μάτην ἐπερίμενον οἱ κάτοικοι τῆς αἰωνίου πόλεως τὸ ἄστρον τῆς ἡμέρας· ὥστε ἡ νὺξ ἐκείνη ὑπῆρξε τριπλῆ, ὡς ὅτε ὁ Ζεὺς ἐφύτευσε τὸν Ἡρακλῆν· ἀλλ' ἀμφιβάλλω ἂν εὗρεν αὐτὴν μακρὰν ἡ Ἰωάννα, διότι κατὰ τὸν Σολομῶντα: «Ἅδης καὶ πῦρ καὶ ἔρως γυναικὸς οὐ μὴ εἴπωσιν ἀρκεῖ.»

Τὴν ἐπιοῦσαν τῆς τριπλῆς ἐκείνης νυκτός, ὅτε ὁ Πάπας Ἰωάννης ἐπαρουσιάσθη εἰς τοὺς αὐλικούς του, τὸ πρόσωπον τῆς αὐτοῦ Ἁγιότητος ἠκτινοβόλει, τὰ χείλη καὶ αἱ χεῖρες ἐμοίραζον ἀφειδῶς εὐχάς, χάριτας καὶ εὐλογίας, καὶ ὅλη ἐκείνη ἡ παπικὴ χαρὰ ἀντανεκλᾶτο ἐπὶ τοῦ προσώπου τῶν αὐλικῶν, οἵτινες ἀνήγειρον φαιδρῶς τὴν κεφαλὴν ὡς στάχεις ποτισθέντες μετὰ μακρὰν ἀνομβρίαν. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς χριστιανοσύνης διένειμε τὴν ἡμέραν ἐκείνην τέσσαρας ἐπισκοπάς, ἐχειροτόνησεν ἱερεῖς δεκαὲξ διακόνους, προσέθεσε δύο ἁγίους εἰς τὸ Συναξάριον, ἀπήλλαξεν ἀπὸ τῆς ἀγχόνης πέντε κακούργους καὶ ἀπὸ τῆς πυρᾶς εἴκοσιν αἱρετικούς, λυπούμενος ὅτι δὲν εἶχεν ἑκατὸν ὡς ὁ Βριάρεως χεῖρας, ἵνα περισσοτέρας χάριτας διανείμῃ. Μετὰ ταῦτα μετέβη ἡ Ἰωάννα εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἶτα ὑπεδέχθη τοὺς πρέσβεις τοῦ πρίγκηπος Ἀνσιγίζου, ζητοῦντος βοήθειαν κατὰ τῶν Σαρακηνῶν. Ἀλλ' ἐνῷ ταῦτα πάντα ἔπραττε μηχανικῶς, ὁ ὀφθαλμὸς αὐτῆς πανταχοῦ ἀνεζήτει τὸν Φλῶρον, καὶ τὸ πνεῦμα ἐπτερύγιζε περὶ τὴν κλίνην της ὡς μέλισσα περὶ ἄνθος, πολλάκις δὲ εἰς τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας ἐκείνης

ἐψιθύρισεν ὡς ὁ Προφητάναξ «*Τίς δώσει μοι πτέρυγας ὡσεὶ περιστερᾶς καὶ πετασθήσομαι καὶ καταπαύσω!*»[1]

Δύο ὁλοκλήρους μῆνας ἐξηκολούθησεν ἡ Ἰωάννα πλέουσα ὡς κύκνος εἰς τὰ νάματα ἀνεξαντλήτων ἡδονῶν καὶ ὑπὸ τοῦ νέου ἐραστοῦ της λατρευομένη, εἰ καὶ εἶχεν ἤδη ὑπερβῆ τὸν μεσαῖον ἐκεῖνον σταθμὸν τοῦ βίου, μετὰ τὸν ὁποῖον στρέφομεν μετὰ πόθου τὸ βλέμμα πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἀλλ᾽ ὁ Φλῶρος εὑρίσκετο ἀκόμη εἰς τὴν εὐδαίμονα ἐκείνην ἡλικίαν, καθ᾽ ἣν καὶ αἱ ἄκανθαι φαίνονται ἡμῖν εὐώδεις καὶ ὅλαι αἱ γυναῖκες ὡραῖαι, καθ᾽ ἣν ἐκθέτομεν εἰς δημοπρασίαν τὴν καρδίαν καὶ τὰ χείλη μας ῥιπτόμενοι ἀφόβως εἰς πᾶσαν ἀνοιγομένην ἡμῖν ἀγκάλην ὡς ὁ Δανιὴλ εἰς τὸν λάκκον τῶν λεόντων, ζητοῦντες ὕδωρ, ἵνα σβύσωμεν τὴν δίψαν μας, καὶ ἀδιαφοροῦντες, ἂν διαυγὲς ἦναι ἢ ἀμμῶδες καὶ θολωμένον. Ἄλλως δὲ καί τοι τεσσαρακοντοῦτις οὐδόλως εὐκαταφρόνητος ἦτο ἡ ἡμετέρα ἡρωΐνη, ἔχουσα ἀκόμη λευκοτέρους τῶν τριχῶν τοὺς ὀδόντας καὶ ἀναπληροῦσα τὸν χνοῦν καὶ τὸ ἄρωμα τῆς νεότητος διὰ τῆς ἡδυπαθοῦς ἐκείνης στρογγυλότητος καὶ ἡγεμονικῆς εὐσαρκίας, ἥτις τοσοῦτον θέλγει τοὺς ἀγενείους νεανίσκους, ἀγαπῶντας νὰ ἐμπιστεύωνται εἰς χεῖρας στιβαρὰς καὶ ἐμπείρους τῆς καρδίας των τὰς ἡνίας. Πολλοὶ κριτικοὶ (ἀγνοῶ ἂν ὀρθόδοξοι ἢ αἱρετικοὶ) προτιμῶσι τὴν Ὀδύσσειαν τῆς Ἰλιάδος· ὑπάρχουσι δὲ καὶ ζωγράφοι προτιμῶντες τὰ ἐρείπια τῶν νεοκτίστων οἰκοδομῶν καὶ γαστρονόμοι τὰς ὀζούσας

1) Ψαλμ. ΜΔ΄. ἐδ. 7.

πέρδικας ἀγαπῶντες· οὕτω καὶ πολλοὶ ὀπαδοὶ τοῦ Σολομῶντος ἰσχυρίζονται ὅτι μόνον αἱ ὥριμοι δέσποιναι γνωρίζουσι νὰ ἀρτύωσιν ἐμπείρως τὸν ἀπηγορευμένον καρπόν, στρώνουσαι δι' ἀνθέων τὴν πρὸς αὐτὸν ἄγουσαν ὁδὸν ὡς οἱ Ἰησουῖται τὴν τοῦ παραδείσου. Ὁ Πετράρχης ἀφοῦ ἐγήρασεν, ὠνειροπόλει ἰδανικήν τινα γυναῖκα συνενοῦσαν τὴν τέχνην ταύτην μετ' ἀνθηρᾶς νεότητος, καὶ μάτην περιέτρεχε κήπους καὶ δάση ἵνα ἀνεύρῃ τὴν χίμαιραν ταύτην ἣν ὠνόμαζεν ὥ ρ ι μ ο ν κ α ρ π ὸ ν ἐ π ὶ ἀ ν θ ο ῦ ν τ ο ς δ ε ν δ ρ υ λ λ ί ο υ. Ἀλλ' ὁ Φλῶρος δὲν εἶχεν ἀκόμη καταντήσει νὰ ὀνειρεύεται λευκοὺς κοσσύφους, τὴν δὲ Ἰωάνναν του, καίτοι τεσσαρακοντούτιδα, οὐδ' ἀντὶ δύο εἰκοσαετῶν παρθένων ἤθελεν ἀνταλλάξει.

Ἐν τούτοις τὸ θέρος εἶχε παρέλθει πρὸ πολλοῦ καὶ ὁ ἁγιώτατος Πατὴρ δὲν ἔσπευδε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν καθέδραν του. Τὰ τελευταῖα τοῦ ἔτους φύλλα ἐσωρεύοντο παρὰ τὰς ῥίζας τῶν δένδρων, ἡ θάλασσα ἐμυκᾶτο ἀντὶ νὰ ψιθυρίζῃ καὶ οἱ λύκοι κατέβαινον ἐκ τῶν ὀρέων· ἀλλ' οἱ δύο ἐρασταὶ διέμενον φαιδροὶ καὶ φιλοπαίγμονες ὡς τὴν ἄνοιξιν αἱ τρυγῶνες. Πολλοὶ φιλόσοφοι ἐπροσπάθησαν νὰ εὕρωσι κατὰ τί διαφέρει ὁ ἄνθρωπος τοῦ κτήνους· καὶ οἱ μὲν Ἑβραῖοι ἰσχυρίσθησαν ὅτι διαφορὰ καμμία δὲν ὑπάρχει[1], οἱ δὲ χριστιανοὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀθάνατον ψυχήν, οἱ φιλόσοφοι ὅτι εἶναι λογικὸς καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ὅτι πταρνίζεται συ-

1) Καὶ τί ἐπερίσσευσεν ὁ ἄνθρωπος παρὰ τὸ κτῆνος; Οὐδέν· ὅτι τὰ πάντα ματαιότης κλπ. Ἐ κ κ λ η σ. κεφ. Γ', ἐδ. 19.

χνότερον τῶν ἄλλων ζώων[1]· ἀλλὰ κάλλιον τούτων ἀπέτυχε, νομίζω, ὁ Σωκράτης, παρατηρήσας ὅτι κατὰ τοῦτο ὑπερέχομεν τὰ ζῶα, ὅτι ὅσα τὴν ἄνοιξιν μόνον πράττουσιν ἐκεῖνα, ταῦτα ὁ ἄνθρωπος δύναται καθ' ὅλον τὸ ἔτος νὰ πράξῃ[2]. Ὁ Ζεύς, ἵνα δικαιολογήσῃ τὰς ὑπερόγκους συζυγικὰς ἀπαιτήσεις του, ῥίπτων τὸ σφάλμα εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἀνοίξεως, διέταττε τὴν γῆν νὰ βλαστάνῃ ἄνθη, ὁσάκις ἐπεθύμει μετὰ τῆς Ἥρας νὰ ὁ μ ι λ ή σ ῃ, (καθ' ἣν ἔννοιαν δίδει εἰς τὸ ῥῆμα τοῦτο ὁ Κος. Φίλιππος Ἰωάννου)· ἡ δὲ Ἰωάννα μὴ δυναμένη τὸ αὐτὸ θαῦμα νὰ κατορθώσῃ, ἀνεπλήρονε διὰ ξύλων καὶ λαμπάδων τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἐαρινοῦ ἡλίου, τὴν ὀσμὴν τῶν ἀνθέων δι' ἀλόης καὶ κινναμώμου καὶ τὸ κελάδημα τῶν πτηνῶν δι' αὐλῶν καὶ ᾀσμάτων. Τὰ συμπόσια, οἱ κῦβοι, οἱ πίθηκες, οἱ μῖμοι, οἱ γελωτοποιοὶ καὶ αἱ ἄλλαι τοῦ μεσαίωνος διασκεδάσεις διεδέχοντο ἀλλήλας ἀκαταπαύστως ἐν τῷ παπικῷ ἀνακτόρῳ, κατὰ δὲ τοὺς χρονογράφους πολλάκις ἀντήχουν ἐκεῖ ᾄσματα βακχικὰ καὶ χορευτῶν ποδοκρουσίαι. Οὐδέποτε πλέον παρευρίσκετο εἰς τοὺς ὄρθρους ὁ Ποντίφηξ, ἀκολουθῶν τὸ τοῦ Σολομῶντος «Ε ἰ ς μ ά τ η ν ὑ μ ῖ ν ἐ σ τ ι τ ὸ ὀ ρ θ ρ ί ζ ε ι ν[3],» τὰς δὲ εὐχάς, λειτουργίας καὶ ἀκολουθίας συνέθετεν ὁ ἴδιος[4] κατὰ τὸ ῥητὸν

1) Ἀριστοτέλ. Πρόβλημ. Ἀνέκδοτ. τμῆμ. Β', να'.

2) Ξενοφ. Ἀπομνημ. Α'. 4.

3) Ψαλμὸς ρηδ'. ἐδ. 2.

4) Αἱ λειτουργεῖαι αὗται ἐσώζοντο μέχρι τοῦ ις' αἰῶνος, ὅτε εἶδον αὐτὰς ὁ Φήλιξ Ἀμερλῖνος καὶ Μαρτῖνος ὁ Φράγκος· ὑπάρχουσι δὲ πιθανῶς καὶ σήμερον ἀκόμη ἀντίγραφα αὐτῶν ἐν τῷ ἀδύτῳ τῆς Βατικανείου βιβλιοθήκης.

τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ ἀπαγορεῦον εἰς τοὺς χριστιανοὺς τὴν μωρολογίαν· πολλάκις, δέ, ἀφοῦ μετὰ τρισμακαρίαν νύκτα ἀπεσπᾶτο ἀπὸ τοῦ φίλου της τὰς ἀγκάλας, συνέβη αὐτῇ, καθὼς ἐνόθευσε τὸ *Πιστεύω*, οὕτω καὶ τὸ *Πάτερ ἡμῶν* νὰ τροποποιῇ ἀντὶ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου, τὸν *Φλῶρον αὐτῆς τὸν ἐπιούσιον* ζητοῦσα παρὰ τοῦ Οὐρανίου Πατρός.

Βασιλεύς τις τῆς Περσίας, ὁ Κῦρος, ὁ Καμβύσης, ὁ Ξέρξης ἢ ὁ Χοσρόης, δὲν ἐνθυμοῦμαι ἀκριβῶς ποῖος ἐξ αὐτῶν, ὑπέσχετο πολυτάλαντον ἀμοιβὴν εἰς ἐκεῖνος ὅστις ἤθελεν ἐφεύρει αὐτῷ νέον τι εἶδος ἡδονῆς· τὸ κατ' ἐμὲ ἤθελον προθύμως ἀρκεσθῇ εἰς τὰς ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Ἀδὰμ ὑπαρχούσας, ἀλλὰ τὸ κακὸν εἶναι ὅτι οὐδ' ἐκεῖναι εἶναι διαρκεῖς. Τὸ γλυκὺ ποτήριον ἢ ἐκφεύγει τῆς χειρός, πρὶν προφθάσωμεν νὰ σβύσωμεν τὴν δίψαν μας ἢ τὸ ἐν αὐτῷ θεῖον νέκταρ μεταβάλλεται εἰς ὄξος, καὶ τότε ἡμεῖς αὐτοὶ ἀποστρέφομεν μετ' ἀηδίας τὰ χείλη. Ἡ δὲ ἡμετέρα ἡρωΐς, ἐνῷ ἔπλεε πλησίστιος εἰς τὸ πέλαγος τῆς ἡδονῆς, προσέκοψεν αἴφνης κατὰ φοβεροῦ τινος ὑφάλου, ὃν πρὸ πολλοῦ εἶχε παύσει νὰ φοβῆται. Ἡ ἐπὶ δεκαετίαν μετὰ τοῦ Φουρμεντίου καὶ τῶν ἀντεραστῶν αὐτοῦ συμβίωσις εἶχε πείσει σχεδὸν αὐτὴν ὅτι ἠδύνατο νὰ φάγῃ ὅσα ἤθελεν ἀπηγορευμένα μῆλα χωρὶς φόβον νὰ πάθῃ τι ἐξ αὐτῶν· πρὸ πολλοῦ δὲ μὴ ἀνοίξασα τὰς γραφὰς εἶχε λησμονήσει ὅτι ὅλαι σχεδὸν αἱ βιβλικαὶ ἡρωΐδες, ἡ Σάρα, ἡ Ῥεβέκκα, ἡ Ῥαχὴλ καὶ αἱ ἄλλαι ἦσαν στεῖραι μέχρι γήρατος καὶ ἔπειτα ἐγέννησαν πατριάρχας

καὶ προφήτας. Πολὺ λοιπὸν ἠπόρησεν ὅτε τὰ εἰς τὸ τέταρτον βιβλίον τοῦ Ἀριστοτέλους περιγραφόμενα συμπτώματα εἰδοποίησαν αὐτήν, ὡς ἄγγελος τὴν μητέρα τοῦ Συμψών,[1] ὅτι ὁ Ὕψιστος ηὐλόγησε τέλος πάντων τὰ σπλάγχνα της. Ἀλλ' ἡ μὲν Ἑβραία ἐσκίρτησεν ἐκ τῆς χαρᾶς εἰς τὸ πρῶτον σκίρτημα τοῦ τέκνου της, ἡ δὲ Ἰωάννα ἀφῆκεν ὑπὸ τῆς ταραχῆς νὰ πέσῃ τὸ ποτήριον, τὸ ὁποῖον ἔφερεν εἰς τὰ χείλη της, καὶ ἐνῷ οἱ σύνδειπνοι ἐπευφήμουν ἐξηγοῦντες ὡς καλὸν οἰωνὸν τὸν χυθέντα οἶνον, ἔτρεξεν ἐκείνη εἰς τὸν θάλαμόν της, ὅπου κλεισθεῖσα ἤρξατο νὰ κλαίῃ τὴν συμφοράν της.

Πάντες οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν πρὸ πολλοῦ κεκλεισμένοι ἐν τῷ παπικῷ ἀνακτόρῳ, ἡ δὲ Ἰωάννα ἠγρύπνει ἀκόμη στηρίζουσα ἐπὶ τῶν χειρῶν τὴν κεφαλήν, ὡς ὁ Ἅγ. Πέτρος ἀφοῦ ἠρνήθη τὸν Χριστόν, καὶ μάτην ἀναζητοῦσα πῶς ἠδύνατο ν' ἀποφύγῃ τὴν ἀπειλοῦσαν αὐτὴν συμφοράν. Ὁτὲ μὲν ἐσκέπτετο, ἐγκαταλείπουσα τὴν Ῥώμην καὶ τὰς κλεῖδας τοῦ παραδείσου νὰ φύγῃ μετὰ τοῦ Φλώρου εἰς ἄγνωστόν τινα τῆς γῆς γωνίαν, ὁτὲ δὲ δι' ἐξορκισμῶν ἢ καὶ διὰ ἰατρικῶν νὰ ἐκδιώξῃ τὸν ἐν τῇ κοιλίᾳ της συστηθέντα ἀπρόσκλητον καὶ ὀχληρὸν ἐνοικέτην. Ἀλλ' ἀμφότερα τὰ σχέδια ταῦτα πολλὰς παρίστων δυσχερείας καὶ ἀκάνθας· καθότι οὔτε τὴν ἀποστολικὴν ἕδραν ἤθελε νὰ χάσῃ οὔτε τὴν ζωὴν αὐτῆς ὠρέγετο νὰ κινδυνεύσῃ, ἄλλην δὲ λύσιν τοῦ

1) Καὶ ὤφθη ἄγγελος πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ εἶπε πρὸς αὐτήν. «Ἰδοὺ σὺ στεῖρα καὶ οὐ τέτοκας καὶ συλλήψῃ υἱόν. Κριτῶν κεφ. ΙΓ', ἐδ. 3.

κόμβου ἐκείνου ματαίως ἐζήτει ν' ἀνεύρῃ. Ἡ κεφαλὴ αὐτῆς ἦτο βαρεῖα, τὰ ὦτά της ἐβόμβουν καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπλανῶντο οἱ σπινθῆρες καὶ τὰ σκότη ἐκεῖνα, ἅτινα ὡς βέβαια σημεῖα ἐγκυμοσύνης ἐθεώρει ὁ Σταγειρήτης, ὅτε αἴφνης πολὺς κρότος πτερύγων ἀντήχησεν εἰς τὰς ἀκοάς της. Εἰς τὸ ἄκουσμα ἐκεῖνο ἀνήγειρεν ἡ Ἰωάννα τὴν κεφαλήν, καὶ ἔμπροσθεν αὐτῆς ἵστατο λευκόπτερος νεανίσκος ἐνδεδυμένος ἀστράπτουσαν αἰσθῆτα, ἴριδα φέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἐρυθρὰν λαμπάδα εἰς τὴν δεξιὰν καὶ ποτήριον εἰς τὴν ἀριστεράν. Ἡ ἡμετέρα ἡρωῒς οὐδέποτε ἰδοῦσα ἄγγελον πλὴν μόνον ἐν εἰκόνι τοσοῦτον ὑπὸ τῆς ὀπτασίας ἐταράχθη, ὥστε οὔτε νὰ ἐγερθῇ πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ξένου ἠδυνήθη οὔτε κἂν κάθισμα ἐφρόντισε νὰ προσφέρῃ. Ἐν τούτοις ὁ οὐράνιος ἀπεσταλμένος διπλώσας τὰ πτερά του καὶ ἀποσείσας τοὺς καταπίπτοντας ἐπὶ τοῦ μετώπου του ξανθοὺς βοστρύχους «Ἰωάννα,» εἶπε, προσηλῶν πύρινον βλέμμα ἐπὶ τῆς ἀθλίας Παπίσσης, «ἡ λαμπὰς αὕτη σοὶ ἀναγγέλλει τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον »πρὸς τιμωρίαν τῶν ἀνομημάτων σου, τὸ δὲ ποτήριον »πρόωρον θάνατον καὶ καταισχύνην ἐπὶ τῆς γῆς. Ἔκλεξον μεταξὺ αὐτῶν.» Ἡ ἀγγελικὴ ἐκείνη πρότασις ἔρριψεν εἰς φοβερὰν ἀμηχανίαν τὴν δύστηνον ἡμῶν ἡρωΐδα, ἥτις ἐπὶ πολὺ ἔμεινεν ἀμφίρροπος ὡς ὁ Δαβίδ, ὅτε ἐπρόκειτο μεταξὺ πείνης, πολέμου καὶ πανώλους νὰ ἐκλέξῃ. Ὁ φόβος τοῦ θανάτου καὶ ὁ τρόμος τῆς Κολάσεως ἐπάλαιον εἰς τὰ στήθη τῆς πτωχῆς Ἰωάννας ὡς ὁ Ἡσαῦ καὶ ὁ Ἰακὼβ ἐν τῇ κοιλίᾳ

τῆς Ῥεβέκκας[1]. Ἐν ἀρχῇ ἐξέτεινε τὴν χεῖρα πρὸς τὴν φλέγουσαν δᾷδα, θυσιάζουσα τὴν μέλλουσαν ζωὴν χάριν τῆς παρούσης· ἀλλὰ τόσον ἀγρίως ἀνεκάγχασαν τὰ πνεύματα τῆς ἀβύσσου, ἅτινα παρευρίσκοντο πάντοτε ἀοράτως εἰς τὰς τοιαύτας σκηνάς, καὶ τοσαύτη ἐπεσκίασε τὸ πρόσωπον τοῦ ἀγγέλου κατήφεια, ὥστε μεταμεληθεῖσα ἐξέτεινε τὴν ἄλλην χεῖρα καὶ λαβοῦσα τὸ ποτήριον τοῦ θανάτου καὶ τῆς αἰσχύνης ἐκένωσεν αὐτὸ μέχρι πυθμένος.

Ταῦτα, ἀναγνῶστά μου, διηγοῦνται οἱ καλοὶ χρονογράφοι· σὺ δέ, ἂν μὲν ἀνήκῃς εἰς τὴν σχολὴν τῶν Εὐημεριστῶν, οἵτινες τὰ θαύματα τῆς Γραφῆς ἐξηγοῦσι διὰ φυσικῶν αἰτίων, ὡς ὁ Πλάτων τὰ τῆς μυθολογίας, ἰσχυριζόμενοι, ὅτι ὁ ἐγχειρίσας τὸ κρίνον εἰς τὴν Παναγίαν ἄγγελος ἦτο μετημφιεσμένος τις στρατιώτης[2], ὁ δὲ Λάζαρος ἐκοιμᾶτο βαθέως, ὅτε ἀνεστήθη ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, ἄν, λέγω, ἀνήκῃς εἰς τὴν σχολὴν ταύτην, δύνασαι νὰ ὑποθέσῃς ὅτι καὶ ἡ Ἰωάννα εἶδε τὸν ἄγγελον ἐν ὀνείρῳ ἢ ὅτι φιλάστειός τις Διάκονος, μαθὼν τὰ μυστικά της, ἐστολίσθη διὰ πτερῶν. ἵνα τὴν τρομάξῃ· ἂν δὲ προτιμᾷς τὸ σύστημα τοῦ Στράους, ὅστις ἀντὶ νὰ χρονοτριβῇ ζητῶν ἐξηγήσεις δυσεξηγήτων πραγμάτων, ἀκοπώτερον εὗρε νὰ ὀνομάσῃ μύθους τὰ θαύματα καὶ τὰ Εὐαγγέλια, δύνασαι νὰ θεωρήσῃς τῆς ἡμετέρας ἡρωΐδος τὴν ὀπτασίαν ὡς ἁπλῆν ἐφεύρεσιν τῶν ῥασοφόρων βιογράφων της. Τὸ κατ' ἐμὲ εἰς οὐδεμίαν ἀνήκων σχολὴν προτιμῶ νὰ πιστεύσω

1) Ὅρα Γενέσεως κεφ. ΚΕ', ἐδ. 22. 2) Ὅρα τὴν σημείωσιν.

τὸ πρᾶγμα ὅπως τὸ ἀνέγνωσα, διότι κατὰ τὸν Σολομῶντα ὁ «ἄκακος πιστεύει παντὶ λόγῳ[1]».

Ὅτε τὴν ἐπιοῦσαν εἰσῆλθεν ὁ Φλῶρος εἰς τὸν παπικὸν κοιτῶνα, εὗρε τὴν αὐτοῦ Ἁγιότητα κατάκοιτον ἐπὶ τοῦ τάπητος καὶ ὑπὸ φοβερῶν κατεχομένην σπασμῶν· μάτην δὲ ὁ πτωχὸς νεανίας ἐζήτησεν ὡς ἄλλος Πυγμαλίων νὰ θερμάνῃ διὰ τῶν χειλέων του τὴν ὑπὸ τοῦ τρόμου ἀπολιθωθεῖσαν φίλην του. Ἐπὶ δεκαπέντε ὅλας ἡμέρας ἔμεινεν ἡ Ἰωάννα ἐπὶ τῆς κλίνης της ἀμφίρροπος μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου· ὅτε δὲ μετὰ τὴν μακρὰν ἐκείνην ἀγωνίαν ἠγέρθη τέλος πάντων, ἔσπευσε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ῥώμην καὶ κλεισθεῖσα ἐν τῷ εὐκτηρίῳ της ἀπηγόρευσε τὴν εἴσοδον αὐτοῦ εἰς πάντας τοὺς αὐλικοὺς καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου. Ἐκεῖ πολιορκουμένη νυχθημερὸν ὑπὸ ἀπαισίων φασμάτων, ὡς ὁ Σαοὺλ ἀφοῦ εἶδε τὴν σκιὰν τοῦ Σαμουήλ, κατήντησε μετ' ὀλίγον τῆς πρώην Ἰωάννας σκιά, ἀνασκιρτῶσα ὁσάκις ἔτριζε θύρα καὶ λειποθυμοῦσα ἂν γλαὺξ ἢ νυκτοκόραξ ἔκρωζε τὴν νύκτα ἐπὶ τῆς στέγης τοῦ Βατικανοῦ. Ἡ θέα τῶν κατοίκων τοῦ οὐρανοῦ οὐδέποτε ὠφέλησε τοὺς δυστυχεῖς θνητούς, οἵτινες ἠξιώθησαν νὰ ἴδωσι κατὰ πρόσωπον θεούς, ἀγγέλους ἢ ἁγίους. Ἡ Σεμέλη κατεφλέχθη ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ Διός, ὁ ὅσιος Νίκων ἔμεινε μονόφθαλμος, ἀφοῦ εἶδε τὴν ἔνδοξον ὡραιότητα τῆς Παναγίας[2], ὁ Ἅγ. Παῦλος ἐτυφλώθη ὑπὸ τῆς λάμψεως τοῦ Ἰησοῦ[3]

1) Παροιμ. κεφ. ΙΔ', ἐδ. 15.
2) Ὅρα Ἁμαρτωλῶν Σωτηρίαν.
3) «Ὡς δὲ οὐκ ἐνέβλεπον ὑπὸ τῆς δόξης τοῦ φωτὸς ἐκείνου, χειρα-

καὶ ὁ Ζαχαρίας ἔμεινε βωβὸς μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ἀγγέλου[1], οἱ δὲ Ἑβραῖοι τοσοῦτον ἐφοβοῦντο τὰς ὀπτασίας, ὥστε καθ' ἑσπέραν πρὶν πλαγιάσωσι παρεκάλουν τὸν Ὕψιστον νὰ φυλάξῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὰ φοβερὰ ἐκεῖνα *πράγματα τὰ περιπατοῦντα ἐν τῷ σκότει*[2].

Ἀλλ' ἐνῷ τοὺς κατοίκους τοῦ ἄλλου κόσμου ἔτρεμεν ὁ Ποντίφηξ, πολὺ τούτων φοβερώτεροι ἐχθροὶ ἠπείλουν τὴν ἐξουσίαν του καὶ ἐκορυφοῦτο ἡ κατ' αὐτοῦ τῶν Ῥωμαίων καταφορά Οἱ τότε Ἰταλοὶ δὲν ὁμοίαζον τὴν σήμερον συνταγματικὰ ἔθνη, τὰ θεωροῦντα τοὺς βασιλεῖς ὡς ἁπλᾶ ἀρχιτεκτονικὰ κοσμήματα τιθέμενα ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ πολιτικοῦ οἰκοδομήματος, ὡς τὰ ἀγάλματα ἐπὶ τῆς στέγης τῶν ναῶν· ὀλίγον δὲ ἀσχολούμενοι εἰς συνωνυμικὰς μελέτας δὲν εἶχον εἰσέτι φθάσει νὰ ἐξακριβώσωσι τὴν μεταξὺ τῶν λέξεων β α σ ι λ ε ύ ε ι ν καὶ κ υ β ε ρ ν ᾶ ν διαφοράν, ἀλλ' ἀπήτουν παρὰ τοῦ ἄρχοντος αὐτῶν νὰ ἄρχῃ ὡς καὶ παρὰ τοῦ μαγείρου των νὰ μαγειρεύῃ. Βλέποντες δὲ τὰ ταμεῖα κενά, τὰς ἐκκλησίας σιωπηλάς, τὰ μοναστήρια μεταβεβλημμένα εἰς καπηλεῖα, τοὺς Σαρακηνοὺς ληστεύοντας τὰ παράλια καὶ τοὺς λῃστὰς ἐσκηνωμένους εἰς τὰ προάστεια τῆς ἁγίας πόλεως ἠρώτων οἱ καλοὶ Ῥωμαῖοι, ἐν ἀρχῇ μετ' ἀπορίας, εἶτα μετ' ἀνυπομονησίας καὶ τέλος μετ' ὀργῆς, τί ἔκαμνεν

γωγούμενος ὑπὸ τῶν συνόντων μοι ἦλθον εἰς Δαμασκόν.» (Πράξεις Ἀποστόλ. κεφ. ΚΒ', ἐδ. 11).

1) Ἐξελθὼν οὐκ ἠδύνατο λαλῆσαι.... καὶ ἦν διανεύων αὐτοῖς καὶ διέμεινε κωφός. «Κατὰ Λουκᾶν κεφ. Α', ἐδ. 22.

2) Ψαλμ. ι', ἐδ. 6.

ἡ αὐτοῦ Ἁγιότης καὶ διατί, ἐνῷ ὑπῆρχον τοσοῦτοι ἐχθροὶ νὰ πολεμήσῃ, ἄφινεν εἰς τὴν θήκην τὰ κοσμικὰ καὶ πνευματικά του ὅπλα. Οἱ εὐλαβεῖς παρεπονοῦντο, διότι δὲν ἀπενέμοντο πλέον εἰς αὐτοὺς εὐλογίαι καὶ οἱ ἐπαῖται, διότι δὲν ἐμοιράζετο ἡ ἐπιούσιος φακῆ· οἱ φανατικοὶ ἀνέφερον μετὰ δακρύων ὅτι ἀπὸ ἓξ ἤδη μηνῶν οὐδεὶς ἐκάη μάγος ἢ αἱρετικός, οἱ δὲ χωλοί, δαιμονιζόμενοι καὶ παραλυτικοὶ ἠρώτων διατί δὲν ἐθαυματούργει πλέον ὁ Πάπας. Ἀλλ' οἱ μᾶλλον κατὰ τοῦ Ἁγίου Πατρὸς ἐξηγριωμένοι ἦσαν οἱ ἱερεῖς ἄνευ παροικίας, οἱ ἡγούμενοι ἄνευ μοναστηρίων, οἱ καγκελλάριοι καὶ κοντόσταυλοι, δι' οὓς δὲν ὑπῆρχε πλέον τόπος εἰς τὴν αὐλήν, οἱ παράσιτοι οἱ διωχθέντες τοῦ παπικοῦ μαγειρείου, καὶ ἔτι μᾶλλον οἱ μαστροποὶ καὶ οἱ κουρεῖς, οἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσωσι διατί ἀπεκλείοντο τῶν ἀνακτόρων, ἐνῷ ἥ τε συνήθεια καὶ ἡ παράδοσις ἐπέταττον εἰς τὸν Πάπαν τὸ ξύρισμα καὶ τὴν γυναικοκρατίαν. Πάντες οὗτοι, ἀφοῦ πολλάκις καὶ εἰς μάτην προσέφεραν τὴν ἀφοσίωσιν, τὰς ἐκδουλεύσεις, τὰ ξυράφια καὶ τοὺς ὑποτρόφους των, ἀπελπισθέντες τέλος πάντων μετετράπησαν εἰς φοβεροὺς ἐπαναστάτας. Μὴ δυνάμενοι ν' ἀπολαύσωσι κοχλιάριον, ἵνα ἀντλήσωσιν εἰς τὴν χύτραν τῆς παπικῆς μεγαλοδωρίας, ἐζήτουν ἤδη ν' ἀνατρέψωσιν αὐτήν, ὡς ἐκριζόνουσι καὶ οἱ Ἰνδοὶ τὰ ὑψηλὰ δένδρα, ἵνα φάγωσι τοὺς καρπούς. Ἀλλὰ καὶ ἡ φύσις αὐτὴ ἐφαίνετο ἔχουσα κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἐπαναστατικὰς διαθέσεις. Ὁ Τίβερις ἐπλημμύρει συμπαρασύρων φραγ-

μούς, λέμβους, πύργους καὶ γεφύρας, τὰ ἄνθη ἐλησμόνουν νὰ ἀνθήσωσι καὶ τὰ κεράσια νὰ ὡριμάσωσι, καί τοι μεσοῦντος ἤδη τοῦ Μαΐου, τὰ δὲ πτηνὰ ἔμενον ἐπὶ τῶν κλάδων σιωπηλὰ καὶ κατηφῆ ὡς οἱ εὐσεβεῖς πετεινοὶ τῶν Ἱεροσολύμων κατὰ τὴν ἑβδομάδα τῶν Παθῶν. Ἀλλὰ τὸ μᾶλλον θορυβῆσαν τοὺς Ῥωμαίους σημεῖον ἦσαν νέφη ἀκρίδων τοσοῦτον πυκνά, ὥστε ἐπὶ ὀκτὼ ἡμέρας ἐπεσκίασαν τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, ὁ δὲ ἦχος τῶν πτερύγων αὐτῶν ὡμοίαζε κρότον ἁρμάτων πολλῶν τρεχόντων εἰς πόλεμον[1]. Τὰ φθοροποιὰ ταῦτα ἔντομα εἶχον ἓξ πτέρυγας, ὀκτὼ πόδας, τρίχας μακρὰς ὡς αἱ γυναῖκες καὶ οὐρὰς ὀξείας ὡς οἱ σκορπίοι. Αγνοῶ ἂν ἡ περιγραφὴ αὕτη ἦναι ἱστορικὴ ἢ ἂν ἠρανίσθησαν αὐτὴν οἱ Χρονογράφοι ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως, ὡς οἱ Εὐαγγελισταὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην ἐκ τῆς παλαιᾶς. Ὅπως δήποτε τόσῳ ἀδηφάγοι ἦσαν αἱ ἀκρίδες αὗται, ὥστε, ἀφοῦ κατέφαγον τοὺς στάχεις καὶ τὰ δένδρα, εἰσώρμησαν εἰς τὰς οἰκίας καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἐκκλησίας, κατατρώγουσαι τοὺς ἄρτους τῆς Προθέσεως καὶ τὰ κηρία τοῦ θυσιαστηρίου. Ἀφοῦ δὲ καὶ ταῦτα κατέφαγον, ἤρχισαν νὰ τρώγωσιν ἀλλήλας, μαχόμεναι εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τοσαύτης μανίας, ὥστε τὰ πτώματα κατέπιπτον πυκνότερα φθινοπωρινῆς χαλάζης, οὐδεὶς δὲ Ῥωμαῖος ἐτόλμα κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας νὰ ἐξέλθῃ ἄνευ ὀμβρέλλας, ἢ πεπερικεφαλαίας. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην πληγὴν ἡ χολὴ τῶν πιστῶν ἐξεχείλισε τέλος πάντων ἀκάθε-

1) Ἴδε Ἀποκάλυψ. κεφ. Θ', ἐδ. 9.

κτος καὶ ὁρμητικὴ ὡς τὰ ὕδατα τοῦ πλημμυροῦντος ποταμοῦ των. Βέβαιοι ὄντες ὅτι ἤρκει ἓν νεῦμα τοῦ Πάπα, ἵνα φυγαδεύσῃ τὰ πτερωτὰ ἐκεῖνα θηρία, ἠρώτων ἀλλήλους μετ' ἀπελπισίας διατί ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Χριστοῦ ἄφινε τὰς παντοδυνάμους χεῖράς του εἰς τὰ θυλάκια τῆς ἐσθῆτός του καὶ τοὺς ὑπηκόους του εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἀκρίδων. Αἱ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαι ἀξιότιμοι τάξεις τῶν ἀντιπολιτευομένων ἤνοιγον τοὺς ῥώθωνας καὶ ὠσφραίνοντο ἀπλήστως τὴν ἐγγίζουσαν τρικυμίαν, ὡς αἱ ἀραβικαὶ ἵπποι τὰς βρύσεις τῆς ἐρήμου, ὅτε δὲ ἦλθεν ἡ ὥρα, κατατάξαντες τὸ ῥωμαϊκὸν σκυλολόγιον κατὰ φάλαγγας καὶ λόχους ὡδήγησαν τὴν ὑλακτοῦσαν ἐκείνην σπεῖραν ὑπὸ τὰ παράθυρα τοῦ Βατικανοῦ.

Εἰς τὴν θέαν τοῦ ἀφηνιάσαντος πλήθους οἱ μὲν φύλακες ἔσπευσαν νὰ ὀχηρωθῶσιν ὄπισθεν τῶν πυλώνων, οἱ δὲ αὐλικοὶ νὰ ἐναγκαλισθῶσι τοὺς σταυροὺς καὶ τὰ εἰκονοστάσια, ὡς αἱ Θηβαῖαι παρθένοι τὰ εἴδωλα τῆς ἀκροπόλεως, ὅτε ἔσειον πρὸ τῶν πυλῶν τὰς ἀσπίδας οἱ ἑπτὰ λοχαγέται. Μόνος ὁ Φλῶρος, ὅστις πρὸ πολλοῦ στερούμενος τῆς φιλτάτης του περιεφέρετο νυχθημερὸν ἔμπροσθεν τῆς κεκλεισμένης πύλης τοῦ εὐκτηρίου, ἀνεσκίρτησεν ὑπὸ τῆς χαρᾶς εὑρὼν τέλος πάντων εὔλογον πρόφασιν νὰ ὑπερβῇ τὴν ἀπηγορευμένην ἐκείνην φλιάν. Ἡ ταλαίπωρος Ἰωάννα ἐκάθητο ἐπὶ στασιδίου προσηλοῦσα ὡς Αἰγύπτιος καλόγηρος ἀνήσυχα βλέμματα ἐπὶ τῆς ἐξοιδημένης κοιλίας της, ἐξ ἧς ὅμως ἀντὶ τοῦ Ἁγ. πνεύματος ἐπε-

ρίμενε νὰ ἴδῃ ἐξερχόμενον τὸ ὄνειδος καὶ τὴν καταισχύνην της, μόλις δὲ διὰ πολλῶν ἱκεσιῶν συγκατένευσε νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τοὺς ὑπηκόους της, ἵνα κατευνάσῃ τὴν τρικυμίαν. Ὅτε ἡ ὠχρὰ καὶ ἠλλοιωμένη τοῦ Ποντίφηκος μορφὴ ἐπέλαμψεν εἰς τὸ παράθυρον, φωτιζομένη ὑπὸ ἀμυδρᾶς ἀκτῖνος διαπερώσης τὰ νέφη τῶν ἀκρίδων, πολλοὶ τῶν ἐπαναστατῶν ὑπὸ ἀκουσίου καταληφθέντες σεβασμοῦ προσέκλιναν ἐδαφιαίως, ὡς αἱ σημαῖαι τῶν Ῥωμαίων στρατιωτῶν πρὸ τοῦ Χριστοῦ, ὅτε ἐνεφανίζετο ἐνώπιον τοῦ Πιλάτου, ἀλλὰ καὶ πολλαὶ ἀσεβεῖς χεῖρες ὑψώθησαν πάλλουσαι πέτρας καὶ σαπρὰ μῆλα καὶ πολλὰ Φαρισσαίων χείλη ἐξήμεσαν κατὰ τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Ἰησοῦ ὕβρεις καὶ κατάρας. Ὁ Ποντίφηξ ἐκτείνας τὴν ἁγίαν χεῖρά του ἵνα ζητήσῃ τὸν λόγον, ἀνήγγειλεν ὅτι τὴν ἐπιοῦσαν, ὅτε ἤρχιζον αἱ τελεταὶ τῶν Δεήσεων[1], ἤθελεν ἀναθεματίσει τὰς ἀκρίδας ἐν ἐπισήμῳ λιτανείᾳ, ἐν τούτοις δὲ ἀνεθεμάτιζε τοὺς μὴ ἀμέσως ἐπιστρέφοντας εἰς τὰς οἰκίας των. Ἡ παπικὴ ἐκείνη ὑπόσχεσις διεσκέδασεν ἐν ἀκαρεῖ τὰς ἀνησυχίας καὶ κατεπράϋνε τὴν ὀργὴν τῶν καλῶν Ῥωμαίων, ὧν αἱ ὀχλαγωγίαι εἶχον καταντήσει νὰ ὁμοιάζωσι τὰς τρικυμίας ἐκείνας τῆς Προποντίδος, τὰς ὁποίας κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἤρκουν νὰ κατευνάσωσιν ὀλίγαι σταγόνες ἐλαίου.

Τὴν ἐπιοῦσαν πάντες ἀπὸ πρωΐας ἦσαν εἰς κίνησιν ἐν τοῖς ἀνακτόροις. Οἱ ἀρχιερεῖς ἡτοίμαζον τὰς χρυσᾶς στολάς των, οἱ διάκονοι ἔτριβον τοὺς δίσκους καὶ

1) Rogations.

οἱ ἱπποκόμοι τὰς ἡμιόνους, ἐν δὲ τῇ πλατείᾳ τὸ πλῆθος τῶν φιλεόρτων ἔτριβον κἀκεῖνοι τὰς χεῖράς των ἐκ τῆς χαρᾶς. Ἡ λιτανεία τῶν Δεήσεων ἦτο ὡς καὶ αἱ πλεῖσται τοῦ Χριστιανισμοῦ τελεταὶ κληροδότημα τῶν εἰδωλολατρῶν, οἵτινες κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐτέλουν θυσίας ὑπὲρ τῆς ἐφορίας τῶν ἀγρῶν, χορεύοντες καὶ εὐωχούμενοι περὶ τοὺς βωμοὺς τῆς Δήμητρος καὶ τοῦ Βάκχου, παρ' ὧν ἐζήτουν νὰ εὐλογήσωσι τοὺς στάχεις, τὰς ἀμπέλους καὶ τὰ γογγύλια. Οἱ δὲ ἀπόγονοι αὐτῶν ἐπεκαλοῦντο δι' ὁμοίων τελετῶν τὴν προστασίαν τῆς σταχυοδοτείρας Παναγίας καὶ τοῦ Ἁγ. Μαρτίνου, ἀντικαταστησάντων τὴν Δήμητραν καὶ τὸν Βάκχον. Ἀλλὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἡ τελετὴ ἔμελλε νὰ ἦναι διπλῆ, προστιθεμένου εἰς τὰς Δεήσεις καὶ τοῦ ἀφορισμοῦ τῶν ἀκρίδων. Εἰς τὸν χρυσοῦν ἐκεῖνον τῆς πίστεως αἰῶνα οὐ μόνον οἱ κακοὶ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ κακοποιὰ ζῶα, οἱ ποντικοί, οἱ κόρακες, οἱ ἀγριόχοιροι, οἱ σκώληκες, αἱ κάμπαι καὶ αὐτοὶ οἱ ψύλλοι ὑπέκειντο εἰς τοὺς ἀφορισμοὺς τῆς Ἐκκλησίας, ὁσάκις ἐτόλμων νὰ φάγωσι τὰ λάχανα ἢ νὰ ταράξωσι τὸν ὕπνον τῶν πιστῶν. Τὸ δὲ πλῆθος καὶ ἡ κακοήθεια τῶν ἀκρίδων καθίστα τὸν κατ' αὐτῶν ἀφορισμὸν φοβερὰν καὶ ἐπίσημον τελετήν, εἰς ἣν ἔσπευδον νὰ παρευρεθῶσι πάντες τῆς Ῥώμης καὶ τῶν περιχώρων οἱ εὐσεβεῖς χριστιανοί.

Ἐνῷ οἱ αὐλικοὶ συνωθοῦντο εὐέλπιδες καὶ θορυβώδεις εἰς τὰς στοὰς καὶ τοὺς διαδρόμους τοῦ Βατικανοῦ,

ἡ Ἰωάννα ἀπεχαιρέτα μετὰ δακρύων τὸν ἐραστήν της. Ἡ δύστηνος ἡμῶν ἡρωῒς εἶχε περάσει κακὴν καὶ ἄϋπνον νύκτα ἐν τῷ εὐκτηρίῳ της, ὁτὲ μὲν σκεπτομένη περὶ ἀθανασίας ψυχῆς, ὁτὲ δὲ δοκιμάζουσα ἀρχιερατικὰς στολάς, ἵνα εὕρῃ τίς ἐξ αὐτῶν ἠδύνατο κάλλιον νὰ κρύψῃ τὸν σκανδαλώδη ὄγκον τῆς κοιλίας της. Οἱ φοβεροὶ λόγοι τοῦ ἀγγέλου ἀντήχουν ἀπαισίως εἰς τὰς ἀκοὰς τῆς ἀθλίας, ἥτις ἀπολέσασα μετὰ τὴν ἀγγελοφάνειαν ἐκείνην ὅλην αὐτῆς τὴν φιλοσοφίαν ἀνεπόλει μετὰ τρόμου τὰς πλάστιγγας δι' ὧν ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ ἐζύγιζε τὰς ψυχάς, τὴν μάστιγα τοῦ Διαβόλου, τοὺς λέβητας, τοὺς ἄνθρακας, τὰς ἁρπάγας, τοὺς ὄφεις, τὰς πυράγρας καὶ τὰ ἄλλα σκεύη τῆς μεσαιωνικῆς κολάσεως. Εἶτα ἤρξατο νὰ σκέπτεται περὶ τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων, περὶ μετεμψυχώσεως, περὶ μεταβάσεως τῶν ψυχῶν εἰς τὴν σελήνην καὶ τέλος περὶ σεισμῶν, ἀκρίδων, λέπρας καὶ πανώλους, καταντῶσα ἀείποτε εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ Θεός, ἀφοῦ ἦτο παντοδύναμος, κακῶς ἔπραξε ἐμπλήσας βασάνων καὶ λύπης τὸν κόσμον τοῦτον καὶ κακοποιῶν δαιμόνων τὸν ἄλλον. Τοιαῦτα διελογίζετο κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην ἡ ἡμετέρα ἡρωῒς καὶ πολλὰ ἄλλα ἀκόμη, ἅτινα ἀναγκάζομαι νὰ παραλείψω, σπεύδων νὰ τελειώσω τὴν διήγησίν μου. Ἂν ἤμην ποιητής, ἤθελον εἰπεῖ ὅτι ὁ Πήγασός μου ὠσφράνθη τὸν σταῦλόν του καὶ ἑκόντα ἄκοντα πρὸς αὐτὸν μὲ παρασύρει, π ε ζ ὸ ς δὲ ὢν δικαιοῦμαι ἔτι μᾶλλον νὰ ὁμολογήσω ὅτι μετὰ τοσαύτας περιπλανήσεις ἐκουράσθην τέλος

πάντων καὶ ἐπόθησα τὸν σταῦλόν μου, ἤτοι τοῦ δράματός μου τὴν καταστροφήν.

Ὁ καλὸς Φλῶρος βλέπων τῆς φίλης του τὴν ὠχρότητα καὶ τὴν ἀνησυχίαν ἐζήτει παντοιοτρόπως νὰ κρατήσῃ αὐτήν, ἱκετεύων μετὰ δακρύων ν' ἀναβάλῃ τὴν λιτανείαν. Ἀλλ' ἀφοῦ ἅπαξ ἐδέχθη τὸ πικρὸν ποτήριον, ἔπρεπεν ἡ Ἰωάννα νὰ καταπίῃ αὐτὸ μέχρι πυθμένος. Ἄλλως δὲ ἀδύνατον πλέον ἦτο νὰ ὀπισθοδρομήσῃ. Τὰ κάτωθεν τῶν ἀνακτόρων ἐστρατοπεδευμένα πλήθη ἐκρότουν ἀνυπομόνως τοὺς πόδας· αἱ λαμπάδες ἦσαν ἀνημμέναι, οἱ κώδωνες ἀντήχουν καὶ ἐκάπνιζε τὸ θυμίαμα· ὁ δὲ παναγιώνατος Πάπας θέσας ἐπὶ κεφαλῆς τὴν τιάραν καὶ λαβὼν ἀνὰ χεῖρας τὴν ποιμαντικὴν ῥάβδον, ἀπεσπάσθη τέλος πάντων ἀπὸ τοῦ φιλτάτου του τὰς ἀγκάλας, κατεχόμενος ὑπὸ προαισθημάτων μαύρων ὡς οἱ κόρακες, οἵτινες ἐπτερύγιζον ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς τοῦ Γράκχου τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου του.

Ὅτε ὁ ἀρχηγὸς τῶν πιστῶν ἐνεφανίσθη εἰς τὸ πόδιον τοῦ Βατικανοῦ, δισμύριοι καὶ ἐπέκεινα Ῥωμαῖοι ἦσαν ἤδη παρατεταγμένοι ἐν λιτανείᾳ, ἱππεύσαντος δὲ τοῦ Πάπα, ὁ ἀκαταμέτρητος ἐκεῖνος ἀνθρώπινος ὄφις ἤρχισε νὰ ἐκτυλίσσῃ βραδέως τὰς ῥασοφόρους σπείρας του πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου. Ἐπὶ κεφαλῆς ἐβάδιζον οἱ σημαιοφόροι φέροντες τοὺς σταυροὺς καὶ τὰς εἰκόνας τῶν πολιούχων Ἁγίων, μετὰ τούτους οἱ ἀρχιερεῖς ἐν πορφύρᾳ, ἀκολουθούμενοι ὑπὸ τῶν Ἡγουμένων καὶ καλογήρων, οἵτινες ἐπροχώρουν

γυμνόποδες κύπτοντες πρὸς τὴν γῆν τὰς τεφροσκεπεῖς κεφαλάς των· αἱ μοναχαὶ καὶ αἱ διακόνισσαι εἵποντο ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Ἁγ. Μαρκελλίνου, αἱ ὕπανδροι γυναῖκες ὑπὸ τὴν τῆς Ἁγ. Εὐφημίας καὶ τέλος αἱ παρθένοι λευχείμονες καὶ λυσίκομοι, ἀλλὰ κατηφεῖς, διότι αἱ ἀκρίδες δὲν εἶχον ἀφήσει οὔτε ῥόδα οὔτε ναρκίσσους, δι' ὧν συνείθιζον εἰς τοὺς ἀνθηροὺς ἐκείνους τῆς πίστεως χρόνους νὰ στολίζωσι τὰς κεφαλὰς καὶ τὰ στήθη των κατὰ τὰς ἐπισήμους λιτανείας. Ὁ κατώτερος κλῆρος, οἱ στρατιῶται καὶ ὁ ὄχλος εἵποντο τελευταῖοι, ἀκολουθούμενοι ὑπὸ πλήθους θερμοπωλῶν καὶ καπήλων, οἵτινες ἐθέρμαινον τὴν εὐλάβειαν τῶν πιστῶν διὰ ζύθου, ὑδρομέλιτος καὶ ἀφεψήματος κυδωνίων. Ἅπαν τὸ πλῆθος ἐκεῖνο ἔψαλλεν ὕμνους εἰς τὸν Ἰησοῦν καὶ τὸν Ἅγ. Πέτρον· ἐπειδὴ ὅμως μεταξὺ τῶν λιτανευόντων ὑπῆρχον καὶ νεοφώτιστοι Σαρακηνοί, Γερμανοί, Βενεδικτῖνοι, Ἕλληνες καλόγηροι, Ἄγγλοι θεολόγοι καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ξένοι, οἵτινες μὴ προφθάσαντες νὰ μάθωσι λατινικὰ ἀπήγγελλον ἕκαστος εἰς τὴν γλῶσσάν του τοὺς ψαλμούς, ἀπετελεῖτο ἀλλόκοτος κακοφωνία, ἣν ὁ εὐσεβὴς Σατωβριάνδος ἤθελεν ἀναμφιβόλως ὀνομάσει ἁ ρ μ ο ν ι κ ω τ ά τ η ν π ά ν τ ω ν τ ῶ ν ἐ θ ν ῶ ν π ε ρ ὶ τ ο ῦ Χ ρ ι σ τ ο ῦ σ υ μ φ ω ν ί α ν.

Ἡ λιτανεία ὑπερβᾶσα τὸν φόρον τοῦ Τραϊανοῦ καὶ *παραμείψασα τὸ ἀμφιθέατρον τοῦ Φλαβίου ἐσταμάτησε τέλος πάντων ἵνα ἀναπαυθῇ εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Λατεράνου.* Ὁ καύσων καὶ ὁ κονιορτὸς ἦτο τοσοῦτος τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὥστε κατὰ τοὺς Χρονογράφους

αὐτὸς ὁ Διάβολος καὶ ἐντὸς ἡγιασμένου ὕδατος ἤθελε λουσθῇ· τὰ δὲ πτώματα τῶν ἀκρίδων, ὧν ἡ πάλη ἐξηκολούθει εἰς τὸν ἀέρα, ἔτριζον ἀπαισίως ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν προσκυνητῶν καὶ τῶν ὑποζυγίων. Ταῦτα πάντα ηὔξανον τὴν κακοπάθειαν καὶ ἀδημονίαν τῆς πτωχῆς Ἰωάννας, ἥτις μόλις ἠδύνατο ἐπὶ τοῦ ἡμιόνου της νὰ κρατηθῇ, αἰσθανομένη πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀπό τινων ἤδη στιγμῶν τοιαύτην εἰς τὰ σπλάγχνα της ταραχήν, ὥστε δὶς προσέκοψεν, ἐνῷ ἀνέβαινε τὰς βαθμίδας τοῦ μεγαλοπρεποῦς θρόνου, τοῦ στηθέντος ἐν μέσῳ τῆς πλατείας, ἵνα ἀπὸ τοῦ ὕψους αὐτοῦ ἐκσφενδονηθῇ τὸ κατὰ τῶν ἀκρίδων ἀνάθεμα. Ἡ αὐτοῦ Ἁγιότης βυθίσασα τὸ περιρραντήριον εἰς τὸ ἡγιασμένον ὕδωρ ἐρράντισε πρὸς ἀπηλιώτην, ζέφυρον, νότον καὶ βορρᾶν, εἶτα δὲ λαβοῦσα ἐλεφαντίνην εἰκόνα τοῦ Ἐσταυρωμένου ὕψωσεν αὐτήν, ἵνα σταυροκοπήσῃ τὴν ὑπὸ τῶν ἀκρίδων μεμολυσμένην ἀτμοσφαῖραν· ἀλλ' αἴφνης ὁ ἅγιος σταυρὸς πίπτει ἐκ τῶν χειρῶν της καὶ θραύεται κατὰ γῆς, μετ' οὐ πολὺ δὲ αὐτὸς ὁ Ποντίφηξ πίπτει κἀκεῖνος ὠχρὸς καὶ ἡμιθανὴς παρὰ τοῦ θρόνου του τοὺς πόδας. Εἰς τὴν θέαν ἐκείνην ἀνεσκίρτησεν ὑπὸ τοῦ τρόμου ἡ ἀγέλη τῶν πιστῶν, οἵτινες συνεσφίγγοντο πρὸς ἀλλήλους ὡς πρόβατα καταληφθέντα ὑπὸ λυκοφοβίας. Οἱ κρατοῦντες τὴν οὐρὰν τῆς παπικῆς αἰσθῆτος ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἐκκλησίας, ὅστις ἐστέναζε κυλιόμενος ἐπὶ τοῦ κονιορτοῦ ὡς ὄφις μεσοκοπημένος. Οἱ μὲν ἔλεγον ὅτι ὁ Παναγιώτατος εἶχε πατήσει ἐπὶ μανδραγόρου, οἱ δὲ ὅτι σκορπίος ἐκέντησε

τὴν ἱερὰν κνήμην του καὶ ἄλλοι ὅτι εἶχε φάγει φαρμακεροὺς ἀμανίτας.. Ἀλλ' οἱ πλεῖστοι ἰσχυρίζοντο ὅτι ἡ αὐτοῦ Ἁγιότης ἦτο δαιμονισμένη, ὁ δὲ ἐπίσκοπος Πόρτου, ὁ μέγιστος τῶν χρόνων ἐκείνων ἐξορκιστής, ἔσπευσε νὰ ἐπιχύσῃ ἐπ' αὐτῆς ἁγίασμα ἐξορκίζων τὸ πονηρὸν δαιμόνιον νὰ ἐκλέξῃ ἄλλην κατοικίαν.

Πάντων τῶν πιστῶν τὰ βλέμματα προσηλοῦντο εἰς τὸ ὠχρὸν πρόσωπον τοῦ Ποντίφηκος, περιμένοντα νὰ ἴδωσι τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξερχόμενον κατὰ τὸ σύνηθες ἐκ τοῦ στόματος ἢ τοῦ ὠτίου του, ἀντὶ δαιμονίου ἄωρον καὶ ἡμιθανὲς βρέφος ἐξωλίσθησεν αἴφνης ἐκ τῆς ποδεᾶς τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Χριστιανοσύνης! Οἱ ὑποστηρίζοντες τὸν Πάπαν ἱερεῖς ὠπισθοδρόμησαν μετὰ φρίκης, ἐνῷ ὁ κύκλος τῶν περιέργων συνεσφίγγετο σταυροκοπούμενος καὶ ἀλαλάζων. Αἱ γυναῖκες ἀνέβαινον ἐπὶ τῆς ῥάχεως τῶν ἀνδρῶν καὶ οἱ ἔφιπποι ὠρθοῦντο ἐπὶ τῆς τῶν ὑποζυγίων, οἱ δὲ διάκονοι μετεχειρίζοντο ὡς ῥόπαλα τὰς σημαίας καὶ τοὺς σταυροὺς ἵνα ἀνοίξωσι δίοδον διὰ τοῦ πλήθους. Ἱεράρχαι τινὲς ὁλοψύχως εἰς τὴν Ἁγίαν Ἕδραν ἀφωσιωμένοι ἐζήτησαν νὰ μεταβάλωσιν εἰς κατάνυξιν τὴν μανίαν τοῦ πλήθους κράζοντες «Θαῦμα!» μεγάλῃ τῇ φωνῇ καὶ προσκαλοῦντες εἰς προσκύνησιν τοῦ πιστούς. Ἀλλὰ τὸ θαῦμα ἐκεῖνο ἦτο ἀνήκουστον καὶ πρωτοφανὲς εἰς τὰ χρονικὰ τῆς χριστιανικῆς θαυματουργίας, ἥτις καί τοι πολλὰ τέρατα δανεισθεῖσα παρὰ τῶν εἰδωλολατρῶν, οὐδένα ὅμως ἐκ τῶν ἁγίων ἔκρινεν εὔλογον

νὰ παραστήσῃ ἐγκυμονοῦντα καὶ τίκτοντα ὡς τὸν βασιλέα τοῦ Ὀλύμπου· ὥστε ἡ φωνὴ τῶν εὐσεβῶν ἱερέων ἀπεπνίγη ὑπὸ τῶν ὀρυγμῶν τοῦ μαινομένου ὄχλου, λακτοπατοῦντος, καταπτύοντος καὶ ζητοῦντος νὰ ῥίψῃ εἰς τὸν Τίβεριν Πάπισσαν καὶ παπίδιον. Ὁ Φλῶρος κατορθώσας νὰ σχίσῃ τὸ πλῆθος ὑπεστήριζεν εἰς τὰς ἀγκάλας του τὴν δύστηνον Ἰωάνναν, ἧς ἡ ὠχρότης ηὔξανεν ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν, μέχρις οὗ ὑψώσασα πρὸς οὐρανὸν τὸ θνῆσκον βλέμμα της, ἵνα ἴσως ἐνθυμίσῃ εἰς τὸν ἐκεῖ κατοικοῦντα ὅτι μέχρι τελευταίας σταγόνος ἐκένωσε τὸ ποτήριον, ἀπέδωκε τὸ πνεῦμα ψιθυρίζουσα τὸ τοῦ Ἡσαΐου. «Τὰς σιαγόνας μου ἔδωκα εἰς ῥαπίσματα, τὸ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης καὶ ἐμπτυσμάτων».

Ἅμα ἡ ἁμαρτωλὴ ἐκείνη ψυχὴ ἐγκατέλιπε τὴν πρόσκαιρον αὐτῆς κατοικίαν, πλῆθος δαιμόνων ἐξώρμησαν ἐκ τῆς ἀβύσσου, ἵνα ἁρπάσωσι τὴν λείαν, ἐφ' ἧς ἐνόμιζον ὅτι εἶχον ἐγγεγραμμένην πρὸ πολλοῦ ἀναμφισβήτητον ὑποθήκην, ἀλλὰ συγχρόνως κατέβαινεν ἐξ οὐρανοῦ πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν πονηρῶν πνευμάτων φάλαγξ ἀγγέλων, ἰσχυριζομένων ὅτι ἡ μετάνοια αὐτῆς εἶχεν ἐξαλείψει πάντα τοῦ Ἅδου τὰ δικαιώματα. Ἀλλ' οἱ δαίμονες ἦσαν δυσμετάπειστοι καὶ εἰς τῶν ἀγγέλων τὰ ἐπιχειρήματα ἀντέταττον τὰ κέρατά των, ἐνῷ ἐκεῖνοι ἐγύμνουν τὰς ῥομφαίας. Ἡ μεταξὺ τῶν πνευμάτων πάλη εὑρίσκετο εἰς τὴν ἀκμήν, τὰ ὅπλα των ἀντήχουν ὡς συγκρουόμενα νέφη καὶ αἱ-

ματώδης βροχὴ ἔσταζεν ἐπὶ τῶν ἐν τῇ πλατείᾳ συνηγμένων πιστῶν, ὅτε αἴφνης ὁ φανεὶς εἰς τὴν Ἰωάνναν ἄγγελος, διασχίσας τὰς τάξεις τῶν μαχομένων συνέλαβε τὴν ἀθλίαν αὐτῆς ψυχήν, πόθεν δὲν γνωρίζω, καὶ ἐπιβὰς νέφους μετέφερεν αὐτήν.... εἰς τὸ Καθαρτήριον πιθανῶς. Ταῦτα, ἀναγνῶστά μου, τὰ θαύματα διηγοῦνται οὐχὶ τέσσαρες ἁλιεῖς, ἀλλ' ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους σεβάσμιοι καὶ ῥασοφόροι Χρονογράφοι, ἡμεῖς δὲ ἐνώπιον τοιαύτης χορείας πανσέπτων μαρτύρων κλίνομεν τὸν αὐχένα ἐκφωνοῦντες μετὰ τοῦ Ἁγ. Τερτουλλιανοῦ «Τ ὰ π ι σ τ ε ύ ο μ ε ν δ ι ό τ ι ε ἶ ν α ι ἀ π ί σ τ ε υ τ α».

Τὸ σῶμα τῆς πτωχῆς Ἰωάννας ἐτάφη μετὰ τοῦ τέκνου της ἐκεῖ ὅπου εἶχεν ἐκπνεύσει καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἀνηγέρθη μαρμάρινον μνημεῖον κοσμούμενον δι' ἀγάλματος παριστῶντος τίκτουσαν γυναῖκα. Ὁ Φλῶρος ἔγινεν ἐρημίτης· οἱ δὲ εὐσεβεῖς προσκυνηταί, ἵνα μὴ μιαίνωσι τὰ σανδάλιά των, πατοῦντες τὰ ἴχνη τῆς ἱεροσύλου Παπίσσης, πορεύονται ἔκτοτε δι' ἄλλης ὁδοῦ εἰς Λατεράνον.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΜΕΡΟΣ

Σελ. 72. *Κατήγετο ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἀποστόλων, οἵτινες ἐφύτευσαν τὸν πρῶτον σταυρὸν εἰς τὴν χλοερὰν Ἰρλανδίαν.*

Ὁ χριστιανισμὸς εἰσήχθη εἰς τὰς Βρεταννικὰς νήσους κατὰ τὸν γ′ αἰῶνα, εἰς μὲν Ἀγγλίαν καὶ Σκωτίαν ὑπὸ Ῥωμαίων, εἰς δὲ Ἰρλανδίαν ὑπὸ Ἑλλήνων ἀποστόλων. (Ἴδε Histor. Gentis Anglorum ὑπὸ Βέδα τοῦ Σεβαστοῦ βιβλ. Α′, κεφ. θ′)· ὁ δὲ κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ζ′ αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Πάπα Βιταλιανοῦ διορισθεὶς ἐπίσκοπος Καντερβουρίας Ἕλλην μοναχὸς Θεόδωρος ὁ Ταρσεὺς εἰσήγαγεν ἐκεῖ τὰ τυπικὰ τῆς ἑλληνικῆς λειτουργίας καὶ τὴν σπουδὴν τοῦ Ὁμήρου· ὥστε εἰς Ἕλληνας ὀφείλουσιν οἱ Ἄγγλοι τήν τε θρησκείαν αὐτῶν καὶ τοὺς ἐν μέσῳ τῆς κύκλῳ βαρβαρότητος ἀναφανέντας ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἐξόχους ἄνδρας, τὸν Ἀλβῖνον, τὸν Σκότον, τὸν Ἅγ. Βονιφάτιον καὶ λοιπούς, οἵτινες προσεκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου καὶ τοῦ μεγάλου Καρόλου, ἵνα χριστιανίσωσι τοὺς ὁμοφύλους καὶ ὁμογλώσσους βαρβάρους τῆς Γερμανίας. Βλ. περὶ τούτων τὸ πόνημα τοῦ Stilingfleit (The Antiquities of british Church βιβλ. β′), ἔνθα ὁ πολυμαθὴς συγγραφεύς, καί τοι ἀποδίδων εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀποστόλους τὸν ὀφειλόμενον φόρον εὐγνωμοσύνης, πειρᾶται ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἐν Ἀγγλίᾳ ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους τῶν Ἀποστόλων. Ἀλλὰ καθὼς πᾶσαι αἱ εὐγενεῖς οἰκογένειαι τῆς Ῥώμης φιλοῦσι νὰ ἐγκαυχῶνται διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Αἰνείου καταγωγὴν αὐτῶν, οὕτω καὶ πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι χαίρουσι φυτεύουσαι τὸ γενεαλογικὸν δένδρον των πλησίον τῆς κοιτίδος τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Σελ. 73..... *τοῦ Ἐριγενοῦς Σκότου, ὅστις ἐφεῦρε τὸν τρόπον τοῦ κατασκευάζειν ἀρχαῖα χειρόγραφα κτλ.*

Ὁ Σκότος οὗτος ὁ μετωνομασθεὶς ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ Ἐρίνης, τανῦν Ἰρλανδίας, Ἐριγενής, μεταβὰς περὶ τὰ μέσα τοῦ ἐννάτου αἰῶνος εἰς Ἀθήνας καὶ ἐκμαθὼν ἐκεῖ τὴν Ἑλληνικὴν μετέφρασε τὰ εἰς τὸν Ἀρεοπαγίτην Διονύσιον ἀποδιδόμενα θεολογικὰ συγγράμματα περὶ *ἀγγέλων ἱεραρχίας, Μυστικῆς θεολογίας* κτλ. καὶ πλὴν τούτων συνέγραψεν ἴδιον φιλοσοφικὸν πόνημα ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἐπιγραφήν. *Περὶ φύσεως μερισμοῦ*, ἐνῷ ἐπειράθη κατὰ μίμησιν τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος νὰ συμβιβάσῃ τὰς νεοπλατωνικὰς θεωρίας μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Θέλων δὲ νὰ δώσῃ μεῖζον κῦρος εἰς τὸ ἔργον του προσέφερεν αὐτὸ τοῖς συγχρόνοις ὡς μεταφρασθὲν κἀκεῖνο ἐκ τοῦ Ἀρεοπαγίτου, δεικνύων πρὸς ὑποστήριξιν τῶν λόγων του πλαστὸν χειρόγραφον, ὅπερ διϊσχυρίζετο ὅτι ἀνεῦρε, δῆθεν, ἐν Ἀθήναις.

Αὐτόθι.... *ἀντήλλαξε τὴν νεάνιδα ἀντὶ ὀδόντος τοῦ Ἁγ. Γουτλάκου.*

Ὁ ἅγιος οὗτος, ὁ λάκκος ἐν ᾧ ἔζησε καὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ εἰσιν ἱστορικοί. Ἴδε τὸ Συναξάριον τοῦ Ἀββᾶ Cailleau, Παρισίοις 1863, εἰς 11ην Ἀπριλ. καὶ τὴν *Ἱστορίαν τῆς Ἀγγλίας* ὑπὸ Rapin-Tovras, τόμ. Α', σελ. 275, Βρυξέλλαις 1721, ἧς ὑπάρχουσι δύο εὐρωτιῶντα ἀντίτυπα ἐν τῇ Βιβλ. τοῦ ἡμετέρου Πανεπ.

Αὐτόθι. *Τὸ συνοικέσιον ὑπῆρξεν εὐτυχὲς κτλ.*

Ὁ γάμος καὶ αἱ παλλακίδες ἐπετρέποντο εἰς τοὺς κληρικοὺς ἐν Ἀγγλίᾳ μέχρι τοῦ δεκάτου αἰῶνος· κατὰ παράδοξον ὅμως ἀντίφασιν ἀπηγορεύετο τοῖς ἱερωμένοις νὰ ἐγκαλέσωσι τὴν γυναῖκα ἐπὶ μοιχίᾳ ἢ νὰ ἐκδιώξωσιν αὐτὴν ἕνεκα τούτου τῆς συζυγικῆς στέγης, ἀλλ' ὑπεχρεοῦντο ν' ἀνέχωνται παρ' αὐτῆς τὰ πάντα μετὰ χριστιανικῆς ὑπομονῆς. Ἴδε τὸ ἄνωθι πόνημα σ. 278.

Σελ. 74.... *ξύλινον πινάκιον κοινὸν ἀμφοτέροις,*

σιδηρᾶν περόνην καὶ ξύλα εἰς τὴν πυράν, ἵνα φωτίζη τὸ δεῖπνον.

Ἡ περιγραφὴ αὕτη ἐλήφθη σχεδὸν αὐτολεξεὶ παρὰ τοῦ Ῥικοβάλδου, «In coenis vir et uxor in una manducabant paropside, in mensis unus vel duo scyphi in familia erant. Nocte coenantes face tenente uno puero vel servo illuminabant mensam» κτλ. Ἴδε Μουρατόρη Dissert. XIII. Οὕτω ἔζων τότε ὁ λαὸς καὶ ὁ κατώτερος κλῆρος, ἐνῷ ἡ πολυτέλεια τῶν ἀρχιερέων ἦτο κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν λίαν ἀνεπτυγμένη, ὡς πληροφορούμεθα παρὰ τοῦ Ἁγ. Πέτρου Δαμιανοῦ, περιγράφοντος ὡς ἀκολούθως τὰ ἤθη τῶν συγχρόνων ἐπισκόπων «Ditari cupiunt, ut in turritæ dapibus lances Indica pigmenta redoleant, ut in crystallinis vasculis adulterata mille vina flavescant» κτλ. (Sanct. P. Damiani Opusc. xxvi, cap. 6, apud Potter). Πολλοὶ δὲ τῶν τοιούτων Ἐπισκόπων ἀπεποιοῦντο νὰ μεταβῶσιν ὡς πρέσβεις εἰς Κωνσταντινούπολιν ἕνεκα τῆς ἀχρείας γεύσεως τοῦ ἐκεῖ οἴνου, τοῦ μετὰ γύψου καὶ ῥητίνης μεμιγμένου.

Σελ. 75 .... *δύο Ἀγγλοσάξονες τοξόται, γυμνοὶ τὰς κνήμας καὶ τοὺς πόδας, μικρὰς φέροντες ἀσπίδας κτλ.*

Ὅρα ἐν τῇ *Ἱστορ. τῆς Ἀγγλ.* τοῦ Γολδσμὶθ εἰκόνα Σάξονος τοξότου, ληφθεῖσαν ἔκ τινος ἀρχαίου χειρογράφου τῆς *Γραφῆς* ἐν τῷ βρεταν. Μουσείῳ.

Σελ. 76 .... *εἰς τὰς σανίδας τῆς κοίλης νηός.*

Τὸ ἐπίθετον *κοίλη* δὲν ἐτέθη καθ' ὁμηρικὴν ἀνάμνησιν, ἀλλὰ διότι τὰ τότε πλοῖα τῶν ἀρκτῴων ἐθνῶν ἦσαν τῷ ὄντι κοῖλα στερούμενα καταστρώματος. Ἴδε παρὰ Γολδσμὶθ τὴν εἰκόνα σαξονικῆς ὁλκάδος. Τοιαῦτα ἦσαν καὶ τὰ μικρὸν μετὰ ταῦτα καταθορυβήσαντα τοὺς Βυζαντινοὺς ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ γ' ῥωσσικὰ μονόξυλα, ὧν τὴν περιγραφὴν βλ. παρὰ Γίβωνι, βιβλ. νέ.

Αὐτόθ. ... *ἔτριβε τοῦ ἑνὸς τὰ χείλη διὰ τοῦ μέλιτος*

τοῦ ἱεροῦ Λόγου, ἔτρεφεν ἄλλον μὲ τῆς γραμματικῆς τὰς ῥίζας κτλ.

Ὅλη ἡ περικοπὴ αὕτη ἐλήφθη σχεδὸν αὐτολεξεὶ ἔκ τινος ἐπιστολῆς τοῦ Ἀλκουίνου πρὸς τὸν μέγαν Κάρολον (Flac. Albini Epist. xxxviii. ap. Migne, τόμ. νγ'). Τὰ δὲ λοιπὰ περὶ Καρόλου, τὸ μέτρημα τῶν ᾠῶν, τὰ ὡρολόγια, ὁ ἐλέφας, ὁ ἀπαγχονισμὸς τῶν κρεωφαγούντων κατὰ τὰς νηστησίμους ἡμέρας κτλ. εἰσὶν ἱστορικά. Ὅρα Fred. Gaillard Hist. de Charlemagne, Παρισ. 1785, τὴν ὑπὸ τοῦ συγχρόνου τοῦ Καρόλου καὶ γραμματέως αὐτοῦ Ἐγινάρδου βιογραφίαν αὐτοῦ, συμπεριληφθεῖσαν ἐν γαλλικῇ μεταφράσει ἐν τῇ συλλογῇ τῶν κλασικῶν τοῦ Διδότου, καὶ τὸν Σισμόνδην *Ἱστορ. τῶν Γάλλων* τόμ. β', σελ. 380 καὶ ἀκλ.

Σελ. 77. *Ὁ Κάρολος καίτοι μὴ ἐξεύρων νὰ γράφῃ.*

Κατὰ τὸν προμνημονευθέντα Ἐγινάρδον ὁ Κάρολος «Scribere tentabat... sed parum prospere successit praepostero ac sero inchoatus». Τὸ χωρίον τοῦτο πολὺ ἐβασάνισε τοὺς σχολιαστάς, οἵτινες δυσκολευθέντες νὰ παραδεχθῶσιν ὅτι ὁ σοφὸς Αὐτοκράτωρ δὲν ἐγνώριζε νὰ γράφῃ, πολλὰς καὶ διαφόρους ἐπρότειναν ἑρμηνείας, ἰσχυρισθέντες οἱ μὲν ὅτι ὁ Κάρολος δὲν ἐγνώριζε νὰ καλλιγραφῇ, οἱ δὲ ὅτι ὁ βιογράφος αὐτοῦ διὰ τοῦ ῥήματος scribere ἐννοεῖ τὸ ζωγραφίζειν καὶ ἄλλοι ἄλλα. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα μένει ἄλυτον μέχρι τοῦδε, καίπερ εὑρεθέντων ἐσχάτως ἐν τῇ μονῇ τοῦ Μογκασίνου λατινικῶν τινων στίχων, οἵτινες κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν καλογήρων ἐγράφησαν ἰδιοχείρως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ μεγάλου Καρόλου κατὰ τὴν παρ' αὐτοῖς διαμονήν του. Ὅρα Ozanan, Les letres au Mont-Cassin, σελ. 451 καὶ ἀκόλ.

Αὐτόθ... *διὰ τῆς λόγχης, ἣν ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ ἐφανισθεὶς τῷ Καρόλῳ ἐναπέθεσεν ἐπὶ τῆς κλίνης του.*

Ἴδε τὴν Vie des Saints par une societé de gens

de letres, ἐκδ. Διδότου Παρισ. 1863, τόμ. ά, σελ. 116. Ὁ Αὐτοκράτωρ Κάρολος, καίτοι πολύγαμος, αἱμομίκτης καὶ δολοφόνος κατετάχθη διὰ τὰς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἐκδουλεύσεις του ἐν τῇ χορείᾳ τῶν Ἁγίων, ὡς καὶ ἡ σύγχρονος αὐτῷ καὶ οὐχὶ ἐλάσσων τὴν ἀπανθρωπίαν αὐτοκράτειρα Εἰρήνη, μεθ' ἧς ἐπρόκειτο, ὡς γνωστόν, νὰ συζευχθῇ ὁ Κάρολος κατὰ προτροπὴν τοῦ Πάπα Λέοντος τοῦ γ', ἵνα συγχωνευθῶσιν αἱ δύο αὐτοκρατορίαι.

Σελ. 79. *Ἐβάπτιζον εἰς τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος κτλ.*

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐν Γερμανίᾳ Λήγατοι Σιδόνιος καὶ Βιγίλιος, παρευρεθέντες εἰς τοιαύτην βάπτισιν ἔγραψαν εἰς τὸν Πάπαν Ζαχαρίαν, ἐρωτῶντες ἂν ἔπρεπε τὰ βρέφη ταῦτα νὰ μεταβαπτισθῶσιν. Ἀλλ' ὁ Ποντίφηξ ἀπεκρίθη ὅτι ἦτο περιττόν, διότι ἐξ ἀγνοίας καὶ οὐχὶ ἐκ κακῆς προαιρέσεως ἐστρέβλωσαν οἱ ἱερεῖς τὸ ῥητόν. Βλ. *Ἐκκλ. Ἱστορ.* τοῦ Φλωρῆ τόμ. Γ', σελ. 262. Περὶ δὲ τῆς συνηθείας τοῦ ἀναγκάζειν τὸν Διάκονον νὰ πίνῃ τὸ ὕδωρ, δι' οὗ ἔπλυνε τὰς χεῖράς του ὁ ἱερεύς, ἴδε τὴν *Ἱστορίαν Ἰννοκεντίου* τοῦ γ' ὑπὸ Fr. Hurter.

Σελ. 83. *Οὐδέποτε Παρασκευὴν ἠθέλησε νὰ βυζάξῃ.*

Ὁ Ἅγιος Στέφανος καὶ ὁ Ἅγιος Ῥόχος δὲν ἐθήλαζον κατὰ τὰς νηστησίμους ἡμέρας· ὁ τελευταῖος μάλιστα τούτων ἔδακνε τὸν μαστόν, ὁσάκις προσεφέρετο αὐτῷ κατὰ νηστήσιμον ἡμέραν. Ὅρα τὰ Μαρτυρολόγια εἰς 28 Νοεμβρίου καὶ 16 Αὐγούστου.

Σελ. 84. *Ἀφῆκε τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος νὰ καταπέσῃ εἰς τὰ λευκὰ στήθη της.*

Ἡ πτῶσις κατὰ γῆς τῆς ἱερᾶς *ὀστίας* θεωρεῖται ἔτι καὶ σήμερον παρὰ Δυτικοῖς ὡς κάκιστος οἰωνός, ὁ δὲ ἔνοχος τοιαύτης ἀπροσεξίας ἱερεὺς τιμωρεῖται αὐστηρῶς ἢ καὶ παύεται τῆς ἱεροσύνης. Ἂν δὲ ἡ *ὀστία* πέσῃ ἐπὶ τοῦ ἐνδύματος τοῦ μεταλαμβάνοντος τὸ ἔνδυμα καίεται καὶ ἡ τέφρα ῥίπτεται εἰς ῥέον ὕδωρ. Ὁ σκύλαξ Ἱσπανῆς τινος

ἐν Σαραγόσῃ δεσποίνης ἔφαγε τοιαύτην ὀστίαν καταπεσοῦσαν, ἡ δὲ κυρία αὐτοῦ ἠναγκάσθη, ὅπως λυτρώσῃ ἀπὸ τῆς πυρᾶς τὸ κυνάριον, ὅπερ ὑπερηγάπα, νὰ προσφέρῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ χρυσοῦν κύνα ἰσομεγέθη. Σοφὸς δέ τις θεολόγος τοῦ ιε΄ αἰῶνος, ὁ Βιλχέλμος Χόρδερ, ἔγραψεν ὀγκῶδες πόνημα ἐπιγραφόμενον «Mus exenteratus» περὶ τῆς ἐν τοιαύταις περιστάσεσι διαγωγῆς τοῦ ἱερέως, ἐξετάζων ἂν τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος ἐξακολουθῇ νὰ ἦναι τοιοῦτον, ἄν, τυχόν, ποντικός τις φάγῃ τὸν ἄρτον τῆς *Μεταλήψεως*. Ἴδε τὸ περίεργον πόνημα τοῦ Γαβίνου Passe-partout de l'Eglise Romaine, σελ. 244. Λονδίνῳ 1726.

Σελ. 85. *Τὸ θαῦμα τοῦ Ἁγίου Πατρικίου, ὅστις μετέβαλε τοὺς χοίρους εἰς χοιρομήρια.*

Ἴδε τὴν Legenda Aurea εἰς 17 Μαρτίου.

Σελ. 86. *Μεμβράνης, ἀφ' ἧς ἀπέξεον ὁμηρικοὺς στίχους.*

Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν ἔπαυσεν ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ παπύρου εἰς Εὐρώπην, ὁ δὲ ἐκ πανίου χάρτης ἐφευρέθη κατὰ τὸν ι΄ αἰῶνα· ἐν τῷ μεταξὺ δὲ μόνη ὕλη πρὸς γραφὴν ἦτο τὸ πρόβειον δέρμα· ὁσάκις δὲ ἐσπάνιζε τοῦτο, ἐξέοντο τὰ ἀρχαῖα κλασικὰ χειρόγραφα, ἵνα γραφῶσιν ἐπ' αὐτῶν Μαρτυρολόγια, Ψαλτήρια, μοναστικοὶ κανονισμοὶ καὶ ἄλλαι καλογηρικαὶ φλυαρίαι. Ἴδε τὴν *Μεσοχρόν. Ἱστορ.* τοῦ Χάλλαμ τόμ. δ', σελ. 97, καὶ Κων. Ἀσωπίου *Ἱστορ. Ἑλλ. Γραμμάτων* ἐν προλόγῳ.

Αὐτόθι.....*θύγατερ τί εἶναι ἀὴρ* κτλ.

Πάντα ταῦτα ἐλήφθησαν αὐτολεξεὶ ἐκ τῶν παραδόσεων τοῦ Ἀλκουίνου ἐν τῇ *παλατινῇ* Ἀκαδημίᾳ, ἤτοι ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ μεγάλου Καρόλου συστηθέντι σχολείῳ. Ἴδε καὶ Γυζότου *Ἱστορίαν τοῦ Πολιτισ.* τόμ. ϐ', σελ. 352.

Σελ. 87. *Οὐδένα ἐβάπτιζε πλὴν μόνων τῶν νεκρῶν.*

Βλ. *Λεξικ. Αἱρέσ.* τοῦ Migne εἰς Cataphrygiens.

Σελ. 94. *Εἶμαι ἡ Ἁγία Ἴδα.*

Ἴδε περὶ τῆς ἁγίας ταύτης τὰ ἤδη μνημονευθέντα Συναξάρια, ἐξ ὧν παρέλαβον τὰ κατ' αὐτήν, εἰς 4 Σεπτ.

Σελ. 92. *Ἐγὼ δὲ εἶμαι ἡ Ἁγία Λιόββα.*

Ἡ Λιόββα αὕτη ἢ Λιογβύθα, ἧς τὸ ὄνομα ἐξελλήνισαν τινὲς διὰ τοῦ *Φιλοθέα*, ἦν ἐξαδέλφη τοῦ Ἁγ. Βονιφατίου, συνοδεύσασα αὐτὸν εἰς Γερμανίαν, ὅπου ἐσύστησε πολλὰ γυναικεῖα μοναστήρια· τοσοῦτον δὲ ὡραία ἦτο κατὰ τοὺς συναξαριστάς, ὥστε οἱ ἀνήμεροι Σάξονες καὶ Θουρίγγιοι, ὁσάκις τὴν ἀπήντων, ἐγονυπέτουν πρὸ αὐτῆς καὶ ἠσπάζοντο τοὺς πόδας της. Ἴδε τὰς *Γερμανικὰς Μελέτας* ὑπὸ A. Ozanam Παρισ. 1849) καὶ πάντα ἐν γένει τὰ Συναξάρια, πλέκοντα ἀμάραντον στέφανον εἰς τὴν καλλίστην ἁγίαν.

Σελ. 93. *Τὸ ἐπώνυμον τοῦ ἁγ. Παχωμίου παξιμάδιον.*

Παξιμάδια ἐκάλουν κατὰ τὸν μεσαιῶνα μικροὺς καλογηρικοὺς ἀρτίσκους, ζυγίζοντας μίαν οὐγγίαν. (Ἴδε Roswcyde Onomasticon, σελ. 1405)· ἀγνοῶ ἂν ἡ ἐτυμολογία ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Παχωμίου εἶναι ὀρθή.

Αὐτόθι. *Τὸν κώδωνα, ὅστις τὰς εὐήθεις μόνον ἐξυπνεῖ.*

Γνωστὸν εἶναι ὅτι εἰς τὰ ἐν τῇ Δύσει μοναστήρια σπανίως παρευρίσκονται οἱ καλόγηροι εἰς τὰς νυκτερινὰς εὐχάς, οἱ δὲ κώδωνες, οἵτινες κατὰ τὸν Ἅγιον Γερμανὸν (*Μυστικῆς Θεωρίας*, σελ. 386) «εἰσὶν αἱ σάλπιγγες τῶν »ἀγγέλων, διεγείρουσαι τοὺς ἀγωνιστὰς εἰς πόλεμον τῶν »ἀοράτων ἐχθρῶν», κατήντησαν βαθμηδὸν νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς βαυκαλήματα εἰς τοὺς μοναχούς. Πολλοὶ μάλιστα τούτων ὡμολόγουν ὅτι ἀντὶ νὰ ἐξυπνίζωνται ὑπὸ τοῦ τοῦ νυκτερινοῦ κώδωνος, ἐξύπνουν ἀπ' ἐναντίας, ὁσάκις οὗτος δὲν ἤχῃ κατὰ τὴν ορισθεῖσαν ὥραν. Βλ. τὴν *Περιήγησιν* Πάτερ Labat εἰς Ἱσπανίαν, τόμ. α', σελ. 10

Αὐτόθι. *Ἀράχνινον χιτῶνα τῆς Κέω.*

Ἴδε τὴν περιγραφὴν τῶν ἐν Κέῳ βομβύκων, ἤτοι μεταξοσκωλήκων καὶ τῶν ἐκ τούτων κατασκευαζομένων δια-

φανῶν πέπλων παρὰ Πλινίῳ (*Φυσ. Ἱστορ.* βιβλ. ιά, κεφ. 26), καθ' ὃν οἱ πέπλοι οὗτοι ἐφευρέθησαν «ut in publico matrona transluceat» οἱ δὲ σατυρικοὶ ἐκάλουν αὐτοὺς ventus textilis, ἤτοι *ἐξυφασμένον ἀέρα*, καὶ togas vitreas, ἤτοι *ὑελίνους χιτῶνας*.

Σελ. 95. *Οἱ Ἀνατολῖται ἐφεῦρον τὰ διπλᾶ μοναστήρια.*

Τὸ πρῶτον τοιοῦτον μοναστήριον συνεστήθη ἐν Ταβέννῃ ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Παχωμίου χάριν τῆς ἀδελφῆς του. (Βλ. ***Καλοκαιρινήν***, σελ. 42), ἐν δὲ τῇ Δύσει πάντα σχεδὸν τὰ ἀρχαῖα μοναστήρια ἦσαν διπλᾶ, συνιστάμενα ἐξ ἀνδρωνίτου καὶ γυναικῶνος, χωριζομένων ὑπὸ παχέος τοίχου· ἀλλ' ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ ἑστιατόριον ἦσαν κοινά. Τὸ ἀπόκεντρον τῆς θέσεως, ἔνθα ἀνιδρύοντο τὸ πάλαι αἱ Μοναί, καὶ αἱ συχναὶ τῶν εἰδωλολατρῶν ἐπιδρομαὶ καθίστων ἀναγκαίαν τὴν συνένωσιν ταύτην, ἵνα μὴ μένωσιν ἀνυπεράσπιστοι αἱ γυναῖκες. Κατὰ τὸν Βοσσουέτον ἡ ἐπιμιξία αὕτη συνέτεινε πρὸς ἐξημέρωσιν τῶν ἠθῶν, εἰσάγουσα εἰς τὰ μοναστήρια εὐγενῆ τινα ἅμιλλαν μεταξὺ καλογήρων καὶ καλογραιῶν, *βοηθούντων ἀλλήλους εἰς ἀνάβασιν τῆς ἀγούσης πρὸς τὴν ἁγιότητα δυσβάτου ὁδοῦ*. Ἀλλ' ὁ Μουρατόρης ὀνομάζει τὰ διπλᾶ ταῦτα μοναστήρια *ἐφεύρεσιν τοῦ Διαβόλου πρὸς ἀπώλειαν τῶν ψυχῶν*. Βλ. Antiq. Italie. Diss. VXXI.

Αὐτόθι. *Τὴν βαρύοσμον ἐρείκην, ἥτις καθιστᾷ ἀκόρεστα τὰ χείλη, τὴν ὀξεῖαν κνίδην* κτλ.

Γνωσταὶ εἶναι αἱ ἰδιότητες τῶν βοτάνων τούτων· ἄλλα ὅμως ἦσαν τὰ ἐν χρήσει κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἀφροδισιακὰ φάρμακα, τοσοῦτον δὲ αἰσχρὰ καὶ ῥυπαρά, ὥστε λατινιστὶ μόνον δύναμαι νὰ παραθέσω τὰς συνταγάς, λαμβάνων αὐτὰς ἐκ τοῦ *Ἐξομολογηταρίου* τοῦ Βουρχάρδου, Ἐπισκόπου Βόρμης ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὸν ιε' αἰῶνα.

«Tollunt piscem vivum et mittunt eum in puerpe-

»rium suum, et tamdiu ibi tenent, donec mortunm fue- »rit: et decocto pisce vel assato maritis suis ad come- »dendum trandunt. Ideo faciunt hoc ut plus in amorem »earun exardescant.» Καὶ κατωτέρω «prosternunt se in »faciem et discopertis natibus, jubent ut supra nudas »nates conficiatur panis, et eo decocto tradunt maritis »ad comedendum.» Καὶ ἀλλαχοῦ «Gustant de seine »viri, et tollunt menstrum suum sanguinem et immis- »cent cibo vel potui et dant viris suis ad manducandum »vel ad bibendum, ut plus diligantur ab eis.» κτλ.

Ἕτερον δὲ ἀφροδισιακὸν φάρμακον κατεσκεύαζον αἱ δέσποιναι τοῦ μεσαιῶνος ἀλείφουσαι τὸ γυμνὸν σῶμά των διὰ μέλιτος ἢ ἐλαίου, κυλιόμεναι ἔπειτα ἐπὶ ἀλεύρου καὶ ἐκ τοῦ οὕτω συγκοληθέντος ζυμόνουσαι πλακοῦντας, οὓς προσέφερον εἰς τοὺς ἐραστάς των. Ἴδε τὸν Ἅγιον Πέτρον Δαμιανὸν ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «De Gomorrha» (ap. Poter, τόμ. ε', σελ. 366) καὶ Ἐρρίκου Στεφάνου *Ἀπολογίαν Ἡροδότου*, Τ. Β', κεφ. λζ'.

Σελ. *Ἐμβαίνομεν εἰς τὰ θέατρα καὶ τὰ λουτρά.*

Τὰ ἤθη τῶν τότε καλογραιῶν περιγράφει ὡς ἀκολούθως ὁ ἤδη μνημονευθεὶς ἡγεμὼν τῆς Βενεβέντου Ἀρέχισος.

«Deliciis efflunt, commessationibus student, potibus »vineis ingurgitantur, lavacra frequentant. Si quando »in plateas processuræ sunt, manes candindant, incen- »dunt libidinem. Saepe etiam formosos videre atque vi- »deri impudentius appetunt, et ut breviter dicam, ad »omnen lasciviam voluptatem que animi frena relaxant: »adeo ut non solum unius, sed, quod dictu nefas est, »plurimorum prostitutionibus clanculo substernantur: »et tum uterus intumuerit non facile comprobatur.» (ap. Murat. Ret. Italic. vol. II, pars. I).

Αὐτόθι. *Ὅτε μετέβην εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Καρόλου.*

Ἡ Ἁγία Λιόββα μετέβη τῷ ὄντι εἰς τὴν αὐλήν, προσ-

κληθεῖσα ὑπὸ τῆς συζύγου τοῦ Καρόλου Ἰδελγάρδης.

Αὐτόθι. *Οἱ μῖμοι καὶ αἱ ὀρχηστρίδες ἐκίνουν εἰς γέλωτα κτλ.*

Ἡ περιγραφὴ αὕτη τῶν μεσαιωνικῶν διασκεδάσεων εἶναι ἀκριβής. Βλ. τὸ πόνημα τοῦ Haureau «Charlemagne et sa cour» καὶ τὴν καθ' *Διατριβὴν* τοῦ Μουρκτόρη.

Σελ. 97. *Τὴν ἀλόην καὶ σμύρναν, δι' ὧν ἠρωμάτισαν τὸν θάλαμον.*

Ἀντὶ ἐλαίου ἐκαίετο παρὰ τοῖς πλουσίοις κατὰ τὸν μεσαίωνα βάλσαμον τῆς Ἀραβίας ἐντὸς ἀργυρῶν λυχνιῶν,

Arabum que messe pinguis
Petat alta tecta fumus, κτλ.
(Sidon. Apollin. Penegyricum VIII).

Σελ. 98......*οἱ γυναικόμορφοι δαίμονες, οἵτινες διέκοπτον τὰς μελέτας τοῦ Ἁγ. Παχωμίου,*

«Ἄλλοτε πάλιν ἐγίνουνταν γυναῖκες ὁλόγυμναις καὶ ἐκάθιζαν πλησίον του· ἀλλ' αὐτὸς μὲ τὴν εὐχήν του τὰς ἐσκόρπιζε κτλ.» *Καλοκαιρ.* σελ. 40.

Σελ. 101. *Μία τῶν θαυμασίων ἐκείνων λυχνιῶν, ὧν τὸ ἔλαιον οὐδέποτε ἐξηντλεῖτο.*

Βλ. τὴν περιγραφὴν τῶν τοιούτων λυχνιῶν παρὰ Γρηγορίῳ Τουρονησίῳ εἰς τὰ *Θαύματα* τοῦ Ἁγ. Μαρτίνου, Παρισίοις 1861, τόμ. β', περὶ τὰ τέλη.

Σελ. 102. *Οἱ καλοὶ πατέρες διηγήθησαν ὅτι μετέβησαν εἰς Ῥώμην, ἵνα ἀγοράσωσιν ἅγια λείψανα κτλ.* μέχρι τέλους τῆς παραγράφου.

Ἡ διήγησις αὕτη τῆς εἰς Ῥώμην ἀποστολῆς τοῦ Ῥαλήγου καὶ Ῥεγιβάλδου, τὸ ἐκ τῶν φερέτρων ἀποστάζον αἷμα, ὁ εἰς οἶνον μεταβληθεὶς ζῦθος κτλ. ἐλήφθησαν ἐκ τῆς Historia Translationis τοῦ συγχρόνου Ἐγινάρδου σελ. 243 καὶ ἀκόλ. Τὸ δὲ περιεργότερον εἶναι ὅτι ἡ κλοπὴ τῶν λειψάνων ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν τότε εὐσεβῶν χρι-

στιανῶν οὐ μόνον ὡς θεμιτὴ ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπαίνων ἀξία. Ἴδε περὶ τούτου τὴν νθ' διατριβὴν τοῦ Μουρατόρη καὶ τὸν Γρηγ. Τουρουνήσ. εἰς Glorium Martyrum. τόμ. Ϛ', σελ. 312.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΜΕΡΟΣ

Σελ. 104. *Οἱ μὲν φιλόξενοι κάτοικοι τῆς πάλαι Γερμανίας προσέφερον δεῖπνον καὶ στέγην κτλ.*

Ὅρα Τακίτου De Germania κεφ. κα', περὶ δὲ τῆς φιλοξενίας τῶν ἀσκητῶν τὸ ὑπὸ Fr. Beck ἐκδοθὲν Martyrologium Ecclesiae Germanicae εἰς βίον Βονιφατίου.

Σελ. 106. *Ὁ μὴ τηρῶν τὰς νηστείας ἐκεραυνοῦτο.*

Βλ. Γρηγορ. Τουρονήσ. τόμ. Β', σελ. 216.

Σελ. 107. *Τὰ ὀψάρια καὶ τὰ πτηνὰ ἐπλάσθησαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν.*

Οἱ καλόγηροι τοῦ μεσαιῶνος, ἵνα δικαιολογῶσι τὴν ὀρνιθοφαγίαν, συνείθιζον νὰ λέγωσιν ὅτι ἡ σὰρξ τῶν πτηνῶν καὶ ἰχθύων συγγενεύει, ὡς πλασθέντων ἀμφοτέρων κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Βλ. τὴν Legenda Aurea εἰς βίον Ἁγ. Ὀδῶνος τῇ 18 Νοεμβρίου.

Αὐτόθι. *Ὁ Πάτερ Ῥαλῆγος τρὶς ῥαντίσας τὰς χῆρας εἶπε μετὰ κατανύξεως* «In nomine Patris» κτλ.

Ὁ Dumas ἐν τῷ μυθιστορήματι αὐτοῦ *Ἡ βασίλισσα Μαργόττα* περιέγραψεν ὁμοίαν σκηνήν, λαβὼν τὸ ἀνέκδοτον ἐκ τοῦ *Χρονικοῦ τοῦ Καρόλου* τοῦ Μεριμαίου, ὅστις

ἀντέγραψεν αὐτὸ ἐκ τοῦ προμνημονευθέντος Συναξαρίου τοῦ Ἁγ. Ὀδῶνος, ἔνθα εὑρίσκεται σχεδὸν αὐτολεξεί. Δίκαιον εἶχεν ὁ Musset λέγων

Il faut ètre ignorant comme un maitre d'école,
Pour se flatter de dire une seule parole,
Que personne ici bas n'aie pu dire avant nous.
C'est imiter quelqu'un que de planter des choux.

Αὐτόθι. *Ἡ μέθη ἦτο τότε ἡ εὐθηνοτέρα τῶν ἀπολαύσεων κτλ.*

Περὶ τῆς τιμῆς τοῦ οἴνου καὶ τῶν ἐδωδίμων, τῆς καταστάσεως τῶν ξενοδοχείων, τῆς πολυφαγίας τῶν ἱερέων κτλ. Βλ. τὸ ἀξιόλογον βιβλίον τοῦ Ed. Fournier, Les hôteleries et les cabarets au mogen âge, ἐν τῇ συλλογῇ τῶν Livres d'or des metiers, Παρισ. 1859, τόμ. α'. σελ. 195 καὶ ἀκόλ.

Σελ. 108. *Οἱ Πανοσιώτατοι, πρὶν ἀρχίσωσι τὴν πόσιν, ἔλαβον ἕκαστος τὸ ὄνομα ἀγγέλου τινός.*

Βλ. περὶ τούτου καὶ τοῦ εἰς τὴν ὑγείαν τῆς Παναγίας πινομένου οἴνου τὰς *Διδαχὰς* τοῦ Ἐπισκ. Ἀρελατίας Ἁγ. Καισαρίου, Biblioth. Patrum, τόμ. η'.

Σελ. 111. *Ἐκ τῆς παρθενικῆς αὐτῆς ἐπιδερμίδος ἐφύτρωσε γενειάς.*

Τὸ θαῦμα τοῦτο ἐλήφθη ἐκ τοῦ Συναξαρίου τῆς Ἁγίας Βυλγεφόρτης, ἥτις συλληφθεῖσα ὑπὸ ἀγροίκων στρατιωτῶν ἐσώθη τῆς ἀτιμίας ὑπὸ τῆς Θεοτόκου διὰ τοιαύτης γενειάδος. Βλ. Curios. Theolog. Παρισίοις 1861, σ. 270.

Αὐτόθι. *Ἡ Παναγία ἐπαγρυπνοῦσα κατὰ τὸν Ἁγ. Ἱερώνυμον ὡς ζηλότυπος πενθερά.*

Ἴδε τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἁγ Ἱερωνύμου εἰς Εὐστοχίαν (τόμ. α', σελ. 140, Παρισίοις 1693), ὁ δὲ ἀντίπαλος αὐτοῦ Ῥουφῖνος μέμφεται πικρῶς τὸν Ἅγιον τοῦτον διὰ τὸ ἀσεβὲς τῆς ἐκφράσεως, ἐρωτῶν παρά τινος εἰδωλολάτρου ποιητοῦ ἔλαβεν αὐτήν.

Σελ. 112. *Ἡ Μονὴ τῆς Μοσβάχης κτλ.*

Τὸ ὄνομα τοῦ μοναστηρίου τούτου ἔλαβον ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἐγινάρδου πρὸς τὴν ἡγουμένην αὐτοῦ Ἁγ. Βλιθρούδην *Ἐπιστολ.* ιε', σελ. 189.

Αὐτόθι.....*φύλακα τῆς βιβλιοθήκης τοῦ κοινοβίου περιεχούσης ἑξήκοντα ἑπτὰ τόμους.*

Περὶ τῆς σπανιότητος καὶ τῆς ὑπερόγκου τιμῆς τῶν βιβλίων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ μεσαιῶνος ἴδε τὴν μγ' διατριβὴν τοῦ Μουρατόρη καὶ τὴν *Ἱστορίαν τῶν Ἑλλ. Γραμμάτων* ὑπὸ τοῦ κ. Ἀσωπίου ἐν τῷ προλόγῳ.

Αὐτόθι. *Ἡ Ἰωάννα μόνη ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας ὑπέπεσεν εἰς τὴν μοναστηριακὴν ἐκείνην χαύνωσιν κτλ.*

Τὴν χαύνωσιν ταύτην περιγράφει ἐξ ἰδίας πείρας ὁ Κασσιανὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα ἀκηδείας «Saepius que (monachus) egreditur et ingreditur cellam, et solem velut ad occasum tardius properantem crebrius intuetur.» (Cassian. Inst. Monast. βιβλ. δ', apud Rosweid.)

Σελ. 114. *Αἱ ἅγιαι τῆς Οὐγγαρίας ἔτρωγον φθεῖρας.*

Ἴδε τὴν ὑπὸ τοῦ Μονταλαβέρτου *Ἱστορ. τῆς Ἁγ. Ἐλισάβετ*, ἥτις ἔπινεν οὖρος ἀντὶ ὕδατος ἐξ ἄκρας χριστιανικῆς ταπεινότητος· περὶ δὲ τῶν καρποφόρων ῥάβδων. Βλ. *Ἁμαρτ. Σωτηρίαν* εἰς βίον Ἰωάννου τοῦ Κολοβοῦ, καὶ περὶ τῶν Ἡσυχαστῶν, τῆς ἐκ τῆς κοιλίας των ἐκπορευομένης φλογός, τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Παλαμᾶ καὶ τῶν ταραχῶν, ὧν ἐγένοντο παραίτιοι κατὰ τὸν ιδ' αἰῶνα ἐν Κωνςαντινουπόλει, τὴν *Ἐκκλησ. Ἱστορ.* τοῦ Guerin εἰς βίον Βαρλαὰμ τοῦ μοναχοῦ τόμ. Β', στήλ. 1071.

Σελ. 115. *Πέτρας κατὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα τὸν σπάσῃ.*

Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐπεκράτουν ἀκόμη περὶ οὐρανοῦ αἱ ἰδέαι καὶ αἱ ἐκφράσεις τὰς ὁποίας μετεχειρίσθη ὁ Μωϋσῆς, ἵνα καταστῇ καταληπτὸς εἰς τοὺς συγχρόνους του.

Σελ. 118. *Τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Ἁγ. Παύλου γεγραμμένας διὰ χρυσῶν γραμμάτων κτλ.*

Ὁ Ἅγ. Βονιφάτιος παρεκάλεσε τὴν Ἡγουμένην Εἰδβούργην ν' ἀντιγράψῃ αὐτῷ διὰ χρυσῶν γραμμάτων τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Ἀποστόλου, «ἵνα οἱ εἰδωλολάτραι παραδεχθῶσι τὸν Χριστιανισμόν.» Bonif. Epistol. xxviii, apud Migne τόμ. νγ', στήλ. 419). Ἐνταῦθα ἠδύνατό τις ἴσως νὰ ἐπιπαρῳδήσῃ τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο τῶν Γάλλων «Pour dorer la pilule.»

Σελ. 119. *Αἱ σχέσεις αὗται ἦσαν ἀθῶαι, ὡς αἱ τοῦ Ἁγ. Ἀμοῦν μετὰ τῆς συζύγου του κτλ.*

«Περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ Ἀμοῦν ὁ Αἰγύπτιος ἐ»φιλοσόφει, ὃν δὴ λόγος, βιασαμένων τῶν οἰκείων γυναῖκα »ἀγαγέσθαι, ἐπὶ δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτεσιν συνεῖναι αὐτῇ, μὴ »πειραθῆναι δὲ αὐτῆς, ᾗ θέμις ἀνδράσιν» Σωζομένου *Ἐκκλ. Ἱστορ.* βιβλ. Α', κεφ. ιδ'. Ὁ δὲ Γρηγ. Τουρονήσιος ἀναφέρει ὅμοιον παράδειγμα εὐσεβῶν συζύγων, συγκοιμηθέντων ἐπὶ πολλὰ ἔτη, καὶ ἀποθανόντων παρθένων. Βλ. *Ἱστορ.* τῶν *Φράγγων* βιβλ. Α', κεφ. μγ'.

Αὐτόθι . . . . . *ἐγεννῶντο σκάνδαλα καὶ παιδία, ἀλλὰ ταῦτα ἐρρίπτοντο εἰς τὸ ῥεῦμα τῆς Φούλδας.*

Γυνὴ πλύνουσα τὰ ἐνδύματά της εἰς τὴν πηγὴν τοῦ ἐν Βισοφχείμῃ Μοναστηρίου, τοῦ ὁποίου ἦτο τότε ἡγουμένη ἡ πολλάκις ἤδη μνημονευθεῖσα Ἁγ. Λιόβδα, ἀνέσυρε τὸ πτῶμα παιδίου, τὸ ὁποῖον ἔδειξεν εἰς τὰς συντρόφους της κράζουσα «Ἴδετε πῶς βαπτίζουσι τὰ τέκνα των αἱ καλογραῖαι!» Φλωρῆ *Ἐκκλ. Ἱστορ.* τόμ. γ', σελ. 263, ἔκδ. Κολωνίας.

Σελ. 120. *Ἄσπιλος ὡς ἡ χιὼν ἐφ' ἧς ἐκυλίετο ὁ Ἅγ. Φραγκῖσκος.*

Πάντες σχεδὸν οἱ τότε Ἅγιοι ἐμιμοῦντο τὸν Ἅγ. Ἀντώνιον, μεταχειριζόμενοι τὰς ψυχρολουσίας, ἵνα κατευνάσωσι τὰ πάθη των.

Αὐτόθι. *Ἡ Ἰωάννα ἀναγνώσασα τοὺς κανόνας τοῦ Νηστευτοῦ ἐγνώριζε τὰ πάντα θεωρητικῶς.*

Οἱ κανόνες τοῦ Νηστευτοῦ εἰσήχθησαν παρὰ τοῖς Δυτικοῖς ἐν ἔτει 650 μ. Χ. ὑπὸ τοῦ προμνημονευθέντος Ἕλληνος μοναχοῦ Θεοδώρου τοῦ Ταρσέως (Ἴδε Μουρατ. *Διατρ.* ξθ'), καὶ ἴσχυον μέχρι τοῦ ι' αἰῶνος, ὅτε συνετάχθησαν ἄλλοι ἠπιώτεροι καὶ ὁπωσοῦν σεμνότεροι. Ἂν προὐτίθετο διαγώνισμα περὶ αἰσχρολογίας, οὔτε ὁ Σάδης οὔτε ὁ Μεούρσιος οὔτε ὁ Ἀρετῖνος, οὐδ' αὐτοί, νομίζω, οἱ φράγκοι καλόγηροι τοῦ μεσαιῶνος ἤθελον τολμήσει ν' ἀντιπαραταχθῶσι πρὸς τὸν Ἅγ. Ἰωάννην τὸν Νηστευτήν, τοῦ ὁποίου τοὺς κανόνας, καταστάντας ἔτι αἰσχρολογοτέρους διὰ τῆς χυδαϊκῆς μεταφράσεως, ἔχουσιν ἔτι καὶ σήμερον ἐγκόλπιον καὶ ὁδηγὸν οἱ ἡμέτεροι ἱερεῖς πρὸς αἶσχος τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ιθ' αἰῶνος. Ὁ θέλων νὰ πεισθῇ δύναται νὰ ῥίψῃ τὸ βλέμμα εἰς τὰς σελίδας 131 καὶ ἀκόλ. τοῦ ἐν Βενετίᾳ 1857 τυπωθέντος *Ἐξομολογηταρίου* τοῦ Νικοδήμου, ἔνθα ὁ ἀοίδιμος ἁγιορίτης ἐνασμενίζεται σχολιάζων διὰ μακρῶν τὰς αἰσχίστας αἰσχρουργίας καὶ κατατάσσων αὐτὰς κατὰ γένη καὶ εἴδη ὡς οἱ φυσικοϊστορικοὶ τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτά.

Σελ. 122... *διὰ τῶν ἐρυθρῶν ὑαλίων τοῦ κελλίου.*

Τὰ χρωματιστὰ ὑαλία ἦσαν γνωστὰ καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους Ῥωμαίους προτιμῶντας μάλιστα αὐτὰ τῶν ἀχρόων, ἅτινα δὲν κατώρθουν νὰ κατασκευάσωσιν ἐντελῶς διαφανῆ. Ἴδε Winkelman Monumenti antichi inediti, τόμ. β', Ῥώμη 1767. Παρὰ δὲ τοῖς χριστιανοῖς ἡ χρῆσις τῶν πολυχρόων ὑάλων κατέστη κοινὴ εὐθὺς μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ περὶ τὰ μέσα τοῦ ς' αἰῶνος ἀκμάσας Ἐπίσκοπος Πικταυΐου καὶ ἀκάματος στιχοπλόκος Βενάντιος Φορτουνάτος, περιγράφων ἐμμέτρως τὴν ὑπὸ τοῦ Χιδελβέρτου ἀνεγερθεῖσαν ἐν Ἁγ. Γερμανῷ ἐκκλησίαν, ἐπαινεῖ τὰς ὑάλους τῶν παραθύρων, «*δι' ὧν ὁ ἥλιος εἰσέδυε ποικιλόχρους.*» Epistol. ad. Falconem. Episc. ap. Ozanam La Civilis. chez les Francs, σ. 454.

Αὐτόθι... *ὡμοίαζε τὸ φυτὸν ἐκεῖνο τῆς Παλαιστίνης*

τὸ ὁποῖον προσφέρει ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κλάδου εὔοσμα ἄνθη καὶ ὀρεκτικοὺς καρπούς.

Ὁ Βροκάρδος (Descript. Terræ Sanctæ σελ. 281, ἐν τῇ βιβλ. τοῦ ἡμ. Πανεπιστ.) ἀναφέρει ὅτι εἶδεν ἐν Παλαιστίνῃ δένδρα φέροντα συγχρόνως ἄνθη καὶ καρπούς, οἵτινες εἶναι ἴσως οἱ ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως (*Δευτερ.* λγ', 14) καλούμενοι καρποὶ τῆς Σελήνης. Ἴδε καὶ τὸ λεξικὸν τῆς Γραφῆς τοῦ Καλμέτου εἰς τὴν λέξιν *μῆλον*.

Σελ. 124. *Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Πρωσσίας ἐζήτει πτερὸν ἀετοῦ, ἵνα ὑπογράψῃ τὴν συνθήκην.*

Ἡ νῆσσα, ἐξ ἧς οἱ πρὸς περιγραφὴν κάλαμοι, καλεῖται γερμανιστὶ ente, ἀλλ' ἡ λέξις αὕτη σημαίνει πρὸς τούτοις, ὡς καὶ παρὰ Γάλλοις τὸ canard, καὶ ψεῦδος, γελοίαν ἐπινόησιν, τὸ κοινῶς παρ' ἡμῖν *χάλτι*. Διὰ τοῦτο ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Πρωσσίας ἐζήτει χαριεντιζόμενος πτερὸν ἀετοῦ.

Σελ. 127. *Ὁ Ἅγιος Αὐγουστῖνος ἐκυλίετο εἰς τὸν βόρβορον ὡς εἰς εὔοσμον λουτρὸν κτλ.*

Ἴδε τὰς *Ἐξομολογήσεις* αὐτοῦ εἰς βιβλ. γ', μεταφρασθείσας καὶ γαλλιστὶ ὑπὸ Janet. (Παρισ. Carpent. 1861), περὶ δὲ τῆς Γενοβέφας, Λιμπανίας καὶ Λιουτβίργης τὴν Legenda Aurea, καὶ τὴν *Ἱστορ. τῆς Μαγείας κατὰ τὸν Μεσαιῶνα* ὑπὸ Alfr. Maury, σελ. 408.

Αὐτόθι . . . *καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ ἀγνόχορτον.*

Κατὰ τὰ ἀρχαῖα Συναξάρια μαχαιρίδιον ἔχον τὴν λαβὴν ἐκ ξύλου ἄγνου καὶ ἀνηρτημένον εἰς τὸν τράχηλον ἢ τὴν ζώνην, ἤρκει νὰ σβέσῃ πᾶσαν ἐρωτικὴν ἐπιθυμίαν. Τὸ μαχαιρίδιον τοῦτο πολὺ ὁμοιάζει τὴν παρ' Ἀριστοτέλει «ἐν »Φάσιδι ποταμῷ γεννωμένην ῥάβδον, ὀνομαζομένην λευκό»φυλλον, ἣν οἱ ζηλότυποι τῶν ἀνδρῶν δρεπόμενοι ῥίπτου»σιν εἰς τὸν Παρθένιον θάλαμον καὶ ἀνόθευτον τηροῦσι τὸν »γάμον.» (*Παραδόξ. Ἀκουσμ.* κεφ. ρνζ').

Σελ. 128. ***Καρδιῶν τετρωμένων καὶ ἀνθίνων στεφάνων, δι' ὧν οἱ τότε ἐρασταὶ ἐκόσμουν τὰς ἐπιστολάς των.***

Τὰ καλλιγραφικὰ ταῦτα κοσμήματα ἦσαν συνηθέστατα κατὰ τὸν μεσαίωνα, ὅτε μόνον οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος καλλιγράφοι ἐγνώριζον νὰ γράφωσιν. Ἴδε τὴν περιγραφὴν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἐγινάρδου πρὸς τὸν Ἡγούμενον Πρόμης Θηγᾶνον, ἐν τῷ προμνημ. βιβλ. τοῦ Deslys τόμ. α', σελ. 238.

Σελ. 131... *ἠνάγκασεν ἀετὸν ν' ἁπλώσῃ τὰς πτέρυγας ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς.*

Ὁ κατὰ τὸν ς' αἰῶνα ἐπίσκοπος Νοβιομάγου Ἁγ. Μεδάρδος, ὁσάκις ἔβρεχε, προσεκάλει *τανυσίπτερον* ἀετὸν ἤ, ἐν ἐλλείψει αὐτοῦ, ἄλλο πτηνόν, ἵνα χρησιμεύσῃ αὐτῷ ὡς *ὀμβρέλλα*. Ἴδε Curios. theolog. σελ. 84.

Αὐτόθι ... *τοῦ πανοσιωτάτου ἀββᾶ Γερίνου.*

Κατὰ παραδρομὴν ὠνόμασα *ἀββᾶν* τὸν ἀξιότιμον κ. L. M. F. Guerin, ὅστις καίτοι λαϊκὸς μετέρχεται ἐν Γαλλίᾳ τὸ ἅγιον ἐπάγγελμα τοῦ περιηγεῖσθαι πρὸς συλλογὴν ἁγίων λειψάνων.

Σελ. 132. *Ῥίπτοντες κατ' ἔτος εἰς τὸ ὕδωρ πλακοῦντας, λαμπάδας, μελόπητας καὶ κηρία.*

Τὸ ἔθος τοῦ ῥίπτειν προσφορὰς εἰς τὰς ἐν ταῖς λίμναις οἰκούσας θεότητας παρέλαβον, φαίνεται, οἱ χριστιανοὶ παρὰ τῶν ἀρχαίων Γαλατῶν. Ὁ Ποσειδώνιος (παρὰ Στράβωνι, ἔκδ. Διδότου σελ. 156) πληροφορεῖ ἡμᾶς ὅτι οὗτοι «καθίε»σαν (εἰς τὰς λίμνας) ἀργύρου καὶ χρυσοῦ βάρη· οἱ γοῦν »Ῥωμαῖοι κρατήσαντες τῶν τόπων ἀπεδίδοντο τὰς λίμνας »δημοσίᾳ, καὶ τῶν ὠνησαμένων πολλοὶ μύλους εὗρον σφυ»ρηλάτους ἀργυροῦς.» Παρὰ δὲ Γρηγορ. τοῦ Τουρονησίου μανθάνομεν ὅτι «ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Γαβαλέων (τανῦν Gevau»dan) ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὄρους καλουμένου Ἑλάνου »λίμνη, εἰς ἣν καθ' ὡρισμένην τινὰ τοῦ ἔτους ἐποχὴν ἔρ»ριπτον οἱ χωρικοὶ ἐν εἴδει προσφορᾶς λευκὰς ὀθόνας, δέρ»ματα ἀρνίων, τυρία, τεμάχια κηροῦ καὶ ἄλλα δῶρα ὧν »ἡ ἀπαρίθμησις ἤθελεν ἀποβῆ ὀχληρά. Οἱ πλεῖστοι ἤρ»χοντο ἐκεῖ ἐφ' ἁμαξῶν φέροντες οἶνον καὶ κτήνη, ἅτινα

»ἔσφαζον εὐωχούμενοι ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, τὴν δὲ τετάρτην »τὰ ὕδατα τῆς λίμνης ἐταράσσοντο, ὁ ἥλιος ἐπεσκιάζετο »καὶ τοιαύτη ἐξερρήγνυτο καταιγὶς μετὰ χαλάζης καὶ ἀ»στραπῶν, ὥστε μόλις ἔφθανον οἱ προσκυνηταὶ φεύγοντες »νὰ διασωθῶσι· ταῦτα δὲ πάντα συνέβαινον ἀμεταβλήτως »ἀνὰ πᾶν ἔτος κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ ὥραν.» (Glor. Confes. τόμ. β', σελ. 363 τῆς γαλλ. μεταφρ.)

Αὐτόθι. *Οἱ τότε χριστιανοί, ἀμφιρρέποντες μεταξὺ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν εἰδώλων κτλ.*

Ὁ περιώνυμος Alf. Maury, ὁ τὸν βίον ὅλον κατατρίψας εἰς τὴν μελέτην καὶ παραβολὴν τῶν διαφόρων θρησκευμάτων, τελευτᾷ εἰς τὸ ἑξῆς συμπέρασμα «On peut le dire »hardiment, l'Europe était plus qu'à moitié payenne au »moyen âge.»

Σελ. 134. *Διά τινος τῶν ὕμνων ἐκείνων, δι' ὧν οἱ καλόγηροι τοῦ μεσαιῶνος ἐξεθείαζον ἀνὰ ἓν τὰ κάλλη τῆς Παναγίας, τὰς παρειάς, τοὺς μαστοὺς κτλ.*

Ὅρα τοιοῦτον ὕμνον ὁλόκληρον ἐν ταῖς Curios. Theolog. σελ. 340. Ἐνταῦθα δὲ μεταφράζω μόνον τὴν εἰς τὴν κοιλίαν τῆς Παναγίας στροφήν. «Χαῖρε ἡ θαυμα»τουργὸς τῆς Παρθένου γαστήρ, ἀγγεῖον ἐν ᾧ ἐμαγειρεύ»θησαν τὰ θαύματα τοῦ Θεοῦ, νυμφικὴ κλίνη, ἐφ' ἧς συ»νεζεύχθη ἡ θεότης μετὰ τοῦ ἀνθρώπου κτλ.» Αἱ δὲ ἄλλαι στροφαὶ εἶναι οὐχ ἧττον περίεργοι· αἱ παρειαὶ τῆς Θεοτόκου ὀνομάζονται «κῆποι, ὧν τὰ ἄνθη βάφονται εἰς »τὴν πορφύραν τῆς θείας χάριτος,» αἱ τρίχες «χορδαὶ τοῦ »τόξου τοῦ θείου ἐλέους,» οἱ μαστοὶ «πηγαὶ ἐξ ὧν τὸ μάννα ἀναβλύζει,» οἱ βραχίονες «κῶπαι τοῦ σκάφους τῆς Ἐκκλησίας» κτλ. Ταῦτα μοὶ ὑπενθύμισαν τοὺς ἐν «*Βλαχάβᾳ*» στίχους τοῦ κ. Π. Σούτσου, ἐν οἷς περιγράφει τοὺς ὀφθαλμούς, τὰ στήθη, τοὺς πόδας καὶ τὰ λοιπὰ κάλλη τῆς ἡρωΐδος του Μαρίας.

Σελ. 135. *Ἀπήρτων ἡμιγύμνους Σκλαβηνοὺς κτλ.*

Περὶ τῶν Σκλαβηνῶν τούτων καὶ τῆς εἰσβολῆς αὐτῶν εἰς Γερμανίαν· ἴδε τὴν *Ἐκκλ. Ἱστορ.* τοῦ Φλωρῆ εἰς ἔτος 736.

Σελ. 136. *Προσῆλθον δύο γυναῖκες, δεδεμένον ἔχουσαι τὸν πόδα καὶ μόνον ἔνδυμα τὴν λυτὴν κόμην των.*

Ὁ ἀριθμὸς τῶν γυμνῶν τούτων προσκυνητριῶν τοσοῦτον εἶχε πολλαπλασιασθῇ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ ἡ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἀσχημοσύνη αὐτῶν εἶχε καταντήσει τοιαύτη, ὥστε ὁ Αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη νὰ ἐκδώσῃ νόμον, καθ' ὃν αἱ περιπλανώμεναι αὗται ἡρωΐδες, συλλαμβανόμεναι ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἐκλείοντο εἰς ἰδιαίτερα καταστήματα, ἔνθα permanebant laborantes. Ἴδε τὴν κγ' *Διατρ.* τοῦ Μουρατόρη.

Σελ. 138. *Ἔλαφοι καὶ ἀγριόχοιροι γιγαντιαῖοι.*

Περὶ τοῦ πλήθους καὶ τοῦ μεγέθους τῶν ἐλάφων καὶ ἀγριοχοίρων εἰς τὰ δάση τῆς Φούλδας ἴδε τὸ ἐν τῇ βιβλ. τοῦ ἡμετ. Πανεπιστ. εἰκοσάτομον *Γεωγρ. λεξικόν.*

Σελ. 139. *Ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου Βαπτιστοῦ εἶχε μετακομισθῇ ἀπό τινος Γάλλου καλογήρου ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς Γαλλίαν.*

Περὶ τῶν λειψάνων καὶ μάλιστα τῆς κεφαλῆς τοῦ Βαπτιστοῦ ὑπάρχουσι τοσαῦται καὶ τοσούτῳ ἀντιφατικαὶ παραδόσεις, ὥστε ἤθελε πιστεύσει τις ὅτι ὁ ἅγιος οὗτος ἦτο πολυκέφαλος ὡς ἡ Λερναία ὕδρα, ἢ ὅτι μετὰ θάνατον ἐπολλαπλασιάσθησαν τὰ λείψανα αὐτοῦ κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ μεσαιῶνος, ἵνα ἐπαρκέσωσιν εἰς τὴν εὐλάβειαν τῶν Χριστιανῶν. Ὅπως δήποτε ὑπάρχουσιν ἐν μόνῃ τῇ Γαλλίᾳ ἑπτὰ ἐκκλησίαι καυχώμεναι ὅτι κέκτηνται τὰ λείψανα τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου, ὁ δὲ σοφὸς Δουκάγγιος δὲν ἀπηξίωσε νὰ συγγράψῃ ὀγκώδη *Ἱστορικὴν πραγματείαν περὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου.* Παρισ. 1745 εἰς ὀκτακοσιοσέλιδον τέταρτον, εἰς ὃ παραπέμπομεν τοὺς περιέργους.

Αὐτόθι. *Δάκτυλος τοῦ Ἁγ. Σεργίου ἢ κνήμη τῆς Ἁγ.*

Φεβρωνίας ἐπωλοῦντο πολὺ ἀκριβότερα ἢ σήμερον κεφαλὴ τοῦ Ἑρμοῦ ἢ τῆς Ἀφροδίτης.

Περὶ τοῦ δακτύλου τοῦ Ἁγ. Σεργίου, περὶ τῆς τιμῆς ἀνθ' ἧς ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Κλοθαρίου Γουνδοβάλδου παρὰ ἐμπόρου τινὸς ἐκ Συρίας ὀνόματι Εὐφρονίου καὶ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ ἴδε Γρηγ. Τουρονήσ. τόμ. β', σελ. 110 καὶ 325.

Αὐτόθι. *Ἀνήπτοντο εἰς τιμὴν τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου πυραί, περὶ τὰς ὁποίας ἐχόρευον καὶ εὐωχοῦντο οἱ πιστοὶ ὡς οἱ πρόγονοι αὐτῶν περὶ τοὺς πυρσοὺς τῶν Παληλίων.*

Αἱ πυραὶ τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου εἰσὶν ὡς καὶ αἱ πλεῖσται ἄλλαι δημώδεις τελεταὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ κληροδότημα τῶν εἰδωλολατρῶν, οἵτινες ἁπανταχοῦ τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἀνῆπτον κατὰ τὰς μακροτέρας τοῦ ἔτους ἡμέρας πυρὰς εἰς τιμὴν τῆς θεᾶς τῶν ποιμένων Πάλητος. Ὅρα Διονυσ. Ἁλικαρν. *Ῥωμ. Ἀρχαιολ.* α', 88, Τίβουλ. βιβλ. Β', Ἐλεγ. ε', καὶ Προπερ. Δ', ἆσμ. δ', μετὰ δὲ τὴν ἐξορίαν τῶν εἰδώλων ἡ πανήγυρις ἐτελεῖτο εἰς τιμὴν τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου. Βλ. καὶ τὴν *Ἱστορ. τῆς Μαγείας* ὑπὸ Ἀλ. Μωρῆ σ. 164.

Σελ. 140. *Ἱεράκιον πρὸς φυγάδευσιν τῶν Δαιμόνων.*

Τὸ φυτὸν τοῦτο καλούμενον ἐν Γαλατίᾳ καὶ *χόρτον τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου* ἦτο παρὰ τοῖς Δρυΐδαις ἱερὸν τῷ ἡλίῳ, παρὰ δὲ τοῖς χριστιανοῖς ἐχρησίμευε πρὸς ἀπομάκρυνσιν τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων ὀνομαζόμενον τότε fuga daemonum. Κατὰ τὴν ἀρκτῴαν Ἰταλίαν ἐπικρατεῖ ἀκόμη πρόληψις, καθ' ἣν ὁ ἀνευρίσκων τετράφυλλον τριφύλλιον εἰς τὴν λάμψιν τῆς πυρᾶς τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου δύναται δι' αὐτοῦ νὰ καταστήσῃ τοὺς δαίμονας ὑπηρέτας τῶν θελήσεών του. Ἴδε τὴν *Γερμαν. μυθολ.* τοῦ Ι. Οὐολφίου τόμ. τόμ. α', σελ. 236.

Σελ. 143. *Ὠχυροῦντο ὄπισθεν τῶν τειχῶν τοῦ κοινοβίου.*

Τὰ εἰς τὰς Μονὰς συρρεύσαντα πλούτη διήγειρον τὴν πλεονεξίαν τῶν ἀπίστων, πολλάκις δὲ καὶ τῶν χριστιανῶν ὁπλαρχηγῶν, ὥστε οἱ ἡγούμενοι ἠναγκάζοντο νὰ ὀχυρόνωσι τὰ κοινόβια ὡς πολεμικὰ φρούρια. Περὶ δὲ τοῦ ἀριμανείου τῶν καλογήρων, τοῦ βάρους τῶν ῥοπάλων αὐτῶν καὶ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς θηριωδίας τῶν σκύλων των βλ. τὴν *Θεολ. Ἐγκυκλ.* τοῦ Migne τόμ. νγ', στήλ. 36 καὶ ἀκόλ.

Αὐτόθι. *Κοσμούμενον διὰ τερατομόρφων ἀγαλμάτων τῶν δώδεκα Ἀποστόλων.*

Τὰ πλεῖστα τῶν ἑστιατορίων τῶν τότε Μονῶν ἐκοσμοῦντο ἢ κάλλιον ἠσχημίζοντο διὰ τοιούτων δυσμόρφων ἀγαλμάτων, ἐνίοτε δὲ προσετίθετο καὶ ὁ δέκατος τρίτος μαθητής, ἤτοι ὁ Ἰούδας, φέρων τὸ σχοινίον περὶ τὸν τράχηλον, οἱ δὲ μοναχοὶ προσεκύνουν εἰσερχόμενοι τοὺς δώδεκα ἀποστόλους καὶ ἔπτυον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ προδότου.

Αὐτόθι. *Τὰς ὑπογείους εἱρκτὰς κτλ.*

Ἴδε περιγραφὴν τῶν φοβερῶν τούτων Vade in pace ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Viollet-Leduc ἐν τῇ ἐφημερίδι τῶν «Συζητήσεων», Ὀκτωβρ. 30, 1865.

Σελ. 144. *Ὁ ζωολόγος Βόρνος ἐπειράθη νὰ κατατάξῃ τοὺς καλογήρους κατὰ γένη καὶ εἴδη κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Λινναίου.*

Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐξεδόθη ἀνωνύμως ἐν Βιέννῃ τῷ 1782, ὑπὸ τὸν τίτλον «Specimen monachologiæ, methodo Linnaæana». Οἱ πλεῖστοι τῶν βιβλιογράφων ἀποδίδουσιν αὐτὸ εἰς τὸν περιώνυμον κογχυλιολόγον Born, συντάξαντα αὐτὸ πρὸς διασκέδασιν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωσὴφ τοῦ Β'. Τὸ μέγιστον τοῦ βιβλιαρίου τούτου προτέρημα εἶναι ἡ ὄντως ἐπιστημονικὴ ἀκρίβεια, δι' ἧς κατατάσσονται οἱ καλόγηροι εἰς διαφόρους διαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις κατὰ τὰς ἐλαχίστας τοῦ σχήματος ἢ τῶν ἠθῶν διαφοράς. Οὕτω περὶ μόνης τῆς φωνῆς αὐτῶν ἐξετάζει ὁ πολυμαθὴς συγγραφεὺς

ἂν ὁ ἦχος αὐτῆς εἶναι «melodus vel ingratus, cantans »vel irans; guturalis vel nasalis; clamosus vel mur»murans; flebilis vel hilaris, gruniens vel latrans?» Τὸ δὲ βάδισμα αὐτῶν διαιρεῖ εἰς «tardigradus, festinans, »ignavus, durus» κτλ.

Αὐτόθι. *Ἐφόρουν ἐρραμμένην εἰκόνα τῆς Παναγίας, ἵνα προφυλάττῃ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν ἀπὸ τὰς φθεῖρας κτλ.*

Τὸ ἔθος τοῦτο, οὗ μνημονεύουσι τὰ ἀρχαῖα Συναξάρια, διατηρεῖται ἀκόμη ἐν Γερμανίᾳ παρὰ τοῖς χωρικοῖς. Ἴδε H. Heine Atta-Troll, ᾆσμα Α', στρ. θ'.

Σελ. 145. *Ἀντὶ βουτύρου μετεχειρίζοντο ἄλειμμα.*

Ὁ Ἅγ. Βενέδικτος Ἀνιᾶνος εἰσήγαγε κατὰ τὸν η' αἰῶνα τὸ ἄλειμμα εἰς τὰ μοναστήρια τῶν Φράγκων, διὰ τὴν ὑπέρογκον τιμὴν τοῦ ἐλαίου καὶ πλὴν τούτου ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι οἱ καλόγηροι δὲν ἀπεῖχον κρέατος ἕνεκα δεισιδαιμονίας. Ἴδε τὴν *Ἐκκλ. Ἱστορ.* τοῦ Guerin, τόμ. Γ. στήλ. 82.

Αὐτόθι. *Ἐτιμωροῦντο στερούμενοι ἀλείμματος.*

Οἱ μεθυσθέντες κατεδικάζοντο εἰς τριακονταήμερον στέρησιν ἀλείμματος. Ἴδε Ed. Fournier Hist. des Hotel. σελ. 194. Περὶ δὲ τοῦ ξυρίσματος τῶν μοναχῶν, τῆς φλεβοτομίας, ποδολουσίας κλπ. βλ. τὸν βίον καὶ τοὺς κανόνας τοῦ Ἁγ. Βενεδίκτου τοῦ ἐξ Ἀνιάνης, ἐξ ὧν ἐλήφθησαν πάντα ταῦτα, Migne Encycl. Theol. τόμ. ΝΓ', στήλ. 79 κ. ἀκολ.

Αὐτόθι. *Ποιμὴν τῆς ἀγέλης ἦτο ὁ Ἅγ. Ῥαβᾶνος.*

Περὶ τοῦ βίου, τῶν συγγραμμάτων, τῶν ἐν σχήματι σταυροῦ ποιηματίων κτλ. τοῦ ἀρχιμανδρίτου τούτου βλ. τὰ Ann. Ord. S. Benedicti τοῦ Μαβιλλῶνος εἰς ἔτος 840 ἢ τὴν *Γεν. Βιογρ.* τοῦ Διδότου εἰς Raban Maur.

Σελ. 142. *Παραπέμπω τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν πραγματείαν τοῦ Ἁγ. Βασιλείου κτλ.*

«Ἄρρενα σώματα δεῖ παρθένους, κἂν εὐνούχων ᾖ, φυ»λάττεσθαι· κἂν εὐνοῦχος γὰρ ᾖ, ἀλλ' ἀνήρ ἐστι τὴν φύ»σιν· ὥς γε ὁ βοῦς ὁ κερατιστὴς ἀποτετμημένος τὰ κέρα»τα, κερατιστὴς ὅμως ἔστι τὸν θυμόν, παρεκκλίνων γοῦν »τὸν αὐχένα καὶ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν ὁρμὴν σχηματίζων »τὴν ἀπειλὴν ἀσμένως ἐνδείκνυται, ἀλλὰ καὶ ἔπληξε »πολλάκις ἐπελθὼν τῷ μέρει τῆς κεφαλῆς, καθ' ὅτῳ κέ»ρατι ὥπλιστο, πληροφορῶν τὸν θυμὸν τῇ φαντασίᾳ τῆς »ἐνεργείας... οὕτω καὶ ἄρσην ἀποκεκομμένος τὰ μόρια, »ἄρσης ὅμως ἔστι τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ πάθους· διὸ καὶ αὐτὸς »κατὰ τὸ ὅμοιον σχηματισάμενος πρὸς τὴν πρᾶξιν ἔρωτός »ποτε καὶ ἐκτόπου μανίας· ἀλλὰ καὶ ὁρμὴν πρὸς τὴν συμ»πλοκήν, κἂν μὴ φθείρῃ τῷ μέρει ἐκείνῳ ἐνοχλῶν τῇ θη»λείᾳ, ὅμως αὐτὸς μὲν ὡς φθείρας τὴν ἐπιθυμίαν, οὕτως »ὑπὸ τῆς φαντασίας διάκειται, τὴν δὲ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν »πικρότερον ἐρεθίζων, φθείρει μὲν ὅλον τὸν νοῦν τὸ δὲ σῶμα »πρὸς τὴν τῆς φθορᾶς πρᾶξιν οἰστρεῖ.» (Ἁγ. Βασιλ. περὶ *Παρθενίας*, ἔκδ. 1638, σελ. 679).

Σελ. 151. *Ὁ Πρίαπος ἐλατρεύετο ἀκόμη ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἁγ. Βίτου κτλ.*

Ἡ λατρεία τοῦ Πριάπου ἢ Φαλλοῦ διετηρεῖτο ἀκμαία ἐν Γαλατίᾳ καὶ Γερμανίᾳ μέχρι τῆς ιϐ' ἑκατονταετηρίδος· τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ εἶχε μεταϐληθῆ εἰς ἄλλας ὀνομασίας, ἐκφραζούσας ἀκριϐῶς τὸν σκοπὸν τῶν εἰς τιμήν του τελουμένων τελετῶν. Οὕτω ἐν μὲν Σφιτσερχόφῃ ἐκαλεῖτο Saint Vit, ἐν δὲ Ἀνικίῳ (τὰ νῦν Puy-en Velay) S. Foutin καὶ ἀλλαχοῦ Saint Greluchon. Αἱ γυναῖκες ξέουσαι τὸν φαλλὸν τοῦ ἀσέμνου τούτου εἰδώλου ἀνεμίγνυον τὰ ῥηνίσματα εἰς τὸν οἶνον τῶν συζύγων ἢ ἐραστῶν των ut plus in amorem exardescant ἢ ἔπινον αἱ ἴδιαι, ἂν ἦσαν στεῖραι ἢ frigidae. Ὁ Ἐρρῖκος Στέφανος συνέλεξε τὰ περιεργότερα περὶ τούτου χωρία ἐν τῇ *Ἀπολογίᾳ τοῦ Ἡροδότου* (τόμ. ϐ', κεφ. 38).

Σελ. 155. *Τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου, καθ' ὃν τὰ μοναστήρια*

εἶναι διὰ τοὺς καλογήρους ὡς ἡ θάλασσα διὰ τοὺς ἰχθύας.
«Τοὺς μὲν γὰρ ἰχθύας, ἔλεγε, τὴν ὑγρὰν οὐσίαν τρέφειν, »μοναχοῖς δὲ κόσμον φέρειν τὴν ἔρημον· ἐπίσης τε τοὺς »μὲν ξηρᾶς ἁπτομένους τὸ ζῆν ἀπολιμπάνειν, τοὺς δὲ τὴν »μοναστικὴν σεμνότητα ἀπολύειν τοῖς ἄστεσιν πρασιόντας.» Σωζομ. *Ἐκκλ. Ἱστορ.* στήλ. 807. Ἐκδ. Παρισ. 1859.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΤΡΙΤΟΝ ΜΕΡΟΣ

Σελ. 156. *Ἡ μεταξὺ καπήλων καὶ ἱερέων Χριστιανισμοῦ καὶ βαρελίου παραμοίωσις ἀνήκει εἰς Σύνοδόν τινα τοῦ ἐννάτου αἰῶνος κτλ.*

Ἴδε τὸ προμνημονευθὲν πόνημα τοῦ Ἐδ. Φουρνιέρου τόμ. α΄ σελ. 198.

Σελ. 157. *Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγ. Καρόλου οὔτε ταχυδρομικοὶ σταθμοὶ κτλ.*

L'usage des postes étant tombé avec l'empire Romain fut relevé par Charlemange: mais son dessin fut abandonné par ses successeurs (L. Hornik Traité de l'origine des Postes ap. Calmet τόμ. γ΄, στήλ. 1210.

Σελ. 158. *Οἱ τοιοῦτοι ὄνοι ἐκαλοῦντο σταυροφόροι κτλ.*

Περὶ τῶν ὄνων τούτων, τοῦ ἐπὶ τῆς ῥάχεως αὐτῶν σταυροῦ κτλ. βλ. τὸ πόνημα τοῦ Guerazzi l'Asino (Ταυρίνῳ 1857 σελ. 362)· περὶ δὲ τῆς ταχύτητος καὶ τοῦ κάλλους τῶν ὄνων κατὰ τὸν μεσαιῶνα μαρτυρεῖ ὁ εἰς τιμὴν

αὐτῶν ψαλλόμενος ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Δύσεως κατὰ τὴν *ἑορτὴν τοῦ Ὄνου* γοτθικὸς ὕμνος.

Orientis partibus orsus est asinus
Pulcher fortissimus, sarcinis aptissimus κτλ.

Σελ. 160. *Οἱ υἱοὶ τοῦ Καρόλου διεφιλονείκουν διὰ τῶν ὅπλων.*

Ἡ περιγραφὴ αὕτη τῆς τότε καταστάσεως τῆς Γερμανίας εἶναι ἀκριβής. Ἴδε τὰ *Χρονικὰ* τοῦ Ἐγινάρδου καὶ τὴν *Ἱστορ. τῶν Γάλλων* τοῦ Σισμόνδη εἰς τόμ. γ'.

Σελ. 162. *Τὴν γνώμην τοῦ Χρυσίππου περὶ νεκροφαγίας.*

«Ἐν δὲ τῷ γ' «Περὶ δικαίου, κατὰ τοὺς χιλίους στί»χους, καὶ τοὺς ἀποθανόντας κατεσθίειν κελεύει.» Διογ. Λαερτ. βιβλ. Ζ', κεφ. 7.

Σελ. 163. *Ἡ ὀσμὴ γυναικείας ἐπιστολῆς ἀρκεῖ ν' ἀναστατώσῃ ὅλους τοὺς κατοίκους τοῦ Ἁγ. Ὄρους.*

Φίλος μού τις Ἡγούμενος μοναστηρίου τοῦ Ἁγ. Τάφου ἐν Βλαχίᾳ μοὶ διηγήθη ὅτι, ἐνῷ διέτριβεν ἐν τῷ Ἁγ. Ὄρει, ἐπιστρέψας ἑσπέραν τινὰ εἰς τὸ κελλίον του εὗρεν ἐκεῖ ὑπὲρ τοὺς πεντήκοντα καλογήρους ἀπλήστως ὀσφραινομένους ἐπιστολήν, ἣν εἶχε λάβει παρὰ Βλαχίδος δεσποίνης, καὶ μαντεύοντας ἐκ τῆς ὀσμῆς ὅτι ἦτο γυναικεία.

Αὐτόθι. *Ἀπὸ τοῦ Ἁγ. Γάλλου μετέβησαν εἰς Τίγυρον κτ.λ.*

Πᾶσαι αἱ κατωτέρω λεπτομέρειαι περὶ τῶν τότε Ἑλβετικῶν πόλεων εἶναι ἱστορικαί. Ἴδε τὰ *Χρονικὰ τοῦ Ἁγ. Γάλλου* καὶ τὸ δεκάτομον *Γεωγρ. Λεξικὸν* (Παρισίοις 1823—33) εἰς τὰ ὀνόματα τῶν διαφόρων πόλεων, τὸ δὲ δρομολόγιον τῆς Ἰωάννας ἐχάραξα κατὰ τὸν μεσαιωνικὸν χάρτην τοῦ Leglent-Dufresnois.

Σελ. 164. ***Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰσραὴλ ἦσαν τότε παντοδύναμοι κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν κτλ.***

Περὶ τῆς παντοδυναμίας καὶ τῶν καταπιέσεων τῶν Ἑβραίων κατὰ τὸν ἔννατον αἰῶνα ἴδε τὴν πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Λοθάριον ἐπιστολὴν τοῦ Ἐπισκόπου Λουγδούνου Ἁγ. Ἀγοβάρδου ἐν ᾗ ἀπαριθμοῦνται αἱ βιαιοπραγίαι αὐτῶν, βοηθουμένων ὑπὸ τῆς Αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, ἣν διὰ πολλοῦ χρυσοῦ εἶχον ἀγοράσει. S. Agobardi Epist. de Insolentia Judaeorum ἐν τῷ α' τόμῳ τῶν ἁπάντων αὐτοῦ ἐκδοθέντων ἐν τῇ Λατινικῇ Πατρολογ. τοῦ Migne.

Σελ. 164. *Ἤρξατο διηγούμενος ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦτο ἐπιτήδειος γόης.*

Πάντας τοὺς μύθους τούτους, δι' ὧν οἱ τότε Ἑβραῖοι ἐζήτουν νὰ προσηλυτίσωσι τοὺς Γαλάτας, ἐλάβομεν ἐκ τοῦ *Ταλμούδ*. Ἴδε τὴν γαλλ. μετάφρασιν τοῦ Ἐλιφᾶ Λευῆ. (Livre des Esprits σελ. 37 καὶ ἀκόλ.).

Σελ. 166. *Ὁ Ἁγ. Ἀγοβάρδος ὁ μόνος τῶν Ἁγίων, οὗ ἤθελον ἀσπασθῇ μετὰ σεβασμοῦ τὸ κράσπεδον τῆς ἐσθῆτος.*

Ὅρα τὴν βιογραφίαν τοῦ ὄντως ἀποστολικοῦ τούτου ἀνδρὸς ἐν τῇ *Θεολ. Ἐγκυκλ.* τοῦ Migne, τόμ. να', καὶ πρὸ πάντων τὸ περὶ αὐτοῦ ἄρθρον τοῦ Ἀλεμβέρτου ἐν τῇ μεγάλῃ *Ἐγκυκλοπαιδείᾳ*, ἐν ᾧ ὁ φιλόσοφος ἀποδίδει εἰς τὸν σοφὸν Ἐπίσκοπον τὸν ἀνήκοντα φόρον θαυμασμοῦ.

Σελ. 169. *Ἔφθασαν μετὰ ἑξαήμερον πλοῦν εἰς Ἀρελατίαν.*

Ἡ πόλις αὕτη, τὰ νῦν Arles, γράφεται ἀκλίτως *Ἀρέλατε* παρὰ Στράβωνι. Περὶ δὲ τῶν ἐν αὐτῇ ῥωμαϊκῶν μνημείων, τῶν σύκων, ἀλλάντων καὶ γυναικῶν ἴδε τὰ Discours Panegyriques sur la ville d' Arles ὑπὸ τοῦ Κορδελιέρου J. Priva, Παρισ. 1612.

Σελ. 170. *Ὁ Ἁγ. Καισάριος γράψας, ὡς λέγεται, διὰ τοῦ αἵματός του ὄντως δρακόντειον κανονισμόν.*

Ὅρα τὸν κανονισμὸν τοῦτον παρὰ Βαρονίῳ Ann. Eccles,

εἰς ἔτος 506, ἔνθα γίνεται μνεία καὶ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαστιγώσεων, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπερβῇ τὰς τριάκοντα καὶ ἐννέα· περὶ δὲ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν καλογραιῶν καὶ τῶν ἐν τοῖς μοναστηρίοις θεατρικῶν παραστάσεων βλ. τὴν *Ἱστορ. τῶν Μοναστηρ.* τῆς Pauline Roland.

Σελ. 171. *Τὸ ὑπνωτήριον ὅπου ἐμεσημβρίαζον αἱ μοναχαί.*

Τὸ ἐν Ἀρελατίᾳ μοναστήριον ἦτο τὸ μόνον ἐν Γαλλίᾳ ἐν ᾧ ἀντὶ κελλίων ὑπῆρχε κοινὸν ὑπνωτήριον, ἵνα ὑποβάλλωνται εἰς αὐστηροτέραν ἐπιτήρησιν αἱ καλογραῖαι. Ἴδε τὸν προμν. κανονισμόν.

Σελ. 176. *Εἰς τὸ ἐν Ἁγίᾳ Βώμῃ σπήλαιον τῆς Ἁγ. Μαγδαληνῆς.*

Οἱ σπουδαιότεροι τῶν γάλλων θεολόγων καὶ χρονογράφων δὲν ἀπηξίωσαν νὰ ὑποστηρίζωσι δι' ὀγκωδῶν συγγραμμάτων τὴν εἰς Γαλλίαν μετάβασιν τῆς Ἁγ. Μαγδαληνῆς, συνοδευομένης ὑπὸ τῶν Ἁγ. Λαζάρου, Τροφίμου καὶ Μαξιμίνου. Ἡ ἀξίωσις αὕτη ἔχει τὴν ἀρχήν, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω καὶ περὶ τοῦ Ἁγ. Διονυσίου, ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ν' ἀποδειχθῇ ἡ γαλατικὴ Ἐκκλησία σύγχρονος τῶν Ἀποστόλων. Ὁ κατάλογος τῶν βιβλίων ὅσα ἐγράφησαν περὶ τῆς ἀποδημίας ταύτης τῆς Ἁγ. Μαγδαληνῆς εἶναι ἀνεξάντλητος, ἡμεῖς δὲ περιοριζόμεθα παραπέμποντες τοὺς περιέργους εἰς τὴν Magdalena Massiliensis advena τοῦ Ἰησουίτου Guesnay καὶ εἰς τὰς τρεῖς διατριβὰς τοῦ σοφοῦ Λωνοΐου, δι' ὧν ὁ ἀμείλικτος οὗτος ἐχθρὸς τῶν δημωδῶν δεισιδαιμονιῶν, ὁ ἐπονομασθεὶς dénicheur de légendes, καταδεικνύει τὸ ἀνύπαρκτον καὶ γελοῖον τῆς εἰς Γαλλίαν ἀποδημίας τῆς Ἁγ. Μαγδαληνῆς. Ἀλλὰ τὰ μὲν συγγράμματα τοῦ Λωνοΐου κατεδικάσθησαν ἐν Ῥώμῃ, οἱ δὲ ἐν Προβιγγίᾳ ἱερεῖς ἐξακολουθοῦσιν ἔτι καὶ σήμερον νὰ ἀργυρολωγῶσι τοὺς προσκυνητὰς δεικνύοντες τὰ ἴχνη τῶν γονάτων τῆς Μαγδαληνῆς ἐν τῷ βράχῳ, τὸν ὑπὸ τῶν

δακρύων της σκαφέντα λάκκον καὶ τὴν ὀπήν, ἐξ ἧς εἶχεν ἀναβλαστήσει τὸ ἀειθαλὲς καὶ θαυματουργὸν δενδρύλλιον. Ἴδε περὶ τούτων καὶ περὶ τοῦ εἰς μνήμην τῆς Ἁγίας ἀνεγερθέντος ναΐσκου τὰ Monum. ined. sur l'apost. de M. Madeleine en Provence ὑπὸ τοῦ Migne 2 τομ. εἰς 4, Παρ. 1848, καὶ τὸ *Λεξικ.* τῶν *Προσκυνήσ.* τόμ. ά, στήλ. 281.

Σελ. 179. *Ἄφθονον αἷμα ἀπέσταζεν ἐκ τῆς ῥίζης τοῦ φυτοῦ* κτλ.

Ἐνταῦθα ἀφεὶς τοὺς ἁγιογράφους ἐμιμήθην τὸν Βιργίλιον,

Horrendum et dictu video mirabile monstrum.
Nam, quum prima solo raptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur sanguine gutae κτλ.

Σελ. 180. *Ἠκούοντο στεναγμοὶ γοεροὶ καὶ πένθιμος φωνή.*

. . . . Gemitus lacrymabilis imo
auditur tumulo et vox redita fertur ad aures κτλ.

Σελ. 181. *Ἐνετικῆς τριήρεως, ἥτις μετακομίσασα εἰς Ἐνετίαν τὸ σῶμα καὶ τὸ ἰδιόχειρον εὐαγγέλιον τοῦ Ἁγ. Μάρκου.*

Τὰ λείψανα τοῦ Ἁγ. Μάρκου μετεκομίσθησαν εἰς Ἐνετίαν ἐν ἔτει 820, τὸ δὲ ἰδιόχειρον αὐτοῦ *Εὐαγγέλιον* δεικνύεται μέχρι σήμερον τοῖς περιέργοις· ἀλλ' ἐναποτεθὲν κατ' ἀρχὰς εἰς βαθὺ ὑπόγειον τοσοῦτον ἐφθάρη ἐκ τῆς ὑγρασίας καὶ τῶν ποντικῶν, ὥστε δὲν δύναταί τις νὰ διακρίνῃ οὐδ' εἰς ποίαν γλῶσσαν ἀνήκουσιν οἱ χαρακτῆρες. Οἱ μὲν τῶν κριτικῶν ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι γεγραμμένον λατινιστί, οἱ δὲ ὅτι διακρίνουσι γράμματα ἀνήκοντα εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἀλφάβητον. Βλ. τὸ Iter Italicum τοῦ Μονφοκῶνος κεφ. δ', σελ. 55 κ. ἀ.

Αὐτόθι. *Οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι ἦσαν ὁ χρυσοῦς τῆς σωματεμπορίας αἰών.*

Περὶ τῆς ἀνδροκαπηλείας κατὰ τὸν θ' αἰῶνα ἴδε τὴν προμνημ. ἐπιστολὴν (De insolentia Judæorum) τοῦ Ἁγ. Ἀγοβάρδου πρὸς τὸν Αὐτοκρ. Λοθάριον, ἐν ᾗ ὁ καλὸς ἐπίσκοπος καταφέρεται πικρῶς κατὰ τῶν πωλούντων εἰς τοὺς Ἑβραίους Χριστιανοὺς δούλους· περὶ δὲ τῶν πειρατῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου τῶν Ἐνετῶν καὶ Γενουηνσίων εἰς τὴν Ἀνατολὴν βλ. τὴν λ' *Διατρ.* τοῦ Μουρατόρη.

Σελ. 182. *Ἠμφισβητεῖτο ἂν ἀνήκουσιν εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος αἱ γυναῖκες.*

Γνωστὴ εἶναι ἡ ἐν Μακόνῃ τῆς Γαλλίας συνελθοῦσα ἐν ἔτει 585 Σύνοδος, ἵνα ἀποφασίσῃ ἂν ἦσαν ἄνθρωποι αἱ γυναῖκες. Περὶ δὲ τῶν *ἱππικῶν* καὶ *τραγικῶν* ἐρώτων τῶν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Θεσσαλίᾳ γυναικῶν καὶ τῶν ἐκ τούτων γενομένων τεράτων βλ. τὴν *Φυσ. Ἱστορ.* τοῦ Πλινίου βιβλ. η, κεφ. 64 καὶ Ἡροδ. *Εὐτέρ.* κεφ. 49. Παρβλ. Φιλοστρ. εἰς βίον Ἀπολ. Τυανέως σελ. 153 ἐκδ. Διδότου.

Σελ. 185. *Ἐν Κύρνῳ φυλάττεται ἡ ῥάβδος τοῦ Μωϋσέως κτλ.*

Ἴδε περὶ τῶν λειψάνων τούτων, ἐκτεθειμένων μέχρι σήμερον εἰς τὴν προσκύνησιν τῶν εὐσεβῶν Χριστιανῶν, τὴν *Ἱστορ. τῆς νήσου Κύρνου* ὑπὸ Φιλιππίνη βιβλ. β', σελ. 390.

Αὐτόθ. *Τὴν Σαρδὼ περίφημον διὰ τοὺς τυροὺς καὶ τὴν ἀπιστίαν τῶν κατοίκων.*

. . . . l'isola di Sardi
Ricca di caccio ed uomini bugiarti

(Tassoni Secchia Rapita, ᾆσμ. ε'.)

Σελ. 186. *Τὸ Θησεῖον, ὅπερ ἦτο χριστιανικὴ ἐκκλησία ἀφιερωμένη τῷ Ἁγ. Γεωργίῳ.*

Κατὰ τὸν ἐπὶ Θεοδοσίου διωγμὸν τῶν εἰδωλολατρῶν, ἐκδοθέντος διατάγματος περὶ κατεδαφίσεως τῶν ἐν Ἀθήναις ἀρχαίων ναῶν, οἱ φιλάρχαιοι, ἵνα σώσωσι τοὺς λαμ-

προτέρους ἀπὸ τῆς καταστροφῆς, ἔσπευσαν νὰ μεταβάλλωσιν αὐτοὺς εἰς χριστιανικὰς ἐκκλησίας, ἀφιερώσαντες τὸν μὲν τῆς παρθένου Ἀθηνᾶς εἰς τὴν Παρθένον Μαρίαν, τὸν δὲ τοῦ ἥρωος Θησέως εἰς τὸν ἥρωα Ἁγ. Γεώργιον. Βλ. Ι. Μαλαλᾶ λόγ. ς′.

Σελ. 187. *Ὀνομάσαντες τοὺς Θεοὺς Ἁγίους*, κτλ.

Οἱ πλεῖστοι τῶν ἡμετέρων Ἁγίων εἰσὶ τῷ ὄντι Ἕλληνες Θεοὶ ἢ ἡμίθεοι μεταβαλόντες ὄνομα, κατὰ δὲ τ' ἄλλα ὅμοιοι τοῖς ἀρχαίοις. Ὁ Ἁγ. Νικόλαος ἀντικατέστησε τὸν Ποσειδῶνα, ἐγείρων καὶ κατευνάζων τὰς τρικυμίας, ὁ Ἁγ. Μιχαὴλ μετακομίζει εἰς τὸν Παράδεισον ἢ τὸν Ἅδην τὰς ψυχὰς ὡς πρότερον ὁ Ἑρμῆς, ὁ Ἁγ. Δημήτριος εἶναι ὁ Πὰν τῶν Χριστιανῶν ποιμένων, ὁ Ἥλιος λατρεύεται ἔτι καὶ σήμερον εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἁγ. Ἠλία κτλ. Βλ. Πουκεβίλ. *Περιήγ. εἰς Ἑλλάδα τομ. ς′, σελ.* 145 καὶ Ἀλφ. Μωρῆ Croyances etc. de l'Antiquité σελ. 333 καὶ ἀκ.

Αὐτόθι. *Τοῦ μιαροῦ Θεοφίλου, ὅστις ἔκοπτε τὰς χεῖρας τῶν ζωγράφων* κτλ.

Ἴδε Κεδρινόν, Ζωναρᾶν καὶ μάλιστα Γενέσιον ἐν *Βίῳ Θεοφίλου*, σελ. 29 τῆς ἐν Ἐνετίᾳ ἐκδ. καὶ Βαρον. *Χρονικὰ* εἰς ἔτος 803. Περὶ δὲ τῶν ἀναστηθέντων νεκρῶν, τῶν λαλουσῶν εἰκόνων καὶ τῶν ὀρχουμένων ἀνθράκων τὸν *Νέον Παράδεισον* εἰς βίον Ἁγ. Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου.

Σελ. 188. *Ἐκόλλων τὰς τρίχας εἰς τὰ εἰκονίσματα* κτλ.

Ταῦτα πάντα ἐλήφθησαν σχεδὸν αὐτολεξεὶ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τῶν αὐτοκρ. Μιχαὴλ καὶ Θεοφίλου πρὸς *Λουδοβῖκον* τὸν Εὐήθη Βλ. Ἐγινάρδ. *Χρονικ.* σελ. 162 ἐκδ. Teulet, ἡ δὲ ἐπιστολὴ τῶν Βυζαντίνων Αὐτοκρ. κατεχωρίσθη ἐν ταῖς *Βυζ. Μελέταις* τοῦ κ. Ζαμπελίου σελ. 335.

Αὐτόθι. *Ἡ ἐπὶ τοῦ ῥινομάκτρου τῆς Προυνίκης εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος.*

Ἡ Ἁγ. Βερονίκη ἢ Προυνίκη ἀπαντήσασα τὸν Ἰησοῦν ἱδρῶτι καταρρεόμενον, ἐνῷ ἐπορεύετο εἰς Γολγοθᾶ φέρων τὸν σταυρόν, προσέφερεν αὐτῷ τὸν πέπλον της, ἵνα σπογγισθῇ· ἡ δὲ εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος ἔμεινεν ἐγκεχαραγμένη ἀνεξαλείπτως ἐπὶ τοῦ πανίου, τὸ ὁποῖον φυλάσσεται μέχρι σήμερον ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγ. Πέτρου ἐν Ῥώμῃ. Πρὸς τιμὴν δὲ τῆς εἰκόνος ταύτης τελεῖται κατ' ἔτος ἱερουργία. Κατ' ἄλλους πάλιν τὸ *Βερονίκη* δὲν εἶναι ὄνομα γυναικός, ἀλλὰ λέξις σύνθετος ἐκ τοῦ Λατινικοῦ Vera (ἀληθὴς) καὶ ἐκ τοῦ ἑλλ. *εἰκών*. Βλ. περὶ τούτων τὰς Legendes chretiennes τοῦ Μωρῆ.

Σελ. 189. *Ὁ ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν Νικήτας.*

Ὁ ἐπίσκοπος οὗτος ἐστάλη εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἰγνατίου. Τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ ἀναφέρεται δὶς ἢ τρὶς παρὰ Φωτίῳ. Ὅρα καὶ Δ. Σουρμελῆ *Συν. Καταστ. τῶν Ἀθηνῶν* σελ. 61.

Αὐτόθι. *Τῶν ναῶν, εἰς οὓς κατὰ Πλούταρχον οὐδεὶς εἰδωλολάτρης ἐτόλμα νὰ εἰσέλθῃ φέρων χρυσίον.*

Εἰς οὐδένα τῶν ἀρχαίων ναῶν ἦτο θεμιτὸν νὰ εἰσέρχηταί τις ὡπλισμένος «χρυσὸν δὲ εἰς ἔνια τῶν ἱερῶν εἰσιόντες ἔξω καταλείπουσι» Πλουτάρ. *Πολ... Παραγγελ.* τῆς διδοτ. ἐκδ. τόμ. β', σελ. 1000.

Σελ. 190. *Ποιοῦσι σημεῖον τοῦ σταυροῦ διὰ τῶν τριῶν δακτύλων δηλούντων τὴν Ἁγ. Τριάδα, κτλ.*

Πάντα τὰ σύμβολα ταῦτα ὡς καὶ ἡ συμβολικὴ ἔννοια τῆς ἐνδυμασίας τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἱερέων ἐλήφθησαν ἐκ τῆς «*Μυστικῆς Θεωρίας*» τοῦ Ἁγ. Γερμανοῦ, Πατρολ. τόμ. ρη', σελ. 336 καὶ ἀκόλ.

Αὐτόθι. *Τῆς Παρθένου, ἧς τὴν πραγματικὴν παρουσίαν ἐν τοῖς μαρτυρίοις ἐπίστευον οἱ ἀνατολῖται.*

Ὁ Πατριάρχης Γερμανὸς ἐν τῇ προμν. πραγματείᾳ ὀνομάζει τὴν προσφερομένην τῇ Παναγίᾳ μερίδα *σῶμα τῆς*

Ὑπεραγίας Παρθένου (ap. Picard)· ἡ δὲ ἀπρεπὴς αὕτη ἔκφρασις ἔδωκεν ἀφορμὴν πολλοῦ γέλωτος εἰς τοὺς δυτικοὺς κατὰ τὰς περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγ. Πνεύματος ἔριδας τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Σελ. 191. *Μετεμορφώθη ὁ ἄρτος τῆς προθέσεως εἰς ὁρατὴν Παρθένον.*

Ἴδε *Ἁμαρτωλ. Σωτηρίαν* εἰς βίον Ἁγ. Πελαγίου.

Αὐτόθι. *Τῆς ἀτελευτήτου ἱερουργίας, ἥτις ἦτο ἐπιτομὴ τῆς ἐπιτομῆς τῆς συνάξεως τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου.*

Ἡ λειτουργία τοῦ Ἁγ. Ἰακώβου διήρκει ἓξ ὁλοκλήρους ὥρας· ἐλαττουμένης δὲ τῆς εὐλαβείας τῶν πιστῶν, ὁ Ἅγ. Βασίλειος συνέτεμεν αὐτὴν εἰς τὸ ἥμισυ, ὁ δὲ Ἁγ. Χρυσόστομος περιώρισε τὴν λειτουργίαν τοῦ Βασιλείου εἰς τὰ σημερινὰ αὐτῆς ὅρια. Οὐδεὶς δὲ μετὰ τοῦτον ἐπεχείρησε νεωτέρας μεταρρυθμίσεις, ὥστε μόνοι ἡμεῖς μεταξὺ πάντων τῶν ἐξηυγενισμένων ἐθνῶν ἔχομεν ἀκόμη δίωρον μεσαιωνικὴν λειτουργίαν, ἣν ἅπαξ ἴσως τοῦ ἔτους ἀκροώμεθα.

Σελ. 192. *Νὰ φορῶσιν ἐσώβρακον, ὅπερ ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀνατολιτῶν ὡς ἀσυγχώρητος μαλθακότης.*

Ὁ Καρδινάλιος Οὐμβέρτος ἀποκρινόμενος εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Πατρ. Κωνστ. Μιχ. Κηρουλαρίου κατηγορεῖ τοὺς Ἕλληνας ὡς ἀπομακρύνοντας τῆς Ἁγ. Τραπέζης τὰς *ἐν ἀφέδρῳ* γυναῖκας καὶ ἀφορίζοντας τοὺς ἱερεῖς ὅσοι ἐφόρουν ἐσώβρακον. Βλ. Picard Cerem. Relig. τόμ. γ', σελ. 83, τῆς εἰς φύλ. ἐν Ἀμστελοδ. 1733 ἐκδόσεως.

Σελ. 193. *Νὰ πτύσωσιν ἐπὶ τῶν εἰκόνων ἢ νὰ νυμφευθῶσι καλογραίαν.*

Ἴδε Ν. *Παράδεισον* εἰς βίον Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου.

Αὐτόθι. *Ὁ Πάτερ Ματθαῖος ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ὁποίου ἐξήρχοντο σκώληκες διὰ τὴν ὑπερβολικὴν νηστείαν.*

«Ἔνιοι δὲ εἰς τοσοῦτον ἐγκρατείας ἦλθον ὡς Ματθαίου »μὲν σκώληκας ὑπὸ τῆς ἄγαν ἀσιτίας ἐξέρπειν κτλ.»

(Σωζομ. Ἐκ. *Ἱστορ.* στήλ. 1392). Περὶ δὲ Μελετίου, Παφνουτίου, Νίκωνος καὶ λοιπῶν βλ. τοὺς *Βίους τῶν Ἁγίων* Συμεῶνος καὶ Μεταφραστοῦ ἢ τὸν *Ν. Παράδεισον* εἰς τὸν βίον ἑκάστου τῶν μνημονευομένων Ἁγίων.

Σελ. 194. *Περὶ τῶν κυνοκεφάλων ἢ περὶ τῶν Σατύρων, οἵτινες συνέζων μετὰ τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου κτλ.*

Ὁ Ἁγ. Ἀντώνιος ἐνῷ ἐμόναζε ἐν Θηβαΐδι ἐφιλιώθη μετὰ αἰγόποδος Σατύρου, ὃν ἐδίδασκε τὰς ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ὁ δὲ εὐγνώμων Σάτυρος προσέφερεν εἰς τὸν Ἅγιον φοίνικας ἀντὶ τῶν διδαχῶν. Βλ. Ἁγ. Ἱερώνυμ. εἰς βίον *Ἁγ. Ἀντωνίου* σελ. 36. Ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος διηγεῖται κἀκεῖνος περὶ Δρυάδων, Σειρηνῶν, Σατύρων κτλ., οἵτινες ἠσπάσθησαν τὸν Χριστιανισμόν. Ἴδε τὸ πόνημα τοῦ Remusat Des races humaines σελ. 83 καὶ ἀκόλ.

Σελ. 195. *Τρεῖς εὐνοῦχοι τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς.*

Οἱ ἀποκεκομμένοι ἀρχιερεῖς ἦσαν τοσοῦτοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὥστε ὁ πρέσβυς τοῦ Ὄθωνος Λιουτπράνδος ὑπέλαβεν ὅτι τὸ *εὐνοῦχος* ἦτο τιμητικὸς τίτλος τῶν Γραικῶν Ἐπισκόπων.

Αὐτόθι. *Προσέφερε τεμάχιον ἄρτου εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας κτλ.*

Τὸ ἔθος τοῦτο τοῦ προσφέρειν τὴν πρώτην μερίδα εἰς τὴν Παναγίαν διετηρεῖτο παρὰ τοῖς καλογήροις τοῦ Ἁγ. Ὄρους μέχρι τοῦ ιζ' αἰῶνος. Ἅμα συνήρχοντο οἱ μοναχοὶ περὶ τὴν τράπεζαν, ἔκοπτεν ὁ ἡγούμενος τεμάχιον ἄρτου, τὸ ὁποῖον προσεφέρετο ἐπὶ ἀργυροῦ δίσκου εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας, τεθειμένην ἐπὶ στασιδίου πλησίον τῆς τραπέζης. Ἴδε τὴν εἰς *Ἑλλάδα Περιήγησ.* τοῦ Ἄγγλου Covel τόμ. ε', σελ. 1. Τὸ ἔθνος τοῦτο φαίνεταί μοι κληροδότημα τῶν εἰδωλολατρῶν, οἵτινες ἐπίστευον τοὺς θεοὺς παρόντας εἰς τὰ συμπόσια. Κατὰ τὸν Ὀβίδιον

«Mos erat et mensa credere adesse Deos,

ἡ δὲ Βέστα ἢ Ἑστία ἐλάμβανε πάντοτε τὴν πρώτην μερίδα,

«Fert Missos Vestæ pura patella cibos.»

(Ovid. Fast. βιβλ. ϛ'.)

Αὐτόθι. *Διεχύθη εὐφρόσυνος σκορόδων καὶ πράσων ὀσμή.*

Ἡ περιγραφὴ τῶν φαγητῶν ἐλήφθη ἐκ τῆς *Πρεσβείας* τοῦ Ἐπισκόπου Κρεμώνης Λουϊτπράνδου, σταλέντος πρέσβεως εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς Νικηφόρον Φωκᾶν, καὶ περιγράψαντος λεπτομερῶς τὰ ἔθιμα, τὰ ἐνδύματα, τὰ συμπόσια κτλ. τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς. Τὸ περίεργον τοῦτο συγγραμμάτιον εὑρίσκεται ἐν τοῖς *Ἐκκλ. Χρονικ.* τοῦ Βαρονίου καὶ ἐν τῇ συλλ. τῶν Rerum Italicar. τοῦ Μουρατόρη· ἐξελληνίσθη δὲ ἐπιτυχῶς ὑπὸ τοῦ κ. Ζαμπελίου, εἰς οὗ τὴν μετάφρασιν παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην (*Βυζαντ. Μελ.* σελ. 515).

Σελ. 196. *Τὸν μετὰ πίσσης, γύψου καὶ ῥητίνης οἶνον.*

Τὸ μέγιστον παράπονον τοῦ Λιουτπράνδου κατὰ τῶν Βυζαντίνων ἦτο ἡ κακὴ ποιότης καὶ ἡ νόθευσις τοῦ οἴνου διὰ γύψου καὶ ῥητίνης· τὸ δὲ ἔθος τοῦ ἀναμιγνύειν εἰς τὸν οἶνον πίσσαν, γύψον, ῥητίνην ἢ καὶ θαλάσσιον ὕδωρ εἶναι ἀρχαιότατον παρ' Ἕλλησιν, οἵτινες «τῷ οἴνῳ θάλασσαν παραχέουσιν, οἱ δὲ πόρρῳ θαλάττης ἐμβάλλουσι γύψον Ζακυνθίαν ὀπτήσαντες.» (Πλουταρ. *Φυσικ. Αἰτιῶν* ι'.)

Σελ. 198. *Ἤρχισαν ν' ἀνυμνῶσι τὰ θαύματα κτλ.*

Πάντα τὰ θαύματα ταῦτα ἀντεγράφησαν σχεδὸν αὐτολεξεὶ ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν Συναξαρίων. Βλ. *Ἁμαρ. Σωτηρίαν, Παράδεισον, Καλοκαιρινὴν* καὶ *Συναξαριστὴν* εἰς τοὺς βίους τῶν μνημονευομένων ἐν τῷ κειμένῳ Ἁγίων.

Σελ. 200. *Ἂν πιστεύουσιν ὅτι ὁ ἄρτος καὶ οἶνος μεταβάλλονται τῷ ὄντι εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Σωτῆρος κτλ.*

Μεγίστη φιλονεικία ὑπάρχει μεταξὺ Καθολικῶν καὶ Διαμαρτυρομένων περὶ τοῦ ἂν πιστεύουσιν οἱ Ἕλληνες εἰς

εἰς τὴν πραγματικὴν παρουσίαν τοῦ θείου σώματος ἐν τοῖς μυστηρίοις καὶ ἑκατοντάδες τόμων ἐγράφησαν περὶ τούτου. Καθ' ὅσον ἠδυνήθην νὰ ἐννοήσω ἐκ τούτων, ἡ μεταξὺ Καθολικῶν καὶ Ἀνατολιτῶν διαφορὰ συνίσταται εἰς τὸ ὅτι οἱ μὲν Καθολικοὶ πιστεύουσιν ὅτι μετὰ τὴν καθιέρωσιν ὁ ἄρτος καὶ οἶνος παύουσι τοῦ νὰ ἦναι τοιοῦτοι, μεταβαλλόμενοι ὡς διὰ μαγικῆς ῥάβδου εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Σωτῆρος, ἡμεῖς δὲ δοξάζομεν ὅτι εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ ἄρτου προστίθεται ἡ τοῦ θείου σώματος, θεωροῦντες τὰ ἅγια μυστήρια ὡς τροφὴν διακόπτουσαν τὴν νηστείαν καὶ ὑποκειμένην εἰς τὴν πέψιν, δι' ἃ ὠνόμασαν ἡμᾶς οἱ Καθολικοὶ *κοπραριστὰς* (stercoranistes). Βλ. Γερμ. *Μυστ. Θεωρίαν* καὶ Ἡλ. Τανταλίδου *Παπ. Ἐλέγχους*. Παρβλ. Picart Dissert. sur la Transubs des Grecs σ.89.

Αὐτόθι. *Ὡς ὁ ἥλιος εἶναι ἐν τῷ οὐρανῷ, ἡ δὲ λάμψις καὶ θερμότης αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, οὕτω καὶ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ εὑρίσκεται ἐν τῷ ἄρτῳ τῆς Μεταλήψεως.*

Ἡ εὐφυὴς αὕτη ἀπάντησις ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Σαλώνων εἰς τὸν Ἄγγλον περιηγητὴν Βέλερον, ἐρωτῶντα αὐτὸν μετ' ἐπιμονῆς τί πιστεύουσιν οἱ Ἕλληνες περὶ Μετουσιώσεως. Βλ. Wheler Travels in Greece, τόμ. Α', σελ. 159.

Αὐτόθι. *Ὁ ἄρτος εἶναι αὐτὸ τὸ νεκρὸν σῶμα τοῦ Σωτῆρος, ὁ δὲ στόμαχος ἡμῶν ὁ τάφος αὐτοῦ κτλ.*

Τοιαύτην παρομοίωσιν μετεχειρίζοντο οἱ Βυζαντῖνοι ἱερεῖς κατὰ τὸν μεσαιῶνα, ἵνα ἐξηγήσωσιν εἰς τοὺς πιστοὺς τὸ μυστήριον τῆς Μετουσ. Βλ. Ζωναρ. ap. Picart. σελ.93.

Σελ. 201. *Ὅτι ζωοτόκους ἐκάλουν τὰς γαλᾶς, ὥστε ἐφοβοῦντο μὴ σκανδαλίσωσι τὰς ἀκοὰς τῶν πιστῶν, καὶ δώσωσιν ἀφορμὴν εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας νὰ παραβάλωσι τὴν θεομήτορα πρὸς τὴν Ῥέαν, ὡς οἱ ὀπαδοὶ τῆς Ὑπατίας.*

Πρῶτος ὁ Νεστόριος, διαστέλλων τὴν θείαν ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ Ἰησοῦ, ἐξανέστη κατὰ τοῦ ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν ἀποδιδομένου εἰς τὴν Παναγίαν ἐπιθέτου

Θεοτόκος. Οἱ δὲ ὀρθόδοξοι εἰς πεῖσμα τοῦ Νεστορίου παρεδέχθησαν τὸ τοιοῦτον ἐπίθετον. Ὁ Ἁγ. Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης (βιβλ. δ', ἐπιστολ. νζ') στιγματίζει τὰς γελοίας ταύτας φιλονεικίας τῶν τότε ἱερέων, οἵτινες «*περὶ πρᾶγμα θεῖον καὶ λόγου κρεῖττον διαφωνεῖν προσποιοῦνται ὑπὸ φιλαρχίας ἐκβακχευόμενοι*». Τὴν δὲ ἐπιστολὴν τῶν μαθητῶν τῆς Ὑπατίας, δι' ἧς ἔσκωπτον τὴν *Θεοτόκον* ἀποκαλοῦντες αὐτὴν Ῥέαν βλ. εἰς *Συνοδ*. τόμ. δ', σελ. 484, πρβλ. καὶ *Λεξικὸν* Βαύλου εἰς ἄρθ. *Νεστόριος*.

Σελ. 202. *Ἦτο ἡ ὥρα, καθ' ἣν οἱ τυμπανιτικοὶ κτλ.*

Οὕτως ἐκαλοῦντο οἱ ἀναθεματισθέντες ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀποθανόντες ἀμετανόητοι. Τὸ σῶμα αὐτῶν ἐσκληρύνετο, ἡ δὲ κοιλία ἀντήχει ὡς τύμπανον, ἐξ οὗ τὸ ὄνομά των. Οἱ τοιοῦτοι ἐξήρχοντο τὴν νύκτα ἐκ τοῦ τάφου καὶ ἐκακοποίουν τοὺς ζῶντας, τὸ δὲ σῶμα αὐτῶν δὲν ἠδύνατο νὰ διαλυθῇ ἐν τῇ γῇ πρὶν ἢ ἀποσπασθῇ καὶ καῇ ἡ καρδία. Βλ. τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Λέοντος Ἀλλατίου de Quorondam Græcorum opinat. καὶ Χριστ. Ἄγγελον *Περὶ καταστ. Γραικῶν* κεφ. κε' ap. Picart.

Σελ. 203. *Εἶδον ἀγέλην ὀνοκεφάλων παγανιῶν κτλ.*

Οὕτω ὠνόμαζον οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸν μεσαίωνα φαντασιώδη θηρία, ἔχοντα κεφαλὴν ὄνου καὶ οὐρὰν πίθηκος, λατρεύοντα τὴν σελήνην ἐν ταῖς τριόδοις καὶ τρεφόμενα δι' ὄφεων καὶ ἐντόμων. Ἐκκλησιαστικοί τινες συγγραφεῖς ἰσχυρίσθησαν ὅτι τὰ θηρία ταῦτα εἰσὶν Ἑβραῖοι, ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν, ἵνα ἀναζητήσωσι τὸν Μεσσίαν. Βλ. τὴν ἄνωθι ἐπιστολὴν τοῦ Ἀλλατίου κεφ. θ', καὶ τοὺς *Κανόνας* τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ σελ. 88.

Σελ. 205. *Τὴν κατείδωλον ἐκείνην πόλιν, ἧς μόνη ἡ θέα ἦτο κατὰ τὸν Ἁγ. Γρηγ. ἐπικίνδυνος κτλ.*

«Βλαβεραὶ αἱ Ἀθῆναι τὰ εἰς ψυχὴν τοῖς εὐσεβεστέροις· καὶ γὰρ πλουτοῦσι τὸν κακὸν πλοῦτον, τὰ εἴδωλα κτλ.» (Λογ. εἰς Βασίλ. κεφ. κθ'.)

Αὐτόθι. *Ὁ σφάζων πρόβατον πρὸς οἰκογενειακὴν εὐω-*

χίαν ἢ ἀρωματίζων τὸν θάλαμόν του κατηγορεῖτο ὡς μάγος ἢ εἰδωλολάτρης κτλ.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ μεσαιῶνος ἐπὶ Οὐάλεντος, Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Θεοδοσίου συνεστήθη ἐν Ἀνατολῇ ἀληθὴς *Ἱερὰ Ἐξέτασις*, ἧς αἱ θηριωδίαι, αἱ καταπιέσεις καὶ αἱ σφαγαὶ δὲν ἔχουσί τι νὰ φθονήσωσιν εἰς τοὺς ἱεροδικαστὰς τῆς Ἱσπανίας, οἵτινες ἄτομα μόνον κατεδίωκον ἐπὶ κακοδοξίᾳ ἐνῷ οἱ ὀρθόδοξοι *σωφρονισταὶ* τῆς Ἀνατολῆς προὐτίθεντο νὰ ἐξαλείψωσιν ἀθρόους ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς πάντας τοὺς ἑλληνίζοντας ἢ φιλοσοφοῦντας. Τὰ περὶ τούτων χωρία τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν ἐξαλείφουσι πᾶν ἴχνος ἀμφιβολίας, διεγείροντα ἀγανάκτησιν καὶ φρίκην κατὰ τῶν ἐλθόντων «*βαλεῖν μάχαιραν καὶ οὐχὶ εἰρήνην.*» Παραθέτω δὲ αὐτὰ ἀκέραια ὡς ὀλίγον γνωστά, καί τοι μεγίστης προσοχῆς ἄξια.

Παρὰ τοῦ χριστιανοῦ χρονογράφου Σωζομένου, ὃν οὐδεὶς βεβαίως θέλει κατηγορήσει ὡς συκοφαντοῦντα τοὺς ὁμοθρήσκους, μανθάνομεν ὅτι «τῶν Ἑλληνιστῶν μικροῦ »πάντες κατ' ἐκεῖνο διεφθάρησαν, καὶ οἱ μὲν πυρί, οἱ δὲ »ξίφει ἀπολέσθαι προσετάχθησαν. Παραπλησίως δὲ διὰ »τὴν αὐτὴν *αἰτίαν* διεφθάρησαν οἱ ἀνὰ πᾶσαν τὴν ἀρχο»μένην λαμπρῶς φιλοσοφοῦντες. Ἀλλὰ καὶ εἰς μὴ φιλο»σόφους, ἐσθῆτι δὲ τῇ ἐκείνων χρωμένους ἐχώρει ὁ φόνος· »ὡς μηδὲ τοὺς τ' ἄλλα ἐπιτηδεύοντας κροκωτοῖς τριβω»νίοις ἀμφιέννυσθαι, δι' ὑπόνοιαν κινδύνου καὶ δέος.» (Ἑρμ. Σωζομένου *Ἐκκλ. Ἱστορ* βιβλ. ς', κεφ. 35).

Ὁ δὲ Ζώσιμος περιγράφει φοβεροῖς χρώμασι τὸν ἐπὶ Βαλεντινιανοῦ διωγμὸν τῶν φιλοσόφων. «Πρὸς δὲ ὀργὴν ἄμε»τρον ὁ βασιλεὺς ἀναστὰς ὑπόπτως εἶχε πρὸς ἅπαντας »τοὺς ἐπὶ φιλοσοφίᾳ διαβοήτους ἢ ἄλλως λόγοις ἐντεθραμ»μένους. Καὶ δὴ ἐπέμποντο πανταχόθεν οἰμωγαὶ καὶ ἀ»πάντων κοινὸς ὀδυρμός· ἦν δὲ πλήρη τὰ δεσμωτήρια »τῶν μάτην οἰκούντων αὐτά· καὶ οἱ μὲν συκοφάνται δίχα »παντὸς ἀνεχώρουν κινδύνου, οἱ δὲ κρινόμενοι νῦν μὲν ἐπι-

»μῶντο θανάτου, δίχα νομίμων ἐλέγχων, οἱ δὲ τὰς οὐσίας »ἀπόλλυον, παῖδας καὶ γυναῖκας ἐσχάτῃ τύχῃ καταλεί»ποντες. Ἦσαν δὲ οὗτοι πάντες εἰς ἄκρον παιδείας ἐλη»λυθότες καὶ φθόνῳ μᾶλλον ἢ ψήφῳ δικαίᾳ κατακριθέν»τες. Οὕτω δὲ ὁμοῦ πάντα συνεταράττοντο, ὥστε καὶ »τῶν προσιόντων τὰς οἰκίας ἐπεισιέναι μετὰ πλήθους τοὺς »συκοφάντας, καὶ τοὺς ἀπαντῶντας ἁρπάζειν ἐκδιδόναι τε »τοῖς φονεύειν ἅπαντας καὶ δίχα κρίσεως τεταγμένοις. »Τῶν δὲ ἀτοπημάτων ἦν κολοφὼν Φῆστος· ὃν εἰς πᾶ»σαν ὠμότητα εἰδὼς πρόχειρον ὄντα τῆς Ἀσίας ἀνθύπα»τον βασιλεὺς ἔστειλεν, ὡς ἂν μηδεὶς τῶν περὶ λόγους »ἐσπουδακότων ἀποληφθείη. Καὶ εἰς ἔργον ᾔει τὸ βού»λευμα· πάντας γε ὁ Φῆστος ἀναζητήσας, οὓς μὲν εὗρεν »ἀκρίτως ἀπέκτεινε, τοῖς δὲ λοιποῖς ὑπερόριον αὐτοῖς φυ»γὴν ἠνάγκασεν ἐπιθεῖναι.» (Ζωσίμ. *Ἱστορ.* βιβλ, δ', σελ. 218 τῆς ἐν τῷ Πανεπιστ. ἐκδ. τοῦ 1676). Ὁ δὲ Λιβάνιος εἰς τὸν *Ὑπὲρ Ἱερῶν* λόγον του, τὸ κύκνειον τοῦτο ᾆσμα τοῦ θνήσκοντος ἑλληνισμοῦ, συγκινεῖ ἡμᾶς μέχρι δακρύων διηγούμενος τὰ παθήματα τῶν ἀθλίων χωρικῶν, γυμνουμένων ὑπὸ τῶν καλογήρων. «Χωροῦσι τοίνυν διὰ τῶν ἀ»γρῶν (οἱ μοναχοὶ) ὥσπερ χείμαρροι κατασύροντες διὰ τῶν »ἱερῶν τοὺς ἀγρούς .... οἳ φασὶ μὲν τοῖς ἱεροῖς πολεμεῖν, »ἔστι δὲ ὁ πόλεμος οὗτος πόρος τῶν μὲν τοῖς ναοῖς ἐγκει»μένων, τῶν δὲ τὰ ὄντα τοῖς ταλαιπώροις ἁρπαζόντων, »τά τε κείμενα αὐτοῖς ἀπὸ τῆς γῆς (τὰ ἐν ταῖς ἀποθή»καις δηλ.) καὶ ἃ τρέφουσι. Τοῖς δὲ οὐκ ἀρκεῖ ταῦτα, »ἀλλὰ καὶ γῆν σφετερίζονται τὴν τοῦ δεῖνος, ἱερὰν εἶναι »λέγοντες, καὶ πολλοὶ τῶν πατρῴων ἐστέρηνται δι' ὀνό»ματος οὐκ ἀληθοῦς· οἱ δὲ ἐκ τῶν ἑτέρων τρυφῶσι κα»κῶν, οἱ τῷ νηστεύειν, ὡς φασίν, τὸν αὑτῶν θεραπεύον»τες Θεόν. Κἂν ἀκούσωσιν ἀγρὸν ἔχειν τι τῶν ἁρπασθῆναι »δυναμένων, εὐθὺς οὗτος ἐν θυσίαις τε ἔστι καὶ δεινὰ ποιεῖ, »καὶ δεῖ στρατείας ἐπ' αὐτὸν καὶ πάρεισιν *οἱ σωφρονι»σταὶ* (inquisiteurs ?), τοῦτο γὰρ ὄνομα ἔχουσιν οἱ λῃσταί·

»οἱ μέν γε πειρῶνται λανθάνειν καὶ ἃ τολμῶσιν ἀρνοῦνται, »κἂν καλέσῃς ληστήν, ὕβρισας, οἱ δὲ ἐπὶ τούτῳ φιλοτι»μοῦνται καὶ σεμνύνονται, καὶ τοὺς ἀγνοοῦντας διδάσκουσι »κτλ.» (*Λιβαν. λόγ.* ἔκδ. Reiske σ. 167—8). Οὐχ ἧττον ἐπιβαρυντικὴ εἶναι καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀμ. Μαρκελλίνου, ἣν πιστῶς μεταφράζομεν: «Ἤρκει νὰ κατηγορηθῇ τις ὑπὸ »κακοβούλου κατασκόπου, ὅτι ἔφερε περὶ τὸν τράχηλον φυλα»κτήριον κατὰ τοῦ πυρετοῦ ἢ ἐφάνη παρακαθήμενος πλη»σίον τάφου ἢ ἐρειπίου, ἵνα καταδικασθῇ εἰς θάνατον ὡς »εἰδωλολάτρης ἢ νεκρόμαντις. Ἐκ τῶν ἀπωτάτων ἄκρων »τῆς αὐτοκρατορίας ἐσύροντο ἁλυσόδετοι πάσης τάξεως »καὶ ἡλικίας πολῖται, ὧν οἱ μὲν ἀπέθνησκον καθ' ὁδόν, οἱ »δὲ ἐν τοῖς δεσμωτηρίοις· οἱ δὲ ἐπιζῶντες ἐστέλλοντο εἰς »Σκυθόπολιν, ἀπόκεντρον ἐν Παλαιστίνῃ πόλιν, ὅπου εἶχον »στηθῇ τὰ βασανιστήρια καὶ τὸ σφαγεῖον. Ὁ πρῶτος βα»σανισθεὶς ἦν ὁ Σιμπλίκιος, μετὰ τοῦτον ὁ Παρνάσιος, εἶτα »ὁ Ἀνδρονῖσκος κλπ.» (Ἀμ. Μαρκελ. ιθ'. 121).

Ταῦτα πάντα ἔπρεπε, νομίζω, νὰ καταστήσωσι τοὺς μὲν ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς μετριωτέρους, ὁσάκις καταφέρονται κατὰ τῆς σκληρότητος τῶν εἰδωλολατρῶν, οἵτινες μόνους τοὺς συνωμότας καὶ τοὺς ὑβριστὰς τῆς θρησκείας των ἐτιμώρουν, ἡμᾶς δὲ τοὺς ὀρθοδόξους ἧττον δριμεῖς πρὸς τοὺς Δυτικούς, ὁσάκις ἐπιρρίπτομεν κατὰ τοῦ προσώπου αὐτῶν τὴν σφαγὴν τῆς νυκτὸς τοῦ Ἁγ. Βαρθολομαίου καὶ τὴν Ἱερὰν Ἐξέτασιν, ἣν παρὰ τῶν Βυζαντινῶν παρέλαβον.

Σελ. 206. *Ἡ πόλις στερηθεῖσα τῶν βωμῶν της ὡμοίαζε τὸν ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως τυφλωθέντα Πολύφημον.*

Τὴν παρομοίωσιν ταύτην ἔλαβον ἐκ τοῦ Λιβανίου «ὅτου »γὰρ ἂν ἱερὸν ἐκκόψωσιν ἀγροῦ, τούτῳ τετύφλωταί τε καὶ »τέθνηκε ψυχή.»

Σελ. 207. *Αἱ Ἀθῆναι ἦσαν ὁ γυναικὼν τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων* κτλ.

Αἱ κατὰ τὸν θ' αἰῶνα αὐτοκράτειραι Εἰρήνη καὶ Θεοφανὼ ἦσαν, ὡς γνωστόν, Ἀθηναῖαι.

Αὐτόθι. *Αἱ γυναῖκες ἀνύψουν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Παρθενῶνος καὶ ἐγέννων τὰ τέκνα ὅμοια τούτοις.*

Ὁ Ἐμπεδοκλῆς παρὰ Πλουτάρχῳ (*Περὶ Ἀρεσ. Φιλοσ.* βιβλ. Ε', § ιβ') «τῇ κατὰ σύλληψιν φαντασίᾳ τῆς γυναι»κὸς νομίζει μορφοῦσθαι τὰ βρέφη· πολλάκις γὰρ εἰκόνων »καὶ ἀνδριάντων ἠράσθησαν γυναῖκες καὶ ὅμοια τούτοις »ἀπέτεκον τὰ τέκνα.»

Σελ. 208. *Ἐπισκόπους ὀψωνίζοντας τὰ ἐπιούσια πράσα.*

Περὶ τῆς φιλαργυρίας καὶ ῥυπαρότητος τῶν τότε ἐν Ἀνατολῇ ἱερέων βλ. τὴν *Πρεσβ.* τοῦ Λουϊτπράνδου, περιγράφοντος ἀστειότατα τὰ ἤθη τοῦ Ἐπισκόπου Λευκάδος.

Αὐτόθι. *Ἑλκύοντες μαθητὰς διὰ σταμνίων μέλιτος κτλ.*

Ὁ Συνέσιος (*Ἐπιστ.* ρλζ') ἀποκαλεῖ τοὺς ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ διδασκάλους *μελιττουργοὺς* ὡς ἐνασχολουμένους συγχρόνως περὶ τὴν ἀνατροφὴν μαθητῶν τε καὶ μελισσῶν.

Σελ. 212. *Ὁ Ἀριστοτέλης προσέφερε τὴν ῥάχιν του εἰς τὴν Κλεοφίλην, εἰς ἣν ἐχρησίμευεν ὡς ὄνος κτλ.*

Ὁ μόνος γνωστὸς ἐν ταῖς σχολαῖς τοῦ μεσαίωνος φιλόσοφος ἦτον ὁ Ἀριστοτέλης· οἱ δὲ τότε ῥαψῳδοί, θέλοντες νὰ παραστήσωσι τὴν δύναμιν τοῦ ἔρωτος, ἐπενόησαν μῦθον, καθ' ὃν ὁ ἄναξ οὗτος τῶν φιλοσόφων, ἐρασθεὶς τῆς Κλεοφίλης, συγκατένευσε κατ' αἴτησιν αὐτῆς νὰ θέσῃ σάγμα ἐπὶ τῆς ῥάχεως καὶ χαλινὸν εἰς τὸ στόμα του. Ἡ δὲ ἀχάριστος Κλεοφίλη, ἀντὶ νὰ συγκινηθῇ ὑπὸ τῆς τόσης τοῦ πτωχοῦ φιλοσόφου ταπεινώσεως, ἀνέβη ἐπὶ τῶν νώτων του καὶ πτερνίζουσα ὡδήγησεν αὐτὸν ἐν τοιαύτῃ περιβολῇ πρὸς τὸν μαθητήν του Ἀλέξανδρον, ὅστις ἔσπευσε νὰ προσφέρῃ τῷ διδασκάλῳ δέσμην ἀχύρων. Τὸ ἀνέκδοτον ἐφάνη ἡμῖν ἀστεῖον καὶ πλὴν τούτου διδάσκον μεγάλην ἀλήθειαν, ὅτι δηλ. αἱ πλεῖσται τῶν γυναικῶν ἐνασμενίζονται ὡς ἡ ἀρχαία Κίρκη μεταβάλλουσαι εἰς κτήνη τοὺς ἐραστὰς αὐτῶν. Λυπούμενοι ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ παραθέσωμεν ἐν ἐκτάσει τὸ Fabliau d'Aristote παραπέμ-

πομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Legrand καὶ εἰς Quitard Proverbes σελ. 245.

Σελ. 222. *Τὸ πλοῖον ἦτο ἰταλικόν, ἀνῆκον εἰς τὸν Ἐπίσκοπον Γενούης Γουλιέλμον τὸν ἐλάχιστον.*

Ὁ Ἐπίσκοπος οὗτος εἶναι ἱστορικός, ἑδρεύσας ἐν Γενούῃ ἀπὸ τοῦ ἔτους 821 μέχρι 860. Βλ. Luigi Bima Cronol. dei Vescovi di Genova, σ. 231· περὶ δὲ τῆς συνηθείας τοῦ ῥίπτειν εἰς τὴν θάλασσαν ἱερὰς μερίδας πρὸς κατεύνασιν τῆς τρικυμίας βλ. τὸ προμνημ. πόνημα τοῦ Ζανισῶνος (Passe-par-tout de l'Egl. Rom. σ. 171).

Σελ. 224. *Ἐθεράπευον οἱ γάλλοι βασιλεῖς τὰ ἕλκη τῶν ὑπηκόων των δι' ἁπλῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν.*

Οἱ Γάλλοι βασιλεῖς ἐνομίζοντο τῷ ὄντι ἔχοντες τὸ προνόμιον τῆς θαυμαστῆς ταύτης θεραπείας, ἧς μνημονεύουσιν οἱ σοβαρότεροι τῶν γάλλων ἱστορικῶν· ὁ δὲ πολυμαθὴς γερμανὸς Choulant συνέγραψε περὶ τούτου ὀγκῶδες εἰς μέγα 4ον βιβλίον Die Heilung der Scrofeln durch koenigshand, Δρέσδῃ 1833. Βλ. καὶ τὸ πόνημα τοῦ Μωρῆ La Magie κτλ. σ. 391.

Σελ. 226. *Οὐδεμία τῶν Ἁγίων κατέβη νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὸν τὰ χείλη της πρὸς παρηγορίαν ὡς ὁ Βάκχος εἰς τὴν Ἀριάδνην.*

At parte ex alia fiorens volitabat Iacchus,
Te quaerens, Ariadna, tuoque incensus amore κτλ.

(Catul. Epithal. Pelei στίχ. 252).

Αὐτόθι. *Ἤνοιξε διὰ μαχαίρας τὰ στήθη τοῦ κοιμωμένου καὶ ἐξαγαγὼν τὴν καρδίαν κτλ.*

Ἡ Ἁγ. Αἰκατερίνη, ἱκετεύσασα τὸν Ἰησοῦν νὰ καθαρίσῃ τὴν καρδίαν της ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ καθ' ὕπνους καρδίαν ἐκ διαφανοῦς κρυστάλλου. Ἴδε (Curios Theolog). Τοιοῦτόν τι διηγοῦνται καὶ οἱ Τοῦρκοι περὶ τοῦ Μωάμεθ, οὗ τὰ στήθη ἀνοίξαντες δύο ἄγγελοι, ἐνῷ ἐκοιμᾶτο, ἀπέσπασαν τὴν καρδίαν καὶ ἐκπλύναντες ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας ἔθεσαν καὶ πάλιν αὐτὴν εἰς τὸν τό-

πον της κλείσαντες τὴν πληγήν. Βλ. Er. Renan Orig. de l'Islamisme σελ. 243.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΜΕΡΟΣ

Ἡ προταχθεῖσα μακρὰ *Εἰσαγωγὴ* περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ῥώμης κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα καθιστᾷ περιττὰς τὰς πολλὰς σημειώσεις εἰς τὸ μέρος τοῦτο. Παραπέμποντες λοιπὸν τοὺς ὀρεγομένους εἰς τοὺς ἐν τῇ εἰσαγωγῇ μνημονευθέντας συγγραφεῖς περιοριζόμεθα εἰς τὰ ἀναγκαιότερα.

Σελ. 231. *Ὁ διδάσκαλος τοῦ Λόρδου Ἐλγίνου Κάρολος ὁ μέγας εἶχε ληστεύσει τοὺς ναοὺς κτλ.*

Περὶ τῶν ἀκρωτηριάσεων τῶν ἐν Ῥώμῃ ἀρχαίων ναῶν ὑπὸ τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Καρόλου, πεμπόντων εἰς Ἀκυΐσγρανον στήλας καὶ ἀνάγλυφα πρὸς διακόσμησιν τῆς ἐκεῖ ἀνεγειρομένης ἐκκλησίας, ἴδε P. Rota Stor. Architettura Ital. dal secolo vi al x. Περὶ δὲ τοῦ ἀρρύθμου τῶν οἰκοδομουμένων ὑπὸ τῶν τότε Παπῶν χριστιανικῶν ναῶν βλ. Ranalli Stor. delle arti Italian. βιβ. ά.

Σελ. 232. *Χοροὶ μεθύσων χριστιανῶν ἐχόρευον* κτλ. Αὐτολεξεὶ σχεδὸν ἐκ τῆς λϐ'. ἐπιςολῆς τοῦ Ἁγ. Βονιφατίου πρὸς τὸν Πάπαν Ζαχαρίαν ἐν τῇ Bibl. Patrum τόμ. ιγ'.

Σελ. 235. *Ἡ σοφία τῆς ἡμετέρας ἡρωΐδος ἔλαμπεν εἰς τὸ πυκνὸν ἐκεῖνο σκότος ὡς φάρος ἐν τῇ ὁμίχλῃ κτλ.*

Περὶ τῆς τότε ἐπικρατούσης ἐν Ἰταλίᾳ παχυλῆς ἀμαθίας ἴδε τὸν Τιραβόσκην καὶ τὴν διατριβὴν τοῦ Μουρατόρη De Stat. Letter. in Italia. Ἐκδ. Μεδιολ. τόμ. δ', σελ. 185.

Αὐτόθι. *Ὅλην αὐτῆς τὴν ὑπόληψιν ἐχρεώστει (ἡ Ἰωάννα) εἰς τὴν εὐγλωττίαν της κτλ.*

Ταῦτα ὡς καὶ τὰ κατωτέρω περὶ Ἰωάννας εἰσὶν ἱςορικά.

«Bonnarum artium præceptores Athenis audiendo »(Johanna) tantum profecit, un Romam veniens paucos »in sacris litteris haberet pares; ea quippe legendo, »disputanto, docendoque tantam benevolentian et gratias »sibi comparavit, ut mortuu Leone, in ejusdem locum, »omnium consensu, Pontifex crearetur.» (Stella Vit. Pontif. ad. an. 852).

Ὁ δὲ Νaύκληρος ἐν τῷ *Χρον. Κολωνίας* πλοροφορεῖ ἡμᾶς ὅτι πλεῖστοι τῶν τότε ἐπισήμων ἀνδρῶν ἐκαυχῶντο ὡς μαθηταὶ τοῦ Πάτερ Ἰωάννου.

Σελ. 243. *Ὑπάρχουσιν εἰς τὸν Ἅδην ἡμέραι, καθ' ἃς διακόπτονται τὰ βάσανα τῶν κολασμένων.*

Κατὰ τὸν Χριστιανὸν ποιητὴν Προυδέντιον ἡ Κόλασις δὲν εἶναι αἰωνία, ἀλλ' ἡ διάρκεια αὐτῆς εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν. Πλὴν δὲ τούτου κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτὰς σβύνουσιν οἱ δαίμονες τὸ πῦρ καὶ παύουσι βασανίζοντες τὰς ψυχὰς τῶν κολασμένων.

Sunt et spiritibus sæpe nocentibus
Pœnarum celebres sub Styge feriæ,
Illa nocte sacer qua rediit Deus κτλ.
(Ap. Picart. τόμ. γ', σελ. 39. Ἀμστελ. 1733).

Σελ. 245. *Εἰσήρχετο προσκυνητὴς ὁ βασιλεὺς Ἐθελοῦλφος.*

Τῆς ἀποδημίας ταύτης τοῦ Ἄγγλου βασιλέως εἰς Ῥώμην τῷ 854 μνημονεύουσιν ὁ Ματθαῖος Οὐϊνσμίστερ, ὁ Βρόμπτων, ὁ Ἀσπέριος καὶ πάντες οἱ ἱστορικοί· τὰ δὲ ἀναγνωρίζοντα τὴν Ἀγγλίαν ὡς ὑποτελῆ τῷ Πάπᾳ ἔγγραφα ἐτυπώθησαν ἐν τῇ συλλ. τῶν Συνόδ. τοῦ Γυλ. Μαλμεσβουρίου.

Σελ. 247. *Οὐκ ἔστι καλὸν σημεῖον ἐπὶ γυναικί.*

Κατὰ τὴν Βουλγάταν «Super mulierem nEquam bonum est signum.» Ἀλλ' ὁ στοιχειοθετῶν τὴν *Πάπισσαν* ἀντὶ τοῦ nEquan ἐστοιχειοθέτησε nUnquam, ἡ δὲ ἐκ τοῦ τυπογραφικοῦ τούτου παροράματος προκύψασα νέα ἔννοια ἐφάνη ἡμῖν τοσοῦτον ἀστεία ὥστε διετηρήσαμεν αὐτήν.

Σελ. 253. *Ἐχειροτόνησεν ἡ Ἰωάννα δεκατέσσαρας ἐπισκόπους κτλ.*

Elle confera les saints ordres, fit prêtres et diacres, ordonna Evêques et abbés, consacra temples et autels, et fit toutes les autres choses que les Papes sont accoutumés de faire. (Du Haillan Hist. Franc. ἐκδ. Παρισ. σελ. 276. ap. Lenfant).

Σελ. 255. *Τὰ μῆλα τῆς Ἐδὲμ ἀντὶ πυρήνων περιεῖχον κανθαρίδας.*

Ἴδε τὸ *Λεξικὸν* τοῦ Βχύλου εἰς τὴν λέξιν *Μῆλον.*

Σελ. 267. *Αἱ βιβλικαὶ ἡρωΐδες, ἡ Σάρα, Ῥαχὴλ* κτλ. *ἔμειναν στεῖραι μέχρι γήρατος.*

Ἐν τῇ Γραφῇ οἱ μέλλοντες ἥρωες καὶ προφῆται γεννῶνται συνήθως ἐκ γονέων παρηλίκων, ἵνα φαίνωνται οὐχὶ καρποὶ φιληδόνου ἑνώσεως, ἀλλὰ δῶρα σταλέντα παρὰ Θεοῦ. Ἴδε Strauss Nouvelle Vie de Jesus, τόμ. β′ σελ. 38.

Σελ. 270. *Ἐξηγοῦσι τὰ θαύματα διὰ φυσικῶν αἰτίων, ὡς ὁ Πλάτων τὰ τῆς μυθολογίας.*

Μετὰ προσεκτικωτέραν ἀνάγνωσιν ὁ Πλάτων ἐφάνη ἡμῖν κλίνων μᾶλλον πρὸς τὸ σύστημα τοῦ Στράους, παραδεχόμενος δηλ. τὰ θαύματα τῆς μυθολογίας ὡς εὐφυεῖς μύθους καὶ ἀποῤῥίπτων ὡς ἀνωφελῆ καὶ παιδαριώδη πᾶσαν πρὸς ἐξήγησιν αὐτῶν προσπάθειαν. Παραθέτομεν ὁλόκληρον τὸ χωρίον ἵνα ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως ἀποφασίσῃ ὁ ἀναγνώστης. «ΦΑΙΔ. Εἰπέ μοι, ὦ Σώκρατες, οὐκ ἐνθένδε »μέντοι ποθὲν λέγεται ὁ Βορέας τὴν Ὠρείθυιαν ἁρπά»σαι; . . . καὶ σὺ τοῦτο τὸ μυθολόγημα πείθῃ ἀληθὲς »εἶναι. ΣΩΚΡ. Ἀλλ' εἰ ἀπιστοίην, ὥσπερ οἱ σοφοί, οὐκ »ἂν ἄτοπος εἴην; εἶτα σοφιζόμενος φαίην αὐτὴν πνεῦμα »Βορέου κατὰ τῶν πετρῶν σὺν φαρμακείᾳ παίζουσαν ὤ»σαι· καὶ οὕτω δὴ τελευτήσασαν, λεχθῆναι ὑπὸ τοῦ Βο»ρέου ἀνάρπαστον γεγονέναι . . . ἐγὼ δέ, ὦ Φαῖδρε, ἄλ»λως μὲν τὰ τοιαῦτα χαρίεντα ἡγοῦμαι . . . εἰδέ τις ἀπι-

»στῶν προσβιβᾷ κατὰ τὸ εἰκὸς ἕκαστον, ἅτε ἀγροίκῳ τινὶ »σοφίᾳ χρώμενος, πολλῆς αὐτῷ σχολῆς δεήσει, ἐμοὶ δὲ »πρὸς ταῦτα οὐδαμῶς ἔστι σχολὴ κτλ.» Πλάτων. *Φαῖδρος*, ἔκδ. Λειψίας, τόμ. ή, σελ. 5. Ἐκ τούτων ὁ Πλάτων φαίνεταί μοι ἀρχηγέτης καὶ θεμελιωτὴς τῆς καθ' ἡμᾶς σχολῆς τῶν *Μυθολόγων*, εἰς ἣν ἀνήκουσιν ὁ Στράους, ὁ Μύλλερος, ὁ Ῥενὰν καὶ λοιποί.

Αὐτόθι. *Ὁ ἐγχειρίσας τὸ κρῖνον ἄγγελος ἦτο μετημφιεσμένος στρατιώτης*.

Οἱ Ἑβραῖοι καὶ ἑβραΐζοντες, μὴ δυνάμενοι νὰ παραδεχθῶσι τὴν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας ληφθεῖσαν ἰδέαν Θεοῦ τεκνοποιοῦντος, ἔπλασαν μῦθον, καθ' ὃν ὁ ἐμφανισθεὶς εἰς τὴν Παρθένον ἄγγελος ἦτο στρατιώτης ὀνόματι Πάνθηρ, ἐπινοήσας τὸ στρατήγημα τοῦτο, ἵνα *ὁμιλήσῃ* μετ' αὐτῆς. Ἴδε Ταλμοὺδ Legend. ap. Eliphas Levi Livre des Esprits σελ. 61. Τὴν ἐξήγησιν ταύτην παρεδέχθη καὶ ἡ ἐν Γερμανίᾳ σχολὴ τῶν Rationalistes, ἤτοι τῶν παραδεχομένων μὲν τὸ ἀληθὲς τῶν εὐαγγελικῶν θαυμάτων, ἀλλ' ἐξηγούντων αὐτὰ διὰ φυσικῶν αἰτίων. Ὁ Strauss ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐκδόσει τοῦ πονήματός του (Παρισ. 1865, σελ. 61) ἐξανίσταται μετὰ δικαίας ἀγανακτήσεως κατὰ τῆς τοιαύτης ἑρμηνείας τῶν Εὐαγγελίων, οὔτε τοὺς πιστεύοντας οὔτε τοὺς κριτικοὺς εὐχαριστούσης.

Σελ. 273. *Ὁ Τίβερις ἐπλημμύρει κτλ.*

Πάντα τὰ σημεῖα ταῦτα ἠκολούθησαν τῷ ὄντι ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἴδε τοὺς ἐν τῇ *Εἰσαγωγῇ* προμν. Χρονογράφους. Πρβλ. Πλουτάρχ. *Φαβ. Μαξ*, ζ. 6'.

Σελ. 274. *Σιωπηλοὶ ὡς οἱ εὐσεβεῖς πετεινοὶ τῶν Ἱεροσολύμων κατὰ τὴν ἑβδομάδα τῶν παθῶν*.

Κατὰ τὸν Ἰταλὸν περιηγητὴν Δομίνικον Λάσσην (Viaggio in Levante τόμ. ά.) οἱ ἐν Παλαιστίνῃ Ἕλληνες μοναχοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι κατὰ τὴν ἑβδομάδα τῶν παθῶν τὰ ἐν τοῖς μοναστηρίοις οἰκοδίαιτα πτηνὰ μένουσι σιωπηλὰ καὶ κατηφῆ, τινὰ δὲ αὐτῶν ἀπέχουσι καὶ τροφῆς.

Σελ. 277. *Οἱ σκώληκες, οἱ ψύλλοι κτλ. ὑπέκειντο εἰς τοὺς ἀφορισμοὺς τῆς Ἐκκλησίας.*

Οἱ ἀφορισμοὶ οὗτοι τῶν βλαβερῶν ζώων, θεωρουμένων ὡς ἀκαθάρτων πνευμάτων σταλέντων ὑπὸ τοῦ Διαβόλου, ἦσαν συνηθέστατοι κατὰ τὸν μεσαιῶνα. Ἴδε Lecomte Ann. Eccles. Francor. τόμ. ζ', ὅστις διετήρησεν ἡμῖν καὶ τὰ ἐν τοιαύταις περιστάσεσι προφερόμενα ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἀναθέματα. Πρβλ. καὶ Ν. *Παράδεισον* εἰς βίον *Ὁσίου Θεοδοσίου τοῦ κοινοβιάρχου*, ὅστις ἀντὶ νὰ ἀναθεματίζῃ τὰς ἀκρίδας κατέπειθεν αὐτὰς διὰ τῆς εὐγλωττίας του νὰ μὴ βλάπτωσι τοὺς ἀγροὺς τῶν ὀρθοδόξων.

Σελ. 279. *Ἐπὶ κεφαλῆς ἐβάδιζον οἱ σημαιοφόροι κτλ.*

Ἡ περιγραφὴ τῆς λιτανείας ἐλήφθη σχεδὸν αὐτολεξεὶ παρὰ Γρηγορ. Τουρονησίου, περιγράφοντος ὁμοίαν τελετήν, τελεσθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ παραπλησίων δεινῶν, πλημμύρας δηλ., ὄφεων κτλ. Βλ. *Ἱστορ. Φράγ.* Λ', 1.

Σελ. 280. *Ἐθέρμαινον τὴν εὐλάβειαν τῶν πιστῶν διὰ ζύθου . . . καὶ ἀφαιψήματος κυδωνίων.*

Τὸ ἀφέψημα τῶν κυδωνίων ἦτο ἀνέκαθεν ἐν χρήσει παρὰ Ῥωμαίοις, οἵτινες ἀνεμίγνυον ἐν αὐτῷ κιννάμωμον καὶ ἄλλα ἀρώματα. Τοῦ ποτοῦ τούτου, προωρισμένου κυρίως εἰς τὰς γυναῖκας, γίνεται συχνάκις μνεία παρὰ Πλαύτῳ καὶ Μαρτιαλίῳ Βλ. Hist. des Hotel. σ. 124.

Αὐτ. *Ἀπήγγελλον τοὺς ψαλμοὺς ἕκαστος εἰς τὴν γλῶσσάν του*

Ὁ Ἐπίσκ. Ἀρελατίας Ἅγ. Καισάριος, ἵνα μὴ ὁμιλῶσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οἱ λειτουργούμενοι ἠνάγκαζεν αὐτοὺς ἅπαντας, τούς τε μουσικοὺς καὶ τοὺς ἀμούσους νὰ ψάλλωσι μεγαλοφώνως· ἐπειδὴ δὲ μεταξὺ αὐτῶν ὑπῆρχον Ἕλληνες, Φράγκοι, Σαρακηνοὶ καὶ Γαλάται, ὧν ἕκαστος ἀπήγγελλεν εἰς τὴν πατρῴαν γλῶσσάν του τοὺς ψαλμούς, ἀπετελεῖτο παράδοξός τις καὶ πολύγλωσσος κακοφωνία. Ἴδε τὸν βίον αὐτοῦ ἐν τῇ *Ἐκκλ. Ἱστορ.* τοῦ Guerin, τόμ. γ'. στήλ. 1032.

ΤΕΛΟΣ.

ΟΛΙΓΑΙ ΛΕΞΕΙΣ

ΕΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΙΝ ΤΗΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 5688

ΕΓΚΥΚΛΙΟΥ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΗΣ

ΠΑΠΙΣΣΗΣ ΙΩΑΝΝΑΣ

« Ὡς ἔοικε φαῦλα ἀληθινῶν ῥήματα. »
Ἰώβ, στ', 25.

Τοῖς ἐντευξομένοις!

Τὴν ἀνὰ χεῖρας ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐγκύκλιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου εἶχον ἑτοίμην πρὸ πολλοῦ, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἐν ἀριθ. 985 τοῦ «Ἐθνοφύλακος» ἄρθρου τοῦ Ἁγ. Καρυστίας, δι' οὗ ἐπληροφόρει τὴν Κυβέρνησιν ὅτι, μέχρις οὗ τιμωρηθῇ ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἰωάννας, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος «ἔχει δίκαιον μὴ ὑπακούουσα εἰς τὰ ἀντικανονικὰ αὐτῆς προστάγματα,» ἀνέστειλα τὴν δημοσίευσιν αὐτῆς, φοβούμενος μὴ οἱ σεβασμιώτατοι ἱεράρχαι εὕρωσι νέαν πάλιν ἀφορμὴν ν' ἀναβάλωσι τὰς ἀπαρεσκούσας αὐτοῖς χειροτονίας. Εὐτυχῶς ὅμως οἱ πολυσέβαστοι Συνοδικοί, νομίσαντες ὅτι ἔσωσαν τὴν τιμὴν τοῦ τάγματος διὰ τῆς μακρᾶς αὐτῶν ἀντιστάσεως, ἐνέδωκαν τέλος πάντων εἰς τὰ «προστάγματα τῆς κυβερνήσεως,» προβάντες εἰς τὰς χειροτονίας, καὶ ἐμὲ δὲ αὐτὸν ἐφαίνοντο λησμονήσαντες ἐπί τινα καιρόν. Ἀλλ' ἡ ἀνακωχὴ ὑπῆρξε σύντομος καὶ μετ' ὀλίγον ἤρξαντο πάλιν ἐνοχλοῦντες τὸν κ. Εἰσαγγελέα, ἵνα τιμωρήσῃ «παραδειγματικῶς τὸν κακοῦργον συγγραφέα·» ἐσχάτως δὲ ἐπῆλθεν εἰς ἐπικουρίαν αὐτῶν καὶ θεολόγος τις ἐκ Γερμανίας, ὅστις ἵνα δείξῃ τὴν ἐκεῖ ἀποκτηθεῖσαν σοφίαν του καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἀκραιφνῆ ζῆλον ἐφιλοτέχνησε κατ' ἐμοῦ δεκαὲξ ὁλοκλήρους στήλας ὕβρεων ἐν τῷ τελευταίῳ ἀριθμῷ τῆς «Ἐφημερίδος τῶν Φιλομαθῶν.» Ταῦτα πάντα μὲ ἠνάγκασαν μετὰ ἑξάμηνον ἀποχὴν νὰ λύσω τέλος πάντων τὴν σιωπήν, δημοσιεύων τὴν «Ἀπάντησιν» ταύτην, ἧς οὐδόλως προτίθεμαι ν' ἀρνηθῶ τὴν πατρότητα, εἰ καὶ ἐγράφη τριτοπροσώπως.

Ε. Δ. Ρ.

ΠΡΟΣ ΤΑ ΣΕΒΑΣΤΑ ΜΕΛΗ
ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

«Væ cœcis ducentibus! Væ cæcis sequentibus!»
('Εκ τῶν τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου)

Σεβασμιώτατοι Ἱεράρχαι!

Παρουσιαζόμενος νὰ ὑποβάλω εἰς τὰς ὑμετέρας Πανιερότητας ταπεινάς τινας παρατηρήσεις περὶ τῶν ἀποκηρύξεων, καταμηνύσεων καὶ ἐγκυκλίων, εἰς τὰς ὁποίας ὡς ἄγρυπνοι φρουροὶ τῆς ὀρθοδοξίας ἐκρίνατε εὔλογον νὰ προβῆτε κατὰ τῆς «*Παπίσσης Ἰωάννας,*» αἰσθάνομαι πρὸ παντὸς ἄλλου τὴν ἀνάγκην νὰ δικαιολογήσω πῶς ἐτόλμησα ν' ἀναγνώσω βιβλίον, τὸ ὁποῖον δι' ἐπισήμων ἐγκυκλίων καὶ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἄμβωνος ἐκηρύξατε *γέμον πάσης κακοδοξίας καὶ ἀσεβείας*, τὸν συγγραφέα αὐτοῦ *ὄργανον τοῦ Σατανᾶ, ἔχιδναν καὶ κακοῦργον* τοὺς δὲ ἀναγνώστας *ἐν Ἁγ. Πνεύματι ἀφωρισμένους*. Τοῦτο δὲ πράττων οὐ μόνον ἐμαυτὸν προτίθεμαι νὰ δικαιολογήσω, ἀλλὰ καὶ τὴν συνείδησιν νὰ καθησυχάσω πολλῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν, οἵτινες ὑποπεσόντες εἰς τὴν αὐτὴν παράβασιν ἐκ περιεργείας, νομίζουσιν ἑαυτοὺς καὶ πράγματι ἀφωρισμένους.

Ὁσάκις ἡ Ἐκκλησία ἀποκηρύττῃ βιβλίον, ὑποτίθεται ὅτι εὑρίσκει ἐν αὐτῷ πλάνην τινὰ ἢ βλασφημίαν, τὴν ὁποίαν καταδικάζει· καὶ τότε πᾶς εὐσεβὴς χριστιανὸς χρεώστεῖ ν' ἀποστρέφεται καὶ ν' ἀποπτύῃ τὴν πλάνην ταύτην. Οὐδόλως ὅμως ὑποχρεοῦται καὶ νὰ πιστεύῃ ὅτι ἡ καταδικασθεῖσα αὕτη πλάνη ὑπάρχει τῷ ὄντι ἐν τῷ βιβλίῳ· διότι ἡ Ἐκκλησία, ἂν καὶ ἀναμάρτητος περὶ πάντα τ' ἀφορῶντα τὴν πί-

στιν, δὲν δύναται ὅμως νὰ θεωρηθῇ οὐδ' ἐθεωρήθη ποτὲ ὡς ἀλάνθαστος καὶ περὶ τὴν ἑρμηνείαν τῶν βιβλίων, καθ' ἣν οἱ συγκροτοῦντες αὐτὴν ἱερεῖς, στερούμενοι τῆς βοηθείας τοῦ Ἁγ. Πνεύματος, τὸ ὁποῖον εἰς μόνας τὰς δογματικὰς συζητήσεις φωτίζει καὶ ἐμπνέει τὴν Ἐκκλησίαν, ὑπόκεινται ὡς ἄνθρωποι εἰς παρανοήσεις καὶ ἀπάτας. Ἀλλ' ἵνα κάλλιον ἐννοήσητε τὴν πρότασίν μου, σπεύδω νὰ ἐνθυμίσω ὑμᾶς τὸ παράδειγμα τοῦ Ἁγ. Βασιλείου, ὅστις κατεδίκαζεν ὡς βλάσφημα καὶ ἀρειανίζοντα τὰ συγγράμματα Διονυσίου τοῦ ἐξ Ἀλεξανδρείας, ἐνῷ ὁ Ἅγ. Ἀθανάσιος ἠσπάζετο αὐτά, οὐχὶ βεβαίως διότι παρεδέχετο τὴν πλάνην τοῦ Ἀρείου, ἀλλὰ διότι ἄλλως ἑρμηνεύων οὐδ' ἴχνος τῆς πλάνης ταύτης εὕρισκεν ἐν τοῖς βιβλίοις τοῦ Διονυσίου· ἀμφότεροι δὲ ὅ,τε Βασίλειος καὶ ὁ Ἀθανάσιος ἦσαν ὀρθόδοξοι, ἀφοῦ ἐξ ἴσου ἀπεστρέφοντο τὴν πλάνην ταύτην, κατὰ τοῦτο μόνον διαφωνοῦντες ὅτι μὲν εὕρισκεν αἱρετικά, ὁ δὲ ἕτερος δὲν ἐνόμιζε τοιαῦτα τὰ βιβλία τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ θεολόγου, ζήτημα ὅπερ οὐδόλως ἐνδιαφέρει τὴν ὀρθοδοξίαν[1]. Οὕτω

1) Ἂν τοῦτο δὲν ἤρκει, ἠδυνάμην νὰ προσθέσω πλεῖστα ἄλλα παραδείγματα τοιαύτης περὶ τὴν ἔννοιαν τῶν συγγραφέων διαφωνίας. Οὕτω τὸ σύγγραμμα τοῦ Ὠριγένους περὶ Δαιμόνων καὶ τὰ τοῦ Θεοδωρήτου κατὰ τοῦ Ἁγ. Κυρίλλου κατεδικάσθησαν ὡς αἱρετικὰ ὑπὸ τῆς ε' οἰκ. Συνόδου, καὶ ἐν τούτοις πλεῖστοι θεολόγοι, παρὰ τοῖς δυτικοῖς μάλιστα, ἰσχυρίσθησαν ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐν αὐτοῖς ἴχνος κακοδοξίας, ἀπατηθείσης τῆς Συνόδου περὶ τὴν ἑρμηνείαν. Ἡ μετὰ ταύτην ϛ' οἰκ. Σύνοδος κατεδίκασεν ὡς μεμολυσμένην ὑπὸ τῆς πλάνης τῶν Μονοθελητῶν τὴν πρὸς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Σέργιον ἐπιστολὴν τοῦ Πάπα Ὀνωρίου, ἣν οἱ ἔπειτα θεολόγοι ἐθεώρησαν ὡς ὀρθόδοξον, διότι κατὰ τὸν πολὺν Βελαρμῖνον «Ἡ Ἐκκλησία ὑπόκει»ται εἰς πλάνην περὶ τὰ πράγματα· ἡ δὲ ϛ' Σύνοδος, μὴ ἐν»νοήσασα καλῶς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ὀνωρίου, κατεδίκα»σεν αὐτὸν ἀδίκως ὡς αἱρετικόν.» Ἀφοῦ λοιπὸν ὁλόκληροι οἰκ. Σύνοδοι ἀπατῶνται περὶ τὴν ἑρμηνείαν τῶν βιβλίων, οὐδόλως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀναμάρτητος ἡ περὶ τῆς «Ἰωάννας» ἔκθεσις τριμελοῦς ἐπιτροπῆς συνισταμένης ἐκ δύο λαϊκῶν καὶ ἑνὸς μόνου ἱερέως, ἥτις ἄλλως ἐτηρήθη μυστική, εἰς μόνον τὸν κ. Εἰσαγγελέα ὑποβληθεῖσα.

καγὼ ἀνέγνωσα καὶ ἀναγινώσκω τὸ ἀποκηρυχθὲν βιβλίον, οὐχὶ διότι ὀλιγώτερον ὑμῶν ἀποστρέφομαι τὴν κακοδοξίαν, (Θεὸς φυλάξοι με ἀπὸ τοιαύτης τυφλώσεως) ἀλλὰ μόνον διότι, καθ' ὃν τρόπον ἑρμηνεύω τὴν «*Ἰωάνναν*,» οὔτε πλάνην εὑρίσκω ἐν αὐτῇ οὔτε βλασφημίαν, καὶ οὐδεὶς ὑπάρχει θεῖος ἢ συνοδικὸς κανὼν ἀναγκάζων με νὰ θεωρῶ τὴν ὑμετέραν ἑρμηνείαν ὀρθοτέραν τῆς εἰδικῆς μου, ἐκτὸς μόνον ἂν ἐκηρύξατε ἐσχάτως τὰς ἑρμηνείας ὑμῶν ἀναμαρτήτους, ὡς ἐζητήσατε, καταπατοῦντες τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας, νὰ καταστήσετε καὶ τὰς ἐπισκοπὰς μεταθετάς.

Ταῦτα, Ἅγιοί μου Πατέρες, ἔκρινα καλὸν νὰ παρατηρήσω εἰς ὑμᾶς ὡς εὐπειθὲς τέκνον τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας· ἤδη δὲ συγχωρήσατέ μοι καὶ ὡς ἁπλοῦς τίμιος ἄνθρωπος νὰ παρατηρήσω, ὅτι τὰ ἐπίθετα *βλάσφημος*, *κακοῦργος*, *ἀσεβής*, *ὄργανον τοῦ Σατανᾶ* κτλ. οὐ μόνον ἀπηγορευμένα εἶναι ὑπὸ τῶν θείων κανόνων καὶ ἀνάρμοστα εἰς χείλη προωρισμένα νὰ δοξολογῶσι τὸν Πλάστην, ἀλλὰ καὶ ἔχουσιν εἰς τὰ στόματα ὑμῶν σημασίαν ὅλως διάφορον τῆς συνήθους· διότι ὁ κόσμος συνείθισε πρὸ πολλοῦ, ὅταν ἀκούῃ αὐτὰ προφερόμενα ὑπὸ ἱερέων, νὰ τὰ μεταφράζῃ ἀμέσως διὰ τοῦ *φιλαλήθης*, *εἰλικρινής*, *προοδευτικὸς* καὶ ἄλλων τοιούτων, ἐνθυμούμενος ὅτι *βλάσφημοι καὶ ἀσεβεῖς* ὠνομάσθησαν ὁ Γαλιλαῖος, ὁ Οὔσσιος, ὁ Πασχάλ, ὁ Κοραῆς, ὁ Βάμβας καὶ ὁ Φαρμακίδης. Τοιοῦτον εἶναι τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος, κωφεύοντος εἰς πᾶσαν ἀναπόδεικτον κατηγορίαν καὶ ἀντὶ ὕβρεων καὶ ἀπαγορεύσεων ζητοῦντος φῶς, συζήτησιν καὶ διδασκαλίαν. Τὸ πνεῦμα τοῦτο ὀνομάζουσι πολλοὶ τῶν ὀρθοδόξων ἀσεβὲς καὶ ἀντιχριστιανικόν, ποθοῦντες, φαίνεται, τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τοῦ Βυζαντίου, ὅτε οἱ ἀφορισμοί, αἱ προγραφαὶ καὶ οἱ εὐνοῦχοι τοῦ Παλατίου ἦσαν τὰ στηρίγματα τῆς ὀρθοδοξίας. Ἀλλ' ἐγὼ τὸ πνεῦμα τοῦ σημερινοῦ αἰῶνος θεωρῶ ἀπ' ἐναντίας ὡς χριστιανικώτατον καὶ κατὰ πάντα

σύμφωνον μὲ τὰς εὐαγγελικὰς παραδόσεις. Διότι τί ἄλλο ζητοῦμεν σήμερον παρ' ὑμῶν, ἵνα πεισθῶμεν, εἰμὴ μόνον νὰ μιμῆσθε τὸ παράδειγμα τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν πρώτων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες ἀντέταττον τὴν θεόπνευστον διδασκαλίαν καὶ τοὺς εὐγλώττους λόγους των εἰς τὰ ἐπιχειρήματα τῶν φιλοσόφων καὶ ἔπειθον ὅλον τὸν κόσμον; Ἡ «*Πάπισσα Ἰωάννα*» φαίνεται ὑμῖν βλάσφημον καὶ ἐπικίνδυνον βιβλίον, *ἱκανὸν νὰ δηλητηριάσῃ ὁλόκληρον τὸ ποίμνιον*; Διατί δὲν σπεύδετε ν' ἀναιρέσητε αὐτήν, καθιστῶντες καὶ εἰς ἡμᾶς μισητὴν τὴν κακοδοξίαν, ὡς οἱ προκάτοχοι ὑμῶν εἰς τοὺς προγόνους μας; Ὁ Ἑρμείας ἀντέταξε τὸν «*Διασυρμὸν*» εἰς τὰ δόγματα τῶν σοφιστῶν, ὁ Ὠριγένης τὴν «*Ἀναίρεσιν*» εἰς τὰ σοφίσματα τῶν Ἐπικουρείων, ὁ Τερτυλλιανὸς τὸν «*Ἀπολογητικὸν*» εἰς τὰς συκοφαντίας τῶν ἐθνικῶν, ὁ Ἅγιος Βασίλειος τὰς «*Ἐπιστολάς*» του εἰς τὴν πλάνην τῶν Ἀρειανῶν, καὶ πάντες ἐπείσθησαν εἰς τοὺς λόγους των, ἐνῷ οὐδεὶς ἤθελε πεισθῆ, ἂν οἱ θεῖοι οὗτοι πατέρες, ἀντὶ ν' ἀναιρῶσι τὰ ἐπιχειρήματα τῶν κακοδόξων, περιωρίζοντο νὰ ὀνομάζωσιν αὐτοὺς ὄργανα *τοῦ Σατανᾶ, ἐχίδνας καὶ κακούργους*. Ἀλλὰ καὶ ὑμεῖς αὐτοί, αἰσθανθέντες πόσον ἀνεπαρκῆ ἦσαν τὰ ἐπίθετα ταῦτα πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ κακοῦ, ἐσπεύσατε νὰ ἐπικαλεσθῆτε τὴν βοήθειαν τοῦ κ. Εἰσαγγελέως, ἵνα ἐν ἐλλείψει ἐπιχειρημάτων ἀντιτάξητε κλητῆρας εἰς τὰς κακοδοξίας τῆς «*Ἰωάννας*». Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ μεταπείθειν τοὺς κακοδόξους δὲν εἶναι νέος· ἀπ' ἐναντίας ἤκμαζε κατὰ τὸν μεσαιῶνα παρὰ τοῖς Φράγκοις μετὰ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως, τῶν συγχωροχαρτίων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὁλοκαυτωμάτων. Τὴν μέθοδον ὅμως ταύτην οὔτε ὁ Ἅγ. Κλήμης οὔτε ὁ Ἅγ. Βασίλειος ἐσκέφθησάν ποτε νὰ μεταχειρισθῶσι, νομίζοντες ὅτι ὁ Ἰησοῦς, ὅτε εἶπεν εἰς τοὺς μαθητὰς «*Πορεύεσθε διδάσκετε πάντα τὰ ἔθνη.*» δὲν ἐνόει ὅτι ἡ διδαχὴ αὕτη πρέπει νὰ γίνηται διὰ καταμηνύσεων καὶ κλητήρων.

Ἴσως ἀντιτείνετε εἰς ταῦτα, πολυσέβαστοί μου Ἱεράρχαι, ὅτι ὁ Ἅγιος Βασίλειος καὶ οἱ λοιποὶ πατέρες ἦσαν σοφοὶ ἄνθρωποι, κάτοχοι τῆς τε ἱερᾶς καὶ τῆς θύραθεν παιδείας καὶ ὡς ἐκ τούτου ἠδύναντο ν' ἀντιτάττωσιν εὐαγγελικὰς ἀληθείας καὶ εὐγλώττους φράσεις εἰς τὰ σοφίσματα τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως, ἐνῷ ὑμεῖς δὲν ηὐτυχήσατε νὰ μάθετε γράμματα, εὑρισκόμενοι εἰς τοιαύτην ἄγνοιαν τῶν δογμάτων τῆς θρησκείας, ὥστε ἠναγκάσθητε νὰ καταφύγετε εἰς λαϊκούς, ἵνα ἀποφασίσωσιν ἂν περιέχῃ τι κατ' αὐτῶν ἡ *Ἰωάννα*, καὶ πλὴν τούτου, ἐνῷ οἱ Βασίλειοι καὶ Χρυσόστομοι δὲν εἶχον ἄλλην φροντίδα παρὰ μόνην τὴν διδασκαλίαν, μόλις διὰ τῆς βίας δεχόμενοι ἐπισκοπάς, ὑμεῖς ἀπ' ἐναντίας ἔχετε μεταθέσεις νὰ ζητήσετε, ὑπουργοὺς νὰ παρακαλέσετε, ἐχθροὺς νὰ διαβάλετε, φίλους νὰ τοποθετήσετε καὶ ἄλλας ἀσχολίας, αἵτινες δὲν ἀφίνουσι καιρὸν εἰς διδαχὴν τοῦ ποιμνίου, καὶ διὰ ταῦτα πάντα προτιμᾶτε ὡς προχειροτέρους τοὺς κλητῆρας. Λοιπόν, Ἅγιοί μου Πατέρες, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζετε τὸ ἐπάγγελμά σας, ἐπειδὴ αἱ περὶ μεταθέσεως ἀντικανονικαὶ προσπάθειαι δὲν ἀφίνουσιν εἰς ὑμᾶς καιρὸν ν' ἀνοίξετε βιβλίον, διὰ τοῦτο ἆρά γε πρέπει νὰ φυλακίζωνται οἱ ἄνθρωποι καὶ νὰ στερῶνται τοῦ φωτὸς τοῦ ἡλίου, τὸν ὁποῖον ὁ πανάγαθος Θεὸς *ἀνατέλλει ἐπὶ ἀγαθοὺς καὶ πονηρούς*; Ὁ συλλογισμὸς οὗτος, ἂν δὲν ἦναι εὐαγγελικός, εἶναι τοὐλάχιστον πρωτότυπος καὶ ἀστεῖος. Ἀλλ' ἴδετε καὶ ὁποία χάλαζα σαρκασμῶν ἐπέπεσε κατὰ τῶν ἱερῶν ὑμῶν προσώπων, ὅτε μὴ ἀρκεσθέντες νὰ προσκαλέσετε λαϊκούς, ἵνα δείξωσιν εἰς ὑμᾶς, τοὺς φύλακας τῆς δογματικῆς κιβωτοῦ, ποῦ κεῖται ἡ κακοδοξία τῆς *Ἰωάννας*, ἐτολμήσατε ἔπειτα νὰ ζητήσετε παρὰ τοῦ κ. Εἰσαγγελέως τὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ, τὸ ὁποῖον εἰς ὑμᾶς μόνους ἀπέκειτο νὰ θεραπεύσετε, οἰκοδομοῦντες τὸ ποίμνιον καὶ ἐπαναφέροντες καὶ αὐτὸν τὸν *κακοῦργον συγγραφέα* συντετριμμένον καὶ μετανοοῦντα ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ Σταυροῦ. Ὁ

κ. Εἰσαγγελεὺς οὐδ' ἀπάντησιν ἔδωκεν· οἱ δικασταὶ ἀπεκρίθησαν γελῶντες ὅτι ἀφοῦ τὸ βιβλίον εἶναι ἀφωρισμένον, δὲν δύνανται νὰ τὸ ἀναγνώσωσιν ἵνα τὸ δικάσωσιν· ὁ τύπος ὁλόκληρος ἐπέπεσε καθ' ὑμῶν· ἡ *Ἡμέρα* παρετήρησεν ὅτι δὲν εἶναι χριστιανικὸν θέαμα τὸ νὰ βλέπη τις τὸν ὡπλισμένον βραχίονα τῶν κλητήρων πλησίον τῶν ἀόπλων καὶ αἱμοσταγῶν βραχιόνων τοῦ Σωτῆρος, τὸ «*Φῶς*» ἔπλασε νεκρικοὺς διαλόγους, ἵνα ἐμπαίξῃ τὰς ἀπαγορεύσεις καὶ ἐγκυκλίους, ἡ Independance ἐσυμβούλευσεν ὑμᾶς νὰ μιμῆσθε τοὺς σήμερον καθολικούς, οἵτινες ἀντὶ καταμηνύσεων μεταχειρίζονται ἀναιρέσεις, ἡ *Νέα Γενεὰ* ἐχλεύασε τὰς πανταχούσας, καὶ αὐτὸς ὁ κ. Καλαποδάκης ἀπεφάνθη ὅτι ἡ διαγωγὴ ὑμῶν ἐνθυμίζει τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους τοῦ μεσαιῶνος· ἄλλοι δὲ ἠρώτησαν ἂν πράττετε ταῦτα ἐκ συμφώνου μετὰ τοῦ συγγραφέως ἵνα ὑπερτιμηθῇ τὸ βιβλίον. Ὅτε τὰ πράγματα περιῆλθον εἰς τοιαύτην δείνωσιν καὶ ἐκορυφώθη ὁ γέλως, ἐκρίνατε τότε καλὸν νὰ ἐμπιστευθῆτε τὴν ὑπεράσπισιν τῶν δικαιωμάτων τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν ῥήτορα τοῦ τάγματος τὸν Ἅγιον Καρυστίας, ὅστις κατεχώρισεν ἐν ἀριθ. 985 τοῦ *Ἐθνοφύλακος* ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν· *Ἡ ἀσυγχώρητος ὀλιγωρία τῆς Κυβερνήσεως*, φιλιππικὸν ἢ *πανταχοῦσαν* ἢ *φιλαστρόκαν*, ὡς τὴν ἐβάπτισαν αἱ ἐφημερίδες, δι' ἧς ὑβρίζει τὴν Κυβέρνησιν διὰ τὴν ἀναλγησίαν της, *προκειμένου περὶ τῶν ὅλων κινδύνου, περὶ ἀνατροπῆς τῶν καθεστώτων* (;), *περὶ ἀνασκάψεως ἐκ βάθρων τῆς κοινωνίας, περὶ ἀνασπάσεως ἐκ θεμελίων τῶν ἱερῶν τῆς πίστεως δογμάτων*, περὶ τῆς πτωχῆς *Ἰωάννας* τέλος πάντων, *ἥτις σκανδαλίζει μυριάδας πεποιθήσεων, δολοφονεῖ ὁλόκληρον κοινωνίαν καὶ ποιεῖ ἀνάστατον τὸ πᾶν*. Μετὰ τοιοῦτον προοίμιον ζητεῖ ὁ εὐαγγελικὸς ἀνὴρ τὴν *παραδειγματικὴν τιμωρίαν τοῦ κακούργου συγγραφέως, τὴν παντοτεινὴν παῦσιν* τοῦ ἀπειθήσαντος εἰς τὰς διαταγάς του εἰσαγγελέως τὴν καταδίωξιν τῶν *ἀσεβῶν βιβλιοπωλῶν* κτλ.

Ἀλλ' οὐδ' εἰς ταῦτα ἔκρινεν εὔλογον ν' ἀπαντήσῃ ἡ Κυβέρνησις· ἂν δὲ ἀπήντα, ἤθελε πιθανῶς εἰπεῖ ὅτι τῆς Ἐκκλησίας καὶ οὐχὶ τῆς Κυβερνήσεως ἔργον εἶναι ἡ θεραπεία τοῦ κακοῦ· ὅτι αἱ ἀλήθειαι τῆς θρησκείας δὲν ἔχουσί τι νὰ φοβῶνται ἐκ τοῦ φωτὸς τῆς συζητήσεως καὶ τῆς φανερᾶς διὰ τοῦ λόγου πάλης κατὰ τῆς ἀσεβείας, τὰς δὲ κατὰ τοῦ κλήρου αἰτιάσεις ἀπόκειται εἰς αὐτὸν τὸν κλῆρον ν' ἀναιρέσῃ διὰ τῶν ἀρετῶν του, ἂν ἦναι ψευδεῖς· ἂν δὲ ἦναι ἀληθεῖς, τότε δὲν εἶναι δίκαιον νὰ φυλακίζωνται οἱ ἄνθρωποι διὰ νὰ κρύπτωνται τὰ αἴσχη τῶν ἱερέων. Εἰς ταῦτα ἠδύνατο νὰ προσθέσῃ, ὅτι ὑβρίζει τις τὸν χριστιανισμόν, φοβούμενος δι' αὐτὸν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λόγου, εἰς ἣν χρεωστεῖ τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴν ἐξάπλωσίν του ἐφ' ὅλης τῆς γῆς. Διότι τί ἄλλο ἦσαν αἱ *Ἐπιστολαί*, δι' ὧν ὁ Ἅγιος Παῦλος καὶ οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι ἐκρήμνισαν τὰ εἴδωλα καὶ ἐχριστιάνισαν τὴν οἰκουμένην, εἰμὴ μόνον διαμαρτυρήσεις ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ λόγου; οἱ δὲ κατὰ τῶν ὁμολογητῶν καὶ μαρτύρων διωγμοὶ τί ἄλλο εἰμὴ παραγνωρίσεις τῆς ἐλευθερίας ταύτης;[1] Ὀλίγον μετὰ ταῦτα ὁ Χριστιανισμὸς καταβαλὼν τοὺς σοφιστὰς ἐθριάμβευσε καὶ πάλιν διὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας καὶ δι' αὐτῆς μόνης δύναται νὰ θριαμβεύσῃ· τὴν δὲ μεσολάβησιν τῆς ἐξουσίας ἀπαγορεύουσιν οἱ Ἅγιοι Πατέρες, ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος, λέγων ὅτι ἴδιον τῆς θρησκείας εἶναι τὸ πείθειν καὶ οὐχὶ τὸ ἀναγκάζειν καὶ ὁ Ἅγιος Ἱλάριος Πιταυίου ἰσχυριζόμενος «*Ὅτι ἂν ἡ κοσμικὴ ἐξουσία ἐζήτει ποτὲ νὰ ἐπαναγάγῃ βιαίως τοὺς πλανηθέντας, καθῆκον τῶν ἐπισκόπων ἤθελεν εἶναι νὰ σταματίσωσι τὸν βραχίονα αὐτῆς, κράζοντες ἐνὶ στόματι «Ὁ Ἰησοῦς δὲν ζητεῖ ν' ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν διὰ τῆς βίας,* Deus non requirit coactam confes-

1) Ὁ Σατωβριάνδος ὀνομάζει τὸν Ἅγιον Παῦλον «πρῶτον μάρτυρα τῆς ἐλευθεροτυπίας» Melanges, σελ. 108.

sionem.» Ὥστε, «πολυσέβαστοί μου Συνοδικοί,» ἤθελεν εἰπεῖν ἐν εἴδει ἐπιλόγου ἡ Σ. Κυβέρνησις, «ἐπικαλούμενοι τὴν βοήθειαν τοῦ κ. εἰσαγγελέως ἐξευτελίζετε »τὸν Χριστιανισμόν, λησμονεῖτε τὰς ἀποστολικὰς παραδό»σεις, κηρύττετε ἑαυτοὺς ἀνικάνους νὰ ὑπερασπίσετε διὰ »τοῦ λόγου τὴν ἐμπιστευθεῖσαν ἡμῖν θείαν παρακαταθή»κην, ἐκτίθεσθε εἰς τὸν κοινὸν γέλωτα, ἐν ἑνὶ λόγῳ *οὐκ »οἴδατε τί ποιεῖτε.»*

Καὶ μὴ νομίσετε ὅτι οὕτω ἀποκρινομένη παραγνωρίζει ἡ Κυβέρνησις τὰ ἄρθρα τοῦ νόμου καὶ τοῦ συντάγματος, τὰ ὁποῖα μετὰ τοσαύτης ἀσπλαγχνίας ἐπικαλεῖσθε κατὰ τοῦ δυστυχοῦς συγγραφέως. Ἂν αἱ ἀποστολικαὶ παραδόσεις δὲν συμφωνοῦσι μὲ τὰς ὑμετέρας ἐγκυκλίους, οὐδόλως εὐνοϊκώτεροι εἶναι πρὸς αὐτὰς οἱ νόμοι τοῦ Κράτους. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐπιθέτων *κακοῦργος, ἔχιδνα* κτλ. περιττὸν νομίζω νὰ εἴπω τι ἐνταῦθα· διότι ἡ ὕβρις καὶ ἡ διαβολή, ἂν καὶ τιμωρούμεναι ὑπὸ τοῦ κώδικος, κατήντησαν ὅμως διὰ μακρᾶς συνηθείας ἀναπαλλοτρίωτα προνόμια τῶν ἱερέων, τὰ ὁποῖα οὐδεὶς σκέπτεται ν' ἀμφισβητήσῃ αὐτοῖς, ὡς καταστάντα ὅλως ἀκίνδυνα, ἀφοῦ ὁ κόσμος δὲν πιστεύει πλέον εἰς τοὺς λόγους των· ἀλλὰ τὸ δικαίωμα τῆς καταμηνύσεως ὥρισαν καὶ περιώρισαν ἀκριβῶς οἱ νόμοι τοῦ κράτους. Τὸ ἄρθρον δυνάμει τοῦ ὁποίου καταμηνύετε τὴν *Ἰωάνναν* καὶ ζητεῖτε *τὴν παραδειγματικὴν τιμωρίαν τοῦ κακούργου συγγραφέως*, εἶναι, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, τὸ διὰ τῆς Θ' παραγράφου τοῦ καταστατικοῦ τῆς Συνόδου χορηγηθὲν εἰς ὑμᾶς δικαίωμα τῆς ἐπαγρυπνήσεως «*εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν εἰς χρῆσιν τῆς νεολαίας καὶ τοῦ κλήρου περὶ θρησκευτικῶν ἀντικειμένων πραγματευομένων βιβλίων,*» Ἀγνοῶ πῶς ἑρμηνεύετε ὑμεῖς τὸν νόμον τοῦτον· ὁ γηραιὸς ὅμως καὶ πολυμαθὴς καθηγητὴς τοῦ συνταγματικοῦ Δικαίου, κ. Δ. Κυριακοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ κῦρος, προκειμένου περὶ νομικῶν ζητημάτων, θεωρῶ, μὲ τὴν ἄδειάν σας, ἀνώτερον τοῦ ὑμετέρου, ἐξη-

γεῖ τὸ ἄρθρον τοῦτο ὡς ἀκολούθως· «Συνέπεια τῆς κατὰ »τὸ ά ἄρθρον τοῦ Συντάγματος ἀπαγορεύσεως τοῦ προση»λυτισμοῦ εἶναι καὶ τὸ χορηγηθὲν εἰς τὴν ἱερὰν Σύνοδον »δικαίωμα τοῦ ἐπαγρυπνεῖν εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν εἰς »χρῆσιν τῆς νεότητος καὶ τοῦ κλήρου δημοσιευομένων ἐν »Ἑλλάδι ἢ ἔξωθεν ἐρχομένων βιβλίων. Ἀλλ' ἡ ἐποπτεία αὕτη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου (προσέξατε, Ἅγιοί μου Πατέρες) »*δὲν δύναται νὰ ἐκταθῇ καὶ ἐπὶ τῶν βιβλίων*, ὅσα *μὴ* »*προωρισμένα εἰς παιδαγωγίαν πραγματεύονται περὶ* »*θρησκευτικῶν ἀντικειμένων* φιλοσοφικῶς ἢ ἱστο»ρικῶς διότι ἄλλως ἤθελε περιορίζεσθαι ἡ ἔρευνα »τῆς ἀληθείας, οἱ δὲ λόγιοι τοῦ ἔθνους ἔπρεπε νὰ ὁδη»γῶνται ἐκ τῶν φρονημάτων τῶν κατὰ καιροὺς συγκροτούν»των τὴν Ἱερὰν Σύνοδον ἀρχιερέων.» Συγχωρήσατέ με ἤδη νὰ ἐρωτήσω ὑμᾶς, σεβάσμιοί μου Πατέρες, ἂν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς βιβλίον *προτιθέμενον προσηλυτισμόν, ὑπὲρ ἄλλης τινὸς θρησκείας* ἡ Πάπισσα Ἰωάννα, ἧς ὁ συγγραφεὺς κηρύττει ἐν τῷ προοιμίῳ του ὅτι «οὐδ' ἴχνος »πολεμικῆς τάσεως ὑπάρχει ἐν αὐτῇ,» ὅτι «τὰ αἴσχη »τῶν Φράγκων καὶ τῶν ἀνατολιτῶν, οἱ ὀπτασίαι τῶν με»σαιωνικῶν καλογήρων, τὰ ὄνειρα τῶν γερμανῶν καθη»γητῶν καὶ πᾶσαι ἐν γένει αἱ θρησκευτικαὶ ἢ φιλοσοφι»καὶ παραδοξολογίαι ἐκτίθενται μετὰ τῆς αὐτῆς ἀπα»θείας, μεθ' ἧς σημειόνει ὁ ναύτης τὴν διεύθυνσιν τῶν »ἀνέμων ἐν τῷ ἡμερολογίῳ του;» Ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὸν σωρὸν τῶν *εἰς χρῆσιν τῆς νεολαίας καὶ τοῦ κλήρου διδακτικῶν βιβλίων* δύναται, νομίζω, νὰ περιληφθῇ ὁ *Ἰωάννα*. Τίνι λοιπὸν δικαιώματι ἀναμιγνύεσθε εἰς πράγματα ἀλλότρια τῆς δικαιοδοσίας ὑμῶν, καταμηνύοντες, ὑβρίζοντες καὶ συκοφαντοῦντες βιβλίον οὐδόλως ὑποκείμενον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν λογοκρισίαν, ἣν ὁ νόμος περιώρισεν εἰς *μόνα τὰ διδακτικά*; Ἡ κοινωνία ὑπέβαλε τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ὑμετέραν ἐπιτήρησιν μόνον μέχρις οὗ καταστῇ ἱκανὸς νὰ σκέπτεται ἀφ' ἑαυτοῦ, μέχρις οὗ δηλ. γίνῃ

ἄνθρωπος, ὅτε πάλιν εἰς ὑμᾶς ἀπόκειται νὰ διατηρῆτε αὐτὸν εἰς τὸν ὁδὸν τῆς ὀρθοδοξίας, οὐχὶ ὅμως πλέον δι' ἀπαγορεύσεων καὶ λογοκρισίας, ἀλλ' ἀποδεικνύοντες εἰς αὐτόν, ὡς ἔπραττον οἱ θεῖοι Πατέρες, ὅτι τὰ ὑμέτερα διδάγματα εἶναι τὰ καλλίτερα. Τὸ καλὸν τοῦτο παράδειγμα δίδουσιν εἰς ὑμᾶς ἐν Γαλλίᾳ οἱ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί σας, οἵτινες ἐπανερχόμενοι ἑκόντες ἄκοντες εἰς τὴν ἀποστολικὴν μέθοδον, ἀντὶ νὰ τρομάξωσιν ὅτε ἐφάνη τὸ κακόδοξον βιβλίον τοῦ Ρενάν, ἀντὶ νὰ ὀνομάσωσιν αὐτὸν *ἔχιδναν*, *Σατανᾶν καὶ κακοῦργον*, ἀντὶ νὰ κράξωσιν ὡς ὑμεῖς *Σῶσον, κύριε εἰσαγγελεῦ, τὸν ἐκ βάθρων ἀνασπώμενον Χριστιανισμόν!* (ὅπερ εἶναι ἀσυγχώρητος βλασφημία εἰς στόμα ἱερέως ὀφείλοντος νὰ πιστεύῃ ὅτι *Ἅδου πύλαι οὐ κατισχύσουσιν αὐτοῦ*) ἀντὶ πάντων τούτων εὐχαρίστησαν ἀπ' ἐναντίας τὸν Θεόν, *ὅτι ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἐλέους του παρέσχεν εἰς αὐτοὺς τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀποδείξωσι καὶ πάλιν πόσον σαθρὰ καὶ εὐάλωτα ἦσαν τὰ προπύργια τῆς ἀσεβείας*[1], ὡς καὶ ἔπραξαν, ἐπικαλεσθέντες τὴν βοήθειαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀντὶ τῆς τοῦ κ. εἰσαγγελέως. Τοιοῦτον σύστημα μετεχειρίσθησαν καὶ οἱ ἐν Γερμανίᾳ ἱερεῖς κατὰ τοῦ Στράους, οἱ Ἄγγλοι κατὰ τοῦ Δαρβίνου καὶ Ἀμερικανοὶ κατὰ τοῦ Πάρκερ· ἐν γένει δὲ πᾶσαι σήμερον τῶν ἐξηυγενισμένων ἐθνῶν αἱ νομοθεσίαι θεωροῦσιν ὡς περιττὴν καὶ ἐπιζήμιον τὴν φρούρησιν τῆς θρησκείας διὰ κλητήρων, νομίζοντες ὅτι φυσικοὶ αὐτῆς φύλακες εἶναι αὐτοὶ οἱ ἱερεῖς, μόνα ὅπλα ἔχοντες τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν πυρίνην γλῶσσάν των[2]. Περὶ

1) Βλ. τὴν ἐν ἀρχῇ τοῦ ε΄. τόμου τῆς Ἐκκλ. ἱστορ. τοῦ Migne προταχθεῖσαν ἀναίρεσιν τοῦ βιβλίου τοῦ Ρενάν. Διὰ τῶν ἀνωτέρω δὲν ἐννοῶ βεβαίως ὅτι δυτικὸς κλῆρος ἠσπάσθη αὐθορμήτως τὴν ἀποστολικὴν μέθοδον τῆς λογικῆς συζητήσεως, ἀλλὰ μόνον ὅτι ἀφοῦ ἐξήντλησεν εἰς μάτην τὰ μεσαιωνικὰ ἐπιχειρήματα, ἀφορισμούς, καταμηνύσεις κτλ. ἠναγκάσθη ἕνεκα τῆς ἀποχῆς τῆς κυβερνήσεως νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν εὐθεῖαν ἀποστολικὴν ὁδόν.

2) Ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Γερουσίας κ. Delangle, ἀποκρινόμενος εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ζητούντων περιορισμοὺς κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου, ἔλεγεν ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 18 Μαρτίου 1864 «Δὲν

δὲ ἱερέων χωρὶς γλῶσσαν δὲν προνοεῖ ὁ νόμος, διότι οὐδαμοῦ πλέον χειροτονοῦνται τοιοῦτοι, ὡς οὐδὲ ἀνάπηροι γίνονται δεκτοὶ εἰς τὸν στρατόν.

Ἐκ τούτων βλέπετε, Ἅγιοί μου Πατέρες, ὅτι αἱ ὑμέτεροι ἐγκύκλιοι καὶ καταμηνύσεις οὐ μόνον παράλογοι εἶναι, ἀλλὰ καὶ παράνομοι, οὔτε μὲ τοῦ Εὐαγγελίου οὔτε μὲ τῆς νομοθεσίας τοῦ σημερινοῦ αἰῶνος τὸ πνεῦμα συμφωνοῦσαι· πολὺ δὲ ἀμφιβάλλω ἂν κατ' αὐτὸν τὸν μεσαιῶνα ἤθελον εὑρεῖ χάριν. Ἡ τότε ἱεροκρατία κατεδίκαζε μὲν τοὺς ὑποπίπτοντας εἰς δογματικὰς ἀπάτας θεολόγους καὶ ἔκαιεν ἐνίοτε τοὺς αἱρεσιάρχας, ἀλλ' ἀπεῖχεν ἀπὸ πάσης ἀναμίξεως εἰς τὰ μὴ προτιθέμενα προσηλυτισμὸν φιλολογικὰ συγγράμματα, ἐν οἷς ἕκαστος ἠδύνατο νὰ ὁμιλήσῃ ὡς φρόνιμος ἄνθρωπος περὶ Συνόδων, θαυμάτων Ἁγίων κτλ. οἱ δὲ ἱερεῖς ἔσπευδον πρῶτοι ἐκεῖνοι νὰ γελάσωσιν, ἐνόσῳ ὁ συγγραφεὺς δὲν ἐλάμβανε βαρὺ δογματικὸν ὕφος. Τὰ ἀκολαστότερα καὶ ἀσεβέστερα φιλολογικὰ προϊόντα εἶδον τὸ φῶς καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Παπισμὸς καὶ ἡ Ἱερὰ Ἐξέτασις ἐποδοπάτουν ἀσυστόλως τὴν χριστιανικὴν ἀγέλην, ἐνῷ αἱρετικῶν

πυραὶ καίοντο θαμειαί.

Καὶ τοῦτο ἦτο ἑπόμενον· διότι οἱ τότε συγγραφεῖς μὴ βλέποντες τὴν θρησκείαν εἰμὴ διὰ τοῦ πρίσματος τῆς δει-

«εἶναι ἡμέτερον ἔργον ν' ἀποφασίζωμεν περὶ τῆς ὀρθοδοξίας τῶν »συγγραφέων· ἡμεῖς εἴμεθα πολιτικὸν σῶμα καὶ οὐχὶ Σύνοδος, ἡ δὲ »πολιτικὴ ἐξουσία πρέπει ν' ἀπέχῃ πάσης ἀναμίξεως εἰς τὰς τοιαύτας »συζητήσεις ἀφίνουσα τὴν ἀλήθειαν νὰ θριαμβεύῃ ἀφ' ἑαυτῆς.» Μικρὸν δὲ μετὰ ταῦτα ἀναβὰς τὸ βῆμα ὁ ὑπουργὸς κ. Rouher ἔλεγε τὰ ἑξῆς. «Ἡ ἀλήθεια πρέπει νὰ λέγεται σήμερον πάντοτε καὶ περὶ παντὸς »πράγματος· τοιαύτη εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Αὐτοκράτορος.» Τῆς αὐτῆς γνώμης ἦτο καὶ ὁ περιώνυμος νομικὸς Royer-Collard, καθ' ὅν. «Εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ οὐχὶ εἰς τοὺς δικαστὰς ἀπόκειται τὸ ἀπαν»τᾶν εἰς τοὺς κακοδόξους, ἡ δὲ συζήτησις ἐνισχύει τὸ πνεῦμα καὶ »ἐξαγνίζει τὰς πεποιθήσεις. Ἂς ἀφήσωμεν λοιπὸν ἕκαστον νὰ ἐκ»τελῇ τὸ ἔργον του, μὴ ἀναμιγνύοντες τὸν νόμον εἰς ζητήματα μὴ »ἀνήκοντα εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του. Κατὰ δὲ τὸν Ἐλιφὰς-Λεβὶ «Καὶ »αὐτὸ τὸ ψεῦδος, ὅταν καταδιωχθῇ, γίνεται ἀλήθεια.»

σιδαιμονίας τῶν καλογήρων καὶ τῆς αἰσχρότητος τῶν ἀρχιερέων, εἶχον καταντήσει νὰ πιστεύωσιν, ὅτι οὔτε Θεὸς ὑπάρχει εἰς τὸν οὐρανὸν οὔτε ἠθικὴ εἰς τὸν κόσμον, ἀπαραλλάκτως ὡς ἀμφιβάλλει τις καὶ σήμερον περὶ τῆς πραότητος καὶ μετριοπαθείας τοῦ χριστιανισμοῦ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐγκυκλίου, δι' ἧς ὁ Ἁγ. Καρυστίας ὑβρίζει καὶ ἀπειλεῖ τὸν κόσμον ὅλον. Ἀλλ' ἐπανερχόμενος εἰς τὸν μεσαιῶνα παρακαλῶ ὑμᾶς νὰ παρατηρήσητε, ὅτι οὔτε ὁ **Βοκκάκιος** [1] οὔτε ὁ Ἀριόστος, οὔτε ὁ Πούλκης, οὔτε ὁ **Μακιαβέλλης**, οὔτε ὁ Ἔρασμος, οὔτε ὁ Ῥαβελαὶ οὐδ' ἄλλος τις ποιητὴς ἢ συγγραφεὺς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κατεδιώχθη διὰ τὴν ἀσέβειάν του· διότι παρὰ μόνων τῶν θεολόγων ἀπητεῖτο ὀρθοδοξία, οἱ δὲ λοιποὶ λόγιοι ἔγραφον ὅπως ἤθελον, οὐδόλως ἐνοχλούμενοι ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων, οἵτινες πλὴν τῆς ἀπληστίας, τῆς μέθης, τῆς σιμωνίας, τῆς αἰσχρότητος καὶ τῆς μονομανίας τοῦ νὰ καίωσιν αἱρεσιάρχας, ἦσαν κατὰ τὰ λοιπὰ καλοὶ ἄνθρωποι, φιλόγελοι, φιλάστειοι καὶ προστάται τῶν γραμμάτων. Ἂν δὲ ἐπήρχετο εἰς τὴν κεφαλὴν Ἁγίου τινὸς Μακαρίου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ ἀλλόκοτος ἰδέα νὰ καταμηνύσῃ τὸν Ἀριόστον ἢ τὸν Ραβελαὶ ἐπὶ κακοδοξίᾳ, οἱ συνάδελφοί του θ' ἀπεκρίνοντο γελῶντες διὰ τοῦ σοφοῦ Ἰσουΐτου Πάτερ Λεμουὰν «Les erreurs de ce pays là n'appartiennent pas à la juridiction de la Sorbonne

1) Ὁ Βουκάκιος ἔγραψε τὰ Διηγήματα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Πάπα Κλήμεντος τοῦ ς', ὁ δὲ μαθητὴς τοῦ Χρυσολωρᾶ Πόγιος Βρακκιολίνης ἐνέπαιζε θεῖά τε καὶ ἀνθρώπινα ἐν τοῖς Ἀστείοις του, ἐνῷ ἀντικρύ του ἐκαίετο ὁ Οὔσσιος, διότι ἐτόλμησε νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι «Ὁ Θεὸς ἔχει τὴν δύναμιν νὰ σώζῃ τοὺς ἀδίκως ἀφορισθέντας ὑπὸ τοῦ Πάπα». Ὀλίγον μετὰ ταῦτα ὁ Ἀριόστος ἰσχυρίζετο ὅτι ὁ Ἰησοῦς χρεωστεῖ τὴν θεότητά του εἰς τοὺς Εὐαγγελιστὰς ὡς ὁ Ἀχιλλεὺς τὴν δόξαν του εἰς τὸν Ὅμηρον, ὁ Πούλκης ἐπαρῴδει τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου εἰς τὸ κωμικόν του ποίημα Μοργάντην καὶ ἄλλοι ἀσεβέστεροι ἔγραφον ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Παπῶν καὶ Καρδιναλίων, οἵτινες μόνον τοὺς εὐσεβεῖς καὶ ἐναρέτους νεωτεριστὰς ἀπεστρέφοντο.

(Peintures Marales κεφ. ά), ὅπερ σημαίνει ὅτι οὐδὲν κοινὸν μεταξὺ ἱερέων καὶ φιλολογίας.

Μέχρι τοῦδε περιωρίσθην, σεβαστοί μου Ἱεράρχαι, εἰς τὸ νὰ καταστήσω ψηλαφητὸν εἰς ὑμᾶς ὅτι, ὅσον ἀντιχριστιανικὴ καὶ ἂν ὑποτεθῇ ἡ «*Ἰωάννα*,» μυριάκις ἀντιχριστιανικώτεραι εἶναι αἱ ὑμέτεραι ὕβρεις, ἀπειλαὶ καὶ ἐπικλήσεις τοῦ εἰσαγγελέως, ἤδη δὲ θέλω ἐξετάσει, μὲ τὴν ἄδειάν σας, ἂν τῷ ὄντι τὴν θρησκείαν ἢ ΑΛΛΟ ΤΙ ἐχλεύασεν ὁ συγγραφεὺς τοῦ καταδικασθέντος βιβλίου. Εἰς τὴν ἔρευναν ταύτην ἤθελε μὲ βοηθήσει οὐκ ὀλίγον ἡ ἔκθεσις τῆς πρὸς ἐξέτασιν τοῦ βιβλίου συστηθείσης ὑφ' ὑμῶν ἐπιτροπῆς, ἣν ὅμως ἐκρίνατε καλὸν νὰ τηρήσητε μυστικήν, ἔχοντες, φαίνεται, ἰσχυροὺς πρὸς τοῦτο λόγους. Στερούμενος τοιούτου ὁδηγοῦ ἐνδέχεται νὰ πλανηθῶ· ἀλλὰ τὸ ἁμάρτημά μου καὶ ἐφ' ὑμᾶς θέλει πέσει, Ἅγιοί μου Πατέρες, οἵτινες ἀντὶ νὰ θέσετε τὸν λόγον, τὴν ἔκθεσιν δηλ. ὑμῶν, «*ὡς λύχνον τοῖς ποσὶ καὶ φῶς ἐν ταῖς τρίβοις*[1]» τῶν πιστῶν, προτιμᾶτε νὰ περιφέρετε αὐτὸν ἐν τῷ σκότει ἀπὸ τοῦ εἰσαγγελέως εἰς τοῦ ἀνακριτοῦ.

Καὶ ἐν πρώτοις συγχωρήσατε νὰ ἐρωτήσω ὑμᾶς, τί ἐννοεῖτε διὰ τῆς λέξεως *Θρησκεία* ; Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβῖκος ὁ ιδ' συνείθιζε νὰ λέγῃ. «*Ἡ Γαλλία εἶμαι Ἐγώ*.» Οὕτω φαίνονται ἐννοήσαντες τὸν Χριστιανισμὸν καὶ πολλοὶ κατὰ καιροὺς ἀρχιερεῖς, εἰ καὶ δὲν ἐτόλμησαν νὰ εἴπωσιν ἀναφανδὸν «*Ἡ θρησκεία εἴμεθα ἡμεῖς*.» Ἂν κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην παραδεχθῶμεν τὴν θρησκείαν, τότε πάντα τ' ἀφορῶντα τὸν κλῆρον συμπεριλαμβάνονται κατ' ἀνάγκην ἐν αὐτῇ. Μέρος τῆς θρησκείας ἀποτελοῦσι τότε αἱ κατὰ τὴν Ἐφέσῳ Σύνοδον σφαγαί, καὶ τὰ λακτίσματα τοῦ Διοσκόρου, καὶ αἱ πυρπολήσεις τοῦ Νεστορίου, καὶ αἱ πλαστογραφίαι τοῦ Ἁγ. Κυρίλλου καὶ ὁ φόνος τῆς

1) Ψαλμ. ριη', ἐδ. 115.

Ὑπατίας καὶ αἱ ἐν Σκυθοπόλει μεληδὸν κατακόψεις τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων, καὶ αἱ ὠμότητες τῆς Ἁγ. Εἰρήνης καὶ ὅλα ἐν γένει τὰ κοσμοῦντα τὰ χρονικὰ τοῦ Βυζαντίου κατορθώματα τῶν ἱερέων. Πλὴν δὲ τούτων πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἀποτελοῦντα μέρος τῆς θρησκείας καὶ τὰς διηγήσεις τῆς Ἁμαρτωλῶν Σωτηρίας, τὰς αἰσχρολογίας τοῦ Νικοδήμου τὴν ἐκκλησιαστικὴν ῥινοφωνίαν, τὸ καύσιμον τοῦ Ἰούδα ἐν Χαλκίδι, τὰς εἰς Τῆνον προσκυνήσεις καὶ αὐτὰς τέλος πάντων τὰς ἐγκυκλίους τοῦ Ἁγ. Καρυστίας. Ἂν τοιαύτην περιληπτικὴν ἔννοιαν δίδεται εἰς τὴν λέξιν *Θρησκεία*, ὦ Ἅγιοί μου Πατέρες, τότε *ὄργανον* τῷ ὄντι *τοῦ Σατανᾶ, ἔχιδνα καὶ κακοῦργος* εἶναι ὁ συγγραφεὺς τῆς «Ἰωάννας,» ὅστις πάντα ταῦτα ἔσκωψε καὶ ἐμυκτήρισεν ἀνηλεῶς. Συγχωρήσατέ μοι ὅμως νὰ παρατηρήσω ὅτι ἡ τοιαύτη ἑρμηνεία ἀπηρχαιώθη· σήμερον δέ, ἐπανερχόμενοι βαθμηδὸν εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἁπλότητα ἐννοοῦμεν διὰ τῆς λέξεως *θρησκεία* τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ, τὰς ἑρμηνείας, τῶν πρώτων Πατέρων καὶ τοὺς κανόνας τῶν Συνόδων, καθ' ὅσον δὲ συνειργάσθησαν εἰς τὴν σύνταξιν αὐτῶν οὔτε λακτίσματα οὔτε σφαγαί, καὶ πλὴν τούτου καθ' ὅσον τὰ ὑπὸ τῶν Συνόδων τούτων κανονισθέντα δὲν ἀντιμάχονται ἀναφανδὸν πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Εἰς ταῦτα δὲ μόνον περιορίζων τὴν πίστιν μου εἶμαι, νομίζω, ὀρθοδοξότερος καὶ ὑμῶν αὐτῶν, οἵτινες χάριν εὐτελῶν συμφερόντων ἐξορίζετε ἐκ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας, τοὺς ἀπαγορεύοντας τὴν μετάθεσιν τῶν Ἐπισκόπων. Ἀλλ' ἂν κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἔννοιαν παραδεχθῶμεν τὸν Χριστιανισμόν, τὴν σύμφωνον μὲ τὸ Εὐαγγέλιον, τὸν ὀρθὸν λόγον, καὶ τὰς παραδόσεις τῶν ἀποστολικῶν πατέρων, ἐνῷ ἡ πρώτη μόνον μὲ τοὺς ἱερεξεταστὰς καὶ τὴν ἱεροκρατίαν τοῦ μεσαιῶνος συμφωνεῖ, δυσεύρετος τότε καθίσταται ἐν τῇ *Ἰωάννᾳ* ἡ κακοδοξία, ἐκτὸς μόνον ἂν ἀποδοθῶσιν εἰς τὸν συγγραφέα ὅσαι γε-

λοῖαι γνῶμαι μεσαιωνίων θεολόγων ἢ συγχρόνων Γερμανῶν φιλοσόφων ἀναφέρει ἵνα τὰς χλευάσῃ, ῥητῶς ἀποδοκιμάζων αὐτὰς ἔν τε τῷ κειμένῳ καὶ διὰ τῶν ἐν τέλει σημειώσεων[1]. Τοῦτο δὲ πράττων οὐδόλως ἐγγίζει τὰ ἱερά· διότι δύο τινὰ ὑπάρχουσιν, Ἅγιοί μου Πατέρες, ἐν τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ, ἡ θεία αὐτῆς ἀλήθεια, ἥτις τὴν καθιστᾷ σεβαστήν, καὶ αἱ ἀνοησίαι τῶν ἀνθρώπων, αἵτινες τὴν κατέστησαν καταγέλαστον, «*οὐδόλως δὲ ἐμπαίζει τὴν θρησκείαν ὁ χλευάζων τὰς παραδοξολογίας, δι' ὧν ἀτιμάζουσιν αὐτὴν οἱ ἱερεῖς.*» Τὸ ῥητὸν τοῦτο τοῦ θείου Πασχὰλ φέρει γαλλιστὶ ἡ *Ἰωάννα* ἐπὶ κεφαλῆς τῆς πρώτης σελίδος, τὸ ὁποῖον κακῶς ἔπραξε μὴ μεταφράσας χάριν ὑμῶν ὁ συγγραφεύς. Ἀλλὰ καὶ ἐν σελ. 156 λέγει ἀφ' ἑαυτοῦ: «*Ἀγαπᾷς, ἀναγνῶστά μου, τὸν γενναῖον οἶνον τῆς πίστεως, ὡς ὠνόμαζε τὴν θρησκείαν ὁ σοφὸς Ἀλβῖνος; ἂν τῷ ὄντι τὸν ἀγαπᾷς, μισεῖς βεβαίως τοὺς ἀσυνειδήτους ἐκείνους καπήλους, οἵτινες νοθεύουσι τὸ θεῖον τοῦτο ποτόν, ἀναμιγνύοντες ὕδωρ, βαφὰς ἢ δηλητήρια καὶ ἀντὶ θείου νέκταρος ἀνούσιον ἢ ναυτιῶδες ποτὸν προσφέροντες εἰς τὰ διψῶντα χείλη σου.*» Μόνον κατὰ τῶν καπήλων τούτων τοῦ μεσαιῶνος ἐκήρυξε πόλεμον ἢ μᾶλλον γέλωτα ὁ συγγραφεύς, ἀκολουθῶν τὸ παράγγελμα τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου **Hæc tu irride, ut eis ridenda ac fugienda comendes.**» Οὕτω, ὅταν ἐν σελ. 158 λέγει ὅτι κατὰ τὸν μέγαν Ἀλβέρτον «*τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἔμεινεν ἐγκεχαραγμένον ἐπὶ τῆς ῥάχεως τοῦ ὄνου, ὃν ἀνέβαινεν ὁ Σωτὴρ ὅτε εἰσῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα,*» ἢ κατωτέρω «*ὅτι οἱ εὐσεβεῖς πετεινοὶ τῶν Ἱεροσολύμων νηστεύουσιν ἑκουσίως κατὰ τὴν ἑβδομάδα τῶν παθῶν,*» οὐδόλως προτίθεται νὰ χλευάσῃ

1) Τοιαύτη εἶναι ἐν σελ. 227 γνώμη τοῦ Στράους περὶ τοῦ Σωτῆρος, καὶ αἱ ἐν σελ. 269 ἐξηγήσεις τῶν εὐημερηστῶν περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνσαρκώσεως, τὰς ὁποίας εἰς τὴν ἐν σελ. 334 σημείωσιν ἀποδοκιμάζει ὁ συγγραφεὺς «ὡς οὔτε τοὺς πιστοὺς οὔτε τοὺς κριτικοὺς εὐχαριστούσας.»

τὸν Ἰησοῦν, ὦ ἅγιοί μου Πατέρες, ἀλλὰ τοὺς μωροὺς ἐκείνους θεολόγους, οἵτινες μοὶ ἀρκούμενοι εἰς τὰ εὐαγγελικὰ θαύματα, ἐτόλμησαν μὲ ταύτας καὶ ἄλλας γελοίας ἐπινοήσεις νὰ παραμορφώσωσι τὴν θείαν φυσιογνωμίαν τοῦ Σωτῆρος, παριστῶντες αὐτὸν ὡς ἄλλον Ἀπολλώνιον Τυανέα. Ἀλλ' οὐδὲ δόγματα ἐμπαίζει, νομίζω, ὁ συγγραφεὺς στιγματίζων ἐν σελ. 200 τοὺς συζητοῦντας αὐτὰ διὰ μαχαιρῶν, πλαστογραφίας καὶ λακτισμάτων, ἢ τοὺς ἀργοὺς ἐκείνους θεολόγους, οἵτινες συνεσώρευον αἰσχρολογίας, ἵνα ἐξακριβώσωσι τί γίνεται ἐν τῷ στομάχῳ τοῦ μεταλαμβάνοντος τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος καὶ ποῦ ἔπειτα μεταβαίνει, καὶ ἐπλημμύρουν δι' αἵματος τὴν Ἀνατολήν, φιλονικοῦντες περὶ τῆς διπλῆς φύσεως τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα ἀπολαύσωσι πλουσιωτέρας Ἐπισκοπάς, ὡς ὁμολογεῖ ὁ σύγχρονος Ἅγ. Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης, καθ' ὃν οἱ τότε ἀρχιερεῖς «*περὶ πρᾶγμά τι θεῖον καὶ λόγου κρεῖττον διαφωνεῖν προσποιοῦνται ὑπὸ φιλαρχίας ἐκβακχευόμενοι.*» Τί δὲ νὰ εἴπω περὶ τῶν Συναξαρίων, τῆς «*Κολοκαιρινῆς,*» τοῦ «*Νέου Παραδείσου*» καὶ τῆς '*Αμαρτωλῶν Σωτηρίας,*» καὶ πρὸ πάντων περὶ τοῦ αἰσχίστου «*Ἐξομολογηταρίου*» τοῦ Νικοδήμου, τὰ ὁποῖα μέχρι σήμερον μιαίνουσι τὰς ἀκοὰς καὶ διαφθείρουσι τὰ ἤθη τοῦ λαοῦ, παριστῶντα εἰς αὐτὸν τοὺς ἱδρυτὰς τοῦ χριστιανισμοῦ ὡς βλάκας, ἢ ἀγύρτας; Μήπως καὶ τὰ συναξάρια ταῦτα ἀποτελοῦσι μέρος τῆς θρησκείας, ἐνῷ πλὴν τῆς αἰσχρότητος εἶναι καὶ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους διὰ μανιχαϊκῆς πλάνης μεμολυσμένα; Οἱ καθολικοὶ αὐτοὶ δὲν ἀναγινώσκουσι πλέον τὸ μαρτυλόγιον τοῦ Οὐζουάρδου ἢ τὸ συναξάριον τοῦ Μαυρολύκου, ἀλλὰ προσκαλοῦσιν εἰδήμονας λογίους, ἵνα συντάξωσιν ἂν ὄχι ἀνεπιλήπτους εὐσχημονεστέρας τοὐλάχιστον ἁγιογραφίας[1]. Ὁ σήμερον χριστιανισμός, σεβαστοί μοι Πατέρες, δύνα-

1) Τοιαύτη εἶναι ἡ ἐν ἔτει 1863 ἐκδοθεῖσα «Vie des Saints par uue societe d' Ecclesiastiques et de gens lettres sous les auspices du Clergé de France,» καὶ ἡ ἐν Βελγίῳ δίτομος ἐξακολούθησις τῆς συλ-

ται νὰ συγκριθῇ πρὸς ὡραίαν ῥαφαήλειον εἰκόνα, τὴν ὁποίαν ἀλλεπάλληλοι γενεαὶ ἀμαθῶν ζωγράφων παρεμόρφωσαν δι' ἀφυῶν ἐπιχρώσεων. Οὐδεὶς δύναται νὰ κακατηγορήσῃ ὡς μνήμην τοῦ Ῥαφαήλου τὸν ἀποξέοντα τὰ πρόσθετα χρώματα, ἵνα θαυμάσῃ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀριστετοτέχνου ἐν τῇ ἀρχαιοτύπῳ αὐτῆς ἁπλότητι καὶ καλλονῇ, ἔτι δὲ ὀλιγώτερον νὰ μεμφθῇ ὡς ἀντιχριστιανικὸν τὸ ἔργον τοῦ ζητοῦντος ν' ἀποπλύνῃ ἀπὸ τῆς θρησκείας τοὺς ῥύπους τοῦ μεσαιῶνος. Ἀπόδειξις δὲ ἀκαταμάχητος ὅτι τὰ αἰσχρὰ μόνον καὶ οὐχὶ τὰ ἅγια ἐχλεύασεν ὁ συγγραφεὺς τῆς *Ἰωάννας* ἔστω, ὅτι οὐδὲν τῶν ὅσα ἐνέπαιξεν ἠθέλετε τολμήσει, νομίζω, νὰ ὑπερασπίσητε ἀναφανδόν, οὔτε τὰς ὠμότητας, οὔτε τὰς καταχρήσεις, οὔτε τὴν ἀσέλγειαν ἢ τὰς δεισιδαιμονίας τῶν ἱερέων τοῦ μεσαιῶνος· καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἔκθεσις ὑμῶν ἔμεινε μυστική.

Τί δὲ νὰ εἴπω καὶ περὶ τῆς κατηγορίας ἐκείνης, ἣν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἄμβωνος ἀπηγγείλατε κατὰ τοῦ συγγραφέως «*ὅτι χλευάζει τὴν θρησκείαν διὰ τῆς συνεχοῦς παραβολῆς τῶν μυστηρίων, δογμάτων, ἱερῶν τελετῶν καὶ ἐθίμων τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὰ βέβηλα* (τὰ ἔθιμα δηλ. καὶ τὰς τελετὰς κτλ. τῶν εἰδωλολατρῶν), κατηγορίας ἥτις τοσαύτην ἐμφαίνει ἀμάθειαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν θείων Πατέρων, ὥστε ἐρυθριῶ δι' ὑμᾶς ἀναγκαζόμενος ν' ἀνασκευάσω αὐτήν; Μόνοι ἴσως ὑμεῖς ἀγνοεῖτε ὅτι αἱ πλεῖσται, ἵνα μὴ εἴπω πᾶσαι αἱ τελεταὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ παρελήφθησαν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἁγ. Πατέρων, ἐκ τῆς εἰδωλολατρείας, καὶ πολλαὶ τούτων μάλιστα εἰσήχθησαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀκόντων αὐτῶν. Οὕτω π. χ. ὁ Τερτουλιανὸς (*Ἀπολογ.* §. Λ') καὶ ὁ Ἅγ. Λακτάντιος (Insti. Div. II 20) ὁμιλοῦσι μετ' ἀποστροφῆς περὶ τοῦ

λογῆς τοῦ Βολλάνδου, ἧς οἱ ἐκδόται κατηγορήθησαν ὑπό τινων δημοσιογράφων διὰ τὰς ὑπερβολικὰς παραχωρήσεις των εἰς τὸ κριτικὸν πνεῦμα τοῦ αἰῶνος.

εἰδωλολατρικοῦ ἐθίμου τοῦ θυμιάματος, ἀπαγορεύοντες τὴν πώλησιν αὐτοῦ εἰς τοὺς χριστιανοὺς ἐμπόρους· ὁ Μινούτιος Φῆλιξ (Octav. XXXVII) ἐξανίσταται κατὰ τῆς χρήσεως τῶν λαμπάδων, ὁ δὲ προμνημονευθεὶς Λακτάντιος (Insti Div. VI, 11,) ἐρωτᾷ τοὺς ζητοῦντας νὰ εἰσαγάγωσι τὸ ἔθιμον τοῦτο εἰς τὴν Ἐκκλησίαν: *Πῶς ποτε ἤθελον τολμήσει νὰ προσφέρωσιν εὐτελῆ κηρία εἰς τὸν πλάσαντα τὸν ἥλιον καὶ τοὺς ἀστέρας, ὡς οἱ εἰδωλολάτραι εἰς τοὺς θεοὺς αὐτῶν, οἵτινες ὄντες θεοὶ τοῦ σκότους ἔχουσιν ἀνάγκην κηρίων ἵνα βλέπωσιν*; Ὁ δι' ὕδατος ἁγιασμὸς τῶν οἰκιῶν εἶναι κατὰ τὸν Τερτουλλιανὸν (De Baptismo περὶ τὰ τέλη) ἀπομίμησις εἰδωλολατρικοῦ ἐθίμου, αἱ δὲ λιτανεῖαι οὐδὲν ἄλλο ἢ αἱ θεωρίαι τῶν ἀρχαίων (De Jejuniis σ. 553). Οἱ ἄρτοι τῆς προθέσεως ἐλήφθησαν κατὰ τὸν Ἅγ. Ἰουστῖνον (*Ἀπολογ.* Β', σ. 98) παρὰ τῶν Αἰγυπτίων, αἱ δὲ προσκυνήσεις εἶναι ἔθιμον ἰνδικόν. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ βάπτισμα εἶναι κατὰ τὸν Τερτουλλιανὸν ἀπομίμησις τῶν ἐθνικῶν, οἵτινες ἐμύουν δι' αὐτοῦ τοὺς νεοφύτους εἰς τὰ μυστήρια τῆς Ἴσιδος (De Bapt. V)· τοιαύτης δὲ γνώμης εἶναι καὶ ὁ Ἅγ. Ἰουστῖνος (*Ἀπολογ.* Β, 62) καὶ ὁ χριστιανικώτατος Λαμενναῖος De l'Indif. VI, 7). Καὶ οὐ μόνον ταῦτα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ δόγματα καὶ μυστήρια τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἡ Ἁγ. Τριάς[1], ἡ Ἐνσάρκωσις, ἡ Ἐξομολόγησις[2], ἡ Εὐχαριστία[3] κτλ., προϋπῆρχον καὶ ἐπί τινα καιρὸν συνυπῆρχον μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς ὁμολογοῦσιν οἱ Ἅγιοι Πατέ-

1) Βλ. Ἁγ. Ἰουστίνου Α', 60.

2) Βλ. τὴν Γενικὴν Βιογραφίαν τοῦ Michaud τομ. νδ', εἰς τὴν λέξιν Krichna, ἔνθα παρατίθενται παράλληλα χωρία τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν ἱερῶν τῆς Ἰνδίας βιβλίων. Πρβλ. Πλουτάρχ. Περὶ Ἴσιδος καὶ Ὀσίριδος.

3) Ὁ Τερτουλλιανὸς (De Præscrip. XI καὶ ὁ Ἅγ. Ἰουστῖνος (Ἀπολ. Β', 98) σχολιάζοντες τὸν λόγον τοῦ Ἰησοῦ «Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου,» ὁμολογοῦσιν ὅτι ἡ Εὐχαριστία ὑπῆρχεν ἐν χρήσει καὶ ἐν τοῖς μυστηρίοις τοῦ Μίθρα. Πρβλ. καὶ A. Maury La Magie σ. 37.

ρες, οἵτινες κατὰ τοῦτο μόνον εὑρίσκονται εἰς διαφωνίαν, ὅτι οἱ μὲν ζητοῦσι ν' ἀποδείξωσι διὰ τῆς ταὐτότητος ταύτης τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν παγκόσμιον συμφωνίαν πάντων τῶν ἐθνῶν περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ Χριστιανισμοῦ, οἱ δὲ φρονοῦσιν ἀπ' ἐναντίας ὅτι ὁ Δαίμων, προγνωρίζων τὰ δόγματα καὶ τὰς τελετὰς τῆς μελλούσης θρησκείας, ἀπεκάλυψεν αὐτὰ εἰς τοὺς ἐθνικούς, ἵνα ἐκ τῶν προτέρων τὰ παρῳδήσωσιν. «*Ὁ Διάβολος, ὁ πίθηξ οὗτος τοῦ Θεοῦ*, λέγει ὁ Τερτουλλιανός, *ἐκίνησε τοὺς εἰδωλολάτρας εἰς ἀπομίμησιν τῶν τελετῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ· καὶ διὰ τοῦτο βλέπομεν αὐτοὺς βαπτιζομένους, προσκυνοῦντας, ἀναθέτοντας προσφορὰς ἐπὶ τῶν βωμῶν κτλ.*» (*Κατὰ Μαρκιαν.* § ιδ'.) Οἱ νεώτεροι κριτικοὶ καὶ ἀρχαιολόγοι ἐπικυροῦσι κατὰ πάντα τὴν γνώμην τῶν Ἁγίων Πατέρων, ἀποδεικνύοντες ἐπιστημονικῶς διὰ τῆς παραθέσεως τῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος, τῶν ἰνδικῶν μάλιστα καὶ αἰγυπτιακῶν, ὅτι πάντα τὰ δόγματα καὶ ἔθιμα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας προϋπῆρχον ἐν τῇ Ἀνατολῇ[1]. Ἀλλ' οὐδ' αὐτοὶ οἱ σήμερον ἐν τῇ Δύσει ἀπολογηταὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ κρύπτουσι τὴν ὁμοιότητα ταύτην, ἣν ἀπεναντίας κηρύττουσι μεγαλοφώνως ὡς ἐπιχείρημα ὑπὲρ τοῦ ἀληθοῦς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, συμ-

1) Βλ. τὸ πόνημα τοῦ Aug. Duperron **Zend Avesta**. **A. Maury, Leg. de l'Antiquité**, Humbold, **Monuments de l'Amerique**, Dubois **Mœurs et Inst. de l'Inde**. **B. S. Hilaire, Le Boudha** κτλ. Ὁ δὲ κατὰ τὸν ιζ' αἰῶνα πολυμαθὴς ἐπίσκοπος Ἀβράγχης Δανιὴλ Οὐέτος συνήνωσε ὑπὸ τὸν τίτλον **Alnetanae Quaestiones** πάντα τὰ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, τοῖς εὐαγγελισταῖς καὶ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς συγγραφεῦσιν ἀπαντώμενα παράλληλα χωρία. Βλ. καὶ τὸ πόνημα τοῦ Picart «Cèremonies religieuses de tous les peuples de la terre» ὁ δὲ χριστιανικώτατος Σατωβριάνδος λέγει ἐν ταῖς **Ἱστορ. Μελέταις**. «Τὸ θυμίαμα, τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη, αἱ λυχνίαι, αἱ λαμπάδες, αἱ ὀθόναι, τὰ ᾄσματα, αἱ λιτανεῖαι, αἱ ἐπέτειαι ἑορταὶ κτλ. μετηνέχθησαν ἀπὸ τῶν καταπεσόντων βωμῶν εἰς τὰ θυσιαστήρια. Ὁ Χριστιανισμὸς ἐνεδύθη τὰ κοσμήματα τῆς ἡττηθείσης εἰδωλολατρείας.» Οὐδὲν πλειότερον εἶπεν ὁ συγγραφεὺς τῆς «**Ἰωάννας**.»

περιλαμβανούσης ἐν ἑαυτῇ πάσας τὰς ἄλλας[1]. Ταῦτα νομίζω ὑπεραρκοῦντα ἵνα πείσωσιν ὑμᾶς, σεβαστοί μου Ἱεράρχαι, ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς «*Παπίσσης*», καταδεικνύων τὴν ὁμοιότητα τῶν τελετῶν καὶ ἐθίμων τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς εἰδωλολατρείας, εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν ἱστορίαν, τὰ πορίσματα τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης καί, ὅπερ μεῖζον, πρὸς τοὺς Ἁγ. Πατέρας, τῶν ὁποίων τὰ συγγράμματα συναφωρίσατε, ἐν ἀγνοίᾳ σας νομίζω, μετὰ τῆς «*Ἰωάννας*». Ἀλλὰ θαρσεῖτε· οἱ Ἅγιοι οὗτοι δὲν εἶναι μνησίκακοι, καὶ ἴσως κατὰ τὴν ὥραν ταύτην δέονται τοῦ Ὑψίστου ὑπὲρ ἡμῶν λέγοντες «*Ἄφες αὐτοῖς, Κύριε, οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσιν.*»

Ἓν μόνον μένει ἀκόμη νὰ ἐξετάσωμεν, ἂν τῷ ὄντι παρέβη ὁ συγγραφεὺς τὸ εὐαγγελικὸν παράγγελμα τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης *ἐμπαίξας, σκώψας καὶ μακτηρίσας* τὰς ἀνοησίας τῶν μεσαιωνικῶν θεολόγων, ἀντὶ νὰ τὰς ἀναιρέσῃ σοβαρῶς, ἐπικαλούμενος κατ' αὐτῶν τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας. Τὸ κατ' ἐμέ, ἄχολος ὢν ἐκ φύσεως, ἤθελον θεωρήσει προθύμως ὡς ἀντιχριστιανικὰ τὰ σκώμματα καὶ τοὺς ἐμπαιγμούς, ἂν ὑπῆρχεν ἄλλο ὅπλον πλὴν τοῦ γέλωτος κατὰ τῆς ἀνοησίας. «*Ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη ἀναγκάζει ἡμᾶς πολλάκις νὰ ἐμπαίζωμεν τὰς ἀνοησίας του, ἵνα τὰς καταστήσωμεν μισητὰς καὶ φευκτέας*» ἔγραφεν ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος, δικαιολογῶν τὰς εἰρωνείας, τὰς ὁποίας μετεχειρίσθη κατὰ τῶν ἐν Ἀφρικῇ θεολόγων, οὓς ὠνόμαζε σκωπτικῶς *κομήτας*. Τῆς αὐτῆς δὲ γνώμης ἦσαν, καθ' ὅσον γνωρίζω, καὶ οἱ ἄλλοι Πατέρες. Ὁ Ἅγ. Ἱερώνυμος ὁ χλευάσας ἀνηλεῶς τοὺς αἱρετικοὺς διὰ τῶν *Ἐπιστολῶν* του· ὁ Ἅγ. Βασίλειος εἰρωνευθεὶς τοὺς ἀγραμμάτους, οἵτινες ὡμίλουν περὶ θεολογίας· ὁ Ἅγ. Εἰρηναῖος μυρία συσσωρεύσας σκώμματα κατὰ τῶν Γνωστικῶν

1) Βλ. τὸ πόνημα τοῦ Lamennais De l'Indiference κτλ. καὶ τὰς ἐπιτοχῶς ἐξελληνισθείσας ἀπὸ τοῦ κ. Βράϊλα Μελέτας κτλ. τοῦ Nicolas εἰς τόμ. α΄.

καὶ αὐτὸς τέλος πάντων ὁ πικρὸς καὶ ἀγέλαστος Τερτουλλιανὸς λέγων «*Ἂν ἀπαντῶνται ἐν τοῖς βιβλίοις μου χωρία κινοῦντα τὸν γέλωτα, τοῦτο προέρχεται ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, ἅτινα ἦσαν φύσει γελοῖα· καὶ τὰ τοιαῦτα μόνον διὰ τοῦ γέλωτος πρέπει νὰ πολεμῶνται, ἵνα μὴ δίδεται εἰς αὐτὰ περισσοτέρα ὅσης ἀξίζουσι σημασία διὰ σπουδαίας ἀναιρέσεως*[1]. Ἐκ τούτων βλέπετε, σεβασμιώτατοι Ἱεράρχαι μου, ὅτι ἡ διὰ τοῦ σκώμματος τιμωρία τῆς ἀνοησίας οὐδόλως ἀντίκειται εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου, ἀφοῦ μετεχειρίσθησαν αὐτὴν οἱ ἁγιώτατοι τῶν Πατέρων. Ὁ συγγραφεὺς τῆς «*Ἰωάννας*» περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ παραθέσῃ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄνευ σχολίων, τὰ χωρία τῶν θεολόγων τοῦ μεσαιῶνος· ἂν δὲ ἐγεννήθη ὁ γέλως, «*τοῦτο προέρχεται ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ἅτινα ἦσαν φύσει γελοῖα.*» Καὶ τῷ ὄντι τί γελοιωδέστερον ἢ νὰ βλέπῃ τις τὴν θρησκείαν, ἐξ ἧς περιεμένομεν τὴν μέλλουσαν ἡμῶν σωτηρίαν, οὕτω ἀσυστόλως νοθευομένην μὲ τὰς γελοίας ἐπινοήσεις ἀνοήτων καλογήρων, συζητούντων περὶ τοῦ τί γίνεται ἐν τῷ στομάχῳ τοῦ μεταλαμβάνοντος τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος, ἢ Συνόδων συνερχομένων ν' ἀποφασίσωσιν «*ἂν ἀνήκωσιν ἢ ὄχι εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος αἱ γυναῖκες;*» Πῶς ἄλλως ἢ παίζων ἠδύνατο νὰ ὁμιλήσῃ ὁ συγγραφεὺς περὶ τοιούτων πραγμάτων, ἀφοῦ κατὰ μὲν τοὺς Πατέρας «*Μόνον διὰ τοῦ γέλωτος τιμωρεῖται ἡ ἀνοησία,*» κατὰ δὲ τὴν γραφὴν «*Κύριος ἀληθινῶν στόμα ἐμπλήσει γέλωτος;*» Μίαν μόνην δικαίαν μορφὴν δύναταί τις ν' ἀποτείνῃ εἰς τὸν γράψαντα τὴν «*Ἰωάνναν,*» ὅτι οὐδὲν νέον εἶπεν ἐν τῷ βιβλίῳ του. Ἐπιχειρήσας ν' ἀποδείξῃ ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν ἱερέων τοῦ μεσαιῶνος ἦσαν δεισιδαίμονες, ἅρπαγες, κακοήθεις καὶ αἱμοβόρροι ὁμοιάζει ἄνθρωπον ἀναβαίνοντα ἐπὶ βήματος, ἵνα ἀναγγείλῃ εἰς τὸ κοινὸν ὅτι οἱ σκορπίοι εἶναι φαρμακεροί, αἱ ἔχιδναι ἰοβόλοι καὶ οἱ σφῆκες

1) Abud Mo talte σελ. 160.

ἔχουσι κακὰ κέντρα. Γελάσατε ἂν θέλετε μὲ τὴν ἁπλότητα τοῦ καλοῦ τούτου ἀνθρώπου, ἐμπαίξατε τὰς ἀνακαλύψεις του, ἀλλά, πρὸς Θεοῦ, μὴ ζητεῖτε νὰ τὸν στείλητε εἰς τὴν φυλακὴν ὡς ὑβρίσαντα τὰ ἀξιότιμα ταῦτα φαρμακερὰ ζῶα, διότι τοῦτο ἤθελεν εἶναι ἀσυνειδησία.

Καὶ μὴ εἴπητε, Ἅγιοί μου Πατέρες, ὅτι παρενοήσατε τὸν σκοπὸν τοῦ συγγραφέως, σκώπτοντος τοὺς γελοίους ἱερεῖς καὶ οὐχὶ τὴν θρησκείαν. Τὰ χωρία δι' ὧν ἐξηγεῖ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ εἶναι πολλὰ καὶ σαφῆ, αἱ δὲ παραπομπαὶ αὐτοῦ ἀκριβεῖς καὶ εὐεξέλευκτοι, ὥστε δύσκολος ἢ μᾶλλον ἀδύνατος ἦτο πᾶσα παρανόησις. Εἰπέτε μᾶλλον ὅτι ὠργίσθητε κατ' αὐτοῦ, διότι εἶπεν ἐν τῷ προοιμίῳ του ὅτι μεταξὺ πάντων τῶν σήμερον χριστιανικῶν ἐθνῶν μόνοι ἡμεῖς στερούμεθα θρησκευτικῆς διδασκαλίας· ὅτι ἐνῷ πανταχοῦ καὶ ἐν αὐτῇ ἀκόμη τῇ ὀρθοδόξῳ Ῥωσσίᾳ ἡ ἐξωτερικὴ λατρεία ῥυθμίζεται ἀναλόγως τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ προοδεύοντος πολιτισμοῦ, μόνοι ἡμεῖς μένομεν προσκολλημένοι εἰς τοὺς τύπους τοῦ μεσαιῶνος ὡς τὰ ἀστρείδια εἰς τὸν βράχον, ἐκλέγοντες τοὺς λειτουργοὺς τοῦ Ὑψίστου μεταξὺ τῶν ἀναλφαβήτων, ἀσπαζόμενοι βυζαντινὰς μαυρογραφίας καὶ ἀκροώμενοι διώρους ῥινοφωνίας, τὰς ὁποίας ἀπεδοκίμαζε καὶ αὐτὸς ὁ Ἅγιος Βασίλειος[1]. Πιθανὸν νὰ δυσηρεστήθητε καὶ δι' ὅσα ἐν σελ. 157 εἶπεν ὁ συγγραφεὺς περὶ τοῦ ἡμετέρου κλήρου, ὅτι δηλ. *ἐνῷ οἱ ἐν τῇ Δύσει ἱερεῖς ἀπέκτησαν ὀξεῖς ὄνυχας καὶ ἰοβόλους ὀδόντας, παρ' ἡμῖν ἀπ' ἐναντίας κατήντησαν βαθμηδὸν ἀβλαβεῖς καὶ χειροήθεις ὡς οἱ ἐγχέλεις τῆς Κωπαΐδος*, καὶ ἵνα διαψεύσητε αὐτόν, νομίζοντα ὑμᾶς καλοὺς ἀνθρώπους, ἐσπεύσατε νὰ δείξετε ὅτι ἔχετε καὶ ὑμεῖς ὀδόντας. Συγχωρήσατέ με ὅμως νὰ παρατηρήσω, Ἅγιοί μου Πατέρες, ὅτι πάντα τὰ ἀνωτέρω οὐδὲν ἔχουσι κοινὸν μετὰ τῆς θρησκείας, ἐν ὀνόματι τῆς ὁποίας ὑβρίζετε, καταμηνύετε καὶ

1) Βλ. τὸν δημοσιευθέντα διὰ τοῦ «Αἰῶνος» ἐν τῷ Ἀθηναίῳ λόγον περὶ Καλλονῆς τοῦ κ. Πάλλη.

διαβάλλετε τὸν συγγραφέα. Ἴσως προφασισθῆτε ὅτι ἡ σήμερον διανοητικὴ κατάστασις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, μὴ ὄντος εἰσέτι εἰς θέσιν νὰ διακρίνῃ τὰ ἀληθῆ ὅρια τῆς θρησκείας, καθίστα ἀναγκαῖα προφυλακτικὰ μέτρα κατὰ τῆς «*Ἰωάννας,*» δυναμένης νὰ κλονήσῃ τὰς πεποιθήσεις τῶν συγχεόντων ἀκόμη τὴν θρησκείαν μετὰ τῶν λειτουργῶν αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ τούτου δοθέντος, τίνα λογικὸν σκοπὸν εἶχον αἱ ὑμέτεραι ἀπαγορεύσεις καὶ τίνας ἠλπίζετε δι' αὐτῶν νὰ προφυλάξετε; Οὐχὶ βεβαίως τοὺς μὴ γνωρίζοντας ν' ἀναγινώσκωσιν, οἵτινες οὐδόλως ἐκινδύνευον, καὶ ἔτι ὀλιγώτερον τοὺς γραμματισμένους, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ περιέργεια δεκαπλασιάζεται διὰ τῶν τοιούτων ἀπαγορεύσεων. Ταῦτα κάλλιον παντὸς ἄλλου ἐγινώσκετε, σεβασμιώτατοι Ἱεράρχαι μου· ἀλλὰ συγχρόνως ἐγνωρίζετε ὅτι χάρις εἰς παντελῆ ἔλλειψιν χριστιανικῆς διδασκαλίας ὑπάρχουσιν ἀκόμη παρ' ἡμῖν ἀναγνῶσται τῆς «*Ἁμαρτωλῶν Σωτηρίας*», γραΐδια λιβανίζοντα τὴν Ἁγ. Παρασκευὴν καὶ εὐσεβεῖς προσκυνηταὶ νομίζοντες ὅτι ἡ ἐν Τήνῳ Παναγία εἶναι εὐσπλαγχνικωτέρα τῶν ἀλλαχοῦ, ὡς οἱ παρὰ Πλουτάρχῳ ἐκεῖνοι Μεγαρεῖς, οἱ ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἡ ἐν Μεγάροις σελήνη εἶναι μεγαλητέρα τῆς τῶν Ἀθηνῶν. Τούτους ἠλπίσατε διὰ τῶν κραυγῶν ὑμῶν νὰ ἐξεγείρετε κατὰ τοῦ συγγραφέως, τὴν μάμμην, τὴν τροφὸν καὶ τοὺς ὑπηρέτας του! Ὑμεῖς «*τὸ φῶς τοῦ κόσμου*» ἐβασίσθητε ἐπὶ τοῦ σκότους τῆς ἀμαθείας, ἵνα ἐκδικηθῆτε διαβάλλοντες ὡς ἐχθρὸν τῆς θρησκείας, τὸν μόνας τὰς καταχρήσεις τῶν ἱερέων ἀποστραφέντα, τὰ δὲ εὐαγγελικὰ παραγγέλματα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μετὰ τοσαύτης εὐλαβείας ἀκολουθοῦντα, ὥστε ἐπὶ πέντε κατὰ συνέχειαν μῆνας ἀπειλούμενος, καταδιωκόμενος, ὀνομαζόμενος *ἔχιδνα, κακοῦργος, ὄργανον τοῦ Σατανᾶ, μυσαρός, ἀνατροπεὺς τῶν καθεστώτων* κτλ. οὐδὲ γρῦ ἀπεκρίθη εἰς πάντα ταῦτα, ἐνῷ τόσον εὔκολος ἦτο ἡ ἀπάντησις. Δὲν ἐννοῶ βεβαίως διὰ τούτου ὅτι ἠδύνατο νὰ διαγωνισθῇ πρὸς τὸν Ἅγ. Κα-

ρυστίας κατὰ τὴν εὔροιαν τῶν ὑβριστικῶν ἐπιθέτων, διότι οὐδεὶς ὁ δυνάμενος ν' ἀμφισβητήσῃ εἰς τοὺς ῥασοφόρους τὴν δάφνην τοῦ εἴδους τούτου τῆς φιλολογίας, ἀλλ' εἰς τὰς ὕβρεις ταύτας ἠδύνατο ἀπολογούμενος ν' ἀντιτάξῃ πράγματα. Ὅτι π. χ. δὲν ἀνήκει εἰς ὑμᾶς, Σεβασμιώτατοι Ἱεράρχαι μου, νὰ κατηγορῆτε τοὺς ἄλλους ὡς ἀνατροπεῖς τῶν καθεστώτων, ἐνῷ ἀπὸ τριῶν ἤδη ἐτῶν ἀτρέπετε καὶ καταπατεῖτε τούς τε θείους κανόνας καὶ τοὺς νόμους τοῦ κράτους ζητοῦντες μεταθέσεις· ὅτι πολὺ ὀλιγώτερον ἁρμόζει εἰς ὑμᾶς νὰ κατηγορῆτε τοὺς ἄλλους ὡς ἀσεβεῖς, ἐνῷ τόσον ὀλίγον σέβεσθε τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, ὥστε τελεῖτε ἀντικανονικὰ μνημόσυνα τὰς κυριακάς, τοὺς δὲ Ἁγίους τόσον ὀλίγον τιμᾶτε, ὥστε ἀλλάσσετε τὰ ὀνόματα αὐτῶν κατὰ τὰς πολιτικὰς περιστάσεις, καθιστῶντες αὐτοὺς ὁτὲ μὲν Ὀθωνιστὰς ὁτὲ δὲ Ἐπαναστάτας[1]· καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἀρχιερατικὸν ὑμῶν ἔνδυμα τόσον ὀλίγον σέβεσθε, ὥστε γράφετε εἰς τοὺς ἰδιώτας ὑβριστικὰς ἐπιστολάς, ὁσάκις εὑρίσκετε ὅτι οὗτοι δὲν ἐπλήρωσαν ἀρκούντως ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας ἀμισθὶ χρεωστεῖστε νὰ προσφέρετε[2]. Ταῦτα καὶ μυρία ἄλλα ἠδύνατο νὰ εἴπῃ, λαμ-

1) Ὅτε ἐξημμένος τις νεανίας ἐπυροβόλησε κατὰ τῆς βασιλίσσης Ἀμαλίας, ἀνετέθη ἐν τῷ ναῷ τῆς Μητροπόλεως εἰκὼν τοῦ Ἁγ. Σώζοντος, τοῦ σώσαντος ἀπὸ τῆς δολοφόνου σφαίρας τὴν ἄσπιλον, ἀμόλυντον, ἄχραντον, ἄφθορον, βασίλισσάν του, ὡς ὠνόμαζε τότε ὁ Ἅγιος Μητροπολίτης τὴν Ἀμαλίαν. Μετ' ὀλίγον ὅμως, ἐπελθούσης τῆς ὀκτωβριανῆς μεταπολιτεύσεως, τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγ. Σώζοντος μετεβλήθη εἰς Ἅγιον Ἐλευθέριον, εἰς μνήμην τῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις ἠλευθέρωσε τὸ ἔδαφος τῆς πατρίδος ἀπὸ τῶν τυράννων. Βλ. τὸ ἐν τῇ «Αὐγῇ» καταχωρισθὲν τότε περὶ τούτων ἄρθρον.

2) Ὁ Ἅγ. Λέων ἐκανόνισε «Nullus pro mortuis sepelliendis pecunias capiat.» Τοιοῦτός τις κανὼν ὑπάρχει, νομίζω, καὶ παρὰ τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ. Ἀλλ' ὁ Ἅγ. Καρυστίας, ὅστις ὀλίγον, φαίνεται, φροντίζει περὶ τῶν κανόνων, κατὰ τὴν κηδείαν τῆς μακαρίτιδος Ἐλ. Τοσίτσα, λαβὼν ὡς ἀμοιβὴν τῆς παρουσίας του δραχμὰς πεντήκοντα καὶ εὑρίσκων τὸ ποσὸν τοῦτο δυσανάλογον πρὸς τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, ἔγραψεν εἰς τὸν ἐπιτετραμμένον τὰ τῆς τελετῆς ἀξιότιμον κ. Γ. Σκουζὲν ἀπρεπεστάτην ἐπιστολήν, δι' ἧς ἀπῄτει «νὰ πληρωθῇ ἀξιοπρεπῶς.»

βάνων τὴν ὕλην ἐκ τῶν ἐφημερίδων, δι' ὧν ὑβρίζετε καθ' ἡμέραν ἀλλήλους ὡς σιμωνιακοὺς καὶ παραβάτας τῶν κανόνων. Ἀλλὰ περὶ τούτων πάντων ὀλίγον φροντίζει ὁ συγγραφεύς. Ἂν κατὰ τὸ παράγγελμα καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν Ἁγ. Πατέρων μισεῖ τοὺς θρησκοκαπήλους, τοσοῦτον ὅμως ἀποστρέφεται τὸ σκάνδαλον, ὥστε ἐπιχειρήσας νὰ καταδείξῃ τὴν ἐκ τούτων βλάβην, ἀντὶ νὰ στρέψῃ γύρω του τὸ βλέμμα, ἀνέτρεξεν εἰς ἀπέχουσαν καὶ ἄγνωστον σχεδὸν τοῦ μεσαίωνος ἐποχήν, ἵνα ἀποφύγῃ πᾶσαν προσωπικότητα. Εἰς οὐδὲν ἀνήκων τῶν παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῶν κομμάτων, οὔτε εἰς τὴν ὀρθόδοξον ῥωσσικὴν οὔτε εἰς τὴν βιβλικὴν προπαγάνδαν, οὐδένα προὐτίθετο διὰ τοῦ βιβλίου του πολεμικὸν σκοπόν, ἀλλ' εἶπε περὶ πάντων τὴν ἀλήθειαν, στιγματίσας ἀδιακρίτως τὸ κακὸν καὶ τὸ γελοῖον, ὁπουδήποτε καὶ ἂν εὗρεν αὐτό, παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις, τοῖς Λατίνοις ἢ Διαμαρτυρομένοις, ὑπὸ τὸ ῥάσον τοῦ μοναχοῦ ἢ τὸν τρίβωνα τοῦ φιλοσόφου· γνωρίζων δὲ ὅτι ἡ διόρθωσις τῶν κακῶς ἐν τῷ κόσμῳ ἐχόντων δὲν ἀνήκει εἰς τοὺς θεωρητικοὺς λογίους, δαπανᾷ τὰς ἡμέρας του κύπτων ἐπὶ τῶν βιβλίων του. Ἀφήσατε αὐτὸν ἥσυχον τέλος πάντων! Τοῦτο συμβουλεύω ὑμᾶς πρὸς ὄφελος ὑμῶν μᾶλλον ἢ τοῦ συγγραφέως, ὅστις ἂν δὲν ἐλυπεῖτο βλέπων λειτουργοὺς τοῦ Ὑψίστου παρεκτρεπομένους εἰς τοιαύτας ἀντευαγγελικὰς φωνασκίας, ἤθελε χαίρει διὰ τὴν δημοτικότητα, ἣν ἀπέκτησε δι' αὐτῶν τὸ βιβλίον του. Ἡ «*Πάπισσα Ἰωάννα*» ἡ προωρισμένη, ὡς πάντα τὰ ἐν Ἑλλάδι ἐκδιδόμενα βιβλία, ν' ἀναγνωσθῇ ὑπὸ εὐαρίθμων τινῶν λογίων, ἀνεγνώσθη χάρις εἰς τοὺς ἀφορισμοὺς ἐν ταῖς λέσχαις, τοῖς καφφενείοις καὶ τοῖς παντοπωλείοις καὶ ἐνίοτε μεγαλοφώνως, ἵνα ἀκούωσι καὶ οἱ μὴ ἐξεύροντες ν' ἀναγινώσκωσιν, ὁ δὲ Ἅγ. Ναζαρὲτ καὶ ὁ Ἡγούμενος τοῦ Ἁγ. Σάββα ζητοῦσιν ἀντίτυπα αὐτῆς ἐκ τῶν περάτων τῆς Συρίας. Τοιαῦτα εἶναι σήμερον τ' ἀποτελέσματα τῶν ἱερατικῶν ἀπαγορεύσεων· τὸ δὲ σωτή-

ριον ἔτος 1866 εἶναι εἴπερ τι καὶ ἄλλο ἀκατάλληλον δι' ἀφορισμοὺς καὶ καταδιώξεις συγγραφέων. Τὸ ἱεροκρατικὸν οἰκοδόμημα καταρρέει πανταχοῦ· ἡ γαλλικὴ γερουσία καθιερόνει τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λόγου· γενικὴ περιέργεια καὶ ἄκρατος πρὸς τὴν ἐλευθέραν ἔρευναν ὀργασμὸς κατέχει πάντας τοὺς λαούς, καὶ ἐν μέσῳ τοῦ γενικοῦ τούτου σάλου ἀνεγείρεται τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα, ἀποτινάσσον τὸν ζυγὸν τῆς μεσαιωνικῆς θεολογίας καὶ θυσιάζον τὸ γράμμα, ἵνα προσκολληθῇ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Πάντες φαίνονται ἐννοήσαντες ὅτι, ἵνα διασωθῇ ἡ κλυδωνιζομένη κιβωτὸς τῆς πίστεως, ἀνάγκη πᾶσα νὰ ῥιφθῶσιν εἰς τὴν θάλασσαν τὰ λαθραίως ἐπιβιβασθέντα ἐπ' αὐτῆς ἱερατικὰ ἐμπορεύματα. Πλῆθος κριτικῶν, φιλολόγων, ἀνεξαρτήτων θεολόγων καὶ προοδευτικῶν ἱερέων ἐνασχολοῦνται νυχθημερὸν εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τῶν μνημείων τοῦ χριστιανισμοῦ, ταμιεύοντες τὰ χρήσιμα καὶ ῥίπτοντες εἰς τὸ πῦρ τὰ ζιζάνια. Ὁ Collanis, ὁ Reville, ὁ Reuss, ὁ Rost, ὁ Channing, ὁ Parker, ὁ Kein, ὁ Schenkel, ὁ Quinet καὶ λοιποὶ κρατοῦσι τὴν σκαπάνην καὶ κράζουσιν «*Ἐμπρός!*» ἤγουν «Ὀπίσω πρὸς τοὺς χρόνους τοῦ ἀποστολικοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὰ χωρίζοντα ἡμᾶς ἀπ' αὐτοῦ »μεσαιωνικὰ μεσότοιχα πρέπει νὰ καταπέσωσι καὶ ὁ ἀ»ποκρύπτων εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μας τὸν οὐρανὸν ἱερατικὸς »ἱστὸς πρέπει νὰ σχισθῇ.» Τὸ πνεῦμα τοῦτο τῆς θρησκευτικῆς ἀναγεννήσεως, τὸ ἐξεγεῖρον ὁλόκληρον τὴν χριστιανικὴν οἰκουμένην, θέλει πνεύσει τάχιον ἢ βράδιον καὶ ἐφ' ἡμᾶς. Ὁ καιρὸς ἴσως δὲν εἶναι μακρὰν ὅτε θὰ εἴπωσι καὶ οἱ Ἕλληνες «*Δὲν θέλομεν πλέον νὰ ἤμεθα Βυζαντινοί, ἀλλὰ Χριστιανοί!*» Καὶ τότε, Ἅγιοί μου Πατέρες, ὅταν ἡ ἠὼς αὕτη καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἀνατείλῃ, ἂν ἐπιμένετε ἀκόμη θεωροῦντες ὡς καταχθόνιον δαίμονα τὸν συγγραφέα τῆς «*Ἰωάννας*,» θέλετε ἀναγκασθῇ τοὐλάχιστον ἀντὶ *Σατανᾶ* νὰ ὀνομάσετε αὐτὸν *Ἑωσφόρον*.

Η ΠΑΠΙΣΣΑ ΙΩΑΝΝΑ

ΚΑΙ Η ΗΘΙΚΗ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΕΝΟΣ ΑΓΡΙΝΙΩΤΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Αη

Ἀγρίνι 1 Μαΐου 1866

Ἀξιότιμε κ. Ἐκδότα τῆς «Αὐγῆς»

Τὸ ὄνομά μου εἶναι Σουρλῆς· κατοικῶ εἰς τὸ Ἀγρίνι, κοντὰ εἰς τὸν ποταμόν, καὶ εἶμαι συνδρομητὴς εἰς τὴν ἀξιόλογον «Αὐγήν» σας. Ὅταν ἤμην νέος ὑπῆγα εἰς τὴν Πάδοβαν νὰ σπουδάσω ἰατρικὴν καὶ ἔπειτα ἐπέστρεψα ἐδῶ, ὅπου ὑπανδρεύθην καὶ κατοικῶ τριάντα ἑπτὰ χρόνους. Ἀλλ' ὁ Θεὸς δὲν μοῦ ἐχάρισεν οὔτε ἀρρώστους οὔτε τέκνα· πρὸ δώδεκα χρόνων μοῦ ἐπῆρε καὶ τὴν γυναῖκά μου καί, διὰ νὰ μὴ μένω ἀβασάνιστος, μοῦ ἔστειλεν εἰς τὸν τόπον της ἕνα ὀξὺν ρευματισμόν, ὅστις μὲ ἄφισε παραλυτικόν. Τώρα περιπατῶ μὲ δικανίκια· ἐπειδὴ ὅμως εἶμαι εὐλαβὴς ἄνθρωπος, εὐχαριστῶ καθ' ἡμέραν τὸν Πανάγαθον Θεόν, λέγων ὅτι μ' ἐκούτσανε, διὰ νὰ φθάσω ἴσως ἀργότερα εἰς τὴν τελευταίαν μου κατοικίαν. Μόνη διασκέδασις μοῦ ἔμεινε τὸ χωράφι μου, τὸ ὁποῖον μὲ τρέφει, ἡ ἐφημερίδα σας καὶ ἡ βιβλιοθήκη μου. Μέσα εἰς αὐτὴν ἔχω (κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν ἰατρῶν ὅσοι ἐσπούδασαν εἰς τὴν Πάδοβαν), περισσοτέρους ποιητάς, συγγραφεῖς καὶ φιλοσόφους παρὰ ἰατρούς. Τὸν Ὅμηρον, τὸν Πλάτωνα, τὸν Δάντε καὶ τὸν Βιργίλιον, τοὺς ὁποίους θαυμάζω καὶ σέβομαι ὡς ἱερὰ πράγματα, καὶ διὰ τοῦτο ποτὲ δὲν τοὺς ἀνοίγω, καὶ ἐκτὸς αὐτῶν τὸν Κάτουλλον, τὸν Ἀριόστον, τὸν Μπάϊρων καὶ τοὺς ἄλλους μικροτέρους, τῶν ὁποίων τὴν συναναστροφὴν προτιμῶ ἀπὸ τὰς ὁμιλίας τῶν φίλων μου Ἀγρινιωτῶν, οἵτινες διὰ τοῦτο μὲ ὠνόμασαν μισάνθρωπον. Ἀλλ' αὐτὴ εἶναι μαύρη συκοφαντία· διότι ἐξ ἐναντίας τόσον πολὺ ἀγαπῶ τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε ἂν εἶχα χρήματα, ἢ τοὐλάχιστον ποδάρια, οὐδὲ στιγμὴν θὰ ἔμενα

εἰς τὸ Ἀγρίνι. Ἀλλ' ἂς ἀφίσωμεν τοὺς Ἀγρινιώτας καὶ ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ προκείμενον. Σᾶς ἔλεγα λοιπόν, ἀξιότιμε κ. ἐκδότα, ὅτι ἔχω μίαν καλὴν βιβλιοθήκην καὶ τὸν περισσότερον καιρόν μου περνῶ μὲ τὰ βιβλία μου. Τὴν ἄνοιξιν, ὅταν ὁ ἥλιος εἶναι εὐχάριστος, διαβάζω εἰς τὸ δῶμα τῆς καλύβης μου· τὸ καλοκαῖρι ὅπου αἱ ἀκτῖνές του καίουν καταφεύγω ὑπὸ τὴν σκιὰν μιᾶς γραίας πλατάνου, τῆς ὁποίας τὰ περιττὰ κλαδιὰ μὲ ζεσταίνουν τὸν χειμῶνα· ὥστε τὸ δένδρον τοῦτο μοῦ δίδει κατὰ τὰς περιστάσεις δροσιὰν ἢ ζέστην καθὼς τὸ φύσημα τοῦ Αἰσωπείου Σατύρου. Ὅλα τὰ ἀνωτέρω σᾶς ἀνέφερα, κ. ἐκδότα, διὰ νὰ σᾶς ἀποδείξω ὅτι, ἂν καὶ ὀνομάζομαι Σουρλῆς καὶ κατοικῶ εἰς τὸ Ἀγρίνι, εἶμαι ἄνθρωπος διαβασμένος, εἰς κατάστασιν νὰ κρίνω περὶ γραμμάτων καλλίτερα ἴσως ἀπὸ πολλοὺς δημοσιογράφους καὶ λογίους τῆς πρωτευούσης σας, οἱ ὁποῖοι γράφοντες καὶ διδάσκοντες ἀπὸ τὸ πρωῒ ἕως τὸ βράδυ διὰ νὰ κερδίσουν τὸ ψωμί των, δὲν εὑρίσκουν καιρὸν ν' ἀνοίξουν βιβλίον καὶ ὡς ἐκ τούτου .... Ἀλλὰ τὸ προοίμιόν μου καταντᾶ πολὺ μακρύ, ἐνῷ ὁ τόπος σας εἶναι μετρημένος· μὲ τὰ σωστά μου λοιπὸν ἔρχομαι εἰς τὸ προκείμενον.

Ἕνας κάποιος φίλος μου, κάτοικος Ἀθηνῶν, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχα στείλει μερικὰς ὀκάδας ξανθὸν καπνὸν τοῦ Ἀγρινίου, μοῦ ἔστειλεν ὡς ἀντάλλαγμα ἓν νεοφανὲς βιβλίον, ἐπιγραφόμενον, «*Πάπισσα Ἰωάννα*» καὶ τυπωμένον εἰς τὰ ἀξιότιμα πιεστήριά σας. Θέλων δὲ καὶ νὰ μοῦ δείξῃ πόσον πολύτιμον ἦτο τὸ δῶρόν του, ὅτι δηλ. ὁ καπνός μου ἦτο καλοπληρωμένος, εἶχε περιτυλίξει τὸ βιβλίον εἰς ἕνα σωρὸν ἐφημερίδας «*Χάρτην*, *Ἀλήθειαν*, Independance, *Παλιγγενεσίαν*, *Αὐγήν*, *Ἐθνοφύλακα*, *Ὁμόνοιαν*, *Βυζαντίδα*, *Χρυσαλλίδα* κτλ. κτλ. αἱ ὁποῖαι τὸ ἐσύσταινον ὡς «*εὐφυέστατον*, *λίαν κακόηθες*, *χαριτόβρυτον*, *βορβορῶδες*, *πολυμαθέστατον*, *κακόσχολον*, *θελκτικώτατον*, *ἀηδές*, *ἀξιάγαστον*, *ἀτιμωτικὸν* καὶ ἕνα

σωρὸν ἄλλα ἐπίθετα, τὰ ὁποῖα ἐμάλοναν τὸ ἓν μὲ τὸ ἄλλο. Μέσα εἰς τὸν φάκελλον εὑρίσκετο καὶ μία ἐγκύκλιος τοῦ σεβασμιωτάτου Ἐπισκόπου Καρυστίας Μακαρίου, ὅστις μὲ τὴν ἰδιάζουσαν εἰς τοὺς καλογήρους εὐαγγελικὴν μετριοπάθειαν ὠνόμαζε τὸν συγγραφέα «*ὄργανον τοῦ Σατανᾶ*» καὶ «*κακοῦργον,*» τὸ δὲ βιβλίον *λοιμῶδες, φθοροποιόν, ἔχιδναν ἱκανὴν ὁλόκληρον οἰκίαν νὰ δηλητηριάσῃ* κτλ. κτλ. Ἐκτὸς αὐτῆς ὑπῆρχε καὶ ἄλλη ἐγκύκλιος φέρουσα τὰς ὑπογραφὰς τῶν πέντε μελῶν τῆς Συνόδου, τὴν ὁποίαν ἐδιάβασαν καὶ εἰς τὰς Ἐκκλησίας, ἀπαγορεύοντες εἰς τοὺς πιστοὺς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ βλασφήμου συγγράμματος, διὰ νὰ μὴ «βλαβῶσιν ἠθικῶς καὶ... σωματικῶς! Ὅλα ταῦτα, νὰ σᾶς εἰπῶ τὴν ἀλήθειαν, ἐκέντησαν τὴν περιέργειάν μου, καὶ ἀφοῦ πολλὴν ὥραν ἐπονοκεφάλησα διὰ νὰ συμβιβάσω τοὺς τόσους ἐπαίνους καὶ τὰς τόσας ὕβρεις, τὸ τόσον λιβάνι καὶ τὴν τόσην λάσπην, τὰ ὁποῖα ὁ τύπος καὶ ἡ Ἐκκλησία ἔχυσαν ἐπάνω εἰς αὐτὸ τὸ βιβλίον, ἀπεφάσισα νὰ τὸ διαβάσω κι' ἐγώ, διὰ νὰ σχηματίσω γνώμην μὲ τὰ ἰδικά μου μάτια καὶ τὴν ἰδικήν μου κρίσιν. Ἡ ἀνάγνωσις εἶναι ἴσως ἁμαρτία μετὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς Ἐκκλησίας· ἀλλ' ἂν ἔσφαλα ἐγὼ ἀπὸ περιέργειαν ὡς ἡ πρώτη μας μητέρα, τὸ ἁμάρτημα ἂς ἦναι εἰς τὸν Ἅγιον Καρυστίας, ὁ ὁποῖος μ' ἔφερεν εἰς πειρασμόν· ἂν ἔγεινα ἐγὼ Εὔα, ἐκεῖνος εἶναι ὁ ὄφις, ὅστις μὲ ἠπάτησε μὲ τὰς μακρὰς σπεῖρας του καλογηρικῶν ἐπιθέτων.

Ἀνέγνωσα λοιπὸν κ' ἐγὼ τὴν «Πάπισσαν» καὶ ἔρχομαι, ἂν μοῦ συγχωρῆτε, νὰ σᾶς εἴπω ὄχι περὶ τοῦ βιβλίου τούτου ἀλλὰ περὶ τῆς ἠθικῆς ἐν γένει καὶ τὴν ἰδικήν μου γνώμην ἢ μᾶλλον τὴν γνώμην τῆς βιβλιοθήκης μου. Πολλάκις ἐθαύμασα, κ. ἐκδότα, τὴν σοφίαν καὶ ἀκόμη περισσότερον τὸ θάρρος τῶν λογίων καὶ πρὸ πάντων τῶν ἐφημεριδογράφων τῆς πρωτευούσης σας οἱ ὁποῖοι, χωρὶς ἀνάγκην ἄλλου βοηθήματος, ὅσα λέγουν τὰ λαμβάνουν ἀπὸ τὴν πάνσοφον κεφαλήν των. Ὁμιλοῦν περὶ ἱστορίας

χωρὶς νὰ φέρουν οὔτε μίαν μαρτυρίαν, περὶ συντάγματος καὶ πολιτείας, ἐκβολάδων καὶ θανατικῆς ποινῆς, ἠθικότητος καὶ φιλολογίας χωρίς ποτε νὰ καταδεχθοῦν νὰ ἐξετάσουν ἂν ὡμίλησαν καὶ ἄλλοι διὰ τοιούτου εἴδους πράγματα. Πρὸ μερικῶν μηνῶν ἀνεφέρετε μὲ θαυμασμὸν καὶ ἀπορίαν εἰς τὴν ἀξιότιμον ἐφημερίδα σας ὅτι ἕνας κάποιος Κ. Ῥηγόπουλος, ἐμπνευσθεὶς ὑπὸ Πνεύματος Ἁγίου, κατώρθωσε ν' ἀνασκευάσῃ τὸν Ῥενὰν χωρὶς νὰ τὸν ἀναγνώσῃ. Τὸ πρᾶγμα εἶναι καθ' ἑαυτὸ ἀξιοθαύμαστον, δὲν λέγω τὸ ἐναντίον· ἀλλὰ πολὺ πλέον ἀξιοθαύμαστα εἶναι ὁ θαυμασμὸς καὶ ἡ ἀπορία σας, διότι τόσον πολλοὺς Ῥηγοπούλους βλέπετε καθ' ἡμέραν, ὥστε ἔπρεπε νὰ εἶσθε πρὸ καιροῦ συνειθισμένοι εἰς τοιαῦτα θαύματα. Ὁ παραμικρὸς τῶν ἐφημεριδογράφων σας εἶναι εἰς τὸ εἶδός του θεόπνευστος προφήτης, ὁμιλῶν καὶ ἀποφασίζων περὶ πραγμάτων τὰ ὁποῖα ποτὲ δὲν ἔμαθε. Δὲν ἐνθυμοῦμαι ποῖος φιλόσοφος ἔλεγεν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς πρωτευούσης σας,

Ὦ Ἀθήνα πρώτη χώρα,
Τί γαδάρους τρέφεις τώρα!

ἀλλὰ τὸ δίστιχον αὐτὸ δὲν μοῦ φαίνεται σωστόν, πρῶτον διότι δὲν πρέπει νὰ ὑβρίζωμεν κανένα, καὶ δεύτερον διότι ἀντὶ γαδάρους ἔπρεπεν ὁ ποιητὴς νὰ εἴπῃ προφήτας, θεοπνεύστους ἀνθρώπους, ἱκανοὺς νὰ ὁμιλήσουν περὶ ὅλων τῶν γνωστῶν πραγμάτων καὶ πολλῶν ἄλλων ἀκόμη, κατόχους πάσης σοφίας χωρὶς νὰ ὑποπέσουν εἰς τὸ ἁμάρτημα νὰ μασσήσουν τὸν ἀπηγορευμένον τῆς γνώσεως καρπόν. Τὸ κατ' ἐμὲ τοὺς ἀνθρώπους τούτους τοὺς σέβομαι, τοὺς μακαρίζω, τοὺς θαυμάζω ὡς σπάνια καὶ περίεργα πλάσματα, τῶν ὁποίων τὸ εἶδος ἐχάθη ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου καὶ σώζεται εἰς μόνην τὴν Ἑλλάδα· ἀλλὰ νὰ τοὺς μιμηθῶ οὔτε δύναμαι οὔτε τολμῶ. Καθὼς δὲν ἠμπορῶ νὰ περιπατήσω χωρὶς δικανίκια, οὕτω καὶ χωρὶς βιβλία ἀδύνατον μοῦ εἶναι νὰ συλλογισθῶ. Πρὶν ἀποφασίσω νὰ εἴπω τὴν γνώμην μου περὶ ὁποίου δήποτε ζητήματος,

θέλω νὰ ἠξεύρω τί ἐστοχάζοντο περὶ αὐτοῦ ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Κὰντ καὶ ὁ Ἔγελ, ἂν ἦτο τὸ πρᾶγμα φιλοσοφικόν, ὁ Ἅγ. Βασίλειος, ὁ Λούθηρος καὶ ὁ Ῥενάν, ἂν πρόκειται περὶ θεολογίας, ὁ Ἀθήναιος καὶ ὁ Σαβαρέν, ἂν ἦναι ὁ λόγος περὶ μαγειρικῆς. Ὁ τρόπος αὐτὸς μοῦ φαίνεται ὁ φρονιμώτερος καὶ ὁ ἀσφαλέστερος διὰ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ἐχάρισεν ὁ Θεὸς παρὰ μόνον μυελὸν καὶ βιβλία· ὁ δὲ ἄλλος τρόπος, νὰ λέγῃ δηλ. ὁ καθεὶς τὴν γνώμην του χωρὶς νὰ φροντίζῃ περὶ τοῦ τί εἶπαν οἱ ἄλλοι, ἁρμόζει εἰς μόνους τοὺς μεγαλοφυεῖς ἄνδρας καὶ τοὺς τρελλούς. Ἡ μεγαλοφυΐα καὶ ἡ τρέλλα κατὰ τὴν γνώμην πολλῶν φυσιολόγων εἶναι ἀδελφαὶ καὶ ὡς τοιαῦται ἔχουν τὰ ἴδια προνόμια· λέγουν ὅ,τι θέλουν καὶ αἱ ἀποφάσεις των εἶναι χρησμοὶ Πυθίας, ἡ ὁποία, καθὼς διηγοῦνται πολλοὶ ἀρχαῖοι, ἔπασχε καὶ ἐκείνη ἀπὸ ἓν εἶδος τρέλλας, ὅταν ἐχρησμοδότει. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε, ὅσον μεγάλα καὶ ἂν ὑποθέσωμεν τὰ προνόμια τῶν μεγαλοφυῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν τρελλῶν, νομίζω *οὐχ ἧττον* (συγχωρήσατε τὴν ἑλληνικοῦραν) ὅτι πολλοὶ τῶν συναδέλφων σας, ὁμιλοῦντες περὶ ἠθικῆς, ἐξεπήδησαν ὀλίγον τὰ ὅρια τῆς συγχωρημένης.... πρωτοτυπίας. Οὕτω π. χ. ὁ «*Χάρτης*,» ἀφοῦ ἀνύψωσεν ἕως εἰς τὰ ἄστρα, τὴν *εὐφυΐαν*, τὴν *γλαφυρότητα*, *τὴν ἀττικὴν χάριν*, καὶ τ' ἄλλα προτερήματα τοῦ συγγραφέως τῆς «*Ἰωάννας*» κατηγορεῖ ἔπειτα αὐτὸν «*διότι εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν ἄσεμνον ῥωμαντισμὸν τῶν Φράγκων, τοῦ ὁποίου ἱδρυταὶ εἶναι*, κατὰ τὸν «Χάρτην», ὁ «*Πιρὸν καὶ ὁ Παρνῦ*,» ἐνῷ οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἦσαν ἀποθαμμένοι πρὸ πολλοῦ, ὅταν ὁ Οὐγὼ καὶ οἱ σύντροφοί του ἐφεύρηκαν τὸν ῥωμαντισμόν. Παρακάτω εὑρίσκομεν ὅτι ὁ *Ναπολέων ἐκάλλυνε τὴν δύναμιν* τῆς ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ, καὶ ἐπὶ τέλους φαντάζεται ὁ ἀρθρογράφος τὸν συγγραφέα γελῶντα εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἄρθρου του· τοῦτο δὲν δυσκολεύομαι νὰ τὸ πιστεύσω, ἐκτὸς ἂν πάσχῃ ὁ κ. Ῥοΐδης ἀπὸ χρονικὴν ὑποχονδρίαν.

Μετὰ τὸν «*Χάρτην*» ἤνοιξα τὸν «*'Εθνοφύλακα,*» ὁ ὁποῖος εὔχεται νὰ «*ἐπανέλθῃ ἡ 'Εκκλησία εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν μαρτύρων!*» Τοῦτο τὸ νομίζω ὁπωσοῦν δυσκολοκατόρθωτον· πιστεύω ἀκόμη ὅτι ἂν ἐπρότεινα εἰς τὸν ἀξιότιμον συντάκτην κ. 'Αναγνωστόπουλον νὰ τὸν κάμουν μάρτυρα, νὰ τὸν βράσουν δηλ., νὰ τὸν σουβλίσουν ἢ νὰ τὸν τηγανίσουν, ἤθελεν εἰπεῖ ὄχι. Κατωτέρω ὁ ἴδιος ἀρθογράφος βεβαιόνει ὅτι «*αἱ νεώτεραι κοινωνίαι ἔστρεψαν τὰ νῶτα μετὰ βδελυγμίας εἰς πᾶσαν ἀντιχριστιανικὴν ἰδέαν.*» Ἄμποτε νὰ ἦτο τοῦτο ἀλήθεια· ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν αἱ νεώτεραι κοινωνίαι ἐξαντλοῦν δεκαεπτὰ ἐκδόσεις τοῦ Ῥενὰν καὶ αἱ ἀντίθρησκοι φωναί των εἶναι τόσον δυναταί, ὥστε ἀκούονται ἕως εἰς τὸ 'Αγρίνι. 'Ανέγνωσα καὶ τὰ ἄρθρα τῆς «*Αὐγῆς*» σας· ὁ συντάκτης λέγει ὅτι ἡ «'Ιωάννα» ἔχει «*τὸ προτέρημα νὰ τὸν κρατῇ ὥρας ὁλοκλήρους ἐπ' αὐτῆς ἀνυπόμονον νὰ ἐκμυζήσῃ τὰ πολλὰ θέλγητρά της,*» καὶ παρακάτω ὅτι εἶναι βιβλίον *βορβορῶδες καὶ ἀηδές*·» αἱ δύο αὗται φράσεις δὲν σᾶς φαίνονται ὀλίγον ἀντιφατικαί; Ἕνας ἄλλος δημοσιογράφος συγχίζει τὸν ἀρχαῖον φιλόσοφον Πύρρωνα, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ συγγραφεύς, μὲ τὸν Γάλλον ποιητὴν Πιρόν, πιστεύων, φαίνεται, εἰς τὴν μετεμψύχωσιν· ἄλλος πάλιν.... 'Αλλὰ ἀγρινιώτικη ἁπλότης εἶναι τὸ νὰ κάθημαι νὰ θαυμάζω τὰς πρωτοτυπίας τῶν δημοσιογράφων σας· τὸ αὐτὸ σχεδὸν πρᾶγμα ὡσὰν νὰ ἐθαύμαζα τὴν ἁλμύρα τῆς θαλάσσης, τὰ βώδια ὅτι ἔχουν κέρατα ἢ τὰ πτερὰ τῶν πουλιῶν· ὁ καθεὶς θὰ μὲ ἐπερίπαιζε διὰ τὴν ἀνακάλυψιν καὶ θὰ εἶχε δίκαιον. Μίαν μόνην συμβουλὴν θὰ μοῦ συγχωρήσετε, κ. ἐκδότα, νὰ δώσω εἰς τοὺς συναδέλφους σας, τὴν ὁποίαν, ἂν ἀκολουθήσουν, θὰ γείνουν ἄτρωτοι ὡς ὁ 'Αχιλλεύς. Ἡ συνταγὴ εἶναι εὔκολος· συνίσταται εἰς τὸ ν' ἀποφεύγουν ὡς πονηροὺς σκοπέλους τὰ γεγονότα καὶ τὰ κύρια ὀνόματα, νὰ μὴ ταράττουν τὴν ἡσυχίαν τοῦ Πύρρωνος τοῦ Πιρὸν καὶ Βοναπάρτε, ἀλλὰ νὰ μιμοῦνται τὸ

καλὸν παράδειγμα τῆς «*Ἀληθείας*,» ἥτις ἐπήνεσε τὴν «*Ἰωάνναν*» διὰ τὸ ἄσπρο της χαρτὶ καὶ τὸ βαθὺ μελάνι. Ὅταν δὲ θέλουν νὰ κατηγορήσουν, τότε νὰ λαμβάνουν ὡς πρότυπον καὶ ὑπογραμμὸν τὸν Ἅγιον Καρυστίας, ὅστις μὲ εὐαγγελικὴν πραότητα δὲν ὠνόμασε τὸν συγγραφέα τῆς Παπίσσης παρὰ μόνον «*ὄργανον τοῦ Σατανᾶ, ἔχιδναν, κακοήθη καὶ κακοῦργον*,» ἢ τὸν ἀξιότιμον συντάκτην τοῦ «*Ἀνατολικοῦ Ἀστέρος*» κ. Καλαπόδην, Καλαποδάκην, δὲν ἐνθυμοῦμαι καλὰ τὸ ὄνομά του, ὁ ὁποῖος ὠνόμασε τὸ βιβλίον *ἀτιμωτικόν*. Καὶ ἐπειδὴ ἔτυχε περὶ καλαποδίων ὁ λόγος, ταῦτα μὲ ἐνθύμισαν τὰ ὑποδήματα, τὴν φράσιν δηλ. ἑνὸς φίλου μου, ὅστις διϊσχυρίζετο προχθὲς εἰς τὸ καφφενεῖον τοῦ Σπυροπούλου ὅτι ὁ ὠφελιμώτερος τρόπος νὰ μεταχειρίζωνται μερικοὶ ἄνθρωποι τὸ μελάνι των θὰ ἦτο ἂν ἐμαύριζαν μὲ αὐτὸ τὰ ὑποδήματά των.

Ἀλλ' ἡ ἐπιστολή μου καταντᾷ πολὺ ἐκτεταμένη, ἐνῷ αἱ στῆλαι τῆς ἐφημερίδος σας εἶναι δωρικοῦ ῥυθμοῦ, ἤγουν κονταὶ καὶ δυσανάλογοι μὲ τὴν γεροντικήν μου πολυλογίαν. Ἀφίνων λοιπὸν δι' ἄλλην φορὰν τὴν ἐξακολούθησιν ἢ μᾶλλον τὴν ἀρχὴν τῶν ὅσα εἶχα νὰ σᾶς εἰπῶ περὶ ἠθικῆς, σᾶς παρακαλῶ νὰ μὲ πιστεύετε πρόθυμον δοῦλον καὶ συνδρομητήν σας

ΔΙΟΝΥΣΙΟΝ ΣΟΥΡΠΗΝ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Βª

'Αγρίνι 10 Μαΐου 1866

'Αξιότιμε κ. 'Εκδότα τῆς «Αὐγῆς»

Ἔλαβα τὸ γράμμα σας, εἰς τὸ ὁποῖον μοῦ λέγετε ὅτι τὰ ἰδικά μου θὰ τὰ κάμετε φυλλάδιον, ἀλλὰ νὰ γράφω εἰς γλῶσσαν πλέον καθαρεύουσαν, καὶ νὰ μὴ περιπαίζω κανένα, οὐδ' ἐφημεριδογράφος ἂν ἦναι. Δυσάρεστον καὶ σκληρὸν πρᾶγμα εἶναι εἰς ἄνθρωπον τῆς ἡλικίας μου νὰ μάθῃ νέαν γλῶσσαν καὶ νὰ ξεμάθῃ νὰ γελᾷ· πρὸς χάριν σας ὅμως θὰ προσπαθήσω. Κατὰ καλήν μου τύχην εὑρῆκα εἰς ἑνὸς φίλου μου τὴν «*Πολιτικὴν Μελέτην*» τοῦ ἀξιοτίμου κ. Ν. Σαριπόλου, τὴν «*Νέαν Σχολὴν*» τοῦ κ. Π. Σούτσου καὶ ἄλλα τινὰ καθαρεύοντα βιβλιάρια, τὰ ὁποῖα μελετῶ πρὸ τριῶν ἡμερῶν διὰ νὰ μυηθῶ τὰ ἀπόκρυφα τῆς καλλιλογίας. Δὲν σᾶς κρύπτω ὅμως, κ. ἐκδότα, ὅτι ἐνῷ πρόκειται νὰ βουτηθῶ εἰς αὐτὴν τὴν καθαρεύουσαν πηγὴν ἐρωτῶ μετ' ἀνησυχίας ὡς ὁ Διογένης ποῦ θὰ ὑπάγω ἔπειτα νὰ καθαρισθῶ.

Καθὼς σᾶς ἔγραφα εἰς τὴν προλαβοῦσάν μου, ὁ σκοπός μου εἶναι νὰ σᾶς εἴπω ὀλίγα τινὰ περὶ '*Ηθικῆς*. Ἂς μὴ σᾶς τρομάξῃ ἡ λέξις αὐτή· δὲν ἐννοῶ νὰ σᾶς κάμω διδαχήν· διότι, κατ' ἐμέ, ἡ μεγαλητέρα ἀνηθικότης εἶναι ν' ἀποκοιμίζῃ τις τὸν ἀναγνώστην του. Σκοπεύω μόνον νὰ σᾶς ἀποδείξω μὲ μαρτυρίας, τὰς ὁποίας θέλω λάβει οὐχὶ ἐκ τῆς κεφαλῆς μου, ἀλλ' ἐκ τῆς βιβλιοθήκης μου, ὅτι ἡ *ἐλευθερία τῆς ἐκφράσεως, τὸ θράσος, ἡ ἀναίδεια, ἀσέβεια, ἀθυροστομία* ἢ ὅπως ἄλλως τὴν ἐβάπτισαν μερικοὶ καλιμαυχοφόροι τῆς πρωτευούσης σας ἐθεωρήθη πανταχοῦ, πάντοτε καὶ ὑπὸ πάντων, ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι σήμερον, ἀπὸ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ μέχρι τοῦ Παπᾶ Περδι-

κάρη, φυσικὴ καὶ ἀναγκαία εἰς τὰ σατυρικὰ συγγράμματα τοῦ εἴδους τῆς «*Ἰωάννας*» ὡς τὸ σκόρδον εἰς τὴν σκορδάλμην· καὶ ὄχι μόνον φυσικὴ καὶ ἀναγκαία, ἀλλὰ καὶ ἠθικῶς προτιμοτέρα ἀπὸ τὴν ἄσεμνον σεμνολογίαν, τὴν μόνην ἐπικίνδυνον εἰς τὰ ἤθη ὡς σεμνὰ τὰ ἄσεμνα παριστῶσαν.

Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ, κ. ἐκδότα, εὑρίσκομαι εἰς τὴν αὐτὴν ἀμηχανίαν, εἰς ἣν θὰ εὑρίσκετο καὶ ὁ ἐπιχειρῶν ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ ἥλιος λάμπει, ὅτι οἱ κώνωπες εἶναι ὀχληροὶ καὶ αἱ γυναῖκες φιλάρεσκοι· πράγματα τοσοῦτον ἀναμφισβήτητα καὶ ψηλαφητά, ὥστε πᾶσα πρὸς ἀπόδειξιν αὐτῶν προσπάθεια καταντᾷ περιττὴ καὶ γελοία. Οὐχ' ἧττον περιττὸν καὶ γελοῖον εἶναι καὶ τὸ νὰ κάθηταί τις ν' ἀποδεικνύῃ εἰς ἀνθρώπους ἠξεύροντας γράμματα, ὅτι ἡ ἀθυροστομία εἶναι ἐπίσης ἀναγκαία εἰς τοὺς σατυρικοὺς ὅσον ἡ ὑποκρισία εἰς τοὺς ἱερεῖς. Ἀλλ' ἐγώ, κ. ἐκδότα, δὲν ὁμοιάζω τοὺς ὑπερηφάνους ἐκείνους λογίους τῆς πρωτευούσης σας, οἱ ὁποῖοι ἐπιστρέφοντες ἀπὸ τὴν Εὐρώπην φουσκωμένοι μὲ σοφίαν καὶ ὑπερηφάνειαν γράφουν εἰς τοὺς προλόγους τῶν σοφῶν ἔργων των, ὅτι καταφρονοῦν τοὺς πολλοὺς καὶ ἀποβλέπουν εἰς τὴν κρίσιν τῶν σοφωτέρων, προσθέτοντες καὶ κανὲν λατινικὸν στίχον ὡς τὸ

Non ut miretur turba laboro

ἢ ἄλλο τοιοῦτον ἀντιχριστιανικὸν ῥητόν. Ἀπ' ἐναντίας φρονῶ ὅτι καθὼς ὁ Ἰησοῦς ἦλθε νὰ σώσῃ οὐχὶ τοὺς δικαίους ἀλλὰ τοὺς ἁμαρτωλούς, οὕτω καὶ ὅσοι γράφουν δὲν πρέπει ν' ἀποβλέπουν εἰς τοὺς σοφούς, ἀλλ' εἰς τοὺς ἀγραμμάτους· καὶ καθὼς ἐκεῖνος δὲν ἐβαρύνετο νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τὸ «*Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους,*» «*ὃ σὺ μισεῖς ἑτέρῳ μὴ ποιήσῃς,*» «*εὐεργετεῖτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν*» καὶ ἄλλα οὐχ ἧττον παλαιὰ καὶ τετριμμένα παραγγέλματα, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἤδη ἀναμασσήσει μυριάκις πρὸ αὐτοῦ ὁ Κονφούκιος, ὁ Σωκράτης, ὁ Ζήνων, ὁ Κικέρων καὶ ἄλλοι σοφοί, οὕτω καὶ οἱ γράφοντες διὰ τοὺς σημερινοὺς Ἕλλη-

νας ἀναγκάζονται πολλάκις νὰ διαφωτίζωσι πράγματα φαεινὰ καὶ αὐτόφωτα ὡς τὰ ὀπίσθια τῶν πυγολαμπίδων.

Ἂν ἤθελα, ἠδυνάμην, ἀξιότιμε κ. ἐκδότα, ν' ἀρχίσω τὴν σειρὰν τῶν παραδειγμάτων μου ἀπὸ αὐτὴν τὴν Ἁγ. Γραφήν, δανειζόμενος ἀπὸ τοὺς προφήτας, τοὺς ἱεροὺς τούτους Ἀριστοφάνας, ὡς τοὺς ὀνομάζει ὁ Ἄϊνε, ἀξιόλογά τινα παραδείγματα τῆς *ἐλευθερίας*, ἥτις ἁρμόζει εἰς τὸ σατυρικὸν εἶδος. Αἱ *Παροιμίαι* καὶ ὁ *Ἐκκλησιαστής*, ὁ Σειρὰχ καὶ ὁ Ἰεζεκιὴλ, περιέχουσιν ἀμίμητα πρότυπα ἐλευθέρας ἐκφράσεως, ἀναγκάζοντα τὸν ἀναγνώστην ὄχι μόνον νὰ κοκκινίζῃ, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ τὴν μύτην του νὰ φράσσῃ. Ἀλλὰ ταῦτα τὰ ἀφίνω κατὰ μέρος, πρῶτον διότι, κατὰ τὴν φρόνιμον συμβουλὴν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου μας, δὲν πρέπει ν' ἀνακατεύωμεν τὰ θεῖα μὲ τὰ βέβηλα, καὶ δεύτερον (καὶ τοῦτο εἶναι ἡ κυριωτέρα αἰτία) διότι δὲν εἶμαι καὶ πολὺ βέβαιος ἂν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἠθικὸν βιβλίον ἡ Γραφή. Ὁ καιρὸς τοὐλάχιστον δὲν εἶναι μακράν, ὅτε οἱ καλόγηροι ἀπηγόρευον τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς ὡς σήμερον τῆς «*Παππίσης Ἰωάννας*·» ὁ δὲ παρακούων ἀφωρίζετο ἢ καὶ ἐκαίετο ὡς αἱρετικὸς κατὰ τὸν βαθμὸν τοῦ ζήλου τῶν ἁγίων Καρυστίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐνθυμεῖσθε πόσα ἤκουσε χθὲς ἀκόμη ὁ ταλαίπωρος Βάμβας ἀπὸ τὸν ὀρθόδοξον Οἰκονόμον, διότι ἐπιχείρησε τὴν μετάφρασιν εἰς τὴν ὁμιλουμένην τοῦ ἐπικινδύνου τούτου βιβλίου, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν αὐτὸν Οἰκονόμον, πρέπει προημένως νὰ μαγειρεύεται ἐμπείρως διὰ νὰ μὴ βλάπτῃ τοὺς στομάχους τῶν πιστῶν, ἀπαράλλακτα ὡς μερικοὶ ἀμανῖται διὰ νὰ χάσουν τὸ φαρμάκι των.

Μετὰ τὴν Γραφὴν ἔρχονται οἱ Ἕλληνες, μετὰ τὴν θρησκείαν ἡ πατρίς. Καὶ οὗτοι ὅμως, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ἐφρόνουν ὅτι ἡ ἐλευθερία τῆς ἐκφράσεως εἶναι ἀναγκαία εἰς τοὺς κωμικούς. Ὁ Ἀρχίλοχος τοὐλάχιστον, ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ Θεόκριτος, ὁ Λουκιανὸς καὶ λοιποί, ἁμιλλῶνται ποῖος νὰ ὑπερβῇ τὸν ἄλλον κατὰ τὴν βωμολοχίαν, τὴν

ὁποίαν καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης ἀναγκάζεται νὰ παραδεχθῇ ὡς ἀναγκαῖον κακόν. Ἀλλ' οὐδ' οἱ Ἕλληνες δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς παραδείγματα ἐπὶ τοῦ προκειμένου· διότι ἄλλα ἦσαν τὰ τότε ἤθη καὶ ἄλλα τὰ σημερινά, καὶ πλὴν τούτου κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οἱ ἱερεῖς δὲν ἐσυνείθιζον ἀκόμη ν' ἀναμιγνύωνται εἰς τὴν φιλολογίαν ὡς οἱ Πατέρες τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ θαυμάζωμεν ἂν οἱ ταλαίπωροι πρόγονοί μας, στερούμενοι τοιούτων Ἀριστάρχων ὑπέπεσαν εἰς τοσαύτας παρεκτροπάς. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον θέλω ἀποφύγει νὰ σᾶς ὁμιλήσω καὶ περὶ τῶν Λατίνων· ἐλπίζω ὅμως, κ. ἐκδότα, ὅτι οὐδείς, οὐδὲ συντάκτης Ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδος ἂν ἦναι, θέλει τολμήσει ν' ἀρνηθῇ ὅτι ὅσον

Ὅσον παρθενικὴ προφέρει τριγάμοιο γυναικὸς

τοσοῦτον τὰ ἀριστουργήματα τοῦ Πλαύτου, Ὁρατίου καὶ Ἰουβενάλη ὑπερβαίνουσι κατὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐκφράσεως τὴν «*Πάπισσαν Ἰωάνναν*,» ὅσον ἄσεμνος καὶ ἂν ὑποτεθῇ.

Ἐνῷ ἡ Σάτυρα εἰς ὅλην αὐτῆς τὴν ἀκμὴν ἐκάγχαζεν ὁλόγυμνος ἐν Ῥώμῃ, ἐγεννᾶτο εἰς ἀπόκεντρον τῆς Ἰουδαίας χωρίον ὁ μέλλων νὰ μεταβάλῃ τὸ πρόσωπον τῆς οἰκουμένης. Θρησκεῖαι, ἤθη, ἔθιμα καὶ νόμοι, τὰ πάντα ἤλλαξαν ὄψιν· ἀλλ' ἡ Σάτυρα δὲν ἠθέλησε οὔτε τὴν κακότροπον φύσιν της νὰ μεταβάλῃ οὔτε κἂν τὴν κλασικήν της γυμνότητα νὰ ἐνδύσῃ. Ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν μετέπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τὴν διδάξωσι τὴν σεμνότητα. Ὁ Τερτουλλιανός, ὁ Ἅγ. Βασίλειος, ὁ Ἅγ. Χρυσόστομος, ὁ Ἅγ. Ἱερώνυμος, ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος καὶ οἱ ἄλλοι Ἅγιοι περιέγραψαν καὶ ἐσατύρισαν τὴν διαφθορὰν τῶν εἰδωλολατρῶν· ἀλλ' ἂν μοῦ ἔδιδεν ὁ Θεὸς θυγατέρα, δὲν θὰ τῆς ἔδιδα ἐγὼ ν' ἀναγνώσῃ τὰ σατυρικὰ βιβλία τῶν Ἁγίων τούτων. Παραπομπὰς δὲν σᾶς σημειῶ ἐνταῦθα, διότι εὑρίσκετε ὅσας θέλετε εἰς τὸ

λεξικὸν τοῦ Βαΰλου καὶ τὰς σημειώσεις τῆς «*Ἰωάννας*,» ὅπου ὁ συγγραφεὺς ἠναγκάσθη νὰ καταχωρίσῃ ὁλόκληρον περικοπὴν τοῦ Ἁγ. Βασιλείου, ἵνα δικαιολογήσῃ τὴν φράσιν του, καθ' ἣν ἡ περὶ «*Παρθενίας*» πραγματεία τοῦ Ἁγ. Ἀπισκόπου Καισαρείας τῷ φαίνεται γεγραμμένη ἐπάνω εἰς τὸ στῆθος γυμνῆς τινος παρθένου.

Κατὰ δὲ τὸν μεσαιῶνα, μετὰ τὴν πλημμύραν τῶν βαρβάρων τῆς Ἄρκτου, ἡ Σάτυρα συμμορφωθεῖσα μὲ τὰ ἤθη τῶν νικητῶν ἀπεβαρβαρώθη κ' ἐκείνη, χάσασα τὴν αστικότητα, τὸ ἀττικὸν ἅλας, τὴν λεπτὴν εἰρωνείαν καὶ ὅσ' ἄλλα στολίσματα καθίστα περιττὰ ἡ ἀπειροκαλία τοῦ αἰῶνος ἐκείνου. Ἀλλὰ τὴν ἀθυροστομίαν καὶ ἐλευθερίαν της διεφύλαξεν ἀνεπάφους, διότι ἄνευ αὐτῶν δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ. «*Ἡ χορεία τῶν σατυρικῶν τοῦ μεσαιῶνος*, λέγει ὁ κ. Lenient, *ὁμοιάζει τὸν ἀρχαῖον θίασον τοῦ Βάκχου· πάντες ἦσαν Σεληνοί, Σάτυροι καὶ Πᾶνες καγχάζοντες, ὠρυώμενοι καὶ ἀσχημονοῦντες*.» Εἰς τοὺς ἀνθηροὺς ἐκείνους αἰῶνας τῆς πίστεως καὶ τῆς τυραννίας, ὅτε ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ δήμιος ἀδελφικῶς ἐνηγκαλισμένοι ἐκούρευον ἐν ἀνέσει τὴν ἀγέλην τῶν πιστῶν, ἡ Σάτυρα, τὸ δικαίωμα δηλ. τῆς ἐκδικήσεως τῶν ὕβρεων διὰ τοῦ γέλωτος, ἦτο τὸ μόνον ἐναπολειφθὲν εἰς τοὺς δυναστευομένους. Ὁ δὲ μεσαιωνικὸς γέλως οὔτε ὅρια εἶχεν οὔτε αἰδῶ ἐγνώριζε. Θεολογικὰ δόγματα καὶ πολιτικοὶ νόμοι, Πάπαι καὶ βασιλεῖς, Σύνοδοι καὶ Μοναστήρια, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, πάντες ἐπλήρουν τακτικῶς τὸν φόρον των εἰς τὸν δημόσιον γέλωτα, ὡς οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸν Μινώταυρον, ἀλλ' οὐδεὶς Θησεὺς ἐτόλμα νὰ πολεμήσῃ τὸ ζῶον. Καὶ ἐνῷ ἡ παραμικρὰ εἰς θεολογικὸν βιβλίον δογματικὴ πλάνη ἐτιμωρεῖτο διὰ τῆς πυρᾶς ἢ τῆς ἀγχόνης, οἱ σατυρικοὶ εἶχον τὴν ἄδειαν ν' ἀναβιβάζωσιν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὸν Ἰησοῦν ἀνταλλάσσοντα βωμολοχίας μετὰ τοῦ Σατανᾶ, νὰ ἐμπαίζωσι τὴν μεγάλην κοιλίαν τοῦ βασιλέως των, ν' ἀνυ-

μνῶσι τὴν σωφροσύνην τοῦ Πάπα διὰ τῶν γνωστῶν ἐκείνων στίχων:

> Papa captus hunc vel hanc decipit
> Papa quid vult in lectum recipit κτλ.

καὶ νὰ παριστῶσιν ἡγεμονίδας μεταβαλλούσας ὡς ἡ ἀρχαία Κίρκη τοὺς συζύγους των εἰς ταύρους, τράγους καὶ ἄλλα κερασφόρα ζῶα. Οἱ τύραννοι καὶ οἱ ἱερεῖς, οἱ πᾶν δικαίωμα ἀφαιρέσαντες ἀπὸ τῶν ὑπηκόων δὲν ἐτόλμων ν' ἀφαιρέσωσι τὸ προνόμιον τοῦ νὰ ἐμπαίζωσι τὰς ἀνοησίας των, κληροδοτήσαντες τὴν δόξαν ταύτην εἰς τὰ μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου μας. Εἰς τὴν γενικὴν ἐκείνην κατάπτωσιν ὅλων τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου μόνη ἡ Σάτυρα εἶχε μείνει ὀρθὴ ὡς τὸ ἄγαλμα τοῦ Γέλωτος ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων τῆς καταπεσούσης Σπάρτης[1]. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ μόνη καθ' ὅλον τὸν μεσαιῶνα ἐν τοῖς δεινοῖς παρηγορία τοῦ δούλου, ἡ μόνη κατὰ τῆς δογματικῆς καὶ ἀρχοντικῆς τυραννίας διαμαρτύρησις, εἰς ἣν χρεωστοῦμεν κατὰ μέγα μέρος τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Ἀλλ' ὁ σκοπός μου δὲν εἶναι ἐνταῦθα νὰ πλέξω τὸν πανηγυρικὸν τῆς μεσοχρονίου σατύρας, ἀλλ' ἁπλῶς νὰ σᾶς πληροφορήσω, κ. Ἐκδότα, ὅτι καθὼς ἐπὶ τῶν Ἑβραίων, καθὼς ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων, τῶν Λατίνων καὶ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, οὕτω καὶ κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἡ ἐλευθερία τῆς ἐκφράσεως ἐνομίζετο ἀναγκαία εἰς τοὺς σατυρικούς, ὡς δύνασθε νὰ πληροφορηθῆτε ῥίπτοντες ἓν βλέμμα εἰς οἵαν δήποτε συλλογὴν μεσαιωνικῶν ῥαψῳδιῶν.

Ἂς ἔλθωμεν τώρα εἰς τὴν διαδεχθεῖσαν τὴν μεσαιωνικὴν σκοτίαν περίοδον τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων.

Αὕτη ἤρχισεν ἐν Ἰταλίᾳ διαρκοῦντος ἀκόμη τοῦ μεσαιῶνος. Ὁ μέγας Δάντης, ὁ σοβαρώτερος τῶν ποιητῶν, ἐθεμελίωσε στενάζων τὴν ἰταλικὴν ποίησιν, ὁ δὲ Ἰωάννης Βοκκάκιος, ὁ εὐθυμότατος πάντων τῶν ἀνθρώπων, ἐ-

1) Ὁ Σατωβριὰν ἰσχυρίζεται ὅτι ἀνεῦρε τοιοῦτον ἄγαλμα εἰς τὰ ἐρείπια τῆς Σπάρτης.

μόρφωσε γελῶν τὸν πεζὸν λόγον. Ὁ πρῶτος περιέγραψε τὰ βάσανα τῶν κολασμένων παλαιόντων μὲ ὀφείδια καὶ σκορπίους, ὁ δεύτερος τὰ τῶν πατέρων, συζύγων, κηδεμόνων καὶ ὅσοι ἄλλοι εἶχον νὰ κάμωσι μὲ γυναῖκας. Καὶ ἡ μὲν ἐποποιΐα τοῦ Δάντε κατέστη τὸ ἀμίμητον πρότυπον τοῦ σοβαροῦ ὕφους, τὰ δὲ *Διηγήματα* τοῦ Βοκκακίου τοῦ κωμικοῦ. Πόσον δὲ ἀναγκαίαν ἐνόμισεν ὁ Βοκκάκιος τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐκφράσεως εἰς τὸ κωμικὸν ὕφος γνωρίζετε ἴσως κάλλιον ἐμοῦ, κ. Ἐκδότα, διότι ἓν τῶν μᾶλλον διαπρεπόντων ἐπὶ τοιαύτῃ ἐλευθερίᾳ διηγημάτων του, «Ὁ *Διάβολος εἰς τὴν κόλασιν*» (ὁ τίτλος οὗτος εἶναι ἀλληγορικὸς) μετεφράσθη, ὡς μ' εἶπον, καὶ πωλεῖται ἀναφανδὸν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πρωτευούσης σας, ἀγνοῶ ἂν ἦναι μὲ τὴν τὴν ἔγκρισιν τῆς ἱερᾶς Συνόδου.-Τὸ παράδειγμα τοῦ Βοκκακίου, τὴν ἐλευθέραν δηλ. ἔκφρασίν του, ἐμιμήθησαν ὅλοι οἱ μετὰ ταῦτα σατυρικοὶ ποιηταὶ καὶ πεζογράφοι τῆς Ἰταλίας, ὁ Πόγιος Βραχιολίνης εἰς τὰ «*Ἀστεῖά του*,» ὁ Μακιαβέλης εἰς τὸν περιβόητον «*Ὄνον του*,» ὁ κλεινὸς Ἀριόστος εἰς τὸν «*Μαινόμενον Ὀρλάνδον*» ὁ Τρισσῖνος, ὁ Πάτερ Βέρνης, ὁ Πάτερ Πούλκης, ὁ Πάτερ Λακάζας, ὁ Πάρτερ Βῖμπος (βλέπετε κ. ἐκδότα, πόσους ἱερωμένους σᾶς ἀναφέρω προκειμένου περὶ ἐλευθέρας ἐκφράσεως) ὁ Βοϊάρδος, ὁ Τασσόνης καὶ χίλιοι ἄλλοι, τοὺς ὁποίους περιττὸν νομίζω ν' ἀπαριθμήσω, διότι μὴ γνωρίζοντες ἴσως αὐτοὺς οὐδ' ἐξ ἀκοῆς πιθανὸν νὰ ὑποθέσετε, ὅτι ἐπικαλοῦμαι τὴν μαρτυρίαν ἀνυπάρκτων ἀνθρώπων, ὡς ἀνασταίνουσι καὶ οἱ ὑποψήφιοί μας δήμαρχοι τοὺς νεκρούς, ἵνα ψηφοφορήσωσιν ὑπὲρ αὐτῶν.

Ὑπερβαίνοντες ἤδη τὰς Ἄλπεις ἂς ἴδωμεν πῶς ἔγραφον κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Καὶ ἐν πρώτοις ἀπαντῶμεν τὰ *Ἑκατὸν διηγήματα τῆς βασιλίσσης τῆς Ναβάρρας*, τὰ ὁποῖα ὡς πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐκφράσεως δὲν ἔχουν τίποτε νὰ φθονήσωσιν εἰς τὸν Βοκκάκιον· τὴν σύστασιν ταύτην νομίζω ἱκανήν. Περὶ τὴν αὐ-

τὴν ἐποχὴν συνέγραφεν ὁ περιώνυμος Ῥαβελαὶ τὴν πολύκροτον κατὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν βασιλέων σάτυράν του τὸν «*Γαργαντουὰν*», κλασικὸν ἀριστούργημα βωμολοχίας, ὁ Βραντὼμ τὰς «*Φιλαρέσχους Δεσποίνας*,» ὁ Περιέρος (τὸν ὁποῖον σᾶς παρακαλῶ νὰ μὴ συγχύσετε μὲ τὸν ὁμώνυμόν του καὶ συνάδελφόν σας Καζιμίρον Περιέρον ὡς τὸν Πύρρωνα μὲ τὸν Πιρὸν) τοὺς «*Εὐθύμους λόγους*» του καὶ ὁ Ἀμυότος μετέφραζε τὸν Λόγγον. Εἰς τὴν αὐτὴν φιλολογικὴν περίοδον ἀνάγονται ἡ «*Μενίππειος Σάτυρα*,» οἱ στίχοι τοῦ Μαρότου, αἱ σάτυραι τοῦ Ῥενιέρου, τὰ ἐπιγράμματα τοῦ Θεοφίλου, τὸ «*Κοσμοκύμβαλον*» καὶ πλεῖστα ἄλλα μὲ Γαλατικὸν χονδροκοπανισμένον ἅλας ἠρτυμένα συγγράμματα, ἱκανὰ καὶ τοὺς ἀπιστοτέρους νὰ πείσωσιν ὅτι ἐν Γαλλίᾳ ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἡ ἐλευθερία τῆς ἐκφράσεως ἐνομίζετο ἀναγκαία εἰς τοὺς σατυρικούς.

Ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἀνέβαινεν ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου ὁ μέγας τοῦ μεγάλου αἰῶνος βασιλεύς, ὁ Λουδοβῖκος ιδ', ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ὁποίου ἔλαμψαν τῆς Γαλλίας οἱ κλασικοὶ φωστῆρες, ὁ Φωνελών, ὁ Ῥακίνας, ὁ Βουαλώ, ὁ Οὐέτος, ὁ Βωγελὰς καὶ λοιποί· πάντες σεμνοί, εὐσεβεῖς καὶ φρόνιμοι συγγραφεῖς, παρομοιάζοντες τὸν βασιλέα μὲ τὸν ἥλιον καὶ κύπτοντες πρὸ αὐτοῦ μέχρις ἐδάφους τὴν κεφαλήν, ἵνα μὴ τυφλωθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀκτίνων του, σεβόμενοι τὰ ἤθη, τὴν θρησκείαν, τὴν ἐθιμοταξίαν, τὰς βούλλας τοῦ Πάπα καὶ τὰς τρεῖς ἑνότητας τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν οἱ κριτικοὶ δὲν ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς τὰ πρωτεῖα, οὐδὲ κἂν τοὺς θεωροῦσιν ὡς γνησίους ἀντιπροσώπους τῆς γαλλικῆς εὐφυΐας, ἀνυμνοῦντες ὡς τοιούτους τὸν Μολιέρον καὶ Λαφονταῖνον, ἀμφοτέρους σατυρικούς, οὐδὲν σεβομένους, ὀνομάζοντας τὴν σκάφην σκάφην καὶ μεταχειριζομένους ἀφειδῶς καὶ ἀκράτως τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐκφράσεως· ἀνθρώπους τέλος πάντων οἵτινες, ἂν εἶχον τὴν δυστυχίαν νὰ γράφωσι σήμερον εἰς τὴν πρωτεύουσάν σας, ὁ Ἅγ. Καρυστίας ἤθελεν ἀφορίσει, ὁ κ. Καλα-

ποδάκης ἤθελεν ὀνομάσει «*ἀτιμωτικούς*» καὶ ὁ κ. Εἰσαγγελεὺς ἐγκαλέσει ὡς διαφθείροντας τὰ ἤθη. Τυχηροὶ τῷ ὄντι ὑπῆρξαν γεννηθέντες βάρβαροι καὶ ὄχι Ἕλληνες! Περὶ δὲ τῶν συγγραφέων τοῦ ιη' αἰῶνος, τοῦ Μοντεσκίου, Διδερότου, Βολταίρου, Κρεβιλλῶνος, Σαμφορτίου κτλ. περιττὸν στοχάζομαι νὰ σᾶς εἴπω τι, διότι οὐδεὶς ἀγνοεῖ, οὐδ' αὐτοί, νομίζω, οἱ συνάδελφοί σας, ὅτι οἱ γράψαντες τὰς «*Περσικὰς ἐπιστολάς*», τὸν «*Κάνδιδον*» καὶ τὸν «*Σοφάν*» ἦσαν ὁπωσοῦν ἀθυρόστομοι, νομίζοντες κ' ἐκεῖνοι τὴν ἐλευθέραν ἔκφρασιν ἀναγκαῖον ἄρτυμα παντὸς σατυρικοῦ ἔργου.

Διαπλέοντες τώρα τὸ στενὸν τῆς Μάγχης, ὡς ὑπερέβημεν πρὸ ὀλίγου τὰς Ἄλπεις, ἂς προσορμισθῶμεν ὀλίγας στιγμὰς καὶ τὴν νῆσον τῶν Βρεταννῶν, τῶν ὁποίων τὰ ἤθη εἶναι κατὰ τὸν Βύρωνα καθαρώτερα ἀπὸ τὴν χιόνα, ἥτις σκεπάζει τὰ βουνά των, ἵνα ἴδωμεν ἂν σεμνότεροι ἦσαν οἱ Ἄγγλοι σατυρογράφοι.

Πρῶτος ἐκεῖ μᾶς παρουσιάζεται ὁ Chaucer, ὁ πατὴρ τῆς ἀγγλικῆς ποιήσεως, σατυρικὸς κατὰ καλήν μου τύχην καὶ δυνάμενος νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀξιόλογον δεῖγμα κωμικῆς ἀθυροστομίας. Οὗτος ἦτο σύγχρονος τοῦ Βοκκακίου, τὸν ὁποῖον ἐπροσπάθησε νὰ μιμηθῇ εἰς τὰ «*Καντορβεριανὰ Διηγήματά του*.» Περιττὸν μετὰ τοῦτο νὰ σᾶς πληροφορήσω μέχρι τίνος βαθμοῦ ἠγάπα τὴν *ἐλευθερίαν τῆς ἐκφράσεως*, τὴν ὁποίαν ἄλλως ἠσπάσθησαν πάντες κατὰ μᾶλλον καὶ ἧττον οἱ συμπατριῶταί του, ὄχι μόνον εἰς τὰ κωμικά, ἀλλ' εἰς ὅλα ἐν γένει τῆς φιλολογίας των τὰ προϊόντα. Ὁ Marlow, ὁ Σαίξσπηρ, ὁ Shadwel, ὁ Flecher, ὁ Butler, ὁ Γάρτ, ὁ Πρίωρ καὶ ὁ Βωμὸντ κατακρίνονται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Βολταίρου ὡς καταχρασθέντες τοῦ τοιούτου ἀρτύματος· κατὰ δὲ τὸν Βύρωνα πάντες οἱ πρὸ τοῦ Πὼπ γράψαντες ἀγγλιστὶ καὶ μέγα μέρος τῶν ποιημάτων αὐτοῦ τοῦ Πὼπ πρέπει νὰ καῶσιν, ἂν θεωρηθῇ ὡς θανάσιμον ἁμάρτημα ἡ ἀθυροστομία. Ὀλίγον μετὰ ταῦτα ὁ Λαυρέντιος Στέρν, ὅστις ἦτο καὶ ἐφημέριος, ἀπολογούμενος πρὸς

κυρίαν τινά, ἐπιπλήττουσαν αὐτὸν διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς τὸ ἀριστούργημά του «Tristram Shandy» ἐλευθερίαν παρωμοίαζε τὸ ἔργον του πρὸς τὸ διετὲς τέκνον τῆς σεμνῆς ταύτης Ἀγγλίδος, τὸ ὁποῖον κυλιόμενον ἐπὶ τοῦ τάπητος ἀπεκάλυπτεν ἐν πάσῃ ἀθωότητι καὶ ἄνευ τινὸς κακοῦ σκοποῦ ὅλα του τὰ μέλη. Συγχρόνως σχεδὸν ὁ Swift, ἱερεὺς καὶ ἐκεῖνος, συνέγραψε τὴν πολύκροτον πολιτικήν του σάτυραν «*Αἱ περιηγήσεις τοῦ Γουλιβέρου,*» ἀπὸ τῆς ὁποίας ὁ Γάλλος μεταφραστὴς ἔκρινε καλὸν ν' ἀποκόψῃ «*πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ προσβάλῃ τὰ σεμνὰ ὦτα τῆς νεολαίας,*» πάντα δηλ. τὰ κέντρα καὶ ὅλον τὸ ἅλας τοῦ συγγράμματος, τὸ ὁποῖον οὕτω καθαρισθὲν ὑπὸ τοῦ σεμνοῦ μεταφραστοῦ ὁμοιάζει τὸν μαδημένον τοῦ Διογένους πετεινόν, ὡς δύνασθε νὰ πληροφορηθῆτε καὶ ἐκ τῆς εἰς τὴν καθαρεύουσαν γλῶσσάν μας μεταφράσεως.

Περὶ τῶν Ἱσπανῶν ὀλίγα ἔχω νὰ σᾶς εἴπω, μὴ γνωρίζων τὴν γλῶσσάν των. Καθ' ὅσον ὅμως δύναμαι νὰ συμπεράνω ἐκ τῶν μεταφράσεων, οὐδὲ τοῦ τόπου ἐκείνου οἱ σατυρικοὶ εἶχον ἀνακαλύψει τὸν τρόπον νὰ γελῶσι μὲ κλειστὸν στόμα. Ὁ «*Δὲν Γουσμάν,*» ὁ «*Λαζαρίλλος*» καὶ ὁ «*Χωλὸς Διάβολος*» εἶναι μεταφράσεις ἢ μιμήσεις ἱσπανικῶν διηγημάτων, τῶν ὁποίων το κωμικὸν ἅλας, ἂν καὶ ἐλειοτριβήθη ὁπωσοῦν ἀπὸ τοὺς μεταφραστάς, μένει οὐχ' ἧττον ἀρκετὰ χονδρόν. Τοὺς δὲ Γερμανοὺς καὶ Ὁλλανδοὺς παρέλειψα, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν εἶχον ἀκόμη φιλολογίαν, ἀλλὰ μόνον σχολιαστὰς καὶ λογίους γράφοντας λατινικά, τὸν Βόσσιον, τὸν Ἔρασμον, τὸν Σκαλίγερον, τὸν Σκριβέριον, τὸν Λίψιον καὶ λοιπούς. Μὴ τύχῃ ὅμως καὶ νομίσητε, ἀξιότιμε κ. ἐκδότα, ὅτι οὗτοι ἀποτελοῦσιν ἐξαίρεσιν τοῦ γενικοῦ κανόνος· ἀπεναντίας ἔχοντες νυχθημερὸν εἰς χεῖρας τὸν Πέρσιον, Πετρόνιον καὶ Ἰουβενάλην, ἐμιμοῦντο μετὰ τοσαύτης ἐπιτυχίας τοὺς σεμνοὺς τούτους Λατίνους εἰς τὰ σατυρικὰ φυλλάδια, τὰ ὁποῖα ἐτόξευον ὁ εἷς κατὰ τοῦ ἄλλου, ὥστε κατὰ τὴν ἐκ-

φρασιν δὲν ἐνθυμοῦμαι τίνος θεολόγου «ἀπορεῖ τις πῶς δὲν ἐκοκκίνιζεν ἀπὸ τὴν ἐντροπὴν τὸ χαρτίον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐγράφοντο τοιαῦται αἰσχρότητες.» Ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἔχω μίαν συλλογὴν «Festivum Opusculum» ἤτοι *Παρέργων*, τὰ ὁποῖα ἔγραφον οἱ τότε λογιώτατοι εἰς τὰς ὥρας τῆς ἀργίας των. Εἰς αὐτὴν περιέχεται τὸ «*Ἐγκώμιον τοῦ ὄνου*», ὁ «*Ἔπαινος τῆς ψείρας*» ἡ «*Διαφθορὰ τοῦ αἰῶνος*» καὶ ἄλλα τινὰ opuscula, ἀποδεικνύοντα μὲ πόσην εὐλάβειαν ἠκολούθησαν οἱ σοφοὶ ἐκεῖνοι ἄνθρωποι τὰ ἴχνη τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ Μαρτιαλίου.

Πολὺ ἐπεθύμουν, κ. ἐκδότα, νὰ συμπληρώσω τὴν συλλογήν μου ἀναφέρων ὀλίγα τινὰ παραδείγματα καὶ ἐκ τῆς ἀνατολικῆς φιλολογίας· ἀλλὰ οὔτε τὰς ἀσιανὰς διαλέκτους ἐννοῶ οὔτε κατέχω ὡς οἱ συνάδελφοί σας τὴν πολύτιμον τέχνην νὰ ὁμιλῶ περὶ πραγμάτων, τὰ ὁποῖα δὲν ἔμαθα. Κατὰ τὴν γνώμην ὅμως τῶν φιλολόγων οἱ γυμνοτράχηλοι ἐκεῖνοι «*Μιλήσιοι Μῦθοι*» τῶν προγόνων μας εἰσήχθησαν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἐκτὸς δὲ τούτων ἔχομεν καὶ τοὺς «*Μύθους τῆς Χαλιμᾶς*,» οἵτινες ὡς συναρμολόγημα ἰνδικῶν, περσικῶν καὶ ἀραβικῶν παραδόσεων ἐκπροσωποῦσι τὸ πνεῦμα ὁλοκλήρου τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' οὐδ' οὗτοι, καίτοι καθαρισθέντες ὁπωσοῦν ὑπὸ τοῦ μεταφραστοῦ[1], δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς σεμνοί· ὁ δὲ σημερινὸς ἀντιπρόσωπος τῆς ἀνατολικῆς εὐθυμίας, ὁ περιβόητος *Καραγκιόζης*, δὲν παραχωρεῖ εἰς κανένα τὴν δάφνην τῆς ἐλευθέρας ἐκφράσεως. Ταῦτα πάντα μὲ παρακινοῦσι νὰ ὑποθέσω ὅτι οὐδ' οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Βράμα καὶ τοῦ Μωάμεθ ἐθεώρουν ὡς περιττὴν τὴν ἀθυροστομίαν εἰς τοὺς κωμικούς· τί δὲ φρονοῦσι περὶ τούτου οἱ Κάφροι, οἱ Παταγόνες, οἱ Ἐσκιμῷοι καὶ οἱ Ὀτεντότοι θέλομεν μάθει ὁπόταν ἐκδοθῶσι κριτικαὶ μελέται περὶ τῆς φιλολογίας τῶν ἐθνῶν ἐκείνων, τὰ ὁποῖα καθὼς διακρίνονται τῶν ἄλλων κατὰ τὸ χρῶμα καὶ τὸ ἀνάστημα, πιθανὸν καὶ κατὰ τοὺς

1) Βλ. τὰ προλεγόμενα τοῦ Calland.

κανόνας τῆς καλαισθησίας νὰ διαφέρωσιν. Ἀλλ' ἕως τότε συγχωρήσατέ με νὰ πιστεύω, ἀξιότιμε κ. ἐκδότα, ὅτι ὁ κανὼν τὸν ὁποῖον ἀνέφερα ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης μου, ὅτι δηλ. ἡ ἀθυροστομία εἶναι ἀναγκαία εἰς τὴν σάτυραν ὡς τὰ πτερὰ εἰς τὰ πτηνά, κατὰ τοῦτο διαφέρει τῶν ἄλλων κανόνων ὅτι δὲν δέχεται ἐξαιρέσεις.

Εἰς τὴν γενικὴν ταύτην ἐπιθεώρησιν τῶν ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρις ἡμῶν σατυρογράφων ἐπροχώρησα μὲ μεγάλην βίαν, βαδίζων ὡς οἱ θεοὶ τοῦ Ὁμήρου, οἵτινες ἔκαμναν δύο βήματα καὶ κατὰ τὸ τρίτον εὑρίσκοντο εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, καὶ ὡς ἐκ τούτου οὔτε χωρία οὔτε παραπομπὰς ἐπρόφθασα νὰ σημειώσω, λυπούμενος τὸν τόπον, τὸν κόπον καὶ τὸν καιρόν, τὸν ἰδικόν σας καὶ τὸν ἰδικόν μου. Ἔπειτα οἱ συγγραφεῖς τοὺς ὁποίους ἀνέφερα ἀνήκουσιν ὅλοι μᾶλλον ἢ ἧττον εἰς ἄλλην ἐποχήν, οἱ δὲ συνάδελφοί σας ἐνδέχεται νὰ παρατηρήσωσιν ὅτι ὅσα ἐσυγχωροῦντο τότε ὀνομάζονται σήμερον *ἀτιμωτικά*. Πιθανὸν νὰ ἔχωσι δίκαιον· ἡ ἀλήθεια ἐξέρχεται πολλάκις ἐκ τοῦ στόματος τῶν ἁπλῶν· εἰς δὲ τὸν αἰῶνα τοῦτον τῶν θαυμάτων, καθ' ὃν εὑρήκαμεν τὸν τρόπον νὰ πλέωμεν χωρὶς πανία, νὰ τρέχωμεν χωρὶς ἄλογα καὶ νὰ γράφωμεν χωρὶς μελάνην δὲν εἶναι παράδοξον ν' ἀνεκάλυψαν καὶ οἱ σατυρικοὶ τὸν τρόπον νὰ γελῶσι χωρὶς ν' ἀνοίγωσι τὸ στόμα. Ἀλλὰ πρὶν ἀποφασίσω περὶ τούτου, νομίζω ἀναγκαῖον νὰ ἐξετάσωμεν ὀλίγους τινὰς καὶ τοῦ παρόντος αἰῶνος σατυρικοὺς συγγραφεῖς. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐπιστολή μου κατήντησε μακροτέρα φθινοπωρινῆς νυκτός, ἀφίνων τὴν ἐξέτασιν ταύτην διὰ τὴν ἀκόλουθον διατελῶ, κ. ἐκδότα

Πρόθυμος δοῦλός σας
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΥΡΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ'

'Αγρίνι 20 Μαΐου 1866.

'Αξιότιμε κ. ἐκδότα τῆς «Αὐγῆς».

"Αν ἡ γεροντική μου μνήμη δὲν μὲ ἀπατᾷ, διέκοψα τὴν τελευταίαν μου, ἐνῷ ἐπρόκειτο νὰ ἐξετάσωμεν μήπως μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀνακαλύψεων τοῦ θαυματουργοῦ αἰῶνός μας, ἔτυχε ν' ἀνακαλύψωσι καὶ οἱ σατυρικοὶ τὸν τρόπον νὰ κατασκευάζωσι σατύρας χωρὶς ἀθυροστομίαν, σκορδαλιὰν δηλ. χωρὶς σκόρδον. 'Αλλ' ἀφοῦ ἔτυχε καὶ πάλιν ὁ λόγος περὶ σκορδαλιᾶς, συγχωρήσατέ μου νὰ σᾶς διηγηθῶ ἐν εἴδει ἀνεκδότου, ἐπεισοδίου ἢ παρεκβάσεως, ὡς ἔλεγεν ὁ Κουριέρος, τί μοῦ συνέβη πρὸ μερικῶν ἐτῶν.

Ἦτο ἡμέρα Παρασκευή, ὥρα μεσημέρι καὶ ἔβρεχε δυνατά· ἐξεδίπλονα τὴν *πεσέτα μου* (ἀγνοῶ πῶς λέγεται τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν καθαρεύουσαν), διὰ νὰ καθίσω εἰς τὸ τραπέζι, ὅτε αἰφνιδίως ἀνοίγεται μὲ κρότον πολὺν ἡ θύρα τοῦ δωματίου καὶ ἄντικρύ μου βλέπω μίαν ἀρχόντισσαν ὑψηλήν, ξανθήν, ὡραίαν, ἂν καὶ ὀλίγον λασπωμένην. Ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη ἐπίσκεψις ἦτον ἡ κόμησσα Θ.... (δὲν σᾶς γράφω ὁλόκληρον τὸ ὄνομά της διότι εἶναι πολὺ γνωστόν), Ἀγγλὶς κατὰ τὰ τρία τέταρτα καὶ ἰδιότροπος κατὰ τὰ τέσσαρα, ταξειδεύουσα ἔφιππος εἰς τὰ μέρη μας διὰ νὰ γνωρίσῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ καταφυγοῦσα εἰς τ' ὁσπίτι μου διὰ ν' ἀποφύγῃ τὴν βροχήν. Ἀφοῦ ἐξήρανε ὁπωσοῦν τὰ ἐνδύματά της εἰς τὴν θερμάστραν, μὲ εἰδοποίησε γελῶσα ὅτι δὲν εἶχεν ἀκόμη προγευματίσει. Φαντασθῆτε τὴν στενοχωρίαν μου! Ἦτον, ὡς σᾶς εἶπα Παρασκευὴ καὶ εἰς τὸ εὐσεβές τραπέζι μου δὲν εἶχα παρὰ μόνον κοκκινογούλια καὶ σκορδαλιάν. Ἀπὸ τὰ πρῶτα δὲν ἠθέλησε νὰ

φάγῃ, λέγουσα ὅτι εἰς τὸν τόπον της τὰ δίδουν εἰς τοὺς χοίρους· ἡ σκορδαλιὰ ὅμως (τίς ἤθελε τὸ πιστεύσει!) τὴν ἤρεσε πολύ. Ἔτρωγε καὶ ἐζήτει καὶ ἄλλην, κράζουσα ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρόν: «Τί νόστιμον φαγητόν! κρίμα νὰ βρωμᾶ τόσον! δὲν ἠμπορεῖτε νὰ κάμετε σκορδαλιὰν χωρὶς σκόρδον;».

Δὲν σᾶς φαίνεται κ. ἐκδότα, ὅτι οἱ κριτικοὶ τῆς πρωτευούσης σας ὁμοιάζουν πολὺ μὲ τὴν ἰδιότροπον Ἀγγλίδα μου; Πάντες ἀναγινώσκουν μὲ ἀπληστίαν τὴν «Ἰωάνναν» καὶ ὁρμαθίζουν κομβολόγια ἐπιθέτων ἀνυμνοῦντες τὴν εὐτραπελίαν, τὴν ἀνεξάντλητον εὐφυΐαν καὶ τὰ ἄλλα προτερήματα τοῦ βιβλίου, «*τὰ ὁποῖα τοὺς κρατοῦν ἐπ' αὐτοῦ ὥρας ὁλοκλήρους ἐκμυζῶντας τὰ πολλὰ θέλγητρά του,*» ὡς λέγει ἡ ἀξιότιμος ἐφημερίς σας, καὶ ἔπειτα κατηγοροῦν αὐτὸ διὰ τὸ *θράσος*, τὴν *ἀθυροστομίαν*, τὴν *ἀσέβειαν*, καὶ τὸ *σαρκαστικὸν πνεῦμα*, ἀπαράλλακτα ὡς ἡ Ἀγγλίς μου τὴν σκορδαλιὰν διότι περιεῖχε σκόρδον.

Ἐνθυμεῖσθε, κ. ἐκδότα, τὴν ἀμίμητον ἐκείνην ᾠδὴν τοῦ Ἀνακρέοντος,

> Φύσις κέρατα ταύροις,
> Ὁπλὰς δ' ἔδωκεν ἵπποις κλπ.;

Τοιαύτην τινὰ διανομὴν ἔκαμε καὶ ὁ Ἀπόλλων εἰς τοὺς θιασώτας του. Οἱ ἐπικοὶ ἔλαβον τὴν βαρύηχον σάλπιγγα, οἱ ὑμνογράφοι τὴν θείαν ἔμπνευσιν, οἱ τραγικοὶ τὰ δάκρυα, οἱ βουκολικοὶ τοὺς στεναγμοὺς τοῦ Ζεφύρου καὶ τῶν ποιμενίδων, οἱ ῥήτορες τὰ σοφίσματα καὶ οἱ ἱστοριογράφοι ὁλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος ὡς βοράν· εἰς δὲ τοὺς σατυρικούς, διὰ τοὺς ὁποίους δὲν ἔμενε πλέον τίποτε εἰς τὸν πάτον τοῦ καλαθίου, ἐδόθη ὡς ἀποζημίωσις ἡ ἄδεια νὰ παρηγορῶνται περιπαίζοντες τὰ πάντα. Τὴν ἄδειαν ταύτην θέλετε ν' ἀφαιρέσετε ἀπὸ τοὺς δυστυχεῖς τούτους ἀποκλήρους; Δὲν τοὺς λυπεῖσθε τοὺς πτωχούς;

Εἰς τὴν προλαβοῦσάν μου εἴδομεν πόσην χρῆσιν καὶ κατάχρησιν ἔκαμναν τῆς ἀδείας ταύτης πάντες ἀπὸ κτίσεως

κόσμου οἱ κωμικοί· τώρα δὲ πρόκειται νὰ ἐξετάσωμεν ἂν τὸ προνόμιον τοῦτο ἐστερήθησαν ἢ παρήτησαν τοῦ αἰῶνός μας οἱ σατυρογράφοι· ἂν ἦναι δηλ. ἢ ὄχι ἡ *Ἰωάννα* βιβλίον τοῦ τελευταίου εὐρωπαϊκοῦ συρμοῦ.

Μεταξὺ τῶν πολλῶν θέλω ἐκλέξει, μὲ τὴν ἄδειάν σας, τὸν Γαίτην, τὸν Ἄϊνε, τὸν Βύρωνα, τὸν Musset καὶ Βεραγζέρον, ἀντιπροσωπεύοντας τὴν γερμανικήν, ἀγγλικὴν καὶ γαλλικὴν φιλολογίαν, τὰς μόνας ἐπιζώσας εἰς τὸν αἰῶνά μας, καὶ πλὴν τούτου συγγραφεῖς μεγάλους, γνωστούς, τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα ἔφθασεν ἴσως καὶ εἰς αὐτὰ τῶν συναδέλφων σας τὰ ὦτα, ἀνθρώπου τέλος πάντων, τοὺς ὁποίους πᾶς ὁ ἐξεύρων γράμματα ἔστω καὶ νεοελληνικὰ ἐντρέπεται νὰ εἴπῃ ὅτι δὲν γνωρίζει.

Ἀρχίζων ἀπὸ τὸν Γαίτην ἀνοίγω εἰς σελ. 144 (Ἐκδ. Cotta Stuttg. 1854) τὸν *Φάουστ*, τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τῆς συγχρόνου σατυρικῆς ἢ μᾶλλον σατανικῆς ποιήσεως, καὶ εὑρίσκομαι ἐπάνω εἰς τὴν κορυφὴν βουνοῦ, ὅπου, ὁ ἐρωτευμένος ἥρως, ἐξηπλωμένος ἐπὶ τῆς ὑγρᾶς χλόης ἀνοίγει ἐν ἐκτάσει τὰς ἀγκάλας εἰς τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὸν ἀέρα, τὰ ἄστρα, τὴν σελήνην, καὶ ὅσ' ἄλλα πράγματα ἔπλασεν ὁ Θεὸς εἰς διάστημα ἓξ ἡμερῶν. Ἀλλὰ τὴν ἔκστασιν ταύτην διακόπτει αἴφνης ὁ Μεφιστοφελῆς, τὸ σατυρικὸν πρόσωπον τοῦ δράματος, ἄνθρωπος θετικός, βλέπων τὰ πράγματα ὁποῖα εἶναι καὶ ὀνομάζων αὐτὰ μὲ τὸ ὄνομά των, ὅστις ἵνα ἐξηγήσῃ εἰς τί συνίσταται ἡ ἔκστασις τῶν ἐραστῶν παραδίδεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς εἰς τὰς χειρονομίας ἐκείνας, δι' ὧν ἐπράϋνεν ὁ Διογένης τοὺς ἐρωτικούς του πόθους, λυπούμενος, ὅτι δὲν ἠδύνατο μὲ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὴν πεῖνάν του νὰ χορτάσῃ. Μετὰ ταῦτα προτείνει εἰς τὸν ἥρωα νὰ μεταβῇ πλησίον τῆς φιλτάτης του, ἀντὶ νὰ παραδίδηται ὁλομόναχος εἰς τὴν διασκέδασιν ἐκείνην, «*τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα δὲν τολμᾷ τις νὰ προφέρῃ ἐνώπιον τῶν σεμνῶν ἀνθρώπων, οἵτινες δὲν δύνανται νὰ ζήσωσιν ἄνευ αὐτῆς.*» Ἀλλ' ὁ Φάουστ ἀποποιεῖται τὰς προ-

τάσεις του ὀνομάζων αὐτὸν «*Μαστροπόν!*» ἐκεῖνος ὅμως, ἀντὶ νὰ δυσαρεστηθῇ διὰ τὸν τίτλον, ἀποκρίνεται γελῶν: «*Τὸ εὐγενὲς τοῦτο ἐπάγγελμα μετῆλθε καὶ ὁ Θεός, ὅστις πλάσας τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα, παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς τόπον καὶ εὐκαιρίαν νὰ συνευρίσκωνται*».

Τί λέγετε, κ. ἐκδότα, περὶ τῆς κωμικῆς ἐλευθερίας τοῦ κορυφαίου τῶν Γερμανῶν ποιητῶν, τὸν ὁποῖον οἱ κριταὶ τοῦ ποιητικοῦ ἀγῶνος συστήνουσιν ὡς πρότυπον εἰς τοὺς νεοσσοὺς τοῦ Παρνασσοῦ μας; Ἀλλ' ἂς στρέψωμεν καὶ ἄλλα τινὰ φύλλα.

Ἐν σελ. 181 εὑρίσκομεν τὴν τοσοῦτον θαυμασθεῖσαν σκηνὴν τῶν στριγλῶν, ἐκ τῆς ὁποίας παραθέτω δύο τετράστιχα γερμανιστί, διότι ἡ ὑπερβάλλουσα *κυριολεξία* καθιστᾷ αὐτὰ ἀμετάφραστα:

Einst halt'ich einem wüstem traum;
Da sah'ich einem gespaltnem Baum.
Der hatt ein loch
So-es war, gefiel mir's dock.
Ich biete meinem besten gruss
Dem ritter mit dem pferdefuss
Halt'er einem . . . . bereit
Wem er . . . . nicht scheut.

Τί δὲ νὰ εἴπω περὶ τῶν εἰς τὴν αὐτὴν σκηνὴν χαριεντισμῶν τοῦ *Πρωκτοφαντασμίτου*; Τί περὶ τῆς Ἑλένης τοῦ κειμηλίου, «*τὸ ὁποῖον ἐπέρασεν ἀπὸ τόσας χεῖρας, ὥστε ἐξεχρυσώθη* (Μέρος Β', σελ. 81), τί περὶ τῆς ἐπὶ τοῦ Πηνειοῦ σκηνῆς (σ. 133), καθ' ἣν ὁ ῥηθεὶς Μεφιστοφελῆς, ἐπιχειρήσας ὡς ἄλλος Ἡρακλῆς νὰ *ὁμιλήσῃ* (κατὰ τὴν ἀρχαίαν τῆς λέξεως σημασίαν) μὲ ὅλας κατὰ σειρὰν τὰς Λαμίας εὑρίσκει τὴν μίαν «*ξηρὰν ὡς φροκαλομάνικον*», τὴν ἄλλην «*σαχλήν*», ἄλλην «*πρησμένην*» καὶ οὕτω κα-

θεξῆς; Τί ἄλλο νὰ εἴπω τοιαῦτα ἀναγινώσκων παρὰ μόνον, ὅτι καὶ ὁ πάνσοφος Γαίτης ὑπετάσσετο κἀκεῖνος εἰς τὸν κανόνα τῆς κωμικῆς ἐλευθεροστομίας;

Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ τύχῃ καὶ νομίσετε ὅτι τὰ ἀνωτέρω εἶναι ποιητικαὶ ἄδειαι ἀσυγχώρητοι εἰς τοὺς πεζογράφους, σπεύδω ἀμέσως νὰ φυλλολογήσω καὶ τὸν Ἑρρῖκον Ἄϊνε, τὸν βασιλέα τῆς συγχρόνου σατύρας.

Ἐν σελ. 277 τοῦ πολυκρότου Reisebilder (ἔκδ. Παρισ. 1863, τόμ. β') εὑρίσκεται ὁ ἀκόλουθος ὁρισμὸς τῆς «*ἐπικρατούσης θρησκείας*», τὴν ὁποίαν ὀνομάζει ὁ συγγραφεὺς «*τερατῶδες ἀποκύημα τεχθὲν ἐκ τῆς μοιχείας τοῦ κοσμικοῦ κράτους μετὰ τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας, ἡμίονον γεννηθεῖσαν ἐκ τῆς συζυγίας τοῦ ἵππου τοῦ Ἀντιχρίστου μετὰ τῆς ὄνου τοῦ Σωτῆρος*». Ἐν σελ. 345 τοῦ α' τόμου ἔχομεν τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐπιδεσμοποιοῦ ἐκείνου, ὅστις ἀναγινώσκων ἀκαταπαύστως τὴν Γραφὴν ὠνειρεύετο τὴν νύκτα ὅτι ἐπεσκέπτοντο αὐτὸν ἡ Σουσάνα, αἱ θυγατέρες τοῦ Λώτ, ἡ Ἁγία Μαγδαληνὴ καὶ αἱ ἄλλαι βιβλικαὶ ἡρωΐδες, ἡ δὲ σύζυγός του ἀφρίζουσα ἐκ ζηλοτυπίας ἔδερεν αὐτὸν μέχρις αἵματος, ἵνα τὸν ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὰς ἀγκάλας «*τῶν ἀμφιβόλων ἐκείνων γυναικαρίων*». Ἐν σελ. 191 παρευρισκόμεθα εἰς ἄλλην σκηνήν, καθ' ἣν ὁ κ. Γουμπῖλος καταπιὼν καθάρσιον καὶ προσκληθεὶς ἔπειτα εἰς τῆς φίλης του τὸν κοιτῶνα «*ἀντὶ νὰ περάσῃ τὴν νύκτα εἰς τοῦ ἔρωτος τὸν θρόνον, ἐπέρασεν αὐτὴν ἐπὶ ἄλλου καθίσματος πολὺ χαμηλοτέρου*»· ὀλίγον δὲ κατωτέρω (σελ. 327) αἱ «*κόραι τῆς ὑγρᾶς Ὀλλανδίας κατακρίνονται ὡς μαλλινοβρακοφόροι*», καὶ ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι ἀπαντᾶται ἡ φράσις «*ὠμὸν κρέας*», ἡ κοινὴ ἄλλως εἰς πάντας τοὺς κωμικούς, ἥτις τόσον ἐσκανδάλισε τοὺς κριτικοὺς τῆς πρωτευούσης σας. Τοιαύτη εἶναι ἡ παρὰ τοῖς σατυρικοῖς τῆς Γερμανίας ἐπικρατοῦσα ἐλευθερία· καὶ διὰ νὰ μὴ νομίσητε ὅτι αὕτη εἶναι ἀποκλειστικὸν προνόμιον τῶν πέραν τοῦ Ῥήνου κατοικούντων, ὑπερβαίνοντες εὐθὺς

τὸν ποταμὸν τοῦτον καταφεύγομεν εἰς Γαλλίαν, τὴν κλασικὴν χώραν τῆς εὐγενοῦς ἐκφράσεως.

Γνωρίζετε βεβαίως τὸν κλεινὸν Βερανζέρον, τὸν ὁποῖον συνώδευσαν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἰς τὴν τελευταίαν του κατοικίαν ἑκατὸν χιλιάδες Γάλλοι, θρηνοῦντες τὸν ἐθνικὸν ποιητὴν καὶ γνήσιον ἀντιπρόσωπον τῆς γαλλικῆς εὐθυμίας· οἱ κριτικοὶ τὸν θεωροῦσιν ὡς κλασικὸν εἰς τὸ εἶδός του, ὥστε τὸ κῦρος αὐτοῦ τιθέμενον εἰς τὴν πλάστιγγα εἶναι ἱκανὸν ν' ἀντισταθμίσῃ τὸ βάρος ὅλων τῶν κ. Καλαποδίων τῆς κλεινῆς πρωτευούσης σας, οἵτινες δὲν ἤθελον λείψει νὰ ὀνομάσωσιν εἰς τὴν γλῶσσάν των *ἀτιμωτικοὺς* τοὺς ἑξῆς στίχους, οὓς ἔψαλλεν ἐνθουσιώδης ὁλόκληρος ἡ Γαλλία:

Si, d'après a ce qu'on rapporte,
On baille au celeste sejour
Que le Diable nous emporte
Et nous rendrons gràce à Dieu.

ἢ τὸ περίφημον ᾆσμα τῆς «*Βακχίδος*».

Verse encore, mais pourquoi ces atours
Entre tes b..iseir et mes charmes
Ma pudeur ne connait plus d'alarmes κτλ.

ἢ τὸ τῆς «*Μάμμης*» λεγούσης εἰς τὰς ἐγγονάς της

.... Un mari plus sensé
Eut pu connaitre à la coquille
Que l'œuf était dejà cassé κτλ.

ἢ τῶν «*Ἱεραποστόλων*» ψαλλόντων ἐν χορῷ

Que tout le sexe enflammé
Nous chante un a s d p e r g e s me» κτλ.

καὶ μυρίους ἄλλους στίχους, τοὺς ὁποίους παραλείπω ὡς ὑπὲρ τὸ δέον κυριολεκτικούς.

Ἔλθωμεν εἰς τὸν Musset, τὸ εἴδωλον τοῦτο τῆς γαλ-

λικῆς νεολαίας, τοῦ ὁποίου οἱ στίχοι εὑρίσκονται εἰς τὴν βιβλιοθήκην καὶ τὴν μνήμην ὅλων τῶν Γαλλίδων. Εἰς τὴν περίφημον «*Ὠδὴν εἰς τὴν Σελήνην*» ἀναγινώσκομεν τὰ ἑξῆς τετράστιχα,

Le pied dans sa pantoufle
Voilà l'époux tout prêt
Qui souffle
Le bougeoir indiscret.

Ouf! dit-il je travaille.
Ma bonne, et ne fais rien
Qui vaille.
Tu ne te tiens pas bien κτλ.

Ὁ αὐτὸς ποιητὴς μᾶς δίδει κατέρω ἀξιόλογον εὐκαιρίαν νὰ ἐξακριβώσωμεν διὰ παραθέσεως καὶ τὸν βαθμὸν τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν νομίζουσι συγχωρητὴν εἰς τὰ σατυρικά των ἔργα οἱ ἀριστοτέχναι τῆς Γαλλίας, συγχρόνως δὲ τὴν *σχετικὴν* μετριότητα, μεθ' ἧς μετεχειρίσθη τὴν ἐλευθερίαν ταύτην ὁ συγγραφεὺς τῆς «*Ἰωάννας*». Ἀλλ' ἐνταῦθα εἶναι ἀνάγκη νὰ παραθέσωμεν ὁλόκληρα τὰ παράλληλα χωρία. Ἐν σελ. 109 τῆς «*Παπίσσης*» ὑπάρχει ἀποστροφή τις πρὸς τὴν ἀναγνώστριαν, τὴν ὁποίαν (τὴν ἀποστροφὴν δηλ. καὶ ὄχι τὴν ἀναγνώστριαν) εὗρον τοσοῦτον ἄσεμνον οἱ κριτικοὶ τῆς πρωτευούσης σας, ὥστε ἔσπευσαν νὰ σκεπάσωσι τὸ πρόσωπον μὲ ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας. Τὸ φοβερὸν τοῦτο χωρίον ἀντιγράφομεν κατὰ λέξιν ὡς ἀκολούθως:

«Μὴ βιασθῇς νὰ ἐρυθριάσῃς, σεμνή μου ἀναγνώστρια· ὁ
» σιδηροῦς κάλαμος διὰ τοῦ ὁποίου γράφω τὴν φιλαλήθη
» ταύτην ἱστορίαν εἶναι ἀγγλικῆς κατασκευῆς, ἐκ τῶν ερ-
» γοστασίων τοῦ Σμίθ, καὶ ὡς ἐκ τούτου σεμνὸς ὡς αἱ
» ξανθαὶ ἐκεῖναι Ἀγγλίδες, αἵτινες ἵνα μὴ ῥυπάνωσι τὴν
» παρθενικήν των ἐσθῆτα, ὑψοῦσιν αὐτὴν μέχρι μέσης

» κνήμης δεικνύουσαι εἰς τοὺς διαβάτας πλατεῖς πόδας
» ἐντὸς διπάτων σανδαλίων, ὥστε οὐδεὶς κίνδυνος ν' ἀκού-
» σῃς παρ' ἐμοῦ ὅσα

παρθένῳ λέγειν οὐ καλόν».

Ὁ δὲ Musset εἰς τὸ διήγημά του «Ναμουνὰ» (Ἆσμ. ά, στρ. 6) ἀπολογούμενος πρὸς τὴν ἀναγνώστριαν, διότι παρέστησεν ἐνώπιον αὐτῆς ὁλόγυμνον τὸν ἥρωά του καὶ τὸν ἑαυτόν του μὲ μόνον τὸ ὑποκάμισον ἐκφωνεῖ:

Ma lectrice rougit et je la scandalise.
Et quel crime est-ce donc de se mettre á son aise
Quand on est tentrement aimée... et qu'il fait chaud?
On est si bien tout nu dans une large chaise!
Croyez-m'en, belle dame, et ne vous en deplaise.
Si vous m'apparteniez veus y seriez bien tót.
Vous en crieriez sans doute un peu,emais pas bien haut.

Εὔκολον ἦτο νὰ πολλαπλασιάσω ἐπ' ἄπειρον τὰς παραθέσεις ταύτας· ἀλλ' ὁ καιρός μοῦ λείπει καὶ ἡ ἀηδία μὲ πνίγει, ὅταν ἀναγκάζωμαι νὰ καταβαίνω εἰς τοιαύτας ὀχληρὰς λεπτομερείας, διὰ ν' ἀποδείξω πράγματα καὶ εἰς βλάκας ψηλαφητά. Τοῦτο μόνον σᾶς παρακαλῶ νὰ πιστεύσητε, κ. ἐκδότα, ὅτι γλυκανάλατος ῥωμαντικὴ σεμνοτυφία παρήκμασεν εἰς Γαλλίαν, καὶ ἀντ' αὐτῆς ἀνίσταται τὸ ἀρχαῖον ὑγιὲς καὶ ἀνυπόκριτον γαλατικὸν πνεῦμα. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ῥαβελαὶ ἤρχισαν νὰ ὀνομάζωσι καὶ πάλιν τὴν σκάφην σκάφην «*γελῶντες πολλάκις εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν παθητικωτέρων στροφῶν τοῦ Λαμαρτίνου* (Ste Beuve Caus., τόμ. Ζ', σελ. 424). Τὸ σκῆπτρον τῆς γαλλικῆς φιλολογίας κρατεῖ σήμερον ὁ Ἀβού, πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ Λουκιανοῦ, τὰ «Ῥ*ημηνιακὰ διηγήματα*» ἀριθμοῦσιν εἰς πέντε ἔτη δέκα ἐκδόσεις καὶ εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ναπολέοντος παριστάνεται τὸ «*Μεσοφούστανον*» (Cotillon), ἀριστοφάνειος κωμῳδία τοῦ μακαρίτου Μορνῦ·

οἱ δὲ στεναγμοὶ καὶ αἱ ἀκτῖνες τῆς σελήνης ἀπέθανον, ἐτάφησαν ἤ, ὡς ἔλεγεν ὁ Ἄϊνε, «*ἐβαλσαμώθησαν*» πρὸς χρῆσιν τῶν μουσείων[1].

Ἄς ἔλθωμεν τώρα εἰς τὸν Βύρωνα, τὸν ἔνδοξον φιλέλληνα, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα καὶ ὑμεῖς, κ. ἐκδότα, καὶ ὅλοι ὑμῶν οἱ συνάδελφοι ἀφαιροῦν, νομίζω, τοὺς πίλους, τοὺς σκούφους, τὰ φέσσια ἢ ὅ,τι ἄλλο φοροῦσιν ἐπὶ τῆς σοφῆς κεφαλῆς των. Πιθανὸν νὰ ἠκούσατε ὅτι ὁ φιλέλλην οὗτος ἦτο συγχρόνως καὶ μέγας ποιητής, συνθέσας μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τὸ σατυρικὸν ποίημα «*Δὸν Ζουάν*», θεωρούμενον ὡς τὸ εὐφυέστερον τῶν ὅσα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἐγράφησαν βιβλία. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐκφράσεως εἰς οὐδὲν ἄλλο παραχωρεῖ τὰ πρωτεῖα. Ἀποσπάσματα ἐξ αὐτοῦ δὲν παραθέτω ἐνταῦθα, διότι τὸ ς′ ἐδάφιον τοῦ Ζ′ κεφ. τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου μοὶ φαίνεται ἀπαγορεῦον νὰ παρατίθενται βυρώνειοι στίχοι εἰς τοὺς συναδέλφους σας, καὶ ἔπειτα φοβοῦμαι μήπως τὰ χωρία ταῦτα, ἀφαιρούμενα ἀπὸ τὸν τόπον των ἢ παρεξηγούμενα δώσωσιν εἰς αὐτοὺς ἀφορμὴν νὰ νομίσωσιν ὅτι συγγενεύει ὁ Βύρων μὲ τὸν Πιρὸν καὶ τὸν Παρνύ, ὁ κύκνος μὲ τοὺς κόρακας. Τοῦτο δὲ μόνον σᾶς λέγω, ὅτι ὁ Ἄγγλος ποιητής, τοῦ ὁποίου τὸ κῦρος καὶ ὡς κριτικοῦ εἶναι μέγα, ἐνόμιζε τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐκφράσεως ἐκ τῶν *οὐκ ἄνευ* εἰς τὰ σατυρικὰ ἔργα. Παρακαλούμενος ὑπὸ τοῦ ἐκ-

1) Ὁ σύγχρονος ποιητὴς Laprade, ἀνήκων εἰς τὴν λαμαρτίνειον σχολήν, περιγράφει ὡς ἀκολούθως τὸν μαστίζοντα σήμερον τὴν Γαλλίαν ἄκρατον ὑλισμόν.

. . . . Muses
Decsendez à jamais de ses hauteurs glacées
Où règne la bndeur, je veus dire l'ennui.
. . . .
Le reel avant tout! Fi du vieil ideal!
Donnez à vos romans une odeur d'hopital,
Faites en des charniers peuplés de bêtes fauves;
Allez fouiller du nez dans toutes les alcoves κτλ.

(Muses d'État, στρ. 10, Παρίσ. 1864).

δότου νὰ συγκαλύψῃ ὁπωσοῦν τὰ γυμνότερα τοῦ ποιήματος μέρη ἀπεκρίνετο εἰς αὐτόν: «*Ἡ ψυχὴ τῶν τοιούτων ἔργων ἔγκειται εἰς τὴν τοιαύτην παραλυσίαν* (licence) *ἄνευ τῆς ὁποίας εἶναι ἐπίσης ἀδύνατον εἰς τὸν ποιητὴν νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν βωμολόχον εὐθυμίαν του* (boufonnery) *ὅσον εἰς τὸν Ἀμλέτον νὰ ὑποκρίνεται τὸν τρελλὸν μὲ δεμένας χεῖρας· ἀμφότεροι θὰ ἦσαν στενοχωρημένοι καὶ γελοῖοι*». Καὶ εἰς ἄλλην ἐπιστολήν. «*Τὸ κωμικόν μου ποίημα δὲν ἐγράφη διὰ νὰ ψάλλεται εἰς τὰς ἐκκλησίας· ἂν ἦναι πνευματῶδες* (lively), *θὰ ἐπιτύχει, ἂν ἦναι ἄνοστον, θὰ ναυαγήσῃ. Ὅλα τὰ ἄλλα* (αἱ παρατηρήσεις δηλ. τοῦ ἐκδότου περὶ ἠθικῆς, σεμνότητος κτλ.) *εἶναι κολοκύθια* (cuir et prunelle), *τὰ ὁποῖα οὔτε προσθέτουν οὔτε ἀφαιροῦν τίποτε ἀπὸ τὴν ἀξίαν βιβλίου*[1]».

Καὶ σημειώσατε παρακαλῶ, κ. ἐκδότα, ὅτι ὅταν ἔγραψεν ὁ Βύρων τὰ ἀνωτέρω, δὲν ἦτο πλέον ὁ θρασὺς ἐκεῖνος καὶ ἰδιότροπος νεανίας, ὁ μεθύων εἰς κρανίον νεκροῦ καὶ ζητῶν ἀπὸ τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς τῆς Καμβρίδγης δίπλωμα διδάκτορος διὰ τὴν ἄρκτον του, ἀλλ' ἀνὴρ εἰς ὅλην τῆς ἀνδρικῆς φρονήσεως τὴν ἀκμήν. Ὁ «*Δὸν Ζουάν*» δὲν εἶναι νεανικὸν ἁμάρτημα, ἀλλὰ τὸ κύκνειον ᾆσμα ὡρίμου ποιητοῦ, καταθέτοντος ἤδη τὸν κάλαμον ἵνα τρέξῃ ν' ἀποθάνῃ ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ ἀληθὲς μὲν εἶναι ὅτι ἡ συμμορία τῶν πουριτανῶν, ἡ ἀγέλη τῶν νεροβράστων ἠθολόγων καὶ τὰ κοπάδια τῶν χηνῶν, τὰς ὁποίας εἶχε μαδήσει εἰς τὴν προηγουμένην του σάτυραν, ἐζήτησαν ἀμέσως νὰ πνίξωσι τὸ ποίημα καὶ τὸν ποιητὴν εἰς «*ὠκεανὸν βαπτισμένου γάλακτος*», ὡς ὠνόμαζε γελῶν τὰς ἐπικρίσεις των. Ἅγιοι Καρυστίας, «*Ἀστέρες τῆς Ἀνατολῆς*» καὶ καλαπόδια ἔχοντα ὡς ἡ ὄνος τοῦ Βαλαὰμ τὸ χάρισμα τοῦ λόγου, εὑρίσκονται πανταχοῦ· ἀλλ' ἀντικρὺ αὐτῶν ἴδετε τὴν χορείαν τῶν ἐνδόξων κριτικῶν, οἵτινες ἔμπροσθεν τοῦ ἀρι-

1) Βλ. τὰς ἐπιστολὰς τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὸν Murray ὑπὸ ἡμερομ. 1 Φεβρ., 6 Ἀπριλ. καὶ 12 Αὐγ. 1819.

στουργήματος τούτου πάλλουσι γονυπετεῖς τὰ θυμιατήριά των! Ὁ μέγας Γαίτης δὲν ἔχει λέξεις ἱκανὰς πρὸς ἔπαινον τοῦ «*Δὸν Ζουάν*», τοῦ ὁποίου ἐπιχειρεῖ ἀμέσως τὴν μετάφρασιν· ὁ Βιλεμαῖνος οὐδ᾽ εἰς τὴν ἀρχαίαν φιλολογίαν εὑρίσκει μὲ τὶ νὰ τὸ συγκρίνῃ· ὁ Ἄϊνε, ὁ Snte Beuve καὶ λοιποὶ δὲν ἀφίνουσί ποτε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ὁμιλήσωσι περὶ αὐτοῦ· καὶ ἐγὼ αὐτός, κ. ἐκδότα, ἂν καὶ πλησιάζω τοὺς ἑβδομήκοντα, εὑρισκόμενος εἰς διασκέδασιν τὴν πρώτην Μαΐου καὶ ἐξηγῶν εἰς μερικὰ παλληκάρια συναγμένα περὶ τὴν πυράν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐψήνετο τὸ ἀρνίον, τὸ εἰς τὸ τέταρτον ᾆσμα τοῦ «Δὸν Ζουὰν» ἐπεισόδιον τῆς Χάϊδως,

Now pillow'd cheek to cheeck, in loving sleep
Haidée and Juan their siesta took,

τοσοῦτον παρεσύρθην ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν ἐκείνην, ὥστε ἄφισα νὰ καῇ τὸ ἕνα μου ποδάρι, τὸ ξύλινον κατὰ καλὴν μου τύχην.

Ἀλλ᾽ ὁ δαίμων τῆς μωρολογίας μὲ παρέσυρε καὶ πάλιν εἰς παρεκβάσεις, ἐνῷ ὁ μόνος σκοπὸς τῆς παρούσης μου ἦτο νὰ σᾶς πληροφορήσω ὅτι, καθὼς οἱ ἀρχαῖοι, οὕτω καὶ τοῦ αἰῶνός μας οἱ σατυρικοὶ νομίζουν τὴν ἀθυροστομίαν ἀναγκαίαν εἰς τὰ συγγράμματά των. Ἡ μόνη μεταξὺ αὐτῶν διαφορὰ εἶναι ὅτι σήμερον δὲν ὀνομάζουσι πλέον μὲ τὸ ὄνομά των τὰ μέλη τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος· καθ᾽ ὅλα ὅμως τὰ ἄλλα ἀπαράλλακτοι, καὶ ἐξαίρεσις τοῦ κανόνος τούτου δὲν ὑπάρχει καμμία. Δὲν ἐνθυμοῦμαι ποῖος φιλόσοφος, θέλων ν᾽ ἀποδείξῃ εἰς βασιλέα τινὰ τῆς Ἀσίας ὅτι εἶχεν ἄδικον νὰ βλασφημῇ τοὺς θεοὺς διότι ἔχασε τὸν υἱόν του, ἐζήτησε παρ᾽ αὐτοῦ νὰ εὕρῃ εἰς τὰ ἀπέραντα κράτη του τρεῖς μόνον ἀνθρώπους μὴ δοκιμάσαντας θλῖψιν, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα χαρασσόμενα ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ μακαρίτου ἔμελλον ἀμέσως νὰ τὸν ἀναστήσωσιν ἐκ νεκρῶν. Ἐγὼ δὲ ὄχι τρεῖς, ἀλλ᾽ ἕνα μόνον ἂν εὕρωσιν οἱ

συνάδελφοί σας σατυρικὸν συγγραφέα μὴ ἀθυρόστομον, εἶμαι ὁλοπρόθυμος νὰ τοὺς ὀνομάσω Ἀριστάρχους, μὴ ἐξαιρουμένου οὐδ' αὐτοῦ τοῦ κ. Καλαποδάκη. Ἂν οἱ κύριοι οὗτοι ἔλεγαν ὅτι τὸ βιβλίον εἶναι ἄνοστον, δὲν θὰ εἶχα τί νὰ εἴπω, παρὰ μόνον ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς «Ἰωάννας», θελήσας νὰ ἱππεύσῃ τὸν τρελλὸν Πήγασσον τοῦ Ἀριόστου ἔπεσε κάτω καὶ ἐλασπώθη. Ἂν ἔλεγαν ὡς ὁ κ. Κουμανούδης εἰς ἔκθεσίν τινα τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ, δὲν ἐνθυμοῦμαι ποίου ἔτος, ὅτι δὲν θέλουν «*σατυρικὰ βιβλία διότι ἔγκειται εἰς τὴν φύσιν των νὰ περιέχωσι κακὰ πράγματα*», θὰ ἐθαύμαζα τὴν σεμνότητά των· ἀλλὰ ν' ἀνυμνῶσι τὴν «Ἰωάνναν» ὡς εὐφυέστατον καὶ νοστιμώτατον βιβλίον, καὶ ἔπειτα νὰ κατηγορῶσιν ὡς ἄσεμνον, εἴρωνα καὶ σαρκαστικὸν συγγραφέα, ὁμολογοῦντα ἀπερικαλύπτως εἰς τὸ προοίμιον του ὅτι ἠκολούθησε τὰ ἴχνη τοῦ Ἄϊνε καὶ τοῦ Βύρωνος, τοῦτο οὔτε νὰ τὸ ἐννοήσω δύναμαι οὔτε νὰ τὸ χωνεύσω· εἶναι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ὡς νὰ ἐκατηγόρουν εὐσεβῆ καθολικὸν ὅτι κάμνει τὸν σταυρόν του μὲ τὰ τέσσαρα δάκτυλα, χορεύτριαν ὅτι δεικνύει τὰς κνήμας της, ταῦρον διότι ἔχει κέρατα ἢ ἱεροκήρυκα διότι λέγει ἀνοησίας.

Εἰς τὴν ἀνωτέρω μακρὰν ἐπιθεώρησιν πάντων τῶν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου μέχρι σήμερον σατυρογράφων παρατηρήσατε, παρακαλῶ, κ. ἐκδότα, ὅτι δὲν σᾶς ἀνέφερα οὐδὲν ὕποπτον ἢ δύσφημον ὄνομα, οὔτε τὸν Μεούρσιον, οὔτε τὸν Ἀρετῖνον, οὔτε τὸν Παρνῦ, οὔτε τὸν Καζανόβαν· ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἐξ ἑκάστης χώρας καὶ ἐποχῆς τοὺς κορυφαίους, τὸν Λουκιανόν, τὸν ἱερὸν Αὐγουστῖνον, τὸν Ἀριόστον, τὸν Σαίξπηρ, τὸν Μολιέρον, τὸν Στέρνην, τὸν Μοντέσκιον, τὸν Γαίτην καὶ ὅσους ἄλλους ὁλόκληρος ἡ ἀνθρωπότης σέβεται καὶ θαυμάζει· παρατηρήσατε ἀκόμη ὅτι εἰς τὴν ἔνδοξον ταύτην χορείαν οὐδεμία ὡς πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐκφράσεως ἐξαίρεσις ὑπάρχει, ἀλλ' ὁ περὶ αὐτῆς κανὼν ἐθεωρήθη ὡς ἀπαράβατος ὑπὸ ἀνδρῶν, οἵτινες ἔζησαν εἰς

διαφόρους ἐποχὰς καὶ ἀπέχοντας τόπους, χωριζόμενοι ἀπ' ἀλλήλων ὑπὸ ὠκεανῶν καὶ αἰώνων, διαφέροντες κατὰ τὴν θρησκείαν, τὰ ἤθη, τὰ ἔθιμα, καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ κατὰ τοῦτο συμφωνοῦντες. Ζυγίσατε ἀκριβῶς πάντα ταῦτα, κ. ἐκδότα, καὶ ἀποφασίσετε ἔπειτα εἰς ποῖον βαθμὸν ἀγραμματοσύνης πρέπει νὰ ἔφθασέ τις, διὰ νὰ ἐκπλαγῇ εὑρίσκων εἰς σατυρικὸν ἔργον βωμολοχίας.

Πολλὰς ἡμέρας ἐπονοκεφάλησα διὰ νὰ συμβιβάσω τὰς διαφόρους κρίσεις, τοὺς ἐπαίνους καὶ τὰς ὕβρεις τοῦ ἀθηναϊκοῦ τύπου περὶ τῆς «Ἰωάννας», χωρὶς νὰ δυνηθῶ νὰ τὸ κατορθώσω. Προχθὲς ὅμως ἔμαθα ἀπὸ τὸν ἀνεψιόν μου ἐπιστρέψαντα ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ὅπου σπουδάζει τὴν νομικήν, καὶ τὰ ὀνόματα μερικῶν ἀρθρογράφων, τὰ ὁποῖα μὲ ἐβοήθησαν εἰς τὴν λύσιν τοῦ αἰνίγματος. Οἱ κριτικοὶ οὗτοι δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς δύο τάξεις, εἰς σκανδαλισθέντας δηλ., καὶ μὴ σκανδαλισθέντας. Μεταξὺ τῶν πρώτων διαπρέπουσιν καὶ οἱ κύριοι Γιαννόπουλος, Ἀναγνωστόπουλος, Καλαποδάκης καὶ ὅσοι ἄλλοι δὲν ἐνθυμοῦμαι, μεταξὺ τῶν δευτέρων, τῶν φίλων δηλ. τῆς «Ἰωάννας», παρατηρῶ τοὺς κυρίους Γουστάβον Φλουρένς, Σοῦτσον, Μαυρογιάννην, Εἰρ. Ἀσώπιον, τὴν «*Ὁμόνοιαν*» τῆς Ζακύνθου κτλ. Οὔτε τοὺς πρώτους οὔτε τοὺς δευτέρους ἔχω τὴν τιμὴν νὰ γνωρίζω προσωπικῶς· καθ' ὅσον ὅμως ἠμπορῶ νὰ συμπεράνω ἀπὸ τὰς καταλήξεις τῶν ὀνομάτων των ὁ μὲν κ. Φλουρένς καὶ λοιποὶ ἀνήκουσιν εἰς τὸ εὐρωπαϊκόν, φαναριώτικον, ἑπτανησιακόν, εἰς τὸ ἑτερόχθον τέλος πάντων στοιχεῖον τῆς πρωτευούσης σας, ἐνῷ οἱ καταλήγοντες εἰς *πουλος*, ἂν τὰ ὀνόματά των δὲν λέγουν ψεύματα, εἶναι γνήσιοι Μωραΐται, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔχουσι μέγα δίκαιον νὰ κατηγορῶσιν ὡς γυμνοτράχηλον τὴν «Ἰωάνναν». Διὰ νὰ ἐννοήσετε καλλίτερα τὴν ἰδέαν μου συγχωρήσατέ μοι, κύριε ἐκδότα, νὰ σᾶς διηγηθῶ ἓν τελευταῖον ἀνέκδοτον. Ὁ Ἰησοῦς ὡμίλει διὰ παραβολῶν καὶ ἀπολόγων, διὰ νὰ τὸν ἐννοοῦν οἱ χονδροκέφαλοι Ἰουδαῖοι· ἡ μέθοδος αὕτη

μοῦ φαίνεται καλὴ καὶ διὰ τοὺς Ἕλληνας ἐφημεριδογράφους· ἀντὶ ὅμως ἀπολόγου θὰ σᾶς διηγηθῶ ἐγὼ τὸ ἑξῆς ἀληθὲς καὶ πρόσφατον γεγονός. Πρὸ μερικῶν ἐτῶν ἡ πριγγιπέσσα Σόλμ, εὐγενὴς κυρία τῆς αὐλῆς τοῦ Ναπολέοντος Γ′ καὶ ὀλίγον ἐξαδέλφη του, μεταβᾶσα χάριν τῆς ὑγείας της εἰς Ἑλβετίαν, εὑρίσκετο εἰς ἀπόκεντρόν τινα κωμόπολιν τοῦ Οὐντερβάλδ. Οἱ κάτοικοι τοῦ μέρους ἐκείνου, περικυκλούμενοι ἀπὸ ὑψηλὰ βουνὰ διεφύλαξαν μέχρι σήμερον τὰ ἁπλᾶ καὶ ἐνάρετα ἤθη τῶν προγόνων των· νυμφεύονται νέοι, τὴν ἡμέραν κάμνουν ὡρολόγια καὶ τὴν νύκτα παιδία, κατὰ δὲ τὰς μεγάλας ἑορτὰς χορεύουν εἰς τὴν αὐλὴν ἀρχαίου τινὸς ἀρχοντικοῦ πύργου. Ἡ ἄνω ῥηθεῖσα δέσποινα λαβοῦσα, κατὰ δυστυχίαν της, τὴν περιέργειαν νὰ παρευρεθῇ εἰς μίαν τῶν ἑσπερινῶν ἐκείνων διασκεδάσεων, μετέβη ἐκεῖ ἐνδυμένη ἢ μᾶλλον γυμνωμένη κατὰ τὸν τελευταῖον συρμὸν τῶν Παρισίων καὶ ὅλου τοῦ κόσμου. Ἀλλ᾽ εἰς τὴν θέαν τῶν γυμνῶν ἐκείνων ὤμων αἱ καλαὶ ἐκεῖναι ἐπαρχιώτισσαι, αἱ ὁποῖαι εἰς μόνους τοὺς συζύγους των ἐδείκνυον τοὺς ἰδικούς των, ὀπισθοδρόμησαν μετὰ φρίκης ὑπολαμβάνουσαι τὴν κ. Σόλμ ὡς ἑταίραν, διότι ἦτο . . . γυμνοτράχηλος. Τί δηλοῖ ὁ μῦθος περιττὸν νομίζω νὰ ἐξηγήσω, κ. ἐκδότα. Εἰς τὴν ἑπομένην μου θὰ σᾶς ὁμιλήσω ἀποκλειστικῶς περὶ *Ἠθικῆς*. Ἐν τούτοις σᾶς μετασπάζομαι καὶ μένω

Πρόθυμος δοῦλός σας
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΥΡΑΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Δ^η

'Αγρίνι 29 Μαΐου 1866.

'Αξιότιμε κ. 'Εκδότα τῆς «Αὐγῆς».

Διὰ τῶν προηγουμένων μου περιωρίσθην ἁπλῶς εἰς τὸ νὰ καταστήσω ὅσον ἠδυνάμην ψηλαφητὸν ὅτι ὅλοι ἀνεξαιρέτως πάσης ἐποχῆς καὶ παντὸς τόπου οἱ σατυρικοὶ ὑπῆρξαν ἀθυρόστομοι, ἄσεμνοι καὶ σαρκαστικοί· ὥστε ἢ πρέπει νὰ ἐξορίσωμεν τὴν σάτυραν ἐκ τῆς κοινωνίας, ὡς ὁ Πλάτων τοὺς ποιητάς, ἢ νὰ τὴν παραδεχθῶμεν μὲ τὰ ἐλαττώματά της, ἅτινα εἶναι ἀναπόσπαστα ἀπ' αὐτῆς ὡς αἱ ἄκανθαι ἀπὸ τὰ ῥόδα. Ἴσως μοὶ παρατηρήσετε ὅτι ὁ Ἅγ. Μεδάρδος εὗρεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν Ἄλπεων ῥόδα χωρὶς ἀκάνθας· ἀλλ' οὔτε ἐγὼ εἶδον τὰ ῥόδα ταῦτα οὔτε ὑμεῖς, νομίζω, κ. ἐκδότα· ὥστε τὴν παρομοίωσίν μου ἐπιμένω θεωρῶν ὡς λίαν κατάλληλον.

Μένει τώρα νὰ ἴδωμεν ἂν ἡ σάτυρα τοιαύτη οὖσα, ἄσεμνος, ἀκανθώδης καὶ κακεντρεχὴς συμφέρῃ ἢ ὄχι νὰ ἐξοστρακισθῇ ἀπὸ τὴν πολιτείαν τῶν γραμμάτων, ὁ δὲ Ἐκκλησιαστής, ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ Λουκιανός, ὁ Βύρων καὶ ὁ Μολιέρος νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὰς φλόγας, «*ὡς λοιμώδεις, φθοροποιοί, ἔχιδναι καὶ κακοῦργοι*», κατὰ τὰς εὐαγγελικὰς ἐκφράσεις τῆς ἱερᾶς Συνόδου μας. Ἀλλὰ πρὶν ἀποφασίσωμεν περὶ τούτου εἶναι ἀνάγκη, κ. ἐκδότα, νὰ σᾶς κάμω ὀλίγην φιλοσοφίαν.

Ὅτι τὸ κακὸν ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ ἐκ τῶν ἐχόντων ὀφθαλμοὺς καὶ ὦτα· ἐκτὸς μόνον ἂν ἦναι τὰ ὦτα ταῦτα μακρότερα τῶν τοῦ Μίδα, καὶ

τότε τὸ φέρων αὐτὰ ζῶον ὀνομάζεται *πανευφημιστὴς* ἢ optimiste, ὡς λέγουσιν οἱ Γάλλοι. Πῶς δὲ εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον τὸ κακὸν δὲν δύναμαι νὰ σᾶς εἴπω, διότι οἱ ἄνθρωποι δὲν συμφωνοῦσι περὶ τούτου. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες κατηγόρουν τὴν Πανδώραν ὅτι ἤνοιξε τὸ κιβώτιον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀνεπήδησαν τὰ κακά· οἱ Μανιχαῖοι ὑπέθετον ὅτι ὁ Θεός, μὴ δυνηθεὶς νὰ φέρῃ μόνος του εἰς πέρας τὸν κόσμον ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ Δαίμονος, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωκεν ὡς ἀμοιβὴν δικαίωμα ἐπικαρπίας ἐπὶ τοῦ κτίσματός του, ἡμεῖς δὲ πιστεύομεν ὅτι ὁ Διάβολος ἠπάτησε τὴν πρώτην μας μητέρα καὶ ἐντεῦθεν τὰ δεινά μας. Οὕτω πιστεύω καὶ ἐγὼ ὡς εὐπειθὲς τέκνον τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἂν καὶ ἐρωτῶ ἐνίοτε, πρὶν ἀπατήσῃ ὁ Διάβολος τὴν Εὔαν, τίς τὸν ἠπάτησεν αὐτὸν τὸν ἴδιον, καὶ τὸν κατέστησε μισόκαλον δαίμονα, ἐνῷ ἦτο πρότερον ἄγγελος ἄσπιλος καὶ πτερωτὸς ὡς οἱ λοιποί; Ἂν τὸ ἠξεύρετε, κ. ἐκδότα, πληροφορήσατέ με καὶ θέλετε μὲ ὑποχρεώσει. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦτο μᾶς εἶναι ἀδιάφορον· διότι ἂν καὶ διαφωνοῦσιν οἱ σοφοὶ περὶ τῆς πηγῆς τοῦ κακοῦ, οὐδεὶς ὅμως ἀρνεῖται τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἐπὶ τοῦ πλανήτου μας τοὐλάχιστον, ὅπου τὸ βλέπομεν βασιλεῦον ὑπὸ μυρίας μορφάς. Πόλεμοι, διαζύγια, ὄχενδραι, λησταί, ποδάγρα, ἀγχόναι, φόροι, ἱερεῖς, καταχτηταί, χολέρα, ἀνοησία καὶ ἄλλα κακὰ δὲν ἔλειψαν ποτὲ ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, ἐνθυμίζοντα καθ' ἡμέραν εἰς τοὺς κατοίκους της ὅτι ἡ Εὔα ἔφαγε τὸ μῆλον.

Ἀφ' ἑτέρου ὅμως οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ ὅτι ὁ Πανάγαθος Θεὸς μᾶς ἀφῆκεν ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἐλέους του καὶ πολλὰ πράγματα, ἂν καὶ ὑποπίπτομεν πάντες εἰς τὸ φοβερὸν ἁμάρτημα νὰ γεννώμεθα ἀπόγονοι τῆς Εὔας. Πανταχοῦ ἀπαντῶμεν πλησίον τοῦ κακοῦ τὸ καλόν, τὴν ἀρετὴν πλησίον τῆς κακίας· ὥστε οἱ ἀρνούμενοι τὴν ὕπαρξιν τοῦ καλοῦ εἶναι οὐχ ἧττον γελοῖοι τῶν ἀρνουμένων τὸ κακόν· οἱ εὐφημισταὶ καὶ οἱ παγκακισταὶ (pessimistes)

μοὶ φαίνονται περίεργα ζῶα ἄξια νὰ κλεισθῶσιν εἰς τὸ αὐτὸ κλωβίον.

Τὸ δὲ μέγιστον τῶν χαρισμάτων ὅσα διεφυλάξαμεν μετὰ τὴν πτῶσιν ἢ μᾶλλον ἀπεκτήσαμεν δι' αὐτῆς, διότι πρότερον μᾶς ἦτο, νομίζω, περιττόν, εἶναι ἡ δύναμις ἐκείνη τῆς ψυχῆς, τὴν ὁποίαν ὀνομάζομεν *συνείδησιν* καὶ δι' ἧς διακρίνομεν τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ, ἀγαπῶντες τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον μισοῦντες. Ἡ συνείδησις αὕτη ὑπόκειται ὡς καὶ ὁ ἥλιος εἰς κηλίδας καὶ ἐκλείψεις· αἱ θρησκεῖαι, οἱ νόμοι, αἱ ἀνάγκαι, τὰ πάθη δύνανται πρὸς στιγμὴν ν' ἀμαυρώσωσι τὸ φῶς τῆς οὐρανίας ταύτης λαμπάδος, ἀλλὰ νὰ τὴν σβύσωσι ποτέ· διότι, ὡς λέγει μέγας τις σύγχρονος ποιητής, «*τὸ ἀνθρώπινον γένος ὅλον ὁμοῦ λαμβανόμενον εἶναι τίμιος ἄνθρωπος*», ἀγαπᾷ δηλ. τὸ καλὸν καὶ μισεῖ τὸ κακόν.

Ἂς ἐφαρμόσωμεν ἤδη τὴν ἀρχὴν ταύτην καὶ εἰς τὰ προϊόντα τῆς διανοίας.

Ὁ ἔρως τοῦ καλοῦ καλεῖται *Ἐνθουσιασμὸς* καὶ γεννᾷ τοὺς Πινδάρους καὶ τοὺς Μίλτωνας· τὸ μῖσος τοῦ κακοῦ καλεῖται *Σάτυρα* καὶ γεννᾷ τοὺς Λουκιανοὺς καὶ τοὺς Βολταίρους.

Τὰ δύο ταῦτα αἰσθήματα εἶναι ἐξ ἴσου ἀναγκαῖα εἰς τὸν κοινωνικὸν ἄνθρωπον πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ, ὅστις εἶναι ἡ πρόοδος· καὶ διὰ τοῦτο βλέπομεν τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν *σάτυραν*, τὸν ἔρωτα τοῦ καλοῦ καὶ τὸ μῖσος τοῦ κακοῦ, συμβαδίζοντα ἀείποτε μετὰ τῆς προοδευούσης ἀνθρωπότητος, τὸν Ἀριστοφάνη πλησίον τοῦ Πλάτωνος καὶ τὸν Ἅϊνε ἀντικρὺ τοῦ Σχιλλέρου. Ὁ ἐνθουσιασμὸς ἐμπνέει τοὺς μεγάλους ἄνδρας, οἵτινες ἀνεγείρουσι τὰ θρησκευτικά, ἠθικὰ καὶ πολιτικὰ οἰκοδομήματα, ὑπὸ τὰ ὁποῖα στεγάζεται ἡ ἀνθρωπότης. Ἀλλὰ τὰ οἰκοδομήματα ταῦτα ἔχουσιν ὡς ἀνθρώπινα ἔργα ἀτελείας καὶ ἐλλείψεις· τὰ ἐλαττώματα ταῦτα διακρίνουσα ἡ σάτυρα κρημνίζει βαθμηδὸν τὸ οἰκοδόμημα καὶ ἀντ' αὐτοῦ

ἀνεγείρεται μετ' ὀλίγον ἄλλο τελειότερον, τὸ ὁποῖον μέλλει κἀκεῖνο νὰ κρημνισθῇ μετ' ὀλίγον· καὶ οὕτω οἰκοδομοῦντες καὶ καταστρέφοντες βαδίζομεν πρὸς τὰ ἐμπρός. Ἀδύνατον εἶναι νὰ συντηρηθῇ κοινωνία ἄνευ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τῆς ἀφοσιώσεως δηλ. εἰς τοὺς συνέχοντας αὐτὴν θεσμούς, ἀλλ' ἐπίσης ἀδύνατον εἶναι καὶ νὰ προοδεύσῃ ἄνευ τῆς Σατύρας, ἥτις ὑποσκάπτει τοὺς θεσμοὺς τούτους χάριν καλλιτέρων ἐν τῷ μέλλοντι. Ἅμα δὲ παύσῃ προοδεύουσα μία κοινωνία, εὐθὺς σήπεται καὶ θνήσκει, ὡς ἀπέθανον οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Ἰνδοὶ καὶ ὡς παρακμάζουσι σήμερον οἱ Σῖναι, θελήσαντες νὰ θεοποιήσωσι, νὰ καταστήσωσι δηλ. ἀθάνατον καὶ ἀμετάβλητον τὸν πολιτισμόν των, ἀντὶ νὰ βαδίζωσι πρὸς τὰ ἐμπρὸς κρημνίζοντες καὶ ἀνοικοδομοῦντες.

Ἐκ τούτων ἕπεται, κ. ἐκδότα, ὅτι μέχρις οὗ ἐπικρατήσῃ εἰς τὸν κόσμον τὸ ἀπολύτως καλόν, μέχρις οὗ ἀνεγερθῇ θρησκευτικόν, ἠθικὸν καὶ πολιτικὸν οἰκοδόμημα ἄνευ κακιῶν καὶ ἐλαττωμάτων, μέχρις οὗ δηλ. ἡ πρόοδος τῆς ἀνθρωπότητος σταματήσῃ, ἡ Σάτυρα εἶναι ἀναγκαία.

Καὶ μὴ νομίσετε ὅτι ἀτομικαί μου δοξασίαι εἶναι αὗται. Ὡς ἤδη σᾶς εἶπον ἐν τῇ πρώτῃ μου ἐπιστολῇ, ἔχων μικρὰν πεποίθησιν εἰς τὰς κριτικάς μου δυνάμεις οὐδέποτε ἀποφασίζω περὶ οἱουδήποτε πράγματος χωρὶς προηγουμένως νὰ ἐρευνήσω τί ἐφρόνουν οἱ ἄλλοι. Πάντα δὲ τὰ ἀνωτέρω περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς Σατύρας εὑρίσκονται διεσπαρμένα (ἡ ἔννοια ἂν ὄχι αἱ φράσεις) εἰς πολύτομον σωρείαν κριτικῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους ἥπλονα τὴν χεῖρα, ἵνα ζητήσω τὰς ἀναγκαίας παραπομπάς, ὅτε κατὰ καλήν μου τύχην ἐνθυμήθην τὴν ἀκόλουθον φράσιν γερμανοῦ τινος φιλοσόφου, ἥτις καθιστᾷ περιττὸν τὸν τοιοῦτον κόπον, ἐπικυροῦσα πληρέστατα ὅσα εἶπον. Ὁ Γερμανὸς οὗτος εἶναι ὁ περιβόητος Shelling, τὴν δὲ σάτυραν θεωρεῖ ἀναγκαίαν «ὡς *ἀκαταμάχητον ἐχθρὰν τοῦ παρόντος* (τῶν καταχρήσεων δηλ.) καὶ *σύμμαχον τοῦ μέλλοντος*» ἤγουν

τῆς προόδου. Ὑπὸ τῶν αὐτῶν, φαίνεται, ἀρχῶν ἐμπνεόμενος καὶ ὁ κ. Flourens, ὅστις ἔχει τὴν ἰδιοτροπίαν νὰ θεωρῇ ὡς ἠθικὸν βιβλίον τὴν ἀθυρόστομον καὶ σαρκαστικὴν «*Ἰωάνναν*», ἔλεγε περὶ αὐτῆς (ἐν ἀριθ. ι΄. τῆς Independance) «*Πᾶσα ἐπίθεσις κατὰ τοῦ κακοῦ εἶναι ἐκδούλευσις πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ ὡς ἐκ τούτου χρεωστοῦμεν εὐγνωμοσύνην εἰς τὸν συγγραφέα τοῦ ἀνὰ χεῖρας βιβλίου*».

Ἂν ταῦτα, δὲν ἤρκουν, ἠδυνάμην νὰ προσθέσω, κ. ἐκδότα, ὅτι τὴν σάτυραν, ἤτοι τὴν τιμωρίαν διὰ τοῦ ἐμπαιγμοῦ τῆς κακίας καὶ ἀνοησίας μετεχειρίσθη πρῶτος πάντων αὐτὸς ὁ Θεὸς κατὰ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου. Ἡ Γραφὴ τοὐλάχιστον μᾶς διδάσκει ὅτι ὁ Ἀδάμ, παρασυρθεὶς ὑπὸ τῆς μωρᾶς ἐλπίδος νὰ γίνῃ ὅμοιος μὲ τὸν Πλάστην του παρέβη τὰς θείας αὐτοῦ ἐντολάς· ὁ δὲ Θεὸς πρὸς τιμωρίαν τῆς ἀπειθείας του ἐδίωξεν αὐτὸν τοῦ Παραδείσου, τὸν ἐστέρησε τῆς ἀθανασίας, καὶ μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς τοῦτο προσέθεσε τὸ σκῶμμα εἰς τὴν ποινήν, λέγων εἰς αὐτόν, ἐνῷ ἵστατο ἐνώπιόν του τρέμων, γυμνὸς καὶ κατησχυμένος «*Ἰδοὺ Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ὑμῶν!*» ὅπερ κατὰ τὸν Ἅγ. Βασίλειον καὶ τοὺς λοιποὺς ἑρμηνευτὰς εἶναι φοβερὰ εἰρωνεία, δι' ἧς ἔσκωπτεν ὁ Θεὸς τὴν ἀνοησίαν τοῦ πρώτου ἀνθρώπου. Ὁ δὲ Ἅγ. Βίκτωρ, ἑρμηνεύσας κἀκεῖνος κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τὸ χωρίον, προσθέτει ὅτι «*ὁ ἐμπαιγμὸς εἶναι δίκαιον καὶ θεάρεστον ἔργον, ὅταν δι'* αὐτοῦ *τιμωρεῖται ἡ κακία*». Ἐκ τούτων βλέπετε, κ. ἐκδότα, ὅτι καὶ κριτικοὶ καὶ φιλόσοφοι καὶ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς θεωροῦσι καὶ μεταχειρίζονται τὴν Σάτυραν ὡς καλὸν ὅπλον κατὰ τῆς ἀνοησίας.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἀναίδεια καὶ ἀθυροστομία, ἥτις, ὡς ἀνωτέρω εἴδομεν, φαίνεται ἀναπόσπαστος ἀπὸ τοὺς Σατυρικούς, δύναται ἆρά γε νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπιβλαβὴς εἰς τὰ ἤθη καὶ νὰ ὀνομασθῶσιν ἀνήθικοι οἱ γυμνόνοντες τὴν κακίαν, ἵνα ἀποκαλύψωσιν ὅλην αὐτῆς τὴν ἀσχημίαν καὶ τὴν

καταστήσωσι μισητὴν καὶ φευκτέαν; Τὸ κατ' ἐμὲ θεωρῶ ἀνήθικον ἐκεῖνον μόνον, ὅστις τὴν γυμνότητα ταύτην σκεπάζει μὲ σεμνὰ ἐνδύματα, ψιμυθιόνει τὰς ῥυτίδας της, κρύπτει τὴν δυσμορφίαν της, καὶ οὕτω μεταμορφωμένην ζητεῖ νὰ καταστήσῃ τὴν κακίαν ἀξιέραστον ἀντὶ μισητῆς, διαστρέφων διὰ τῆς μεταμφιέσεως ταύτης τὴν ἰδέαν τοῦ καλοῦ καὶ πονηροῦ καὶ ὀλιγοστεύων τὴν ἔμφυτον πρὸς τὸ κακὸν ἀποστροφὴν πάσης ὑγιαινούσης συνειδήσεως· ἠθικὸν δὲ νομίζω ἀπ' ἐναντίας τὸν δι' οἱουδήποτε τρόπον προσπαθοῦντα νὰ ἐνισχύσῃ τὸ αἴσθημα τοῦτο. Καὶ διὰ τοῦτο μυριάκις ἠθικώτερον θεωρῶ τὸν ἄσεμνον *Δὸν Ζουὰν* τοῦ Βύρωνος, τὸν παιριπαίζοντα ὅλας τὰς κοινωνικὰς ἀσχημίας, ἀπὸ τὴν σεμνὴν *Βαλεντίνην* τῆς κ. Σάνδης, ἥτις στεφανόνει μὲ ἄσπιλα κρίνα τὴν μοιχείαν· μυριάκις δὲ ὑγιεινότερα τὰ φιλόγελα διηγήματα τοῦ Βαλζάκ, ἀπὸ τὴν μελαγχολικὴν *Κυρίαν μὲ τὰς Καμελίας* τοῦ Δουμᾶ, προσπαθοῦντος νὰ δικαιολογήσῃ διὰ τοῦ αἰσθήματος τὴν.... τὸ ἐπάγγελμα δηλ. τῆς ἡρωΐδός του. Τὴν δὲ *Ἰωάνναν* θεωρῶ κἀκείνην ὡς ἠθικὸν ἢ τουλάχιστον ἀβλαβὲς βιβλίον, διότι οὐδεμία ὑπάρχει ἐν αὐτῇ ἡδυπαθὴς περιγραφή, οὐδαμοῦ ἡ κακοήθεια καλλωπίζεται ἢ ὀνομάζεται μὲ ἄλλο ὄνομα, οὐδαμοῦ ζητεῖ ὁ συγγραφεὺς νὰ κινήσῃ εἰς συμπάθειαν τοῦ ἀναγνώστου ὑπὲρ τῆς ἡρωΐνης του, σκεπάζων μὲ αἰσθηματικὰς πράξεις τὰ παραπτώματά της, ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους ἐπισωρεύει σκώμματα καὶ καταφρόνησιν κατὰ τῆς κακίας, ὁμιλῶν περὶ τῆς ἡδυπαθείας, τῆς τρυφῆς, τοῦ ἔρωτος, τῶν γυναικῶν καὶ ὅλων ἐν γένει τῶν παθῶν ὡς ὁ Ἐκκλησιαστής, ὁ Λουκιανός, ὁ Ἰουβενάλης, ὁ Βολταῖρος, ὁ Ἄϊνε καὶ ὅσοι ἄλλοι εἶπον τὴν ἀλήθειαν, κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἂν ὄχι μὲ ἴσην εὐγλωττίαν. Ἐπικίνδυνα βιβλία εἶναι, κ. ἐκδότα, τὰ ἐξάπτοντα καὶ οὐχὶ τὰ ψυχραίνοντα τὰ πάθη, εἰς δὲ τὴν *Ἰωάνναν*, ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι τῆς τελευταίας σελίδος ὑποβάλλονται τὰ πάθη εἰς παγετῶδες ῥεῦμα

σαρκασμοῦ καὶ εἰρωνείας. Ἡ ἡρωῒς τοῦ βιβλίου εἶναι, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ἡ προσωποποίησις τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ τῆς ἀχαριστίας· ὁ δὲ συγγραφεὺς φέρεται πρὸς αὐτὴν κατὰ τὴν φράσιν ἑνὸς συναδέλφου σας «*μὲ περισσοτέραν σκληρότητα ἀφ' ὅσην δεικνύει ὁ Σατὰν πρὸς τὴν συρομένην ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν κόλασιν ψυχήν*», καὶ νομίζω ὅτι ἔχει δίκαιον νὰ φέρεται οὕτω πρὸς ταῦτα, ἐκτὸς μόνον ἂν παραδεχθῶμεν τὴν γνώμην τοῦ ῥηθέντος συναδέλφου σας, ἰσχυριζομένου ὅτι «*ὁ ἱστορικὸς πρέπει νὰ τρέφῃ στοργήν τινα πρὸς τοὺς ἥρωας καὶ τὰς ἡρωΐνας του, προσπαθῶν νὰ τὰς καταστήσῃ σεβαστὰς καὶ προσφιλεῖς εἰς τοὺς ἀναγνώστας*». Σημειώσατε ὅμως, κ. ἐκδότα, ὅτι ἂν εἶχον ἀκολουθήσει οἱ ἱστορικοὶ τὸ ἠθικὸν τοῦτο παράγγελμα, ἠθέλομεν σέβεσθαι τὸν Νέρωνα, τὴν Δαλιδά, τὸν Ἐφιάλτην καὶ τὴν Μεσαλλίναν. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ἔπρεπε καὶ ὁ συγγραφεὺς τῆς *Ἰωάννας*, ἵνα καταστήσῃ τὴν ἡρωΐδα του *σεβαστὴν καὶ προσφιλῆ εἰς τοὺς ἀναγνώστας*, νὰ ὀνομάσῃ λ. χ. τὴν ἀκολασίαν της «*εὐγενῆ ὀργασμὸν ψυχῆς ἀνυπομόνου νὰ μεταδώσῃ ἀνεξάντλητον θησαυρὸν ἀφοσιώσεως καὶ ἀγάπης*», νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀστασίαν, μεθ' ἧς ἤλλασσεν ἐραστάς, παρομοιάζων αὐτὴν «*πρὸς λευκὴν περιστερὰν πτερυγίζουσαν ἀκαταπαύστως πρὸς ἀνεύρεσιν καρδίας ἱκανῆς νὰ τὴν ἐννοήσῃ*» καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς κατὰ τὸ σύστημα τῆς Σάνδης. Ἂν ἐγράφετο εἰς τοιοῦτον ὕφος τὸ βιβλίον, ἤθελον πιθανῶς τὸ εὕρει ἠθικώτατον οἱ συνάδελφοί σας, ἀλλ' ἐγώ, κ. ἐκδότα, ἤθελα τὸ στείλει εἰς Καπερναοὺμ τὴν παραθαλασσίαν, διότι οὔτε τὰς γλυκανόστους φράσεις οὔτε τὸ ἐγκώμιον τῆς κακοηθείας κατορθώνω νὰ χωνεύσω· καὶ διὰ τοῦτο ἴσως μὲ ὠνόμασαν μισάνθρωπον οἱ Ἀγρινιῶται.

Μίαν τελευταίαν παρατήρησιν συγχωρήσατέ με, κ. ἐκδότα, ν' ἀπευθύνω εἰς τὸ κριτικὸν ἄρθρον τῆς «Αὐγῆς» σας. Ὁ συγγραφεὺς τῆς *Ἰωάννας*, θέλων νὰ παραστήσῃ τὴν ἐπικρατοῦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διαφθοράν,

εἰσάγει δύο γυναῖκας, τὴν Ἁγ. *Λιόββαν* καὶ τὴν Ἁγ. *Ἴδαν*, περιγραφούσας μὲ τὰ μελανώτερα ἢ μᾶλλον γελοιωδέστερα χρώματα τὴν διαφθορὰν ταύτην· ὁ δὲ κ. συντάκτης σας εὗρε τρόπον νὰ εἴπῃ ὅτι διὰ τῶν γυναικῶν τούτων «*ἐκθέτει ὁ συγγραφεὺς τὰς περὶ κοινωνικοῦ καὶ μοναστικοῦ βίου ἀρχάς* ΤΟΥ!» Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον τοῦ σκέπτεσθαι πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι καὶ ὁ Μολιέρος εἰς τὴν κωμῳδίαν τοῦ *Φιλαργύρου* ἐκθέτει διὰ στόματος τοῦ Ἁρπαγόνος τὰς περὶ χρήσεως τοῦ πλούτου ἀρχάς ΤΟΥ, ὅτι ὁ Βύρων διὰ τοῦ *Κορσάρου* ζητεῖ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν πειρατείαν καὶ οἱ Σπαρτιᾶται εἰσῆγον μεθυσμένους Εἵλωτας εἰς τὰ συμπόσια, ἵνα συστήσωσι τὴν μέθην εἰς τοὺς νέους. Ἡ ἀξίωσις αὕτη ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τοῦ ἀστείου. Διὰ νὰ ἐννοήσετε ὅλην αὐτῆς τὴν ἀστειότητα ἔπρεπε, κ. ἐκδότα, νὰ σᾶς ἐξηγήσω προηγουμένως τί σημαίνει *ὑποκειμενικὸν καὶ ἀντικειμενικόν*, τὸ ἄλφα βῆτα τῆς φιλοσοφίας. Ἀλλ' ἡ ἐπιχείρησις αὐτὴ μὲ φαίνεται ὀλίγον δύσκολος, θὰ ἔλεγα μάλιστα ἀδύνατος, ἂν δὲν εἶχον ἀκούσει ὅτι ἐφευρέθη ἐσχάτως ὁ τρόπος τοῦ νὰ ἐξηγῶνται τὰ χρώματα εἰς τοὺς τυφλούς. Τοῦτο μόνον λοιπὸν σᾶς λέγω, ὅτι ἂν ἠσπάζετο ὁ συγγραφεὺς τὰς ἀρχὰς τῆς Ἁγ. Λιόββας, ἀντὶ νὰ τὰς παραδώσῃ οὕτω γυμνὰς καὶ ἀστολίστους εἰς τὸν κοινὸν γέλωτα ἤθελε μᾶλλον μιμηθῇ τὸν Εὐγένιον Sue, ὅστις ἔγραψε τὴν ἀπολογίαν ἢ μᾶλλον τὴν ἀποθέωσιν τῶν *Ἑπτὰ θανασίμων Ἁμαρτημάτων*, τῆς Λαγνείας, τοῦ Φθόνου, τῆς Ὀργῆς κτλ., τὰ ὁποῖα ἐσύστησαν οἱ συνάδελφοί σας ὡς *λίαν κατάλληλα* ἀναγνώσματα, ἐνῷ ὀνομάζουν ἀσεβεῖς καὶ ἀθυροστόμους τοὺς σκώπτοντας τὰς κακίας ταύτας:

De nobis post hæc tristis sententia fertur:
Dat veniam corvis, vexat censura columbas,

(Juven Satyr. II).

ὅπερ ἐλευθέρως μεταφραζόμενον σημαίνει, κ. ἐκδότα, ὅτι βλέπετε ἄσπρους τοὺς κόρακας καὶ μαῦρα τὰ περιστέρια.

Ἴσως ἀντιτείνετε εἰς ταῦτα, ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς *Ἰωάννας*, γελῶν αἰωνίως δὲν ἀποφαίνεται πάντοτε μετ' ἀρκούσης σφοδρότητος κατὰ τοῦ κακοῦ, ὁ δὲ ἀναγνώστης μένει πολλάκις μετέωρος περιμένων τὴν λεγομένην *κάθαρσιν τῶν παθῶν*. Πιθανὸν νὰ συμμερίζεσθε, κ. ἐκδότα, τὴν μετὰ πολλῆς εὐφυΐας χλευασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κ. Βερναρδάκη πρωτότυπον γνώμην μερικῶν φιλολόγων τῆς πρωτευούσης σας, οἵτινες νομίζουσιν ὅτι ἡ *κάθαρσις* συνίσταται εἰς τὴν ἀπ' εὐθείας ἀποδοκιμασίαν τοῦ κακοῦ· ἐγὼ ὅμως ζῶν μακρὰν τῶν φωστήρων τούτων, μόνος μὲ τὰ βιβλία μου, συμμερίζομαι ἀκόμη τὴν γνώμην τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Σγεγέλου καὶ τῶν ἄλλων κριτικῶν, οἵτινες *κάθαρσιν* ὀνομάζουσι τὴν δι' οἱουδήποτε τρόπου ἐμπνεομένην ἀποστροφὴν κατὰ τῆς κακίας. Εἰς δὲ τὴν «Ἰωάνναν» *κάθαρσις τῶν παθῶν* εἶναι αὐτὸς ὁ γέλως τοῦ ἀναγνώστου, ἀναγκαζομένου νὰ περιπαίζῃ τὸ κακόν. Γνωρίζετε ἴσως, ἐξ ἀκοῆς τοὐλάχιστον, τὰς περιβοήτους ἐκείνας κατὰ τῶν Ἰησουϊτῶν *Ἐπαρχιακὰς ἐπιστολὰς* τοῦ Πασχάλ. Ἐν αὐταῖς ὁ ἔνδοξος συγγραφεὺς ἐκθέτει ὅλας τὰς αἰσχρότητας τῶν ῥασοφόρων ἐκείνων σκορπίων μετὰ τοσαύτης κωμικῆς ἀπαθείας, ὥστε ὁ ἀναγνώστης διστάζει πολλάκις ἂν συνήγορος ἢ διώκτης αὐτῶν εἶναι ὁ Πασχάλ· ἡ δὲ ἀγανάκτησις αὐτοῦ συναυξάνει ἀνὰ πᾶσαν σελίδα μετὰ τῆς φλεγματικῆς εἰρωνείας τοῦ συγγραφέως εἰς βαθμὸν τοιοῦτον, ὥστε ἤθελε ῥαπίσει πολλάκις μετὰ τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ τὸν ἀπαθῆ αὐτῶν ἱστοριογράφον[1]. Ἡ σκωπτικὴ αὕτη μετριοπάθεια, ἡ ἐσκεμμένη αὕτη ἀποχὴ ἀπὸ πάσης ἀποδοκιμασίας, ἡ κορυφοῦσα τὴν πρὸς τὸ κακὸν ἀποστροφὴν ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἀγνώστου, ἐθεωρήθη ὑφ' ὅλων τῶν κριτικῶν ὡς τὸ ἀριστούργημα τῆς ἠθικῆς καὶ

1) «Lorspu'on l'a vu si long temps» étalant de sang froid les turpttudes des casuistes, s'interdire le blâme avec une precaution si eruelle, le sentiment moral s'ulcère et se recrie». B. Dèmoulin Eloge de Pascal σ. 24.

ὑγιοῦς εἰρωνείας. Τοιοῦτόν τι σύστημα ἠκολούθησε, νομίζω, καὶ ὁ γράψας τὴν *Ἰωάνναν*· ἀπόδειξις δὲ ὅτι ἐπέτυχεν εἰς τὴν κατὰ τῆς κακίας ἐπίθεσίν του, ἔστω ὅτι καὶ αὐτοὺς τοὺς συναδέλφους σας κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ ὑπερμάχους τῆς ἠθικῆς.

Παρατηρήσατε ἀκόμη, κ. ἐκδότα, ὅτι τὸ σατυρικὸν πνεῦμα οὐδόλως ἀποκλείει τὸν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ ἐνθουσιασμόν, ὅστις μάλιστα ἀναφαίνεται λαμπρότερος διὰ τῆς ἀντιπαραθέσεως. Οὕτω ὁ τὰ πάντα *ἀδιακρίτως διασύρων καὶ χλευάζων* συγγραφεὺς τῆς «*Παπίσσης*», ὅτε ἐν μέσῳ τῆς ἀκαθάρτου ἀγέλης τῶν ῥασοφόρων τοῦ μεσαιῶνος ἀπήντησεν ἀληθῆ λειτουργὸν τοῦ Ὑψίστου, τὸν Ἅγ. Ἀγοβάρδον, πρᾶον, ἐλεήμονα, μισοῦντα τὴν ἱεροκρατείαν, τὰ θαύματα, τὰς προσκυνήσεις καὶ τὰς ἀνοησίας, εὐθὺς γονυπετεῖ ἐνώπιόν του, «*ἵνα ἀσπασθῇ τὰ κράσπεδα τοῦ ῥάσου του*», διακόπτει τὴν διήγησίν του «*ἵνα ἀναπαυθῇ ὀλίγας στιγμὰς πλησίον του, ὡς ὁ διψαλέος Ἄραψ παρὰ τὴν βρύσιν τῆς ἐρήμου*» καὶ τὸν τίτλον τοῦ Ἁγίου νομίζει ἀνεπαρκῆ διὰ τοιοῦτον ἄνδρα, «*ἀδάμαντα ἐν μέσῳ χαλίκων, κύκνον ἐν μέσῳ κοράκων, στίλβοντα ἐν τῇ σκοτίᾳ τοῦ αἰῶνος ἐκείνου, ὡς μαργαρίτης εἰς τὴν ῥῖνα χοίρου*» (σελ. 168). Κατωτέρω ὁ *τὰ πάντα διασύρων καὶ χλευάζων ἀσεβὴς συγγραφεὺς* εὑρίσκει δάκρυα, ἵνα θρηνήσῃ παρὰ τὴν πυρὰν τοῦ Οὐσίου καὶ τοὺς τάφους τῶν ἐν Σκυθοπόλει διαμελισθέντων Ἑλλήνων φιλοσόφων· πανταχοῦ δέ, ὅπου ἡ εὐκαιρία παρουσιασθῇ, σπεύδει νὰ ἐξέλθῃ τῆς λοιμώδους ἀτμοσφαίρας τοῦ μεσαιωνίου φανατισμοῦ, ἀφίνων τοὺς καλογήρους, τοὺς θαυματουργούς, τοὺς λεκανομάντεις, τοὺς εἰκονολάτρας, τὸν Θεόφιλον, τὴν Εἰρήνην, τὰς Συνόδους, τὰς σφαγάς, τὰς δεισιδαιμονίας καὶ τ' ἄλλα βυζαντινὰ αἴσχη, ἵνα ἀναπαυθῇ ὑπὸ τὴν στέγην τοῦ Παρθενῶνος ἢ τείνῃ εὐσεβῶς τὸ οὖς εἰς τοὺς λόγους τοῦ Λιβανίου, «*τὸ κύκνειον τοῦτο ᾆσμα τοῦ θνήσκοντος ἑλληνισμοῦ*»· καὶ τότε (ὡς παρετήρησεν ἡ «Νέα Γενεὰ»)

«ὅταν δηλ. ὁμιλῇ περὶ πραγμάτων ἀληθῶς σεβαστῶν, εὐθὺς ἀφίπταται ἀπὸ τῶν χειλέων του ἡ χλεύη καὶ ἡ εἰρωνεία». Οἱ σατυρικοί, κ. ἐκδότα, ζῶσιν ἐν τῷ κακῷ ὡς οἱ βάτραχοι ἐν ταῖς λίμναις· ἀλλὰ καθὼς οἱ ἥρωες οὗτοι τοῦ Ἀριστοφάνους ἀναγκάζονται νὰ ὑψόνωσιν ἐκ διαλειμμάτων τὴν κεφαλὴν ὑπεράνω τοῦ βορβορώδους ὕδατος, ἵνα ἀναπνεύσωσιν, οὕτω καὶ πᾶς τίμιος σατυρικός, ἀφοῦ χλευάσῃ τὴν κακίαν, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην ν' ἀναπαύσῃ πρὸς παρηγορίαν του τὴν ὅρασιν ἐπὶ τοῦ καλοῦ κράζων μετὰ τοῦ Ἀριστοτέλους:

Ὦ ἀρετὰ πολύμοχθε γένει βροτείῳ,
Θήραμα κάλλιστον βίῳ,
Σᾶς πέρι, παρθένε, μορφᾶς
Καὶ θανεῖν ζηλωτὸς παρ' Ἕλλησι πότμος.

Ταῦτα, ἀξιότιμε κ. ἐκδότα, εἶχα νὰ εἴπω περὶ ἠθικῆς, περὶ τῆς ὁποίας νομίζω ὅτι εἶμαι εἰς κατάστασιν νὰ κρίνω καλλίτερα ἀπὸ τοὺς κριτικοὺς τῆς πρωτευούσης σας, οἵτινες εἶναι ὅλοι διδάσκαλοι, ἐφημεριδογράφοι, ὑπάλληλοι, πολιτικοί, διαχειρισταὶ φιλανθρωπικῶν κληροδοτημάτων, μέλη φιλολογικῶν συλλόγων, ἐκδόται διδακτικῶν βιβλίων, ἔχοντες ὑποθέσεις, φροντίδας, παραδόσεις, καὶ ὀλίγον καιρὸν νὰ χάσουν μὲ βιβλία· ἐνῷ ἐγώ, ὅστις δὲν εἶμαι παρὰ μόνον Σουρλῆς καὶ τίποτε ἄλλο, ἔχω καιρὸν νὰ μελετῶ καὶ ὡς ἐκ τούτου νὰ μανθάνω. Ὅταν δὲ ὁμιλῶ περὶ ἠθικῆς εἶμαι ἀξιοπιστότερος παντὸς ἄλλου· διότι αἱ τρίχες μου εἶναι ἄσπραι καὶ τὰς περισσοτέρας ἡμέρας μου ἐπέρασα μελετῶν ὅσα ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἔγραψαν περὶ αὐτῆς οἱ σοφοί. Ἀχώριστοι συντροφοί μου εἶναι ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Κικέρων, οἱ ὁποῖοι μὲ διδάσκουν ν' ἀγαπῶ τὸ καλόν, καὶ ὁ Βύρων ἀπὸ τὸν ὁποῖον μανθάνω νὰ μισῶ τὸ κακόν, καί, ἂν τύχῃ ἀνάγκη, νὰ θυσιάσω ὡς ἐκεῖνος ὑπὲρ τῆς μεγάλης ἰδέας τὰς ὀλίγας ἡμέρας καὶ τὸν πόδα ὅστις μοὶ ἀπέμεινε.

Μέχρι τοῦδε νομίζω ὅτι σᾶς ἀπέδειξα, κ. ἐκδότα,

Α΄. Ὅτι ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ παλαιοί τε καὶ νέοι σατυρικοὶ ὑπῆρξαν ἀναιδεῖς, ἀθυρόστομοι καὶ σαρκαστικοί, ὥστε πρέπει νὰ ἦναι τις εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν *ἀδιάβαστος*, διὰ ν' ἀπορήσῃ εὑρίσκων σκώμματα καὶ βωμολοχίαν εἰς σατυρικὸν ἔργον.

Β΄. Ὅτι κατὰ τὴν γνώμην ὅλων τῶν κριτικῶν, τῶν φιλοσόφων καὶ αὐτῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων, ἡ σάτυρα εἶναι ἀναγκαία, ἐν ὅσῳ ὑπάρχει τὸ κακὸν εἰς τὸν κόσμον.

Γ΄. Ὅτι καθὼς παρετήρησεν ἤδη εἷς συνάδελφός σας, ὁ συγγραφεὺς τῆς «Ἰωάννας *ἐσεβάσθη τὰ ἀληθῶς σεβαστά*.... Ἀλλ' ἐνταῦθα πιθανὸν νὰ μὲ διακόψετε παρατηροῦντες ὅτι ἐνέπαιξε τὴν *Θρησκείαν!* Βαρὺ καὶ ἀσυγχώρητον ἁμάρτημα, τοῦ ὁποίου ἂν ἦναι τῷ ὄντι ἔνοχος ὁ συγγραφεύς, πρῶτος ἐγὼ ἤθελα συμβουλεύσει οὐχὶ ν' ἀφορισθῇ ἀλλὰ νὰ καῇ ζωντανός, ῥίπτων προθύμως καὶ αὐτά μου τὰ δικανίκια εἰς τὴν φωτιάν, διὰ νὰ καῇ ταχύτερον· ἐπειδὴ ὅμως μοῦ εἶναι πολὺ ἀναγκαῖα νομίζω καλόν, πρὶν τὰ θυσιάσω, νὰ ἐξετάσωμεν ἂν τῷ ὄντι τὴν *Θρησκείαν* ἢ ἄλλο τι ἐπερίπαιξεν ὁ συγγραφεὺς τῆς «Ἰωάννας.» Ἐν τούτοις σᾶς παρακαλῶ νὰ μὲ πιστεύετε, κ. ἐκδότα,

Πρόθυμον δοῦλόν σας
ΔΙΟΝΥΣΙΟΝ ΣΟΥΡΗΝ